KETTÂNİ

Mütevâtir Hadisler

قال رسول الله

KARINCA KİTAP

MÜTEVATİR HADİSLER

(NAZMU’L-MUTENÂSİRE MİNE’L-HADÎSİ’L-MUTEVÂTİRE)

KETTÂNÎ

Kitap

Mütevatir Hadisler

(Nazmu’l-Mutenâsire Mine’l-Hadîsi’l-Mutevâtire)

Yazarı

Kettânî

Dipnotlarla, Tahriclerle ve İlavelerle Çeviren

Hanifi Akın

Yayına Hazırlayan

Osman Arpaçukuru

Kapak Tasarım

Ahmet Mayalı

Baskı

Kilim Matbaası

1. Baskı : Kasım 2003

KARINCA YAYINLARI

Soğanağa Camii Sok. Büyük Tulumba Çıkmazı No: 5/9

Beyazıt / İSTANBUL & Telefon: 0 212 638 46 66

Feyzullahkarinca@yahoo.com / Feyzullahkarinca@hotmail.com

www.karincakitap.com

MÜTEVATİR HADİSLER

(NAZMU'L-MUTENÂSİRE MİNE'L-HADÎSİ'L-MUTEVÂTİRE)

KETTÂNÎ

Dipnotlarla, Tahriclerle ve İlavelerle Çeviren

Hanifi AKIN

KARINCA YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Allah'a hamd, Resulü'ne salat ve selam olsun.

Kitabın özgün adı, **"Nazmu'l-mütenâsire mine'l-hadîsi'l-mütevâtire"**dir. Çevirisini yaptığım bu kitabın yazarı, allame fakih muhaddis Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî'dir. 1857 yılında Fas'ta doğmuştur. Yine 1927 yılında Fas'ta ölmüştür. Fas'ın tanınmış muhaddis ve alimlerinden ders almıştır. Özellikle de hadis sahasında araştırmalar yapmıştır. Bir çok önemli esere imza atmıştır. Hadis literatürü alanında önemli bir yere sahip olan **"er-Risâletü'l-Mustatrafe"** adlı kitabı **"Hadis Literatürü"** adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir.

Kitabın dört baskısı gerçekleşmiştir. 1. Fas, 1318/1900, 2. Haleb, Dâru'l-Meârif 1920, 3. Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye 1983, 4. Mısır, Dâru'l-kütübi'-s-Selefiyye tarihsiz. Tercümede esas aldığım neşir, Mısır'da bulunan Dâru'l-kütübi'-s-Selefiyye'ye aittir. Yayınevi, kitabı gözden geçirmiş ve bazı ilavelerde bulunmuştur. Yayınevi, selefi çizgisi gereği; bazen yazarı sufilere uymakla tenkit etmiş, bazen de yazarın görüşlerinden beğenmediklerini eleştirmiş ve bazen de rivayet ettiği hadislerle ilgili eleştiriler yöneltmiştir. Örneğin, 225. ve 226. hadisleri ve önsözde İbn Arâbî'nin üç görüşlerini yansıtan üç satırı kitaba almamıştır.

Yazar, hem selefî ve hem de sufî tanımlamasına uygun bir yapıya sahiptir. Çünkü kitabında getirdiği hadisler, bazen selefi çizgide uygun hadisler ve bazen de sufi çizgisindedir. Örneğin, 16. Hadiste **"Allah'ın keyfiyetsiz, temsilsiz, teşbihsiz, cismiyetsiz, ittisalsiz ve infisalsiz bir şekilde kendi kemaline uygun göklerin üstündeki arşın üzerinde bulunması"** hadisi ve 276. Hadiste ise **"Yedi kat gök ile yedi kat yer ve bunların içindekiler ile bunların arasında bulunanların; arşa nispetle, yeryüzündeki büyük bir düzlükte (=çölde) bırakılmış bir halka gibi olması"** hadisini getirmiştir.

Yine 279. Hadiste **"Ebdâl'ın varlığı"** hadisini ve 302. Hadiste **"Peygamber (s.a.v)'e, dünya hayatında iken tevessülde bulunma"** hadisini getirmişir.

Bu hadisleri açıklama ve hadiste geçen bilgiyi ispat etme mahiyetinde ise hem selefi ve hem de sufi öğretilerinden yararlanmıştır. Örneğin, 16. Hadisi açıklama mahiyetinde; Allah'ın, arşa istiva ettiğini ve göğün üzerinde bulunduğu inancını İbn Teymiyye'den alıntılar yapmıştır. Okuyucuya da bu inancın doğruluğunu anlatmaya çalışmıştır.

194. Hadiste **"Allah'ın yarattığı ilk şeyin"** ne olduğunu açıklama mahiyetinde getirdiği ilk madde, Muhammedî Nûr'dur.

279. Hadiste **"Ebdalın varlığı"** ile ilgili olarak ilk önce Ebdalın varlığını ve bu konudaki hadisleri kabul etmeyen İbnü'l-Cevzî ile İbn Teymiyye'den alıntılar yapmış ve diğer taraftan da konunun sonunda Ebdalın varlığı ile ilgili hadislerin bazısının ve bazısınında sahih olmadığı ile ilgili olarak İbn Hacer'den alıntılar yapmıştır. İbn Hacer'den alıntı yaparken tasavvuf literatüründe kullanılan Kutb ve Gavs kavramlarınada yer vermiştir.

261. Hadiste "Peygamber (s.a.v)'in İsra gecesi göğsünün yarılması" olayını anlatırken, Abdulaziz ed-Debbâğ'ın **"İbrîz"** adlı kitabında bu olayı keşif yoluyla kabul etmediğini belirtmektedir. Ayrıca kitabın önsözünde, Buhârî ve Müslim'de bir hadisin geçmesine rağmen keşif ehlinin bu hadisi kabul etmemesinin doğruluğunu da ileri sürmektedir.

Eseri, şimdiye kadar yazılmış gerek mütevatir hadislerle ilgili ve gerekse de çeşitli alanlarda yazılmış bütün kitaplar tarayarak oluşturmuştur. Kitabı, Fıkhî esaslara göre düzenlemiştir. Kitapta 31 bölüme yer vermiştir. Kitabın önsözünde; tevatürün sözlük ve terim anlamları, tevatürün zaruri bilgi ifade edip etmediği, tevatür için gerekli sayının ne kadar olacağı, haberi vahidin bilgi değerinin ne olduğu, mütevatir hadisler ile ilgili örneklerin neler olduğu ve karinelerle haberi vahidin bilgi ifade edip etmediği ile ilgili bilgilere yer vermiştir.

Geleneksel yapıya uygun olarak kitabına ilk önce "Ameller niyetlere göre değerlendirilir" hadisiyle başlamıştır. Öncelikli olarak Suyûtî'nin **"el-Ezhâr"** adlı kitabını esas alıp burada geçen sahabe isimlerine yer vermiş. Daha sonra hadisi rivayet eden başka sahabi varsa, o sahabinin ismini, bu hadisin tahricini yapan imamı ve hadisin geçtiği yeri belirtmiştir. Genellikle hadisin mütevatir olduğuna dair bir bilgi varsa, o bilginin geçtiği kitabı ve kitabın yazarını belirtmiştir. Fakat bazen hadisin mütevatir olduğuna dair kaynak bir bilgi belirtmeden, hadisi rivayet eden kişilerin sayısını belirtip bununla hadisin mütevatir olduğunu kendisi belirtmiştir.

Kitabın dipnotunda yer alan bilgiler bana aittir. Bu bilgiler kabul edilebilir de, edilmeyebilir de. Arap yayıncıya ait bilgiler ise genellikle Türkçe'ye çevrilmiştir.

Sahabilerin isimleri, Concordance'da geçen şekliyle yazılmıştır.

Hadislerin tahricleri yapılırken; kütübü tis'ada yer alan kitaplar, Concordance usûlüne uygun olarak ve diğer kitapların ise cilt ve sahifeleri gösterilmiştir. Bu ikinci tür kaynaklar da, bazen cilt ve sahifeden sonra parantez içerisinde hadis numarasına da yer verilmiştir. Hadislerin tahrici yapılırken, elde bulunan çeşitli kitap, kaynak ve cd'lerden de yararlanılmıştır. Bu nedenle okuyucunun elinde bulunan kaynak ile bizim belirttiğimiz kaynak aynı olmayabilir. Bu itibarla eserin ihtiva ettiği hadislerin çokluğu ve özellikle de hadisi rivayet eden sahabilerin rivayet ettikleri hadisin nerede geçtiği meselesi çok uzun bir zaman almıştır.

Okuyucunun dikkat etmesi gereken diğer bir husus ise; hadislerin tahrici sırasında, aynı hadisle ilgili sahabelerin rivayet ettiği hadislerin, aynı lafızda olmaması. Hadisler, genellikle, mana yoluyla rivayet edildikleri için aynı lafza sahip olmayabilirler. Bu farklılık; bazen bir kelimede, bazen bir cümlede ve bazen de manada olabilmektedir.

Eserin tercümesi esnasında orijinal metne genellikle sadık kalınmıştır. Zaman zaman kastedilen mananın okuyucu tarafından iyice anlaşılması için "anlaşılabilir" bir dille serbest davranıldığı da olmuştur.

Azami dikkat ve gayretlerime rağmen, farkında olmadan tercüme hataları olacaktır. Bununla birlikte hataları en aza indirmek için çok gayret etiğimi söyleyebilirim. Yapıcı eleştiri ve uyarılara her zaman muhtaç olduğumuz ilim sahipleri ile bütün okuyucularımızın tenkit, uyarı ve katkılarına şimdiden şükranlarımı sunacağımı belirtmek isterim.

Tercümenin ortaya çıkışında yardımlarını esirgemeyen bütün dostlarıma, özellikle de kitabın önsözüne ait bir bölümü çeviren değerli dostum Muhittin Korkmaz'a, bilgisayarla ilgili problemlerde hiçbir zaman yardımını esirgemeyen Mustafa Melih Haban'a, yetişmemde ve dinî düşüncelerimin oluşmasında büyük emeği bulunan Salih Özbey'e, her zaman manevi desteklerini üzerimde hissettiğim annem Emine ile babam Mehmet'e, çalışmalarım sırasında desteklerini gördüğüm değerli dostlarım Mehmet Kılıç'a, Emir Doğan'a, Mehmet Sever'e ve bu değerli eseri basma

gayretini gösteren Karınca Yayınları'nın sahibi sayın Feyzullah Birışık'a şükranlarımı arzederim.

Çevirinin önemli bir bölümünü bazen okuyarak, bazen müsveddeleri yazarak katkıda bulunan ve tahric çalışmalarının uzun zaman almasına rağmen bu süreç içerisinde büyük bir sabır gösteren değerli eşim Hanife'ye teşekkür ederim.

Başarı elbette Allah'tandır.

Hanifi AKIN
Şehitkamil/GAZİANTEP
18.10.2003

YAZARIN ÖNSÖZÜ

RAHMAN VE RAHİM ALLAH'IN ADIYLA

Hamd; zikredenlerin yolu O'nun zikriyle ve yüceliğiyle bir olan ve sevenlerin kalbi O'nun sevgisi, tazimi ve tevhidiyle birleşen Allah'a mahsustur.

Eksiksiz ve mükemmel bir şekilde salat ve selam; göz kamaştıran varlığın efendisi olan, kendisinden sahih, hasen ve mütevatir isnad; mübarek ümmetine özgü olan, ailesinin ve yıldız mesabesinde Salih komutanlar olan sahabilerinin üzerine olsun.

Değer verme bakımından ilimlerin en yücesi, üstünlük bakımından en mükemmeli ve önem verme bakımından en büyüğü, hadis ilmidir.

Kim hadis ilmini tahsil ederse, o, büyük bir değer elde etmiş olur. Kime hadis ilmi öğretilirse, ona, çok iyilik edilmiş olunur. Kim hadis ilmiyle başarıya ulaşırsa, en önemli mutluluğa ulaşmış, bütün isteklere ulaşmış ve fazlasıyla güzelliğin son haddiyle rızıklanmış olur.

İbnu's-Salâh (ö. 643/1245)'ın **"Ulûmu'l-Hadis"** adlı eserinde geçtiğine göre; Süfyân es-Sevrî (ö. 161/777) söylediği rivayet edilmiştir:

"Yüce Allah'ın kendisine ilim verdiği kişi için, hadis talep etmekten daha üstün bir amel bilmiyorum."

İbnu's-Salâh (devamla) der ki: "Süfyân es-Sevrî'nin sözüne benzer başka bir sözü, İbnü'l-Mübarek'ten rivayet ettik."

Muâfâ b. İmrân'ın şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Bir hadis yazmak, bana, gece ibadetinden daha sevimlidir."

İbn Asâkir (ö. 571/1176) **"Tarih"**inde Ebu'l-Abbâs el-Murâdî'nin şöyle söylediğini nakletmiştir:

"Babam dedi ki: Ebu Zür'a'yı (öldükten sonra) rüyamda gördüm. Ona: 'Allah sana ne yaptı?' diye sordum. O da: 'Rabbimin huzuruna çıktım.

Bana: 'Ey Ebu Zür'a!' buyurdu ve bana bir çocuk verildi. Ona cennete girmesini emretti… Kullarım arasında sünnetleri muhafaza eden kimsenin mükafatını nasıl buldun? Haydi cennetten dilediğin yere yerleş!' buyurdu' diye cevap verdi.

İmam Ebu Abdullah el-Kassâr **"Fihrist"**te aynen şöyle der: "Büyük bir müjde!. Muhammed b. Abdulazîm el-Münzirî dedi ki: 'Rüyamda cennete girdik. Resulullah (s.a.v)'in elini öptük. Daha sonra Resulullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Eliyle hadis yazan herkesi müjdeleyin! Çünkü o kimse benimle cennette benimle birlikte olacaktır"

Nevevî (ö. 676/1277)'nin **"Ezkâr"**ında Sehl b. Abdullah'ın şöyle söylediği rivayet edilmiştir. "Bu ümmetin fertlerinden biri, Sünen sahibi Ebu Dâvud es-Sicistânî'ye gelip:

- 'Resulullah (s.a.v)'in hadisini rivayet ettiğin dili bana uzatta onu öpeyim' dedi ve onun dilini öptü."

İbrahim b. Ethem'in şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Allah, hadisçi topluluklarının rıhlesi sebebiyle bu ümmetten belayı uzaklaştırır."

Üstad Ebu'l-Feth Nasr b. İbarahim el-Makdisî (ö. 490/1097) **"Kitâbu'l-Hucce alâ târiki'l-mehacce"** adlı eserinde İmam Ahmed b. Hanbel'e kadar dayandırdığı bir senedle rivayet ettiğine göre; İmam Ahmed':

- "Allah için, yeryüzünde Ebdal var mıdır?" diye soruldu. O da: - "Evet" diye cevap verdi. Ona: - "Ebdal kimlerdir?" diye tekrar soruldu. O da: "Hadisçi toplulukları yok mu?! İşte onlar, Ebdaldır. (Yeryüzünde) Ebdal şahısları en iyi bilen Allah'tır."

(Suyûtî) **"Uhûdu'l-Muhammediyye"** de Süfyân es-Sevrî, Süfyân ibn Uyeyne ile Abdullah b. Sinân'ın şöyle söyledikleri rivayet edilmiştir:

"İçimizden biri kadı olsa da, yapraksız hurma dalıyla hadis öğrenmeyen fıkıhçıyı ve fıkıh öğrenmeyen hadisçiyi bir güzel dövse."[1]

Merfu olarak rivayet edildiğine göre; Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"Allahım! halifelerime rahmet eyle!" buyurdu. Ona: - "Onlar kimlerdir?" diye soruldu . O da: -"Benden sonra gelip de hadislerimi ve sünnetlerimi rivayet edenlerdir" diye cevap verdi.[2]

Mütevatir bir hadiste de geçtiği üzere; Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

“Allah, sözümü duyup onu anlayan, sonra da onu işitmeyen kimseye ulaştıran kimsenin yüzünü (kıyamet günü) ağartsın”

Resulullah (s.a.v), burada, sözünü ulaştıran kimseyi, (kıyamet günü yüzünün) ağarmasıyla dua etmiştir.

Nadra (=ağarma/parlaklık), sevinç ve güzelliktir.

Süfyân ibn Uyeyne (ö. 198/813) der ki: “Hakkını yerine getirerek hadis nakleden hadisçilerden hiçbiri yoktur ki, bu hadis sebebiyle yüzünde yeterince parlaklık olmasın”

Büyük imamlardan bazıları, hadis ashabını gördükleri zaman şiir söylüyorlar ve şöyle diyorlardı:

“Hoş geldiniz insanların en sevimlileri! Allah hakkında insanların en mütevazilileri. İnci gibi parıltı sahipleri. hoş geldiniz Salihler topluluğu, takva sahipleri. Yüzler aydınlık odu, her zengin süslendi. Ey Peygamber Muhammed (s.a.v)’in ilmini talep edenler! Sizin dışındakiler size denk değildirler.”

Konu ile ilgili hafız Ebu Tâhir es-Selefî’ye isnad edilen bir şiir ise şöyledir:

“Peygamberin dini ve şeriatı, o Peygamberin haberleridir. Peşine düşülen ilmin en yücesi, o Peygamberin rivayetleridir. Kim onun hadisleriyle meşgul olursa ve halk arasında yayılması için meşgul olursa, onun hadisleri kaçınılmaz olur.”

İbn Abdilberr (ö. 463/1071), İmam Ahmed’in oğlu Abdullah’a dayanarak İmam Ahmed b. Hanbel’den şöyle bir şiir nakletmiştir:

“Peygamberin dini, hadislerdir. Bir genç için, hadis rivayetleri ne güzel bir binektir. Sakın hadis ilminden ve hadis ehlinden sapmayın. Rey gecedir. Hadis ise, gündüzdür. Belki gencin cehaleti, hidayet yollarıdır. Güneş doğdu, onun nurları vardır.”

Bu ilimle uğraşan alimler, hadis ilmini bölümlere ayırmışlar ve her bölümü de konulara ayırmışlar. İşte bu belirttiğimiz bölümlerden birisi de, mütevatir hadislerdir.

İlk önce geçmişte yaşamış İslam alimlerinin kayıtlarında ve notlarında bulunan mütevatir hadisleri bir araya toplamak için harekete geçtim ve

onlardan bolca topladım. (Müsvedde kağıtlarda bulunan bu hadislerin) kaybolmasından ve zayi olmasından korkunca, bu hadislerden faydalanmak için onları bir kitapta topladım. Bu topladıklarımı, **“Nazmu’l-mütenâsira mine’l-hadîsi’l-mütevâtira”** diye isimlendirdirdim. Bu, İmam Suyûtî (ö. 911/1505)’nin, **“el-Fevâidu’l-mütekâsira fi’l-ahbâri’l-mütevâtira”** adlı kitabınıdan kısaltarak özetlediği **“el-Ezhâru’l-mütenâsira fi’l-ahbâri’l-mütevâtira”** adlı eserini görmeden önceydi. Bundan sonra Suyûtî’nin bu kitabını görünce, onu inceledim ve onun bu kitabında olupda benimkinde olmayan hadisleri kendi kitabıma ekledim.

Ben Suyûtî’nin andığı hadislerin hepsini naklettim. Ayrıca **“Suyûtî “el-Ezhâr”da bu hadisi şu yoldan getirmiştir”** sözümle, Suyûtî’nin naklettiğini (benimkinden) ayırdım.

Burada Suyûtî’nin, sahabe ve tabiun dışında andıklarını çıkartarak sadace sahabe ve tabiunu zikrettim. Çünkü (böyle yapmakla benim belirteceğim) ilave kolaylaşmış oldu ve (okuyucunun dikkatini) bu ilaveye çekmiş olacağım. Suyûtî’nin sözünden sonra قُلْتُ **“Derim ki”** lafzıyla da (benim yaptığım bu) ilaveye işaret ettim.

Suyûtî’nin kendisine ulaşmayıp da (mütevatir olduğunu) söylemediği hadisleri, Allah’ın bana kolaylaştırdığı kadarıyla bu kitabımda belirttim. Bununla, bu hadisi, Suyûtî’nin kitabında bulamadığım bilinmelidir.

Sehâvî (ö. 902/1496) **“Şerhu Elfiyye”**nin ‘mütevatir bahsi’nde konu ile ilgili olarak aynen şöyle der: “Müellif eserinde mütevatir konusunu ayrı tutmuştur. Zerkeşî ve birçoğuna gelince ise…. “

(Derim ki:) Sehâvî’den sonra bir topluluk da, (yazdıkları) eserlerde tevatür konusunu başlı başına bir konu olarak ayrı işlemişlerdir.

1. Mütevatir hadis konusunda telif yapanlardan birisi de, üstad hafız Celaleddin Ebu’l- Fadl Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyûtî’ (ö. 911/1505)’dir. Suyûtî, (mütevatir hadisle ilgili bu eserini) **“el-Fevâidu’l-mütekâsira fi’l-ahbâri’l-mütevâtira”** diye isimlendirmiştir. Suyûtî, bu eserini, bablara göre düzenlemiş, yine bu eserinde 10’dan fazla sahabiden rivayet edilen hadisleri toplamış ve her hadisin senedlerini, geliş yollarını ve (diğer) lafızlarını da toplamıştır. Kendisinin de dediği gibi, bu eser, bir benzeri görülmemiş kapsamlı bir kitap haline gelmiştir.

Daha sonra Suyûtî, mütevatir hadisle ilgili bu eseri yazmadaki asıl amacını önemli bir cüzde özetlemiştir. Bu eserini de, **“el-Ezhâru’l-mütenâsira**

fi’l-ahbâri’l-mütevâtira” diye isimlendirmiştir. Bu kitabında; (ilk önce) hadisin metnini, (sonra) sahabeden hadisi rivayet eden kimseleri, (ardından da) bu hadisi tahric eden meşhur imamları kısaca belirtmiştir. Kendisinin belirttiği üzere, bu kitapta naklettiği hadislerin sayısı, 100’dür. Yalnız bu kitaptaki hadisleri saydım. Bunu, 12 fazlasıyla buldum. Yine de doğru bilgi, Allah’a aittir.

2. Bunlardan birisi de; üstad, imam, hafız, müsnedçilerin sonuncusu, sayısız tasniflerin sahibi Şemsüddin Ebu Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Tûlûn el-Hanefî ed-Dimeşkî es-Sâlihî (ö. 953/1545)’dir. (Bu kişi, mütevatir hadisle ilgili kitabını,) **“el-Leâli’l-mütenâsira fi’l-ehâdisi’l-mütevâtira”** diye isimlendirmiştir.

3. Bunlardan birisi de; üstad Ebu’l-Feyz Muhammed Murtaza el-Hüseynî ez-Zebîdî el-Misrî (ö. 1205/1790)’dir. (Bu kişi de kitabını,) **“el-Laktu’l-le’âli’l-mütenâsira fi’l-ehâdisi’l-mütevâtira”** diye isimlendirmiştir.

4. Bunlardan birisi de; Siddîk b. Hasan b. Ali el- Kannûcî el-Buhârî el-Hüseynî’nin, tevatür derecesine ulaşan hadisleri topladığı 40 hadistir. Kannûcî, bu kitabını, **“Hırzu’l-meknûn min lafzi’l-ma’sûmi’l-me’mûn”** diye isimlendirmiştir.

Allame Ebu’l-Hasen Muhammed Sâdık es-Sindî el-Medenî (ö. 1138/1725) **“Şerhu’n-Nuhbe”** adlı eserinde konu ile ilgili olarak aynen şöyle der:

“Suyûtî, tevatürle ilgili konuda hüküm vermede yumuşak davranmış, tevatürle ilgili hadisler hususunda sayı belirtmiş ve tevatürle ilgili hadisleri, **“el-Ezhâru’l-mütenâsira fi’l-ahbâri’l-mütevâtira”** diye isimlendirdiği kitabında getirmiştir.”

Durum böyle olunca, Suyûtî, mütevatir olmamasına rağmen, hadisçilerin belirtmediği bir çok hadisi (mütevatir diye) anmıştır. Halbuki onun sözünden, lafzi mütevatirleri toplamayı kastettiği anlaşılmaktadır. Yalnız onun getirdiği hadislerin çoğunun manevi mütevatir olduğu, ya bazı kitaplardan, ya kendisinin açıklamasıyla yada bir başkasının açıklamasıyla ortaya çıkmıştır.

Asıl kastedilen konuya girmeden önce, bir açıklama yapılacaktır. Bu önsöz, manevi mütevatirin sözlük ve terim anlamlarını açıklama mahiyetinde olacaktır.

---

[1] Müellifin kitabının aslından, Sûfî ve Vahdedi vücutçu İbn Arâbî'nin inancı doğrultusunda naklettiği üç satırı almadık. Çünkü bu, Ehli sünnet ve'l-cemaat imamlarının görüşlerine itiraz mahiyetindedir. Zaten İbn Arâbî'nin akidesi, avamdan bir çoğuna göre gizlidir. Dolayısıyla müellifin, İbn Arâbî'den yaptığı rivayeti almadık. İlmi emanet, uyarı gerektirir. (Arap yayıncısı)

[2] Taberâni, el-Evsat, 6/77; Deylemî, Firdevs, 1/479; Münâvî, Feyzu'l-Kadîr, 2/149; Suyûtî, Tedribu'r-Râvî, 2/126; Râmehurmuzî, el-Muhaddisu'l-Fâsıl, 1/163

MUKADDİME

“Tevatür” iki şekilde incelenir:

1. Tevatürün sözlük anlamı.

“Mahsûl”da denir ki: “Tevatür kelimesi, sözlükte; ‘bir kimsenin, (diğer) bir kimsenin izi sıra gelmesi’ anlamına gelir.”

Karâfî (ö. 684/1284)’de **“Tenkîh”**te bunun bir benzerini söylemiştir.

Yüce Allah’ın, **“Sonra peygamberlerimizi art arda gönderdik”** (Mü’minûn: 23/44) yani ‘bir peygamberden sonra diğer bir peygamberi (insanlara) peş peşe gönderdik’ şeklindeki sözünde tevatürün (diğer) sözlük anlamı ifade edilmektedir.

İbn Beriy’in şöyle söylediği nakledilmiştir: “(Tevatür,) bir şeyin bir şeyden sonra, bazısının bazısının izi sıra belli bir aralıkla peş peşe yada art arda (=belli bir aralık olmaksızın) gelmesi.”

Tevatürün sözlük anlamı ile ilgili bu iki görüş, (Asım’ın) **“Kâmûs”** adlı eserinde geçmektedir. (Asım) burada der ki: “Tevatür kelimesi, (sözlükte;) ‘peş peşe’ yada ‘belli aralıklarla’ anlamına gelmektedir.”

(Cevherî’de) **“Sıhâh”**ta, (tevatürün sözlük anlamını,) Asım’ın sözünde geçen ikinci tanımla sınırlandırıp der ki:

“Muvâtere, peşpeşe anlamına gelir. Muvâtere, şeyler arasında değil de, belli bir aralıkla olan şeyler arasında olur. Fakat bu belli aralık ise, sürdürme ve devamlılık şeklindedir.”

“Şerhu’l-Kâmûs”ta Lihyânî’den naklen denir ki: “Mütevatir, belli bir aralıkla olan bir şeyden sonra, diğerinin belli bir aralıkla gelmesidir. Kesintisiz şekildeki peş peşelik ise faklıdır. Bu, mütevatir gibi değildir. Mütevatir ancak kesintisiz sürdürme ve peş peşeliktir.

İbnü’l-A’râbî ise: ‘Bir işi yapma hususunda gevşek davranıldığı zaman, bir şeyden sonra bir şeyi yapma mahiyetinde ترى – يتري “tera” –

“yetri” denilir.’

Asmaî de dedi ki: ‘Haber, art arda ve peşpeşe gelir.’ (Müellifin sözü burada bitmektedir.

Bilinmelidir ki, bizim belirttiğimiz birinci görüş, Mecd’in belirttiği ikinci görüşten daha doğrudur. Yine de doğruyu en iyi bilen Allah’tır.

Tevatürün terim anlamına gelince ise;

İbnu’s-Salâh (ö. 643/1245) **“Ulûmu’l-Hadis”** adlı eserinde tevatürün terim anlamı hususunda şöyle der:

“Mütevatir, doğrulukları kesin olarak bilinen kimselerin nakletmiş oldukları haberlerden bir ifadedir.

Bu şartın mütevatir haberin sened zincirinde, başından sonuna kadar ravilerde devamlı bir şekilde bulunması gerekir.

Rivayet edilen hadisler arasında mütevatire uygun bir örnek göstermesi istenen kimse, bu istek karşısında aciz kalır.”

Nevevî (ö. 676/1277) **“Takrîb”**de konu ile ilgili olarak şöyle der: “Mütevatir haber, doğruluklarıyla bilinen kimselerin sened zincirinin ilk tabakasından son tabakasına varıncaya kadar kendileri gibi (doğruluklarıyla meşhur olan) kimselerden naklettikleri haberlerdir.

Mütevatir hadis, rivayet etme hususunda yok denecek kadar azdır.”

Cürcânî (ö. 816/1413) **“Muhtasar”**da konu ile ilgili olarak şöyle der: “Mütevatir haber, yalan üzere birleşmeleri adeten mümkün olmayan ravilerin (sayı bakımından) çok olma hususunda belli bir dereceye ulaşmasıdır. Bu husus, ilk tabakanın son tabaka gibi ve orta tabakanın ise ilk ve son tabaka gibi (sayı bakımından ravilerin çok olması hali) olduğunda gerçekleşir. Kur’an ve beş vakit namaz gibi.”

Tâc es-Sübkî (ö. 771/1370)’nin **“Cem’u’l-Cevâmi”**de konu ile ilgili ifadesi ise şu şekildedir: “Mütevatir, (yalan üzere birleşmeleri) **mümkün olmayan** bir **topluluğun** vermiş olduğu **özel bir haber**dir.”

“Cem’u’l-Cevâmi”‘nin şarihi Mahallî ile daha bir çok kimse, (mütevatir haberin tanımına;) **“hislerle algılanabilecek cinsten yalan üzere birleş-meleri adeten”** ifadesini eklemişlerdir.

Sübkî’nin sözünde geçen **“haber”** ifadesi, inşâ’ya uygun olan bir sözdür. Buna göre haber, kendi özünde vakıaya uygun olan doğruyu ve yine kendi özünde uygun olmayan yalanı barındırma olasılığını taşımasıdır.

İnşâ’ ise; hem doğru ve hem de yalanı barındırma olasılığının olmaması halidir.

Sübkî’nin sözünde geçen **“topluluk”** ifadesiyle, bir veya iki kişinin verdiği haber ihtimal dışı bırakılmaktadır. Çünkü bir veya iki kişinin verdiği haber, mütevatiri oluşturmadığı gibi mütevatir diye de isimlendirilemez.

Sübkî’nin sözünde geçen **“mümkün olmayan”** ifadesiyle, (herhangi bir haber üzerinde) birleşmeleri veya uyuşmaları mümkün olan fasık yada kafir gibi bir topluluğun verdiği haber ihtimal dışı bırakılmaktadır. Adeten bu tür kimselerin bir haber birleşmeleri yada görüş birliğine varmaları mümkün olsa, bu haber, mütevatir haber diye isimlendirilemez. Eğer bu fasık yada kafir topluluğun yalan üzere birleşmeleri imkanı ortadan kalkarsa, (o zaman bu kimselerin verdiği haberler) mütevatir haber diye isimlendirilebilinir.

Bu, Usulcülerin tanımına göredir. Çünkü mütevatir haber hususundaki Usulcülerin görüşü, bütün insanlar içindir.

Hadisçilere gelince; onlara göre, mütevatirin ravilerin de Müslüman olma şartının aranması gerekmektedir. Çünkü onların bu konudaki görüşü, mütevatir hadis hakkındadır.

Kafir yada fasık kimselerin rivayet ettikleri nebevi mütevatir bir hadis bulunmamaktadır. Yalnız hadisçiler, kafir yada fasık kimseler hakkında bir görüş belirtebilirler. Bunu, bazı kimseler söylemiştir.

“Adeten” sözüyle; adeti göz önünde bulundurmanın haricinde akli uygunluk ihtimal dışı bırakılmaktadır. Çünkü bu husus, mümkün değildir ve ileri sürülemez de. Topluluk, belli bir sayıya ulaşsa bile.

“Yalan üzere birleşmemeleri” sözüyle; kasıt, yanlışlık ve unutkanlık kastedilmektedir.

“Hislerle algılanabilecek cinsten” sözüyle de; kulak yada göz gibi görünen beş duyu organlarından biriyle anlaşılan bir iş kastedilmektedir.

Bu sözle; akılla anlaşılan (=ma’kul) bir iş, ihtimal dışı bırakılmaktadır. Çünkü akılla anlaşılan bir iş hususunda yanlışlığa düşmek mümkündür. Yanlışlık; filozofların, alemin başlangıcı yada ölümden sonraki cismani dirilişin olmaması ile ilgili verdikleri haber gibi olabilir de. İşte bu (tür haberler,) mütevatir diye isimlendirilemez. Çokluk bakımından belli sayılara ulaşmış olsalar bile, yine de mütevatir diye isimlendirilemezler. Hatta bu husus; alemin yaratılışı yada yaratıcının varlığı ile ilgili bir şehir

halkının diğer şehir halklarından vermiş oldukları haberler gibi doğruluğu kesinlikle bilinmiş olsa bile, yine de mütevatir diye isimlendirilemez.

Bundan mütevatirin bilgi ifade etmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

İbnu’s-Salâh ile bir çoğundan geldiğine göre; Buhârî ile Müslim’in üzerinde ittifak ettiği yada bunlardan birisinin, muttasıl senedlerle hadis rivayet ettikleri bilinmektedir. Manevi mütevatir gibi. Mütevatir ifadesi, tesmiye değil de bilgi ifade etmede kullanılır. Çünkü bu tür mütevatir, terim olarak mütevatir diye isimlendirilemez. Zira mütevatirin bilgi ifade etmesi, kendisiyle ilgili değildir. Aksine harici karinelerle ilgilidir. Cariyenin efendisiyle yaptığı sözleşmeyi canı gönülden kabul etmesi gibi.

Buna göre Tâc es-Sübkî’nin konu ile ilgili görüşü, daha önce mütevatirle ilgili geçen tanımın bir sonucudur.Böylece mütevatirin bilgi ifade etmesi, şartların oluşmasına işarettir.

Mütevatirin bilgi ifade etmesinin anlamı; ya kendisiyle ilgili, ya sadece gerekli karinelerle yada ayırt edici karinelerle ilgilidir.

Bu belirtilenlerden birisi, tek başına yeterli değildir. Çünkü ahad haber, karinelerin katılımıyla oluşmuş bir vasıta sebebiyle de bilgi ifade etmektedir.

İşte bu, ancak ifade edilen bilginin nazari olduğuna dair görüşe uymaktadır. Çünkü bu, mütevatirin bilgi ifade etmesinde şart koşulmuştur.

Bu, mütevatirin ifade ettiği bilginin zaruri olduğu görüşünü tercih eden kimsenin görüşüne uymamaktadır. Çünkü bu, şart koşulmamıştır. Aksine bununla ilgili şart,

İbn Emîr el-Hâcc (ö. 879/1475) **“Şerhu’t-Tahrîr”**de konu ile ilgili olarak aynen şöyle der: “Mütevatir haber için temel kural, bilgi ifade etmesidir. Haber sadece bilgi ifade ederse, o haberin, mütevatir olduğunu ve bütün şartlara sahip olduğunu anlarız. Eğer o haber, bilgi ifade etmezse, o zaman mütevatir için gerekli şartlardan birinden yoksun olması sebebiyle o haberin mütevatir olmadığı ortaya çıkar”

Bu konuda daha geniş bilgi için İbn Kâsım el-İbâdî’nin, Mahallî’nin kitabına yazdığı haşiyeye bakabilirsiniz.

Şihâb İbn Hacer el-Mekkî (ö. 973/1565) **“Fetâvâ”**da da der ki: “Bilindiği üzere, mütevatir haber için ihtimal ve zan yeterli değildir. Çünkü şüphe etme ve zannetme, kesinliğe götürmez.”

Mütevatir haberin zaruri bilgi ifade ettiğini söyleyenler doğruyu söylemiştir. Bu, cumhurun görüşüdür. Cumhura göre, mütevatir haber, hem geçmiş zamanlarla ve hem de şimdiki zamanlarla ilgilidir.

Semeniye[1] ile Brahmanlar gibi, akılcılardan bir grup; mütevatirin (kesin) zaruri bilgi ifade ettiğini kabul etmemişlerdir. Onlara göre; mütevatir haber, ancak zan ifade etmektedir. Bunlardan bazısı da, mütevatirin geçmiş zamanlarda olmasını kabul etmemiştir. Mütevatir haberin, şimdiki zamanlarda olması gerektiğini kabul etmektedirler. Onların bu inkarı, kibirlenmeleri dolayısıyladır. Çünkü biz; Mekke, Medine ve Bağdat gibi uzak şehirlerle ilgili ve Hz. Musa ile Hz. İsa'nın kavmi gibi yok olmuş ümmetlerle ilgili bilgiyi bilmekteyiz. Bu tür bilgi ancak haber vermekle bilinir.

Sa'd et-Taftazânî (ö. 792/1389) **"Şerhu'n-Nesefî"**de konu ile ilgili olarak aynen şöyle der: "Denilse ki: Tek tek kişilerin ayrı ayrı verdikleri haber, zandan başka bir mana ifade etmez. Bir zannın diğer zanna eklenmesinden de yakîn ve kesin bilgi elde edilmez. Ayrıca teke tek kişilerin, münferiden verdikleri haberlerin yalan olmasının imkan dahilinde oluşu, bunlardan meydana gelen topluluğun verdiği haberin yalan oluşunun da imkan dahilinde olmasını gerektirir. Çünkü topluluğun kendisi, tek tek kişilerden meydana gelir.

Diyoruz ki: Bazen fertlerde bulunmayan (vasıf ve kuvvet gibi bir) şey, bunların toplamında mevcut olur. Kıllardan örülen ipte mevcut olan kuvvet buna örnektir."

Mütevatir haberin ifade ettiği bilgi, esah olan görüşe göre zaruridir. Bu, hadisçiler ile usulcülerin cumhurunun görüşüdür. Mütevatir haberin zaruri bilgi vermesi, bazen kişi için bir bakış oluşturmayabilir. Çocuklar gibi.

Mütevatir haberin zaruri bilgi ifade etmesinin manası; kişinin, mütevatirde aranan şartları bir araya getirmede zorlanmasıdır. Çünkü Mu'tezile'den Kâ'bî ile Ebu'l-Hasen el-Basrî ve Ehl-i Sünnetten ise İmamu'l-Harameyn ile Gazzâlî'nin aksine nazari bilgiyi değil de, zaruri bilgiyi reddetmek mümkün değildir.

Denilse ki: Zaruri bilgilerde çelişki ve ihtilaf meydana gelmemektedir. Örneğin, biz; birin, ikinin yarısı olduğu olduğuna dair bilgiyi, İskender'in varlığına dair bilgiden daha kuvvetli bulmaktayız. Daha önce de geçtiği

üzere, bazı gruplar, mütevatirin zaruri bilgi ifade ettiğini kabul etmemişlerdir.

Cevaben deriz ki: Bu, mümkün değildir. Çünkü zaruri bilgi çeşitleri; uyum, tatbikat ve uyarma hususunda farklı vasıtalarla çelişebilir.

İmamu'l-Harameyn ile İmam Gazzâlî, Ka'bî'ye dayanarak mütevatir haberin nazarî bilgi ifade ettiğini belirtmişlerdir.

Dört imam, bir hadisi rivayet etmede görüş birlğine varsa, bu, bilgi ifade eder. Fakat dört halife, bir hadisi rivayet etmede görüş birliğine varsa, onların verdiği bu haber, zaruri bilgi ifade etmez. Aslında bu da doğru değil. Doğru olan görüş, bunun, bazen yeterli gelmesidir

(İlim adamları, mütevatirin sabit olacağı sayı hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir:)

1. Denildi ki: Bu sayı, 5'tir. Bu görüş, Liân'a kıyas edilerek ileri sürülmüştür.

2. Denildi ki: Bu sayı, 7'dir.

3. Denildi ki: Bu sayı, 10'dur. Bu, yüce Allah'ın "Hepsi tam on gündür" (Bakara: 2/196) sözüne dayanılarak ileri sürülmüştür. Çünkü 10 sayısı, cem'u kesretin başıdır. Bu görüşü, Istahrî (ö. 328/858) söylemiştir.

Suyûtî (ö. 911/1505)'de **"Şerhu't-Takrîb"**de der ki: "Bu, tercih edilen görüştür." Çünkü Suyûtî, mütevatirlerle ilgili kitabını bu görüşe göre düzenlemiştir. Suyûtî, mütevatir hadis ile ilgili kitabında 10'dan fazla sahabenin rivayet ettiği hadisleri toplamıştır.

Allame seyyid Muhammed Resul el-Berzencî el-Hüseynî **"İğâratu'l-musbaha ala mânii'l-işâret bi'l-musabbiha"**da şöyle der:

"Hafız Suyûtî **"el-Ezhâru'l-mütenâsire fi'l-ahbâri'l-mütevâtire"**de geçen her hadisi 10 sahabeden rivayet ettiğini söylemiştir. Bu, biz hadis ehli topluluğuna göre mütevatirdir."

4. Denildi ki: Bu sayı, 12'dir. Çünkü İsrail oğulları temsilcilerinin sayısı 12 idi.

5. Denildi ki: Bu sayı, 20'dir. Buna, yüce Allah'ın **"Sizden sabırlı yirmi kişi, onlardan iki yüz kişiye üstün gelir"** (Enfâl: 8/65) buyruğu delil getirilmiştir.

6. Denildi ki: Bu sayı, 40'dır. Buna, Resulullah (s.a.v)'in **"Seriyyelerin en hayırlısı, 40 kişidir"** sözü delil getirilmiştir.

7. Denildi ki: Bu sayı, 50'dir. Bu, Kasame'ye kıyas olarak ileri sürülmüştür.

8. Denildi ki: Bu sayı, 70'dir. Bunu, Hz. Musa (a.s)'ın mikat için (İsrail oğullarından) 70 kişiyi seçmesine[2] dayandırmışlardır. Bunlar, mikat yerinde Allah'ın sözünü işitecekler ve bu işittiklerini geride bıraktıklarına haber vereceklerdi.

9. Denildi ki: Bu sayı, 310 küsurdur. Çünkü Talut'un beraberinde bulunanlar ile Bedir savaşına katılan sahabelerin sayısı bu kadar idi.

10. Denildi ki: Bu sayı, 1400 yada 1500'dir. Çünkü Rıdvan bey'atına katılan sahabelerin sayısı bu kadar idi.

Bazı alimler de derki: "(Tevatürün sabit olabileceği sayı hususundaki) bu görüşlerin hepsi, batıldır. Bu görüşlere dayanmaya gerek yoktur. Bu kimselerin (ileri sürdükleri) şüpheleri, gerçekçi değildir. Bu görüşü açıklamaya gerek yoktur."

(Leknevî) **"Zafru'l-Emânî fi şerhi muhtasari'l-Cürcânî"**de der ki: "(Tevatürün sabit olabileceği sayı ile ilgili) bu görüşlerin hepsi, çürüktür. Hadisçilerden bir topluluk, ileri sürülen bu görüşleri araştırmış ve tevatür için (belli bir) sayının şart koşulamayacağını belirtmişlerdir. Yalnız bu konuda en önemli nokta, mütevatir haberin zaruri bilgi ifade etmesidir. Haberi çok büyük bir topluluk rivayet etse bile, haber, bilgi ifade etmediği takdirde bu haber, mütevatir olamaz. Bu haberi, (ravileri sika olmak şartıyla) az bir topluluk rivayet etse, bu haberle zaruri bilgi meydana gelir. Böylece bu haber, mütevatir olur."

Doğru olan şudur: Bilgi, haberi duyan çok sayıdaki kişinin oluşmasından meydana gelmişse, bu haberi duyan her bir fert için bilginin meydana gelmesi gerekir. Fakat bilginin meydana gelmesinde haberi gerekli kılacak karinelerle tevatürün ispatına gerek duyulmaz. Çünkü Zeyd için meydana gelen bilgi, Amr için veya bir topluluk için meydana gelen bilgi; bir başka bir topluluk için meydana gelmeyebilir. Zira karineler, bazen bazı kişiler geçerli olabilir. Fakat başkaları için bu karineler, geçerli olmayabilir.

Denildi ki: Bilginin mutlak manada herkes için meydana gelmesi gerekir.

Denildi ki: Bilginin mutlak manada herkes için meydana gelmesi gerekmeyebilir.

Bu iki görüş, hususunda tartışılabilinir.

Bazılarına göre tevatür, bazı rivayet yollarından ulaştığı halde, diğerlerine göre bu bilgi ifade etmeyebilir. Bazen de birine göre tevatür olan bir haber, diğerine göre tevatür olmayabilir.

Bazılarına göre haber, sahih yollardan ulaştığı halde, diğerlerine bu haber, sahih yoldan yada yollardan veya haber hiç ulaşmadığı için sahih olmayabilir. Belki de haber, bu topluluğa zayıf yada yalancı olan başka yollardan ulaşmış olabilir.

1. İbnu'ş-Salâh, Nevevî ve bu ikisine tabi olanların, bu geçen açıklama doğrultusunda anlattıklarına göre; mütevatire örnek, tevatürün varlığını çoğaltmaktadır.

2. İbn Hibbân ve Hâris'in iddiasına göre ise; bu, tamamıyla mümkün değildir. Çünkü tevatür için bir örnek bulunmaktadır.

İbnu's-Salâh der ki: "Mütevatir hadise yalnızca **"Kim benim üzerime ….. yalan söz söylerse"** hadisi örnek gösterilebilinir. Çünkü bu hadisi, Hz. Peygamber (s.a.v)'den; içlerinde Aşere-i mübeşşere'nin de bulunduğu 60'dan fazla kişi rivayet etmiştir. Dünyada Aşere-i mübeşşere'nin, bu hadis dışında başka bir hadis üzerinde ittifak ettiği bir hadis daha bulunmamaktadır."

Hafız Ebu'l-Fadl el-Irâkî (ö. 805/1402), İbnu's-Salâh'ın bu iddiasını; **"mestler üzerine mesh etme"** hadisiyle tenkit etmiştir. Çünkü bu hadisi, içlerinde Aşere-i mübeşşere'nin de bulunduğu 60'dan fazla sahabe rivayet etmiştir. Ayrıca namaz kılarken **"elleri kaldırma"** hadisini de (bu iddiayı çürütmek için) getirmiştir. Bu hadisi de, içlerinde Aşere-i mübeşşere'nin de bulunduğu 50'den fazla sahabe rivayet etmiştir.

Sehâvî (ö. 902/1496)'de **"Fethu'l-Muğîs"**de konu ile ilgili olarak şöyle der: " **"Cinsel organa dokunmaktan dolayı abdest almanın gerekmesi"** de böyledir. Bu hadisi rivayet eden ravilerin sayısının60'ı geçtiği söylenmiştir. Yine **"ateşte pişen şeyleri yemeden ötürü abdest almanın gerekmesi"** yada **"gerekmemesi"** de bu şekildedir."

İbnu's-Salâh'ın bu eleştirisine cevap, **"Kim benim üzerime ….. yalan söz söylerse"** hadisi ile ilgili yerde verilecektir.

Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447) **"Tavdîhu'n-Nuhbe"**de der ki: " İbnu's-Salâh'ın, mütevatir hadisin az olmasıyla ilgili iddiası, kabul edilemez. Yine bir çok alimin, mütevatir hadisin hiç bulunmadığına dair iddiaları da kabul

edilemez. Çünkü onların bu görüşü; hadisin geliş yollarının çokluğunu, ravilerin durumlarını ve yalan üzere birleşmelerine yada onlardan ittifakın meydana gelmesine adeten uyarak mümkün olmasını engelleyici vasıflara vakıf olmamalarından ileri gelmektedir. Zaten hadis ilmini ve hadisi ilminin rivayet yollarını bilen kimseler için bu asla şüphe kabul etmeyen doğru bir görüştür.

Mütevatir hadisin varlığı hususunda yapılan en güzel tespit; mütevatir hadisin var olduğu ve hem de çok olduğu görüşüdür. Doğuda ve batıda mütevatir hadisle ilgili ilim adamlarının ellerinde dolaşan meşhur kitapların, müelliflerine nispet edilmelerinin doğru olduğu kesindir. Bu hadisler, hadis rivayet etmek için bir araya getirildiğinde ve bu hadislerin geliş yollarının çok olması halinde, yalan üzere birleşmeleri ile ilgili topluluk şartından diğer şartlara varıncaya kadar bir tahayyül var. Meşhur kitaplarda buna benzer daha bir çok şart bulunmaktadır."

Bu görüşü, bir topluluk ileri sürmüştür. Bunlardan birisi de, Suyûtî'dir. Suyûtî (ö. 911/1505) **"İtmâmu'd-Dirâye bi şerhi'n-Nikâye"**de bu görüşü şöyle aktarmaktadır:

"Derim ki: Şeyhülislam (İbn Hacer'in) doğru söyledi. Onun bu konuda söylediği, hadis ilmiyle uğraşanları ve hadisin geliş yollarını araştıran kimseleri şüpheye düşürmeyecek doğru bir sözdür. İlk devir ve son devir alimlerinden bir grup, bir çok hadisin mütevatir olduğunu belirtmişlerdir. Bu hadislerden bazıları şunlardır: "Bu Kur'an, yedi harf üzerine indirilmiştir" hadisi, Havz hadisi, Ayın ikiye yarılması hadisi, Ahir zamanda ortaya çıkacak olan kaoslar ve fitnler hadisi gibi.

Dua esnasında elleri kaldırma hususunda bir cüz topladım. Bu hadis, bana, 100'e kadar ulaşan yollardan gelmiştir. (Bu tür hadisleri,) Allah'ın bana kolaylaştırdığı kadarıyla mütevatir hadislerle ilgili kitabımda toplamaya gayret gösterdim."

(Suyûtî) **"Şerhu't-Takrîb"**de (müellif) İbn Hacer'in konu ile ilgili sözünü getirip akabinde şöyle der:

"Derim ki: Mütevatir hadislerin varlığı hususunda benzeri görülmemiş bir kitap yazdım. Bablara göre düzenlenmiş bu kitabı, **"el-Ezhâru'l-mütenâsira fi'l-ahbâri'l-mütevâtira"** diye isimlendirdim. Bu kitaptaki her hadisi, senedleriyle birlikte tahric edenleri ve geliş yollarını getirdim. Daha sonra da bu kitabı, önemli bir cüzde özetledim. Bu kitabı da, **"Katfu'l-Ezhâr"** diye

isimlendirdim. Bu hadisleri tahric eden imamların rivayet ettiği hadisin her geliş yolunu kısa tuttum. Bu kitapta bir çok hadis getirdim. Bunlardan bazısı şunlardır: **"Havz"** hadisi 50'den fazla sahabeden, **"Mestlere mesh etme"** hadisi 70 sahabeden, namaz kılarken **"Elleri kaldırma"** hadisi 50 kişiden, **"Sözümü işiten kimsenin yüzünü Allah (kıyamet günü) ağartsın"** hadisi 30 kadar kişiden, **"Kur'an'ın yedi harf üzerine indirilmiştir"** hadisi 27 kişiden, **"Kim Allah için bir mescit yaptırırsa Allah'da o kimse için cennette bir ev hazırlar"** hadisi 20 kişiden, yine **"Her sarhoş edici (içecek), haramdır" hadisi 20 kişiden, "İslam garip olarak başladı"** hadisi, **"Münker ve nekir (adlı meleklerin ölüyü) sorguya çekmesi"** hadisi, **"Kişi (cenette) sevdiğiyle birlikte olur"** hadisi, **"Sizden birisi cennet halkının ameliyle amel eder"** hadisi, **"Karanlıkta mescide giden kimselere, kıyamet günü tam bir nura kavuşacaklarını müjdele!"** hadisi gelmiştir.

Çok sayıdaki bu hadislerin hepsi, mütevatirdir. Bu tür hadisleri, adı geçen kitabımızda belirttik. Hamd, Allah içindir."

Daha sonra Usulcülerin, mütevatiri, lafzi ve manevi olmak üzere iki kısma ayırdıklarını belirtip devamla der ki:

"Derim ki: Bu ayırımdan birisi, lafzi mütevatirdir. Az önce geçen örnekler gibi. Diğeride, manevi mütevatirdir. Dua ederken elleri kaldırma ile ilgili hadis gibi. Dua ederken ellerin kaldırılması ile ilgili hadisi Hz. Peygamber (s.a.v)'den 100 kadar kişi rivayet etmiştir. Bu hadisleri bir cüzde topladım. Fakat bu hadisler, çeşitli konuların içerisinde geçmektedir. Bununla ilgili her konu, art arda gelmemiştir. Bu husustaki ortak nokta, dua ederken elleri kaldırmak olup bununla ilgili hadislerin bir araya gelmesiyle tevatür oluşmaktadır."

(İbn Hacer) **"Fethu'l-Bârî"**de der ki: "Mütevatir hadisle ilgili örnekler, çoktur. Bunlardan bazıları şunlardır:

"Kim Allah için bir mescit yaptırırsa Allah'da o kimse için cennette bir ev hazırlar" hadisi, (namaz kılarken) **"Elleri kaldırma"** hadisi, **Şefaat** hadisi, **"Havz"** hadisi, **"Ahirette Allah'ın görülmesi"** hadisi, **"Devlet başkanlarının (=İmamların) Kureyş'ten olması"** hadisi ve buna benzer daha bir çok mütevatir hadis gibi."

Sehâvî (ö. 902/1496) **"Fethu'l-Muğîs"**de şöyle der: "Hocamız hafız İbn Hacer, Şefaat hadisi ile Havz hadisinin, mütevatir hadislerden olduğunu belirtmiştir. Çünkü bu iki hadisin sahabeden olan ravilerin sayısı, 40'ı geçmiştir. Bu iki hadisin mütevatir olduğunu belirtenlerden birisi de, Kadı İyâz'dır. Yine Kadı İyâz **"Şifâ"**da mütevatir ile ilgili hadislerden; **"Kim Allah**

için bir mescit yaptırırsa”, “Ahirette Allah’ın görülmesi”, “Devlet başkanlarının (=İmamların) Kureyş’ten olması”, “Kütüğün inlemesi”; İbn Hazm’da, **“Deve ağıllarında namaz kılmayı yasaklama”, “Mescitleri kabirler edinmeyi yasaklama”** ve **“Rükudan kalkarken söylenecek söz”** ile ilgili hadisi; İberî’de **“Menâkibu’ş-Şâfiî”**de **“Mehdi”** hadisini; İbn Abdilberr’de, **“Sa’d b. Muâz’ın ölümünden ötürü arşın titremesi”** hadisini; Hâkim’de, **“Hz. Ömer’in verdiği hutbe”, “İsrâ”** ve **“Hz. İdrîs’in semanın dördüncü katında bulunması”** hadisini; bir çok kimse de **“Ayın yarılması”, “Allah’ın nüzulu”** hadisini; İbn Battâl ise, **“Sabah ve ikindinin farzından sonra namaz kılmanın yasaklanması”** hadisini getirmiştir.

Şeyh Ebu İshâk eş-Şîrâzî ise, ayakları yıkama hususunda Hz. Peygamber (s.a.v)’den rivayet edilen hadisleri naklettikten sonra şöyle demiştir: ‘Bu rivayetlerin ahad haber olduğu söylenemez. Çünkü bu rivayetlerin bir araya gelmesiyle manevi mütevatir oluşmaktadır.’

Yine bir çok kimse, manevi mütevatir konusunda; Hz. Ali’nin cesaretli oluşu, Hatem et-Tâî’nin cömert oluşu, Deccâl ile ilgili haberler ve hocamızın belirttiği **“İnsanların en hayırlısı benim asımda yaşayanlardır”** hadisi gibi haberleri nakletmişlerdir.”

Şeyhülislam İbn Teymiyye (ö. 728/1327) **“el-Furkân beyne’l-hakkı ve’l-batıl”** adlı risalesinde Hariciler hakkında şöyle der:

“Bunun için onlara karşı savaşmayı emreden ve onları zemmeden bir çok sahih hadis gelmiştir. Onlara karşı savaşmayı ifade eden pek çok hadis vardır. Hadis ehline göre, bu hadisler mütevatirdir. **“Rü’yet”** hadisi, **“Kabir azabı ve fitnesi”, “Şefaat”** ve **“Havz”** hadisleri buna örnek gösterilebilir.”

Şeyh Muhibbullah b. Abdişşekûr **“Müsellemetu’s-Sübût”**da mütevatir ile ilgili olarak aynen şöyle der:

“Mütevatir hadisin bulunmadığı söylenmektedir. İbnu’s-Salâh, ancak **“Kim benim üzerime kasten yalan söz söylerse cehennemdeki yerine hazırlansın”** hadisinden başka (mütevatir) hadisin bulunmadığını söylemektedir. Çünkü bu hadisin ravileri, aralarında Aşere-i mübeşşere’nin de bulunduğu 100 kişiyi geçmektedir. İbnu’s-Salâh’ın bundan kastının, lafzi tevatür olduğu söylenebilir. Ayrıca **“Mestler üzerine mesh etme”** hadisi de mütevatirdir. Bu hadisi de, 70 sahabe rivayet etmiştir. **“Kur’an yedi harf üzerine indirilmiştir”** hadisinin de mütevatir olduğu söylenmiştir. Bu hadisi de, sahabeden 20 kişi rivayet etmiştir.

İbnü’l-Cevzî’de dedi ki: ‘Mütevatir hadisleri araştırdım. Bunlardan bazısını buldum: **“Şefaat”** hadisi, **“Hesap”** hadisi, **“Ahirette Allah’a bakma” hadisi, “Abdest alırken iki ayağı yıkama”** hadisi, **“Kabir azabı”** hadisi, **“Mestler üzerine mesh etme”** hadisi gibi.’ “

İbnu’s-Salâh’ın mütevatir hadisle ilgili görüşünü tevil etme mahiyetinde Suyûtî’nin lafzi mütevatirle ilgili getirdiği bir çok örneğe bakılabilir.

Doğrusu Suyûtî, mütevatir hadislerle ilgili kitabında sadece lafzi mütevatiri toplamayı kastetmiştir. Fakat burada geçen bir çok hadis, lafzi mütevatire uymamaktadır.

“Müsellemetu’s-Sübût” adlı eserin şarihi şeyh Abdulula Muhammed b. Nizâmeddin el-Ensârî, az önce geçen müellifin yorumuna şöyle diyerek itiraz etmiştir:

“Bu yorumda (itiraz edilecek) bir husus var. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v)’in **“Ökçelerin ateşte vay haline!”** sözü (lafzi) mütevatirdir. Bu hadisi, 12 sahabe rivayet etmiştir. Bu sahabilerin adil oluşları kesindir ve bunların çoğu, Rıdvan bey’atına katılmıştır.

Yine **“Biz (peygamberler topluluğu) miras bırakmayız. Bıraktıklarımız sakadır”** hadisi de (lafzi) mütevatirdir.”

Yine Hafız ile bir çok kimsenin, lafzi mütevatire dair bir çok örneğin bulunduğu ile ilgili daha önce geçen görüşüne de bir itiraz var. Yalnız bazıları, buna itiraz etmişler ve benzeri çok olan hadisin, manevi mütevatir olduğunu söylemişlerdir.

Lafzi mütevatirin olmadığına dair görüşe gelince; bu konuda söz söyleyenlerin çoğu, lafzi mütevatirin var olduğunu söylemektedirler. Fakat lafzi mütevatirin olmadığını söyleyenlere göre ise, bu konudaki hadislerin, manevi mütevatir olduğu ortaya çıkmaktadır.

(Leknevî) **“Zafru’l-Emânî”**de konu ile ilgili olarak şöyle der: **“Şerhu’n-Nuhbe”**de mütevatir hadisin varlığına dair istidlal yoluyla naklettikleri, gerçekten çok zayıftır. Bununla ilgili konuşan kimse, zaten bu görüşü eleştirmiştir.”

“Müsellemetu’s-Sübût” adlı eserin şarihi, mütevatir hadisle ilgili kitabın aslından aktardıklarımızın peşisıra şöyle der:

“Mütevatir hadisle ilgili bir çok örnek vardır. Çünkü **“Rekatların sayısı”, “Resulullah (s.a.v)’in Bedir, Uhud ve diğer gazvelere gitmesi”, “Ezan”, “Kamet”, “Cemaat”,**

“Raşid halifelerin faziletleri” ve **“Bedir savaşına katılan kimselerin fazileti”** ile ilgili hadisler, genellikle, şüphe götürmeyecek şekilde mütevatirdir. **“Ümmetim sapıklık üzerine birleşmez”** hadisinin manevi mütevatir olduğu inşallah ileride gelecektir. Yine **“Havz”, “Mağfiret”, “Şefaat”** ve daha bir çok şey. Bunu iyi anlayasın”

Kısacası: Mütevatir hadis, gerçekten çoktur. Yalnız manevi mütevatir ise, lafzi mütevatirden daha çoktur. Dinden zaruri olarak bilinen işlerin çoğu, manevi mütevatirdir.

Genellikle hadisi rivayet eden imamların isimlerini anmadım. Sahabeden veya tabiundan hadisi rivayet eden ravilerin sayısını, bazen bol bir şekilde ve bazen de kısa bir şekilde belirttim. Daha sonra ise araştırmacı imamlardan mütevatir hadisle ilgili söz söyleyen kimseleri andım. Çünkü kastım; hadisin geliş yollarını araştırmak ve konu ile ilgili hadisi tahric eden basiret sahibi kimseleri açıklamak değil, mütevatiri açıklamaktı. Bunu, fıkhî bablara göre düzenledim. Kitabıma, selefin tercih ettiği ve güzel bulduğu **“Ameller ancak niyetlere göre değerlendirilir”** hadisiyle başladım. Bir çok kimse, kısa olmayan önemli bütün işlerine, hem manevi mütevatir ve hem de metin ve lafız itibariyle sahih olan bu hadisle başlamaktadır.

Nevevî (ö. 676/1277) **“Ezkâr”**da der ki: “Selef ve haleften[3] onlara uyanlar, okuyucuyu, niyetin güzel oluşuna, buna önem vermeye ve bunda itina göstermeye uyarma için eserlerine “Ameller niyetlere göre değerlendirilir” hadisiyle başlamaktan hoşlanırlar.

İmam Ebu Saîd Abdurrahman ibn Mehdî’nin şöyle dediğini rivayet ettik: ‘Kim bir eser yazmak isterse, eserine bu hadisle başlasın’

İmam Ebu Süleyman el-Hattâbî’de dedi ki: ‘İlk dönemden olan hocalarımız “Ameller niyetlere göre değerlendirilir” hadisini, yapılan ve başlanan bütün dinî işlerin başına almaktan hoşlanırlardı. Çünkü bütün bu işlerde buna umumî bir ihtiyaç vardır.’ “

Nevevî **“Bustânu’l-Ârifîn”**de der ki: “Alimler, musannıf kimselerin, eserlerine bu hadisle başlamalarını severler. Bunlardan birisi de, Buhârî olup o da, **“Sahîh”** adlı eserine bu hadisle başlamıştır.”

---

[1] Tenasühe inanan putperest bir dinin mensupları. Hind sofistleri

[2] A'râf: 7/155

[3] Selef, önceki Müslümanlara veya alimlere denir. Halef ise, sonraki Müslümanlara ve bazen de haleften olan alimlere denir. Mütekaddimun (=öncekiler) ve müteahhirun (=sonrakiler) diye de ifade edilir. Yalnız bu iki sınıfı ayıran tarih ve zaman çizgisi kesin olarak tespit edilmemiştir.

UYARI

Alimler, kendisini doğrulayan ve (bir takım manevi) **karinelerle** kuşatılmış **haberin vahidin** bilgi ifade edip etmediği konusunda ihtilaf etmişlerdir. Buna göre haberi vahid, bilgi ifade etmektedir mi? Yoksa mutlak olarak mı bilgi ifade etmektedir?

Haberin vahidin **karinelerle**[1] **bilgi ifade** ettiği görüşü; Âmidî, İbn Hâcib ve bir çoklarının görüşüdür.

İmam Sübkî'de **"Cem'u'l-Cevâmi"**de bu görüşü tercih etmiştir. Alimlerin çoğunun görüşü de, karineler bulunuyorsa, haberin vahidin bilgi ifade ettiğidir.

Tac es-Sübkî ise **"Şerhu'l-Muhtasar"da** bu görüşün doğru olduğunu belirtmektedir.

İkinci görüş ise; haberi vahidin, **mutlak olarak bilgi ifade** etmesidir.

Bu görüş, İmam Ahmed'e dayandırılmıştır. Fakat bunda içinden çıkılmaz bir durum var.

Üçüncü görüş ise; Üstad Ebu İshâk el-İsferâînî ve İbn Fûrek ise, haberin vahidin, **nazarî bilgi olarak müstefiz ifade ettiğini** söylemişlerdir.

Sübkî **"Cem'u'l-Cevâmi"**de bu mesele hakkında dört görüş bildirmiştir.

Hadis imamlarından bir çoğu, kişinin kendisiyle mutmain olduğu ve kendisiyle elbette ihtimalin kalmadığı **karineli haberi vahidin nazarî ilim ifade ettiği** görüşünü tercih etmiştir.

İbnu's-Salâh (ö. 643/1245) **"Ulûmu'l-Hadîs"** adlı eserinde ileri sürdüğüne göre; içlerinde Şâfiî'lerden Ebu İshâk, Ebu Hâmid el- İsferâînî, kadı Ebu't-Tîbi, şeyh Ebu İshâk eş-Şirâzî; Hanefîlerden İmam Serahsî; Mâlikîlerden kadı Abdulvehhâb; Hanbelilerden Ebu Ya'lâ, Ebu'l-Hattâb, İbn Zâğûnî ile İbn Teymiyye'nin bulunduğu bir grup imamın, sıhhati kesin olan ve kendisiyle bilginin hasıl olduğu, fakat mütevatir hadis gibi tevatür derecesine ulaşmayan, Hz. Peygamber (s.a.v)'e ulaşan bir senedle **Buhârî ve Müslim'in ittifak ederek yada ikisinden birinin tahric ettiği haberi vahidin bilgi ifade ettiğine** hükmetmişlerdir.

Buhârî ve Müslim'de yada ikisinden birinde Hz. Peygamber (s.a.v) hakkında bir şey işiten kimse, Buhârî ve Müslim'in yüceliğini, büyüklüğünü ve araştırmalarının şeffaf olduğunu görür. İcmalarında

hatadan masum olan ümmet, bu iki kitabı tasdik ve amel olarak kabul etmiştir.

Ümmet, mütevatir derecesinden düşen haberi vahidin **nazarî bilgi** ifade ettiğini kabul etmiştir.

Nevevî **"Takrîb"**de bu görüşün aksi olan "Buhârî ve Müslim'in rivayet ettiği hadislerin **kuvvetli zan** ifade ettiği" şeklindeki görüşü tahkikçilere ve bir çok kimselere dayandırmıştır.

İmam Nevevî **"Şerhu'l-Müslim"**de der ki: "İbn Burhân'ın, İbnu''s-Salâh'ın konu ile ilgili olarak kitabında söylediklerini söyleyen bir kimseyi ayıplaması doğru bir davranış değil ve bu hatasında da aşırı gitmiştir."

Suyûtî'de **"Şerhu't-Takrîb"**de der ki: "İbn Abdusselam, İbnu''s-Salâh'a karşı söylediği bu sözüyle ayıp etmiştir.

Bazı mutezililer, ümmet bir hadisle amel ettiği zaman bu, o hadisin sıhhatinin kesin olduğunu gerektirdiği görüşündeler. Fakat bu, çirkin bir görüştür."

Hafız İbn Hacer'de, Nevevî'nin **"Şerhu'l-Müslim"**de konu ile ilgili bir çok kimsenin söylediği görüşleri çeşitli yönlerden söylemiştir.

Tahkik ehline gelince, onlar, İbnu''s-Salâh'ın; Buhâri ve Müslim'in rivayet ettiği hadislerin bilgi ifade ettiği ile ilgili görüşünün doğru olduğunu belirtmişlerdir.

"Şerhu'n-Nuhbe"de karinelerle elde edilen haberi vahidin, tercih edilen görüşe göre nazarî bilgi ifade ettiğini belirttikten sonra konu ile ilgili olarak aynen şöyle der:

"Karinelerle elde edilmiş haberi ahadın, birkaç çeşidi vardır.

1. Bunlardan birisi; Buhâri ve Müslim'in **"Sahîh"**lerinde tevatür derecesine ulaşmadan rivayet ettikleri hadislerdir. Bu durumu, bir çok karine kuşatmıştır.

Buhâri ve Müslim'in bu önemli işteki büyüklüğü ve sahih hadisi belirlemede diğerlerinden üstün oldukları ortadadır. Zaten alimler de, bu iki kitabı kabul etmişlerdir. Bu kabullenme, tevatüre nispetle bir çok kısa yoldan gelerek bilgi ifade etmesi daha kuvvetlidir. Bu görüş, hafızlardan hiçbirinin bu iki kitapta kusur görmemesi ve bu iki kitapta vaki olan deliller ararsında çelişki meydana gelmemesi sebebiyle ileri sürülmüştür.

Şöyle ki; birbirine iki zıt şeyden, birini diğerine yada başka bir şeye tercih etmeksizin ikisinin de doğruluğuna hükmederek bilgi ifade etmesi imkansız olduğundan böyle bir şey kesinlikle tercih konusu olamaz. Çünkü icma, o şeyin sıhhatinin kesinliğini kabulü üzere hasıl olmuştur. Eğer o şeyin sıhhatinin kesinliği üzere değil de amelinin vücubu üzerinde ittifak ettiler denilse, bunu kabul etmeyiz. Kabül etmemenin dayanağı ise, onların sahih olan her şeyle amel etmenin vücubu üzerinde ittifak etmeleridir. Çünkü Buhâri ve Müslim, sahih olmayan bir şey rivayet etmemişlerdir. Eğer sahih olmayanı rivayet etmiş olsalardı, sahih olma hususunda bu iki kitap için üstünlük sabit olmazdı. İcma, bu iki kitabın sahih olduğunu gösteren üstünlük üzerine hasıl olmuştur.

Buhâri ve Müslim'in rivayet ettiği hadislerin, nazarî bilgi ifade ettiğini belirtenlerden bazıları şunlardır: Üstad Ebu İshâk el-İsferâînî, hadis imamlarından Ebu Abdullah el-Humeydî, Ebu'l-Fadl ibn Tâhir ve daha bir çokları. Sözkonusu üstünlüğün, Buhâri ve Müslim'in rivayet ettikleri hadislerin, hadislerin en sahih oldukları denilmesi muhtemeldir.

2. Bunlardan birisi de, ravilerinin zayıflığından ve iletlerden uzak olan ve ayrı ayrı geliş yollarına sahip olan meşhur hadistir. Meşhur hadisin nazarî bilgi ifade ettiğini ise; üstad Ebu Mansûr el-Bağdâdî, üstad Ebu Bekr ibn Fûrek ve daha bir çokları belirtmiştir.

3. Bunlardan birisi de, hafız imamların müselseli'dir.[2] Fakat bu hadis, İmam Ahmed'in rivayet ettiği hadis gibi garip olmayacak. Bu tür hadisi İmam Ahmed dışında müşerek olarak Şâfiîlerden bazıları ve İmam rivayet etmiştir. İşte böyle bir müselsel, onların dışında bir çok topluluğun yerini tutacak kadar bunun kabulünü gerektirecek uygun sıfatlara sahip ravilerin yüceliği yönünden delil getirilmesiyle onu işitenin yanında bilgi ifade eder. Bu konuda daha geniş bilgi için **"Şerhu'n-Nuhbe"**ye bakabilirisiniz.

İbnu's-Salâh'ın konu ile ilgili görüşüne itiaz edenlerden birisi de, Sirâcüddin el-Belkînî'dir.

İbn Kesîr (ö. 774/1373)'de bu konuda der ki: "Ben, görüşünü belirttiği ve doğru olduğuna işaret ettiği konuda İbnu's-Salâh'la birlikteyim."

Suyûtî (ö. 911/1505) ise, **"Şerhu't-Takrîb"**de der ki: "Tercih edilen görüş, İbnu's-Salâh'ın görüşüdür. Konu ile ilgili onun dışındaki bir görüşün doğru olduğuna da inanmıyorum."

Sehâvî (ö. 902/1496) **“Fethu’l-Muğîs”**de der ki: “Hocamız (İbn Hacer) **“Tavdîhu’n-Nuhbe”**de bu konuda yapılan araştırmadaki ihtilafın lafzi olduğunu belirtmiş ve şöyle demiştir: Çünkü kim bunun bilgi ifade ettiğini caiz görürse, delil getirmeyle hasıl olan bunu, nazarî olmakla kayıtlamıştır. Haberi ahada bilgi lafzını kullanmayan kimse de, **bilgi** lafzını, mütevatire has kılmıştır. Mütevatirin dışındaki ise ona göre zannidir. Fakat bu kimse, karinelerle elde edilen haberi ahadlerin diğerlerinden daha tercihe şayan olduğunu da kabul etmiştir.”

O kimsenin bu konudaki tercihi, bilgiyi gerektirmediği, sadece kuvvetli zannı gerektirdiğidir. Bu konuda başarılı olmak, tartışma götürür. Bu meselede son dönem alimlerinden bir grup, imam Nevevî’ye ve onunla aynı görüşte olanlara karşı çıkmışlar ve İbnu’s-Salâh, İbn Hacer ve bunlarla aynı görüşte olan kimseleri reddetmede aşırıya kaçmışlardır.

Bunlara göre; Buhârî ve Müslim’in şanının yüce olması, ümmetin onların kitaplarını alıp kabul etmesi ve (diğerlerinin kitaplarına nazaran onların kitaplarının) üstün olması ile ilgili icma, kesin bilgiyi gerektirmez. Bununla ilgili bilgi, onların rivayet ettikleri hadislerin mükemmel derecede muteber şartları içermesinden dolayı hadislerin en sahih olanını gerektiren bir gayeyi içermektedir. Dolayısıyla da bu, ancak kuvvetli bir zan ifade eder. Yani yakîn bilgiye çok yaklaşmış bilgiyi ifade eder. Yakîn bilgiyi ifade etmez. İtimat edilmesi gereken doğru görüş budur, dediler.

Derim ki: Buhârî ve Müslim’in **“Sahih”**lerinde İsrâ gecesi Hz. Peygamber (s.a.v)’in göğsünün yarılması ile ilgili hadis gibi, vuku bulmamasına rağmen, Keşif ehlinden bir grubun, Buhârî ve Müslim’in rivayet ettikleri bazı hadislerin doğruluğu hususunda hüküm vermeleri, bu hususu desteklemektedir. Buhârî ve Müslim’de geçmesine rağmen, **“İbrîz”** adlı kitabın yazarı (Abduaziz ed-Debbâğ), keşif yoluyla, İsrâ gecesi Hz. Peygamber (s.a.v)’in göğsünün yarılması olayını reddetmiştir.

Bu konuda daha geniş bilgi için Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447)’in **“Tavdîhu’n-Nuhbe”** adlı kitabına yazılan şerhlere müracaat edersen, bu konuda çok fayda sağlarsın.

Bu, Allah’ın yardımıyla asıl maksada başlama zamanıdır.

---

[1] Bu karineler şunlardır: 1. Buhârî ve Müslim gibi büyük hadisçilerin "Sahih" adlı eserlerinde yer almak, 2. Hadisin değişik yollardan gelmiş rivayetlere sahip olması ve güçlenmesi, 3.

Ravilerinin, diğer haberi vahid ravilerinde bulunmayan bazı özelliklere ve meziyetlere sahip olmaları.

Yalnız bu meselede dikkat edilmesi gerekli olan nokta, hakikaten onun karineli olup olmadığı hususunun iyi tespit edilmesidir. Bir haberin karineli olup olmadığını, her hadisçinin bilemediği görüşü, en çok taraftar toplamış bir kanaattır. Karineler hakkında bilgi sahibi olacak hadisçi, bir hadisçide bulunması gereken vasıflardan ayrı olarak hadislerin illetlerini ve ravilerin durumlarını iyice bilmek zorundadır.

Yukarıda sıralanan karinelerin birkaç tanesinin bir haberde toplanması halinde, o haberin kesinlik ve bilgi ifade etmesi uzak sayılmaz.

Haberi vahidlerin bilgi yada zan ifade etmesi ile ilgili tartışmalar, normal olarak, bu karineli haberlerin dışında kalan hadisler için geçerlidir.

[2] Müselsel, hadis terimi olarak; isnadını teşkil eden bütün ravilerin bir sözü veya hareketi yada her ikisini birden devam ettirerek rivayet ettikleri hadise denir. Başka bir deyişle müselsel, bazen senedeki bütün ravilerin aynı eda lafızlarını kullanmaları, bazen metninde bulunan bir sözü veya hareketi tekrar etmeleriyle oluşur.

Hadis imamlarının çoğuna göre; müselsel hadisler, zayıftırlar. Yalnız zayıflık, hadisin kendisinde değil, teselsül denilen aynı hareketi yada sözü veya her ikisini birden tekrar etmektedir. Bununla birlikte müselsel hadisin sahih olabilmesi için delil teşkil etmeyeceği unutulmamalıdır.

---

1 إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى

“Ameller ancak niyetlere[1] **göre değerlendirilir. Kişi için ancak niyet ettiği şey vardır”**

Bazı hadisçiler bu hadisi, **mütevatir**[2] hadise örnek olarak göstermiştir.

Fakat İbnu’s-Salâh (ö. 643/1245), **“Ulûmu’l-Hadis”** adlı eserinde bu hadisin **mütevatir** olduğu ile ilgili görüşü şöyle reddetmektedir:

“﴿ إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ ﴾ **Ameller ancak niyetlere göre değerlendirilir”** hadisi, **mütevatir** hadisten değildir. Her ne kadar tevatür için gerekli olan topluluk (= raviler), bu hadisi, nakletse de, (bu sayıyı) geçse de fark etmez. Çünkü hadis, orta tabakada (ki ravi sayısının çokluğuyla) gelmiştir. Bu hadisin, ilk tabakadaki ravisinin çok olduğu[3] bilinmemektedir.”

Nevevî (ö. 676/1277)’de **“Takrîb”**de,[4] bu hadisin, mütevatir olmadığı ile ilgili olarak şöyle der:

“﴿ مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ ﴾

“Kim benim üzerime bile bile katen yalan söz söylerse, cehennemdeki yerine hazırlansın” hadisi, **mütevatir**’dir. Fakat ﴿ إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ ﴾ **“Ameller ancak niyetlere göre değerlendirilir”** hadisi ise mütevatir değildir.”

Mütevatir’in şartı; yalan üzere birleşmeleri (aklen ve adeten) mümkün olmayan bir topluluğun, Hz. Peygamber (s.a.v)’den, (hadisi) haber veren kimseye varıncaya kadar, (her üç nesil = tabaka boyunca) yine kendisi gibi bir topluluktan rivayet ettikleri hadislerin, bütün tabakalarda tevatür (için gerekli) sayının ortaya çıkmasıdır.

İşte (bir hadisin mütevatir olabilmesi için gerekli olan) bu sayı, bu hadiste, mevcut değildir. Fakat bu hadis ile ilgili yukarıda geçen ifadelerde, (lafzî mütevatir değil de) ‘manevî **mütevatir**’ kast edilmiş olabilir. Ki o zaman bu (söz), doğru olur. Çünkü “amel” konusunda “niyet”in göz önünde bulundurulması ile ilgili pek çok hadis rivayet edilmiştir. Bu nedenle de bu

hadis, mana yönünden ‘mütevatir hadis’ olmaktadır. Nitekim bu husus, birazdan anlatılacaktır.

Münzirî (ö. 656/1258) **“Terğîb”**de, bu konu ile ilgili olarak şöyle der:

“Bazı son devir alimlerin savına göre; bu hadis, **tevatür** derecesine ulaşmıştır. Fakat mütevatir değildir. Çünkü bu hadisi, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Muhammed ibn İbrahim et-Teymî’den yaptığı rivayette tek başına kalmıştır. Yine bu hadisi, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî’den, 200 kişi kadar bir topluluk, başka bir rivayete göre ise 700 kişi rivayet etmiştir. Yine bu hadis, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî yolu dışında pek çok yolardan da rivayet edilmiştir. Fakat bu yollardan hiç birisi sahih değildir. Hafız Ali b. el-Medinî ve daha bir çok hadis imamı, bu şekilde söz söylemişlerdir.

Hattâbî’de dedi ki: ‘Hadisçiler arasında bu konuda bir görüş ayrılığının olduğu bilinmemektedir.’

Yine de doğruyu en iyi bilen Allah’tır.”

Irâkî (ö. 805/1402)’de bu konu ile ilgili olarak şöyle der:

“Bazı hadisçiler, bu hadisin, **meşhur** hadis[5] olduğunu söylemişlerdir. Bazı hadisçiler de, (bu hadisin) **mütevatir** hadis olduğunu söylemişlerdir. Fakat bu hadis, mütevatir hadis değildir. Bu hadis (olsa olsa) ancak **ferd** hadis[6] olabilir. Bu hadisin, ‘mütevatir hadis’ ve meşhur hadis olduğunu söyleyenler, (bu sözleriyle,) hadisin, (ravi zincirinin) son tabakasında bulunan ravi çokluğunu göz önünde bulundurduklar için (bununla,) meşhurluğu ve ‘mütevatirliği’ kast etmişlerdir.

(Hadis zincirinin son tabakasındaki ravi sayısının çok olması nedeniyle) Hafız Ali b. el-Medinî, bununla ilgili olarak şöyle der:

‘Bu hadisi, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî’den, 700 kişi rivayet etmiştir.’ “(Irâkî’nin sözü burada bitmektedir.)

Sehâvî (ö. 902/1496)’de **“Şerhu’t-Takrîb”**de bu konu ile ilgili olarak şöyle der:

“Bu hadisin, mütevatir hadisden ziyade meşhur hadise benzetilmesi, doğru değildir. Bu hadis (olsa olsa) ancak **garib** hadise[7] benzetilebilir. Çünkü (kural gereği) benzetmedeki hüküm, (çoğa göre değil de) en aza göre verilir.”

Kısacası: Hadis imamları, bu konuda, ilk tabakada (az sayıda kişi tarafından rivayet edilmesi) nedeniyle hadisin, **"ferd-garib hadis"** olduğunu söylemişlerdir. Fakat hadisin, son tabakada (çok sayıda kişi tarafından rivayet edilmesi nedeniyle,) meşhur yada mütevatir olup olmadığı hususundaki garip durum, tam 4 defa yinelenmiştir. Bir çok hadis hafızının da söylediği gibi, bu hadis ancak Hz. Peygamber (s.a.v)'den şu yoldan gelmesiyle sahih olabilir:

1. Yalnız Hz. Ömer rivayeti.
2. Yalnız Alkame'nin, Hz. Ömer'den yaptığı rivayet.
3. Muhammed ibn İbrahim et-Teymî'nin, Alkame'den yaptığı rivayet.
4. Yalnız Yahya b. Saîd el-Ensarî'nin, Muhammed ibn İbrahim et-Teymî'den yaptığı rivayet.

Konu, işte bu çerçevede dönüp dolaşmaktadır. Yahya b. Saîd el-Ensarî'den sonraki (tabakada yer alan ravilere) gelince, bu hadisi, Yahya b. Saîd el-Ensarî'den, 200'den fazla kişi rivayet etmiştir. Bu ravilerin çoğu da, hadis imamıdır.

Hafız Ebu Abdullah Muhammed b. Ali el-Haşşâb ise bu konu ile ilgili olarak şöyle der:

"Bu hadisi, Yahya b. Saîd el-Ensarî'den, 250 kişi rivayet etmiştir."

İbn Mende (ö. 470/1077) ise bu kişilerin isimlerini alfabetik harf sırasına göre düzenleyip belirtmiş ve böylece bu kişilerin sayısı, 304'e ulaşmıştır.

Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447)'de **"Emaliyyu'l-Muhrace alâ muhtasarı ibni'l-Hâcib el-Aslî"**de ise bu konu ile ilgili olarak şöyle der:

"Bu hadis, bana, bilinenden farklı 3 yoldan ulaşmıştır."

Hafız Ebu Musa el-Medinî (ö. 581/1185) ise bu konu ile ilgili olarak şöyle der:

"Şeyhülislam diye bilinen Ebu İsmail el-Herevî'nin söylediğine göre, bu hadisi, 'Yahya b. Saîd el-Ensarî'den',yine onun arkadaşlarından 700 kişi yazmıştır."

Hafız der ki: "Bu (hadisi, Yahya b. Saîd el-Ensarî'den 700 kişinin rivayet etmesi,) mümkündür. Bunun yorumu; 'bu hadisin, Yahya b. Saîd el-Ensarî'nin arkadaşlarının her birinin (hadisin geldiği) yoldan daha çok olması' şeklinde olup bu sayı, İbn Mende'nin (alfabetik harf sırasına göre

düzenleyip) belirttiği 304 sayısı geçmez. Çünkü bu hadisi, Yahya b. Saîd el-Ensarî'den nakleden raviler, bildiğimiz bu sayıyı ve rivayetlerine vakıf olduğumuz İbn Mende'nin belirttiği sayıdan daha fazlasına ulaşmaz."

(İbn Hacer) **"Tahricu Ehâdisi'r-Râfiî"**de bu konu ile ilgili olarak ise şöyle der:

"Bu hadisin geliş yolu ile ilgili konuyu, bir çok kitap ile cüz'lerden araştırdım. Öyle ki bu konu için 3.000'den fazla cüz'e baktım. (Sonunda) bu hadisin, 70 yoldan geldiğine tamamlamayı uygun buldum."

Ebu'l-Kasım ibn Mende (ö. 470/1077) **"Tezkire"**de belirttiğine göre; bu hadisi, Hz. Peygamber (s.a.v)'den;

1. Hz. Ömer[8]
2. Hz. Ali[9]
3. Sa'd b. Ebi Vakkâs
4. Abdullah ibn Mes'ud[10]
5. Ebu Zerr[11]
6. Ubâde ibnu's-Sâmit[12]
7. Ebu Hureyre[13]
8. Ebu Saîd el-Hudrî[14]
9. Abdullah ibn Ömer[15]
10. Abdullah ibn Abbâs[16]
11. Muaviye
12. Ukbe b. Âmir
13. Utbe b. Abdussülemi
14. Câbir[17]
15. Enes[18]
16. Utbe ibnu'n-Nudder
17. Utbe b. Müslim
18. Hilâl b. Süveyd rivayet etmiştir.

Hafız İbn Kesir (ö. 774/1372)'nin belirttiğine göre; kendisi, Mizzî'ye, İbn Mende'nin, (hadisi rivayet eden ravilerin ismi ile ilgili) bu sözünü

sormuştu.

Hafız Ebu’l-Fadl el-Irâkî’de, İbnu’s-Salâh’ın kitabı üzerine yazdığı eserde, İbn Mende’nin, (hadisi rivayet eden ravilerin ismi ile ilgili) bu sözünü; ‘hadisi rivayet eden ravilerin, niyet hususundaki bu hadisleri, bu lafza özgü değil de mutlak anlamda niyet hakkında gelen hadislere itibar etme suretiyle rivayet ettiklerini ve İbn Mende’nin belirttiği son iki ismin sahabi olmadığını’ kast ettiğine yöneltmektedir.

Hafız da der ki: Bu hadis, bu lafızla, ismi daha önce geçen 4 kişiden de gelmiştir. Bunlarda; 1. Ebu Saîd el-Hudrî, 2. Enes, 3. Ebu Hureyre, 4. Hz. Ömer.” (Hafızın sözü burada bitmektedir.)

Hafız Ebu’l-Fadl el-Irâkî (ö. 805/1402)’nin belirttiğine göre; bu hadisi, 33 sahabi rivayet etmiştir. Bunlardan bazılarının isimleri, daha önce geçmişti. Bunlara şunları da eklemiştir:

19. Ebu'd-Derdâ
20. Sehl b. Sa’d[19]
21. Nevvâs b. Sem’ân
22. Ebu Musa el-Eş’arî
23. Süheyb b. Sinân[20]
24. Ebu Ümâme el-Bâhilî[21]
25. Zeyd b. Sâbit[22]
26. Râfi’ b. Hadîc
27. Safvân b. Ümeyye
28. Gaziye ibnu'l-Hâris[23]
29. Hâris ibn Gaziye[24]
30. Hz. Aişe[25]
31. Ümmü Seleme[26]
32. Ümmü Habîbe
33. Safiye bint Hayy.

Bunlar, (lafza özgü değil de) mutlak anlamda niyet konusunda gelen hadisleri rivayet etmişlerdir.

Irâkî’nin oğlu Veliyyuddin Irâkî ise, bu hadisi, sadece Hz. Ömer’in rivayetine indirgemiş (bunun dışında gelen diğer hadis lafızlarını ise zayıf saymış) veya mutlak anlamda niyet konusuna indirgemiştir.

Yine İbn Mende (ö. 470/1077)’nin belirttiğine göre; bu hadisi, Alkame’nin, Hz. Ömer’den yaptığı rivayet dışında bir topluluk daha rivayet etmiştir. Bu hadisi rivayet edenler içerisinde şunlar da vardır.

34. Abdullah ibn Ömer,

35. Câbir,

36. Ebu Cuhayfe,

37. Abdullah ibn Âmir b. Rebîa,

38. Zu’l-kila’,

39. Atâ’ ibn Yesâr,

40. Nâşire b. Sema,

41. Vâsıl b. Amr el-Cüzâmî,

42. Muhammed ibnu'l-Münkedir.

Yine bu hadisi, Alkame’den; Muhammed b. İbrahim et-Teymî dışında Saîd b. el-Müseyyeb ile Abdullah ibn Ömer’in azadlısı Nâfi’ rivayet etmiştir.

Yine bu hadisi, Muhammed b. İbrahim et-Teymî’den; Yahya b. Saîd el-Ensarî dışında Yahya’nın kardeşi Abdurrabh b. Saîd ile Haccâc b. Amr ibn Alkame el-Leysî rivayet etmiştir.

İbn Mende (ö. 470/1077), bu hadisin, mütevatir hadis olduğunu savunmuştur. İşte bundan dolayıdır ki, İbn Mende, bu hadisin, mütevatir olduğunu delillendirme de bu kadar zorluğa katlanmıştır. İbn Mende, eğer mütevatirle, manevi tevatürü kastetmişse, zaten bu, (burada) mümkündür. Eğer mütevatirle, lafzî tevatürü kastetmişse, bu, mümkün değildir. Çünkü bu hadis, Hz. Ömer’in yolu dışında bir başka yoldan sahih değildir. Bu ise Hz. Ömer(in rivayet ettiği) hadisin lafzıyla değil de, Ebu Saîd el-Hudrî’nin rivayet ettiği hadisin lafzıyla gelmiştir. Fakat alimler, bu konuda gelen hadisin ravilerinin hatalı durumlarını da belirtmişlerdir. Şöyle ki:

- Hz. Ali Hadisi. Bu hadisin senedinde bilinmeyen bir şahıs vardır.
- Enes Hadisi. Bu hadis, gerçekten Garib’tir.
- Ebu Hureyre Hadisi. Bu hadis ise, zayıftır.

İsmi daha önce anılan sahabilerin rivayet ettikleri diğer hadisler ise, ancak ﴿ يُبْعَثُونَ عَلَى نِيَّاتِهِمْ ﴾ **“(Kıyamet günü) herkes niyetlerine göre diriltilirler”** hadisi gibi, mutlak niyet konusundadır.

· ﴿ لاَ عَمَل لِمَنْ لَا نِيَةَ لَهُ ﴾ **“Niyeti olmayan kimsenin ameli de yoktur”** Hadisi.

· ﴿ لَيْسَ لِلْمَرْءِ عَنْ عَمَلِهِ إِلاَّ مَانَوَاهُ ﴾ **“Kişinin amelinden ancak niyet ettiği vardır”** Hadisi.

· ﴿ نِيَةُ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِه ﴾ **“Müminin niyeti, amelinden daha değerlidir”** Hadisi.

· ﴿ لَيْسَ لَهُ مِنْ غَزَاتِهِ إِلاَّ ما نَوَى ﴾ **“Kişinin, bir başka niyetle (katıldığı) savaştan sadece niyet ettiği vardır”** Hadisi.

· ﴿ وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَةٌ ﴾ **“Artık cihad ve niyet vardır”** Hadisi.

· ﴿ رُبَّ قَتِيلٍ بَيْنَ الصَّفَّيْنِ اللهُ أَعْلَمُ بِنِيَّتِه ﴾ **“Saflar arasında ölen nice insan vardır ki, Allah, onun niyetini daha iyi bilendir”** Hadisi.

· ﴿ لَكَ مَا نَويتَ ياَ يَزِيدُ ﴾ **“Ey Yezid! Senin için niyet ettiğin vardır”** Hadisi ve buna benzer diğer hadisler.

Suyûtî (ö. 911/1505) **“Münteha’l-a’mâl fi şerhi hadisi innema’l-a’mâl”**de bu konu ile ilgili olarak şöyle der:

“Mutlak niyet konusunda tevatür (için gerekli olan) sayıyı geçen, gerçekten, pek çok hadis gelmiştir.”

Bu konuda daha geniş bilgi için; bu kitaba, Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447)’in **“Emaliyyu’l-Muhrace alâ muhtasarı İbni’l-Hâcib el-Aslî”** adlı kitabına, yine Suyûtî (ö. 911/1505)’nin **“Şerhu’t-Takrîb”** adlı kitabının ‘Şazz Bahsi’ne, (Kastallânî’nin) **“İrşâdu’s-Sârî”** adlı kitabı ile daha bir çok alimin kitabına da bakabilirsiniz.

Şa’rânî (ö. 970/1562)’nin **“Bedrü’l-Münîr”** adlı kitabında ﴿ إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ ﴾ **“Ameller ancak niyetlere göre değerlendirilir”** hadisi ile ilgili söylediği şu söz, (şimdiye kadar söylenen) bütün sözleri (kısaca) şöyle ifade etmektedir.

“Bu hadisi, Buhari ile Müslim rivayet etmiştir. Fakat (Buhari ile Müslim, bu hadisi,) ﴿ إِنَّمَا الْأَعْمَالُ ﴾ **“Ameller ancak…”** ziyadesiyle rivayet etmiştir. Yine bu hadisi, 30 sahabi rivayet etmiştir. Dolayısıyla da bu hadis, **mütevatir** hadislerden olmaktadır.”

Ayrıca bu hadis, Suyûtî (ö. 911/1505)’nin, **“el-Ezhâr”**da anmadığı hadisler içerisinde yer almaktadır.

Suyûtî’nin, bu kitabında kast ettiği şey; her ne kadar –Allah daha iyi bilir- manevi mütevatir ile ilgili pek çok hadis getirmiş olsa da, manevî mütevatiri değil de, **lafzî mütevatiri** belirtmek olmuştur… Allah, doğruya götürendir.

* * *

---

[1] Kişinin yaptığı işler, niyete göre değer kazanır. Bu durum; Allah katında da, kulun yanında da böyledir. Aynı eylemi yapan iki ayrı kişi, niyetlerindeki farklılık sebebiyle birbirine zıt karşılık görebilirler. Bu sebeple, gerek Kur’an’da ve özellikle de hadislerde niyetin önemine dikkat çeken açıklamalar çokça gelmiştir.

Bütün ameller, değerini, niyete göre kazandığı için, İslam alimleri, eserlerini, bu hadisle başlatmayı genellikle adet edinmişlerdir.

[2] Hadisçiler, Usûlcüler ve kelamcılar; Mütevatir ile ilgili çeşitli tanımlar yapmışlardır. Bu tanımlar, bize, öncelikle şu hususları tespit etme imkanı vermektedir:

a. Mütevatir, Hz. Peygamber (s.a.v)’den bize kadar gelmiş haber ve hadislerdir.
b. Mütevatiri, her nesilde, büyük kalabalıklar nakletmiştir.
c. Nesiller arasındaki rivayette kesiklik hiç yoktur.
d. Bütün nesillerde, yalan üzerine birleşmeleri imkansız görülen bir topluluk, haberlerin nakledicisi durumundadır.

Mütevatir, genellikle, iki kısma ayrılır:

1. Lafzî Mütevatir: Ravilerin, verdikleri haberde, aynı kelimeleri kullanmaları şart olan haberlerdir. Mutlak olarak Mütevatir denilince, bu tür anlaşılır.
2. Manevî Mütevatir: Ayrı yollardan gelen pek çok haberde ortak noktaların bulunması durumuna verilen isimdir. Örneğin; Hz. Ali’nin cesur oluşu ve Hatem et-Tâî’nin cömert oluşu ile ilgili farklı rivayetler anlatılır ki, bunların hepside şu iki nokta gayet belirgindir: Hz. Ali cesurdur Hatem et-Tâî ise cömerttir. Bu rivayetlerde, lafızlar değişik ve olaylar ise çok farklı olabilmektedir.

Bu iki tanımın dışında çok az kullanılan bir de, “Amelî Mütevatir” deyimi daha vardır.

[3] Haberi nakleden nesillerin veya yaygın ifadeyle, her üç neslin; baş, orta ve sonu, her yönden birbirine eşit olmalıdır. Bu eşitlik, hem sayı yönünden ve hem de kopukluğun bulunmaması yönünden istenmektedir.

[4] Nevevî, İbnu’s-Salâh’ın, Hadis Usûlü ile ilgili **“Ulûmu’l-Hadis”** adlı kitabını, ilk önce **“İrşâd”** adıyla özetlemiş, daha sonra da bunu, **“Takrîbu’l-İrşâd”** adıyla yeniden özetlemiştir. İşte insanlar

arasında meşhur olan **“Takrîb”**, budur. **“Takrîb”** üzerine içlerinde Zeynüddin el-Irâkî, Sehâvî ve Suyûtî’nin de bulunduğu bir grup tarafından şerhler yazılmıştır.

[5] Meşhur Hadis ile ilgili bir çok tanımlar yapılmıştır. Bunlar içerisinde öne çıkan tanım şudur:
“İlk devirlerde bir-iki kişi tarafından rivayet edilmiş olduğu halde sonradan kabul görerek daha fazla kimse tarafından rivayet edilmiş olan hadis.”
Bu tanıma göre; hicretin ilk asrında bir veya daha fazla ravi tarafından rivayet edilip hadis terimlerinin yerleştiği ikinci ve üçüncü asırlarda nerdeyse mütevatir sayılacak dereceye varmış her haber, meşhurdur.
Meşhur Hadis, sened ve metninin durumuna göre sahih, hasen ve zayıf olabilir.

[6] Ferd Hadis: Senedin her hangi bir yerinde ravisi tek kalmış olan hadistir.

[7] Garib Hadis: Hangi tabakadan olursa olsun, bir ravinin, tek başına rivayet ettiği hadistir.

[8] Buhârî, Bed’ü’l-vahy 1, Itk 6, Menakibu’l-Ensar 45, Nikah 5, Eyman 23, Hiyel 1; Müslim, İmaret 155 (1907); Ebu Dâvud, Talak 11 (2201); Tirmizî, Fezailu’l-Cihad 16 (1647); Nesâî, Taharet 60; İbn Mâce, Zühd 26

[9] Müsned, 1/84-85

[10] Müsned, 1/397; Taberânî

[11] İbn Hibbân, Sahih

[12] Nesâî, Cihad 23; Dârimî, Cihad 23; Müsned, 5/315, 320, 339

[13] Müslim, Eyman 21; İbn Mâce, Keffarat 14

[14] Müsned, 3/22

[15] Buhârî, Fiten 19; Müslim, Sıfatu’l-Cennet 84 (2879)

[16] Buhârî, Sayd 10; Müslim, İmaret 85, 86 (1353); Ebu Dâvud, Cihad 2; Tirmizî, Siyer 32; Nesâî, Biat 15; Dârimî, Siyer 69

[17] Nesâî, Cenaiz 14; Muvatta, Cenaiz 36; Müsned, 5/446

[18] Beyhakî, Şuabu’l-İman

[19] Taberânî, el-Kebir

[20] Taberânî, el-Kebir

[21] Taberânî, el-Kebir

[22] Müsned, 5/187

[23] Taberânî

[24] Taberânî

[25] Taberânî, el-Evsat; Ebu Ya’lâ

[26] Müsned, 6/289

İLİM[1] BÖLÜMÜ

﴿ كِتَابُ الْعِلْمِ ﴾

2- ﴿ مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ ﴾

“Kim söylemediğim bir sözü bana atfederse,[2] cehennemdeki yerine hazırlansın”

Suyûtî (Ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da ilk olarak bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Hz. Ali,[3]
2. Ebu Hureyre,[4]
3. Enes b. Mâlik,[5]
4. Muğire b. Şu’be,[6]
5. Zübeyr b. Avâm,[7]
6. Seleme ibnu'l-Ekva’,[8]
7. Abdullah ibn Amr,[9]
8. Abdullah ibn Mes’ud,[10]
9. Câbir b. Abdullah,[11]
10. Ebu Katâde,[12]
11. Ebu Saîd el-Hudrî,[13]
12. Affân b. Hubeyb,[14]
13. Hz. Ömer,[15]
14. Hz. Osman,[16]
15. Halid b. Urfuta,[17]
16. Zeyd b. Erkam,[18]

17. Abdullah ibn Ömer,[19]

18. Ukbe b. Âmir,[20]

19. Kays b. Sa’d b. Ubâde,[21]

20. Muaviye,[22]

21. Ebu Musa el-Gafikî,[23]

22. Hz. Ebu Bekr,[24]

23. Talha b. Ubeydullah,[25]

24. Evs b. Evs,[26]

25. Berâ b. Âzib,[27]

26. Huzeyfe ibnu'l-Yemân,[28]

27. Rafi’ b. Hadîc,[29]

28. Saîb b. Yezîd,[30]

29. Saîd b. Midhâs,[31]

30. Selmân el-Fârisî,[32]

31. Süheyb,[33]

32. Abdullah ibn Abbâs,[34]

33. Utbe b. Gazvân,[35]

34. Urs b. Amire,[36]

35. Ammâr b. Yâsir,[37]

36. Amr b. Hureys,[38]

37. Amr b. Abese,[39]

38. Amr b. Mürre,[40]

39. Muâz b. Cebel,[41]

40. Nübeyt b. Şerît,[42]

41. Ya’lâ b. Mürre,[43]

42. Ebu Ümâme,[44]

43. Ebu Musa el-Eş’arî,[45]

44. Ebu Meymûne el-Kürdî,[46]

45. Ebu Karsafe,[47]

46. (Ebu Malik el-Eşcaî’nin babası) Târık b. Eşyeme,[48]

47. Saîd b. Zeyd,[49]

48. İmrân b. İbn Husayn,[50]

49. Abdullah ibn Zübeyr,[51]

50. Yezîd b. Esed,[52]

51. Ebu Ramse,

52. Ebu Rafi’,[53]

53 Ümmü Eymen,[54]

54. Câbir b. Habis,[55]

55. Selmân b. Hâlid,[56]

56. Abdullah b. Zağb,[57]

57. Üsâme b. Zeyd,[58]

58. Abdullah b. Ebi Evfâ,[59]

59. Büreyde,

60. Sefîne,

61. Vâsile ibnu'l-Eska’,[60]

62. Ebu Ubeyde ibnu'l-Cerrâh,[61]

63. Sa’d b. Ebi Vakkâs,[62]

64. Huzeyfe b. Useyd,[63]

65. Zeyd b. Sâbit,[64]

66. Ka’b b. Kutbe,[65]

67. Muaviye b. Hayde,

68. Münakka’ et-Temîmi,[66]

69. Ebu Kebşe el-Enmârî,[67]

70. Ebu’l-Uşrâ’nın babası,[68]

71. Ebu Zerr,[69]

72. Hz. Aişe.[70]

Toplam, 72 kişi.

Suyûtî (ö. 911/1505) devamla der ki: “Bu hadisin ravileri arasında yer alanlardan biri de, Abdurrahman b. Avf’dır.

İbnü’l-Cevzî’de dedi ki: Bu konudaki Abdurrahman b. Avf hadisi, Amr b. Avf hadisi ile Ebu’l-Hamrâ hadisi bana ulaşmamıştır.”

Hadisi rivayet edenlerin sayısı, bu üç kişiyle birlikte, 75’e ulaşmıştır.

Derim ki: Bu raviler, **“Takrîb”**de de belli bir usûle göre yol izlemektedir; hadisi rivayet eden raviler, alfabetik harf sırasına göredüzenlenip sayılsa, bu sayı, Aşere-i Mübeşşere dışında 65’dir. Aşere-i Mübeşşere ile birlikte bu sayı, -belirttiğimiz- 75 sayısına ulaşmaktadır.

Bir çok hadis alimi, bu hadisi rivayet eden ravilerin içerisine “daha başkaları” ifadesini ilave etmişlerdir. Bununla ilgili olarak (Zebîdî’nin) **“Şerhu’l-İhyâ”**[71] adlı eserine bakabilirsiniz.

(Bazı alimler) derler ki: Buhârî, bu hadisi, ‘İlm’ (İlim Bölümün)de; 1. Hz. Ali, 2. Zübeyr b. Avâm, 3. Enes b. Mâlik, 4. Seleme ibnu'l-Ekva’, 5. Ebu Hureyre’den rivayet etmiştir.

‘Cenâiz’ (Cenazeler Bölümün)de ise; 6. Muğîre b. Şu’be’den rivayet etmiştir.

‘Ahbâru Beni İsrâil’ (İsrail oğullarının Haberleri Bölümün)de ise; 7. Abdulah ibn Amr b. el-Âs’tan rivayet etmiştir.

‘Menâkibu Kureyş’ (Kureyş Kabilesinin Menkibeleri Bölümün)de; 8. Vâsile ibnu'l-Eska’dan rivayet etmiştir. Fakat bu hadis, (burada) açık bir şekilde “Cehennem ateşiyle” korkutma lafzıyla geçmemektedir.

Müslim ise, bu hadisi; 1. Hz. Ali, 2. Enes, 3. Ebu Hureyre, 4. Muğîre b. Şu’be’den gelen hadisleri rivayet etmede Buhârî ile görüş birliği içerisindedir.

Yine Müslim, bu hadisi; 9. Ebu Saîd el-Hudrî’den de rivayet etmiştir.

Yine bu hadis, Buhârî ile Müslim(in rivayet ettikleri yolların) dışında; 10. Hz. Osmân, 11. Abdullah ibn Mes'ud, 12. Abdullah ibn Ömer, 13. Katâde, 14. Câbir, 15. Zeyd b. Erkâm'dan da **"sahih"** bir şekilde gelmiştir.

Yine bu hadis, **"hasen sened"**lerle; 1. Talha b. Ubeydullah, 2. Saîd b. Zeyd, 3. Ebu Ubeyde ibnu'l-Cerrâh, 4. Sa'd b. Ebi Vakkâs, 5. Muâz b. Cebel, 6. Ukbe b. Âmir, 7. İmrân b. Husayn, 8. Abdullah ibn Abbâs, 9. Selmân el-Fârisî, 9. Muaviye, 10. Râfi' b. Hadîc, 11. Târık el-Eşcaî, 12. Saîb b. Yezîd, 13. Hâlid b. Urfuta, 14. Ebu Ümâme, 15. Ebu Karsafe, 16. Ebu Musa el-Ğâfikî, 17. Hz. Aişe yolundan gelmiştir.

(Sahih ve Hasen yollarla ismini belirttiğimiz raviler,) sahabe'den 33 kişidir.

Yine bu hadis, bir çokları tarafından, **"zayıf mutemâsek"**[72] senedlerle 50 kadar benzer kimseden getirilmiştir.

Yine bu hadis, daha başkaları tarafından, **"sakıt"**[73] senedlerle 20 kadar benzer kimseden de getirilmiştir.

Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447), bu hadisin geliş yollarını, büyük bir cüz' de toplamıştır.

(Hafız İbn Hacer'den) önce hadis hafızı bir topluluk da, bu hadisin geliş yollarını toplamaya özen göstermiştir. Bunların ilki, Ali b. el-Medînî (ö. 234/ 848)'dir.

Ya'kûb b. Şeybe'de (bu hadisin geliş yollarını toplamada), Ali b. el-Medînî'ye uyup der ki: "Bu hadis, Hicazlı alimler ile bir çok alimlere göre, sahabeden 20 şekilde rivayet edilmiştir."

Yine ayrıca (bu hadisin geliş yollarını) İbrahim el-Harbî ile Ebu Bekr el-Bezzâr (ö. 292/904)'da (toplamıştır). Bunların her ikisi de der ki: "Bu hadis, 40 sahabeden (farklı şekillerde) gelmiştir."

Bu hadisin geliş yollarını, bu asırda ise, Ebu Muhammed Yahya b. Muhammed ibn Saîd'de toplayıp buna az miktarda ilavede bulunmuştur.

İmam Şâfiî'nin **"Risâle"** adlı kitabının şarihi Ebu Bekr es-Sayrafî (ö. 330/941)'de, bu hadisin geliş yolları ile ilgili olarak şöyle der: "Taberânî'de bu hadisin geliş yollarını toplayıp buna az miktarda ilavede bulunmuştur."

Bazı Nisaburlu alimler de, bu hadislerin tahricini yapıp bu hadislere az miktarda ilave yapmışlardır.

İbnü’l-Cevzî (ö. 597/1200)’de, bu hadisin geliş yollarını, **“Mevzuât”** adlı kitabının birinci nüshasının ‘Mukaddime’ kısmındatoplayıp hadisin ravilerini, 61 sahabiye ulaştırmıştır. Birincisinden daha uzun olan ikinci nüshada ise hadisin ravilerini, 90’ı geçirtmiştir.

İbn Dihye (ö. 633/1235)’de, hadisin ravilerinin bu kadar sayıya ulaştığını açık bir şekilde belirtmiştir.

(İbn Hacer ise,) İbn Dihye’nin bu sözünü, **“Fethu’l-Bârî”**de nakletmiştir. Sehavî (ö. 902/1496)’de bu görüşe katılmıştır.

Münâvî (ö. 1031/1622)’nin, İbn Dihye’den yaptığı nakilde ise; bu hadisin, 400 kadar yoldan geldiği belirtilmektedir. Fakat bunun, bir yorumunun yapılması gerekmektedir.

Ebu Musa el-Medînî (ö. 581/1185)’de der ki: “Bu hadisi, sahabeden 100 kadar kimse rivayet etmiştir.”

Daha sonra, bu hadisleri, Mizzî diye bilinen Ebu’l-Haccâc Yusûf b. Halîl ed-Dimeşkî (ö. 742/1341) ile Ebu Ali el-Bekrî adında aynı çağda yaşamış iki hadis hafızı toplamıştır. Bu sebeple de her biri için, (bu konuda) diğerinin yanında bulunmayan (geliş yolları bir araya gelmiştir).

Bütün bu hadislerin hepsi; sahih, hasen, zayıf ve sakıt şeklinde de belirttiğimiz gibi, 100 kadar sahabiden rivayet edilmiş olmasıdır.

Bu hadislerin hepsinde, (Cehennem ateşi ile ilgili) bu “özel korkutma”, kayıtlanmaksızın, Hz. Peygamber (s.a.v)’in üzerine yalan söz söylemenin mutlak kötülüğü söz konusu edilmiştir.”

Irâkî (ö. 805/1402) **“Elfiyye”**[74] adlı kitabında belirttiğine göre; bu hadisin, sahabeden olan ravileri(nin sayısı), 100’ü geçmiştir.

(Sehâvî’de) **“Fethu’l-Muğîs”**de[75] konu ile ilgili olarak ise şöyle der: “Bu (hadisin geliş yolu ile ilgili) sayı, 102’dir.”

Der ki: “Bu, onların yanında bulunan toplu sayıdır.”

Nevevî (ö. 676/1277)’de, Müslim’in **“Sahih”** adlı kitabına yazdığı şerhin[76] ‘mukaddime’ bahsinde belirttiğine göre; bazı hadis alimleri, bu hadisi, 200 sahabiden rivayet etmiştir.

(Sehâvî’de) **“Fethu’l-Muğîs”**de der ki: “Musannıf Irâkî, bu hadisin, bu kadar yoldan gelişini uzak görmüştür.

Bir çok hadisçi de, bu hadisleri; ﴿ مَنْ حَدَّثَ عَنِّي بِحَدِيثٍ يُرَى أَنَّهُ كَذِبٌ فَهُوَ أَحَدُ الْكَاذِبِينَ ﴾ **“Kim yalan olduğu zannedilen bir sözü, benden (olmak) üzere rivayet ederse, kendisi de yalancılardan biridir”**[77] hadisi ile bunun gibi hadisleri, **“mutlak yalan söz söyleme**”[78] şeklinde yorumlamış-lardır. Fakat belki de bu hadisin geliş yolları, hocamız (Irâkî’n)inde söylediği gibi, 100’ü geçmiştir.”

Hafız Burhaneddin el-Halebî (ö. 841/1437) **“Keşfu’l-Hasîs ammen rumiye bi vad’i’l-Hadîs”** de der ki: “Hocamız hafız Irâkî dedi ki: ‘Ben, bu hadisin, 200 sahabiden rivayet edilmiş olması ile ilgili sözün, gerçekten, uzak olduğunu görüyorum.’

Yine hocamız, İbnu’s-Salâh’ın (hadis usûlü ile ilgili) kitabına yazdığı **“Kitabu’n-Nüket”**de, bu hadisi rivayet eden sahabileri, alfabetik harf sırasına göre belirtmiştir. Ben, bu kitabı okudum. Bu sahabiler, 75 kişidir. Bunların 20 kadarından gelen hadisler, sahihtir. Buhârî ile Müslim, bunlardan gelen hadislerin 4’ü üzerinde görüş birliği etmiştir.”

Suyûtî (ö. 911/1505) **“Şerhu Elfiyyeti’l-mustalahi li’l- Irâkî”**de der ki: “Bir topluluk, bu hadisi, 100’den fazla sahabiden rivayet etmiştir.

Musannıf Irâkî dedi ki: ‘(Sahabilerden naklen yapılan bütün) bu hadislerin metinleri, aynı değildir. Fakat bu (genel manada) **‘mutlak yalan söz söyleme’** hususundadır. (Hadislerin) bu metinlerine özgü rivayet, 70 küsurdur.’

Suyûtî (devamla) der ki: “Bu sahabilerin isimleri, **“Şerhu’t-Takrîb”** (adlı eserim)de geçmektedir. Ayrıca bu hadisi(n geliş yollarını ve ravilerini), ‘**mütevatir** hadisler’ ile ilgili bir çalışma(m)da topladım.”

Münzirî (ö. 656/1258)’de **“Terğîb ve’t-Terhîb”**de der ki: “Bu hadis; sahih, sünen, müsned ve daha bir çok hadis kitaplarında sahabenin bir çoğundan rivayet edilmiştir. Öyle ki bu hadis, ‘**tevatür** derecesine’ ulaşmıştır.”

İbnu’s-Salâh (ö. 643/1245)’ın, **mütevatir** hadise, örnek olarak, (sadece) bu hadisi özgü kılmasıyla ilgili sözü önemlidir.

Bazı alimlerde der ki: “Bu hadisin dışında **mütevatir** olduğuna dair görüş birliğine varılan bir başka mütevatir hadis daha bulunmamaktadır.”

Bu husus, bazı hadis hafızları tarafından da nakledilmiştir.

İbnü’l-Cevzî (ö. 597/1200) **“Mevzuât”** adlı eserinin birinci nüshasının “mukaddime” kısmında bu hususu şöyle ifade etmektedir: “Bu hadis dışında 60’dan çok sahabiden rivayet edilen bir hadis daha bilinmemektedir. Yine bu hadisin dışında Aşere-i Mübeşşere’nin üzerinde birleştiği bir hadis daha yoktur.”

İbnü’l-Cevzî (ö. 597/1200)’nin bu sözlerine bir bütün şekilde itiraz edilebilir. Çünkü İbnü’l-Cevzî, bu sözleriyle şunları kast etmişti:

1. Bu hadisin, **mütevatir** olması.
2. Mütevatiri, sadece bu hadise özgü kılması.
3. Bu hadisi, Aşere-i Mübeşşere ile 60’dan çok sahabenin rivayetine özgü kılması.

Birincisine Cevap: (İbn Hacer) **“Feth”**de bu konuda bazı hususları belirttikten sonra aynen şöyle der: “Bu hadisin geliş yollarının çok olmasında dolayı bir topluluk, bu hadisin mütevatir olduğunu söylemiştir. Bazı hocalarımız da bu (hadisin mütevatir olup olmadığı) hususunda tartışmıştır.”

(Devamla) der ki: “Çünkü mütevatirin şartı; (naledilen hadisin,) ilk tabakada, son tabakada ve orta tabakada çokluk bakımından olması ve (bu çokluğun,) tabakanın her geliş yolunda tek başına rivayet edilmesinin mevcut olmamasıdır.

Bu hadisin, mütevatir olduğunun söylenmesiyle kast dilen husus, her asırda bir topluluğun diğer bir topluluktan, ilk tabakadan son tabakaya varıncaya kadar rivayet edilmesidir diye cevap verilmiştir. Bu husus, (hadisin) bilgi ifade etmesinde yeterlidir.

(Bu hadisin) Enes’ten gelen yolu, tektir. Fakat bu geliş yollarını, Enes’ten pek çok sayıda kişi rivayet etmiştir. Çünkü bu yollar, bunlardan, tevatüren gelmiştir.

Ali Hadisi. Bu hadisi, Hz. Ali’den; Tabiûn’un meşhur ve güvenilir olanlarından 6 kişi rivayet etmiştir.

Abdullah ibn Mes’ud Hadisi, Ebu Hureyre Hadisi ile Abdullah ibn Amr Hadisi de aynı bu şekildedir.

(Aslında mütevatir’in şartında bu çokluğun; ‘senedin) her geliş yolunda Resulullah (s.a.v)’in sahabilerinden nakledildiği üzere, mütevatirdir’ denilse idi, bu ifade, daha doğru olurdu. Çünkü belirli bir sayı, mütevatir de

şart koşulmamalıdır. Aksine bu husus, (hadisin) bilgi ifade etmesinde yeterli görülmektedir. Ravilerdeki saygın nitelikler, sayısal çokluğun yerine geçebileceği gibi, sayısal çokluğu geçebilirde. Nitekim bu hususu, **"Nüketu Ulûmi'l-Hadîs"** ile **"Şerhu Nuhbeti'l-Fiker"**de belirttim. Yine orada '**mütevatir** hadise örnek, sadece bu hadistir' şeklinde iddiada bulunana gerekli açıklamayı da yaptım ve **mütevatir** hadisin örneklerinin pek çok olduğunu da (yine orada) söyledim."

İkincisine Cevap: İbn Hacer (ö. 852/1447), **"Şerhu Nuhbeti'l-Fiker"**[79] ile bir çok kitabında, Suyûtî (ö. 911/1505) ve Sehâvî (ö. 902/1496)'de (bir çok kitaplarında) bu meseleye gerekli cevabı vermişlerdir.

Üçüncüsüne Cevap: (Sehâvî) **"Fethu'l-muğîs"**de bu konu ile ilgili olarak şöyle der: "Bir çok alim, Aşere-i Mübeşşere'nin, bu hadisi rivayet etmede birleştiği hususunda tartışmıştır. Buna şöyle cevap verilmiştir:

"Bu hadisin, Aşere-i Mübeşşere'den olan geliş yolları, İbnül-Cevzî'nin **"el-Mevzuât"** adlı eserinin "mukaddime" kısmında geçmektedir. Aşere-i Mübeşşere'den biri olan Abdurrahman b. Avf'ın rivayet ettiği hadis ise, **"Mevzuât"**ın diğer nüshasında bulunmaktadır. Bu, İbnül-Cevzî'den sonra gelen alimlerin kitaplarında da yer almaktadır. Bu hadisin güvenilir geliş yolları; Hz. Ali ile Zübeyr b. Avâm yolundan gelenin sahih; Talha b. Ubeydullah, Sa'd b. Ebi Vakkâs, Saîd b. Zeyd ile Ebu Ubeyde b. el-Cerrâh yolundan gelenin hasen; Hz. Osman yolunda gelenin zayıf; bunlardan geriye kalan Aşere-i Mübeşşere'den gelen hadisler ise, zayıf yada sakıt'tır. Bütün bunlara rağmen (bu hadisin, Aşere-i Mübeşşere'den geri kalan diğer geliş yollarını araştıracak olursan,) tamamen bulabilirsin."

(Sehâvî) **"Feth"**de, hocası (Irâkî)'nin görüşünün aksine Hz. Osman'dan gelen yolun, 'mutemâsek zayıf' türden olduğunu söylemiştir. Çünkü hocası (Irâkî), Hz. Osman'dan gelen yolu, sahih saymıştır. Doğru olanı da, bu görüştür. Zira Hz. Osman Hadisini, İmam Ahmed **"Müsned"** adlı eserinin iki yerinde iki (ayrı) şekilde rivayet etmiştir.

Birincisi: İshak b. İsa, Şüreyh ile Hüseyin'den, (bunlar da) Abdurrahman ibn Ebi'z-Zinâd'dan –bu sadûk'tur-, o da Hz. Osman'dan rivayet etmiştir. [80]

İkincisi: Abdulkebîr b. Abdulmecîd'den, -bu sika'dır-, o da Abdulhumeyd b. Ca'fer'den -ki bu da sadûk'tur-, o da babasından –bu da sika'dır-, o da

Mahmûd b. Lebîd'den –ki bu, küçük yaştaki bir sahabidir-, o da Hz. Osman'dan rivayet etmiştir.

Hz. Osman'dan gelen bu iki yolun toplamı, Hz. Osman Hadisinin, sahih olduğunu gösterir.

Dördüncüsüne Cevap: Irâkî (ö. 805/1402) **"Şerhu Elfiyye"**de, İbnu's-Salâh'ın, Mütevatiri, sadece bu hadise özgü olarak belirttiğini söylemiştir.

Halbuki bu hadisi; bu sayı (çokluğuna) ve sadece Aşere-i Mübeşşere'nin rivayetine özgü kılma, **"Mestler üzerine mesh etme"** hadisiyle çelişmektedir.

Çünkü Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. Muhammed b. İshak b. Mende (ö. 470/1070) **"el-Müstahrec"** de belirttiğine göre; **"Mestler üzerine mesh etme"** ile ilgili hadisi, içlerinde Aşere-i Mübeşşere'nin de bulunduğu 60'dan fazla sahabe rivayet etmiştir.

Hasan el-Basrî'nin, **"Mestler üzerine mesh etme"** ile ilgili hadis hakkında şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Resulullah (s.a.v)'in sahabilerinden 70 kişi, bana, **'Mestler üzerine mesh etme'** ile ilgili hadisi haber vermiştir."

İbn Abdilberr (ö. 463/1071)'de, **"Mestler üzerine mesh etme"** ile ilgili hadisin mütevatir olduğunu söylemiştir.

Yine içlerinde az önce adı geçen İbn Mende ile Hâkim'in de bulunduğu bir çok alim, **"Ref'u'l-yedeyn"** (=Elleri kaldırma) ile ilgili hadisi, Aşere-i Mübeşşere'ye dayandırmıştır.

Hadisin, Aşere-i Mübeşşere'ye ve bu sayı çokluğuna dayandırılması meselesi, Mütevatir Hadis'in özelliklerinden kabul edilmiştir."

(Sehâvî) **"Fethu'l-muğîs"**de der ki: "**Erkeklik organına dokunmaktan dolayı abdest alma**nın gerektiğini' bildiren hadis de, böyledir.

Denildi ki: Bu hadisin ravileri de, 60'ı geçmiştir. Yine "**ateşte pişen şeyleri yemeden dolayı abdest almanın gerektiğini"** ve **"gerektirmediğini"** bildiren hadis de böyledir."

Suyûtî (ö. 911/1505) **"Şerhu Elfiyyeti'l-mustalahi li'l- Irâkî"**de, bu meseleye şöyle cevap verir: "İbnu's-Salâh ile İbnü'l-Cevzî'nin kast ettiği husus; bu meselenin, sadece **"Kim yalan söylerse" (**=Men kezzebe**)** hadisinin metninin hep aynı ifadeyle gelmiş olmasıdır. "**Mestler üzerine mesh etme"** rivayeti ile **"Elleri kaldırma"** (=Ref'u'l-yedeyn) rivayetine gelince, bu iki rivayet; çeşitli rivayetler ile farklı hadislerden oluşmuştur. Dolayısıyla da bu iki hadis, aynı

hadis lafzını rivayet üzerinde görüş birliğine varılan hadisler olmayıp **“Mestler üzerine mesh etme”** ve **“Elleri kaldırma”** ile ilgili gelen hükmü kapsamaktadır.

Bu husus, metodoloji’de, ‘manevî **mütevatir**’ diye isimlendirilmiştir. Manevî **mütevatir**in karşıtı, lafzî **mütevatir**dir. ‘Lafzî mütevatir’, Aşere-i Mübeşşere ile 60 sahabinin, üzerinde görüş birliğine vardığı **"Kim yalan söylerse"** **(**=Men kezzebe**)** hadisinden başka mütevatir bir hadis daha bulunmamaktadır.

Yalnızca bunun yarısına yakın olarak rivayet edilen hadisler vardır. Örnek: **“Kur’an, yedi harf üzerine indirilmiştir”** hadisi gibi. Bu hadisi, 30 kadar kimse rivayet etmiştir. Yalnız bu hadis, (mana bakımından aynı olmak kaydıyla) farklı ve değişik hadisler içerisinde gelmiştir. Bu tür hadisleri, bir eser(im)de naklettim.”

(Sehâvî’nin) **“Fethu’l-muğîs”**inde, bu meseleye, daha fazla cevap verilmiştir. Ayrıca bu konuda daha geniş bilgi için Üstad Murtaza ez-Zebîdî (ö. 1205/1790)’nin **“Şerhu’l-İhyâ”** adlı eserine bakabilirsiniz. Zebîdî, (bu kitabının,) ‘İlim Bölümü’nün üçüncü babında, bu mesele ile ilgili hadise geniş yer vermiştir. Yine de doğruyu en iyi bilen Allah’tır.

* * *

3- ﴿ نَضَّرَ اللهُ اِمْرَءً ﴾

“Allah, ….. o kimsenin yüzünü ağartsın”[81]

(Hadisin metninde geçen **dad harfi**, şeddeli ve şeddesiz olmak suretiyle kullanılabilmektedir.)

Buna göre Allah o kimseyi **(بَهَّجَهُ)** **“sevindirsin”**, **(حَسَّنَهُ)** **“güzelleştirsin”** ve **(نَعَّمَهُ)** **“nimetlendirsin”** demektir.

﴿ سَمِعَ مَقَالَتِي فَوَعَاهَا فَأَدَّاهَا إِلَى مَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا فَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ غَيْرِ فَقِيهٍ وَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ إِلَى مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ ﴾

“Allah, benim sözümü dinleyip de belleyen, sonra da onu işitmeyene ulaştıran kimsenin yüzünü (kıyamet günü) ağartsın; çünkü nice fakih (fıkıh bilgisini taşıyan kimse/meseleleri kavrayan kimse) vardır ki, fakih değildir. Yine nice fakih (fıkıh bilgisini taşıyan kimse/meseleleri kavrayan kimse) var ki, kendinden daha fakih olan kişiye bilgisini götürür.”[82]

Bir lafız da ise; ﴿ سَمِعَ مِنَّا شَيْئًا فَبَلَّغَهُ كَمَا سَمِعَه فَرُبَّ مُبَلِّغٍ أَوْعَى مِنْ سَامِعٍ ﴾ “Benden bir şey dinleyip de işittiği şekilde onu ulaştıranın yüzünü (Allah, kıyamet günü) ağartsın; çünkü nice (bilgi) taşıyıcısı vardır ki, dinleyenden daha iyi beller”[83] buyurulmaktadır.

Bu hadisin, başka şekillerde geçen lafızları daha vardır.

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Zeyd b. Sâbit[84]
2. Abdullah ibn Mes’ud[85]
3. Cübeyr b. Mut’im[86]
4. Nu’mân b. Beşîr[87]
5. Babası Beşîr[88]
6. Sa’d b. Ebi Vakkâs[89]
7. Enes[90]
8. Câbir b. Abdullah[91]
9. Umeyr b. Katâde el-Leys[92]
10. Muâz b. Cebel[93]
11. Ebu’d-Derdâ’[94]
12. Ebu Karsâfe[95]
13. Ebu Saîd el-Hudrî[96]
14. Rebîa b. Osman et-Teymî[97]
15. Abdullah ibn Ömer[98]
16. Zeyd b. Hâlid el-Cüheni[99]

Toplam, 16 kişi.

(Derim ki:) Yine bu hadis; Hz. Aişe, Ebu Hureyre ve Şeybe b. Osman yolundan da rivayet edilmiştir.

İbn Mende (ö. 470/1077) **“Tezkire”** adlı kitabında belirttiğine göre; bu hadisi, Hz. Peygamber (s.a.v)’den, 24 sahabi rivayet etmiştir. Daha sonra da bu sahabilerin isimlerini tek tek sıralamıştır.

İbn Hacer (ö. 852/1447) **“Emaliyyu’l-muhrace alâ muhtasarı İbni’l-Hâcib el-Aslî”** adlı kitabında bu hadisi nakletmiştir.

“Şerhu’l-Mevâhibi’l-Leduniyye” adlı kitapta geçtiğine göre; hafız der ki: “Bu hadis, (bu şekliyle) meşhurdur. Üstelik bazı alimler, bu hadisi, **mütevatir** hadisten saymıştır; çünkü bu hadis, 24 sahabiden rivayet edilmiştir.” Daha sonra hafız, bu sahabilerin isimlerini tek tek sıralamıştır.

Suyûtî (ö. 911/1505)’de **“Şerhu’t-Takrîb”** adlı kitabında der ki: “Bu hadis, 30 kadar sahabiden gelmiştir.”

Yine de doğruyu en iyi bilen Allah’tır.

* * *

4- ﴿ لِيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ مِنْكُمْ الْغَائِبَ ﴾

“(Bu anlattıklarımı, burada) sizden hazır olan, olmayana ulaştırsın.”[100]

Bir rivayette ise; ﴿ لِيُبَلِّغْ شَاهِدُكُمْ غَائِبَكُمْ ﴾ “(Burada) **hazır olanınız, (bu anlattıklarımı) olmayanınıza ulaştırsın.”**

Bir başka rivayette ise; ﴿ لِيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ ﴾ “(Burada) **hazır olan kimse,** (bu anlattıklarımı) **olmayana ulaştırsın”**

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Ebu Bekre[101]
2. Abdullah ibn Abbâs[102]
3. Ebu Şureyh el-Huzâî el-Ka’bî[103]
4. Abdullah ibn Ömer[104]

5. Vâbisa
6. Ubâde ibnu's-Sâmit
7. Câbir b. Abdullah
8. Muâviye b. Hayde el-Kuşeyrî[105]
9. Hâris b. Basrâ el-Leysî

10.Hz. Ali ve daha bir çokları.

İbn Mende (ö. 470/1077), **“Müstahrec”**de, bu hadisi, 18 sahabiden rivayet etmiştir.

Münâvî (ö. 1031/1622) **“Şerhu li Erbaîn en-Nebevî”**nin baş tarafında der ki: “Bundan dolayıdır ki, bazı alimler, bu hadisi, **mütevatir** hadisten saymıştır.”

* * *

5- ﴿ فَضْلُ الْعِلْمِ وَالعُلَمَاءِ ﴾

“İlmin ve alimlerin üstünlüğü” ile ilgili hadisler

İlmin ve alimlerin üstünlüğü, alimlere saygı ile hürmet göstermenin gerekliliği ve onlara kızgınlık ile eziyet vermekten sakınma.

Allâme Ebu Hâmid Sîdî’l-Arabî b. Yûsuf el-Fâsî (ö. 1052/1642) **“Şerhu Nazmi Nühbeti İbn Hacer”**de,[106] Seyyid Nureddin (Ebu’l-Hasan Ali ibn Abdullah b. Ahmed es-Semhûdî el-Medenî eş-Şâfiî)’nin şöyle söylediğini nakletmiştir: İlmin ve alimlerin üstünlüğü ile ilgili ayetler,[107] sahih haberler ve rivayetler bulunmaktadır. (Bu konudaki) akli ve nakli deliller, **tevatür** mesabesindedir.”

Daha geniş bilgi için (biraz önce adı geçen) Nureddin’in, **“Cevâhiru’l-ikdeyn fi fadli’ş-şerefeyn şerefu’l-ilmi’l-cilî ve’n-nesebu’l-ulâ”** adlı eserine bakabilirsiniz. Bu, iki cilt halinde yazılmış şahane ve büyük bir kitaptır. Yazar Nureddin, bu kitabını, iki bölümde düzenlemiştir. Birinci Bölüm, ilmin ve alimlerin üstünlüğü hakkındadır. İkinci Bölüm ise, Ehli Beyt’in üstünlüğü ve onların saygınlığı hakkındadır.

* * *

6- ﴿ طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ ﴾

“İlim öğrenmek, (kadın-erkek) her Müslümana farzdır”[108]

Sehâvî (ö. 902/1496) **“Şerhu’l-Elfiyye”**de belirttiğine göre; bazı alimler, bu hadisin geliş yollarını bir araya toplamıştır.

Suyûtî (ö. 911/1505)’de, bu hadisin geliş yollarını –az sonrada geleceği üzere- bir araya toplamıştır.

Suyûtî (ö. 911/1505) **“Dürerü’l-müntesire”**de bu konu ile ilgili olarak şöyle der: “Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Enes[109]
2. Câbir
3. Abdullah ibn Ömer
4. Abdullah ibn Mes’ud[110]
5. Abdullah ibn Abbâs[111]
6. Hz. Ali
7. Ebu Saîd el-Hudrî[112]

Bu hadisin geliş yolların hepsinde çeşitli sözler söylenmiştir. Bu geliş yollarının en güzeli; Katâde ile Sâbit’in, Enes’den rivayet ettiği yol ve Mücâhid’in, Abdullah ibn Ömer’den rivayet ettiği yoldur.

İbn Mâce’de, bu hadisi, Kesîr b. Şinzîr’den, o da Muhammed b. Sirîn’den, o da Enes’den rivayet etmiştir.

Hadisin ravisi, Kesîr hakkında görüş ayrılığı vardır. Fakat hadis, hasen’dir.

İbn Abdilberr’de bu konu ile ilgili olarak şöyle der: “Bu hadis, çeşitli yollardan rivayet edilmiştir. Fakat bunların hepsi de, illetlidir.

Ayrıca İshâk b. Râhaveyh’den rivayet edildiğine göre; bu hadisin senedi hakkında çeşitli sözler söylenmiştir. Fakat hadis, anlam bakımından sahih’tir.”

Bezzâr’da **“Müsned”**de dedi ki: “Bu hadis, zayıf senedlerle, hz. Ali ile Enes yolundan rivayet edilmiştir. Fakat bu senedlerin en güzeli; İbrahim b.

Sellâm'ın, Hammâd b. Ebi Süleymân'dan, onun da İbrahim en-Nehaî'den, onun da Enes'ten rivayet ettiği yoldur.

İbn Sellâm dedi ki: Bu konuda sadece Ebu Asım'ın, Enes'ten rivayet ettiği yolu biliyoruz."

İbnü'l-Cevzî'de **"Minhâcu'l-kasideyn"**de, bu hadisi, Ebu Bekr ibn Ebi Dâvud'dan, o da Ca'fer b. Musâfir'den, o da Yahyâ b. Hassân'dan, o da Süleyman ibn Kürm'den, o da Sâbit el-Bünânî'den, o da Enes'ten rivayet etmiştir.

İbn Ebi Dâvud der ki: "Babamın şöyle söylediğini işittim:﴿ طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ ﴾ **"İlim öğrenmek, (kadın-erkek her Müslümana) farzdır"** hadisi hakkında bu yoldan daha sahih olanı yoktur."

Mizzî'de dedi ki: Bu hadis, hasen derecesine ulaşan bir yoldan rivayet edilmiştir.

Derim ki: Deylemî dedi ki: Bu hadis, şu yollardan da rivayet edilmiştir:

8. Übey b. Ka'b
9. Huzeyfe
10. Selmân
11. Semure b. Cündub
12. Muâviye b. Hayde
13. Eyyûb
14. Hz. Aişe
15. Ebu Hüreyre
16. Aişe bint Kudâme
17. Ümmü Hânî

Bu hadislerin tahriclerini, **"Ehâdisu'l-mütevatira"** (adlı kitabımda) belirttim." (Suyûtî'nin sözü burada bitmektedir.)

(Sehâvî'de) **"Mekâsıdu'l-Hasene"**de (bunlara) şunlardan gelenleri de ilave etmiştir:

18. Hüseyin b. Ali
19. Nübeyt b. Şerîd

Sehâvî (ö. 902/1496) "daha başkaları" ifadesini de kullanmıştır.

(Sehâvî devamla der ki:) Irâkî, **"İhyâ"**ya yaptığı büyük tahricde[113] bu hadislerin tahrici hususunda sözü uzatmıştır.

Bütün bunlara rağmen Beyhakî'de dedi ki: 'Bu hadisin metni, meşhurdur. Fakat senedi, zayıftır.'

Bu hadislerin hepsi, zayıf yollardan rivayet edilmiştir.

İbnü'l-Cevzî'de **"İlelü'l-Mütenâhiye"**de İmam Ahmed'in şöyle söylediğini nakleder: 'Bize göre, bu konuda herhangi bir şey sabit olmamıştır.'

Yine İshâk b. Râhaveyh'de dedi ki: 'Bu hadis, sahih değildir. Fakat hadisin; abdest, namaz, zekat, hacc ve daha çok bir yerde geçmesi, anlam bakımından sahih (olduğunu göstermekte)dir.'

İbn Abdilberr'de bu konuda İshâk b. Râhaveyh'in güzel açıklama ve izah yapması sebebiyle onun bu görüşüne katılmıştır.

Hafız Ebu Ali en-Nîsâbûrî'de bu konu ile ilgili olarak şöyle dedi: 'Bu konuda Hz. Peygamber (s.a.v)'den gelen (herhangi) bir sened sahih değildir.'

İbnu's-Salâh'da, bu hadisi, 'sahih hadis'e değil de, 'meşhur hadis'e örnek getirmiştir.

Hâkim'de, bu görüşe katılmıştır.

Fakat Irâkî'de dedi ki: '**"Tahrîcu'l-İhyâ"**da belirttiğim üzere, bazı hadis imamları, bu hadisin bazı geliş yollarının, sahih olduğunu söylemişlerdir.'

Mizzî'de dedi ki: 'Bu hadisin geliş yolları, hasen derecesine ulaşmıştır.' "(Sehâvî'nin sözü burada bitmektedir.)

Hadis de kast edilen husus şu da olabilir: Daha öncede geçtiği üzere, bu hadis, Enes'ten normal bir şekilde 20 kadar yoldan rivayet olunmuştur.

İbn Şâhîn (ö. 385/995) **"Efrâd"**da, bu hadisi, Enes'ten (belli) bir senedle rivayet edip sonra da bu hadis hakkında şöyle demiştir: "Hadis, garibtir."

Sehâvî (ö. 902/1496)'de der ki: "(Derim ki:) Bu hadisin ravileri, sika (güvenilir) kimselerdir."

İbnü'l-Kattân (ö. 189/813), bu hadisi, Enes'ten, Sellâm yolundan uzunca bir (senedle) getirip der ki: "Bu hadis, garib olup senedi hasendir."

Zehebî (ö. 748/1347)'de **"Telhîsu'l-Vâhiyât"**da derki: "Bu hadis, bir çok zayıf yollardan rivayet edilmiştir. Fakat bu yolların bazısı, sâlihtir.[114]"

Suyûtî (ö. 911/1505)'de derki: "Bu hadisin, 50 kadar (geliş) yolunu bir araya topladım.. Bir çok yoldan gelmesinden dolayı, hadisin sıhhatli olduğuna hükmettim ve bu hadisin dışında bu hadisin sıhhat derecesine ulaşmış bir hadis daha bilmiyorum."

Bu meseleyi, Irâkî (ö. 805/1402)'den gelen şu sözle birlikte değerlendirebilirsin: "Bazı imamlar, bu hadisin geliş yollarından bazısının sahih olduğunu söylemişlerdir."

(Suyûtî) **"Ta'likatü'l-Mutîfe"**de, bu hadisin geliş yolu ile ilgili olarak şunları söylemektedir: "Bizce, bu hadis, sahih derecesine ulaşmıştır; çünkü bu hadisin 50 kadar (geliş) yolunu buldum. Bunları, bir cüz'de topladım."

(Suyûtî) **"Tebyîdü's-Sahîfe"**de ise bu konuda şöyle der: "Bu hadisin metni, meşhurdur."

Nevevî'de **"Fetevâ"**da dedi ki: "Bu hadis, anlam bakımından sahih olsa bile, zayıf bir hadistir."

Hafız Cemaleddin el-Mizzî'de dedi ki: "Bu hadis, hasen derecesine ulaşan bir yoldan rivayet edilmiştir."

(Derim ki:) Bizce, bu hadis, sahih derecesine ulaşmıştır; çünkü bu hadisin, 50 kadar (geliş) yolunu buldum. Bunları, bir cüz'de topladım." (Suyûtî'nin sözü burada bitmektedir.)

(Leknevî'de) **"Za'ferü'l-Emânî"**de bu hadis ile ilgili bazı şeyler söyledikten sonra şöyle der: "Kısacası: Bu hadisin senedleri, gerçekten çoktur. Öyle ki hafız Suyûtî, bu hadisi, '**mütevatir** hadisler' içerisinde saymıştır."

Belki de Suyûtî, bu hadisi, **"Fevâidu'l-Mütekâsire"**de anmıştır; çünkü bu hadisin, **"Ezhâr"**da geçtiğini görmedim. Yine de doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

* * *

---

[1] İlim kelimesi, sözlükte; bilme, bilgi ve biliş anlamlarına gelmektedir. Bilginin tanımı, alanı, mahiyeti, kaynağı, elde ediliş yolu veya şekli, elde edilen bilgi ile bilgisi edinilen şeyin arasındaki uygunluk, elde edilen bilgilerin güvenilir oluşu veya olmayışı, güvenilir ise ne dereceye kadar bu bilgilere güvenebileceğimiz b. meseleler hep tarih boyunca tartışılmıştır.

[2] Hadis, Resulullah (s.a.v) üzerine yalan hadis dayandıran yada söz söyleyen kimseyi kınamaktadır. Cenab-ı Hak, bu kimseye, hak ettiği cezayı dilerse verir ve dilerse afeder. Böylelerin muhakkak surette Cehenneme gireceklerine kesinlikle hükmedilemez. Çünkü küfürden ve şirkten başka büyük günah işleyenler hakkında verilecek hüküm budur. Bunlar, Cehenneme girecek olsalar bile orada ebedi kalmazlar. Zira Tevhid dini üzere ölen bir kimse Cehennemde ebedi kalmaz.

Yalan; ister kasten, ister kasıtsız olsun bir şeyi oluğunun aksine haber vermektir. Çünkü yalan, bazen kasten ve bazen de kasıtsız söylenmemiş olsa da, Hz. Peygamber (s.a.v): "Kasten yalan söz söylerse" diye kayıt koymazdı. Sadece unutan ile yanılan kimselere günah yoktur.

Resulullah (s.a.v) üzerine yalan uydurmak, pek büyük bir günah ve çok çirkin bir iftiradır.

Bazı rivayetlerde; daha Hz. Peygamber (s.a.v)'in sağlığında ona yalan söz dayandıranlar çıkmış olsa bile, hadis uydurma, bir hareket olarak, hicri 41 yılında Hz. Ali'nin hilafeti zamanında başlamıştır.

Çeşitli zamanlarda, bidatçiler çıkmış ve bunlar; çalışmalarını, ideolojilerini ve düşüncelerini haklı göstermek için yalan hadis uydurmuşlar; bazı fıkıhçılar ise sırf mezheplerini ve düşüncelerini savunmak için kitaplarında uydurma hadislere yer vermişler; bazı zahid ve tasavvufçular ise insanları Salih amellere teşvik etmek için, ya yalan hadis uydurmuşlar yada yalan hadislere yer vermişler; zındık yada din düşmanları, çıkarları için yada İlam'a zarar vermek için hadis uydurmuşlar; kıssacılar ise ya devlet adamlarına yaranabilmek için yada maddi kazanç elde etmek için hadis uydurmuşlar; bazıları da halk arasında bilgiçlik taslamak için hadis uydurmuşlar… ve benzeri şeyler daha söylenebilir.

[3] Buhârî, İlim 38; Müslim, Mukaddime 1 (1); Tirmizî, İlim 8 (2797); İbn Mâce, Mukaddime 4 (31), 5 (38)

[4] Buhârî, İlim 38; Müslim, Mukaddime 3 (3); Tirmizî, Rüya (2206); Ebu Dâvud, Edeb (4314)

[5] Buhârî, İlim 38; Müslim, Mukaddime 2 (2); Tirmizî, İlim 8 (2798)

[6] Buhârî, Cenaiz 34; Müslim, Mukaddime 4 (4); Tirmizî, Cenaiz (921)

[7] Buhârî, İlim 104; Ebu Dâvud, İlim 4; İbn Mâce, Mukaddime 36

[8] Buhârî, İlim 106; Müsned, 4/47, 50

[9] Buhârî, Enbiya 50; Tirmizî, İlim 13 (2806); Dârimî, Mukaddime 46 (548); Taberânî, el-Evsat

[10] Tirmizî, İlim 8 (2796); İbn Mâce, Mukaddime 4; Müsned, 1/389

[11] İbn Mâce, Ahkam 9 (2365); Dârimî, Mukaddime 25; Müsned, 3/303

[12] İbn Mâce, Mukaddime 4 (35); Dârimî, Mukaddime 25; Müsned, 5/297, 310

[13] Müslim, Zühd 72 (3004); İbn Mâce, Mukaddime 4 (37); Müsned, 3/12

[14] Hâkim

[15] Müsned, 1/47; Ebu Ya'lâ

[16] Müsned, 1/65, 70; Ebu Ya'lâ; Bezzâr

[17] Müsned, 5/292; Taberânî; Ebu Ya'lâ; Bezzâr

[18] Müsned, 4/367; Hâkim, Müstedrek, 1/77; Taberânî, el-Evsat; Bezzâr

[19] Tirmizî, İlim 6 (2793); Müsned, 2/158, 171; Taberânî

[20] Müsned, 4/156, 159, 201; Taberânî; Ebu Ya'lâ

[21] Müsned, 3/421, 422

[22] Müsned, 4/100; Taberânî

[23] Müsned, 4/334; Taberânî; Bezzâr

[24] Taberânî, el-Evsat; Ebu Ya'lâ

[25] Taberânî; Ebu Ya'lâ

[26] Taberânî, el-Kebir, 1/217; Heysemî, Mecmâu'z-Zevâid, 1/148

[27] Taberânî

[28] Taberânî, el-Evsat

[29] Taberânî

[30] Taberânî
[31] Taberânî
[32] Dârekutnî, Efrad; Hâtib, Tarih
[33] Hâkim, Müstedrek, 3/401; Taberânî
[34] Dârimî, Mukaddime, 25 (238); Müsned, 1/223, 269; Taberânî
[35] Hâkim, Müstedrek, 3/262; Taberânî; Ukaylî, Duafâ
[36] Taberânî; İbn Adiy
[37] Taberânî
[38] Taberânî
[39] Taberânî
[40] Taberânî
[41] Taberânî, el-Evsat
[42] Taberânî, es-Sağir
[43] Dârimî, Mukaddime, 25; Taberânî
[44] Taberânî
[45] Taberânî
[46] Taberânî, el-Evsat
[47] Taberânî
[48] Taberânî; Bezzâr
[49] Bezzâr; Ebu Ya'lâ; Dârekutnî; Hâkim, Medhal
[50] Müsned, 4/441; Bezzâr; Ukaylî, Duafâ
[51] Buhârî, İlim 38; Ebu Dâvud, İlim 4 (3651); İbn Mâce, Mukaddime, 4 (36); Hâkim, Müstedrek, 3/362
[52] İbn Kânî' , Mu'cemu's-Sahabe; İbnü'l-Cevzî
[53] Ukaylî, Duafâ; Taberânî
[54] Dârekutnî; İbnü'l-Cevzî
[55] Ebu Nuaym
[56] Taberânî; Ebu Nuaym; İsmailî, Mu'cemu's-Sahabe
[57] Ebu Nuaym; Yusuf b. Halil, Cem'uhu li turûki hâza'l-hadis
[58] Taberânî; İbn Kânî' , Mu'cemu's-Sahabe
[59] İbn Kânî' , Mu'cemu's-Sahabe; İbnü'l-Cevzî
[60] Buhârî, Menakib ; Hâkim, Medhal; İbn Asâkir, Tarih; İbn Adiy
[61] Hatîb, Tarih
[62] Müsned, 1/168; İbn Saîd, Cem'uhu li turûki hâza'l-hadis
[63] İbn Saîd, Cem'uhu li turûki hâza'l-hadis
[64] Yusuf b. Halil, Cem'uhu li turûki hâza'l-hadis
[65] Yusuf b. Halil, Cem'uhu li turûki hâza'l-hadis

[66] Taberânî; İbn Sa'd, Tabakâtu'l-kübra

[67] Ukaylî, Duafâ

[68] Müsned, 5/166; Yusuf b. Halil, Cem'uhu li turûki hâza'l-hadis

[69] Müslim, İman 112 (61); Yusuf b. Halil, Cem'uhu li turûki hâza'l-hadis

[70] İbn Saîd, Cem'uhu li turûki hâza'l-hadis

[71] Bu kitabın başlığı, **"İthâfu'-sâdeti'l-müttekîn"** olup değişik tarihlerde çeşitli baskıları yapılmıştır.

[72] Mutemasek, ta'dilin dördüncü mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir siğadır. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, itibar ve ihtibar için alınır.

[73] Zehebî ve Sehavî'ye göre cerhin üçüncü, Irâkî'ye göre ise ikinci, İbn Hacer'e göre ise onuncu mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir siğadır. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, hiçbir şekilde alınmaz. Ayrıca hadis yazarken yanlışlıkla yazılmayan düşen kelime anlamına da gelmektedir.

[74] Nevevî, İbnu's-Salâh'ın, Hadis Usûlü ile ilgili **"Ulûmu'l-Hadis"** adlı kitabını, ilk önce **"İrşâd"** adıyla özetlemiş, daha sonra da bunu, **"Takrîbu'l-İrşâd"** adıyla yeniden özetlemiştir. Zeynüddin el-Irâkî, **"Takrîb"**i, **"Nazmu'd-dürer fi ilmi'l-eser"** adıyla ilavelerle birlikte elfiyeli bir nazım haline döndürmüştür. Daha sonra bu nazmı, biri uzun ve diğeri kısa ve özet halinde olmak üzere iki kere şerh etmiştir.

[75] Sehâvî'de, Irâkî'nin bu "Elfiyye" sini, **"Fethu'l-muğîs fi şerhi Elfiyyeti'l-hadis"** adıyla şerh etmiştir. Bu, "Elfiyye" şerhlerinin en iyisidir.

[76] Nevevî'nin, Müslim'in **"Sahih"** adlı kitabına yazdığı şerhin asıl adı, **"el-Minhâc fi şerhi Sahîhi Müslim"**dir.

[77] Müslim, Mukaddime 1

[78] Burada kast edilen husus; "müteammid" (bile bile kasten) ifadesi, yalan söz söyleme ile ilgilidir. Bu kayıt olmazsa, yanlışlıkla yalan söz söyleyenin günaha girdiği anlaşılırdı. Halbuki Kitap, Sünnet göre; unutan ve yanılan kimselere günah yoktur. Bu sebeple bu kaydın olmadığı mutlak rivayetler, kayıtlı olanlara hamledilir.

[79] Bu, hadis usûlü ile ilgili, İbn Hacer'in, **"Nühbetü'l-fiker fi mustalahı ehli'l-eser"** adlı kitabını, **"Nüzhetu'n-nazar bi-tevdîhi Nuhbeti'l-fiker"** adıyla şerh ettiği kitabıdır.

[80] Müsned, 1/65

[81] Bir kişi bir meseleyi duyup öğrendiği zaman o bilgiyi bir başkasına aktarıp gizlememesi gerekir. Resulullah (s.a.v), böyle yapmakla; hadislerin hem rivayet edilip öğrenilmesini ve hem de İslam dininin her tarafa yayılmasını sağlamaya çalışmaktadır.

[82] Ebu Dâvud, İlm 10 (3660); Tirmizî, İlm 7 (2794); İbn Mâce, Mukaddime 18; Dârimî, Mukaddime 24

[83] Ebu Dâvud, İlm 10; Tirmizî, İlm 7 (2795). Bir kişi, bir bilgi öğrendiği zaman, o bilgiyi yayması, başkalarına aktarması ve gizlememesi gerekir. Böylelikle ilim, herkese yayılmış olur. Resulullah (s.a.v)'de böyle yapmakla; hem İslam Dininin her tarafa yayılmasını, hem hadislerin öğrenilmesini ve rivayet edilmesini teşvik etmektedir.

[84] Ebu Dâvud, İlim 10 (3660); Tirmizî, İlim 7 (2794); İbn Mâce, Mukaddime, 18 (230), Menasik 76 (3506)

[85] Tirmizî, İlim 7 (2795); İbn Mâce, Mukaddime 18 (232)

[86] İbn Mâce, Mukaddime 18 (231); Müsned, 4/80, 82; Hâkim, Müstedrek, 1/87, 88; Taberânî, el-Kebir

[87] Hâkim, Müstedrek, 1/88; Taberânî, el-Kebir

[88] Taberânî

[89] Taberânî, el-Evsat

[90] İbn Mâce, Mukaddime 18 (236); Taberânî, el-Evsat

[91] Taberânî, el-Evsat

[92] Taberânî

[93] Taberânî

[94] Taberânî, el-Kebir

[95] Taberânî, el-Evsat

[96] Bezzâr

[97] Ebu Nuaym, Hilye, 5/105, 7/331, 9/318

[98] Râfi', Tarihu Kazvin

[99] İbn Asâkir

[100] Hz. Peygamber (s.a.v), çeşitli yerlerde ve değişik zamanlarda insanlara vaaz ve hutbe vermekteydi. Bu hutbe ve vaazları, bazen çok sayıda kişi dinlemekteydi. Bu nedenle Hz. Peygamber (s.a.v)'in buralarda söylediği sözleri duymayan sahabiler de olmaktaydı. Çünkü sahabilerin hepsinin her an Hz. Peygamber (s.a.v)'in yanında bulunma imkanı yoktu. Bu ve benzeri durumları göz önünde bulunduran Hz. Peygamber (s.a.v), vaaz ve hutbe sırasında hazır bulunan kimselerin, duyduklarını, o sırada hazır bulunamayan kimselere ulaştırmasını istemektedir. Bunlar, sahabiler de olabilir, başkaları da olabilir. Önemli olan; Hz. Peygamber (s.a.v)'den duyulan hususların başkalarına aktarılmasıdır.

Müslümanlar; Kur'an, Sünnet ve ilim adamlarından öğrendiklerini yada duyduklarını başkalarına anlatma ve öğretmek zorundadır; çünkü İslam Dini, toplumsal bir dindir. Kendisiyle ilgili şeylerin, başkalarına aktarılmasını ister. Bu, İslam'ın, evrensel bir din olma özelliğinden kaynaklanmaktadır.

[101] Buhârî, İlim 9, 10, 37, Edahi 5, Hacc 132, Fiten 8, Meğazi 77, Tevhid 24; Müslim, Kasame 29, 30; Ebu Dâvud, Tatavvu 10; Tirmizî, Hacc 1; İbn Mâce, Mukaddime 18 (233); Dârimî, Menasik 72; Müsned, 5/37, 39, 40, 45, 49

[102] Buhârî, Hacc 132

[103] Buhârî, Sayd 8; Müslim, Hacc 446; Nesâî, Hacc 111; Müsned, 4/31, 32, 6/385

[104] İbn Mâce, Mukaddime 18 (235)

[105] İbn Mâce, Mukaddime 18 (234); Müsned, 5/5

[106] Bu, Ebu Hâmid el-Fâsî'nin, hadis usulü ile ilgili İbn Hacer'in "Nuhbeti'l-Fiker" adlı eserini nazım haline getirip şerh ettiği kitaptır.

[107] İlmin ve alimlerin üstünlüğü ile ilgili olarak b.k.z: Bakara: 2/146; Al-i İmrân: 3/18; Nisâ: 4/83; A'râf: 7/7, 26, 52; Tevbe: 9/122; Ra'd: 13/43; Nahl: 16/43; Neml: 27/40; Kasas: 28/80; Ankebût: 29/43, 49; Fâtır: 35/28; Zümer: 39/9; Rahmân: 55/3, 4; Mücâdele: 58/11

[108] Hz. Peygamber (s.a.v), kendi döneminde kadın, erkek ve çocuk demeden herkesin ilim öğrenmesini teşvik etmiştir. Hatta Hz. Peygamber (s.a.v), daha sağlığında yazı öğretim meselesinde özellikle de kadınlarla da ilgilenmişt. Örneğin, hanımı Hafsa, Şifa adlı bir kadından yazı yazmayı öğrenmişti.

İslam dininin aslının korunmasında hicri ikinci asırdan itibaren gelişmeye başlayan İslami ilim dalları, hep bu teşvik ve gayret sayesinde oluşmuştur.

[109] İbn Mâce, Mukaddime 17 (224)

[110] Taberânî, el-Kebir, el-Evsat

[111] Taberânî, el-Evsat

[112] Taberânî, el-Evsat

[113] Ebu'l-Fadl el-Irâkî, Gazâlî'nin **"İhyâ"** sında geçen hadisleri, iki ayrı tasnifte tahric etmiştir. Birisi büyük, diğeri ise küçüktür. Büyük olan tahricin adı, **"İhbâru'l- ahyâ bi ahbâri'l- İhyâ"** şeklindedir. Küçük olanın adı ise, **"el-Muğnî an hamli'l-esfâr fi'l-esfâr fi tahrici mâ fi'l-İhyâ"** biçimindedir. Bu büyük tahric ile küçüğü arasında orta boyda bir eseri daha mevcuttur. Bunun adı da, **"el-Keşfu'l-mübîn an tahrici İhyâ-i ulûmiddîn"** şeklindedir.

[114] **"Sâlih"** kelimesi, hadisçiler arasında, sahih ve hasen gibi, dini meselelerde delil olarak kullanılmaya elverişli hadisler için kullanılmış bir terimdir.

BİR İKAZ

(Sehâvî) **“el-Mekâsıd”**da derki: “Bazı musannifler, bu hadise, (bazı hadisleri de) ilave etmişler ve (böylece hadisin) kusursuz olduğu ortaya çıkmıştır.[1] Bu hadisler, her ne kadar anlam bakımından sahih olsa bile, hadisin, geliş yollarının hiç birinde kusurlu olduğu ile ilgili her hangi bir şey yoktur.”

* * *

7- ﴿ مَنْ سُئِلَ عَنْ عِلْمٍ فَكَتَمَهُ أُلْجِمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِلِجَامٍ مِنَ النَّارِ ﴾

“Kim (kendisine) bir bilgiden sorulup ta onu gizleyip söylemez-se kıyamet günü ateşten bir gem ile gemlenir.”[2]

Münzirî (ö. 656/1268) **“Terğîb”**de bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Hureyre.[3] Münzirî derki: "Hâkim en-Nîsâbûrî dedi ki: Bu hadis, Buhârî ile Müslim’in şartlarına göre sahihtir. Fakat bu hadisi (kitaplarında) rivayet etmemişlerdir.”

2. Abdullah ibn Amr.[4] Münzirî derki: "Hâkim dedi ki: Bu hadis, sahihtir. Bu hadisin (sıhhatini bozacak) kapalı bir taraf yoktur.”

3. Abdullah ibn Abbâs.[5] Münzirî derki: "Bu hadisin ravileri, hadisin sahih olması hususunda kendilerine ihtiyaç duyulan sika kimselerdir.”

4. Ebu Saîd el-Hudrî.[6] Hafız Münzirî derki: Bu hadis, ﴿ مِمَّا يَنْفَعُ اللهُ بِهِ ﴾ **“Allah’ın (insanlara) faydalı kılacağı”** ibaresi hariç Ebu Saîd el-Hudrî’den başka içlerinde;

5. Câbir b. Abdullah[7]

6. Enes b. Mâlik[8]

7. Abdullah ibn Ömer
8. Abdullah ibn Mes'ud
9. Amr b. Abese
10. Ali b. Talk ve daha bir çoklarının da bulunduğu bir grup sahabeden rivayet edilmiştir." (Münzirî'nin sözü burada bitmektedir.)

(Sehâvî) **"Mekâsıdu'l-Hasene"**de derki: "﴿ مَنْ كَتَمَ عِلْمًا أُلْجِمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِلِجُومٍ مِنَ النَّار ﴾ **"Kim (kendisine) bir bilgiden sorulup ta onu gizleyip söylemezse kıyamet günü ateşten bir gem ile gemlenir"** hadisini; Ebu Davud, Tirmizî, İbn Mâce, İbn Hibbân ve Hâkim rivayet etmiştir.[9]

İbn Hibbân ve Hâkim, bu hadisin, Ebu Hureyre yolundan sahih olduğunu söylemişlerdir.

Tirmizî'de derki: "Bu hadis, hasen-sahihtir."

Derim ki: Bu hadisin pek çok geliş yolları vardır. İbnü'l-Cevzî, bu hadislerin çoğunu, **"İlelü'l-Mütenâhiye"**de getirmiştir.

Bu konuda Enes, Câbir, Talk b. Ali, Hz. Aişe, Abdullah ibn Abbâs, Abdullah ibn Ömer, Abdullah ibn Mes'ud ve Amr b. Abese'den gelmiştir.

Zeylaî'de, **"Tahricu Al-i İmran"**da, bu hadisleri getirmiştir.

(Hadisteki) korkutma, kitaplardan yararlanmak isteyenlerden kitaplarını saklayanları kapsamaktadır. Özellikle de bu, kitapların bir çok nüshaları olmaması halinde en büyük yasaklama sebebidir. Kitaplara sahip olmak, kişiyi, bu kitaplardan yararlanmaya götürmeyebilir. Üstelik böyle bir şeyle sıkıntıya uğramak, çokça rastlanan bir durumdur." (Sehâvî'nin sözü burada bitmektedir.)

Her ne kadar bu hadisi, şimdi, Mütevatir Hadisler içerisinde sayan kimse bulamadımsa bile, bu hadisin, **mütevatir** hadisler içerisinde sayılması, işte bu (kadar yoldan gelmesi)nden ötürüdür. Yine de doğruyu en iyi bilen Cenab-ı Allah'tır.

* * *

---

[1] Hadis Usulü kurallarına göre; zayıf hadis, çeşitli yollarla güçlendirilir ve kendisiyle çelişen başka bir hadisin olmaması durumunda zayıflığı ortadan kalkar. Hasen olan hadis de bu şekilde başka yollarla desteklendiği takdirde, sahih konumuna geçer.

[2] Müslüman bir kişi, ilk önce kendisinden, sonra da ailesinden, yakın akrabalarından, çevresinden, arkadaşlarından ve yaşadığı toplumdan Allah'a karşı sorumludur. Öğrendiği şeyleri hem yaşamak ve hem de çevresindeki insanlara anlatmak ve öğretmek zorundadır. Kendisine sorulan soruya, geçerli bir mazereti yoksa cevap vermek zorunda, bilmiyorsa araştırıp öğrenmesi gerekmektedir. Bildiği hususları gizlemesi doğru olmaz. Gizlerse ağzına ateşten bir gemle kıyamet günü gemlenmek zorunda kalır.

[3] Ebu Dâvud, İlim 9 (3658); Tirmizî, İlim 3 (2651); İbn Mâce, Mukaddime 24 (266); Hâkim, Müstedrek, 1/101; Müsned, 2/495; Hâkim, Müstedrek, 1/101

[4] Hâkim, Müstedrek, 1/102; İbn Hibbân, Sahih

[5] Müsned, 1/431; Taberânî, el-Kebir, es-Sağir

[6] İbn Mâce, Mukaddime 24 (265)

[7] İbn Mâce, Mukaddime 24 (263)

[8] İbn Mâce, Mukaddime 24 (264)

[9] Ebu Davud, İlim 9 (3658); Tirmizî, İlim 3 (2651); İbn Mâce, Mukaddime 24 (261, 266); Müsned: 2/495; Hâkim, Müstedrek, 1/101,102

İMAN[1] BÖLÜMÜ

﴿ كِتَابُ الْإِيمَانِ ﴾

8- ﴿ مَنْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَجَبَتْ لَهُ الجَنَّةُ ﴾

“Kim Allah’tan başka İlah olmadığına şahadet getirirse, Cennet, o kimseye, vacip olur”[2]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Muâz b. Cebel[3]
2. İtbân b. Mâlik[4]
3. Ebu Zerr[5]
4. Osman b. Affân[6]
5. Ubâde ibnu's-Sâmit[7]
6. Ebu Hureyre[8]
7. Ebu Bekr es-Sıddîk[9]
8. Ömer ibnu'l-Hattâb[10]
9. Rifâa el-Cühenî[11]
10. Seleme b. Nuaym el-Eşcaî[12]
11. Süheyl b. Beyzâ’[13]
12. Şeddâd b. Evs[14]
13. Abdullah ibn Amr
14. Ebu'd-Derdâ’[15]
15. Ebu Saîd el-Hudrî[16]
16. Ebu Amre el-Ensârî[17]
17. Ebu Musa el-Eş’arî[18]

18. Enes[19]

19. Bilâl[20]

20. Cerîr b. Abdullah[21]

21. Zeyd b. Erkam[22]

22. Zeyd b. Hâlid[23]

23. Sa'd b. Ubâde[24]

24. Abdullah ibn Abbâs[25]

25. Hureym b. Fâtik[26]

26. Abdullah ibn Ömer[27]

27. Ukbe b. Âmir[28]

28. Umâre b. Ruveybe[29]

29. İmrân b. Husayn[30]

30. İyâz el-Ensârî[31]

31. Nevvâs b. Sem'ân[32]

32. Ebu Şeybe el-Hudrî[33]

33. Abdurrahman b. Avf[34]

34. Câbir b. Abdullah[35]

Toplam, 34 kişi.

(Derim ki:) Bu konuda pek çok hadis vardır. Bu hadisler, çeşitli lafızlarla gelmiştir.

Bunların bir kısmında; (biraz önce de) geçtiği üzere ﴿ وَجَبَتْ لَهُ الجَنَّةُ ﴾ **"Cennet, o kimseye vacip olur"** ibaresi vardır.

Bir kısmında ise; ﴿ دَخَلَ الجَنَّةَ ﴾ **"Cennete girer"** ibaresi vardır.

Bir kısmında ise; ﴿ حَرَّمَ اللهُ عَلَيْهِ النَّارَ ﴾ **"Allah, o kimseye Cehennemi haram kılar"** ibaresi vardır. Buna benzer daha başka gelen ibareler daha vardır.

Bunlardan bazıları şunlardır:

1. Buhârî ile Müslim’in **“Sahîh”**lerinde İtbân b. Mâlik’ten rivayet ettikleri hadis şu şekildedir:

﴿ أَنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَ عَلَى النَّارِ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَبْتَغِي بِذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ ﴾

“Kim Allah’tan başka İlah yoktur (Lâ ilâhe illallâh) deyip de bununla Allah’ın rızasını elde etmek isterse, ‘Allah (o kimseye) Cehennemi haram kılar.’”[36]

2. Yine Buhârî ile Müslim’in, Enes’ten rivayet ettikleri hadis ise şu şekildedir:

﴿ مَا مِنْ أَحَدٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ صِدْقًا مِنْ قَلْبِهِ إِلَّا حَرَّمَهُ اللَّهُ عَلَى النَّارِ ﴾

“Bir kimse Allah’tan başka İlah olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın Resulü olduğunu kalbinden tasdik ederek şahadet ederse, ‘Allah o kimseye Cehennemi haram kılar’”[37]

3. Yine Buhârî ile Müslim’in, Ubâde ibnu's-Sâmit’ten rivayet ettikleri hadis ise şu şekildedir:

﴿ مَنْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ النَّارَ ﴾

“Kim Allah’tan başka İlah olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın Resulü olduğunu kalbinden tasdik ederek şahadet ederse, ‘Allah o kimseye Cehennemi haram kılar’”[38] (Hadisin metni, Müslim’e aittir.)

4. Yine Buhârî ile Müslim’in, Abdullah ibn Mes’ud’dan[39] rivayet ettikleri hadis ise şu şekildedir:

﴿ مَنْ مَاتَ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ ﴾

“Kim Allah’a hiçbir şeyi şirk koşmadan ölürse, ‘Cennete girer’ ”[40]

5. Buhârî’nin, Ebu Hureyre’den rivayet ettiği hadis ise şöyledir:

﴿ أَسْعَدُ النَّاسِ بِشَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ خَالِصًا مِنْ قَلْبِهِ أَوْ نَفْسِهِ ﴾

“Kıyamet günü şefaatıma insanların en layık olanı, samimi bir şekilde kalbinden -yada içinden- Allah’tan başka İlah yoktur (=Lâ ilâhe illallâh) sözünü söyleyen kimsedir”

6. Bezzâr (ö. 292/904)'ın, sahih bir senedle, Hz. Ömer'den merfu' olarak rivayet ettiği hadis ise şu şekildedir:

﴿ مَنْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ ﴾

"Kim Allah'tan başka İlah olmadığına şahadet ederse, 'Cennete girer'"[41]

7. Bezzâr (ö. 292/904)'ın, ravileri sika bir senedle, Ebu Saîd el-Hudrî'den rivayet ettiği hadis ise şöyledir:

﴿ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصًا دَخَلَ الْجَنَّةَ ﴾

"Kim samimi bir şekilde Allah'tan başka İlah olmadığını söylerse, 'Cennete girer'"

Bu konu ile ilgili buna benzer daha bir çok hadis vardır.

a. Denildi ki: "Kim Allah'tan başka İlah olmadığını ve Muhammed'in Allah'ın resulü olduğunu söylediği takdirde Cennete gireceği ile ilgili bu durum, İslam'ın başlangıcında geçerli idi; çünkü İslam'ın başlangıcında davet, tevhidi, net bir şekilde söyleme şeklindeydi. Fakat farzlar, belirlenip had (cezaları)nın sınırları tespit edilince, bu hüküm, nesh edildi."

Bu görüşü; Dahhâk (ö. 105/720), Zührî (ö. 124/741), Süfyân es-Sevrî (ö. 161/777) ve daha bir çokları ileri sürmüştür.

b. Denildi ki: "Bu şekilde Cennete girme meselesi, farzları yapmakla birlikte Kelime-i Şahadeti getiriren ve büyük günahlarda kaçınan kimse içindir; çünkü bu, Kelime-i Şahadeti söylemeyi gerektiren hususlardandır."

c. Yine denildi ki: "Bu şekilde Cennete girme meselesi, Kelime-i Şahadeti gönülden Allah'a tevbe ederek söyleyen ve bu tevbesi üzerine ölen kimse içindir."

d. Yine bununla kast edilen husus şudur denildi: (Bu sözü söyleyen kimseye) Cehennem ateşinin haram kılınması ve Cehennem ateşinde yanıp günahlardan arındıktan sonra veya mutlak şekilde baştan itibaren Allah'ın o kimseyi Cennete koymasıdır. Yine de doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

(Münâvî) **"Feyzu'l-Kadîr"**de (Kelime-i Şahadeti söyleyen kimsenin Cennete girme ile ilgili ortak nokta meselesinde) derki:

"﴿ مَنْ مَاتَ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ ﴾ **"Kim Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmadan ölürse, Cennete girer"** ile ilgili hadislerdeki ortak nokta, **tevatür** derecesine ulaşmıştır. Buradaki tevatür, lafzî değil de, manevî **tevatürü** ifade etmektedir. Bunu iyi düşün."

* * *

9- ﴿ أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَمَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ﴾

“İnsanlar, ‘Allah’tan başka İlah yoktur’ (=Lâ ilâhe illallâh) sözünü söyleyinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum.”

Bu hadisin geliş yolunun bir çoğunda şu ilave vardır:

﴿ فَإِذَا قَالُولَهَا عَصَمُوا مِنِّي دِمَاؤُهُمْ وَأَمْوَالُهُمْ إِلَّا بِحَقِّهَا وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ ﴾

“İnsanlar, bu sözü söylediklerinde, İslam’ın hakkı hariç[42] **kanları ve mallarını benden korumuş olurlar. Artık onların hesabı, Allah’a aittir.”**

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Abdullah ibn Ömer[43]
2. Ebu Hureyre[44]
3. Câbir b. Abdullah[45]
4. Ebu Bekr es-Sıddîk[46]
5. Hz. Ömer[47]
6. Evs b. Evs es-Sakafî[48]
7. Cerîr b. Abdullah el-Becelî[49]
8. Enes[50]
9. Semure b. Cündub[51]
10. Sehl b. Sa’d[52]
11. Abdullah ibn Abbâs[53]
12. Ebu Bekre[54]

13. Ebu Mâlik el-Eşcaî, babasından[55]

14. İyâz el-Ensârî[56]

15. Nu'mân b. Beşîr[57]

Toplam, 15 kişi.

(Derim ki:) Suyûtî (911/1505) **"Cami'"**de bu hadisin **mütevatir** olduğunu söylemiştir.[58]

Yine Suyûtî **"Cami'"**de bu hadisle birlikte ﴾ أَفْطَرَ الْحَاجِمُ وَالْمَحْجُومُ ﴿ **"Kan verende, alanda iftar etmiştir"** hadisinin de **mütevatir** olduğunu söylemiştir.[59]

(Zebîdî'de) **"Şerhu'l-İhyâ"**da derki: "Bu hadis, **mütevatir**dir. Bir çok hadisçi, bu hadisin **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

(Münâvî'de) **"Feyzu'l-Kadîr"** ile **"Teysîr"**de buradakine bağlı olarak bu hadisi 15 sahabinin rivayet ettiğini söylemiştir.

(Yine Zebîdî) **"Şerhu'l-İhyâ"**da derki: "Irâkî'nin de söylediği gibi, bu hadisi, sahabeden 16 kişi rivayet etmiştir."

(Daha sonra Zebîdî) bunların isimlerini peş peşe sıralamıştır. Bu hadisi rivayetler içerisinde, Suyûtî'nin ismini anmadığı bazı kişileri de saymıştır:

16. Muâz b. Cebel

17. Sa'd b. Ebi Vakkâs

18. Evs ibn Ebi Evs

Zebîdî, Suyûtî'nin **"el-Ezhâr"**da ismini andığı sahabi İyâz el-Ensârî ile Evs ibn Evs'i, bu hadisi rivayetler içerisinde saymamıştır.

(Suyûtî) **"Camiu'l-Kebîr"**de, bu hadisi; sahabeden Evs ibn Evs es-Sakafî ile Amr b. Evs b. Evs es-Sakafî -bu da babasın dan- rivayet edip sonra da derki: "İbn Hacer **"el-İsâbe"** de dedi ki: İbn Maîn'in belirttiğine göre; Evs ibn Evs es-Sakafî ile Evs ibn Ebi Evs es-Sakafî, aynı kişi değildir.

Ebu Davud ile bir çok hadisçi, (İbn Maîn'in) bu sözüne katılmıştır. Doğrusu ise, bu iki kişinin, bir birinden farklı iki kimse olmasıdır; çünkü Evs'in babası 'Ebi Evs'in asıl adı, Huzeyfe'dir."

Bu hadisi rivayet edenlerin içerisine şunu da ilave etmiştir:

19. Belkîn'den bir kişi.

Böylece bu kişi ile birlikte (hadisi rivayet edenlerin toplam sayısı,) 19 kişiye tamamlanmış bulunmaktadır.

* * *

10- ﴿ الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ ﴾

“Müslüman, (diğer) Müslümanların dilinden ve elinden zarar görmediği kimsedir”

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Abdullah b. Amr ibnu'l-Âs[60]
2. Ebu Musa[61]
3. Câbir b. Abdullah[62]
4. Enes[63]
5. Fudâle b. Ubeyd[64]
6. Ebu Hureyre[65]
7. Muâz[66]
8. Amr b. Abese[67]
9. Bilâl ibnu'l-Hâris[68]
10. Abdullah ibn Ömer[69]
11. Ebu Ümâme[70]
12. Vâsile ibnu'l-Eska’[71]

Toplam, 12 kişi.

(Derim ki:) (Sehâvî) **“Mekâsıdu’l-Hasene”**de konu ile ilgili olarak aynen şöyle der:

“ ﴿ الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ ﴾ **“Müslüman, (diğer) Müslümanların dilinden ve elinden zarar görmediği kimsedir. Muhacir de, Allah’ın haram**

kıldığı şeylerden uzaklaşan kimsedir” hadisi, Abdullah ibn Ömer’den (merfu’ olarak) ve Ebu Musa’dan,[72] Buhârî ile Müslim’in üzerinde görüş birliğine vardığı bir hadistir.

Müslim, bu hadisi, Câbir’den de rivayet etmiştir.

Bu konuda bu hadis; ﴿الْمُؤْمِنُ مَنْ أَمِنَهُ النَّاسُ﴾ **"Mümin de, insanların; kendisinden emin olduğu kimsedir"** fazlalığıyla Enes’ten, Bilâl, Amr b. Abese, Fudâle b. Ubeyd, Muâz, Nu’mân b. Beşîr, Ebu Hureyre ve daha bir çoklarından gelmiştir.”

13. Nu’mân b. Beşîr.[73]

Bu hadis ise, (Ali el-Müttekî’nin) **“Kenzu’l-Ummâl”** adlı eserinde şu şekilde geçmektedir:

﴿ أَفْضَلُ الْمُسْلِمِين مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ ﴾

“En değerli Müslüman, (diğer) Müslümanların dilinden ve elinden zarar görmediği kimsedir”

(Ali el-Müttekî,) bu hadisi, İmam Ahmed’e dayandırmıştır.

İbn Hibbân ile Harâitî ise, bu hadisi, Câbir’den de rivayet etmiştir.

Taberânî’de **“Kebîr”**de ve Harâitî’de, bu hadisi, şu yoldan rivayet etmiştir:

14. Umeyr b. Katâde el-Leysî[74]

Daha geniş bilgi için **“Şerhu’l-İhyâ"** adlı kitabın 'Kitâbu âdâbi’l-uhuvve ve’s-sohbe' bölümünden ‘Müslümanın Hukuku’ ile ilgili bahse bakabilirsiniz; çünkü müellif burada bu hadisin geliş yollarına dair bazı şeyler söylemiştir.

* * *

11- ﴿لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ﴾

“Zinakar, zina ederken, mümin olduğu halde zina etmez”

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Abdullah ibn Abbâs[75]
2. Ebu Hureyre[76]
3. Abdullah ibn Ebi Evfâ[77]
4. Abdullah ibn Ömer[78]
5. Hz. Aişe[79]
6. Hz. Ali[80]
7. Abdullah b. Muğaffel[81]
8. Ebu Saîd el-Hudrî[82]
9. Şerîk, sahabenin birinden[83] rivayet etmiştir.

Toplam, 9 kişi.

(Derim ki:) (Zebîdî) **"Şerhu'l-İhyâ"** adlı eserinde (bu hadisi rivayet edenlerin içerisine) şu yoldan geleni de ilave etmiştir:

10. Abdullah ibn Mes'ud

Daha geniş bilgi için (Zebîdî'nin) **"Şerhu'l-İhyâ"** adlı eserinin "Akaid Kuralları Bölümü" nün son kısımlarına bakabilirsiniz.

* * *

12- ﴾ اَلْحَيَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ ﴿

"Haya, imandadır"

Suyûtî (ö. 911/1505) **"el-Ezhâr"**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Hureyre[84]
2. Abdullah ibn Ömer[85]
3. Ebu Ümâme
4. Ebu Bekre[86]
5. Abdullah b. Selâm[87]
6. Abdullah ibn Abbâs[88]

7. Abdullah ibn Mes’ud[89]
8. İmrân b. Husayn[90]
9. Ebu Musa[91]
10. Kurre b. İyâs[92]

Toplam, 10 kişi.

(Derim ki:) (Sehâvî) **“Mekâsıdu’l-Hasene”**de der ki: “ ﴿اَلْحَيَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ﴾ **“Haya, imandandır”** hadisi; Abdullah ibn Ömer yolundan müttefekun aleyhtir.[93]

Müslim’de, bu hadisi, Ebu Hureyre’den rivayet etmiştir.

Bu konuda (bu hadisi rivayet edenlerden) bir topluluğun (adı daha) geçmektedir.”

Münâvî (ö. 1031/1622)’de **“Feyzu’l-Kadîr”** ile **“Teysîr”**de, bu hadisin **tevatüre** ulaştığını söylemiştir.

* * *

13- ﴿ سُؤَالُ جِبْرِيلَ النَّبِيّ عَنِ الإِيمَانِ وَالإسْلَامِ وَالإحْسانِ ﴾

“Cebrail’in, Peygamber (s.a.v)’e; İman, İslam ve İhsân’ın mahiyeti hakkında soru sorması”

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Hureyre[94]
2. Hz. Ömer[95]
3. Ebu Zerr
4. Enes[96]
5. Abdullah ibn Abbâs[97]
6. Abdullah ibn Ömer[98]

7. Ebu Âmir el-Eş'arî[99]

8. Cerîr el-Becelî[100]

Toplam, 8 kişi.

(Derim ki:) Şeyh Murtaza el-Hüseynî (ö. 1205/1790) **"Ukûdu'l-Cevâhiri'l-münîfe fi Edilleti Mezhebi'l-İmam-ı Ebi Hanîfe"** adlı kitabında bu konu ile ilgili altı hadis imamından yada bazı hadis imamlarından rivayet ettiği hadislerden elde ettiği kadarıyla bu hadise dair sözü tamamlamış ve bu hadisin geliş yollarını ifade eden farklılığı anlatmıştır. Daha geniş bilgi için bu kitaba başvurabilirsiniz.

* * *

14 - ﴿اَلْإِيمَانُ يَمَانٍ﴾

"İman, Yemenlidir"

İman, kolayca kabul etmeleri ve oyun eğmeleri sebebiyle Yemen halkına mensuptur demektir.

Suyûtî (ö. 911/1505) **"el-Ezhâr"**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Hureyre[101]
2. Enes[102]
3. Amr b. Abese[103]
4. Hz. Osman[104]
5. Abdullah ibn Ömer[105]
6. Abdullah ibn Mes'ud[106]
7. Ukbe b. Âmir[107]
8. Abdullah b. Avf[108]
9. Ebu Kebşe el-Enmârî[109]
10. Abdullah ibn Abbâs[110]
11. Ravh b. Zenbâ' el-Cüzâmî[111]

Toplam, 11 kişi.

(Derim ki:) Münâvî (ö. 1031/1622), **“Feyzu’l-Kadîr”** ile **“Teysîr”**de, Suyûtî’den naklen, bu hadisin, **mütevatir** olduğunu söylemiştir.

* * *

15- ﴿ أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا ﴾

“İman bakımından müminlerin en mükemmeli, ahlak yönünden en güzel olanıdır”

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Abdullah ibn Amr ibnu'l-Âs[112]
2. Ebu Hureyre[113]
3. Hz. Aişe[114]
4. Hasan[115]
5. Umeyr ibn Katâde[116]
6. Ebu Saîd el-Hudrî[117]
7. Enes[118]
8. Câbir b. Abdullah[119]
9. Abdullah ibn Ömer[120]

Toplam, 9 kişi.

(Derim ki:) Yine bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

10. Ebu Zerr
11. Hz. Ali
12. Câbir b. Semure ve daha bir çokları

Bu hadisin, pek çok lafızları vardır. Bunlardan birisini; Tirmizî, bab başlığında, İbn Hibbân ise Ebu Hureyre’den, Taberânî **“Evsat”**da ise Umeyr ibn Katâde’den, Hâkim ise Ebu Saîd el-Hudrî’den, Ebu Ya’lâ’da Enes’ten rivayet etmiştir.

﴿ وَأَنَّ مِنْ أَحَبِّكُمْ إِلَىَّ أَحْسَنَكُمْ خُلُقاً ﴾

“Bana en sevgili olanınız, ahlak yönünden en güzel olanınızdır”

Buhârî, bu hadisi, Abdullah ibn Amr’dan rivayet etmiştir.

﴿ إِنَّ مِنْ أَكْمَلِ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا وَأَلْطَفُهُمْ بِأَهْلِهِ ﴾

“İman bakımından müminlerin en mükemmeli, ahlak yönünden en güzel olanı ve ailesine iyi davranandır”

Tirmizî ile Hâkim, bu hadisi, Hz. Aişe’den rivayet etmiştir.

﴿ وَأَنَّ أَحْسَنَ النَّاسِ إِسْلَامًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا ﴾

“Müslümanlık bakımından insanların en iyisi, ahlak yönünden de en güzel olanıdır”

İmam Ahmed ise, bu hadisi, Câbir b. Semure’den ceyyid bir senedle rivayet etmiştir.

﴿ أَفْضَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا ﴾

“İman bakımından müminlerin en değerlisi, ahlak yönünden de en güzel olanıdır”

Taberânî’de **“Kebîr”**de, bu hadisi, Abdullah ibn Amr’dan rivayet etmiştir.

﴿ أَفْضَلُ الْمُؤْمِنِينَ أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا ﴾

“Müminlerin en değerlisi, ahlak yönünden de en güzel olanıdır”

İbn Mâce ile Hâkim’de, bu hadisi, Abdullah ibn Ömer’den sahih bir senedle rivayet etmiştir.

* * *

16- ﴿ إِنَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى فَوْقَ سَمَاوَاتِهِ عَلَى عَرْشِهِ عَلَى حَسَبِ مَا يليقُ بِكَمَالِهِ مِنْ غَيْرِ حُلُولٍ ولا كَيْفٍ ولا تَمْثِيلٍ ولا تَشْبِيهٍ ولا جِسْمِيَّةٍ ولا اِتِّصَالٍ ولا اِنْفِصَالٍ ﴾

“Cenab-ı Allah’ın keyfiyetsiz, temsilsiz,[121] teşbihsiz,[122] cismiyet-siz, ittisalsiz ve infisalsiz bir şekilde kendi kemaline uygun göklerin üstündeki Arş’ın üzerinde bulunması” ile ilgili hadisler

İbn Teymiyye (ö. 728/1327), bir çok risalesinde, bu (konuda gelen) hadislerin, **mütevatir** olduğunu söylemiştir.

Yine İbn Teymiyye (ö. 728/1327) **“Akîdetü’l-Vâsitiyye”**de bu konu ile ilgili olarak aynen şöyle der:

“Allah’a iman ile ilgili olarak söylediklerimizin içine; gerek Allah’ın kitabında bildirdiği hususlara, gerek Resulullah (s.a.v)’den **tevatüren** gelen hadislere ve gerekse de Selef imamlarının; Cenab-ı Allah’ın, göklerin üstündeki Arş’ın üzerinde bulunduğu, mahlukatın üzerinde yüce bir yerde bulunduğu, yine O (kulları) nerede olurlarsa olsunlar onlarla birlikte bulunduğu ve onların ne yaptıklarından haberdar olduğuna icma ettiği hususlara iman etmek girmektedir.”

Konuyla ilgili ayetlerde ve hadislerde kast edilen husus, bu olabilir.

Yine İbn Teymiyye (ö. 728/1327) “**Akîdetü’l-Hameviyyetü’l-Kübrâ”**da konuyla ilgili ayetleri, hadisleri ve sahabe ile tabiun’un sözlerini naklettikten sonra şöyle der:

“İşte Allah’ın kitabı başından souna kadar, işte Resulullah (s.a.v)’in sünneti başından sonuna kadar, işte sahabe ile tabiun’un tüm sözleri; (hep konuyla ilgili) nas’la doludur.[123]

(Bu sözlerin hepsi, baştan sona gerek) zahirleri ve gerekse nasslarla göstermektedir ki; Cenab-ı Allah, her şeyin üstünde, her şeyin üzerinde, Arş’ın üstünde, şöyle yada bu şekilde göğün üstündedir…

Daha bunlar gibi, saymakta bile güçlük çekebileceğimiz nice ayet vardır. Yine burada sayması çok zor olan nice (sahih ve hasen) hadisler vardır…

Bunların sayısını ancak Allah bilir. Zaruri ilimlerin en zarurisi olarak yakinî bir bilgi ifade eden ‘lafzî ve manevî **mütevatir**lerin’ başta geleni; Allah’tan aldığı dini, ümmetine bildiren Resulullah (s.a.v)’in, Cenab-ı Allah’ın Arş’ın üzerine istiva ettiğini ve göğün üzerinde olduğu inancını haber vermesidir.”

Kast edilen husus, bu da olabilir.

* * *

17- ﴿ اِكْتِفَائه صَلّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلّمَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ بِمُجَرَّدِ الإقْرَارِ بِالشَّهَادَتَيْنِ وَالتَّصْدِيقِ بِمَضْمُونِهَا مِنْ غَيْرِ أَنْ يَأْمُرَهُمْ بِإِقَامَة دَلِيل عَلَى صِحَّتِهِمَا ﴾

“Hz. Peygamber (s.a.v)’in, (Müslüman olurlarken) müşriklerin, Kelime-i Şahadeti mücerret olarak dille söyleyip sıhhatine dair bir delil getirmeyi emretmeksizin sadece Kelime-i Şahadetin içerdiğini kalple tasdik etmekle yetinmesi” ile ilgili hadisler

Nevevî (ö. 676/1277) **“Şerhu’l-Müslim”**in ‘İman Bölümü’nde ﴿ أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ...﴾ **“İnsanlarla… savaşmakla emrolundum”** hadisi ile ilgili bahiste, bu (konuda gelen) hadislerin, **mütevatir** olduğunu aynen şöyle söylemektedir:

“Hz. Peygamber (s.a.v), (Allah’tan) getirdiklerine iman etme hususunda (sadece) tasdikle yetinmiş, bunları delilleriyle bilmeyi şart koşmamıştır. Bu konuda Buhârî ile Müslim’de peyderpey bir çok hadis rivayet olunmuştur. Bu hadislerin bir araya gelmesiyle, ‘tevatür’ ve kesin bilgi oluşmaktadır.”

İbn Hacer el-Heytemî (ö. 973/1051)’de **“Şerhu’l-Ubâb”**da derki: “Resulullah (s.a.v)’in, müşriklere yaptığı çağrılarda onların sadece şahadet getirmelerini ikrar ve bunun ispatını tasdik etmeyi istemekle yetindiğine dair haberler, manevî **tevatür**dür.”

(Gazâlî) **“İhyâ”**da bu konu ile ilgili olarak şöyle der: “Resulullah (s.a.v), imanı; görgüsüz Araplara, delilini öğretmeksizin sadece tasdik ve ikrar ettirmekle yetinmiştir.”

(Yine Gazâlî) **“İktisâd fi’l-İ’tikâd”**da bu konuda şunları da ilave etmiştir: “Hz. Peygamber (s.a.v)’in, taklidi iman ile kesin delillere dayanan sağlam iman arasında fark gözetmediği, kendisini tasdik etmekte çabuk davranan görgüsüz Arapların imanını tezkiye hususunda takındığı tavırdan zorunlu olarak anlaşılmaktadır. Bu görgüsüz Arapların tasdiki, araştırma ve delille olmayıp belki de doğruya boyun eğmeye ve gerçeği kabul etmeye rehberlik eden, kalplere işlemiş ipucu (karine) ve doğuşlarla olmuştur.”

Arif ‘de **“Havâşî alâ şerhi’s-Suğrâ”** da, bu hususu belirtmiştir.

Bu konuda daha geniş bilgi için (Zebîdî'nin) **"Şerhu'l-İhyâ"** adlı eserine bakabilirsiniz; çünkü (Zebîdî) bu eserinde, Buhârî ile Müslim'in "**Sahîh**"lerinde, bu konu ile ilgili Enes, Ebu Eyyûb ile Ebu Hureyre'den gelen bazı hadisleri anmıştır.

(Daha sonra Zebîdî şöyle) der: "Bu konuda gelen hadisler, çok (olup bunlar) meşhurdur."

* * *

18- ﴾ افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ فِرْقَةً وَتَفَرَّقَتِ النَّصَارَى عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً ﴿

"Yahudiler, 71 fırkaya bölündü. Hıristiyanlarda 72 fırkaya bölündü. Ümmetim de, 73 fırkaya bölünecektir"[124]

Suyûtî (ö. 911/1505) **"Câmi"**de[125] bu hadisi 4 Sünen sahibinden bu lafızla şu yoldan getirmiştir:

1. Ebu Hureyre.[126]

Münâvî (ö. 1031/1622) **"Teysîr"**de bu hadisi ceyyid senedlerle getirmiştir.

(Derim ki:) Yine bu hadisi, Ebu Hureyre yolundan; İmam Ahmed ile Hâkim'de rivayet etmiştir.[127]

Yine Suyûtî, bu kitabında, bu hadisi, Tirmizî'ye (dayandırarak şu yol)dan getirmiştir:

2. Abdullah ibn Amr ibnu'l-Âs.[128]

Abdullah ibn Amr, bu hadisi, şu lafızla rivayet etmiştir:

﴾ لَيَأْتِيَنَّ عَلَى أُمَّتِي مَا أَتَى عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ حَذْوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ حَتَّى إِنْ كَانَ مِنْهُمْ مَنْ أَتَى أُمَّهُ عَلَانِيَةً لَكَانَ فِي أُمَّتِي مَنْ يَصْنَعُ ذَلِكَ وَإِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ تَفَرَّقَتْ عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ مِلَّةً

كُلُّهُمْ فِي النَّارِ إِلَّا مِلَّةً وَاحِدَةً قَالُوا وَمَنْ هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ مَا أَنَا عَلَيْهِ وَأَصْحَابِي ﴾

"İsrail oğullarının üzerine gelen şeyler, aynen ümmetimin üzerine de mutlaka gelecektir. Öyle ki onlardan, açıktan annesiyle zina etmişse, ümmetimden de bu çirkin işi yapan olacaktır… Nitekim İsrail oğulları, 72 fırkaya bölündü. Benim ümmetim de 73 fırkaya bölünecektir. Bunlardan bir tanesi hariç hepsi Cehennemliktir. Bu (fırka), benim ve sahabilerimin üzerinde bulunduğu yol'dan ayrılmayanlardır."

İmam Ahmed ile Ebu Davud'da, bu hadisi, şu lafızla şu yoldan rivayet etmiştir:

3. Muâviye b. Ebi Süfyân.[129]

﴿ أَلَا إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ وَوَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ وَهِيَ الْجَمَاعَةُ ﴾

"Dikkat ediniz ki, sizden önce gelmiş olan Kitap ehli, 72 fırkaya bölündü. Bu ümmet de, 73 fırkaya bölünecektir. 72'si Cehennemliktir. Sadece birisi, Cennetliktir. Bu da, (benim ve sahâbîleri-min çizgisinden ayrılmayan) topluluktur."

Abd b. Humeyd (ö. 249/863)'de, **"Müsned"**de, bu hadisi, şu lafızla şu yoldan rivayet etmiştir:

4. Sa'd b. Ebi Vakkâs[130]

﴿ افْتَرَقَتِ بَنُو إِسْرَائِيل عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ مِلَّةً وَلَنْ تَذْهب الليالي ولا الأيام حَتَّى تَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى مِثْلِهَا وَكُلّ فِرْقَةٍ مِنْهَا فِي النَّارِ إِلاَّ وَاحِدَة وَهِيَ الْجَمَاعَةُ ﴾

"İsrail oğulları, 72 fırkaya bölündü. Geceler ve gündüzler kaldığı sürece ümmetim de onlar gibi (fırkalara) bölünecektir. Biri dışında bu fırkalardan her biri, Cehennemliktir. Bu (fırka), (benim ve sahabilerimin çizgisinden ayrılmayan) topluluktur."

Hâkim (ö. 405/1014)'de **"Müstedrek"**de ve Taberânî (ö. 360/970)'de **"Mu'cemu'l-Kebîr"**de, bu hadisi, merfu' olarak şu yoldan getirmiştir:

5. Kesîr b. Abdullah b. Amr b. Avf b. Mâlik, babasından, o da atasından.[131]

﴿ألا إِنَّ بنى إسرائيل إِفْتَرَقَتْ عَلَى مُوسَى سَبْعِينَ فِرْقَةً كلُّها ضَالَّةٌ إلاَّ فِرْقَةٌ واحدةٌ الإِسْلاَمُ وجَمَاعَتُهُمْ ثُمَّ أَنَّكُمْ تَكُونُونَ عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً كلُّها ضَالَّةٌ إِلاَّ وَاحِدَةٌ الإِسْلاَمُ وَجَمَاعَتُهُمْ﴾

“Dikkat ediniz ki, İsrail oğulları, Musa’nın (ölümü) üzerine 70 fırkaya bölündü. Biri hariç bunların hepsi sapıklığa düşmüştür. O da, İslam ve onların toplulukları. Ayrıca siz de 72 fırkaya bölüneceksiniz. Biri hariç bunların hepsi sapıklığa düşmüştür. O da, İslam ve onların toplulukları.”

İmam Ahmed (ö. 241/855)’de, bu hadisi, merfu’ olarak şu yoldan getirmiştir:

6. Enes.[132]

﴿ إِنَّ بنى إسرائيل تَفَرَّقَتْ إِحْدَى وَسَبْعِينَ فِرْقَةً فَهَلَكَ سَبْعُونَ فِرْقَةً وَخلَصتْ فِرْقَةٌ واحدةٌ وَأَنَّ أُمَّتِي سَتَفْتَرِقُ عَلَى إِثْنَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً تَهلك إِحْدَى وَسَبْعُونَ فِرْقَةً وتخلص فِرْقَةٌ. قِيلَ: يَا رَسُول اللَّهِ! من تلك الفرقة؟ قال: اَلْجَمَاعَةُ اَلْجَمَاعَةُ ﴾

“İsrail oğulları, 71 fırkaya bölündü. 70 fırkası helak oldu. (Sadece) bir fırka kurtuldu. Ümmetim de 72 fırkaya bölünecektir. 71’i helak olacaktır. (Sadece) bir fırka kurtulacaktır.

‘Ey Allah’ın Resulü! (Kurtulacak olan) bu fırka, kim(ler olacaktır)?’ soruldu. Resulullah (s.a.v)’de:

‘Topluluk, topluluk’ diye cevap verdi.”

İbn Ebi Asım (ö. 287/889)’da, bu hadisi, merfu’ olarak şu yoldan rivayet etmiştir:

7. Hz. Ali.[133]

﴿ تَفَرَّقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ فِرْقَةً وَتَفَرَّقَتِ النَّصَارَى عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً وأَنْتُمْ عَلَى ثَلَاثٍ

وَسَبْعِينَ فِرْقَةً وَأن من أضلها وأخبثها من يتشيع أو الشيعة ﴾

“Yahudiler, 71 fırkaya bölündü. Hıristiyanlar da 72 fırkaya bölündü. Sizler de, 73 fırkaya bölüneceksiniz. Bunların en sapık olanı ve en kötü olanı, Şiiler yada Şia’dır.”

Abdurrezzâk (ö. 211/826)’de, **“Musannef”**de, bu hadisi, Ma’mer yolundan şöyle rivayet etmiştir:

8. Katâde.[134]

﴿ سَأَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عليهِ وسلَّمَ عَبْدَ اللهِ بنِ سَلاَمٍ على كم تَفَرَّقَتِ بَنُو إِسْرَائِيلِ. فَقَالَ عَلَى وَاحِدَةٍ أَوِ إِثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً. قَالَ: وَأُمَّتِي أَيْضًا سَتَفْتَرِقُ مِثْلَهُمْ أَوْ يَزِيدُونَ وَاحِدَةً كُلُّهَا فِي النَّارِ إِلاَّ وَاحِدَةٌ ﴾

“Abdullah b. Selâm (dedi ki:) Hz. Peygamber (s.a.v), bana (hitaben):

‘İsrail oğulları kaç fırkaya bölündü?’ diye sordu. O da:

‘71 yada 72 fırkaya bölündü’ diye cevap verdi. Hz. Peygamber (s.a.v)’de:

‘Ümmetim de, onlar gibi (71 yada 72) veya bir fırka fazlaya bölünecektir. Biri hariç bunların hepsi, Cehennemliktir’ buyurdu.

Görüldüğü üzere, bu hadis, bir çok yoldan çeşitli lafızlarla gelmiştir. Bu hadisin başka (yollarla nakledilen) lafızları daha vardır.

Hâkim (ö. 405/1014), bu hadisi, bir çok yoldan rivayet edip der ki: “(Kesin bilgi ve) hüccet, bu senedlerle kesinleşmiş olmuştur.”

Zeynü’l-Irâkî (ö. 805/1402) (çeşitli lafızlarla bir çok yoldan gelen bu hadis hakkında) şöyle der: “Bu hadislerin senedleri, ceyyâd’dır.”

(Münâvî’de) **“Feyzu’l-Kadîr”**de bu konu ile ilgili olarak şöyle der: “Suyûtî, bu hadisi, **mütevatir** hadisden saymıştır.”

Fakat bu hadisi, (Suyûtî’nin) **“el-Ezhâr”** adlı eserinde bulamadım.

(Seffârînî’de) **“Şerhu Akîdeti’s-Seffârînî”**de konu ilgili olarak şöyle der: “Hz. Peygamber (s.a.v)’in, ümmetinin, 73 fırkaya bölüneceğini, birisinin Cennetlik olduğunu ve 72 fırkanın ise Cehennemlik olduğunu bildirdiği hadise gelince, buhadis; müminlerin emiri Hz. Ali, Sa’d b. Ebi Vakkâs, Abdullah ibn Amr, Ebu’d-Derdâ’, Muâviye b. Ebi Süfyân, Abdullah ibn

Abbâs, Câbir, Ümâme, Vâsile, Avf b. Mâlik ile Amr ibn Avf el-Müzenî yolundan rivayet edilmiştir.

Bunların hepsi de (hadisin içerisinde yer alan) ﴿ فِي النَّارِ إِلاَّ وَهِيَ وَاحِدَة ﴾ الْجَمَاعَةُ **"Biri, Cennetliktir. O da (benim ve sahabilerimin yolundan ayrılmayan) topluluktur"** ibaresini de söylemişlerdir.

Muâviye hadisinde (konuyla ilgili) geçen lafız ise, Hz. Peygamber (s.a.v) üzerine yalan söz söylemeyi yasaklayan hadis göz önünde bulundurul-maksızın, (az önce belirtilen şekilde) değerlendirilmesi gerekmektedir."

Burada anlatılmak istenilen husus, Ukaylî (ö. 322/934) ile İbn Adiy (ö. 365/975)'in, Enes'ten getirdiği şu hadisi (dışarıda bırakmak için)dir:

﴿ تَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى سَبْعِينَ أَوْ إِحْدَى وَسَبْعِينَ فِرْقَةً كُلُّهُمْ فِي الْجَنَّةِ إِلاَّ فِرْقَةٌ وَاحِدَةٌ. قِيلَ: يَا رَسُول اللهِ مَنْ هُمْ؟ قَالَ: الزَّنَادِقَةُ وَهُمْ قَدَرِيَّة ﴾

Ümmetim, 70 ya da 71 fırkaya bölünecektir. Bir fırka hariç bunların hepsi, Cennetliktir.

'Ey Allah'ın Resulü! Bunlar, kimdir?' diye soruldu. Hz. Peygamber (s.a.v)'de:

'(Onlar,) Zındıklardır. Bunlar, Kaderiyye'dir' diye cevap verdi."

Bir rivayete ise, bu hadis şöyle geçmektedir:

﴿ تَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى بِضْعٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً كُلُّهَا فِي الْجَنَّةِ إِلاَّ فِرْقَةٌ وَاحِدَةٌ. وَهِيَ الزَّنَادِقَةُ ﴾

"Ümmetim, 70 küsur fırkaya bölünecektir. Bir fırka hariç hepsi, Cennetliktir. O (fırka ise), Zındıklar'dır."

İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1200), **"Mevzuât"** adlı eserinin 'Sünnet Bölümü'nde, bu hadisi getirmiştir.

(Suyûtî'de) **"Leâlî"**de, İbnü'l-Cevzî'nin, bu hadisin uydurma olduğunu belirten görüşüne katılmıştır.

İbn Teymiyye (ö. 728/1327)'de bu hadisin uydurma olduğu ile ilgili olarak şöyle der: "Bu hadisin aslı yoktur; çünkü bu hadis, hadisle uğraşan ilim adamlarının görüş birliğiyle, uydurma ve yalandır."

Bu konuda daha geniş bilgi için (Seffârînî’nin) **“Şerhu Akîdeti’s-Seffârînî”** adlı eserine bakabilirsiniz.

* * *

19- ﴿ ذَمّ الْخَوَارِجِ وَالْأَمْر بِقِتَالِهِمْ ﴾

“Haricileri[135] kötüleme ve onlarla savaşmayı emretme”[136] ile ilgili hadisler

Şeyhülislam İbn Teymiyye (ö. 728/1327) **“Nasîhatu’l-Kübrâ”** adlı eserinde konu ile ilgili olarak olarak aynen şöyle der: “Haricileri kötüleme ve onlarla savaşmayı emreden hadisler, sahih ve bir çok hadis kitaplarında merfu’ olarak şu yollardan gelmiştir:

1. Müminlerin Hz. Ali
2. Ebu Saîd el-Hudrî
3. Sehl b. Huneyf
4. Ebu Zerr el-Gıfârî
5. Sa’d b. Eb. Vakkâs
6. Abdullah ibn Ömer
7. Abdullah ibn Mes’ud ve daha bir çokları

Hz. Peygamber (s.a.v), Haricileri şöyle anlatmaktadır:

﴿ يَحْقِرُ أَحَدُكُمْ صَلاَتَهُ مَعَ صَلاَتِهِمْ وَصِيَامِهِ مَعَ صِيَامِهِمْ وَقِرَاءَتِهِ مَعَ قِرَاءَتِهِمْ يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ لاَ يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ يَمْرُقُونَ مِنَ الإِسْلاَمِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ أَيْنَمَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ - أَوْ قَالَ- فَقَاتِلُوهُمْ فَإِنَّ فِي قَتْلِهِمْ أَجْراً عِنْدَ اللّهِ لِمَنْ قَتَلَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَئِنْ أَدْرَكْتَهُمْ لَأَقْتُلَنَّهُمْ قَتْلُ عَادٍ ﴾

“Sizin içinizden bir topluluk çıkar ki, onlar, sizden birisinin kıldığı namazı, kendilerinin kıldığı namaz; tuttuğunuz orucu, kendilerinin tuttuğu oruc ve okuduğunuz kıratı, kendi okudukları kıraat karşısında küçümserler. Onlar, Kur’an-ı okurlar, fakat okudukları Kur’an, boğazlarını geçmez. Onlar, okun yaydan çıkması gibi İslam’dan çıkarlar. Onlarla nerede

karşılaşırsanız, hemen onları öldürün. -yada şöyle buyurdu:- Onlarla savaşın; çünkü onları öldüren kimseye Kıyamet gününde Allah'ın vereceği bir ücret vardır. Eğer onlara yetişecek olursam, (Vallahi) Âd kavminin öldürülmesi gibi[137] **onları öldürürüm."**[138] (İbn Teymiyye'nin sözü burada bitmektedir.)

(Yine İbn Teymiyye) **"Risâletü'l-Furkân"** adlı eserinde konu ile ilgili olarak aynen şöyle der: "Haricileri kötüleme ve onlarla savaşmayı emretme hususunda gerçekten pek çok hadis vardır. Hadis otoriterlerine göre, bu hadisler; (Kıyamet günü) Allah'ın görülmesi, Kabir azabı ile fitnesi, Şefaat ve Havz ile ilgili hadisler gibi **mütevatir**dir."

* * *

20- ﴿ إِنَّ الإِسْلاَمَ بَدَأَ غَرِيبًا وَسَيَعُودُ غَرِيبًا كَمَا بَدَأَ فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ ﴾

"İslam (eşine rastlanmadık bir şekilde) garib[139] olarak başlamıştır. Yine ilk başladığı gibi garib olarak (eski) haline dönecektir. Gariblere müjdeler olsun!"

Suyûtî (ö. 911/1505) **"Câmi'"**de,[140] bu hadisi, bu lafızla şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Hureyre[141]
2. Abdullah ibn Mes'ud[142]
3. Enes[143]
4. Selmân el-Fârisî
5. Sehl b. Sa'd[144]
6. Abdullah ibn Abbâs[145]

Münâvî (ö. 1031/1622), bunlara, **"ve daha bir çokları"** sözünü ilave etmiştir.

Sehâvî (ö. 902/1496)'de **"Mekâsıd"**da bu hadisi, şu lafızla nakletmiştir:

﴿ بَدَأَ الإِسْلاَمُ غَرِيبًا وَسَيَعُودُ ﴾

“İslam, garib olarak başlamıştır ve….. dönecektir”

Müslim (ö. 261/875) ise **“Sahîh”** adlı eserinde, bu hadisi, Yezîd b. Keysân’dan, o da Ebu Hâzim’den, o da Ebu Hureyre’den merfu’ olarak bu lafızla rivayet etmiştir.

Yine Müslim, bu hadisi, (şu lafızla) Asım b. Muhammed el-Umerî’den, o da babasından, o da

7. Abdullah ibn Ömer’den[146] merfu’ olarak şöyle rivayet etmiştir:

﴿ إِنَّ الْإِسْلَامَ بَدَأَ غَرِيبًا وَسَيَعُودُ غَرِيبًا كَمَا بَدَأَ وَهُوَ يَأْرِزُ بَيْنَ الْمَسْجِدَيْنِ كَمَا تَأْرِزُ الْحَيَّةُ فِي جُحْرِهَا ﴾

“İslam, garib olarak başlamıştır. Yine ilk başladığı gibi, garib olarak (eski haline) dönecektir. İslam, yılanın, deliğine çekildiği gibi iki mescidin[147] arasına çekilecektir”[148]

Ayrıca bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

8. Câbir

9. Sa’d b. Ebi Vakkâs,[149] Sehl ibn Sa’d, Selmân el-Fârisî ile Abdullah ibn Abbâs

10. Abdullah ibn Amr[150] ile Abdullah ibn Mes’ud

11. Abdurrahman b. Seneh[151]

12. Hz. Ali

13. Amr b. Avf

14. Vâsile

15. Ebu Ümâme

16. Ebu’d-Derdâ’

17. Ebu Saîd el-Hudrî

18. Ebu Musa ve daha bir çokları

Beyhakî (ö. 458/1066)’de **“Şuab”**da, bu hadisi, şu yoldan (şu lafızla) getirmiştir:

19. Şüreyh ibn Ubeyd (mürsel olarak)

﴿ أَنَّ الإِسْلاَمَ بَدَأَ غَرِيباً وَسَيَعُودُ غَرِيباً فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ إِلاَّ أَنَّهُ لاَ غُرْبَةَ عَلَى مُؤْمِنٍ مَنْ مَاتَ فِي أَرْضِ غُرْبَةٍ

غَابَتْ عَنْهُ بَوَاكِيهِ إِلاّ بَكَتْ عَلَيْهِ السَّمَاء والأرض ﴾

“İslam, garib olarak başlamıştır. Yine garib olarak (eski haline) dönecektir. Gariblere müjdeler olsun! Yaşadığı toprak parçası üzerinden ölen mümin kimseye ‘garib’ dir denmez. Gariblik, yaşadığı toprak parçasından uzakta yaşayan kimse için geçerlidir. Gök ve yer, (işte bu şekilde ölen) bu kimse için yas tutar.” (Sehâvî’nin sözü burada bitmektedir.)

Suyûtî (ö. 911/1505), **“Şerhu’t-Takrîb”**de, bu hadisi, **mütevatir** hadisler içerisinde saymıştır. Fakat bu hadisi, (Suyûtî’nin) **“el-Ezhâr”** adlı eserinde göremedim.

Bu konuda daha geniş bilgi için Suyûtî (ö. 911/1505)’nin **“Cem’u’l-Cevâmi’”** adlı eseri ile (Zebîdî’nin) **“Şerhu’l-İhyâ’”** adlı kitabının ‘İlim Bölümü’nün üçüncü babına bakabilirsiniz.

* * *

---

[1] “İman” kelimesi, sözlükte; doğrulamak, tasdijk etmek, bir şeye veya bir kimseye inanıp güvenmek anlamına gelmektedir. Terim olarak ise; Hz. Peygamber (s.a.v)’in, Allah tarafından getirdiği kesin olarak bilinen zarurat-ı diniye denilen İslami esasların, hükümlerin ve haberlerin doğru ve gerçek olduğuna tereddütsüz inanmaya denir.

[2] “Lâ ilâhe illallah” ifadesi, Kelime-i Tevhidi belirtmektedir. Bazı rivayetlerde, sadece”Lâ ilâhe illallah” ifadesi geçerken, bazı rivayetlerde ise hem “Lâ ilâhe illallah” ve hem de “Muhammedu’r-Resulullah” ifadesi geçmektedir. Bu rivayetlerdeki farklılıkların nedeni; Hz. Peygamber (s.a.v)’e sorulan sorudan ve değişik meselelerden kaynaklanmaktadır. Çünkü bu ifadeden birini diğerinden ayırmak, mümkün olmayacak bir şekildeki bir bütünü teşkil etmektedir. Bu iki ifade, kişiyi kurtuluşa götürecek ifadelerdir. Fakat şunu da unutmamak gerekir ki; bu çeşit hadisler, kişinin dünya hayatında terk ettiği ibadetler ve kul hakkıyla ilgili günahlar sebebiyle maruz kalınacak azabtan kurtulmaya garanti vermemektedir. Çünkü İslam akidesine göre; kalbinde az da olsa iman olan kimse cehennemde cezasını çektikten sonra cennete gidecektir. Bu çeşit müjdeli hadisler; ibadet görevini bırakmayı gerektirmez. Kulluk her an yapılması gerekli bir görevdir.

[3] Buhârî, Libas 101, Rikak 37, İsti’zan 30, Tevhid 1, Cihad 46; Müslim, İman 49, 50; Ebu Dâvud, Cenaiz 20 (3116); Tirmizî, İman (2643); İbn Mâce, Zühd 37 (4312)

[4] Buhârî, Teheccüd 36; Müslim, Mesacid 47

[5] Buhârî, Rikak 13, Tevhid 33; Müslim, İman 153 (94), Zekat 9; Tirmizî, İman 18 (2646)

[6] Müsned, 1/63

[7] Buhârî, Enbiya 48; Müslim, İman 46 (28)

[8] Buhârî, İlim 34, Rikak 50; Müslim, İman 10

[9] Müsned, 1/5

[10] Müsned, 1/16

[11] Müsned, 4/345

[12] Müsned, 4/16

[13] Müsned, 4/260; Taberânî, el-Kebir (6348)

[14] Müsned, 3/451; Taberânî, el-Kebir, (6033, 6034); Heysemî, Mecmâu'z-Zevaid, 1/10

[15] Müsned, 6/442

[16] Buhârî, Tevhid 24, 36; Müslim, İman 147, 149, 185, 302; Ebu Dâvud, Salat 361 (1529); Tirmizî, İman (2598)

[17] Müsned, 3/417

[18] Müsned, 4/402; Taberânî, el-Kebir; Heysemî, Mecmâu'z-Zevaid, 1/16

[19] Buhârî, İlim 49; Müslim, İman 48 (30)

[20] Taberânî, el-Kebir

[21] Taberânî

[22] Taberânî

[23] Taberânî

[24] Taberânî

[25] Taberânî

[26] Taberânî; Bezzâr

[27] Taberânî

[28] Taberânî

[29] Taberânî

[30] Taberânî

[31] Taberânî

[32] Taberânî

[33] Taberânî, el-Kebir, (790)

[34] Bezzâr

[35] Müslim, İman 40, 151 (93); Ebu Ya'lâ

[36] Buhârî, Teheccüd 36; Müslim, Mesacid 47

[37] Buhârî, İlim 49; Müslim, İman 48 (30)

[38] Buhârî, Enbiya 48; Müslim, İman 46 (28)

[39] Buhârî, Cenaiz 1; Müslim, İman 150 (92)

[40] Buhârî, Rikak 50

[41] Bezzâr, Müsned, 1/276 (174)

[42] Bu garantiden hariç tutulan "İslam'ın Hakkı" ile kast edilen; kanunî cezalar ve yaptırımlardır. Suç işlediği takdirde fiiline uygun ceza verilir. Bu tür uygulama, Müslümanlar ve İslam'a yeni

girmiş olanlar içindir. Bunların işlemiş oldukları suçlar dışında kanları, malları ve canları devlet tarafından koruma altına alınır.

[43] Müslim, İman 36 (22)

[44] Müslim, İman 32 (20), 33 (21)

[45] Müslim, İman 35; Taberânî, el-Kebir

[46] İbn Ebi Şeybe, Musannef

[47] İbn Ebi Şeybe, Musannef

[48] İbn Ebi Şeybe, Musannef

[49] İbn Ebi Şeybe, Musannef; Taberânî, el-Kebir

[50] Taberânî

[51] Taberânî

[52] Taberânî, el-Kebir

[53] Taberânî

[54] Taberânî

[55] Müslim, İman 37 (23), 38; Taberânî, el-Kebir

[56] Bezzâr

[57] Bezzâr

[58] Suyûtî, el-Camiu's-Sağîr, H. No: 1630

[59] Suyûtî, el-Camiu's-Sağîr, H. No: 1309

[60] Buhârî, İman 4; Müslim, İman 64 (40); Ebu Dâvud, Cihad 2 (2481); Nesâî, İman 9; Müsned, 3/160, 163, 205, 206

[61] Buhârî, İman 5; Müslim, İman 66 (42)

[62] Müslim, İman 65 (41); Müsned, 3/154, 291, 372

[63] Hâkim, Müstedrek, 1/10; Heysemî, Keşfu'l-Estar, 1/19 (21)

[64] Hâkim, Müstedrek, 1/10; Müsned, 6/22

[65] Nesâî, İman 8; Tirmizî, İman 12 (2629); Hâkim, Müstedrek, 1/10

[66] Müsned, 3/440

[67] Müsned, 4/114

[68] Taberânî; Hâkim, Müstedrek, 3/517

[69] Taberânî

[70] Taberânî

[71] Taberânî

[72] Buhârî, İman 5; Müslim, İman 66 (42)

[73] Ali el-Müttekî, Kenzu'l-Ummâl

[74] Taberânî, el-Kebir; İbn Hibbân; Harâitî

[75] Buhârî, Hudud 11

[76] Buhârî, Hudud 1, 9, Mezalim 30; Müslim, İman 100 (57); Ebu Dâvud, Sünnet 16 (4689); Tirmizî, İman 11 (2627); Nesâî, Sarık 1

[77] Müsned, 4/353; Ebu Nuaym, Hilye, 3/164, 322, 369, 6/256, 8/117-157; Bezzâr

[78] Taberânî, el-Kebir; Bezzâr

[79] Heysemî, Keşfu'l-Estar, (112)

[80] Taberânî; Ebu Avâne, Müsned, 1/20

[81] Taberânî, el-Kebir

[82] Taberânî, el-Evsat; Bezzâr

[83] Tirmizî, Nevâdiru'l-Usûl, 1/72

[84] Buhârî, İman 3; Müslim, İman 57-58 (35-36); Nesâî, İman 16; Ebu Dâvud, Sünnet 15 (4676); Tirmizî, İman 6 (2617); İbn Mâce, Mukaddime 9 (57); Müsned, 2/501

[85] Buhârî, İman 14; Müslim, İman 59 (36); Tirmizî, İman 7 (2615); İbn Mâce, Mukaddime 9 (58)

[86] İbn Mâce, Zühd 17 (4184); Ebu Nuaym, Hilye, 3/60

[87] Taberânî

[88] Taberânî

[89] Taberânî, el-Kebir (409)

[90] Taberânî

[91] Taberânî

[92] Ebu Ya'lâ

[93] "Muttefekun aleyh" ifadesi, Buhârî ile Müslim'in, rivayet ettikleri hadis üzerinde görüş birliğine vardığı hadis için kullanılır.

[94] Buhârî, İman 37; Müslim, İman 5 (9); İbn Mâce, Mukaddime 9 (64); Müsned, 2/426

[95] Müslim, İman 1 (8); Nesâî, İman 6; Ebu Dâvud, Sünnet 17 (4695); Tirmizî, İman 4 (2613); İbn Mâce, Mukaddime 9 (63)

[96] Buhârî, İlim 6; Müslim, İman 10 (12); Nesâî, Siyam 1; Ebu Dâvud, Salat 23 (486)

[97] Müsned, 1/319

[98] Müsned, 2/107

[99] Müsned,4/129, 164

[100] Müsned, 4/357

[101] Buhârî, Menakib 1, Meğazi 74, Bed'ü'l-halk 15; Müslim, İman 85 (52); Tirmizî, Fiten 61 (2244); Muvatta, İsti'zan 15

[102] Müsned, 3/224

[103] Müsned, 4/387

[104] Hâtıb, Tarih-u Bağdat, 13/291

[105] Taberânî

[106] Taberânî, el-Kebir (10055)

[107] Taberânî, el-Kebir (851)

[108] Taberânî

[109] Taberânî, el-Kebir (857)

[110] Bezzâr

[111] Ebu Nuaym (Bu kişinin, sahabi olduğu söylenmiştir. Yine bu kişinin, tabiundan olduğu da söylenmiştir. Doğru olanı da budur.)

[112] Buhârî, Menakib 51

[113] Ebu Dâvud, Sünnet 14; Tirmizî, Rada' 11; Dârimî, Rikak (2672)

[114] Tirmizî, İman 6; Müsned, 6/47, 99; Hâkim, Müstedrek, 1/53

[115] İbn Ebi Şeybe, Musannef

[116] Taberânî, el-Evsat

[117] Taberânî

[118] Ebu Ya'lâ

[119] Bezzâr

[120] İbn Mâce, Zühd 31; Bezzâr

[121] Temsîl, her bakımdan benzerinin olduğunu söyleyerek bir şeyin mislinin olduğunu kabul etmektir.

[122] Bir şeye bazı yönleriyle benzeyen bir başka şeyin varlığını kabul etmek demektir.

[123] Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Meğazi 61, Tevhid 55; Müslim, Mesacid 33, Zekat 65, 144, Tevbe 14-16, Kader 17, Cennet 35, 37, 38; Tirmizî, Da'vat 104, Kader 7; Ebu Dâvud, Salat 167, Menasik 56, Sünnet 18; İbn Mâce, Mukaddime 13, Zühd 31; Müsned, 1/206, 2/364, 4/21, 140

[124] Fırka kelimesi, sözlükte; parça, grup gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise; İslam Tarihi'nde belli bir şahıs veya o şahsa uyan topluluğun, siyasi ve kelami gayelerle İslam'ın temel esasları olan Kur'an-ı Kerim'i ve sünneti anlamada bir yöntem geliştiren düşünce sistemine fırka denir.

Fırka kelimesinin çoğulu, "Fırak"tır. Fırka kelimesine bazen "Nıhle"de denilir.

Genel olarak, fıkhi sahadaki topluluklara "mezhep", siyasi ve kelami sahadaki topluluklara da "fırka" denilir.

Ümmetin bir dışı dışında hepsinin cehennemlik olduğu, yetmişin üzerinde fırkaya ayrılacağını bildiren hadisin sabit oluşu ve delalet ettiği mana üzerinde çok konuşulmuştur:

1. Burada dikkat edilmesi gereken şey; hadisin, Buhârî ve Müslim'de yer almadığıdır.

2. Hadisin diğer bazı rivayetlerinde "biri hariç hapsi cehennemliktir" ifadesi geçmemektedir. Sadece fırkalara ayrılma ve bu fırkaların sayıları sözkonusu edilmiştir. Bu fazlalığın geldiği rivayetlerin senedleri, zayıf olup ancak bir araya getirildiklerinde kuvvet kazanır.

3. Geçmiş dönem ve çağımız alimleri, bu hadisi; hem sened itibariyle ve hem de metin ve mana itibariyle eleştirmişlerdir. Çünkü hadis, bu ümmeti, fırka fırka olma ve ihtilaf etme noktasında Yahudi ve Hıristiyanlardan daha kötü bir durumda nitelemektedir. Oysa bu ümmet, insanlara,-şahitler kılınmış ve bütün insanlık için çıkarılmış en hayırlı ümmet olarak nitelenmiştir.

Yalnız hadiste iki büyük problem daha bulunmaktadır:

a. Ümmetin sayı olarak Yahudi ve Hıristiyanlardan daha fazla fırkaya ayrılacağı kesin bir dille ifade edilmiş olması.

b. Biri hariç hepsinin cehennemlik olacağı yine kesin bir dille belirtilmiş olması.

Bu ifadeler; her fırkanın yalnızca kendisinin "Fırka-i Naciye" (=kurtulan fırka), diğerlerinin ise "helak olan fırka" olduğu iddiasına kapı açmaktadır. Bu durumda ise, ümmetin parçalanması, birbirlerinin ayıp ve kusurlarını ortaya dökmeleri sözkonusu olur. Bu hal, onları toptan zayıflatacak, düşmanlarını güçlendirecek ve birbirlerine karşı saldırıya tahrik edecektir. Ümmetin birbirini sapıklıkla ve hatta küfürle itham etmesine yol açacağı düşüncesiyle hem selefi ve hem de

sufi olan allame İbnü'l-Vezir (ö. 840/1436), genel olarak hadisi ve özel olarak ise bu fazlalığı tenkit etmiştir.

Hadiste geçen "ümmetim" ifadesi; bu fırkaların hepsinin, Hz. Peygamber (s.a.v)'in ümmetinden bir parça olduklarını ve küfür ile şirke düşmeyenler hariç işlemiş oldukları bidatlere rağmen İslam dininden çıkmadıklarını göstermektedir. "Cehennemlik" ifadesiyle; onların, cehennemde kafirler gibi ebedi kalkmayacağını gösterir. Sadece günahkar ve asi müminler gibi cehenneme girecek, daha sonra da oradan çıkacaklardır.

[125] Suyûtî, Câmiu's-sağir, H. No: 1223

[126] Ebu Dâvud, Sünnet 1 (4596); Tirmizî, İman 18 (2642); İbn Mâce, Fiten 17 (3991)

[127] Müsned, 2/332; Hâkim, Müstedrek, 1/6, 1/128

[128] Tirmizî, İman 18

[129] Ebu Dâvud, Sünnet 1; Müsned, 4/102

[130] Abd b. Humeyd, Müsned, 1/79 (148)

[131] Hâkim, Müstedrek, 1/6, 1/219 (445); Taberânî, el-Kebir, 17/13 (3), 18/51 (91), 18/70 (129); İbn Ebi Asım, Sünne, 1/25 (45), 1/32 (63)

[132] Müsned, 3/120, 145

[133] İbn Ebi Asım, Sünne, 2/481 (995)

[134] Abdurrezzak, Musannef, 10/156 (18675)

[135] Hariciler, Hz. Osman'ın şehid edilmesiyle başlayan iç karışıklıkların sonunda ortaya çıkan bir fitne grubunun adıdır. Bunlar, Sıffîn savaşından sonra Hz. Ali ile Muâviye arasındaki ihtilafın, iki hakem tarafından Kur'an'a göre çözümlenmesi şeklinde bir karara varılınca, b ukararı, "Kur'an'a" uygun bulmamışlardır. Hz. Ali fiilen halife seçilince, onların üzerine giderek onlarla savaşmıştır. Hz. Ali'ye karşı siyasî bir eylem olarak ilk toplandıkları yerin adı, "Harûra" olduğu için bunlara "Harûrîler" de denmiştir.

Hariciler, "büyük günah işleyen kimse kafir olur" diye ortaya attıkları bir prensible hareket ettikleri için zamanla Kelamî,- Siyasî bir fırka mahiyetini kazanmışlardır.

Hariciler, değişik kollara ayrılmıştır. Zamanımıza kadar varlığını sürdüren kolu, İbadiye'dir. Bugün Tunus, Cezayir ve Umman'da bunlara rastlanmaktadır. Zengibar'ın resmi mezhebinin "İbadiye" olduğu bilinmektedir.

[136] Konu ile ilgili hadislerde, "Hariciler" kelimesi bazen geçmekte ve bazen de geçmemektedir. Esasen bu tür hadislerde, sonradan ortaya çıkması muhtemel bir takım kimseler ve bu kimselerin özellikleri sayılmaktadır. Bazı İslam alimleri, bu özellikleri göz önünde bulundurarak, bu kimselerin, Hariciler olduğunu sanmışlardır.

Harici, kelime anlamıyla, "çıkan" anlamına gelmektedir. Hariciler de, çıkanlar anlamına gelmektedir. İşte Hz. Peygamber (s.a.v), burada bir durum tespiti yaparak, Müslüman gibi görünüp de gerçekte ise okun yaydan çıkması gibi İslam Dininden çıkan kimseleri anlatmaktadır. Bunların, Hariciler olabileceği gibi, bu özelliklere sahip ve Müslüman gözüken her topluluk olabilir. İslam Tarihinde ortaya çıkan Hariciler ile ilgili olarak, onların, İslam dininden çıkıp kafir olduklarını söylemek, çok zor bir olay. O zamana kadar sahabe arasında bir takım farklılıklar olmasına rağmen, onlar, düşünce ve eylem anlamında yeni bir Kelamî-Siyasî bir ekol ve fırka olarak ortaya çıktıkları için onlara "Hariciler" denmiştir. Yoksa "ayrılanlar" anlamına gelen Mu'tezile Mezhebi için onlara mensup kimselerin direkt olarak kafir oldukları ileri sürülmemiştir. Bu durum, Kelamî, Siyasî, Tasavvufî vb. bir yapıya sahip her Müslüman topluluk için geçerlidir. Ama bazen bu topluluklar içerisinde yer alan bazı kimseler, ileri sürdükleri fikirler gereği tekfir edildikleri olmuşsa da, bu toplulukların, tümden kafir olduklarını ileri sürmek ve bunların ebedi olarak Cehennemde yanacaklarını söylemek, yakışık almaz.

[137] Âd kavmi, küfür ve isyanda kalmayı sürdürünce, Allah, onların üzerine, her şeyi tozu dumana katan bir rüzgar göndermek suretiyle onları helak etmiştir. Bununla ilgili olarak b.k.z: Hûd: 11/53-55; Ahkâf: 46/24-25; Zâriyât: 51/41-42

[138] Buhârî, Fezâilu'l-Kur'an 36, Menâkıb 25, İstitâbe 6; Müslim, İman 154 (1066); Ebu Dâvud, Sünnet 31 (4767); Nesâî, Tahrîmu'd-Dem 26

[139] "Garip", yabancı yerde bulunan kimseye denir. Hadis, müminin; hangi şartlarda olursa olsun gelecek hakkında karamsar ve kötümser olmaması gerektiğini belirtmektedir. Öyleyse hadisi; "İslam, tarihte eşine rastlanmayan fevkalade hızlı bir yükselmeyle başladı. Ahir zamanda da tekrar böyle bir yükselmeye mahzar olacak" şeklinde anlamak, o mutlu günleri hazırlayan "garipler olma" emel ve gayretine girmek daha uygundur.

Şu halde Resulullah (s.a.v), İslam dışı adetleri hayattan çıkararak asli hüviyetiyle İslam'ı hayata tatbik edecek olan garipleri müjdelemekte, ümmete de böyle bir istikbali müjdelemektedir.

Hadisin bazı lafızlarında karamsarlık belirten ifadeler varsa bile, müjdeli hali anlatan şu hadis, garipleri şöyle anlatmaktadır:

"**Garipler**, benden sonra insanların ifsat edip bozdukları sünnetimi düzeltecek olan kimselerdir" (Tirmizî, İman 13)

[140] Suyûtî, Câmiu's-Sağîr, 1/20, H. No: 1951,

[141] Müslim, İman 232 (145); Tirmizî, İman 13 (2631); İbn Mâce, Fiten 15

[142] Müsned, 1/398

[143] Taberânî, el-Kebir

[144] Taberânî, el-Kebir, 6/164; Heysemî, Mecmau'z-Zevaid, 7/278

[145] Müsned, 4/73

[146] Müslim, İmân Müslim, İman 232 (146)

[147] İki mescid ile kast edilen, Mekke'de bulunan Mescidi Haram ile Medine'de bulunan Mescidi Nebevî'dir.

[148] Müslim, İmân 232 (146)

[149] Müsned, 1/184; Heysemî, a.g.e., 7/277

[150] Müsned, 2/177, 222

[151] Müsned, 4/73

TEMİZLİK (TAHARET) BÖLÜMÜ

﴿ كِتَابُ الطَّهَارَةِ ﴾

21- ﴿ دِبَاغُ الْأَدِيمِ طَهُورُهُ ﴾

“Derinin tabaklanması, onun temizlenmesidir”[1]

Bu hadis, bir rivayette ise şu şekilde gelmiştir: ﴿ أَيُّمَا إِهَابٍ دُبِغَ فَقَدْ طَهُرَ ﴾ **“Hangi deri, tabaklanmışsa, temizlenmiş olur”**[2]

Bir başka rivayette ise: ﴿ إِذَا دُبِغَ الْإِهَابِ فَقَدْ طَهُرَ ﴾ **“Deri, tabaklandığı zaman, temizlenmiş olur”**[3]

Bir diğer rivayette ise: ﴿ دِبَاغُ الْأَدِيمِ ذَكَاتُهُ ﴾ **“Derinin tabaklanması, onun temizlenmesidir”**[4]

Bu hadisin, bundan başka (farklı) lafızları daha vardır. (Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:)

1. Abdullah ibn Abbâs[5]
2. Muğîre[6]
3. Enes[7]
4. Seleme ibnu'l-Muhabbik[8]
5. Hz. Aişe[9]
6. Ebu Ümâme[10]
7. Meymûne[11]
8. Ümmü Seleme[12]
9. Zeyneb bint Cahş
10. Zeyd b. Sâbit
11. Abdullah ibn Ömer
12. Câbir

13. Abdullah ibn Mes’ud[13]

14. Sevde[14] ve daha bir çokları

Dârekutnî (ö. 385/995), bu hadisi, bir çok yollardan çeşitli lafızlarla sahabeden rivayet edip sonra da şöyle der: “Bu hadislerin senedleri, sahihtir.”

Münâvî (ö. 1031/1622)’de **“Teysîr”**de belirttiğine göre; bu hadis, **mütevatir**dir.

Bu meselenin aslı, Tahâvî (ö. 321/933)’nin **“Şerhu Meâni’l-Âsâr”** adlı eserinde şöyle geçmektedir: “Resulullah (s.a.v)’den, ölmüş hayvanın derisini tabaklamak suretiyle temizlendiğini haber veren, manayı açıklayıcı, (geliş yolları) sahih ve **mütevatir** rivayetler gelmiştir.”

(Tahâvî, bu hadislerden bazısını senedleriyle birlikte nakledip daha sonra da devamla) şöyle der: “Ölmüş hayvanın derisini tabaklamak suretiyle temizlendiği hususundaki bu rivayetler, **mütevatir** olarak gelmiştir. Bu da, mananın, görünen yönüdür. Bu (rivayetler), bu rivayetlerin getirdiği (mana)nın aksini bize göstermeyen Abdullah b. Ukeym hadisinden[15] daha uygundur.”[16]

Fakat Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi anmamıştır.

22- ﴿ إِنَّهُ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِقَبْرَيْنِ يُعَذَّبَانِ. فَقَالَ: إِنَّهُمَا لَيُعَذَّبَانِ وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ. أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكَانَ لاَ يَسْتَتِرُ مِنَ الْبَوْلِ ﴾

“Resulullah (s.a.v) bir gün iki kabre uğrayıp:

‘Bu ikisi azab çekiyorlar. Fakat azabları, büyük bir günah hususunda değil’ buyurdu. Sonra da:

‘Birisi, idrar sıçramasına karşı korunmazdı’ buyurdu”[17]

Bir rivayette ise ﴿ لاَ يَسْتَنْزِهُ ﴾ **“korunmazdı”** ifadesi vardır.

Diğer bir rivayette ise ﴿ لاَ يَسْتَبْرِئُ ﴾ **“uzaklaşmazdı”** ifadesi vardır.

(Hadisin devamı şöyle:)

﴿ وَأَمَّا الْآخَرُ فَكَانَ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ ﴾

“Diğeri ise söz getirip götürmede bulunurdu”

Başka bir rivayette ise bu ifadenin yerine ﴿ فَكَانَ يَأْكُلُ لُحُومَ النَّاسِ ﴾ **“(Diğeri ise) insanların etlerini yiyordu”** ifadesi vardır.

Bu hadis, sahih ve bir çok hadis kitabında, pek çok meşhur yollarla bir grup sahabeden gelmiştir. Bu sahabilerden bazısı şunlardır:

1. Ebu Bekre[18]
2. Hz. Aişe[19]
3. Ebu Hureyre[20]
4. Abdullah ibn Ömer[21]
5. Enes[22]
6. Ebu Ümâme[23]
7. Abdullah ibn Abbâs[24]
8. Ya’lâ b. Mürre[25]
9. Câbir[26]
10. Hz. Ali

Bu hadisin, **mütevatir** hadisler içerisinde sayılması, işte bundan dolayıdır. Fakat şimdi bu hadisi, **mütevatir** hadisler içerisinde sayan kimse görememekteyim.

* * *

23- ﴿ سُئِلَ عَنِ الْبَحْرِ. فَقَالَ: هُوَ الطَّهُورُ مَاؤُهُ الْحِلُّ مَيْتَتُهُ ﴾

“Hz. Peygamber (s.a.v)’e; deniz (suyunun temiz olup olmadığı) soruldu. O da şöyle buyurdu:

“Denizin suyu, (hem temiz ve hem de) temizleyici ve içinde öleni yemek, helaldir”[27]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Hureyre[28]
2. Hz. Ali[29]
3. Câbir b. Abdullah[30]
4. Abdullah ibn Abbâs[31]
5. Abdullah ibn Amr[32]
6. Hz. Ebu Bekr es-Sıddîk[33]
7. Enes[34]
8. Abdullah ibn Ömer[35]
9. Abdullah el-Müdlecî[36]
10. el-Firâsî[37]
11. Süleyman b. Musa[38] (mürsel olarak)
12. Yahya b. Ebi Kesîr[39]

Toplam, 12 kişi.

(Derim ki:) Zürkânî (ö. 1122/1710) **“Şerhu’l-Muvatta”**da "Abdest almak için temizlenme” bab başlığında bu hadis ile ilgili olarak aynen şöyle der: “Bu hadis, İslam’ın temel esaslarından biridir; çünkü imamlar, bu hadisi, itirazsız bir şekilde kabul etmişlerdir. Fıkıhçılar da daha sonraki zamanlar da bu hadisi,ülkeden ülkeye dolaştırmışlardır.

Bu hadisi; Mâlikî mezhebinin büyük imamları, İmam Şâfiî, İmam Ahmed, dört sünen sahibi, Dârekutnî, Beyhakî, Hâkim ve daha bir çokları, bir çok yoldan rivayet etmiştir.

İbn Huzeyme, İbn Hibbân, İbn Mende ve daha bir çokları da, bu hadisin, sahih olduğunu söylemişlerdir.

Tirmizî de dedi ki: ‘Bu hadis, hasen-sahihtir.’

Buhârî’ye, bu hadisin sahih olup olmadığı meselesi soruldu. O da: -‘Bu, sahih bir hadistir’ diye cevap verdi.” (Zürkânî’nin sözü burada bitmektedir.)

* * *

24- ﴿ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ صَلَاةً بِغَيْرِ طَهُورٍ وَلَا صَدَقَةً مِنْ غُلُولَ ﴾

“Allah, temizlik yapılmadan (Abdestsiz, gusülsüz ve teyemmümsüz hiçbir) namazı ve ganimet çalıntısı (maldan da hiçbir) sadakayı kabul etmez”

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Abdullah ibn Ömer[40]
2. Üsâme b. Umeyr[41]
3. Enes[42]
4. Ebu Bekre[43]
5. Zübeyr b. Avâm[44]
6. Abdullah ibn Mes’ud[45]
7. İmrân b. Husayn[46]
8. Ebu Saîd el-Hudrî[47]
9. Ebu Hureyre[48]
10. Hasan b. Ali[49]
11. Hasan[50] (el-Basrî’den mürsel olarak)
12. Ebu Kılâbe[51]
13. Hz. Ömer[52]
14. Abdullah ibn Mes’ud[53] (mevkuf olarak)

Toplam, 14 kişi.

25- ﴿ لاَ وُضُوءَ لِمَنْ لَمْ يَذْكُرِ اسْمَ اللهِ عَلَيْهِ ﴾

“(Abdest alırken) Allah’ın ismini anmayan (= besmele çekmeyen) kimsenin abdesti yoktur”

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Saîd b. Zeyd[54]
2. Ebu Saîd el-Hudrî[55]
3. Ebu Hureyre[56]
4. Ebu Sebre[57]
5. Sehl b. Sa’d[58]
6. Hz. Aişe[59]
7. Hz. Ali[60]
8. Ümmü Sebre[61]
9. Enes[62]

Toplam, 9 kişi.

(Derim ki:) Bu konuda rivayet edilen hadislerden birisi şöyledir:

﴿ مَنْ تَوَضَّأَ وَذَكَرَ اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهِ طَهُوراً لِجَمِيعِ بَدَنِهِ وَمَنْ تَوَضَّأَ وَلَمْ يَذْكُرِ اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهِ كَانَ طَهُوراً لِأَعْضَاءِ الْوُضُوءِ ﴾

“Kim abdest alıp ardından da Allah’ın ismini anarsa, onun, bütün bedeni için bir temizlik olur. Kim de abdest alıp ardından da Allah’ın ismini anmazsa, bu abdest sadece onun abdest (alırken yıkadığı) organları için bir temizlik olur”

Bu hadisi, Dârekutnî (ö.385/995) ile Beyhakî (ö. 458/1066) rivayet etmiştir.

Ebu’ş-Şeyh (ö. 369/979)’de, bu hadisi, Ebu Hureyre yolundan zayıf bir senedle rivayet etmiştir.

Dârekutnî (ö.385/995) ile Beyhakî (ö. 458/1066), bu hadisin, Abdullah ibn Mes’ud yolundan zayıf olduğunu söylemişlerdir.

Yine Dârekutnî (ö.385/995) ile Beyhakî (ö. 458/1066), bu hadisin, ikinci defa Abdullah ibn Ömer yolundan zayıf olduğunu söylemiştir

Râfi’ (ö. 623/1225)'de, abdest alırken, besmele çekmenin vacip olmadığına dair bu hadisi delil getirmiştir.

Ebu Ubeyd (ö. 224/839) ise **“Kitabu’t-Tuhûr”**da bu hadisi nakletmiştir.

Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447)de **“Tahrîcu Ehâdisi’r-Râfi’”**de belirttiğine göre; asıl hadis, Ebu Hureyre yolundan gelen hadistir.

(Daha sonra İbn Hacer) derki: “Bu konuda Ebu Saîd el-Hudrî,

10. Saîd b. Zeyd, Hz. Aişe, Sehl b. Sa’d, Ebu Sebre, Ümmü Sebre, Hz. Ali ile Enes’ten de rivayetler gelmiştir.

Daha sonra İbn Hacer, bunların rivayet ettikleri hadisleri nakletmiş ve bu hadislerin geliş yolları ile bunların içerisinde zayıf yoldan gelen hadisleri de aktarmıştır.

Daha sonra İbn Hacer, sözünün sonuna doğru şöyle der: “Ortaya çıkan sonuç şu dur: (Şimdiye kadar naklettiğimiz) hadislerin toplamıyla, (hadisin) kuvvetli olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum ise, hadisin, bir aslının bulunduğunu göstermektedir.”

Ebu Bekr b. Ebi Şeybe (ö. 235/849)’de derki: “Hz. Peygamber (s.a.v)’in, bu hadisi söylediği sabittir.”

Bezzâr (ö. 292/904)’da derki: “Fakat bu hadis, açıklanıp manası da şöyle olmalıdır: ‘(Abdest alırken) Allah’ın ismini anmayan kimsenin abdestinin fazileti yoktur’ (denilir). Fakat ‘(abdest alırken) Allah’ın ismini anmayan kimsenin abdesti olmaz’ denilemez.”

Nevevî (ö.676/1277)’de **“Ezkâr”**da derki: “(Abdest alırken) besmele çekme hususunda zayıf hadisler gelmiştir.”

İmam Ahmed (ö. 241/855)’in de şöyle söylediği sabittir: “Abdest alırken besmele çekme hususunda sabit (sağlam) bir hadisin bulunduğunu bilmiyorum.”

Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447)’de **“Tahrîcu Ehâdisi’r-Râfi’”**de derki: “(Hadisin sabit olup olmadığı hususunda İmam Ahmed’in) bilgisinin olmayışı, (hadisin) sabit olmadığı anlamına gelmez. Bunun bir derece altına (inildiği zaman); (hadisin) sabit oluşu, sıhhatli olma olasılığını meydana getirir. (Hadisin) sabit olmamasından ise, zayıf bile olmadığı anlamı çıkmaz. Dolayısıyla da hüküm yok olmaz. Bunun bir derece altında; (hadisin) bir yoldan sabit olmayışı, sabitliğin, herkesten olmadığı anlamı çıkmaz.”

Daha sonra Hafız İbn Hacer, abdest alırken, besmele çekme hususunda gelen hadisleri naklettikten sonra şöyle der:

“Ebu’l-Feth el-Ya’merî dedi ki: ‘Abdest alırken, besmele çekme hususunda gelen hadisler; ya (mana bakımından) anlaşılır, (fakat rivayet bakımından) sahih değildir yada (rivayet bakımından) sahih, (fakat mana bakımından) anlaşılır değildir.’

İbnu’s-Salâh’da dedi ki: ‘Hasen hadisle sabit olan bir mesele, (bu konuda gelen) hadislerin bir araya gelmesiyle de sabit olur.’ “(İbn Hacer’in sözü burada bitmektedir.)

Münzirî (ö. 656/1258)’de **“Terğîb”**de bu hadisi Ebu Hureyre yolu ile Saîd b. Zeyd yolundan naklettikten sonra şöyle der: “Bu hadislerin hiç birisi, bu konuda söylenen sözlerden zarar görebilecek nitelikte değildir.”

Daha sonra Münzirî derki: “Her ne kadar bu konuda söylenen sözler, bu hadislere zarar verebilecek nitelik de değilse bile, bu konuda hadisler gelmiştir; çünkü bu hadisler, geliş yollarının çok olması sebebiyle birbirini desteklemekte ve kuvvet kazanmaktadır.”

Gördüğünüz gibi, Suyûtî (ö. 911/1505) –Allah ona rahmet eylesin- bu konuda aşırıya kaçıp hadisi, **mütevatir** hadisler içerisinde saymıştır. Yine de doğruyu en iyi bilen Allah’tır.

* * *

26- ﴿ فِعْلِ السِّوَاكِ وَالْحَثِّ عَلَيْهِ فِي الْوُضُوءِ وَغَيْرِهِ ﴾

“Abdest alırken yada bir başka durumda, misvak kullanma ve misvak kullanmayı teşvik etme”[63] **ile ilgili hadisler**

Abdest alırken yada bir başka durumda misvak kullanma ve misvak kullanma ile ilgili hadisler, sahabenin büyük bir kısmından rivayet edilmiştir:

1. Huzeyfe[64]
2. Abdullah ibn Abbâs[65]
3. Fadl b. Abbâs
4. Hz. Aişe[66]
5. Ebu Hureyre[67]

6. Ebu Eyyûb[68]
7. Ammâr b. Yâsir[69]
8. Ümmü Seleme[70]
9. Ebu'd-Derdâ'[71]
10. Ebu Ümâme[72]
11. Sehl b. Sa'd
12. Cübeyr b. Mut'im
13. Ebu't-Tufeyl
14. Enes b. Mâlik[73]
15. Muttalib b. Abdullah
16. Ebu Saîd el-Hudrî [74]
17. Abdullah ibn Ömer
18. Câbir
19. Hz. Ali
20. Vâsile b. el-Eska'
21. Râfi' b. Hadîc
22. Âmir b. Rebîa
23. Abdullah ibn Amr
24. Abbâs
25. Ebu Musa el-Eş'arî
26. Abdullah ibn Mes'ud
27. Ebu Hayre es-Sabbâhî
28. Muâz b. Cebel
29. Zeyd b. Hâlid el-Cühenî
30. Mihrâz
31. Temâm ibn Abbâs ve daha bir çokları

Bu hadisi; İmam Mâlik (ö. 179/795) **"Muvatta"**da Ma'n b. İsa ile bir çoğu yolundan yaptığı rivayette, İmam Şâfiî (ö. 204/819) ise **"Müsned"**de, Beyhakî (ö. 458/1066)'de **"Sünen"** adlı eserinde ve daha bir çokları, Ebu Hureyre yolundan merfu' olarak şöyle rivayet etmiştir:

﴾ لَوْلاَ اَنْ اَشُقَّ عَلَى اَمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ مَعَ كَلِّ وُضُوءٍ ﴿

“Ümmetime zorluk vermeyecek olsaydım, her abdest almada, onlara, misvak kullanmalarını emrederdim”

Münzirî (ö. 656/1258), Ebu Hureyre yolundan gelen bu hadisi, İmam Ahmed ile İbn Huzeyme’nin **“Sahîh”** adlı kitabına dayandırmıştır.

İbn Hibbân (ö. 354/965)’da **“Sahîh”** adlı eserinde, bu hadisi, şu lafızla rivayet etmiştir:

﴾ مَعَ الْوُضُوءِ عِنْدَ كُلِّ صَلاَةٍ ﴿

“Her namaz için abdest almalarını…”

(Suyûtî’de) **“Câmi”**de,[75] (Ebu Hureyre yolundan gelen) bu hadisin, bir lafzını, İmam Ahmed ile Nesâî’ye (şu lafızla) dayandırmıştır:

﴾ لَوْلاَ أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ عِنْدَ كُلِّ صَلاَةٍ بِوُضُوءٍ وَمَعَ كُلِّ وُضُوء بِسِوَاكٍ ﴿

“Ümmetime zorluk vermeyecek olsaydım, her namaz için abdest almalarını ve her abdest alırken de misvak kullanmalarını onlara emrederdim”

(**“Câmi”**nin şarihi Münâvî’de) **“Teysîr”**de derki: “Bu hadisin senedi, sahihtir.”

Münzirî (ö. 656/1258)’de, bu hadisi, bu lafızla İmam Ahmed’e dayandırdıktan sonra, bu hadisin, hasen senedle rivayet edildiğini söylemiştir.

Suyûtî (ö. 911/1505) **“Câmi”**de,[76] bu hadisi, Ebu Hureyre yolundan Hâkim’in **“Müstedrek”** adlı eseri ile Beyhakî’nin **“Sünen”** adlı eserine (şu lafızla) dayandırmıştır:

﴾ لَوْلاَ أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لَفَرَضْتُ عَلَيْهِمْ السِّوَاكَ مَعَ الْوُضُوءِ وَلَأَخَّرْتُ صَلاَةَ الْعِشَاءِ الأَخِيرَةِ إِلَى نِصْفِ اللَّيْلِ ﴿

“Ümmetime zorluk vermeyecek olsaydım, her abdest almalarında, misvak kullanmalarını, onlara, farz kılardım. Yatsı namazını da, gecenin son üçte birine (1/3) kadar ertelerdim.”

(Münâvî'de) **"Teysîr"**de derki: "Bu hadisin senedi, sahihtir. Nevevî 'de, İbnu's-Salâh gibi, bu hadisin, münker bir hadis olduğunu söylemişler ve bu hadisin kusurlu yönlerini söylemişlerdir."

Zürkânî (ö. 1122/1710)'de "**Şerhu'l-Muvatta"**da derki: "Hâkim dedi ki: 'Bu hadis, Buhârî ile Müslim'in şartlarına göre, sahihtir. Bunun bir illeti (sakıncalı yönü) yoktur.'"

(Zürkânî'nin sözü burada bitmektedir.)

(İmam Mâlik) **"Muvatta"**da, bu hadisi, Ebu Hureyre'den[77] mevkuf olarak şöyle rivayet etmiştir:

﴿ لَوْلاَ أَنْ يَشُقَّ عَلَى أُمَّتِهِ لَأَمَرَهُمْ بِالسِّوَاكِ مَعَ كُلِّ وُضُوءٍ ﴾

"Resulullah (s.a.v), ümmetine zorluk vereceğinden korkmasaydı, her abdest alışlarında, onlara, misvak kullanmalarını emrederdi"

Taberânî (ö. 360/970)'de, **"Evsat"**da, bu hadisi, (belli) bir senedle rivayet etmiştir.

Münzirî (ö. 656/1258)'de derki: "Bu hadis, Hz. Ali'den merfu' olarak ilk lafzıyla hasendir."

İbn Hibbân (ö. 354/965)'da, **"Sahîh"** adlı eserinde, bu hadisi, Hz. Aişe'den merfu' olarak şöyle rivayet etmiştir:

﴿ لَوْلاَ أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ مَعَ الْوُضُوءِ عِنْدَ كُلِّ صَلاَةٍ ﴾

"Ümmetime zorluk vermeyecek olsaydım, her namaz için abdest alırken, onlara, misvak kullanmalarını emrederdim"

İbn Ebi Şeybe (ö. 235/849)'de, (bu hadisi,) Hassân ibn Atiyye'den merfu' olarak şöyle rivayet etmiştir:

﴿ اَلْوُضُوءُ شَطْرُ الإِيمَانِ وَالسِّوَاكُ شَطْرُ الْوُضُوءِ ﴾

"Abdest, imanın yarısıdır. Misvak da, abdestin yarısıdır"

Bu konuda daha geniş bilgi için Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447)'in, **"Tahrîcu Ehâdisi Şerhi'l-Kebîr li'r-Râfiî"** adlı eserinin, 'Misvak Kullanma Bab'ına başvurabilirsiniz.

(Yine bu konu ile ilgili olarak) Suyûtî (ö. 911/1505)’nin **”Dürrü’l-Mensûr”** adlı tefsirinde ﴾ وَإِذِ ابْتَلَى إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ ﴿ **“Bir zamanlar Rabbi, İbrahim’i, bir takım kelimelerle sınamıştı da, İbrahim, bunları tam olarak yerine getirmişti.”** (Bakara: 2/124) ayetinin açıklamasına bakabilirsiniz.

* * *

27- ﴾ صِفَة الْوُضُوءِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴿

“Hz. Peygamber (s.a.v)’in abdest alış şekli” ile ilgili hadisler

Hz. Peygamber (s.a.v)’in abdest alış şeklini anlatan hadislerin hepsin de, “ağza su alma” (=mazmaza) ile “burna su çekme” (=istinşak) geçmektedir.

Yine bu hadislerin bir çoğunda, ilk önce, üçer defa elleri yıkama geçmektedir.

Zeylaî (ö. 762/1360) **“Tahrîcu Ehâdisi’l-Hidâye”**de Hz. Peygamber (s.a.v)’in abdest alış şekli ile ilgili hadislerin 20 kişiden rivayet edildiğini aynen şöyle anlatmaktadır:

“Derim ki: Hadis alimleri, Hz. Peygamber (s.a.v)’in abdest alış şeklini 20 sahabeden rivayet etmişlerdir. (Bunlar, şunlardır:)

1. Abdullah b. Zeyd b. Âsım[78]
2. Hz. Osman[79]
3. Abdullah ibn Abbâs[80]
4. Muğîre b. Şu’be[81]
5. Hz. Ali[82]
6. Mikdam b. Ma’dikerb[83]
7. Rebî’ bint. Muavviz[84]
8. Ebu Mâlik el-Eş’arî[85]
9. Ebu Hureyre[86]
10. Ebu Bekre[87]

11. Vâil b. Hucr[88]

12. Nüfeyr b. Cübeyr el-Kindî[89]

13. Ebu Ümâme[90]

14. Hz. Aişe[91]

15. Enes[92]

16. Ka'b ibn Amr el-Yâmî[93]

17. Ebu Eyyûb el-Ensârî[94]

18. Abdullah ibn Ebi Evfâ[95]

19. Berâ b. Âzib[96]

20. Ebu Kâhil[97]

Bunlar, (rivayet ettikleri) hadislerin hepsinin içerisinde, "ağza su alma" (=mazmaza) ile "burna su çekmeyi" (=istinşak) anmışlardır." (Zeylaî'nin sözü burada bitmektedir.)

Bu konuda daha geniş bilgi için Zeylaî'nin bu kitabına bakabilirsiniz.

Zeylaî, hem bu hadisleri ve hem de bu hadislerin tahriclerini belirtmiştir. Ayrıca bu hadislerin tahrici meselesinde ilavelerde bulunmuştur.

21. Abdullah b. Üneys[98]

Bu hadis ise, Taberânî (ö. 360/970)'nin **"Mu'cemu'l-Evsat"** adlı eserinde geçmektedir.

İbn Hacer (ö. 852/1447) ise **"Tahrîcu Ehâsisi'l-Hidâye"**de, Zeylaî'nin, Hz. Peygamber (s.a.v)'in abdest alış şekli ile ilgili hadisler hususunda söylemiş olduğu sözü özetlemiştir. Gerekli bilgi için İbn Hacer'in bu kitabına bakabilirsiniz.

İbnü'l-Hümâm (ö. 861/1457)'ın **"Fethü'l-Kadîr"** adlı eserinde Hz. Peygamber (s.a.v)'in abdest alış şeklini, fiil ve söz yönünden anlatanların hepsi, 22 kişidir. İbnü'l-Hümâm, daha önce ismi geçen sahabilerin hepsini de anmıştır. Ayrıca

22. Amr b. Şuayb, babasından, o da atasından –bu da, Abdullah İbn Amr b.el-Âs'tır-[99] yaptığı rivayeti de ilave etmiştir.

Daha geniş bilgi için bu kitaba başvurabilirsiniz.

* * *

27- ﴿ إِنَّهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُحَلِّلُ لِحْيَتَهُ ﴾

"Hz. Peygamber (s.a.v) -abdest alırken- sakalının arasına suyu iyice geçirirdi"

Suyûtî (ö. 911/1505) **"el-Ezhâr"**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Enes b. Mâlik[100]
2. Hz. Osman[101]
3. Hz. Ali[102]
4. Ammâr b. Yâsir[103]
5. Ebu Eyyûb el-Ensârî[104]
6. Hz. Aişe[105]
7. Abdullah ibn Ebi Evfâ[106]
8. Abdullah ibn Abbâs[107]
9. Abdullah in Ömer[108]
10. Ebu Ümâme[109]
11. Ebu'd-Derdâ'
12. Ümmü Seleme[110]
13. Câbir b. Abdullah[111]
14. Cerîr[112]
15. Cübeyr b. Nüfeyr[113] (mürsel olarak)

Toplam, 15 kişi.

(Derim ki:) İbn Hacer (ö. 852/1447) **"Tahrîcu Ehâdisi Şerhi'l-Kebîr li'r-Râfi'"**de, bu hadisi, Hz. Osman yolundan ankledip sonra da der ki: "Hâkim,

bu hadisin şahitlerini; Enes, Aişe, Ali ile Ammâr’dan getirmiştir.

Derim ki: Yine bu konudaki hadis; Ümmü Seleme, Ebu Eyyûb el-Ensârî, Ebu Ümâme, Abdullah in Ömer, Câbir b. Abdullah, Cerîr, Abdullah ibn Ebi Evfâ, Abdullah ibn Abbâs, Abdullah ibn Akbere ile Ebu’d-Derdâ’dan da rivayet edilmiştir.

(Daha sonra İbn Hacer, bunlardan gelen hadisleri nakledip devamla da) der ki: Bu konudaki mürsel hadisi, Saîd b. Mansûr; Velîd’den, o da Saîd b. Sinân’dan, o da Ebi’z-Zâhiriyye’den, o da Cübeyr b. Nüfeyr’den şöyle rivayet etmiştir:

﴾ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا تَوَضَّأَ خَلَّلَ أَصَابِعَهُ وَلِحْيَتَهُ وَكُلُّ أَصْحَابِهِ إِذَا تَوَضَّئُوا خَلَّلُوا لِحَاهُمْ ﴿

“Resulullah (s.a.v), abdest aldığı zaman, parmaklarının ve sakalının arasına suyu iyice geçirirdi. Onun bütün sahabileri de, abdest aldıklarında, sakallarının arasına suyu iyice geçirirlerdi.” (İbn Hacer’in sözü burada bitmektedir.)

Bazıları da, Suyûtî (ö. 911/1505)’nin, (**“el-Ezhâr”** da) ismini andıklarına şunu da ilave etmişlerdir:

16. Abdullah b. Akbere

Zeylaî (ö. 762/1360), **“Tahrîcu Ehâdisi’l-Hidâye”** adlı eserinde, bunlara, şunları da eklemiştir:

17. Ka’b b. Amr el-Yâmî
18. Ebu Bekre

Böylece (hadisi rivayet edenlerin) sayısı, 18’e ulaşmış olmaktadır.

* * *

28- ﴾ اَلْأُذُنَانِ مِنَ الرَّأْسِ ﴿

“Kulaklar, baş(ın meshine dahil)dir”[114]

Kulaklar için ayrıca su almaya ihtiyaç olmayıp mesh edilirler, ayrıca yıkanmazlar demektir.

Tirmizî (ö.279/892), bu hadisi şu yoldan getirmiştir:

1. Ebu Ümâme[115]

İbn Hacer (ö. 852/1447) **"Tahrîcu Ehâdisi'l-Hidâye"**de derki: "Bu konuda bu hadis,şu yollardan da gelmiştir:

2. Abdullah ibn Zeyd[116]
3. Abdullah ibn Abbâs[117]
4. Ebu Hureyre[118]
5. Ebu Musa el-Eş'arî[119]
6. Abdullah ibn Ömer[120]
7. Enes[121]
8. Hz. Aişe" (İbn Hacer'in sözü burada bitmektedir.)

Bazıları, bunlara, şunları da ilave etmişlerdir:

9. Câbir b. Abdullah
10. Semure b. Cündub
11. Süleyman b. Musa (mürsel olarak)

Tirmizî (ö.279/892), "Ebu Ümâme Hadisi" hakkında derki: "Bu hadisin senedi, o kadar sağlam değildir."

İbn Dakîk el-Îd (ö. 702/1302) **"İmâm"**da derki: "Bize göre, bu hadis, hasendie."

Zeylaî (ö. 762/1360)'de **"Tahrîcu Ehâdisi'l-Hidâye"**de Abdullah ibn Zeyd Hadisi hakkında derki: "Bu hadis, (senedi) muttasıl olma ve ravileri sika olma bakımından bu konuda senedi en ideal olanıdır."

Bir çok hadisçi derki: "Bu hadisin, Süveyd b. Saîd yolundan geleni hariç, (diğer yollardan gelenlerin) herhangi bir illetli yönü yoktur."

Müslim (ö. 261/875) ise Süveyd b. Saîd yolundan hadis rivayet etmiştir.

Beyhakî (ö. 458/1066)'nin bu konudaki sözü ise şöyledir: "Bu konudaki, tartışma birbirine karışmıştır."

İbnü'l-Kattân (ö. 189/813), Abdullah ibn Abbâs Hadisi hakkında derki: "Bu hadisin senedi, sahihtir. Ravileri de, sikadır."

Dârekutnî (ö. 385/995) isebu hadisin, karışıklık sebebiyle illetli olduğunu söylemiştir; çünkü İbn Cüreyc, bu hadisi, dönüp dolaştırıp bir defasında Atâ' yoluyla Abdullah ibn Abbâs'tan ve diğer bir defasında ise

Süleyman b. Musa yoluyla Hz. Peygamber (s.a.v)'den mürsel olarak rivayet etmiştir.

Bir çok hadisçi de derki: "Bu durum, hadisin değerini zedelememektedir; çünkü İbn Cüreyc'in, bu hadisi, birinci ve ikinci bir şekilde işitmiş olmasını engel teşkil etmemektedir.

Bununla birlikte İbn Hazm (ö. 456/1063)'ın, "Bu hadisin bütün senedleri, zayıftır" sözü; Abdülhakk'ın, "Bu hadisin senedlerinden hiç birisi sahih değildir" sözü ile Beyhakî (ö. 458/1066)'nin **"Hilâfiyât"** adlı eserinde, "Bu hadis, bir çok senedlerle rivayet edilmiş olup bunların senedleri, illetlidir" sözü, (az önce bu hadis ile ilgili yukarıda geçen görüşleri) reddetmektedir.

Bu konuda daha geniş bilgi için Şeyh Abdurrauf el-Münâ vî (ö. 1031/1622)'nin **"Feyzu'l-Kadîr"** ile Kemâl ibnü'l-Hümâm (ö. 861/1457)'ın **"Fethü'l-Kadîr"** adlı eserine bakabilirsiniz.

Her ne kadar bu hadisi, şimdi, mütevatir hadisler içerisinde sayanlar bulunmasada, **mütevatir** hadisler içerisinde sayılması olasılığından ötürü, bu hadisi, burada getirdim.

Ayrıca Tahâvî (ö. 321/933)'nin, **"Şerhu Meâni'l-Âsâr"** adlı eserinde, bu konu ile ilgili ﴿ أَنَّ الْأُذُنَيْنِ مِنَ الرَّأْسِ يَمْسَحُ مُقَدَّمَهُمَا وَمُؤَخَّرَهُمَا مَعَ الرَّأْسِ ﴾ **"Kulaklar, baştandır. (Çünkü Peygamber,) başın önünden başlayıp gerisine doğru ellerini götürüp iki kulağını da mesh ediyor"** hadisi ile bunun, Hz. Peygamber (s.a.v)'in eyleminden olduğunu gösteren hadisleri naklettikten sonra şöyle söylediğini gördüm:

"Ebu Ca'fer dedi ki: Bu hadisler; başın önünden başlayıp kulakların arkasına doğru elleri götürmek suretiyle iki kulağı mesh etmenin hükmünü belirtmektedir. Bununla ilgili rivayetler, **tevatürd**ür. Bunun aksini gösteren rivayetler ise tevatür değildir."

* * *

29- ﴿ وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ ﴾

“Ökçelerin, ateşte vay haline!”[122]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollrdan getirmiştir:

1. Abdullah ibn Amr[123]
2. Ebu Hureyre[124]
3. Hz. Aişe[125]
4. Câbir b. Abdullah[126]
5. Abdullah b. Hâris b. Cüz’ ez-Zebîdî[127]
6. Muaykib[128]
7. Ebu Ümâme el-Bâhilî[129]
8. Ebu Ümâme’nin kardeşi[130]
9. Ebu Zerr[131]

Toplam, 9 kişi.

(Derim ki:) Yine bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

10. Hâlid b. Velîd[132]
11. Amr ibnu'l-Âs[133]
12. Yezîd b. Ebi Süfyân[134]
13. Şurahbil b. Hasene[135]

Şeyh Abdurrauf el-Münâvî (ö. 1031/1622) **“Şerhu Câmii’s-Sağîr”**de ve (Muhibbullah ibn Abdişşekür’de) **“Müsellemetu’s-Sübût fi’l-Usûl”** adlı kitabın şarihi, bu hadisin, mütevatir olduğunu söylemiştir.

Devamla derki: Bu hadisi, adaletli oldukları kesin bilinen 12 sahabi rivayet etmiştir. Bunların çoğu, Rıdvan Bey’atına katılan sahabilerdir.”

İbn Abdilberr (ö. 463/1071)'de derki: "Bu hadis, bir grup sahabeden gelmiştir. Bu hadislerin sened yönünden en sıhhatli olanı, 3 tanedir. Bunlar, 1. Ebu Hureyre,[136] 2. Abdullah ibn Amr,[137] 3. Abdullah b. Hâris b. Cüz' ez-Zebîdî.[138]

Ayrıca Hz. Aişe'den gelen bir hadis daha vardır. Fakat bu hadis, Medine ('ye doğru yola çıkmışken) söylenmiş olup hasendir."

İbn Abdilberr'in sözünde geçen ilk hadis, Buhârî ile Müslim'in **Sahîh**'lerinde geçmektedir. Üçüncü hadis ise; İmam Ahmed, Dârekutnî, Taberânî ile Hâkim'in yanında şu lafızla gelmiştir:

﴿ وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ وَبُطُونِ الْأَقْدَامِ مِنَ النَّارِ ﴾

"Ökçelerin ve ayak çukurlarının, ateşteki vay haline!"

(Münâvî'nin) **"Teysîr"** adlı eserinde de geçtiği üzere, bu hadisin senedi, sahihtir.

Dördüncüsü ise, Hz. Aişe Hadisi[139] olup bu da, Muvatta ile Müslim'de geçmektedir.

* * *

30- ﴿ غُسْل الرِّجْلَيْنِ ﴾

"Abdest alırken ayakları yıkama" ile ilgili hadisler

Hz. Peygamber (s.a.v)'in abdest alış şeklini anlatanlar, (abdest alırken ayakları yıkanılacağı hususunda) anlaşma sağlamışlardır. Bunların isimleri, daha önce Hz. Peygamber (s.a.v)'in abdest alış şekli ile ilgili bahiste geçmişti. Ayrıca bunlara, şunlarda ilave edilebilir:

23. Hz. Ömer[140]
24. Abdullah ibn Ömer[141]
25. Übey b. Ka'b[142]
26. Muâviye [143]
27. Muâz b. Cebel[144]
28. Ebu Râfi'[145]

29. Câbir b. Abdullah[146]

30. Temîm b. Gaziyye el-Ensârî[147]

31. Ebu'd-Derdâ'[148]

32. Ümmü Seleme[149]

33. Ammâr b. Yasîr[150]

34. Zeyd b. Sâbit

Kemal ibnü'l-Hümâm (ö. 861/1456) **"Tahrîr"** adlı eserinde anlattığına göre; abdest alma sırasında ayakları yıkama ilgili hadisler, Hz. Peygamber (s.a.v)'den, mütevatir olarak gelmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v)'in abdest alış şeklini anlatanlar, (abdest alırken ayakları yıkanılacağı hususunda) anlaşma sağlamışlardır. Bunu anlatanların sayısı, 30'a ulaşmıştır.

"Tahrîr"in şarihi[151] İbn Emîrü'l- Hâcc (ö. 879/1474)'da derki: "Aksine Hz. Peygamber (s.a.v)'in abdest alırken ayakları yıkadığı hususunu anlatanların sayısı, 30'u geçmektedir.. Musannifin, bu meseleyi anlatanların 22 kişi olduğu ile ilgili söylediği söze uydum. Bunların bir kısmı, (Musannifin) **"Fethü'l-Kadîr"** adlı eserinde bulunmaktadır."

Daha sonra İbn Emîr, bunların isimlerini belirtmiş ve bunların rivayet ettikleri hadisleri tahric edenleri de kaydetmiştir.

(Devamla da) derki: "Bu hadisi rivayet eden 22 kişiye ek olarak, -yukarıda da geçtiği üzere- 12 kişi daha ilave edilmiştir."

(Yine sözüne devamla) derki: "Böylece bu hadisi rivayet edenlerin toplam sayısı, 34'e ulaşmış olmaktadır. Araştırma yapan kimse, bu konuda daha fazla bilgiler bulabilir." (İbn Emîrü'l- Hâcc'ın sözü burada bitmektedir.)

Bu konuda daha geniş bilgi için İbn Emîrü'l- Hâcc'ın, bu kitabının, üçüncü cüz'ünün baş taraflarına bakabilirsiniz.

Sehâvî (ö. 902/1496) **"Fethu'l-Muğîs"** adlı eserinde abdest alırken ayakları yıkama ile ilgili Hz. Peygamber (s.a.v)'den rivayet olunan hadisleri naklettikten sonra Şeyh Ebu İshâk eş-Şîrâzî'nin şöyle söylediğini belirtir:

"Bu hadislerin, 'ahad haberler' olduğu söylenemez; çünkü rivayet olunan bu hadisler, bir araya getirildiğinde, 'manevî **tevatürü'** oluşturmaktadır."

(Sehâvî sözüne devamla) derki: “Yine aynı şekilde bir çok kimse; Hz. Ali’nin kahramanlığı, Hâtem et-Tâî’nin cömertliği ve Deccâl’in gelişini anlatan haberler gibi, bunu da, ‘manevî **tevatür**’ içerisinde saymıştır.” (Sehâvî’nin sözü burada bitmektedir.)

(Şeyh Muhibbullah b. Abduşşekur’un) **“Müsellemetu’s-Sübût”** adlı eserinde geçtiği üzere; İbnü’l-Cevzî derki: “Mütevatir hadisler, pek çok olup epey bir yekuna ulaşmıştır.”

Daha sonra İbnü’l-Cevzî, bu mütevatir hadisler içerisinde, “Abdest alırken ayakları yıkama ile ilgili hadisi” de saymıştır.

(Buhârî şarihi Kastallânî’de) **“İrşâdu’s-Sârî”**de, ‘Kitabu’l-Vudû’ (=Abdest Bölümü’)nün ‘Bâbu Gusli’r-Ricleyn’ (=Ayakları Yıkama Bab’ın)da şöyle der:

“Hz. Peygamber (s.a.v)’in abdest alış şekli içerisinde, ayaklarını yıkadığı hususunda ondan gelen haberler, **tevatür**dür. Zaten ayakları yıkama, Allah’ın emridir.[152] Yine ayakları yıkamanın Allah’ın emri olduğu meselesi, İbn Huzeyme’den rivayet olunan Amr b. Abese hadisinde şöyle geçmektedir:

﴿ ثُمَّ يَغْسِلُ قَدَمَيْهِ كَمَا أَمَرَهُ اللّٰهُ تَعَالَى ﴾

“Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v), Yüce Allah’ın emrettiği gibi, ayaklarını yıkıyordu”

Hz. Peygamber (s.a.v)’in, ayaklarını mesh ettiğine dair Hz. Ali, Abdullah ibn Abbâs ile Enes’ten gelen rivayete gelince, Hz. Peygamber (s.a.v)’in, bundan geri döndüğü, yine bu sahabilerden gelmiştir.” (Kastallânî’nin sözü burada bitmektedir.)

Zürkânî (ö. 1122/1710)’nin **“Şerhu’l-Muvatta”** adlı eserinin ‘Kitabu’t-Tahâret’ (=Temizlik Bölümü’n)de, bunun bir benzeri geçmektedir.

Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447)’in **“Fethu’l-Bârî”** adlı eserinde bu konun aslı aynen şöyle geçmektedir: “Hz. Peygamber (s.a.v)’in abdest alış şekli içerisinde, ayaklarını yıkadığı hususunda yine O’ndan gelen haberler, **tevatür**dür. Zaten ayakları yıkama meselesi, Allah’ın açık bir emridir; çünkü ayakları yıkamanın Allah’ın emri olduğu meselesi, İbn Huzeyme ile bir çok kimsenin, ‘Abdest Almanın Fazilet’ (Fadlu’l-Vüdû’) bahsinde, uzunca bir şekilde Amr b. Abese’den rivayet ettiği hadis şu şekilde geçmektedir:

﴿ ثُمَّ يَغْسِلُ قَدَمَيْهِ كَمَا أَمَرَهُ اللّٰهُ ﴾

“Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v), Yüce Allah’ın emrettiği gibi, ayaklarını yıkıyordu”

Hz. Peygamber (s.a.v)’in, ayaklarını mesh ettiği meselesi, Hz. Ali, Abdullah ibn Abbâs ile Enes dışında hiçbir sahabeden gelmemiştir. Fakat Hz. Peygamber (s.a.v)’in, (sonradan) ayakları mesh etme meselesinden geri döndüğü, yine bu sahabilerden gelmiştir.”

Abdurrahman ibn Ebi Leylâ’da dedi ki: ‘Resulullah (s.a.v)’in sahabileri, abdest alırken ayakların yıkanılacağı hususunda icma’ etmiştir.’ (Bu rivayeti, Saîd b. Mansûr rivayet etmiştir.)

Tahâvî ile İbn Hazm’da, abdest alırken ayakları mesh etmenin mensuh olduğunu iddia etmiştir.” (İbn Hacer’in sözü burada bitmektedir.)

“Tahkîku’l-Mübânî ve Kifayetü’t-Tâlibi’r-Rabbânî”de "Abdest Alırken Ayakları Yıkama" ile ilgili bahisde aynen şöyle denilir:

“Müfhim” adlı eserin sahibi Kurtubî (dedi ki:) “(Ayakların yıkanılması mı? Yoksa mesh edilmesi mi gerektiği hususunda şöyle) denilmesi gerekir: Yüce Allah’ın buyruğunda geçen[153] ﴿ وَأَرْجُلِكُمْ ﴾ **“Ayaklarınız”** kelimesinin bir önceki ﴿ بِرُؤُسِكُمْ ﴾ **“Başlarınız”** kelimesine atfedilerek cerli okunması, **‘Ayaklarda mestlerin bulunması halinde ayakların mesh edilmesidir.** Biz, bu kaydı, ‘Ayaklarda mestler bulunmaması halinde, Resulullah (s.a.v)’in, ayaklarını mesh ettiğinin sahih olmadığını’ yine O’nun eyleminden (öğrendiğimizden ötürü) koyduk. (Bu konuda) Resulullah (s.a.v)’den gelen rivayetler, ayakları yıkamanın, **mütevatir** olduğunu göstermektedir. Zaten Hz. Peygamber (s.a.v), bu konuda neyin üzerine mesh edileceği halini de belirtmiştir.”

* * *

31- ﴿ اَلْمَسْح عَلَى الْخُفَّيْنِ ﴾

“Mestler üzerine mesh etme” ile ilgili hadisler

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Muğîre b. Şu’be[154]
2. Hz. Ömer[155]
3. Hz. Ali[156]

4. Sa’d b. Ebi Vakkâs[157]
5. Bilâl[158]
6. Büreyde[159]
7. Cerîr el-Becelî[160]
8. Huzeyfe[161]
9. Amr b. Ümeyye ed-Damrî[162]
10. Ubey b. İmâre[163]
11. Evs b. Ebi Evs es-Sakafî[164]
12. Huzeyme b. Sâbit[165]
13. Safvân b. Assâl[166]
14. Câbir b. Abdullah[167]
15. Ebu Bekre[168]
16. Enes[169]
17. Sehl b. Sa’d es-Sâadî[170]
18. Avf b. Mâlik el-Eşcaî[171]
19. Hz. Aişe[172]
20. Meymûne[173]
21. Sevbân[174]
22. Ebu Eyyûb el-Ensârî[175]
23. Ebu Hureyre[176]
24. Üsâme b. Zeyd[177]
25. Üsâme b. Şerîk[178]
26. Câbir b. Semure[179]
27. Rabîa b. Ka’b el-Eslemî[180]

28. Şerîd[181]

29. Ubâde ibnu's-Sâmit[182]

30. Abdullah b. Revaha[183]

31. Abdullah ibn Abbâs[184]

32. Abdullah ibn Ömer[185]

33. Abdullah ibn Mes'ud[186]

34. Abdurrahman ibn Hasene[187]

35. İsme[188]

36. Amr b. Hazm[189]

37. Müslim[190] (Avsece'nin babası)

38. Ma'kil b. Yesâr[191]

39. Ya'lâ b. Mürre[192]

40. Ebu Umâme el-Bâhilî[193]

41. Ebu Berze el-Eslemî[194]

42. Ebu Saîd el-Hudrî[195]

43. Ebu Talha[196]

44. Şebîb b. Gâlib[197]

45. Zeyd b. Hureym[198]

46. Dahhâk[199] (mürsel olarak)

Toplam, 46 kişi.

(Derim ki:) Hafız İbn Hacer (ö. 852(1447) **"Tahrîcu Ehâdisi'l-Hidâye"**de bu hadisleri, bu sayı denginde nakletmiştir. Ayrıca Suyûtî (ö. 911/1505)'nin **"el-Ezhâr"**da nakletmediği (bazı) hdisleri(n ravilerini) de kaydetmiştir:

47. Hz. Ebu Bekr es-Sıddîk[200]

48. Selmân[201]
49. Abdullah b. Müslim b. Yesâr’ın dedesi Yesâr
50. Ümmü Es’ade el-Ensâriyye
51. Hâlid b. Urfuta
52. Abdurrahman b. Bilâl
53. Amr b. Bilâl[202]
54. Berâ’ b. Âzib[203]
55. Mâlik b. Sa’d[204]
56. Mâlik ibn Rabîa es-Selûlî Ebu Meryem
57. Ebu Zerr el-Gıfârî

Görüldüğü üzere, 46’ya, 11 daha isim eklemekle, bu hadisi rivayet eden ravilerin sayısı, 57’yi bulmuştur. Bu tarz, daha önce ﴿مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ﴾ **“Kim söylemediğim bir sözü bana atfederse...”** Hadisi ile ilgili bahiste geçmişti.

Cennetle müjdelenen 10 kişinin, “Mestler üzerine mesh etme Hadisi” ni de rivayet edenler içerisinde bulundukları birazdan gelecektir. Yalnız bu ravilerin bir kısmının ismi, burada geçmemektedir.

58. Hz. Osman
59. Talha b. Ubeydullah
60. Saîd b. Zeyd
61. Zübeyr b. Avâm
62. Abdurrahman b. Avf
63. Ebu Ubeyde b. Cerrâh

Görüldüğü üzere 57’ye 6 tane daha isim eklemekle, bu hadisleri rivayet edenlerin sayısı, 63’ü bulmuştur.

Kemal ibnü’l-Hümâm (ö. 861/1456) **“Fethu’l-Kadîr”** adlı eserinde bu hadisi rivayet ednlerin içerisinde, şunları da saymıştır:

64. Ebu Musa el-Eş’arî
65. Amr ibnu'l-Âs
66. Abdullah b. Harîs b. Cüz’

Görüldüğü üzere 63’e 3 tane daha isim eklemekle, bu hadisleri rivayet edenlerin sayısı, 66’yı bulmuştur.

Bezzâr (ö. 292/904)’ın kaydettiğine göre; (bu konuda) Muğîre b. Şu’be’den gelen hadis, 60 kadar yoldan rivayet edilmiştir.

İbn Mende, bunlardan 45’inin ismini anmıştır.

İmam Ahmed (ö. 241/855), “Mestler üzerine mesh etme hadisi” hususunda, merfu’ ve mevkuf olarak 40 tane hadisin bulunduğunu söylemiştir.

İbn Ebi Hâtim (ö. 327/938)’de, bu konuda 41 tane hadisin bulunduğunu söylemiştir.

İbnAbdilberr (ö. 463/1071)’de, **“İstizkâr”**da, derki: “Mestler üzerine mesh etme” ile igili hadisi, Hz. Peygamber (s.a.v)’den, 40 kadar sahabe rivayet etmiştir.

İbnü’l-Münzîr (ö. 309, 310, 318/921, 922, 930), Hasen el-Basrî’nin şöyle söylediğini nakletmiştir: “Resulullah (s.a.v)’in, ‘Mestler üzerine mesh ettiğini’, onun sahabilerinden 70 kişi bana haber vermiştir.”

Ebu’l-Kasım ibn Mende (ö. 470/1070), **“Tezkîre”** adlı eserinde, bu hadisi, rivayet edenlerin isimlerini kaydettiğine göre; (bunların isimleri,) 80 sahabiye ulaşmıştır.

Tirmizî (ö. 279/892) bunlardan bir topluluğu, Beyhakî (458/1066)’de **“Sünen”** adlı eserinde (bunlardan) bir topluluğu, İbn Abdilberr (ö. 463/1071)’de (bunlardan) bir topluluğu ve Kemal ibnü’l-Hümâm (ö. 861/1456)’da **“Fethu’l-Kadîr”** adlı eserinde (bunlardan) bir topluluğu anmıştır.

Sehâvî (ö. 902/1496)’de **“Fethu’l-Muğîs”**de, bu hadisi nakleden sahabeden bazı hafız ravileri toplamış ve bunların sayıları, böylece 80 kişiyi geçmiştir.

Bir grup hadis hafızı, “Mestler üzerine mesh etme” ile igili hadislerin, mütevatir olduğunu belirtmiştir. Bunlardan birisi olan İbn Abdilberr (ö. 463/1071)’in ifadesine göre; “Mestler üzerine mesh etme” ile igili hadisi, Hz. Peygamber (s.a.v)’den, 40 kadar sahabe rivayet etmiştir.

İmam Ahmed (ö. 241/855)’de, bu hususu şöyle belirtir: “’Mestler üzerine mesh etme’ hususunda kalbimde oluşan şey, merfu’ ve mevkûf olarak, Hz. Peygamber (s.a.v)’in sahabesinden 40 hadisin rivayet edilmiş olmasıdır.” (Sehâvî’nin sözü burada bitmektedir.)

(İbn Hacer’de) **“Fethu’l-Bârî”**de derki: “Bir grup hadis hafızı, ‘Mestler üzerine mesh etme’ (ile ilgili hadislerin) mütevatir olduğunu belirtmiştir. Bazı alimler de, bu hadisin ravilerini toplayıp (bunların sayısı,) 80 kişiyi

geçmiştir. Bunların içerisinde, Cennetle müjdelenen 10 kişi de bulunmaktadır.

İbn Ebi Şeybe (ö. 235/849) ve daha bir çoğu da, Hasen el-Basrî'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: "**'Mestler üzerine mesh etme'** ile ilgili hadisi, sahabeden, 70 kişi bana haber vermiştir." (İbn Hacerin sözü burada bitmektedir.)

Zürkânî(ö.1122/1710)'de **"Şerhu'l-Muvatta'"**da bunun bir benzerini söylemiştir.

(Münâvî'de) **"Feyzu'l-Kadîr"**de derki: "**'Mestler üzerine mesh etme'** ile ilgili hadisler, **tevatür**e ulaşmıştır. Hatta Kemal ibnü'l-Hümâm'da dedi ki: Ebu Hanîfe derki: **'Mestler üzerine mesh etme'** hakkında, bana, gündüzün aydınlığı gibi rivayetlerin gelmesi sebebiyle, mestler üzerine mesh etmenin caiz olduğuna hükmettim.'

Yine Ebu Hanîfe derki: 'Mestler üzerine mesh etmeyi (uygun) görmeyen kimsenin, küfre düşmesinden korkarım; çünkü bu konuda gelen rivayetler, tevatür mesabesindedir.' " (Münâvî'nin sözü burada bitmektedir.)

Sa'd (ö. 792/1389)'da **"Şerhu Akâidi'n-Nesefî"**de derki: "Kerhî dedi ki: ''Mestler üzerine mesh etmeyi (uygun) görmeyen kimsenin, küfre düşmesinden korkarım; çünkü bu konuda gelen rivayetler, tevatür mesabesindedir.' " (Sa'd'ın sözü burada bitmektedir.)

Mâzerî (ö. 536/1141)'de **"Mu'lim"** de derki: "Mestler üzerine mesh yapmanın caiz olmasına gelmesine gelince, bunun delili, mesh konusunda nakledilen hadislerdir. Bazı tabiûn alimlerinin anlattığına göre; bu hadislerin, çok sayıya ulaşması, Ahad Haberler derecesinden yükselip anlam ve kavram bakımından mütevatire ulaştığını göstermektedir."

Kadı İyâz (ö. 544/1149)'da, **"İkmâl"**da, mestler üzerine mesh etme ile ilgili hadisi nakletmiştir.

Mestler üzerine mesh etme ile ilgili hadisin, tevatüre ulaştığını gösteren nasslar, çoktur. Mâzerî ve Kadı İyâz'dan da aktardığımız gibi, bunun tevatür oluşu, lafzî değil de, manevî (mütevatir)dir.

Suyûtî (ö. 911/1505)'de **"Şerhu'l-Elfiyyeti'l-Irâkî"**de, mestler üzerine mesh etme ile ilgili hadisin, mütevatir olup olmadığını açıklamıştır. Tıpkı Suyûtî'nin, ﴾ مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ ﴿ **"Kim söylemediğim bir sözü bana atfederse…"** hadisine dair bahiste bu hadisin, mütevatir olup olmadığı hususundaki açıklamalarını anlatmamız gibi.

Bu konuda daha geniş bilgi için Suyûtî’nin bu kitabına başvurabilirsiniz.

(Şimdiye kadar) aktardığımız bu rivayetler, mestler üzerine mesh etme ile ilgili hadisin, tevatüre yakın ve -meşhur yada tevatüre benzer– meşhur olduğunu söyleyen kimsenin sözünü reddetmektedir.

Yine bu konuda daha geniş bilgi için İbnü’l-Hümâm (ö. 861/1457) **”Tahrîr”** adlı eseri ile İbn Emîr el-Hacc (ö. 879/1475)’ın bu kitaba yaptığı şerhe[205] başvurabilirsiniz.

İbnü’l-Kassâr’da derki: “Mâlikî imamlarımız, mestler üzerine mesh etmeyi inkar etmeyi, fasıklık kabul etmişlerdir.”

İbn Habîb (ö. 347/958)’de derki: ”Mestler üzerine mesh etmeyi, ancak rezil ve rüsvay kimseler inkar ederler.”

Enes b. Mâlik’e, Ehli Sünnet ve’l-Cemaat’ın[206] ne olduğu soruldu. O da:

“Hz. Ebu Bekr ile Hz. Ömer’i sevmen, Hz. Ali Fatıma’nın oğulları Hasan ile Hüseyin’i karalamaman ve ‘mestler üzerine mesh etmendir’ diye cevap verdi.

Ebu Hanîfe (ö. 150/767)’ye de, Ehli Sünnet ve’l-Cemaat Mezhebinin ne olduğu soruldu. O da:

“Hz. Ebu Bekr ile Hz. Ömer’i üstün tutma, Hz. Osman ile Hz. Ali’yi sevme ve ‘mestler üzerine mesh etmeyi (uygun) görmedir” diye cevap verdi.

* * *

33- ﴿لِلْمُسَافِرِ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ وَلَيَالِيَهُنَّ وَلِلْمُقِيمِ يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ﴾

“Mestler üzerine mesh etme hususundaki (müddet,) yolcu için üç gün üç ve yerleşik hayat süren kimse (=mukîm) için ise bu (müddet), bir gecedir”[207]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“Cem”**de bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Üsâme b. Şerîk[208]
2. Berâ’[209]
3. Cerîr[210]
4. Avf b. Mâlik el-Eşcaî[211]
5. Bilâl
6. Hz. Ali[212]
7. Huzeyme b. Sâbit[213]
8. Hz. Ebu Bekr[214]
9. Abdullah b. Müslim ibn Yesâr, babasından, o da atasından
10. Hz. Ömer[215]
11. Enes[216]
12. Abdullah ibn Ömer[217]
13. Hâlid b. Urfuta
14. Ebu Hureyre[218]
15. Amr b. Ümeyye ed-Damrî

16. Büreyde b. Ebi Meryem[219]

17. Mâlik b. Sa’d[220]

18. Safvân b. Assâl[221]

19. Muğîre[222]

20. Ya’lâ b. Mürre es-Sakafî[223]

Toplam, 20 kişi.

(Derim ki:) Yine bu hadis, şu yollardan da rivayet edilmiştir:

21. Hz. Aişe[224]

22. Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Sıddîk, babasından.[225] Bu hadisi, İmam Ahmed, İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve daha bir çokları rivayet etmiştir.

(Suyûtî) **“Mirkâtu’s-Suûd”**da derki: “Tahâvî dedi ki: Mestler üzerine mesh etme müddetini belirleme de, Übey ibn İmâre Hadisi gibi, mütevatir rivayetleri hiçbir kimsenin terk etmesi, uygun değildir.”

Tahâvî (ö. 321/933) **“Şerhu Meâni’l-Âsâr”**da Mestler üzerine mesh etme müddetini belirleme ile ilgili rivayetleri aktardıktan sonra aynen şöyle der:

“Mestler üzerine mesh etme hususundaki müddetin (=tevkîtin,) yolcu için 3 (üç) gün 3 (üç) ve yerleşik hayat süren kimse (=mukîm) için ise 1 (bir) 1 (bir) gece olduğu şeklindeki Resulullah (s.a.v)’den gelen bu rivayetler, **tevatür**dür. Bu nedenle de (mestler üzerine mesh etme müddetini belirleme de) Übey ibn İmâre Hadisi gibi, **mütevatir** rivayetleri hiçbir kimsenin terk etmesi uygun değildir.”[226]

Bu konuda daha geniş bilgi için bu kitaba bakabilirsiniz.

İbn Yûnus’da derki: “İbn Mehdî ve Yahya b. Maîn gibi hadis imamları dediler ki: ‘İki hadis var ki, bunların aslı da yoktur ve sahih de değildirler. Bunlar, namazda iki tarafa dönüp selam verme ve mestler üzerine mesh etme de müddeti belirleme ile ilgili hadislerdir.’ ”

Yine bu konuda İbn Vehb’de dedi ki: “Mestler üzerine mesh etme de müddeti belirleme ile ilgili hadisin, aslı yoktur.”

Bu, garipsenecek bir durumdur; çünkü namazda iki tarafa dönüp selam verme ile ilgili hadisi, **mütevatir** hadisler içerisinde kabul eden (alimler) olmuştur. Fakat mestler üzerine mesh etme de müddeti belirleme ile ilgili

hadis ise -belirttiğimiz gibi- 20’den fazla kimseden gelmiştir. Bu kimselerin içerisinde şunlar da vardır:

1. Hz. Ali Hadisi. Bu hadisi, Müslim rivayet etmiştir.

2. Huzeyme b. Sâbit Hadisi. Bu hadisi de, Ebu Dâvud ile Tirmizî rivayet etmiştir.

Ayrıca Tirmizî derki: “Bu hadis, Hasen-Sahihtir.”

İbn Maîn, bu hadisin, sahih olduğunu söylemiştir.

3. Safvân b. Assâl Hadisi. Bu hadisi, Tirmizî rivayet etmiştir. Ayrıca Tirmizî derki: “Bu hadis, Hasen-Sahihtir.”

4. Ebu Bekr es-Sıddîk Hadisi. İbn Huzeyme ile İbn Hibbân, bu hadisin, sahih olduğunu söylemişlerdir.

Hadisin geliş yollarının çok olması, hadisin, bir aslının ve temelinin olduğunu göstermektedir; çünkü bu hadisin **mütevatir** olduğunu, yine bu hadisi **mütevatir** hadisler içerisinde sayan bir çok kimse söylemiştir. Nitekim biz de, bu hadisi, burada belirtmekle buna işaret ettik. Tahâvî’de bunu bu şekilde açıklamıştır.

Tirmizî derki: “Mestler üzerine mesh etme de müddeti belirleme, Hz. Peygamber (s.a.v)’in sahabileri ile Tabiûn alimlerinin çoğu ve bunlardan sonra gelen; Süfyân es-Sevrî, İbnü’l-Mübârek, İmam Şâfiî, İmam Ahmed ile İshâk gibi fıkıhçıların görüşüdür…

Bazı ilim adamlarının rivayet ettiğine göre; bazı alimler de, mestler üzerine mesh etme müddetini belirlememişlerdir. Bu da, İmam Mâlik’in görüşüdür. Halbuki mestler üzerine mesh etme müddetini belirlemek, en sıhhatli olanıdır.”

İmam Mâlik ile Medine halkının, mestler üzerine mesh etme müddetini belirlemeyi terk etme hususundaki delili;

1. Ubeydullah b. Ömer’in, Nâfi’den, onun da Abdullah ibn Ömer’den yaptığı şu rivayettir:

﴿ أَنَّهُ كَانَ لاَ يُوَقِّتُ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ ﴾

“(Abdullah ibn Ömer) mestler üzerine mesh etme de müddeti belirlemiyordu.”

2. Hammâd b. Zeyd’in, Kesîr b. Şanzîr’den, onun da Hasen’den yaptığı şu rivayettir:

﴿ سَافَرْنَا مَعَ أَصْحَابِ رَسُولِ اللّهِ صَلّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَانُوا يَمْسَحُونَ عَلَى خِفَافِهِمْ بِغَيْرِ وَقْتٍ وَلاَ عَدَدٍ ﴾

“Resulullah (s.a.v)’in sahabileriyle birlikte yolculuk yaptık. Onlar, müddetsiz ve sınırsız bir şekilde mestler üzerine mesh ediyorlardı.”

3. Ukbe b. Âmir’in yaptığı şu rivayettir:

“Ukbe, Dımeşk (bugünkü Şam şehrin)’ın feth edilmesi münasebetiyle Hz. Ömer’in huzuruna geldiğinde, ayaklarında mestler vardı. Hz. Ömer, ona:

“Ey Ukbe! Ne zamandan beri mestlerini (ayaklarından) çıkartmadın?” diye sordu. O da:

“Cumada itibaren 8 gün” diye cevap verdi. Hz. Ömer, tekrar ona:

“İyi yapmışsın. Üstelik Sünnete de isabet etmişsin” dedi.

Bu rivayeti, Hâkim ile Dârekutnî rivayet etmiştir.

Bu konuda rivayet edilen mutlak hadislerin dış görünümü, mestler üzerine mesh etme de müddeti belirlemeyi terk etmeyi ifade etmektedir.

Yine Ebu Dâvud ile bir çoğunun rivayet ettiği Übey ibn İmâre Hadisinde de mestler üzerine mesh etme de müddeti belirlemeyi terk etme ile ilgili açıklama vardır.

Fakat Ebu Dâvud derki: “Bu Übey ibn İmâre Hadisinin senedi hakkında görüş ayrılığı vardır. Hadis, kuvvetli değildir.”

Dârekutnî de der ki: “Übey ibn İmâre Hadisi, güvenilir değildir.”

İmam Ahmed’de derki: “Übey ibn İmâre Hadisinin senedi bilinmemektedir.”

Nevevî’de derki: “Übey ibn İmâre Hadisi, hadis otoriterlerinin görüş birliğiyle zayıftır.”

* * *

34- ﴿ مَنْ مَسَّ فَرْجَهُ فَلْيَتَوَضَّأْ ﴾

“Cinsel organına dokunan kimse, abdest alsın”[227]

Suyûtî (ö. 911/1505) **"el-Ezhâr"**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Büsre bint Safvân[228]
2. Câbir[229]
3. Ümmü Habîbe[230]
4. Sa'd b. Ebi Vakkâs[231]
5. Ebu Hureyre[232]
6. Ümmü Seleme [233]
7. Zeyd b. Hâlid el-Cühenî[234]
8. Abdullah ibn Amr[235]
9. Abdullah ibn Ömer[236]
10. Hz. Aişe[237]
11. Abdullah ibn Abbâs[238]
12. Ervâ bint Uneys[239]
13. Übey b. Ka'b[240]
14. Enes[241]
15. Kabîsa[242]
16. Muâviye b. Hayde[243]
17. Nu'mân b. Beşîr[244]

Toplam, 17 kişi.

(Derim ki:) **"el-Ezhâr"** nüshalarının bir çoğunda, (bu hadisi rivayet edenler içerisinde birisini daha) görüp onu da buraya aldım. O da:

18. Talk b. Ali[245]

Yalnız Suyûtî, bu nüshalarda geçen Talk Hadisini, dört sünen sahibine dayandırmıştır. Bu konuda tartışılabilinirde; çünkü dört sünen sahibi, bu hadisi, sadece Büsre yolundan nakletmişlerdir.[246] Nitekim Büsre Hadisi, bir çoğunun kitabında geçmektedir.

Talk yolundan gelen bu hadisi, Taberânî rivayet etmiştir.[247]

İbn Hacer (ö. 852/1447) **“Tahrîcu Ehâdisi’l-Hidaye”**de bu Talk hadisini, Taberânî’ye dayandırmıştır.

Daha sonra İbn Hacer derki: “Her ne kadar konuyla ilgili hadisin aksi, Talk’tan rivayet edilmiş olsa da, bu konudaki Talk Hadisi, karışıklık arz etmektedir.”

Tirmizî’de, bu konuda, Talk Hadisinin rivayet edildiğini söylemiştir. [248]

19. Ebu Eyyûb

Ebu Eyyûb Hadisini de, İbn Mâce (ö. 273/886) rivayet etmiştir.

Böylece sahabeden bu hadisi rivayet edenlerin sayısı, 19’a tamamlanmış olmaktadır.

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”** da bu hadisi rivayet edenleri saydıktan sonra aynen şöyle der: “İbn Rüf’a **“Kifâye”**de dedi ki: Kadı Ebu et-Tîbi dedi ki: **‘Erkeklik organına dokunma’** hususunda özel olarak hadisler de rivayet edilmiştir. Bunları, Resulullah (s.a.v)’den 19 sahabi rivayet etmiştir. Buhârî’nin de dediği gibi, bu hadisler içerisinde, en sahih hadis olanı, Büsre Hadisidir.’ “(Suyûtî’nin sözü burada bitmektedir.)

Suyûtî’nin, bazı nüshalardaki 19 **تِسْعَةُ عَشَرَ** sözü(nde yer alan tis’a = 9 rakamı); “te” **ت** harfinin, “sin” **س** harfinin önüne alınması şeklinde gelmiştir. Bazı nüshalardaki 17 **سَبْعَةُ عَشَرَ** sözü(nde yer alan seb’a = 7 rakamı) ise; “sin” **س** harfinin öne alınması ve noktalı “be” **ب** harfinin de ondan sonra gelmesi şeklinde olmuştur. [249]

Zürkânî (ö. 1122/1710) **“Şerhu’l-Muvatta”**da aynen şöyle der: “ **‘Cinsel organına dokunan kimsenin abdest alması’** ile ilgili hadis, **mütevatir**dir. Bu hadisi, 17 sahabi rivayet etmiştir. İbn Rüf’a, bu rivayeti, Kadı Ebu et-Tîbi’den aktarmıştır. Suyûtî’de, bu hadisi, **mütevatir** hadisler içerisinde saymıştır.”

Yine daha sonra Zürkânî derki: “Bilesin ki, **‘Cinsel organına dokunan kimsenin abdest alması’** ile ilgili hadis, **mütevatir**dir. Bu hadisi; İmam Mâlik, İmam Şâfiî, İmam Ahmed, dört sünen sahibi, İbn Huzeyme, İbnü’l-Cârûd ve Hâkim rivayet etmiştir.

Bu hadisi; üç kimse, **"Sahih"**lerinde “Büsre”den; İbn Mâce, Câbir ile Ümmü Habîbe’den; Hâkim ise Sa’d b. Ebi Vakkâs, Ebu Hureyre ile Ümmü

Seleme'den; İmam Ahmed ise Zeyd b. Hâlid el-Cühenî ile Abdullah ibn Amr'dan; Bezzâr ise Abdullah ibn Ömer ile Hz. Aişe'den; Beyhakî ise Abdullah ibn Abbâs ile Ervâ bint Uneys'den; İbn Mende ise Übey b. Ka'b, Enes, Kabîsa, Muâviye b. Hayde ile Nu'mân b. Beşîr'den rivayet etmiştir. Buhârî'nin de dediği gibi, bu hadisler içerisinde en sahih olanı, Büsre Hadisidir."

Büsre Hadisinin, sahih olduğunu; İmam Ahmed (ö. 241/855), İbn Maîn (ö. 233/847), Tirmizî (ö. 279/892), İbn Hibbân (ö. 354/965), Hâkim (ö. 405/1014), Dârekutnî (ö. 385/995), Beyhakî (ö. 458/1066) ve Hâzimî (ö. 584/1189) belirtmiştir.

Bazı hadisçiler de derki: "Büsre Hadisi, bütün şekliyle Buhârî'nin şartlarına göre (sahih)dir."

Ebu Ömer ibn Abdilberr (ö. 463/1071)'de derki: "Ebu Hureyre'nin, Resulullah (s.a.v)'den rivayet ettiği hadis ise şöyledir:

﴿ مَنْ أَفْضَى بِيَدِهِ إِلَى فَرْجِهِ لَيْسَ دُونَهَا حِجَابٌ فَقَدْ وَجَبَ عَلَيْهِ الْوُضُوءُ ﴾

"Kim eliyle kadınlık organına dokunursa, bu ona, bir örtü değildir. Bu nedenle de ona, abdest almak gerekir."

İbnü's-Seken (ö. 353/963)'de derki: "Bu konuda rivayet edilen hadislerin en güzelini, Abdulhakk **"Ahkâm"** da nakletmiştir."

Der ki: "Enes Hadisi de, (cinsel organa) dokunmaktan dolayı abdest almanın gerektiğini ifade etmektedir. Cinsel organa dokunmaktan dolayı abdest almanın gerektiğini ifade eden hadisi, için de kadınların ve erkeklerin de bulunduğu 15 sahabe rivayet etmiştir."

"Fethu'l-Muğîs" adlı kitabın yazarı (Sehâvî')nin bu konudaki görüşü de şöyledir: "**Cinsel organına dokunmaktan dolayı abdest almanın gerekmesi** de, bu şekilde (mütevatir hadis)dir.

Denilidi ki: "**Cinsel organına dokunmaktan dolayı abdest almanın gerekmesi** ile ilgili hadisi rivayet edenlerin sayısı, 60'ı geçmektedir." Yine de doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

Cinsel organa dokunmaktan dolayı abdest almanın gerektiği, üç imamın görüşüdür.[250] Ebu Hanîfe ise bu konuda Talk b. Ali'nin rivayet ettiği şu hadisi delil getirerek (onlara) muhalefet etmiştir:

﴿ أَنَّهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللّهِ! مَا تَرَى فِي مَسِّ الرَّجُلِ ذَكَرَهُ بَعْدَ مَا يَتَوَضَّأُ؟ فَقَالَ: وَهَلْ هُوَ إِلاَّ بَضْعَةٌ مِنْكَ ﴾

“(Bedevi’ye benzeyen birisi,) Resulullah (s.a.v)’e:

‘Ey Allah’ın Resulü! Kişi abdest aldıktan sonra erkeklik organına dokunması hususunda ne buyurursunuz?’ diye sordu. Resulullah (s.a.v)’de:

‘O (cinsel organı), senin bedeninden bir parça değil midir?’ diye cevap verdi.”[251]

Bu hadisi; İmam Ahmed, Ebu Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce rivayet etmiştir. İbn Hibbân da, bu hadisin, sahih olduğunu söylemiştir.

Tirmizî derki: “Bu hadis, bu konuda rivayet olunan en güzel hadisdir.”

Fakat (Büsre Hadisini esas alanlar,) buna, Talk Hadisinin, Büsre hadisiyle nesh edildiği şeklinde cevap vermişlerdir; çünkü Büsre, Mekke’nin Fethi yılında Müslüman olmuştur. Talk ise, Hz. Peygamber (s.a.v)’in, hicretin ilk yılında Mescidi Nebevi’yi yaptığı sırad gelip (Müslüman olduktan) sonra tekrar kavmine geri dönmüştür. Bundan sonra da Talk’ın, bir topluluk içerisinde bulunup bulunmadığı bilinmemektedir.

* * *

35- ﴿ تَوَضَّئُوا مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ ﴾

“Ateşte pişen şeyleri yemeden ötürü abdest alınız”[252]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Zeyd b. Sâbit[253]
2. Ebu Hureyre[254]
3. Hz. Aişe[255]
4. Ebu Eyyûb el-Ensârî[256]
5. Ebu Talha[257]
6. Enes[258]
7. Sehl b. el-Hanzaliyye[259]

8. Ebu Musa el-Eş’arî[260]

9. Ümmü Seleme[261]

10. Abdullah ibn Ömer[262]

11. Abdullah ibn Zeyd[263]

12. Ebu Sa’d el-Hayr[264]

13. Muâz[265]

14. Ümmü Habîbe[266]

Toplam, 14 kişi.

* * *

36- ﴿ تَرْك الْوُضُوءِ مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ ﴾

“Ateşte pişen şeyleri yemeden ötürü abdest almanın gerekmemesi”[267] ile ilgili hadisler

Tirmizî (ö. 279/892), bu hadisi, şu yoldan rivayet etmiştir:

1. Câbir[268]

Tirmizî devamla derki: “Bu konuda bu hadis, şu yoldan da gelmiştir:

2. Hz. Ebu Bekr es-Sıddîk[269]

Yalnız Ebu Bekr Hadisi, bu konuda sened yönünden sahih değildir.”

Ayrıca Tirmizî, (konu ile ilgili) hadisin, çeşitli yollardan gelişini de belirtmiştir. Daha sonra da derki: “Bu konuda bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

3. Abdullah ibn Abbâs[270]

4. Ebu Hureyre[271]

5. Abdullah ibn Mes’ud[272]

6. Ebu Râfi’[273]

7. Ümmü’l-Hakem[274]

8. Ümmü Âmir[275]

9. Süveyd ibnu'n-Nu’mân[276]

10. Ümmü Seleme[277]” (Tirmizî’nin sözü burada bitmektedir.)

Sehâvî (ö. 902/1496)’nin **“Fethu’l-Muğîs”** adlı eserinde geçtiği üzere; **“Ateşte pişen şeyleri yemeden ötürü abdest almanın gerektiği yada gerekmediği** ile ilgili her iki hadis hakkında denildi ki: “Bu hadisin ravileri, 60’ı geçmiştir. Yani her iki hadis de, **mütevatir** olmaktadır. Her ne kadar (Suyûtî) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi nakletmemiş olsa bile. Ayrıca bu hadis, daha önce geçen “**Ateşte pişen şeyleri yemeden ötürü abdest almanın gerektiği”** ile ilgili hadisi de nesh etmektedir.”

Tahâvî (ö. 321/933), Ebu Dâvud (ö. 275/888), Nesâî (ö. 303/915) ve İbn Hibbân (ö. 354/965)’da **“Sahîh”** adlı eserinde Câbir’in şöyle söylediğini rivayet etmişlerdir:

﴿ كَانَ آخَرُ الْأَمْرَيْنِ مِنْ رَسُولِ اللّهش َصلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَرْكَ الْوُضُوءِ مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ ﴾

“Resulullah (s.a.v)’in, en son iki uygulamasından biri, ataeşte pişen şeyleri yemeden ötürü abdest almanın gerekmemesi idi.”[278]

Mahleb’de derki: “Cahiliyye döneminde insanlar, az temizlik yapmaya alışkındılar. (İslam Dini geldiğinde ise Müslümanlar,) ateşte pişen şeyleri yemeden ötürü abdest almakla emrolundular. Temizlik, İslam’da yerleşik bir hal aldı ve Müslümanlara kolaylık olması açısından abdest alma şekilleri de yaygınlaştı.”

Nevevî (ö. 676/1277)’de derki: “Bu konuda Sahabe ile Tabiûn arasında bir görüş ayrılığı olduğu bilinmektedir. Ayrıca deve etini yeme hariç ateşte pişen şeyleri yemeden ötürü abdest almanın gerekmeyeceği hususunda icma’ oluşmuştur.”

İmam Ahmed (ö. 241/855); (yenildiğinde, kişi üzerinde) çok kötü koku meydana getirmesi sebebiyle deve etini yemeden ötürü abdest almanın gerektiğini söylemiştir.

İbn Huzeyme (ö. 311/923) ile Şâfiî hadisçilerinden bir çoğu da, bu görüşü tercih etmiştir.

Zürkânî (ö. 1122/1710)’de **“Şerhu’l-Muvatta”**da bunu nakletmiştir.

* * *

37- ﴿ نَضْح بَوْلِ الصَّبِيِّ وَغَسْل بَوْلِ الْجَارِيَةِ ﴾

“Oğlan çocuğunun idrarı(ın değdiği yere) su serpme ve kız çocuğunun idrarını(n değdiği yeri ise) yıkama”[279] ile ilgili hadisler

Tirmizî (ö. 279/892), bu hadisi, şu yoldan rivayet etmiştir:

1. Ümmü Kays bint Mihsan[280]

Daha sonra Tirmizî derki: “Bu konuda bu hadis, şu yollardan da rivayet edilmiştir:

2. Hz. Ali[281]
3. Hz. Aişe[282]
4. Zeyneb bint Cahş[283]
5. Lübâbe bint Hâris[284]
6. Ebu’s-Semh[285]
7. Abdullah ibn Amr[286]
8. Ebu Leylâ[287]
9. Abdullah ibn Abbâs[288]” (Tirmizî’nin sözü burada bitmektedir.)

(Derim ki:) Yine bu hadis, şu yollardan da rivayet edilmiştir:

10. Enes[289]
11. Ümmü Seleme[290]
12. Ehli Beyt’ten bir kadın[291]
13. Muhârik[292]
14. Ümmü Kürz el-Huzâî[293]
15. Ebu’l-Esved

A- Ebu’s-Semh Hadisi:

- İbn Huzeyme ile Hâkim, bu hadisin, sahih olduğunu söylemişlerdir.

· Buhârî'de derki: "Bu hadis, hasendir."

B- Hz. Ali Hadisi:

· İbn Huzeyme, İbn Hibbân ile Hâkim, bu hadisin, sahih olduğunu söylemişlerdir.

· Hafız İbn Hacer'de derki: "Bu hadisin senedi, sahihtir. Fakat hadisin merfu', mevkuf ve mürsel olup olmadığı hususunda görüş ayrılığı oluşmuştur. Buhârî, bu hadisin, sahih olduğu görüşünü tercih etmiştir. Dârekutnî'de, bu görüşü kabul etmiştir.

C- Lübâbe bint Hâris Hadisi:

· Hâkim, bu hadisin, sahih olduğunu söylemiştir.

· (Münâvî) "Teysîr"de derki: "Bu hadisin senedi, hasendir."

· Tirmizî'de derki: "Bu, Hz. Peygamber (s.a.v)'in sahabilerinden bir çoğunun, Tabiûn'un ve İmam Ahmed ile İshâk gibi sonraki dönemde gelen alimlerin görüşüdür. Bunlar derler ki: 'Oğlan çocuğunun idrarın(ın değdiği yere) su serpilir. Kız çocuğunun idrarı(nın değdiği yer ise) yıkanır."

Bu hüküm, (çocukların,) mama yemeye başlamalarından öncedir. Mama yemeye başladıklarında, hem oğlan çocuğunun ve hem de kız çocuğunun idrarı(nın değdiği yer tamamen) yıkanır." (Tirmizî'nin sözü burada bitmektedir.)

Cumhur, bu (konuda gelen) hadisleri şöyle cevaplamıştır: Bu hadislerde geçen **"Su serpme"** **النَّضْحُ** yada **"Su dökme"** **اَلرَّشُّ** ile kast edilen; (idrarın değdiği yeri) hafifçe yıkamadır; çünkü oğlan çocuğunun idrarı, elbiseye yapışma ve tutma bakımından kız çocuğunun idrarına oranla daha azdır. İşte bundan dolayıdır ki Resulullah (s.a.v), oğlan çocuğunun değil de, kız çocuğunun idrarının fazlaca yıkanmasını emretmiştir.

Ya da bu hadislerde geçen **"Su serpme"** **النَّضْحُ** ile kast edilen; bir yere su akıtmatır; çünkü oğlan çocuğunun idrarı, çıkış yerinin darlığından dolayı (aktığı yerde) ancak bir yerde kalır. Kız çocuğunun idrarı ise, çıkış yerinin genişliğinden dolayı (aktığı yerde) etrafa dağılır. İşte Resulullah (s.a.v), idrarın, dağınık yerde meydana gelmesi sebebiyle, kız çocuğunun idrarının, suyla yıkanmasını emretmiştir.

Yine de doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

* * *

38- ﴾ اَلْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ ﴿

“Su (=boy abdesti), su (=meninin gelmesin)den dolayı gerekir”

Bir rivayette ise, bu hadisin başında إِنَّمَا **“Ancak”** fazlalığı vardır.[294]
Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Saîd el-Hudrî[295]
2. Übey b. Ka’b[296]
3. Râfi’ b. Hadîc[297]
4. Rifâa b. Râfi’[298]
5. İtbân el-Ensârî[299]
6. Ebu Eyyûb[300]
7. Abdurrahman b. Avf[301]
8. Câbir[302]
9. Abdullah ibn Abbâs[303]
10. Ebu Hureyre[304]
11. Enes[305]

Toplam, 11 kişi.

(Derim ki) Bu hadis, ﴾ إِذَا جَلَسَ بَيْنَ شُعَبِهَا الْأَرْبَعِ ثُمَّ جَهَدَهَا فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ ﴿ **“Erkek, kadının dört organı[306] arasına çöküp sonra da onunla cinsel ilişki de bulunursa, (her ikisine de) boy abdesti almak vacip olur”**[307] hadisiyle nesh olunmuştur.

(Az önce geçen) bu hadisin, Ebu Hureyre yolundan geldiği hususunda (Buhârî ile Müslim tarafından) görüş birliğine varılmıştır.

Müslim ise, bir rivayette, bu (Ebu Hureyre) hadisine, ﴾ وَإِنْ لَمْ يُنْزِلْ ﴿ **“Meni gelmese bile”** ifadesini ilave etmiştir.[308]

Ebu Dâvud ile Tirmizî ise, (konumuz ile ilgili) hadisi, Übey b. Ka'b yolundan[309] şöyle rivayet etmiştir:

﴾ كَعْبٍ أَنَّ الْفُتْيَا الَّتِي كَانُوا يَفْتُونَ أَنَّ الْمَاءَ مِنَ الْمَاءِ كَانَتْ رُخْصَةً رَخَّصَهَا رَسُولُ اللَّهِ فِي بَدْءِ الْإِسْلَامِ ثُمَّ أَمَرَ بِالِاغْتِسَالِ بَعْدُ ﴿

"(Muhacir ve Ensar'dan bir takım) gençler, suyun (=boy abdestinin), sudan (=meniden) dolayı gerekip gerekmediği hususunu (aralarında) tartıştılar. Bu kural, Resulullah (s.a.v)'in, İslam'ın başlangıcında verdiği bir ruhsat idi. Daha sonra Resulullah (s.a.v), (erkeğin sünnet yerinin, kadının sünnet yerine girmesinden dolayı) yıkanmayı emretmiştir."

* * *

39- ﴾ أَمْرُ الْجُنُبِ بِالْوُضُوءِ إِذَا أَرَادَ النَّوْمَ ﴿

"Cünüb kimse uyumak istediği zaman abdest almasının gerekmesi"

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Abdullah ibn Ömer[310]
2. Ammâr b. Yâsir[311]
3. Ebu Saîd el-Hudrî[312] ve daha bir çokları

Tahâvî (ö. 321/933) **"Şerhu Meâni'l-Âsâr"**da bu üç kimseden gelen hadisleri naklettikten sonra şöyle der:

"Naklettiğimiz (hadislerde) de görüldüğü üzer; **cünüb kimsenin, uyumak istediği zaman (abdest alması gerektiği)** hususunda Resulullah (s.a.v)'den nakledilen haberler, **tevatür**dür."

Bu konuda daha geniş bilgi için Tahâvî'nin bu kitabına başvurabilirsiniz.

* * *

40- ﴾ اَلْاِغْتِسَالُ بِفَضْلِ الْمَرْأَةِ ﴿

“Boy abdesti alma esnasında erkeğin, kadınla aynı kaptan beraberce yıkanması”

1. Bu hadislerden birisi, Abdullah ibn Abbâs’dan[313] gelen şu hadistir:

﴿ اغْتَسَلَ بَعْضُ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جَفْنَةٍ (أَيْ مِنْهَا). فَأَرَادَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَتَوَضَّأَ مِنْهُ. فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي كُنْتُ جُنُبًا. فَقَالَ: إِنَّ الْمَاءَ لَا يُجْنِبُ ﴾

“Resulullah (s.a.v) bir hanımıyla bir kaptan su almak suretiyle yıkandı. Daha sonra Resulullah (s.a.v), bu kaptan abdest almayı istedi. Hanımı:

‘Ey Allah’ın Resulü! Ben, cünüb idim’ dedi. Resulullah (s.a.v)‘de:

‘Su, cünüb olmaz’ buyurdu.”

Bu hadisi, Tirmizî (ö. 279/892) rivayet etmiştir.

Tirmizî devamla der ki: “Bu hadis, hasen-sahihtir.”

2. Yine Tirmizî, bu hadisi, Meymûne’den[314] şöyle rivayet etmiştir:

﴿ كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ مِنَ الْجَنَابَةِ ﴾

“Ben ve Hz. Peygamber (s.a.v), cünüblükten temizlenmek için aynı kaptan (beraberce) yıkanırdık”

Tirmizî derki: “Bu hadis, hasendir.”

Yine Tirmizî devamla derki: “Bu hadis, sahihtir. Bu konuda Hz. Ali,[315] Hz. Aişe,[316] Enes,[317] Ümmü Hânî,[318] Ümmü Habîbe,[319] Ümmü Seleme[320] ve Abdullah ibn Ömer’den[321] de rivayetler gelmiştir.” (Tirmizî’nin sözü burada bitmektedir.)

Zürkânî (ö. 1122/1710) **“Şerhu’l-Muvatta”**da “**Boy abdesti alma esnasında erkeğin, kadınla aynı kaptan beraberce yıkanmasının** mekruh olup olmadığı konusunda aynen şöyle demektedir:

“Sahabe ile Tabiûn’un cumhuru, bunun, kerahatsiz cazi olduğu görüşünü ileri sürmüştür. İmam Ahmed dışında bir çok ülke fıkıhçıları, bu

görüş üzerinde birleşmişlerdir. İmam Ahmed ise, kadının, erkekten önce yıkanması halinde kadından artan suyla erkeğin yıkanmasını mekruh görmüştür.

Cumhur'un bu konudaki delili ise Hz. Aişe'den gelen şu sahih hadistir:

﴾ كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ مِنَ الْجَنَابَةِ ﴿

"Ben ve Resulullah (s.a.v), cünüblükten temizlenmek için aynı kaptan (beraberce) yıkanırdık"

Nitekim bu hadis, biraz önce de geçmişti. Hz. Peygamber (s.a.v), bu işlemi, Meymûne ve bir çok hanımıyla yapmıştı.

İbn Abdilberr de dedi ki: "Bu anlamda nakledilen rivayetler, **mütevatir**dir." (Zürkânî'nin sözü burada bitmektedir.)

* * *

---

[1] Tabaklama, yaş derinin üzerine toprak döküp veya deriyi toprağa gömüp yada güneşe koyup veyahut değişik bir şekilde kurutup murdar kokusunu gidermek ve onu fesat hükmünden çıkarmakla olur.

Tabaklama suretiyle deri, temizlenmiş olur. Tabaklanmamış deri, pis ve necistir. Ebu Hanife'ye göre; domuz dışında ölmüş bütün hayvanların derileri, tabaklanmak suretiyle derisi temizlenmiş olur.

[2] Müslim, Hayz 105 (366); Nesâî, Ferâ 9; Ebu Dâvud, Libâs 41 (4123); Tirmizî, Libâs 7 (1723); Muvatta, Sayd 17; Dârimî, Edâhî 20 (1991), Büyû' 35 (2574)

[3] Müsned: 4/254

[4] Taberânî, el-Evsat

[5] Müslim, Hayz 105 (366); Nesâî, Ferâ' 9; Ebu Dâvud, Libas 41 (4123); Tirmizî, Libas 7 (1723); Muvatta, Sayd 17; Dârimî, Edahi 20 (1991), Büyu' 35 (2574)

[6] Müsned, 4/254

[7] Taberânî, el-Evsat; Ebu Ya'lâ

[8] Müsned, 3/476, 5/6, 7; Tahâvî Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/471

[9] Ebu Dâvud, Libas 41 (4124); Nesâî, Ferâ' 9; Muvatta, Sayd 18

[10] Müsned, 5/253; Taberânî, el-Kebir, el-Evsat

[11] Buhârî, Zekat 61, Zebaih 30, Büyu' 101; Müslim, Hayz 100 (363); Ebu Dâvud, Libas 41 (4120, 4121); Nesâî, Ferâ' 5, 9; Tirmizî, Libas 7 (1727); Muvatta, Sayd 16

[12] Taberânî, el-Kebir, el-Evsat

[13] Taberânî, el-Kebir

[14] Buhârî, Eyman 21; Nesâî, Ferâ' 9

[15] Abdullah b. Ukeym'den gelen hadiste; ölmüş hayvanın derisinden ve sinirinden faydalanılmaması gerektiği ifade edilmektedir. Bu hadis için b.k.z: Nesâî, Fera 10; Ebu Dâvud, Libas 42 (4127, 4128); Tirmizî, Libas 7 (1729)

[16] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/469, 471

[17] İnsan dışkı ve idrarının pis olduğu, "Herhangi biriniz heladan gelirse" (Mâide: 5/6) ayetiyle sabittir. Çünkü on ve arkadan çıkan şeyler, necistir. Dolayısıyla da namaz kılmak için bedenin, giyeceklerin ve namaz kılınan yerin temiz olması gerekmektedir. Belirtilen bu yerlerde bir necis bulunması halinde, namaz sahih olmaz. Kişinin hayatı boyunca necisle kıldığı namazı kabul olmaz. Hal böyle olunca, namaz, kılınmamış olduğundan, kişi, kabir azabına müstehak olur.

[18] İbn Mâce, Taharet 26 (349); Müsned, 5/35, 39; Taberânî, el-Evsat

[19] Taberânî, el-Evsat

[20] İbn Mâce, Taharet 26 (348)

[21] Taberânî, el-Kebir, el-Evsat

[22] Müsned, 5/266; Taberânî, el-Kebir

[23] Müsned, 4/172

[24] Buhârî, Vüdu’ 55, 56, Cenaiz 82, 89, Edeb 46, 49; Müslim, Taharet 111 (292); Tirmizî, Taharet 53 (70); Ebu Dâvud, Taharet 11 (20, 21); Nesâî, Taharet 27; İbn Mâce, Taharet 26 (347); Müsned, 1/225; Taberânî, el-Kebir; Bezzâr

[25] Müsned, 4/172

[26] Taberânî, el-Evsat

[27] Bu soru, Hz. Peygamber (s.a.v)’e; denizde balıkçılıkla uğraşan kimseler tarafından sorulmuştu. Hz. Peygamber (s.a.v), bu soru karşısında deniz suyu için “tahûr” kelimesini kullanmıştı. “Tahûr” kelimesi, hem temiz ve hem de temizleyici anlamına gelen mastar isimdir.
“Meyte” (=ölü) ise, şer’an yenmesi helal olmayacak bir tarzda olmaksızın ölen hayvandır. Bakara: 2/173. ayette, meyte, haram kılınmıştır. Burada ise, denize ait olan meytenin helal olduğu belirtilmektedir. Hadiste kastedilen meyte, “sadece denizde yaşayan hayvanlardan denizde ölmüş olanıdır”, yoksa “mutlak olarak denizde ölen hayvan” kastedilmemiştir.

[28] Ebu Dâvud, Taharet 41 (83); Nesâî, Taharet 47; Tirmizî, Taharet 52 (69); İbn Mâce, Taharet 38 (386); Dârimî, Taharet 53; Hâkim, Müstedrek, 1/141, 142

[29] Hâkim, Müstedrek, 1/143; Dârekutnî, Sünen, 1/34

[30] İbn Mâce, Taharet 38 (388); Müsned, 3/373; Hâkim, Müstedrek, 1/143; Dârekutnî, Sünen, 1/34

[31] Hâkim, Müstedrek, 1/141; Dârekutnî, Sünen, 1/34

[32] Hâkim, Müstedrek, 1/143

[33] Dârekutnî, Sünen, 1/34

[34] Dârekutnî, Sünen, 1/34

[35] Dârekutnî, Sünen, 1/34

[36] Taberânî, el-Kebir

[37] İbn Mâce, Taharet 38 (387)

[38] Abdurrezzak, Musannef, 1/93-96

[39] Abdurrezzak, Musannef, 1/93-96

[40] Müslim, Taharet 224; İbn Mâce, Taharet 2 (272);

[41] Ebu Dâvud, Taharet 31 (59); Nesâî, Taharet 104; İbn Mâce, Taharet 2 (271);

[42] İbn Mâce, Taharet 2 (273)

[43] İbn Mâce, Taharet 2 (274)

[44] Taberânî

[45] Taberânî, el-Kebir

[46] Taberânî, el-Kebir

[47] Taberânî

[48] Bezzâr

[49] Hâtıb, Müttefik ve’l-müfterik

[50] Haris ibn Ebi Şeybe, Müsned

[51] Haris ibn Ebi Şeybe, Müsned

[52] İbn Ebi Şeybe, Musannef

[53] İbn Ebi Şeybe, Musannef

[54] Tirmizî, Taharet 20 (26); İbn Mâce, Taharet 41 (398); Hâkim, Müstedrek, 1/146, 147

[55] İbn Mâce, Taharet 41 (397); Dârimî, Vüdu' 25; Hâkim, Müstedrek, 1/147

[56] Ebu Dâvud, Taharet 48 (101); İbn Mâce, Taharet 41 (399); Müsned, 2/418

[57] Taberânî, el-Evsat

[58] İbn Mâce, Taharet 41 (400);

[59] Bezzâr

[60] İbn Adiy

[61] Ebu Musa, Marifetü's-Sahabe

[62] Nesâî, Taharet 62

[63] Hadisin metninde geçen "sivâk" kelimesi; hem diş fırçalamada kullanılan ağaç dalına ve hem de bizzat fırçalama eylemine denir ki, bu da, dişlerin parçası veya benzeri sert bir şeyle fırçalanmasıdır. Bununla birlikte dişlerin kirlerini gideren ve ağzı temizleyen her türlü fırça kullanmak, sünnete uygundur.

[64] Buhârî, Vüdu 73, Cum'a 8, Teheccüd 9; Müslim, Taharet 46 (255); Nesâî, Taharet 2; Ebu Dâvud, Taharet 30 (55); İbn Mâce, Taharet 7 (286); Müsned, 5/382

[65] Müslim, Taharet 48 (256); İbn Mâce, Taharet 7 (288); Müsned, 1/307, 315, 337, 340, 373

[66] Müslim, Taharet 43 (253); Nesâî, Taharet 5, 8; Ebu Dâvud, Taharet 27, 30;

[67] Buhârî, Cum'a 8; Müslim, Taharet 42 (252); Tirmizî, Taharet 18 (22); Ebu Dâvud, Taharet 115 (46); Nesâî, Taharet 7; İbn Mâce, Taharet 7 (287); Muvatta, Taharet 114, 115

[68] Tirmizî, Nikah 1; Müsned, 5/417, 421

[69] İbn Mâce, Taharet 8 (294); Müsned, 4/264

[70] Taberânî

[71] Müsned, 6/451

[72] Ebu Dâvud, Taharet (56); İbn Mâce, Taharet 7 (289); Müsned, 5/263

[73] Nesâî, Taharet 6; Müsned, 3/143, 249

[74] Müsned, 3/30, 69, 81

[75] Suyûtî, Câmiu's-Sağir, H.No: 7509

[76] Suyûtî, Câmiu's-Sağir, H.No: 7511

[77] Muvatta, Taharet 114, 115

[78] Buhârî, Vüdu 38; Müslim, Taharet 18, 19 (235, 236); Ebu Dâvud, Taharet 50 (118, 119, 120); Tirmizî, Taharet 27, 36 (35, 47); Nesâî, Taharet 80, 81, 82; Muvatta, Taharet 1

[79] Buhârî, Vüdu 24, 28, Savm 27; Müslim, Taharet 3, 4 (226); Ebu Dâvud, Taharet 50 (106); Nesâî, Taharet 27, 28, 93

[80] Buhârî, Vüdu 37; Ebu Dâvud, Taharet 50 (117); Nesâî, Taharet 76

[81] Nesâî, Taharet 25, 66; Müsned, 4/244

[82] Ebu Dâvud, Taharet 50 (111); Tirmizî, Taharet 37 (48); Nesâî, Taharet 75

[83] Ebu Dâvud, Taharet 50 (121)

[84] Ebu Dâvud, Taharet 50 (126); Tirmizî, Taharet 25 (33)

[85] Müsned, 5/341; Taberânî; Abdurrezzak, Musannef

[86] Nesâî, Taharet 110
[87] Bezzâr
[88] Taberânî, el-Kebir; Bezzâr
[89] Sâid b. Mansur, Sünen; İbn Hibbân
[90] Ebu Dâvud, Taharet 50 (134); Tirmizî, Taharet 29 (37)
[91] Müslim, Taharet 25 (240); Nesâî, Taharet 83
[92] Ebu Dâvud, Taharet 173; İbn Huzeyme; Beyhakî; Ebu Ya'lâ
[93] Ebu Dâvud, Taharet 55
[94] Müsned, 5/417
[95] Taberânî; Ebu Ya'lâ
[96] Müsned, 4/288
[97] Taberânî, el-Kebir
[98] Taberânî, el-Evsat
[99] Ebu Dâvud, Taharet 51 (135); Nesâî, Taharet 105
[100] Ebu Dâvud, Taharet 56 (145); İbn Mâce, Taharet 50 (431); Hâkim, Müstedrek, 1/149
[101] Tirmizî, Taharet 23 (31); İbn Mâce, Taharet 50 (430);
[102] Tirmizî, Taharet 23 (30)
[103] Tirmizî, Taharet 23 (29); İbn Mâce, Taharet 50 (429)
[104] İbn Mâce, Taharet 50 (433); Müsned, 5/417
[105] Hâkim, Müstedrek, 1/149
[106] Taberânî
[107] Taberânî
[108] İbn Mâce, Taharet 50 (432); Taberânî, el-Evsat
[109] Taberânî, el-Kebir
[110] Taberânî, el-Kebir
[111] Taberânî, el-Kebir
[112] İbn Adiy
[113] İbn Adiy
[114] Hadis, kulakların başın hükmüne tabi olduğunu, bu nedenle de kulaklar için ayrıca su almaya gerek olmayıp meshedildiğini göstermektedir.
[115] Tirmizî, Taharet 29 (37); Ebu Dâvud, Taharet 50 (134); İbn Mâce, Taharet 53 (444); Müsned, 5/268
[116] İbn Mâce, Taharet 53 (443)
[117] Dârekutnî; İbnü'l-Kattân
[118] İbn Mâce, Taharet 53 (445)
[119] Taberânî, el-Evsat
[120] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/34
[121] Taberânî, el-Evsat, es-Sağir

[122] Hadis, abdest alırken abdest organlarının dikkatlice yıkanması, kuru ve su değmemiş bir nokta bırakılmaması gerektiğini ifade etmektedir. Bu hususta bütün abdest organları, buna dahildir.

Yalnız abdest organlarının yıkanması sırasında en fazla ihmale uğraması muhtemel olan organ, ayak ökçeleridir. Çünkü abdest organları yıkanırken buranın yıkanması hususunda yeterli titizlik gösterilmeyebilir. İşte hadis, bu hadis bu hususa dikkat çekmektedir.

[123] Buhârî, İlim 3, 30, Vüdu 27, 29; Müslim, Taharet 26 (241); Ebu Dâvud, Taharet 46 (97); Nesâî, Taharet 89; Muvatta, Taharet 5

[124] Buhârî, Vüdu 30; Müslim, Taharet 28 (242); Tirmizî, Taharet 28 (242); Nesâî, Taharet 89; İbn Mâce, Taharet 55 (453)

[125] Müslim, Taharet 25 (240); İbn Mâce, Taharet 55 (451); Muvatta, Taharet 1

[126] İbn Mâce, Taharet 55 (454); İbn Ebi Şeybe, Musannef, 1/19

[127] Müsned, 4/191; Hâkim, Müstedrek, 1/162; Taberânî, el-Kebir

[128] Müsned, 3/426; Taberânî, el-Kebir

[129] Taberânî, el-Kebir; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 1/19

[130] Taberânî, el-Kebir; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 1/19

[131] Abdurrezzak, Musannef

[132] İbn Mâce, Taharet 55 (455)

[133] İbn Mâce, Taharet 55 (455)

[134] İbn Mâce, Taharet 55 (455)

[135] İbn Mâce, Taharet 55 (455)

[136] Buhârî, Vüdû’ 30; Müslim, Tahâret 28 (242) Tirmizî, Tahâret 31 (41); Nesâî, Tahâret 89; İbn Mâce, Tahâret 55 (453)

[137] Buhârî, Vüdû’ 27, 29, İlm 3, 30; Müslim, Tahâret 26 (241); Ebu Dâvud, Tahâret 46 (97); Nesâî, Tahâret 89; Muvatta’, Tahâret 5

[138] Hâkim, Müstedrek, 1/162; İmam Ahmed, Müsned, 4/191; Taberânî, el-Kebîr

[139] Müslim, Tahâret 25 (240); Muvatta’, Tahâret 1; İbn Mâce, Tahâret 55 (451)

[140] Nesâî, Taharet 109

[141] Taberânî

[142] Taberânî, el-Evsat

[143] Taberânî, el-Evsat

[144] Ebu Dâvud, Taharet 50 (125); Taberânî, el-Evsat

[145] Tirmizî, Taharet (54); Taberânî, el-Kebir; Tahâvî, Şerhu Meâni’l-Âsâr, 1/36

[146] Taberânî, el-Evsat

[147] Taberânî, el-Evsat; İbn Huzeyme, Sahih, (201)

[148] Taberânî, el-Kebir

[149] Taberânî

[150] İbn Mâce, Taharet 50 (429);

[151] İbn Emîrü’l- Hâcc, İbnü’l-Hümâm’ın, Fıkıh Usûlü ile ilgili **“et-Tahrîr”** adlı eserini, **“et-Takrîr ve’t-Tahbîr”** adıyla şerh etmiştir.

[152] B.k.z: Mâide: 5/6

[153] Mâide: 5/6

[154] Buhârî, Vüdu 35, 48, 49, Salat 7, 25, Cihad 90, Meğazi 80, Libas 10, 11; Müslim, Taharet 77, 79, 81, 82 (274); Ebu Dâvud, Taharet 59 (149, 150, 151); Tirmizî, Taharet 72 (97, 98, 99, 100); Nesâî, Taharet 87, 96, 97, 100; İbn Mâce, Taharet 84 (545), 85 (550); İbn Mâce, Taharet 84 (545 Taharet 42

[155] Buhârî, Vüdu 51; Müsned, 1/35, 49, 54

[156] Ebu Dâvud, Taharet 62 (162); Nesâî, Taharet 99, 100; Müsned, 1/100, 113, 118

[157] Buhârî, Vüdu 51; Nesâî, Taharet 96; Müsned, 1/169

[158] Müslim, Taharet 84 (275); Ebu Dâvud, Taharet 59 (153); Tirmizî, Taharet 75 (101); Nesâî, Taharet 86, 96; İbn Mâce, Taharet 89 (561)

[159] Müslim, Taharet 86 (277); Ebu Dâvud, Taharet 66 (172); Tirmizî, Taharet 45 (61); Nesâî, Taharet 101; İbn Mâce, Taharet 84 (549); Müsned, 5/358

[160] Buhârî, Salat 25; Müslim, Taharet 73 (272); Tirmizî, Taharet 70 (93); Nesâî, Taharet 96; Ebu Dâvud, Taharet 59 (154); İbn Mâce, Taharet 84 (544); Müsned, 4/361, 364

[161] Müsned, 5/382

[162] Buhârî, Vüdu 51; Nesâî, Taharet 96; Müsned, 5/288, 4/179

[163] Ebu Dâvud, Taharet 60 (158); İbn Mâce, Taharet 87 (557)

[164] Ebu Dâvud, Taharet 62 (160)

[165] Ebu Dâvud, Taharet 560 (157); Tirmizî, Taharet 71 (95); İbn Mâce, Taharet 86 (554); Müsned, 5/213

[166] Tirmizî, Taharet 71 (96), Da’vat 102 (3529, 3530); Nesâî, Taharet 98; İbn Mâce, Taharet 86 (554); Müsned, 4/240

[167] Tirmizî, Taharet 75 (102); İbn Mâce, Taharet 85 (551)

[168] İbn Hibban, Sahih, (184); İbn Huzeyme, Sahih

[169] İbn Mâce, Taharet 84 (548); Muvatta, Taharet 8

[170] İbn Mâce, Taharet 84 (547)

[171] Dârekutnî, Sünen, 1/193, 194; Taberânî, el-Evsat

[172] Müslim, Taharet 85 (276); Nesâî, Taharet 99; İbn Mâce, Taharet 86 (552); Müsned, 6/110

[173] Dârekutnî, Sünen, 1/193; Müsned, 6/333

[174] Ebu Dâvud, Taharet (146); Müsned, 5/281

[175] Müsned, 5/421; Taberânî, el-Kebir

[176] Taberânî, el-Evsat

[177] Nesâî, Taharet 96; Taberânî, el-Kebir

[178] Taberânî,

[179] Taberânî,

[180] Taberânî, el-Kebir

[181] Taberânî, el-Kebir

[182] Taberânî, el-Kebir

[183] Taberânî, el-Kebir

[184] Müsned, 1/323, 366; Taberânî, el-Evsat

[185] İbn Mâce, Taharet 84 (546); Taberânî; Ebu Ya'lâ

[186] Taberânî, el-Kebir

[187] Taberânî, el-Kebir

[188] Taberânî, el-Kebir

[189] Taberânî, el-Kebir

[190] Taberânî, el-Kebir; Bezzâr

[191] Taberânî, el-Kebir

[192] Taberânî,

[193] Müsned, 5/257; Taberânî, el-Kebir

[194] Taberânî, el-Kebir; Bezzâr

[195] Taberânî, el-Evsat

[196] Taberânî, es-Sağir

[197] İbn Mende, Marifetu's-Sahabe

[198] Ebu Nuaym,

[199] Sâid b. Mansur

[200] İbn Huzeyme, Sahih; İbn Hibbân

[201] İbn Mâce, Taharet 89 (563); Müsned, 5/439, 440

[202] İbn Mâce, Taharet 84 (546); Müsned, 1/186

[203] İbn Mâce, Taharet 89 (562)

[204] Taberânî, el-Evsat

[205] Bu kitabın adı, "et-Takrîr ve't-Tahbîr" dir.

[206] Ehl-i Sünnet, genel olarak, Hz. Peygamber (s.a.v)'in sünnetine ve ashabının yoluna bağlı olan ve onların izlediği dini yol ve metodu benimseyen kimselere verilen isimdir. Bunlar, genellikle, Matıridiler, Eş'ariler ve Selefilerdir.
Burada, özel olarak, Ehl-i Sünnetten bahsedilmektedir..

[207] Bu müddet, mest üzerine meshedildiği andan itibaren değilde, abdestin bozulduğu andan itibaren başlar. Müddetin, kişinin abdestinin bozulduğu andan itibaren başlamasının sebebi; mestlerin, abdestsizlik ahlinin ayaklara geçmesini önlemesinden dolayıdır. Meshetme müddeti bitince, kişi, mestlerini çıkarıp ayaklarını yıkadıktan sonra namaz kılabilir.

[208] Taberânî, el-Kebir

[209] Taberânî, el-Kebir, el-Evsat

[210] Taberânî, el-Kebir, el-Evsat

[211] Taberânî, el-Kebir, el-Evsat; Bezzâr

[212] Müslim, Taharet 85 (276); Nesâî, Taharet 99; İbn Mâce, Taharet 86 (552); Müsned, 1/113

[213] Ebu Dâvud, Taharet 60 (157); Tirmizî, Taharet 71 (95); İbn Mâce, Taharet 86 (553, 554); Taberânî, el-Kebir

[214] İbn Huzeyme, Sahih; İbn Hibbân, Sahih

[215] İbn Mâce, Taharet 87 (557)

[216] Taberânî, el-Evsat

[217] Taberânî, el-Kebir, el-Evsat; Bezzâr; Ebu Ya'lâ

[218] İbn Mâce, Taharet 86 (555)

[219] Taberânî, el-Kebir

[220] İbn Huzeyme, Sahih; İbn Hibbân, Sahih

[221] Tirmizî, Taharet 71 (96), Da'vat 102 (3529, 3530); Nesâî, Taharet 98; Müsned, 4/240

[222] Zeylaî, Nasbu'r-Raye, 1/180; Taberânî, el-Evsat

[223] Taberânî, el-Kebir

[224] Müslim, Taharet 85 (276); Nesâî, Taharet 99; İbn Mâce, Taharet 86 (552)

[225] İbn Mâce, Taharet 86 (556); İbn Huzeyme, Sahih; İbn Hibbân, Sahih

[226] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/81

[227] Kişi, cinsel organına dokunduğu zaman abdestinin bozulup bozulmadığı konusu tartışmalıdır. Bazı sahabiler ile alimlere göre, cinsel organa dokunma abdest almayı gerektirmektedir. Bazı sahabiler, alimler ve Hanefilere göre ise cinsel organa dokunma abdest almayı gerektirmemektedir. Hanefiler bu konuda Talk hadisini esas almışlardır. Hadis tenkitçileri; Talk hadisini, cinsel organa dokunmaktan dolayı abdest almanın gerektiğini ifade eden Büsre hadisinden daha sıhhatli bulmuşlardır. Büsre hadisini; "cinsel organa dokunmak çok kere küçük su dökmek içindir ve pislik çıktığı için abdest bozulur" şeklinde yorumlamak mümkündür. Ayrıca cinsel organın, insan vücudundan bir parça olması, ona dokunmakla abdestin bozulmayacağına sebep gösterilmiştir. Sebep devam ettiği müddetçe hükmün de devam edeceği bir gerçektir.

[228] Ebu Dâvud, Taharet 70 (181); Tirmizî, Taharet 61 (82, 83, 84); Nesâî, Taharet 118; İbn Mâce, Taharet 63 (479); Muvatta, Taharet 58

[229] İbn Mâce, Taharet 63 (480)

[230] İbn Mâce, Taharet 63 (481); Hâkim, Müstedrek, 1/138

[231] Muvatta, Taharet 59; Hâkim, Müstedrek, 1/138

[232] Hâkim, Müstedrek, 1/137, 138; Taberânî, es-Sağir, el-Evsat

[233] Hâkim, Müstedrek, 1/138

[234] Müsned, 5/194; Hâkim, Müstedrek, 1/138; Taberânî, el-Kebir,

[235] Müsned, 2/223; Taberânî, el-Kebir, el-Evsat

[236] Muvatta, Taharet 60; Taberânî, el-Kebir; Bezzâr

[237] Hâkim, Müstedrek, 1/138; Bezzâr; Ebu Ya'lâ

[238] Beyhakî

[239] Beyhakî; Hâkim, Müstedrek, 1/138

[240] İbn Mende

[241] İbn Mende

[242] İbn Mende

[243] İbn Mende

[244] İbn Mende

[245] Taberânî, el-Kebir

[246] Ebu Dâvud, Tahâret 70 (181); Tirmizî, Tahâret 61 (82, 83, 84); Nesâî, Tahâret 118; İbn Mâce, Tahâret 63 (479); Muvatta', Tahâret 58

[247] Taberânî, el-Kebîr

[248] Tirmizî, Tahâret 62 (85)

[249] Burada anlatılmak istenen mesele; Arapça harfler yer değiştiği zaman, hadisi rivayet edenlerin, 19 mu, yoksa 17 kişi mi olduğu meselesi de değişmektedir. Normal nüsha da, hadisi rivayet edenlerin sayısı, 17 kişi. Diğer bazı nüshalarda ise, 19 kişi. Bu karışıklık, işte harflerin yer değiştirmesi sebebiyle ortaya çıkmaktadır. Böylece hadisi rivayet edenlerin, 17 kişi değil de, 19 kişi olduğu böylece ispatlanmış olmaktadır.

[250] Bunlar; İmam Şâfiî, İmam Ahmed ile İmam Mâlik

[251] Ebu Dâvud, Tahâret 71 (182, 183); Tirmizî, Tahâret 62 (85); Nesâî, Tahâret 119; İbn Mâce, Tahâret 64 (483)

[252] Ateşte pişen bir şeyi yemeden ötürü abdestli bir kimsenin tekrar abdest alıp almaması meselesi ihtilaf konusu olmuştur.

Bir grup sahabe ile bazı alimler, bu hadisle amel ederek ateşte pişen bir şeyin yenilmesinden ötürü tekrar abdest alınması gerektiğini belirtmişlerdir. Bunlar, yukarıda ismi geçen kimseler ile Ömer b. Abdulazizi, Hasan Basri ve Ebu Kılabe.

Ateşte pişmiş yiyecek sebebiyle abdest almanın sebebi; benzerini meleklerin asla yapmayacağı dünya nimetlerinden en üst düzeyde yararlanma olduğu, böyle bir yiyeceği yemek suretiyle meleklere benzemekten uzaklaşmaya sebep olacağı ve ateşte pişmiş yiyeceğin, kişiye, cehennem ateşini hatırlatacağı, bu ise, insanın kalbinin meşğul olacağı" şeklinde açıklanmaya çalışılmıştır. Yalnız bu iddialar ve gerekçeler, gerçekçi değil.

[253] Müslim, Hayz 90 (351); Nesâî, Taharet 122;

[254] Müslim, Hayz 90 (352); Nesâî, Taharet 122; Tirmizî, Taharet 58 (79); Ebu Dâvud, Taharet 76 (194); İbn Mâce, Taharet 65 (485)

[255] Müslim, Hayz 90 (353); İbn Mâce, Taharet 65 (486)

[256] Nesâî, Taharet 122; Taberânî, el-Kebir

[257] Nesâî, Taharet 122; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr; 1/162

[258] İbn Mâce, Taharet 65 (487); Abdurrezzak, Musannef, 1/172 (670)

[259] Müsned, 4/180

[260] Müsned, 4/397; Beyhakî, Sünenü'l-Kübra, 1/155

[261] Müsned, 6/292; Beyhakî, Sünenü'l-Kübra, 1/155

[262] Taberânî, el-Kebir, el-Evsat; Bezzâr

[263] Taberânî, el-Kebir, el-Evsat

[264] Taberânî, el-Kebir, el-Evsat

[265] Bezzâr

[266] Nesâî, Taharet 122; Müsned, 6/327; Abdurrezzak, Musannef, 1/172 (665, 666)

[267] Sahabenin, mezhep imamlarının ve alimlerin çoğu; bu konudaki hadisi esas alarak, ateşte pişmiş yiyecekleri yemeden ötürü abdest almanın gerekmeyeceği görüşünü benimsemişlerdir.

[268] Tirmizî, Taharet 59 (80); Ebu Dâvud, Taharet 75 (191, 192); Nesâî, Taharet 123; İbn Mâce, Taharet 66 (489); Muvatta, Taharet 25

[269] Buhârî, Vüdu 50; Bezzâr; Ebu Ya'lâ

[270] Buhârî, Vüdu 50, Et'ime 18; Müslim, Hayz 91 (354); Ebu Dâvud, Taharet 75 (187); Nesâî, Taharet 122, 123; İbn Mâce, Taharet 66 (488); Muvatta, Taharet 91

[271] İbn Mâce, Taharet 66 (493); Bezzâr; Ebu Ya'lâ

[272] Müslim, Hayz 94 (357)

[273] Ebu Dâvud, Taharet 75 (197)

[274] Buhârî, Vüdu 50, Ezan 43, Cihad 92, Et'ime 20, 26; Müslim, Taharet 92 (355); İ Tirmizî, Et'ime 33 (1837); İbn Mâce, Taharet 66 (490)

[275] Taberânî, el-Kebir

[276] Buhârî, Vüdu 51, 54, Cihad 123, Meğazi 35, 38, Et'ime 7, 9, 51; Nesâî, Taharet 124; İbn Mâce, Taharet 66 (492); Muvatta, Taharet 20

[277] Nesâî, Taharet 123; İbn Mâce, Taharet 66 (491)

[278] Ebu Dâvud, Taharet 75 (191, 192); Nesâî, Taharet 123; İbn Mâce, Taharet 66 (489); Muvatta, Taharet 25

[279] Bu rivayet, oğlan çocuklarının idrarı ile kız çocuklarının idrarı arasında bir ayırım yapmaktadır. Bununla ilgili çeşitli açıklamalar yapılmıştır. Hanefilere göre; kız ve oğlan çocuğu, idrarlarının yıkanması hususunda eşittirler.

[280] Buhârî, Vüdu 59; Müslim, Taharet 101, 104; Nesâî, Taharet 188; Tirmizî, Taharet 54; İbn Mâce, Taharet 77 (524); Dârimî, Vüdu 63; Muvatta, Taharet 110; Müsned, 4/356, 464

[281] Ebu Dâvud, Taharet 135 (377); İbn Mâce, Taharet 77 (525)

[282] Buhârî, Vüdu 59; Müslim, Taharet 101, 102 (286); Nesâî, Taharet 189; İbn Mâce, Taharet 77 (523)

[283] Taberânî,

[284] Buhârî, Vüdu 59; Ebu Dâvud, Taharet 135 (375); İbn Mâce, Taharet 77 (522); Müsned, 4/239, 240, 255, 256
(Bu, Ümmü Fadl b. Abbâs b. Abdulmuttalib'dir.)

[285] Ebu Dâvud, Taharet 135 (376); Nesâî, Taharet 189; İbn Mâce, Taharet 77 (526); Hâkim, Müstedrek, 1/166

[286] Taberânî, el-Evsat

[287] Müsned, 4/348

[288] Dârekutnî

[289] Taberânî, el-Kebir

[290] Ebu Dâvud, Taharet 135 (379)

[291] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/94

[292] Hâkim, Müstedrek, 1/166

[293] İbn Mâce, Taharet 77 (527)

[294] Burada kinayeli olarak boyabdesti, "su" şeklinde belirtilmiştir. Boy abdestinin gereği olarak ta, "meni"nin gelmesi gösterilmiştir. Bu hüküm, İslam'ın başlangıcında geçerliydi. Daha sonra bu hüküm kaldırılmış. Dört mezhebin icma ettiği görüşe göre de; guslün gerekmesi için, meni gelmese bile, erkeklik organının uç kısmının kadının organına girmesi gerekmektedir.

[295] Müslim, Hayz 80 (343); Müsned, 3/7, 36, 47; Ebu Ya'lâ, Müsned, (1236); İbn Huzeyme, Sahih, (233)

[296] Ebu Dâvud, Taharet 84 (214, 215); Tirmizî, Taharet 81 (110); Müsned, 5/115, 116

[297] Müsned, 4/143; Taberânî, el-Evsat

[298] Müsned, 5/115; Taberânî, el-Kebir; Bezzâr

[299] Müslim, Hayz 80 (343); Müsned, 4/342

[300] Buhârî, Vüdu' 34; Müslim, Hayz 81-83 (343-345); Ebu Dâvud, Taharet 84 (217); Nesâî, Taharet 132

[301] Bezzâr

[302] Bezzâr

[303] Tirmizî, Taharet 81 (112); Bezzâr; Ebu Ya'lâ

[304] Taberânî, el-Evsat; Bezzâr

[305] İbn Şâhîn, Nesh ve'l-Mensuh

[306] Dört organla neyin kastedildiği hususunda ihtilaf edilmiştir. Bu konuda çeşitli yorumlar yapılmıştır. Fakat burada asıl kastedilen husus; cinsel ilişki olup Resulullah (s.a.v) ise bu hususu kinaye ederek açıkça söylemekten kaçınmıştır.

[307] Buhârî, Gusl 28; Müslim, Hayz 87 (348); Ebu Dâvud, Tahâret 84 (216); Nesaî, Tahâret 129; İbn Mâce, Tahâret 111 (610); Muvatta', Tahâret 71

[308] Müslim, Hayz 87 (348)

[309] Ebu Dâvud, Tahâret 84 (214, 215); Tirmizî, Tahâret 81 (110); Müsned: 5/116

[310] Buhârî, Gusl 25, 27; Müslim, Hayz 25 (306); Ebu Dâvud, Taharet 87 (221); Nesâî, Taharet 167; Tirmizî, Taharet 88 (120); Muvatta, Taharet 76

[311] Müsned, 4/320

[312] Muvatta, Taharet 78; Beyhakî, Sünenü'l-Kübra, 1/200

[313] Buhârî, Gusl 3; Müslim, Hayz 48 (323); Tirmizî, Taharet 48 (65); Müsned, 1/243

[314] Müslim, Hayz 47 (322); Tirmizî, Taharet 46 (62); İbn Mâce, Taharet 37 (377)

[315] İbn Mâce, Taharet 34 (375)

[316] Buhârî, Gusl 2, 9; Müslim, Hayz 59 (331), 41, 42 (319, 320); Ebu Dâvud, Taharet 97 (238); Nesâî, Taharet 47, 145146, 148; İbn Mâce, Taharet 35 (376); Muvatta, Taharet 68

[317] Buhârî, Gusl 9

[318] Nesâî, Taharet 149; İbn Mâce, Taharet 35 (378); Müsned, 6/342

[319] Müsned, 6/325

[320] Müslim, Hayz 49 (324); Nesâî, Taharet 146; İbn Mâce, Taharet 35 (380)

[321] İbn Mâce, Taharet 36 (381)

EZÂN BÖLÜMÜ

﴿ كِتَابُ الْأَذَانِ ﴾

41- ﴿ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمْرُهُ بِالْأَذَانِ ﴾

“Resulullah (s.a.v)’in, (namaz için) ezân okunmasını emretmesi”

İbn Rüşd (ö. 520/1126) **“Evâilu’l-Mukaddimât”**da belirttiğine göre; Resulullah (s.a.v)’in, namaz için ezân okunmasını emretmesi ile ilgili hadisler, **tevatür**le nakledilmiştir. Bu hadisler, zaruri bilgi[1] ifade etmektedir.

* * *

42- ﴿ حَدِيثُ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ زَيْدٍ فِي بَدْءِ الْأَذَانِ ﴾

“Ezânın nasıl başladığı hususunda meydana gelen Abdullah ibn Zeyd olayı”

Ezânın nasıl başladığı hususunda meydana gelen Abdullah ibn Zeyd hikayesi.

Zürkânî (ö. 1122/1710) **“Şerhu’l-Muvatta”**da derki: “İbn Abdilberr dedi ki: ‘Ezânın nasıl başladığı hususunda meydana gelen (bu) Abdullah ibn Zeyd olayını, çeşitli lafızlarla ve birbirine yakın manalarla bir grup sahabe rivayet etmiştir. Bu konudaki (hadisin) senedleri, **mütevatir**dir. Fakat senedleri, hasen yollarla gelmiştir.’ ” (Zürkânî’nin sözü burada bitmektedir.)

43- ﴿ فِعْل الْأَذَانِ لِلصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ وَالْجُمُعَةِ دُونَ مَا عَداهُمَا ﴾

“Ezanın, yalnız Beş Vakit Namazın farzları ile Cuma Namazı için okunması (nın sünnet oluşu) ve Cuma namazı ile beş vakit namaz

dışındaki namazlarda ezanın okunması (nın sünnet olmayışı)” ile ilgili hadisler

Hanefî alimlerinden **“Hidâye”** sahibinin “Ezanı yalnız Beş Vakit Namazın farzları ile Cuma Namazı için okunması (nın sünnet oluşu) ve Cuma namazı ile beş vakit namaz dışındaki namazlarda ezanın okunması (nın sünnet olmayışını) bildiren hadislerin, **mütevatir** olduğunu aynen şöyle anlatmaktadır:

“Ezan yalnız Beş Vakit Namazın farzları ile Cuma Namazı için sünnettir. Ezan hakkında **mütevatir** olan nakle binaen ezan, başka namazlarda sünnet değildir.”

Zeylaî (ö. 762/1360) **“Tahrîcu Ehâdisi’l-Hidâye”** adlı eserinde derki: “Derim ki: Ezan (ın keyfiyeti, gökten inmiş olan meleğin tarif ettiği şekliyle) bilinmektedir.”

Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447)’de derki: “Bu, tüme varım sonucu elde edilmiştir.”

* * *

44- ﴿ اَلْمُؤَذِّنُونَ أَطْوَلُ النَّاسِ أَعْنَاقاً يَوْمَ الْقِيَامَةِ ﴾

“Müezzinler, Kıyamet gününde insanların en uzun boyunluları olacaklardır”

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Muâviye b. Ebi Süfyân[2]
2. Enes[3]
3. Bilâl[4]
4. Zeyd b. Erkam[5]
5. Abdullah ibnu’z-Zübeyr[6]
6. Ukbe b. Âmir[7]
7. Ebu Hureyre[8]

8. Abdullah ibn Ömer[9]

9. İsmi belirtilmeyen bir sahabi[10]

Toplam, 9 kişi.

(Derim ki:) Şeyh Abdurrauf el-Münâvî (ö. 1031/1622) **“Şerhu Câmi”**de, bu hadisin, mütevatir olduğunu söylemiştir.

İbn Ebi Dâvud (ö. 316/928)’da derki: “Bu hadisin anlamı hususunda babam (Ebu Dâvud)’un şöyle söylediğini işittim:

‘İnsanlar, Kıyamet günü susuzlu duyarlar. İnsan susadığı zaman boynu bükük kalır. Müezzinler ise susuzluk duymazlar; çünkü onların boyunları, dimdik bir vaziyettedir.’”

İbn Hacer (ö. 852/1447)’de **“Tahrîcu Ehâdisi Şerhi’l-Kebîr li’r-Râfi’”**de bunu anlatmıştır.

1. Denildi ki: Bunun anlamı şudur: “Müezzinler, insanlar içerisinde Allah’ın rahmetini en fazla arzulayan kimselerdir.”

2. Denildi ki: “Müezzinler, insanlar içerisinde, en çok sevabı olanlardır.”

3. Yine denildi ki: “Müezzinler, insanlar içerisinde, şefaatı, en çok umanlardır.”

* * *

45- ﴾ يُغْفَرُ لِلْمُؤَذِّنِ مَدَى صَوْتِهِ ﴿

“Müezzinin, sesinin ulaştığı yere kadar günahları bağışlanır”

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Hureyre[11]

2. Berâ’[12]

3. Ebu Saîd el-Hudrî[13]

4. Abdullah ibn Ömer[14]
5. Enes[15]
6. Ebu Ümâme[16]
7. Câbir[17]

Toplam, 7 kişi

(Derim ki:) İmam Ahmed (ö. 241/855)’de bu hadisi, şu yoldan rivayet etmiştir:

8. Huzeyfe

İbn Huzeyme (ö. 311/923) ile İbn Hibbân (ö. 354/965)’da, Ebu Hureyre yolundan gelen hadisin, sahih olduğunu söylemilerdir.

İbnü’s-Seken (ö. 353/964)’de, Berâ’ yolundan gelen hadisin, sahih olduğunu söylemiştir.

Bu hadisin lafızlarından biri de şöyledir:

﴿ اَلْمُؤَذِّنُ يُغْفَرُ لَهُ مَدَى صَوْتِهِ ﴾

“Müezzin, sesinin ulaştığı yere kadar günahları bağışlanır”[18]

Bir rivayette ise, ﴿ مَدَى صَوْتِهِ ﴾ **“Sesinin ulaştığı yere kadar”** ifadesi yer almaktadır.

Bunun anlamı şudur: Müezzin, sesinin genişliği ve uzunluğu kadarıyla (günahları) bağışlanır. Yani ezan okuma sırasında müezzinin sesinin kapladığı yer miktarınca Allah’ın mağfireti, müezzin için tamamlanır.”

* * *

46- ﴿ اَلْأَمْر بِتَشْفِيع الْأَذَانِ وَإِيتَار الْإِقَامَةِ ﴾

“Ezanı çift çift okuma ve kameti ise tek tek okuma ile ilgili emir”

İbn Hacer (ö. 852/1447) **“Emaliyyu’l-muhrace alâ muhtasarı İbni’l-Hâcib el-Aslî”**de, bu hadisi, şu yoldan getirmiştir:

1. Enes.[19]

Ayrıca bu konuda şu yollardan da hadis rivayet edilmiştir:

2. Abdullah ibn Zeyd[20]
3. Bilâl[21]
4. Sa’d el-Kurazî[22]
5. Ebu Mahzûre[23] (müezzin)
6. Hz. Ali[24]
7. Abdullah ibn Ömer[25]
8. Seleme ibnu'l-Ekva’[26]
9. Câbir
10. Ebu Hureyre[27]
11. Ebu Cuhayfe[28]
12. Ebu Râfi’

Daha sonra İbn Hacer, bunlardan gelen bütün hadisleri nakletmiştir.

Bu konuda daha geniş bilgi için İbn Hacer’in bu kitabına bakabilirsiniz.

(Derim ki:) Enes Hadisi, Buhârî ile Müslim’in, üzerinde görüş birliğine vardığı bir hadistir.

Tirmizî (ö. 279/892)’de bu konuda derki: “Bu hadis, hasen-sahihtir.”

Bu mesele hakkında çeşitli görüşler (ileri sürülmüş)tür. Bu konuda gelen hadisler, birbiriyle çelişmektedir.

İmam Mâlik (ö. 179/795)’in bu konudaki delili ise, hem Medine halkının uygulaması ve hem de bu hadistir.

Yine de doğruyu en iyi bilen Cenab-ı Allah’tır.

* * *

---

[1] Hadis ıstılahında, zaruri bilgi; rivayet edilen hadisin, insanı kabul etmek zorunda bırakan ve reddine imkan vermeyen bilgi anlamındadır. Hadis iliminde zaruri bilgi, mütevatir haberler için sözkonusudur.

[2] Müslim, Salat 14 (387); Müsned, 4/95, 98

[3] Müsned, 3/169, 264; Taberânî, el-Kebir

[4] Taberânî, el-Kebir; Bezzâr

[5] Taberânî, el-Kebir, el-Evsat

[6] Taberânî, el-Kebir, el-Evsat

[7] Taberânî, el-Kebir

[8] Taberânî, el-Evsat; San'anî, Musannef, 1/483 (1861)

[9] Taberânî, el-Evsat

[10] Abdurrezzak, Musannef

[11] Ebu Dâvud, Salat 31 (515); Nesâî, Ezan 14; İbn Mâce, Ezan 5 (724); İbn Huzeyme, Sahih, 1/204

[12] Nesâî, Ezan 14; Müsned, 4/284

[13] Buhârî, Ezan 5; Nesâî, Ezan 14; Muvatta, Nida 5; Müsned, 3/35, 43

[14] Taberânî, el-Kebir; Bezzâr

[15] Taberânî, el-Evsat

[16] Taberânî, el-Kebir

[17] Hâtıb

[18] Abdurrezzak, Musannef, 1/384 (1863); Heysemî, Mevaridu'z-Zaman, 1/96 (292)

[19] Buhârî, Ezan 2, 3, Enbiya 50; Müslim, Salat 3 (378); Ebu Dâvud, Salat 29 (508); Tirmizî, Salat 141 (193); Nesâî, Ezan 2; İbn Mâce, Ezan 6

[20] Ebu Dâvud, Salat 28 (499); Tirmizî, Salat 139 (189); İbn Mâce, Ezan 1

[21] Buhârî, Ezan 2, 3; Müslim, Salat 2; Ebu Dâvud, Salat 29 (508)

[22] Taberânî, el-Kebir, es-Sağir

[23] Müslim, Salat 6; Ebu Dâvud, Salat 28 (502); Nesâî, Ezan 4; İbn Mâce, Ezan 2

[24] Bezzâr

[25] Buhârî, Ezan 2; Ebu Dâvud, Salat 29 (510); Nesâî, Ezan 2; İbn Mâce, Ezan 6; Dârimî, Salat 6; Müsned, 2/87

[26] Taberânî, el-Kebir

[27] Müsned, 2/287; Taberânî, el-Evsat

[28] Buhârî, Salat 17; Müslim, Salat 249, 250; Ebu Dâvud, Salat 34 (520); Tirmizî, Salat 30; Nesâî, Menasik 29; İbn Mâce, Ezan 3

NAMAZ[1] BÖLÜMÜ

﴾ كِتَابُ الصَّلاَةِ ﴿

47- ﴾ إِيجَاب الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ وَبَقِيَّة أَرْكَان الدِّينِ ﴿

“Beş Vakit Namaz ile Dinin diğer esaslarının sabit olması” ile ilgili hadisler

İslam’ın şartının beş olduğu[2] ve bu beş şartın; dinin temeli olduğunu belirten hadisler, çoktur.

Bu hadisler, **tevatür** derecesine ulaşmış yada **tevatür** derecesini geçmiştir. Yalnız bu hadislerin **tevatür**lüğü, manevî’dir. Doğru olanda, budur.

* * *

48- ﴾ أَحَادِيثُ عَدَدِ رَكَعَاتِ كُلِّ صَلاَةٍ ﴿

“(Beş Vakit Namazın) her birinin rek’atlarının sayısı ile ilgili hadisler”

Beş Vakit Namazın her birinin rek’atlarının sayısı, rüku’, secde, bu ikisinden doğrulma ve namazın rüunlarının birbiri ardınca sırayla yapılamsını belirten hadisler, (manevî) **mütevatir**dir.”

* * *

49- ﴾ إِمَامَة جِبْرِيلَ بِالنَّبِيِّ ﴿

“Cebrail’in, Peygamber (s.a.v)’e; (namazın vakitlerini öğretme mahiyetinde) imam olması” ile ilgili hadisler

Suyûtî (ö. 911/1505) **"el-Ezhâr"**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Abdullah ibn Abbâs[3]
2. Câbir[4]
3. Ebu Hureyre[5]
4. Enes[6]
5. Abdullah ibn Ömer[7]
6. Ebu Saîd el-Hudrî[8]
7. Amr b. Hazm[9]

8. Ebu Mes'ud el-Ensârî[10]
9. Ömer'in çocuklarından birisi.[11] (mürsel olarak)

Toplam, 9 kişi.

(Derim ki:) İbn Abdilberr (ö. 463/1071) derki: "Cebrail'in İsrâ sabahı Zeval vaktinde inip Hz. Peygamber (s.a.v)'e; namazı, namazın vakitlerini ve namaz kılma şeklini öğrettiği hususunda herhangi bir görüş ayrılığı yoktur."

Cebrail'in, Hz. Peygamber (s.a.v)'e, (imam olup) iki gün üst üste beş vakit namazı iki defa kıldırdığı ile ilgili husus, şunların rivayet ettiği hadislerde geçmektedir:

1. Ebu Mes'ud. Bu hadisi, Dârekutnî (ö.385/995), Taberânî (ö. 360/970) **"Evsat"**da ve İbn Abdilberr (ö. 463/1071)'de **"Temhîd"**de, Eyyûb b. Utbe'den, onun da Ebu Bekr b. Hazm'dan, onun da Urve b. ez-Zübeyr'den yaptığı yoldan getirmiştir.

İmam Mâlik (ö. 179/795)'in, **"Muvatta'"**da yaptığı rivayette ise, Ebu Mes'ud Hadisi, kısaltılmış bir şekilde geçmektedir.

Cebrail'in, Hz. Peygamber (s.a.v)'e, imam olup iki defa namaz kıldırması da sabit olmuştur.

2. Abdullah ibn Abbâs. Bu hadis, Ebu Dâvud ile Tirmizî'de geçmektedir.

3. Câbir b. Abdullah. Bu hadis; Tirmizî, Nesâî, Dârekutnî ile İbn Abdilberr’in **“Temhîd”** adlı eserinde geçmektedir.

4. Ebu Saîd el-Hudrî. Bu hadis; İmam Ahmed, Taberânî’nin **“Kebîr”** adlı eseri ile İbn Abdilberr(’in **“Temhîd”** adlı eserin)de geçmektedir.

5. Ebu Hureyre. Bu hadisi; Bezzâr rivayet etmiştir.

6. Abdullah ibn Ömer. Bu hadisi de; Dârekutnî rivayet etmiştir.

Bu konuda daha geniş bilgi için Zürkânî (ö. 1122/1710)’nin **“Şerhu’l-Muvatta’”** adlı eseri ile İbn Hacer (ö. 852/1447)’in **“Telhîsu tahrîcu ehâdisi’l-Hidâye”** adlı eseri yada **“Kitabu’s-Salât”** adlı eserine bakabilirsiniz.

* * *

50- ﴿ إِنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ كَانَ يُصَلِّي الْمَغْرِبَ إِذَا تَوَارَتِ الشَّمْسُ بِالْحِجَابِ ﴾

“Resulullah (s.a.v)’in, akşam namazını, güneş (batıp) perdeye (yani kızıllığa) büründüğünde kılardı”[12] ile ilgili hadisler

Tahâvî (ö. 321/933) **“Şerhu Meâni’l-Âsâr”** adlı eserinde anlattığına göre; Resulullah (s.a.v)’in, akşam namazını, güneş batıp ni kızıllığa büründüğünde kılmasına dair gelen rivayetler, **tevatür**dür.

Bu konuda daha geniş bilgi için Tahâvî (ö. 321/933) **“Şerhu Meâni’l-Âsâr”** adlı eserinin ‘Namaz Vakitleri Bab’ına bakabilirsiniz.

* * *

51- ﴿ إِنَّ الصَّلاَةَ الْوُسْطَى هِيَ صَلاَةُ الْعَصْرِ ﴾

“Orta Namaz, İkindi Namazıdır” ile ilgili hadisler

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Hafsa[13]

2. Hz. Aişe[14]

3. Hz. Ali[15]

4. Abdullah ibn Mes'ud[16]

5. Abdullah ibn Abbâs[17]

6. Ebu Hâşim b. Utbe b. Rebîa b. Abdu'ş-Şems[18]

7. Ebu Hureyre[19]

8. Hasan, Semure b. Cündub'tan[20]

Tahâvî (ö. 321/933) **"Şerhu Meâni'l-Âsâr"** adlı eserinde, bu hadisleri, senedleriyle birlikte rivayet ettikten sonra aynen şöyle der:

"Bu rivayetler, **tevatür**dür. Bunlar, Resulullah (s.a.v)'den ﴾إِنَّ الصَّلاَةَ الْوُسْطَى هِيَ صَلاَةُ الْعَصْرِ﴿ **Orta Namaz, İkindi Namazıdır"** biçiminde sahih bir şekilde gelmiştir. Resulullah (s.a.v)'in büyük sahabileri; Orta Namazın, İkindi Namazı olduğu görüşünü benimsemişlerdir."[21]

(Derim ki:) Orta Namazın, İkindi Namazı olduğunu, Hz. Peygamber (s.a.v)'den rivayet edenler arasında ayrıca şunlarda vardır.

9. Ümmü Seleme[22]

10. Abdullah ibn Ömer[23]

11. Ebu Mâlik el-Eş'arî[24]

12. Câbir b. Abdullah[25]

13. Huzeyfe[26] ve daha bir çokları.

Bu konuda daha geniş bilgi için Yüce Allah'ın, **"Orta namaz"** (Bakara: 2/238) buyruğunu açıklanması hususunda (Suyûtî'nin) **"Dürrü'l-Mensûr"** adlı tefsir kitabına bakabilirsiniz.

* * *

52- ﴾ إِنَّ الْقِبْلَةَ هِيَ الْكَعْبَةُ ﴿

“Kıblenin, Kabe olması”[27] ile ilgili hadisler

İbn Rüşd (ö. 520/1126) **“Evâilu’l-Mukaddimât”** adlı eserinde anlattığına göre; Kıblenin, Kabe olması ile ilgili hadisler, mütevatirdir. Bu hadisler, zaruri bilgi ifade etmektedir.

* * *

53- ﴾ صَلاَةَ النَّبِيِّ فِي جَوْفِ الْكَعْبَةِ ﴿

“Peygamber (s.a.v)’in, Kabe’nin içerisinde namaz kılması”[28] ile ilgili hadisler

Hz. Peygamber (s.a.v)’in, Kabe’nin içerisinde namaz kıldığına (dair yapılan rivayetler) şu yollardan yapılmıştır:

1. Abdullah ibn Ömer[29]
2. (Abdullah ibn Ömer yoluyla) Bilâl[30]
3. Üsâme b. Zeyd[31]
4. Hz. Ömer[32]
5. Câbir b. Abdullah[33]
6. Şeybe b. Osman[34]
7. Osman b. Talha[35]

Tahâvî (ö. 321/933) **“Şerhu Meâni’l-Âsâr”** adlı eserinde aynen şöyle der: “Resulullah (s.a.v)’in, Kabe’nin içerisinde namaz kıldığına dair **mütevatir** haberler rivayet edilmiştir.”

(Daha sonra Tahâvî, bu hadislerin bazısını senedleriyle birlikte nakledip devamında şöyle der:) “Ebu Ca’fer dedi ki: Eğer bu konu, doğrulama

(tashih) yoludan alınmışsa, rivayetler, tevatürdür; çünkü Resulullah (s.a.v)'in, Kabe'nin içerisinde namaz kıldığına dair gelen rivayetler, **tevatür**dür. Kabe'nin içerisinde namaz kılmadığına dair gelen rivayetler ise, tevatür değildir."[36]

* * *

54- ﴿ إِنَّ الْفَخِذَ عَوْرَةٌ ﴾

"Diz, avrettir"

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Cürhed el-Eslemî[37] (Bu, Ehl-i Suffe'den biridir)
2. Abdullah ibn Abbâs[38]
3. Hz. Ali[39]
4. Muhammed b. Abdullah b. Cahş[40] ve daha bir çokları

Tahâvî (ö. 321/933) **"Şerhu Meâni'l-Âsâr"** adlı eserinde aynen şöyle der:

"Resulullah (s.a.v)'den, **"Dizin, avret olması"** hususunda **mütevatir** ve sıhhatli rivayetler gelmiştir."[41]

* * *

55- ﴿ مَنْ بَنَي لِلّهِ مَسْجِداً بَنَى اللّهُ لَهُ بَيْتاً فِي الْجَنَّةِ ﴾

"Kim Allah için bir mescit yaptırırsa, Allah'da o kimse için Cennette bir ev hazırlar"

Suyûtî (ö. 911/1505) **"el-Ezhâr"**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Hz. Osman[42]
2. Enes[43]
3. Amr b. Abese[44]

4. Hz. Ömer[45]

5. Hz. Ali[46]

6. Câbir b. Abdullah[47]

7. Abdullah ibn Abbâs[48]

8. Abdullah ibn Ömer[49]

9. Vâsile[50]

10. Esmâ bint Yezîd[51]

11. Hz. Ebu Bekr[52]

12. Abdullah ibn Amr[53]

13. Nübeyt b. Şerîd[54]

14. Ebu Ümâme[55]

15. Ebu Zerr[56]

16. Ebu Karsâfe[57]

17. Ebu Hureyre[58]

18. Hz. Aişe[59]

19. Abdullah ibn Ebi Evfâ[60]

20. Muâz b. Cebel[61]

21. Ümmü Habîbe[62]

Toplam, 21 kişi.

(Derim ki:) Bunlara, şu yoldan gelen hadis de ilave olmuştur:

22. Esmâ bint Ebi Bekr es-Sıddîk

Bir topluluk, (konumuzla ilgili) hadisin mütevatir olduğunu söylemiştir. Örnek:

a. Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447) **“Fethu’l-Bârî”**de, bu hadisin, (ilk bölümünü ikinci bölümünden ayırt ederek ilk bölümünün) **mütevatir** olduğunu söylemiştir.

b. Suyûtî (ö. 911/1505)’de **“Tebyîdü’s-Sahîhe”**de, bu hadisi, andıktan sonra aynen şöyle der: “Bu hadisin metni, (sıhhat açısından) sahihtir. (Sened

açısından ise) mütevatirdir.”

c. (Zebîdî) **“Şerhu’l-İhyâ”**da, bu hadisin, çeşitli rivayetleri ile tahric-lerini belirttikten sonra şöyle der: “Uzun yaşayacak olursam, belki bu konuda Allah’ın izniyle, bir cüz’ yazabilirim.”

Bu konuda daha geniş bilgi için Zebîdî’nin bu kitabına başvurabilirsiniz.

* * *

56- ﴿ مَنْ أَكَلَ مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ الْخَبِيثَةِ فَلاَ يَقْرِبْنَ مَسْجِدَنَا ﴾

“Kim pis (kokulu) sebzeden (bir şey) yerse, sakın mescidimize yaklaşmasın.”

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Enes[63]
2. Câbir b. Abdullah[64]
3. Abdullah ibn Ömer[65]
4. Ebu Hureyre[66]
5. Ma’kil b. Yesâr[67]
6. Hz. Ebu Bekr[68]
7. Beşîr b. Ma’bed el-Eslemî[69]
8. Huzeyme b. Sâbit[70]
9. Abdullah ibn Zeyd[71]
10. Ebu Sa’lebe[72]
11. Ebu Saîd el-Hudrî[73]
12. Câbir b. Semure[74]

Toplam, 12 kişi.

(Derim ki:) Bu konuda şu yollardan da bu hadis gelmiştir:

13. Kurra b. İyâs el-Müzenî[75]
14. Muğîre b. Şu’be[76]
15. Abdullah ibn Abbâs[77]
16. Sevbân
17. Ma’bed el-Eslemî
18. Şerîk b. Şurahbîl
19. Alâ’ b.Habbâb
20. Hz. Ali

Görüldüğü üzere, bu hadisin ravilerinin sayısı, 20 kişiye ulaşmıştır.

* * *

57- ﴿ صَلاَة النَّبِيِّ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ مُتَوَشِّحاً بِهِ ﴾

“Hz. Peygamber (s.a.v)’in tek parça kumaşa sarınmış olarak namaz kılması” ile ilgili hadisler

Bir lafız da ise ﴿ مُتَوَشِّحاً بِهِ ﴾ **“İki ucu (omuzlarından) çaprazlama geçirmiş olarak”** ifadesi vardır.

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Ümmü Hânî bint Ebi Tâlib[78]
2. Abdullah ibn Abbâs[79]
3. Ammâr b. Yâsir[80]
4. Ebu Saîd el-Hudrî[81]
5. Câbir b. Abdullah[82]
6. Ömer b. Ebi Seleme[83]
7. Enes[84]

Câbir Hadisinde, ﴿ إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ فَلْيَتَعَطَّفْ بِهِ ﴾ **“Sizden birisi tek parça kumaş içerisinde namaz kıldığı zaman, o elbiseyi, iki omuzundan çaprazlama sarınsın”**[85] ifadesi vardır.

Ebu Hureyre Hadisinde ise ﴿ إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ فَلْيُخَالِفْ بَيْنَ طَرَفَيْهِ ﴾ **“Sizden birisi tek parça kumaş içerisinde namaz kıldığı zaman, o elbiseyi, iki omuzu arasından çaprazla(ma sarın)sın”**[86] ifadesi vardır.

Tahâvî (ö. 321/933) **“Şerhu Meâni’l-Âsâr”**da bu konuda gelen hadislerin hepsini senedleriyle birlikte naklettikten sonra aynen şöyle der:

“Bir çok durumda tek parça kumaşa sarınmış olarak namaz kıldığına dair Resulullah (s.a.v)’den gelen rivayetler, tevatürdür.”

* * *

58- ﴿ صَلاَةٌ فِي مَسْجِدِي هَذَا خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ صَلاَةٍ فِيمَا سِوَاهُ مِنَ الْمَسَاجِدِ إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ ﴾

“Benim bu Mescidi (Nebevi)mde kılınan bir namaz, Mescidi Haram hariç diğer mescitlerde kılınan bir namazdan (derece bakımdan) daha üstündür”

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Ebu Hureyre[87] (Buhârî – Müslim)
2. Abdullah ibn Ömer[88] (Müslim)
3. Meymûne[89] (Müslim)
4. Cübeyr b. Mut’im[90] (İmam Ahmed)
5. Sa’d b. Vakkâs[91] (İmam Ahmed)
6. Erkam b. Ebi’l-Erkam[92] (İmam Ahmed)

7. Câbir b. Abdullah[93] (İmam Ahmed)

8. Abdullah ibnü'z-Zübeyr[94] (İmam Ahmed)

Tirmizî (ö. 279/892)'de geçtiği üzere; bu konuda bu hadis şu yollardan da gelmiştir:

9. Hz. Ali[95]

10. Ebu Saîd el-Hudrî[96]

Yine bu hadis, bir çoğunun kitabında şu yollardan da gelmiştir:

11. Abdurrahman b. Avf

12. Hz Aişe[97]

13. Abdullah b. Osmân

(İbn Abdilberr) **"İstizkâr"**da derki: "Bir topluluk, bu hadisi, Ebu Hureyre'den rivayet etmiştir. Yine bu hadis, bir çok yollardan Hz. Peygamber (s.a.v)'den rivayet edilmiştir. Bunların çoğunu, **"Temhîd"** adlı kitabımda belirttim. Hadisçiler, bu hadisin, sıhhati üzerinde birleşmişlerdir."

(Münâvî'de) **"Feyzu'l-Kadîr"**de derki: "İbn Abdilberr dedi ki: 'Bu hadis, Ebu Hureyre'den sağlam, sahih ve **mütevatir** yollardan rivayet edilmiştir.'

Zeynü'l-Irâkî'de dedi ki: 'Bu hadis, kurala uygun bir mütevatirle değil de, aksine meşhur bir yolla gelmiştir.' (Münâvî'nin sözü burada bitmektedir.)

(Derim ki:) Bu hadisin, Ebu Hureyre'ye özgü yoldan olumsuz olması, gizli olmadığı gibi, hadisin bir aslının olmadığı anlamına gelmez. Çünkü hadisin, Ebu hureyre dışında Sahabenin bir çoğundan geldiğini bilmekteyim.

* * *

59- ﴾ جُعِلَتْ لِيَ الْأَرْضُ مَسْجِداً وَطَهُوراً ﴿

"Yeryüzü, bana; Mescid ve temiz kılınmıştır"

Suyûtî (ö. 911/1505) **"el-Câmi"**de[98] bu hadisi bu lafızla şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Hureyre[99]
2. Ebu Zerr[100]
3. Enes. Bu hadisi, şu lafızla bu yoldan getirmiştir:

﴿ جُعِلَتْ لِيَ كُلُّ الْأَرْضِ طَيِّبَةً مَسْجِداً وَطَهُوراً ﴾

"Bütün yeryüzü, bana; güzel, Mescid ve temiz kılınmıştır"

(Münâvî) **"Teysîr"** de derki: "Bu hadisin senedi, sahihtir.

Müslim (ö. 261/875), bu hadisi, şu yoldan şöyle rivayet etmiştir:

4. Huzeyfe[101]

﴿ فُضِّلْنَا عَلَى النَّاسِ بِثَلاَثٍ: جُعِلَتْ صُفُوفُنَا كَصُفُوفِ الْمَلاَئِكَةِ وَجُعِلَتْ لَنَا الْأَرْضُ مَسْجِداً وَجُعِلَتْ لَنَا تُرْبَتُهَا طَهُوراً إِذَا لَمْ نَجِدِ الْمَاءَ ﴾

"Diğer insanlara karşı şu üç şeyle üstün kılındık:

1. **Saflarımız, meleklerin safları gibidir.**
2. **Yeryüzü, bize; Mescid kılınmıştır.**
3. **Su bulamadığımız da yeryüzünün toprağı bize temiz kılınmıştır."**

Yine Müslim, bu hadisi, Ebu Hureyre'den şu lafızla rivayet etmiştir:

﴿ فُضِّلْتُ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ بِسِتٍّ: (ثُمَّ ذَكَرَ مِنْهَا) وَجُعِلَتْ لِيَ الْأَرْضُ طَهُوراً وَمَسْجِداً ﴾

"Diğer Peygamberlere karşı şu altı şeyle üstün kılındım: (Bunların bir kısmını anlatıp daha sonra da devamla şöyle buyurdu:) Yeryüzü, bana; Mescid ve temiz kılınmıştır."

Taberânî (ö. 360/970)'de, bu hadisi, şu yoldan merfu' olarak şöyle rivayet etmiştir:

5. Saîb b. Yezîd[102]

﴿ فُضِّلْتُ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ بِخَمْسٍ: (ثُمَّ ذَكَرَ مِنْهَا) وَجُعِلَتْ لِيَ الْأَرْضُ مَسْجِداً وَطَهُوراً ﴾

“Diğer Peygamberlere karşı şu beş şeyle üstün kılındım: (Bunların bir kısmını anlatıp daha sonra da devamla şöyle buyurdu:) Yeryüzü, bana; Mescid ve temiz kılınmıştır.”

Yine Taberânî, bu hadisi, şu yoldan merfu’ olarak şöyle rivayet etmiştir:

6. Ebu’d-Derdâ’[103]

﴿ فُضِّلْتُ بِأَرْبَعٍ: (ثُمَّ ذَكَرَ مِنْهَا) وَجُعِلَتْ لِيَ الْأَرْضُ مَسْجِداً وَطَهُوراً ﴾

“(Diğer Peygamberlere karşı) dört şeyle üstün kılındım: (Bunların bir kısmını anlatıp daha sonra da devamla şöyle buyurdu:) Yeryüzü, bana; Mescid ve temiz kılınmıştır.”

Beyhakî (ö. 458/1066)’de **“Şuab”**da bu hadisi, merfu’ olarak şu yoldan rivayet etmiştir:

7. Ebu Ümâme el-Bâhilî[104]

﴿ فُضِّلْتُ بِأَرْبَعٍ: جُعِلَتْ لِيَ الْأَرْضُ مَسْجِداً وَطَهُوراً ﴾

“(Diğer Peygamberlere karşı) dört şeyle üstün kılındım: 1. Yeryüzü, bana; Mescid ve temiz kılınmıştır.”

Tirmizî (ö. 279/892)’de **﴿ اَلْأَرْضُ كُلُّهَا مَسْجِدٌ إِلاَّ الْمَقْبَرَةَ وَالْحَمَامَ ﴾** **“Mezarlık ve hamamlar hariç, yeryüzünün hepsi Mescid (kılınmış)tır”** hadisini de şu yoldan rivayet etmiştir:

8. Ebu Saîd el-Hudrî[105]

Tirmizî daha sonra derki: Bu konuda bu hadis, şu yollrdan da gelmiştir:

9. Hz Ali[106]

10. Abdullah ibn Amr[107] ile Ebu Hureyre

11. Câbir[108]

12. Abdullah ibn Abbâs,[109] Huzeyfe, Enes, Ebu Ümâme el-Bâhilî, Ebu Zerr

Dediler ki: Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

﴿ جُعِلَتْ لِيَ الْأَرْضُ مَسْجِداً وَطَهُوراً ﴾

“Yeryüzü, bana; Mescid ve temiz kılınmıştır”

(Tirmizî’nin sözü burada bitmektedir.)

(Derim ki:) Bu hadis, Buhârî ile Müslim’in **"Sahih"**leri ile bir çok hadis kitabında Câbir yolundan gelen hadisin bir bölümüdür. Bu hadisin baş tarafı şu şekildedir:

﴿ أُعْطِيتُ خَمْساً ﴾

“(Diğer Peygamberlere karşı) bana beş şey verildi: …”

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”** adlı kitabının ‘Kitâbu’l-Menâkib’ (=Menkibeler Bölümün) de bu hadisi, **mütevatir** hadisler içerisinde saymıştır. Bu bölüm, Allah’ın izniyle ileri de gelecektir.

* * *

60- ﴿ بَشِّرِ الْمَشَّاءِينَ فِي الظُّلَمِ إِلَى الْمَسَاجِدِ بِالنُّورِ التَّامِّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ﴾

“Karanlıkta Mescide gidenlere, Kıyamet günü tam bir nura kavuşacaklarını müjdele!”

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollrdan getirmiştir:

1. Büreyde[110]
2. Enes[111]
3. Sehl b. Sa’d[112]
4. Zeyd b. Hârise[113]
5. Abdullah ibn Abbâs[114]
6. Abdullah ibn Ömer[115]
7. Ebu Ümâme[116]
8. Ebu’d-Derdâ’[117]
9. Ebu Hureyre[118]
10. Hz. Aişe[119]

11. Ebu Musa[120]

12. Ebu Saîd el-Hudrî[121]

13. Hârise b. Vehb[122]

14. Hutaym el-Hudânî[123] (Mürsel olarak)

15. Atâ’ b. Yesâr[124] (Mürsel olarak)

Toplam, 15 kişi.

(Derim ki:) Şeyh Abdurrauf el-Münâvî (ö. 1031/1622) **“Feyzu’l-Kadîr”** ile **“Teysîr”** adlı kitaplarında Suyûtî’den naklen bu hadisin, **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

İbnü’l-Cevzî (ö. 597/1200)’nin sözüne göre, bu hadis, eleştiriye uğradığı sabit olmamıştır. Örneğin:

a. Büreyde Hadisi. (Münâvî) **“Teysîr”**de, Münzirî (ö. 656/1258)’ye bağlı olarak bu hadisin ravilerinin güvenilir olduğunu söylemiştir.

b. Sehl Hadisi. İbn Huzeyme (ö. 311/923) ile Hâkim (ö. 405/1014) ise, bu hadisin, sahih olduğunu söylemiştir.

Hâkim derki: “Bu hadis, Buhârî ile Müslim’in şartlarına göre sahihtir.”

Münzirî (ö. 656/1258)’de derki: “(Hâkim’in sözünün sonunda) كذا قال “Aynı şekilde söylemiştir” ibaresi vardır.”

c. Ebu’d-Derdâ’ Hadisi. Münzirî derki: Bu hadisi, Taberânî **“Kebîr”**de hasen bir senedle ve İbn Hibbân’da **“Sahîh”**de rivayet etmiştir.

d. Yine Münzirî, Ebu Hureyre Hadisi hakkında da derki: “Bu hadisi, Taberânî **“el-Evsat”**da hasen bir senedle rivayet etmiştir.

* * *

61- ﴿ أَسْفِرُوا بِالْفَجْرِ فَإِنَّهُ أَعْظَمُ لِلْأَجْرِ ﴾

“Sabah namazını aydınlıkta kılın; çünkü aydınlıkta sabah na-mazı kılmanın sevabı, daha büyüktür”

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollrdan getirmiştir:

1. Râfi’ b. Hadîc[125]

2. Mahmûd b. Lebîd[126]

3. Bilâl[127]

4. Abdullah ibn Mes'ud[128]

5. Ebu Hureyre[129]

6. Havvâ[130]

7. Enes[131]

8. Katâde[132]

9. Sahabeden birisi[133]

Toplam, 9 kişi.

(Derim ki:) Tirmizî (ö. 279/892), bu hadisi, Râfi' b. Hadîc'ten rivayet edip daha sonra da derki: "Bu konuda Ebu Berze, Câbir ile Bilâl'den de rivayetler gelmiştir."

Zeylaî (ö. 762/1360) **"Tahrîcu Ehâdisi'l-Hidâye"**de derki: "Bu hadis; Râfi' b. Hadîc, Mahmûd b. Lebîd, Bilâl, Enes, Katâde, İbnü'n-Nu'mân, Abdullah ibn Mes'ud, Ebu Hureyre ile Havvâ el-Ensârî'den rivayet edilmiştir."

(Daha sonra Zeylaî, bunlardan gelen hadisleri nakletmiştir.) Daha geniş bilgi için bu kitaba başvurabilirsiniz.

Şeyh Abdurrauf el-Münâvî (ö. 1031/1622) **"Feyzu'l-Kadîr"**de Suyûti'ye uyarak bu hadisin, **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

* * *

62- ﴿ إِذَا اِشْتَدَّ الْحَرُّ فَأَبْرِدُوا بِالصَّلاَةِ ﴾

"Sıcaklık arttığı zaman, (öğle) namazını, (vakit) serinleyince kılınız"

Bir rivayette ise ﴿ بالظهر فإن شدة الحر من فيح جهنم ﴾ **"Öğle namazını, (vakit) serinleyince kılın; çünkü aşırı sıcaklık, Cehennemin kabarmasındandır"**[134] ifadesi vardır."

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Zerr[135]
2. Ebu Hureyre[136]
3. Abdullah ibn Ömer[137]
4. Ebu Saîd el-Hudrî[138]
5. Ebu Musa[139]
6. Muğîre b. Şu’be[140]
7. Hz. Aişe[141]
8. Safvân[142] (Kâsım’ın babası)
9. Abdurrahman ibn Câriye[143]
10. Amr b. Abese[144]
11. Adı bilinmeyen birisi.[145] (Bu, Abdullah olabilir.)
12. Hz. Ömer[146]
13. Adullah ibn Abbâs[147]
14. Abdurrahman ibn Alkame[148]
15. Enes[149]
16. Atâ’ b. Yesâr[150] (Mürsel olarak)
17. Haccâc el-Bâhilî[151] (Bu kişi, sahabedir.)

Toplam, 17 kişi.

(Derim ki:) Yine bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

18. Adullah ibn Mes’ud[152]
19. Câbir b. Abdullah[153]

(Münâvî) **“Feyzu’l-Kadîr”**de der ki: “Suyûtî dedi ki: ‘Bu hadis, **mütevatir**dir. Bu hadisi, 10 küsur sahabe rivayet etmiştir.’”

* * *

63- ﴿ خَيْرُ صُفُوفِ الرِّجَالِ أَوَّلَهَا وَشَرُّهَا آخِرُهَا وَخَيْرُ صُفُوفِ النِّسَاءِ آخِرُهَا وَشَرُّهَا أَوَّلُهَا ﴾

"Erkeklerin saflarının en değerlisi, en öndeki saftır. En değer-sizi de, en arkadakidir. Kadınların saflarının en değerlisi de, en geride olanıdır. En değersizi de, en önde olanıdır"

Müslim (ö. 261/875) ve dört sünen sahibi, bu hadisi, şu yoldan rivayet etmiştir:

1. Ebu Hureyre[154]

Tirmizî (ö. 279/892) derki: "Bu hadis, hasen-sahihtir."

Yine Tirmizî (sözüne devamla) derki: "Bu hadis, bu konuda şu yollardan da gelmiştir:

2. Câbir[155]
3. Abdullah ibn Abbâs[156]
4. Ebu Saîd el-Hudrî[157]
5. Übey
6. Hz. Aişe
7. İrbâd b. Sâriye
8. Enes.[158] (Tirmizî'nin sözü burada bitmektedir.)

Münzirî (ö. 656/1258), bu hadisi, Ebu Hureyre yolundan rivayet ettikten sonra devamla şöyle der: "Bu hadis; içlerinde Abdullah ibn Abbâs, Hz. Ömer, Enes b. Mâlik, Ebu Saîd el-Hudrî, Ebu Ümâme, Câbir b. Abdullah ve daha bir çoklarının da bulunduğu bir sahabe topluluğundan rivayet edilmiştir."

Bir çok kimse, bu hadisi rivayet eden bu kimselere, şunları da ilave etmişlerdir:

9. Hz. Ömer[159]
10. Ebu Ümâme[160]

Yine bir çok kimse, bu hadisi rivayet eden bu kimselere, şunu da da ilave etmişlerdir:

11. Fâtıma b. Kays

* * *

64- ﴾ اَلْأَمْر بِتَعْدِيلِ الصُّفُوفِ وَسُدّ خَلَلِهَا ﴿

“(Cemaatle namaz kılarken) safların düzeltilmesini ve saflarda-ki boş yerlerin doldurulmasını emretme (ile ilgili hadisler)”

Ebu Ömer ibn Abdilberr (ö. 463/1071) **“İstizkâr”**da konu ile ilgili hadislerin, sıhhatli ve **mütevatir** olduğunu aynen şöyle anlatmaktadır:

“(Cemaatle) namaz kılarken safların düzeltlmesine gelince, bu konudaki rivayetler, farklı geliş yollarından **mütevatir**dir.

Yine Hz. Peygamber (s.a.v)’in, safların düzeltmesini emretmesi ile ilgili gelen hadislerin tamamı, sağlam ve sıhhatlidir.

Hz. Peygamber (s.a.v)’den sonrada Raşid Halifeler de, bu hükmü uygulamışlardır. Bu konuda alimler arasında herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Bu konudaki hadislerin senedleri, Musannif’in kitaplarında çokça geçmektedir. Fakat bunları, bir yöntem olarak anmayı uygun görmedim.”

Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447) **“Fethu’l-Bârî”**de konu ile ilgili olarak şöyle der: “Saftaki boş yerleri doldurmayı emretme ile ilgili hadisler gelmiştir. Bu konuyu teşvik mahiyetinde pek çok hadis bulunmaktadır. Bu hadislerin en kapsamlısı, Ebu Dâvud’da geçen Abdullah ibn Ömer[161] hadisidir. İbn Huzeyme ile Hâkim, bu hadisin, sahih olduğunu söylemiştir. Bu hadisin lafzı da şu şekildedir:

﴾ أَقِيمُوا الصَّفِّ وَحَاذُوا بَيْنَ الْمَنَاكِبِ وِسُدُّوا الْخَلَلَ وَلاَ تَذَرُوا فُرُجَاتٍ لِلشَّيْطَانِ وَمَنْ وَصَلَ صَفاًّ وَصَلَهُ اللّهُ وَمَنْ قَطَعَ صَفاًّ قَطَعَهُ اللّهُ ﴿

“Safı düz kılın. Omuzları bir hizaya getirin. Aradaki boşlukları doldurun. Arada Şeytan(ın girebileceği) gedikleri bırakmayın. Kim safa ulaşırsa, Allah’da ona kavuşur. Kim de saftan koparsa, Allah’ta ondan kopar”

Tirmizî (ö. 279/892)’nin konu ile ilgili bab başlığı ise, ‘Bâb-u mâ câe fi ikâmeti’s-saff’ (=Safların düzeltilmesi hakkında gelen bâb) şeklindedir.

Daha sonra da bu bâb başlığı altında Nu'mân b. Beşîr'den[162] şöyle bir hadis rivayet etmiştir:

﴿ كَانَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسَوِّي صُفُوفَنَا فَخَرَجَ يَوْمًا فَرَآ رَجُلاً خَارِجاً صَدْرَهُ عَنِ الْقَوْمِ. فَقَالَ: لَتُسَوُّنَّ صُفُوفَكُمْ أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللّهَ بَيْنَ وُجُوهِكُمْ ﴾

"Resulullah (s.a.v) cemaatle namaz kılarken saflarımızı düzeltirdi. Bir gün saftan göğsü cemaatten dışarı çıkan bir adam görüp bunun üzerine şöyle buyurdu:

'Ya saflarınızı düzeltirsiniz ya da Allah, aranıza düşmanlık atar' buyurdu."

Tirmizî (sözüne devamla) derki: Bu konuda Câbir b. Semure,[163] Berâ',[164] Câbir b. Abdullah,[165] Enes,[166] Ebu Hureyre[167] ile Hz. Aişe'den[168] de birer hadis rivayet edilmiştir."

Yine Tirmizî devamla derki: "Nu'mân b. Beşîr Hadisi, hasen-sahihtir." (Tirmizî'nin sözü burada bitmektedir.)

Bu konuda daha geniş bilgi için Münzirî (ö. 656/1258)'nin **"Terğîb ve't-Terhîb"** adlı kitabına bakabilirsiniz. Çünkü bu kitapda konu ile ilgili bir çok hadis geçmektedir. Nu'mân Hadisi, (bu kitapda) İmam Mâlik ile altı hadis imamına dayandırılmıştır.

(Suyûtî'de) **"Dürrü'l-Mensûr"** adlı kitabında ﴿ وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ ﴾ **"(Melekler:) Şüphesiz biz orada sıra sıra dururuz ve şüphesiz Allah'ı tesbih ederiz"** (Saffât: 37/165-166) ayetinin tefsirinde bu konu ile ilgili bir çok hadis getirmiştir. (Bu hadislerden birisi de, şudur:)

"Zeyd b. Mâlik'ten nakledildiğine göre; bu ayet ininceye kadar insanlar bölük bölük namaz kılıyorlardı. Bu ayet inince, saf tutmakla emrolundular."[169]

* * *

65- ﴿ لَوْلاَ أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لَاَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلاَةٍ ﴾

“Ümmetime zorluk vermeyecek olsaydım, her namaz için mis-vak kullanmalarını emrederdim”

Bir rivayette ise, bu hadis, daha önce ﴿ عِنْدَ كُلِّ وُضُوءٍ ﴾ **“Her abdest alma sırasında”** ibaresiyle geçmişti.

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Hureyre[170]
2. Zeyd b. Hâlid el-Cühenî[171]
3. Ebu Saîd el-Hudrî
4. Hz. Ali[172]
5. Temmâm b. Abbâs[173]
6. (Kardeşi) Kusem b. Abbâs[174]
7. Sahabeden adı belirtilmeyen biri[175]
8. Zeyneb bint Cahş[176]
9. Ümmü Habîbe[177]
10. Ca’fer b. Ebi Tâlib[178]
11. Abbâs b. Abdulmuttalib[179]
12. Abdullah ibn Abbâs[180]
13. Abdullah ibn Amr[181]
14. Hz. Aişe[182]
15. Enes[183]

16. Câbir[184]

17. Sehl b. Sa’d[185]

18. Abdullah ibn Ömer[186]

19. Üsâme b. Zeyd[187]

20. Abdullah ibnü’z-Zübeyr[188]

21. Abdullah ibn Hanzala[189]

22. Hz. Ebu Bekr[190]

23. Huzeyfe[191]

24. Vâsile[192]

25. Ebu Ümâme[193]

26. Ebu Eyyûb[194]

27. Ebu Musa[195]

28. Ümmü Seleme[196]

Toplam, 28 kişi.

(Derim ki:) Yine bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

29. Mekhûl[197] (Mürsel olarak).

Bu hadis ise, şu lafızla gelmiştir:

﴿ لَاَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ وَالطِّيبِ عِنْدَ كُلِّ صَلاَةٍ ﴾

“Her namaz sırasında misvak kullanmalarını ve güzel (koku) sürün-melerini emrederdim”

Bu hadisi, İbn Ebi Şeybe (ö. 235/849) **“Musannef”**de rivayet etmiştir.

30. Hassân b. Atiye[198]

Bu hadisi de, İbn Ebi Şeybe rivayet etmiştir.

Münâvî (ö. 1031/1622) **“Teysîr”**de, bu hadisin, **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

* * *

66- ﴿ مِفْتَاحُ الصَّلاَةِ اَلطُّهُورُ وَتَحْرِيمُهَا اَلتَّكْبِيرُ وَتَحْلِيلُهَا اَلتَّسْلِيمُ ﴾

“Namazın anahtarı, temizliktir. Namaz (dışı şeylerle uğraşma-yı) haram kılan husus, İftitah (=Başlangıç/Giriş) tekbiridir. Namaz (dışı şeylerle uğraşmayı) helal kılan husus da, (en sonda verilen) selamdır”

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Hz. Ali[199]
2. Câbir[200]
3. Ebu Saîd el-Hudrî[201]
4. Abdullah b. Zeyd[202]
5. Abdullah ibn Abbâs[203]
6. Abdullah ibn Mes’ud[204]
7. Enes[205]

Toplam, 7 kişi.

(Derim ki:) Tirmizî (ö. 279/892), bu hadisi, ‘Ebvâbu’t-Tahâret’ (=Temizlik Babları) bahsinin baş tarafında Hz. Ali’den[206] rivayet etmiştir.

Daha sonra da der ki: “Bu hadis, bu konuda rivayet edilen hadiaslerin en sıhhatlisi ve en iyisidir.”

Yine Tirmizî derki: “Bu konuda Câbir ile Ebu Saîd el-Hudrî’den de rivayetler gelmiştir.”

Yine Tirmizî, bu hadisi, ‘Bâb-u mâ câe fi tahrîmi’s-salât ve tahlîlihâ’ (=Namazın tahrimi ve tahlili hakkında gelen bâb) da Ebu Saîd el-Hudrî’den de[207] rivayet etmiştir.

Tirmizî, burada derki: “Bu konuda Hz. Ali ile Hz. Aişe’den de rivayetler gelmiştir.”

Daha sonra da der ki: “Bu konuda gelen Hz Ali Hadisi, sened bakımından en iyisi ve Ebu Saîd el-Hudrî Hadisinden de daha sıhhatlidir.”

İbn Teymiyye ise bu konu ile ilgili olarak şöyle der: “Hz. Peygamber (s.a.v) ile sahabilerin, namaza (iftitah) tekbiri ile başladıkları **mütevatir** nakil ve Müslümanların icmasıyla sabit olmuştur.”

Kast edilen şu da olabilir: (Tasavvufçu İbn Arâbî) **“Futûhâtu’l-Mekkiyye”** adlı kitabında, ‘Tekbir’ lafzı konusundaki ihtilafı anlattıktan sonra aynen şöyle der: “Bu konuda sünnete uyma, en uytgun olanıdır; çünkü bize, sadece bu lafız nakledilmiştir. Bu da, **tevatür** ile gelen **اللهُ أَكْبَر** ”Allahu Ekber” lafzıdır.”

* * *

67- ﴿ رَفْعِ الْيَدَيْنِ فِي الصَّلاَةِ فِي الْإِحْرَامِ وَالرُّكُوعِ وَالْاِعْتِدَالِ ﴾

“Namaza başlarken, rükuya giderken ve rükudan doğrulurken elleri kaldırma” ile ilgili hadisler

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Abdullah ibn Ömer[208]
2. Mâlik ibnü’l-Huveyris[209]
3. Vâil b. Hucr[210]
4. Hz. Ali[211]
5. Sehl b. Sa’d[212]
6. Abdullah ibnü’z-Zübeyr[213]
7. Abdullah ibn Abbâs[214]
8. Muhammed b. Mesleme[215]

9. Ebu Useyd[216]
10. Ebu Humeyd[217]
11. Ebu Katâde[218]
12. Ebu Hureyre[219]
13. Enes[220]
14. Câbir b. Abdullah[221]
15. Umeyr el-Leysî[222]
16. Hakem b. Umeyr[223]
17. el-A'râbî[224]
18. Hz. Ebu Bekr[225]

19. Berâ’[226]

20. Hz. Ömer[227]

21. Ebu Musa el-Eş’arî[228]

22. Ukbe b. Âmir[229]

23. Muâz b. Cebel[230]

Toplam, 23 kişi.

(Derim ki:) İbn Kayyim (ö. 751/1350) **“Hedy”**[231] adlı kitabında derki: “Hz. Peygamber (s.a.v)’in, **bu üç yerde**[232] ellerini kaldırdığını 30 kadar sahabi rivayet etmiştir. Cennetle müjdelenen 10 kişi de, bu hadisi, rivayet etme de birleşmişlerdir.”

Buhârî (ö. 256/870), bu konuda müstakil bir cüz’ yazmıştır. Bu kitapçık, şimdi de kullanılan meşhur bir kitapçıktır.[233]

İbn Kesîr (ö. 774/1372)’in savına göre ise; **“iftitah tekbiri sırasında elleri kaldırma”** hadisi de, **mütevatir**e özgüdür. Ayrıca iftitah tekbiri sırasında elleri kaldırmayı rivayet edenlerin hepsini ardı ardına sıralamıştır. Yalnız buradaki mütevatirliğin, secdeye giderken değil de, rükuya giderken ve rükudan doğrulurken olduğunu da kaydetmiştir.

Doğrusu şudur: **Mütevatir**lik, tamamen bu üç yerdedir.

İlk iki rek’ati tamamlayıp ayağa kalkarken ellerin kaldırılmasına gelince; bu, Abdullah ibn Ömer’den merfu’ olarak gelmiştir. Bu hadisi ise, Buhârî ile bir çok kimse rivayet etmiştir. Üstelik bu hadisin şahitleri de vardır.

Bu şahitlerden bazıları şunlardır:

1. Ebu Humeyd’in, sahabeden 10 kişilik bir grubun içinde naklettiği hadis,

2. Hz. Ali Hadisi

Bu iki hadisi, Ebu Dâvud rivayet etmiştir. Ayrıca İbn Huzeyme ile İbn Hibbân’da, bu iki hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir.

Buhârî (ö. 256/870), **“Ref’u’l-yedeyn fi’s-salât”** adlı cüz’ünde derki: “Abdullah ibn Ömer, Hz. Ali ile Ebu Humeyd’in - sahabeden 10 kişilik bir grubun içinde naklettiği- ikinci rek’atten ayağa kalkarken ellerin kaldırılması ile ilgili anlattığı ilavesi, sahihtir; çünkü bunlar, (belli) bir çeşit namaz anlatmamışlardır. Bu nedenle de anlattıkları namazlarda görüş ayrılıkları vardır. Yalnız bazıları, anlattıkları bazı namazlara ilave de bulunmuşlardır. İlim adamlarından yapılan ilave ise, makbuldür.”

İbn Battâl (ö. 449/1057) derki: “Namaz kılarken ellerin kaldırılması gerektiğini söyleyen kimsenin bu ilaveyi de kabul etmesi gerekir.”

Hattâbî (ö. 388/998)’de derki: “İmam Şâfiî, bu şekilde yapılan ialveyi kabul etmemiştir; çünkü İmam Şâfiî, ilaveyi kabul etme de, ilavenin bir aslının bulunması gerektiğini söylemiştir.”

İbnü’l-Cevzî (ö. 597/1200), İbn Hacer (ö. 852/1447) ve Şeyhülislam Zekeriyyâ el-Ensârî (ö. 928/1522) gibi bir çok alim, elleri kaldırma ile ilgili hadislerin topluca **mütevatir** olduğunu söylemişlerdir.

Buhârî (ö. 256/870), söz konusu cüz’ünde derki: “Bu hadisi, Hz. Peygamber (s.a.v)’den, sahabeden 17 kişi rivayet etmiştir.

(İbn Hacer) **“Fethu’l-Bârî”** de, Buhârî’nin bu sözünü nakletmiştir.

(İbn Hacer) derki: “Hâkim ile Ebu’l-Kâsım ibn Mende’nin anlattığına göre; bu hadisi rivayet edenler içerisinde Aşere-i Mübeşşere de bulunmaktadır.

Hocamız Hafız Ebu’l-Fadl (Irâkî)’nin anlattığına göre ise; sahabeden bu hadisi rivayet edenler ardarda olup bunların sayısı, 50 kişiye ulaşmıştır.”[234]

Yine aynı şekilde Suyûtî (ö. 911/1505)’de **“Şerhu’t-Takrîb”** ile **“Şerhu Elfiyyeti mustalahi li’l-Irâkî”**de kaydettiğine göre; bu hadisi, sahabeden 50 kadar kişi rivayet etmiştir.

Sehâvî (ö. 902/1496)’de **“Fethu’l-muğîs”**de konu ile ilgili olarak aynen şöyle der: “Beyhakî dedi ki: ‘Hâkim’in şöyle söylediğini işittim: ‘Dört halife, sonra Aşere-i Mübeşşere ve bunlardan sonra da çeşitli şehirlere dağılan büyük imamların, bu sünnetin dışında Hz. Peygamber (s.a.v)’den yaptıkları rivayette ittifak ettikleri bir sünnet daha bilmiyoruz.’

Beyhakî devamla derki: ‘Bu, hocamız Ebu Abdullah’ın söylediği gibidir. O derki: ‘Bu sünneti, Aşere-i Mübeşşere ile bir çok sahabeden

rivayet ettim.’

İbn Abdilberr’de **“Temhîd”**de dedi ki: ‘Bu hadisi, 13 sahabe rivaywet etmiştir.’

Buhârî’ye gelince; o, bu hadisi, 17 kişiye dayandırmıştır.

İbnü’l-Cevzî’nin **“Mevzuât”** adlı kitabında ise, bu hadisi rivayet edenlerin sayısı, 22 kişidir.

Musannif Irâkî’de, bu hadisi rivayet eden sahabileri ardı ardına getirip bunların sayısını 50 kadara ulaştırmıştır.

İbn Hazm’da, bu hadisi, **mütevatir** olmakla nitelemiştir.” (Sehâvî’nin sözü burada bitmektedir.)

Bu konuda daha geniş bilgi için İbn Hacer (ö. 852/1447)’in, **“Emaliyyul’l-muhrace alâ muhtasarı İbni’l-Hâcib el-Aslî”** adlı kitabına bakabilirisiniz.

* * *

68- ﴿ وَضْعُ الْيَدَيْنِ أحداهمَا عَلَى الْأُخْرَى فِي الصَّلاَةِ ﴾

“Namazda (ayakta dururken) elin birini, diğerinin üzerine koyma” ile ilgili hadisler

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Sehl b. Sa’d es-Sâadî[235]
2. Vâil b. Hucr el-Hadramî[236]
3. Abdullah ibn Mes’ud[237]
4. Hulb et-Tâî[238]
5. Hz. Ali[239]
6. Abdullah ibnü’z-Zübeyr[240]
7. Ebu Hureyre[241]
8. Câbir b. Abdullah[242]
9. Hâris b. Ğutayf es-Simâlî[243]

10. Amr b. Hurays el-Mahzûmî
11. Ya’lâ b. Mürre es-Sakafî[244]
12. Abdullah ibn Ömer
13. Ebu’d-Derdâ’[245]
14. Huseyfe
15. Hz. Aişe
16. Abdullah ibn Abbâs[246]
17. Enes
18. Şeddâd b. Şurahbîl[247]
19. Muâz b. Cebel
20. Süfyân es-Sevrî ise birçok sahabeden rivayet etmiştir.

Yine bu hadis, **mürsel** olarak ise, şu yollardan gelmiştir:

21. Ebu Ümeyye Abdulkerîm b. Ebi’l-Muhârik el-Basrî
22. Tâvus[248]
23. Hasan el-Basrî
24. Atâ’ b. Ebi Rebâh
25. İbrahîm en-Nehaî

* * *

69- ﴿ اَلْقِرَاءَة بِالْبَسْمَلَةِ فِي الصَّلاَةِ ﴾

“Namazda besmele okuma”[249] **ile ilgili hadisler**

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Abdullah ibn Abbâs[250]
2. Hz. Ali[251]
3. Ümmü Seleme[252]
4. Ebu Hureyre[253]
5. Abdullah ibn Ömer[254]
6. Büreyde[255] ve daha bir çokları.

Bir çok kimse, Hz. Peygamber (s.a.v)’in, namazda kesinlikle besmele okuduğunu söylemiştir.

Fakat Hz. Peygamber (s.a.v), besmeleyi; bazen açıktan (sesli) –bu azdır- ve bazen de gizli (sessiz) okumuştur. Gizli okuması, açıktan okumasından daha çoktur.

* * *

70- ﴿ تَرْك الْجَهْرِ بِها فِي الصَّلاَةِ ﴾

“Namazda besmeleyi açıktan (=sesli) okumayı terk etme” ile ilgili hadisler

Tahâvî (ö. 321/933) **“Şerhu Meâni’l-Âsâr”** adlı kitabında belirttiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v)’in, namazda besmeleyi sesli okumayı terk etmesi ile ilgili Ebu Bekr, Hz. Ömer ve Hz. Osmân’dan gelen rivayetler, **müte-vatir**dir.[256]

Bu konuda daha geniş bilgi için Tahâvî (ö. 321/933) **“Şerhu Meâni’l-Âsâr”** adlı kitabının ‘Bâb-u kırâati Bismillahirrahmanirrahim fi’s-salât’ (=Namazda Besmele okuma ile ilgili bâb) bahsine bakabilirsiniz.[257]

* * *

71- ﴾ اَلْجَهْرِ بِالْبَسْمَلَةِ ﴿

“Namazda besmeleyi açıktan (sesli) okuma” ile ilgili hadisler

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”** da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Enes[258]
2. Abdullah ibn Abbâs[259]
3. Ebu Hureyre[260]
4. Ümmü Seleme[261]
5. Hz. Osmân[262]
6. Hz. Ali[263]
7. Câbir b. Abdullah[264]
8. Hakem b. Umeyr[265]
9. Abdullah ibn Ömer[266]
10. Ammâr b. Yâsir[267]
11. Nu’mân b. Beşîr[268]
12. Hz. Aişe[269]
13. Übey b. Ka’b[270]
14. Semure b. Cündub[271]
15. Büreyde[272]
16. Bişr yada Beşîr b. Muâviye[273]
17. Hüseyin b. Urfuta[274]

18. Mücâlid b. Sevr[275] ve Ensar ile Muhacirden bir topluluk[276]

(Hadisi rivayet edenler,) bu anılan toplulukla birlikte toplam 18 kişi.

(Derim ki:) Suyûtî (ö. 911/1505) **"Şerhu't-Takrîb"**de konu ile ilgili olarak aynen şöyle der: "Hz. Peygamber (s.a.v)'in, namazda, besmeleyi okuduğunun sabit oluşu şu yollardan gelmiştir:

a. Ebu Hureyre Hadisi. Bu hadis, çeşitli yollardan Hâkim, İbn Huzeyme, Nesâî, Dârekutnî, Beyhakî ve Hâtib'de geçmektedir.

b. Abdullah ibn Abbâs Hadisi. Bu hadis; Tirmizî, Hâkim ve Beyhakî'de geçmektedir.

c. Hz. Osmân, Hz. Ali, Ammâr b. Yâsir, Câbir b. Abdullah, Nu'mân b. Beşîr, Abdullah ibn Ömer, Hakem b. Umeyr ile Hz. Aişe'den gelen hadisler ise, Dârekutnî'de geçmektedir.

d. Semure b. Cündub Hadisi ile Übeyy b. Ka'b Hadisi. Bu iki hadis ise, Beyhakî'de geçmektedir.

e. Büreyde, Mücâlid b. Sevr, Bişr yada Beşîr b. Muâviye ile Hüseyin b. Urfuta'dan gelen hadisler ise, Hâtib'de geçmektedir.

f. Ümmü Seleme Hadisi. Bu hadis ise, Hâkim'de geçmektedir.

g. Ensar ile Muhacirden gelen bir topluluğun rivayet ettiği hadis. Bu hadis ise, Şâfiî'(nin kitabın)da geçmektedir.

Görüldüğü gibi bu hadis, **mütevatir** derecesine ulaşmıştır. Bu hadisin bütün geliş yollarını, **"Ezhâru'l-Mütenâsira fi'l-Ahbâri'l-Mütevâtira"**da belirttim." (Suyûtî'nin sözü burada bitmektedir.)

(Aynî) **"Umdetu'l-Kârî"** adlı kitabının 'Bâb-u mâ yekûlu ba'de't-Tekbîr' (= Tekbirden sonra söylenecek söz hususunda gelen bab) bahsinde konu ile ilgili olarak aynen şöyle der: "(Namazda besmeleyi) açıktan okuma hususunda bir grup sahabeden nakledilen hadisler, pek çok ve çeşitlidir. Bunların sayısı, 21 sahabiye ulaşmaktadır. Bunlar, (namazda) besmelenin açıktan (sesli) okunduğunu Hz. Peygamber (s.a.v)'den rvayet etmişlerdir. Fakat bunların sadece bir kısmı, namazda besmelenin sesli okunduğunu belirtmiş, bir kısmı ise namazda besmelenin sesli okunduğunu, hadisin ibaresinden anlaşıldığını belirtmiştir.

Delil ise, besmelenin, sesli okunacağını ve (bunun) sıhhatli olduğunu göstermektedir."

(Daha sonra Aynî, bunları sayıp devamla da derki:) Bunlar, Ebu Hureyre, Ümmü Seleme, Abdullah ibn Abbâs, Enes, Hz. Ali, Semure b. Cündub, Ammâr b. Yâsir, Abdullah ibn Ömer, Nu'mân b. Beşîr, Hakem b. Umeyr, Muâviye, Büreyde, Câbir b. Abdullah, Ebu Saîd el-Hudrî, Talha, İbn Ebi Evfâ, Hz. Ebu Bekr, Mücâlid b. Sevr, Bişr yada Beşîr b. Muâviye, Hüseyin b. Urfuta ile Ebu Musa el-Eş'arî'dir."

Daha sonra da Aynî, bunların naklettiği hadislerin lafızlarını ve tahricini belirtmiş, bu hadislerin senedleri ile ilgili (çeşitli ifadeler) söylemiş ve konu hakkında doyurucu bilgiler verecek kadar uzatmıştır. Bu konuda daha geniş bilgi için bu kitaba bakabilirsiniz.

(Nureddin Ebu'l-Hasan el-Halebî) **"Sîretü'l-Halebiyye"** adlı kitabında konu ile ilgili olarak aynen şöyle der: "Hz. Peygamber (s.a.v) namazda besmeleyi sesli okumuştur. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v)'in namazda besmeleyi sesli okuduğunu, sahabeden bir topluluk da rivayet etmiştir."

İbn Abdilberr'de konu hakkında şöyle dedi ki: "Bu hadisi rivayet edenlerin sayısı, 21 sahabiye ulaşmıştır." (Nureddin Ebu'l-Hasan el-Halebî'nin sözü burada bitmektedir.)

Sabbân'da **"Risâletü'l-Kübrâ"**da derki: "Namazda besmeleyi sesli okuma, 21 sahabe yolundan sahihtir; çünkü Hz. Peygamber (s.a.v) namazda besmeleyi sesli okurdu."

Sabbân'ın sözünde geçen **"sahihtir"** ifadesi, tartışılır; çünkü bu sahabilerin rivayet ettikleri hadislerin hepsi, sahih değildir. Sadece bir kısmı sahihtir.

Şeyh Ebu Hafs Ömer b. Bedr b. Saîd el-Mevsilî el-Hanefî (ö. 623/1128) **"Mevzuât"** adlı eserinde, konu ile ilgili olarak Dârekutnî'nin şöyle söylediğini aktarmıştır:

"Namazda besmeleyi sesli okuma hususunda Resulullah (s.a.v)'den rivayet edilen hadislerin hepsi, sahih değildir."

Mecd el-Fîrûzâbâdî (ö. 817/1415) **"Saâdet"** adlı büyük kitabının sonunda 'Bâbu'l-cehri bi Bismillahirrahmanirrahim' (=Namazda besmeleyi sesli okuma ile ilgili bâb) bahsinde derki: "Namazda besmelenin sesli okunması konusunda bir hadis bile sahih değildir."

Beyhakî, Dârekutnî, İbn Huzeyme, İbn Hibbân ile Hâkim gibi bir grup imam, bu hadisi rivayet eden ravilerin naklettiği hadislerin (tamamının değil de) bazı geliş yollarının sahih olduğunu söylemişlerdir.

İbn Huzeyme (ö. 311/923) derki: “Namazda besmeleyi sesli okumaya gelince, bunun, Hz. Peygamber (s.a.v)’den gelişi, sağlam ve sahihtir.”

Bu görüşü, Hâzin’de nakletmiştir.

Fakat bununla birlikte namazda besmeleyi sesli okuma ile ilgili hadislerin sahih olmayıp aksine bu hadislerin ravileri içerisinde yalancı, zayıf ve meçhul kimseler bulunsa bile bu hadislerde besmelenin hem açıktan ve hem de gizli okunmadığı yada açıktan okunmadığına dair (Zebîdî’nin) **“Şerhu’l-İhyâ”** adlı kitabına bakabilirsiniz.

(Zebîdî konu ile ilgili olarak) derki: “Namazda besmeleyi sesli okuma ile ilgili hadislerin ravileri çok olsa bile hepsi zayıftır; çünkü nice ravileri çok olan ve geliş yolları çeşitli olan hadis vardır ki, zayıftır. Bazen geliş yollarının çok olması, hadisin zayıf olmasını artırabilir.”

Devamla der ki: “Yalnız Hz. Peygamber (s.a.v) ile sahabilerinin, namazda besmeleyi sesli okuması ile ilgili hadislerde yalan çoktur; çünkü Şia, namazda besmeleyi sesli okumayı uygun görmektedir. Bunlar ise, toplulukların en yalancı olanıdır. Bu nedenle de bunlar, bu konuda hadisler uydurmuşlardır. Dolayısıyla da namazda besmeleyi okuma ile ilgili hadisler, çokça gelmiştir. (Araştırdığınız takdirde) bu hadisi rivayet eden ravilerin, Şia’ya mensup kimseler olduğunu bulursunuz.”

İbn Kayyim (ö. 751/1350) **“Hedy”** adlı kitabında, Hz. Peygamber (s.a.v)’in, namazda besmeleyi; bazen sesli okuduğunu, fakat sessiz şekilde okuduğunun, sesli şekilde okuduğuna nispetle daha çok olduğunu belirttikten sonra şöyle der:

“Hz. Peygamber (s.a.v)’in, namazda besmeleyi sesli okuduğunu söyleyenler, bu konuda kapalı lafızlara ve derecesi zayıf olan hadislere yönelmişlerdir.Halbuki (rivayet bakımından) sahih olan bu hadisler, (manası) anlaşılabilir cinsten değildir. (Manası) anlaşılabilir olan ise, (rivayet bakımından) sahih değildir. Bu, (anlaşılabilmesi) büyük bir cilt kitap yazmayı gerektiren bir konudur.”

Konu ile ilgili Ebu Hureyre Hadisi, Nuaym el-Mücmer yolundan[277] gelmiştir.

Beyhakî (ö. 458/1066) **“Sünen”** adlı eserinde derki: “Bu hadis, sahihtir; çünkü bu hadisin bir çok şahitleri vardır.”

(Yine Beyhakî) **"Hilâfiyât"**da derki: "Bu hadisin ravilerinin hepsi, adalatli oldukları hususunda birleşilen ve sahih eserlerde kendileriyle delil getirilen güvenilir kimselerdir."

Bu hadisi, İbn Huzeyme ile İbn Hibbân, "**Sahih"**lerinde rivayet etmişlerdir.

Hâkim (ö. 405/1014) **"Müstedrek"**de bu hadisi rivayet edip sonra da derki: "Bu hadis, Buhârî ile Müslim'in şartlarına göre sahihtir. Fakat Buhârî ile Müslim, bu hadisi rivayet etmemişlerdir."

Dârekutnî (ö. 385/995) **"Sünen"** adlı eserinde bu hadisi rivayet edip sonra da derki: "Bu hadis, sahihtir. Bu hadisi rivayet eden ravilerin hepsi, güvenilir kimselerdir. Fakat hadis, illetlidir; çünkü bu konuda Ebu Hureyre'nin arakadaşlarından olan Nuaym el-Mücmer, (naklettiği hadis de) namazda besmelenin okunduğunu belirtme de tek başına kalmıştır. Ebu Hureyre'nin bu arkadaşları ise, Sahabe ile Tabiun'un da içinde bulunduğu 800 kişidir.

Nuaym'ın, Ebu Hureyre ile ilgili sözü; zannı galibe göredir. Her ne kadar Nuaym, güvenilir bir zat olsa da bu husus, Ebu Hureyre üzerine yapılmış bir vehimden ibarettir. Velev ki vehim hali olsa bile, Ebu Hureyre'nin namazda besmeleyi açıktan okuduğuna dair açık bir ifade yoktur. Nuaym, Ebu Hureyre'nin sadece besmele okuduğunu söylemiştir.

Nuaym'ın bu sözü bile, olasılık içermektedir; çünkü Ebu Hureyre besmeleyi gizlice okumuş, Nuaym'da (namaz kılarken) Ebu Hureyre'ye yakın bir yerde bulunması hasebiyle onun besmele okuduğunu işitmiş olablir.

Hz. Ali Hadisi de bu şekildedir. Hâkim (ö. 405/1014), bu hadisin, sahih olduğunu söylese bile; çünkü Hâkim, bu hadis ile ilgili olarak şöyle der: "Bu hadisin ravileri içewrisinde cerh yapılamya uygun bir kimse bilmiyorum."

Zehebî (ö. 748/1347)'de **"Muhtasar"**da bu hadisin (sahih olduğu ile ilgili görüşü) kabul etmeyip derki: "Bu, asılsız bir haberdir. Sanki uydurma gibidir."

Abdullah ibn Abbâs Hadisi de bu şekildedir. Hâkim (ö. 405/1014), bu hadis hakkında: "Bu hadisin senedi sahih olup hiçbir illeti yoktur" dese bile hadisin ravileri içerisinde yer alan Abdullah b. Amr b. Hassân el-Vâkifî,

hadis uydurmakla meşhurdur; çünkü besmelenin namazda okunduğuna dair bir şey söylememiştir.

Bu konuda daha geniş bilgi için özellikle de (Zebîdî’nin) **“Şerhu’l-İhyâ”** adlı kitabına bakabilirsiniz.

Fakat Zebîdî’nin bu konudaki sözünü; Suyûtî (ö. 911/1505)’nin sözüyle (karşılaştırıp bir değerlendirmesini yapıp öylece) düşünmelisin.

* * *

72- ﴿ تَرْك قِرَاءَةِ الْبَسْمَلَةِ فِي الصَّلاَةِ ﴾

“Namazda besmele okumayı terk etme”[278] **ile ilgili hadisler**

Übbî (ö. 827/1424) **“Şerhu Müslim”**de bu konudaki görüş ayrılıklarını belirttikten sonra Kâdı İyâz (ö. 544/1149)’dan naklen bu hadislerin, **mütevatir** olduğunu aynen şöye anlatmaktadır:

“Bize göre; besmele, Fatiha’dan bir ayet değildir.[279] Bu konudaki delilimiz şu dur: Resulullah (s.a.v) ile Raşid Halifelerin, namazda Fatiha’nın başında besmeleyi okumayı terk ettiklerine dair gelen rivayetlerin, **mütevatir** olmasıdır. Bu konuda görüş ayrılığı olmasına rağmen, besmele, Kur’an’dan[280] değildir.”

(Derim ki:) Namazda besmeleyi okumayı terk etme ile ilgili hadisler, (rivayet bakımından) sahih olsa bile (manası) anlaşılmayan bir durumun aksine açık bir konuma yükselmiştir.

Bu hadisin, (mana bakımından direkt) anlaşılan yada (dolaylı bir şekilde) anlaşılan raviler içerisinde şunlar vardır:

Enes b. Mâlik Hadisi;[281] Buhârî ile Müslim’in “**Sahîh”**lerinde,

Abdullah b. Muğaffel Hadisi de;[282] Tirmizî, Nesâî ile İbn Mâce’de,

Hz. Aişe Hadisi de;[283] Müslim’in **“Sahih”**inde geçmektedir.

* * *

73- ﴾ لاَ صَلاَةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ ﴿

"(Namazda) Fatiha Sûresini okumayan kimsenin namazı yoktur"[284]

a. Bir lafız da ise, ﴾ كُلُّ صَلاَةٍ لاَ يُقْرَأُ فِيهَا بِأُمِّ الْكِتَابِ فَهِيَ خِدَاجٌ ﴿ **"İçerisinde Fatiha Sûresi okumayan her namaz, eksiktir"**[285] ifadesi vardır.

b. Bir başka lafız da ise, ﴾ مَنْ صَلَّى صَلاَةً لَمْ يَقْرَأْ فِيهَا بِأُمِّ الْكِتَابِ فَهِيَ خِدَاجٌ غَيْرُ تَمَامٍ ثَلاَثاً ﴿ **"Kim Fatiha Sûresini okumadan bir namaz kılarsa, (bilsin ki) bu namaz, eksiktir"** (Resulullah (s.a.v), bu sözü üç kere tekrarladı.)[286] ifadesi vardır.

c. Bir diğer lafız da ise, ﴾ لاَ تُجْزِئُ صَلاَةٌ لاَ يُقْرَأُ فِيهَا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ ﴿ **"İçerisinde Fatiha Sûresi okunmayan bir namaz, yeterli değildir"**[287] ifadesi vardır.

d. Bir başka lafız da ise, ﴾ لاَ صَلاَةَ إِلَّا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَشَيْءٍ مِنَ الْقُرْآنِ بَعْدَهَا ﴿ **"Fatiha Sûresini ve bundan sonra da Kur'an'dan her hangi bir şey okumadıkça, (kıldığınız namaz,) namaz değildir"**[288] ifadesi vardır.

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Ubâde ibnu's-Sâmit[289]
2. Ebu Hureyre[290]
3. Hz. Aişe[291]
4. Enes
5. Ebu Katâde[292]
6. Abdullah ibn Ömer
7. Abdullah ibn Amr[293]
8. Hz. Ali[294]
9. Ebu Ümâme

10. Ebu Sâid[295]
11. İmrân b. Husayn
12. Rifâa b. Râfi’
13. Abdullah ibn Mes’ud ve daha bir çokları.

Buhârî (ö. 256/870) **“Hayru’l-kelâm fi kırâat halfe’l-imâm”** adlı kitabında konu ile ilgili olarak aynen şöyle der:

“Resulullah (s.a.v)’den gelen ﴿ لاَ صَلاَةَ إِلَّا بِقِرَاءَةِ أُمِّ الْقُرْآنِ ﴾ **“Fatiha Sû-resini okumadıkça, (kıldığınız namaz,) namaz değildir”** haberi, **mütevatir-**dir.”

Kast edilen husus, bu olabilir.

* * *

74- ﴿ وَضْعِ الْيَدَيْنِ عَلَى الرُّكْبَتَيْنِ فِي الرُّكُوعِ ﴾

“Rükuda iken elleri dizler üzerine koyma” ile ilgili hadisler

Bu hadisler, şu yollardan gelmiştir:

1. Hz. Ömer[296]
2. Ebu Mes’ud el-Bedrî[297]
3. Ebu Humeyd es-Sâadî[298] (Ebu Humeyd es-Sâadî’nin, Resulullah’ın sahabilerinden 10 kişilik bir gruptan naklettiği kimseleri içerisinde; Ebu Useyd, Sehl b. Sa’d, Muhammed b. Mesleme ve Ebu Katâde gibi sahabiler vardır.)
4. Vâil b. Hucr[299]
5. Ebu Hureyre[300]

Tahâvî (ö. 321/933) **“Şerhu Meâni’l-Âsâr”** adlı eserinde bu sahabilerin naklettiği hadislerin tahricini yaptıktan sonra aynen şöyle der:

“Bu rivayetler, ilk rivayet yani Abdullah ibn Mes’ud’un[301] (parmaklarının arasını açmaksızın avuçlarını dizlerinin üzerine kapadığı

şeklinde gelen) uygulamasıyla çelişmektedir. Konu ile ilgili Abdullah ibn Mes’ud rivayeti farklı olsa bile, bu konuda gelen rivayetler, **tevatür**dür.”

* * *

﴿ الْقَوْلُ عِنْدَ الرَّفْعِ مِنَ الرُّكُوعِ ﴾ 75-

“Rükudan doğrularken söylenecek söz”

Sehâvî (ö. 902/1496)’nin **“Fethu’l-muğîs”** adlı eserinde, İbn Hazm ez-Zâhirî (ö. 456/1063)’nin; ‘bu hadis, **mütevatir**dir’ dediği geçmektedir.

(Derim ki:) Görünen o ki, rükudan doğrularken söylenecek sözle kast edilen şudur:

﴿ سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ ﴾

“Allah, kendisine hamd eden kimseyi işitir. Rabbimiz! Hamd, yalnız-ca sanadır”

Bu hadis, Buhârî ile Müslim’in “**Sahîh**”lerinde şu yoldan gelmiştir:

1. Ebu Hureyre[302]

﴿ ”سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ“ حِينَ يَرْفَعُ صُلْبَهُ مِنَ الرُّكُوعِ ثُمَّ يَقُولُ وَهُوَ قَائِمٌ:" رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ " كَانَ يَقُولُ: أَنَّهُ ﴾

“Resulullah (s.a.v), belini rükudan kaldırırken 'semiallahu limen hamideh' (=Allah, kendisine hamd eden kimseyi işitir) derdi. Tam doğrulduğunda ise, 'Rabbenâ ve leke'l-hamd (=Rabbimiz! Hamd, yalnızca sanadır) derdi.”

Yine bu hadis, Buhârî’nin “**Sahîh**”inde şu yoldan gelmiştir:

2. Abdullah ibn Ömer[303]

﴿ أَنَّهُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ كَانَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ قَالَ: ”سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ“ ﴾

“Resulullah (s.a.v), başını rükudan kaldırdığında; 'semiallahu limen hamideh' (=Allah, kendisine hamd eden kimseyi işitir). 'Rabbenâ ve leke'l-hamd (=Rabbimiz! Hamd, yalnızca

sanadır) derdi.”

Yine bu hadis, Müslim’in **“Sahîh”**inde şu yoldan gelmiştir:

3. Hz. Ali[304]

﴿ أَنَّهُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ كَانَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرَّكْعَةِ قَالَ: ”سَمِعَ اللّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ“ ﴾

“Resulullah (s.a.v), başını rükudan kaldırdığında; 'semiallahu limen hamideh' (=Allah, kendisine hamd eden kimseyi işitir). 'Rabbenâ ve leke'l-hamd (=Rabbimiz! Hamd, yalnızca sanadır) derdi.”

Yine bu hadis, Müslim’in **“Sahîh”**inde şu yoldan gelmiştir:

4. Abdullah ibn Ebi Evfâ[305]

﴿ أَنَّهُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ كَانَ إِذَا رَفَعَ ظَهْرَهُ مِنَ الرُّكُوعِ قَالَ: ”سَمِعَ اللّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ اللّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ“ ﴾

“Resulullah (s.a.v), belini rükudan kaldırdığında; ‘semiallahu limen hamideh' (=Allah, kendisine hamd eden kimseyi işitir). 'Allahumme Rabbenâ leke'l-hamd' (=Allahım! Ey Rabbimiz! Hamd, sanadır)’ derdi.”

Yine bu hadis, Müslim’in **“Sahîh”**inde şu yoldan gelmiştir:

5. Ebu Saîd el-Hudrî[306]

﴿ كَانَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ قَالَ: ”اللّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ“ ﴾

“Resulullah (s.a.v), başını rükudan kaldırdığında; 'semiallahu limen hamideh' (=Allah, kendisine hamd eden kimseyi işitir). 'Allahumme Rabbenâ leke'l-hamd' (=Ey Allahım! Rabbimiz! Hamd, sanadır) derdi.”

Yine bu hadis, Buhârî’nin “**Sahîh”**inde şu yoldan gelmiştir:

6. Rifâa b. Râfi’ ez-Zerkâ[307]

﴿ كُنَّا نُصَلِّي وَرَاءَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرَّكْعَةِ قَالَ: ”سَمِعَ اللّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ“ ﴾

“Biz, Hz. Peygamber (s.a.v)’in arkasında namaz kılardık. Hz. Peygam-ber (s.a.v), başını rükudan kaldırınca, 'semiallahu limen hamideh' (=Allah, kendisine hamd eden kimseyi işitir) derdi.”

Yine bu hadis, Müslim’in **Sahîh**’inde şu yoldan gelmiştir:

7. Enes[308]

﴿ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَالَ: ”سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ“ قَامَ حَتَّى نَقُولُ قَدْ أَوْهَمَ ﴾

“Hz. Peygamber (s.a.v), 'semiallahu limen hamideh' (=Allah, kendi-sine hamd eden kimseyi işitir) dediğinde, biz; ‘herhalde yanıldı’ diyecek kadar ayakta dururdu.”

Tirmizî (ö. 279/892), bu hadis ile ilgili ‘Bâbu mâ yekûlu’r-raculu izâ rafea re’sehu mine’r-rüku’ (=Namaz kılan kişinin rükudan başını kaldırdığı zaman söyleyeceği söz ile ilgili bâb) şeklinde bab başlığı koymuştur.[309]

Daha sonra Tirmizî, bu hadisi, Hz. Ali’ye[310] dayandırdığı bir senedle şöyle rivayet etmiştir:

﴿ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ قَالَ: ”سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ“ ﴾

“Resulullah (s.a.v), başını rükudan kaldırdığında; ‘semiallahu li-men hamideh’ (=Allah, kendisine hamd eden kimseyi işitir). ‘Rabbenâ ve leke’l-hamd’ (=Rabbimiz! Hamd, yalnızca sanadır) derdi.”

Tirmizî devamla derki: “Bu konuda Abdullah ibn Ömer, Abdullah ibn Abbâs, Abdullah ibn Ebi Evfâ, Ebu Cuhayfe ve Ebu Saîd el-Hudrî’den hadis rivayet edilmiştir.”

Yine Tirmizî, bu hadisi, Ebu Hureyre[311] yolundan merfu’ olarak şöyle rivayet etmiştir:

﴿ إِذَا قَالَ الْإِمَامُ ”سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ“ فَقُولُوا: ”رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ“ فَإِنَّهُ مَنْ وَافَقَ قَوْلُهُ قَوْلَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ ﴾

“İmam, ‘semiallahu li-men hamideh’ (=Allah, kendisine hamd eden kimseyi işitir) dediği zaman, siz de; ‘Rabbenâ ve leke’l-hamd’ (=Rabbimiz! Hamd, yalnızca sanadır) deyiniz; çünkü kimin bu sıradaki sözü, meleklerin sözüne rastlarsa, o kimsenin geçmiş günahları bağış-lanır”

(Derim ki:) Bu (Ebu Hureye) hadisi, Buhârî ile Müslim'in üzerinde görüş birliğine vardığı bir hadistir. Ayrıca bu hadisi, üç sünen sahibi de rivayet etmiştir.

İmam Ahmed, Müslim, Ebu Dâvud, Nesâî ile İbn Mâce ise, bu hadisi, Ebu Musa el-Eş'arî[312] yolundan şöyle rivayet etmişlerdir:

﴿ إِذَا قَالَ الْإِمَامُ: "سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ" فَقُولُوا: "رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ" يَسْمَعُ اللّٰهُ لَكُمْ ﴾

"İmam, 'semiallahu li-men hamideh' (=Allah, kendisine hamd eden kimseyi işitir) dediği zaman, siz de; 'Rabbenâ leke'l-hamd' (=Rabbimiz! Hamd, yalnızca sanadır) deyiniz; çünkü Allah, sizi(n bu sözünüzü) işitir"

Hâkim (ö. 405/1014)'de bu hadisi rivayet edip Ebu Saîd el-Hudrî yolundan merfu' olarak gelen hadisin, Buhârî ile Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu söylemiştir.

﴿ إِذَا قَالَ الْإِمَامُ: "اَللّٰهُ أَكْبَر" فَقُولُوا: "اَللّٰهُ أَكْبَر" إِذَا قَالَ: "سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ" فَقُولُوا: "رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ" ﴾

"İmam, 'Allahu Ekber' dediği zaman, siz de; 'Allahu Ekber' deyiniz. İmam, 'semiallahu li-men hamideh' (=Allah, kendisine hamd eden kimse-yi işitir) dediği zaman, siz de; 'Rabbenâ leke'l-hamd' (=Rabbimiz! Hamd, yalnızca sanadır) deyiniz"

Rükudan kalkma sırasında söylenecek bu söz, şu yollardan gelmiştir:

1. Ebu Hureyre
2. Abdullah ibn Ömer
3. Hz. Ali
4. Abdullah ibn Ebi Evfâ
5. Ebu Saîd el-Hudrî
6. Rifâa b. Râfi'
7. Enes
8. Abdullah ibn Abbâs[313]
9. Ebu Cuhayfe[314]
10. Ebu Musa el-Eş'arî

Toplam, 10 kişi.

Bu konuda şu yollardan da hadis gelmiştir:

11. Hz. Aişe[315] ile Ebu Cuhayfe

Hz. Aişe Hadisi ile Ebu Cuhayfe Hadisi ise, Tahâvî (ö.321/933)'nin **"Şerhu Meâni'l-Âsâr"** adlı eserinde geçmektedir.[316]

76- ﴿ اَلتَّشَهُّد فِي الصَّلاَةِ ﴾

"Namazda teşehhüd"[317] ile ilgili hadisler

Suyûtî (ö. 911/1505) **"el-Ezhâr"**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Abdullah ibn Mes'ud[318]
2. Abdullah ibn Abbâs[319]
3. Ebu Musa el-Eş'arî[320]
4. Hz. Ömer[321]
5. Câbir[322]
6. Abdullah ibn Ömer[323]
7. Semure b. Cündub[324]
8. Hz. Ali[325]
9. Hz. Aişe[326]
10. Abdullah ibnü'z-Zübeyr[327]
11. Muâviye b. Ebi Süfyân[328]
12. Selmân el-Fârisî[329]
13. Ebu Humeyd es-Sâadî[330]
14. Hz. Ebu Bekr[331]
15. Talha b. Ubeydullah[332]
16. Enes[333]

17. Huzeyfe[334]

18. Hüseyin b. Ali[335]

19. Abdullah ibn Ebi Evfâ[336]

20. Fadl b. Abbâs[337]

21. Muttalib b. Rebîa[338]

22. Ebu Saîd el-Hudrî[339]

23. Ebu Hureyre[340]

24. Ümmü Seleme[341]

Toplam, 24 kişi.

(Derim ki:) (Şumunnî) **“Muzîlu’l-Hafâ an elfâzi’ş-Şifâ”** adlı eserinde derki: “İbn Mulakkin’in belirttiğine göre; Teşehhüd ile ilgili Hz. Peygamber (s.a.v)’den gelen hadisler, **“Tahrîcu Ehâdisi’r-Râfiî”**de de geçtiğini ve bu hadisi rivayet eden ravilerin sayısının, 13 kişiye ulaştığını belirtmiştir.”

Hafız (İbn Hacer) **“Tahrîcu Ehâdisi şerhi’l-Kebîr li’r-Râfiî”**de, Aynî (ö. 855/1451) **“Umdetu’l-Kârî”**de, Suyûtî (ö. 911/1505) **“Menâhilu’s-Safâ”**da, (Zebîdî’de) **“Şerhu’l-İhyâ”**da ve daha bir çoklarının kaydettiğine göre; bu hadisleri, 24 sahabi rivayet etmiştir. Nitekim Suyûtî (ö. 911/1505)’de **“el-Ezhâr”** adlı kitabında (bu sahabilerin isimlerini) kaydetmiştir.

Hafız (İbn Hacer) **“Tahrîcu Ehâdisi şerhi’l-Kebîr li’r-Râfiî”**de ise bu sahabilerin naklettiği hadislerin tahricini yapmıştır. Bu konuda daha geniş bilgi için bu kitaba bakabilirsiniz.

Yine (İbn Hacer, bu kitabının,) ‘Bâbu’l-Ezân’ (=Ezân Bâbı) bahsinde bu konu ile ilgili olarak şöyle der: “Teşehhüd ile ilgili Resulullah (s.a.v)’den gelen hadislerin lafızları, **mütevatir**dir.”

Sehâvî (ö. 902/1496)’de, **“Mekâsıd”**da, bu meseleye, **“Şahadet ederim ki, ben, Allah’ın resulüyüm”** hadisini açıklama sırasında değinmiş ve (bu anlattıklarımızı) saptamıştır.

Tirmizî (ö. 279/892), **Abdullah ibn Mes’ud** Hadisini[342] rivayet ettikten sonra derki: “Bu hadis, teşehhüd konusunda nakledilen en sıhhatli hadistir. Çoğu ilim adamı, bu hadisle amel etmiştir.”[343]

Bezzâr (ö. 292/904)’da konu ile ilgili olarak şöyle der: “Bana göre; teşehhüd konusunda nakledilen en sıhhatli hadis, Abdullah ibn Mes’ud Hadisidir. Bu hadis, Abdullah ibn Mes’ud’dan, 20’den fazla yoldan rivayet edilmiştir.”

(Daha sonra Bezzâr, bu yolların çoğunu ardı ardına sıralayıp devamla) derki: “Teşehhüd konusunda Abdullah ibn Mes’ud hadisinden daha sağlam olanını bilmiyorum; çünkü bu konuda sened bakımından bundan daha sıhhatli ve ravisi bundan daha çok olan bir hadis daha yoktur.”

Hafız derki: “Teşehhüd konusunda Abdullah ibn Mes’ud hadisinin okunması hususunda herhangi bir görüş ayrılığı yoktur.

Beğâvî’de **”Şerhu’s-Sünne”**de teşehhüd konusunda Abdullah ibn Mes’ud hadisinin okunması gerektiğini belirtmiştir.”

İmam Şâfiî (ö. 204/819) ise, teşehhüd konusunda, Abdullah ibn Abbâs’ın teşehhüdünü tercih etmiştir; çünkü (ona göre,) Abdullah ibn Abbâs Hadisi, sıhhat açısından daha kapsamlı ve diğer teşehhüd ile ilgili hadislere nazaran lafız yönünden daha çoktur.[344]

İmam Mâlik (ö. 179/795) ise, teşehhüd konusunda, Hz. Ömer’in teşehhüdünü tercih etmiştir; çünkü Hz. Ömer, bu teşehhüdü, insanlara, minberin üzerinde öğretmiştir. Hiçbir kimse de, bu teşehhüd şekline karşı çıkmamıştır. Bu da, bu teşehhüd şeklinin (diğerlerine) üstün oluşunu göstermektedir. Ayrıca Hz. Ömer, bu teşehhüd şeklini, emir siğasıyla getirmiştir. Bu da, bu teşehhüd şeklinin değerli oluşunu göstermektedir. [345]

* * *

77- ﴿ الإِشَارَة بِالسَّبَّابَةِ فِي التَّشَهُّدِ ﴾

“Teşehhüd sırasında şahadet parmağını kaldırma”[346] ile ilgili hadisler

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Abdullah ibn Ömer[347]

2. Abdullah ibnü’z-Zübeyr[348]

3. Vâil b. Hucr[349]

4. Numeyr b. Ebi Numeyr el-Huzâî[350]

5. Ebu Hureyre[351]

6. Sa’d b. Ebi Vakkâs[352]

7. Ebu Humeyd es-Sâadî[353] (Bu hadisi, sahabeden 10 kişilik bir grup içinde rivayet etmiştir.)

17. Muâz b. Cebel

18. Câbir b. Semure[354]

19. Şihâb ibnu'l-Mecnûn

20. Enes b. Mâlik[355]

21. Hufâf b. Îmâ el-Ğıfârî[356]

22. Ukbe b. Âmir

23. Abdullah ibn Abbâs[357]

24. Abdurrahman b. Ebze[358]

25. Esmâ b. Hârise

26. Hz. Aişe[359] (mevkuf olarak) ve sahabeden 20 kişi daha

Büyük alim Muhammed Resul el-Hüseynî el-Berzencî **“İğâretü’l-musbaha alâ mânii’l-İşâret bi’l-musabbiha”** adlı eserinde bu sahabilerin rivayet ettikleri hadisleri ve bu hadislerin tahricini yapanları anlattıktan sonra aynen şöyle der:

“Kısacası: Bu rivayetleri kaydedenlerden geriye kalan, hadisin, manevi **mütevatir** derecesine ulaşmasıdır; çünkü hadis, çeşitli yollarla 25 yada 26 sahabiden rivayet edilmiştir. Bütün bunlar, konu ile ilgili hadisin, sıhhatli olduğuna delil getirilmiştir. Bu hadislerin çoğu; teşehhüd sırasında şahadet parmağını kaldırmayla, ya direkt ilgili yada dolaylı yollarla ilgilidir. Yine geriye kalan hadisler ise, hasendir.”

Aliyyu’l-Kârî (ö. 1014/1605) **“Tezyînü’l-İbâre li tahsîni’l-İşâre”** adlı risalesinde bu konuda gelen hadislerin çok olduğunu belirttikten sonra aynen şöyle der:

“Çeşitli yollarla şöhret bulmuş bu hadisler, çoktur. Dolayısıyla da (teşehhüd sırasında şahadet parmağıyla) işaret etmenin aslının sıhhatli oluşunda bir şüphe yoktur; çünkü bu hadislerden bazısının senedleri, Müslim’in “**Sahîh**”inde geçmektedir. Bununla birlikte bu hadis, altı sahih hadis kitabı ile bir çoklarında da geçmektedir. Neredeyse (Lafzî) Mütevatir olcaktı. Fakat bunun, manevi **mütevatir** olduğunun söylenilmesi, daha uygundur. Buna göre Allah’a ve Peygamberine inanan bir kimsenin, bununla amel etmekten kaçınması ve bu yüce nassın gösterdiğini analiz etmeye gitmesi nasıl caiz olur?”

Hadiste kast edilen husus bu olabilir.

İbn Kayyim (ö. 751/1350) **“İ’lâmu’l-Muvakkiîn”**de bu konu ile ilgili örnekleri anlatıp daha sonra da şöyle demiştir:

“Altmış İkinci Örnek: Namaz kılanın teşehhüd sırasında parmağıyla işaret etmesi hususunda muhkem sahih sünneti reddetme. Abdullah ibn Ömer’in sözü gibi. Abdullah ibn Ömer Hadisi ile Abdullah ibnü’z-Zübeyr Hadisi, Müslim’in “**Sahîh**”in de geçmektedir.”

(Daha sonra devamla derki:) “Yine bu hadisi; Hufâf b. Îmâ el-Ğıfârî b. Hafsa, Vâil b. Hucr, Ubâde ibnu's-Sâmit ile Mâlik b. Numeyr el-Huzâî (’de, babasından) rivayet etmiştir. Bunların hepsi, Hz. Peygamber (s.a.v)’in, teşehhüd sırasında parmağıyla işaret ettiğini söylemiştir.”

Hadiste kast edilen bu da olabilir.

Tirmizî (ö. 279/892), ilk önce, Ebu Humeyd Hadisini rivayet edip derki: “Bu hadis, hasen-sahihtir.”

Yine Tirmizî, bundan sonra ‘Bâbu mâ câe fi’l-İşâret fi’t-teşehhüd’ (=Teşehhüd sırasında parmak kaldırma bâb)’ında ise Abdullah ibn Ömer Hadisini rivayet etmiştir.

Devamla da derki: “Bu konuda Abdullah ibnü’z-Zübeyr, Numeyr el-Huzâî, Ebu Hureyre, Ebu Humeyd es-Sâadî, Vâil b. Hucr’dan da hadis rivayet edilmiştir.”

Yine Tirmizî sözüne devamla derki: “Abdullah ibn Ömer Hadisi, hasen-garibtir. Abdullah ibn Ömer Hadisini, sadece Ubeydullah b. Ömer yolundan geldiğini biliyoruz. Resulullah (s.a.v)’in bazı sahabileri ile Tabiun’dan bazı ilim adamları, bu hadisle amel etmişlerdir. Bunlar, teşehhüd sırasında (parmakla) işaret etmeyi tercih etmişlerdir. Bu , bizim arkadaşlarımızında görüşüdür.”

* * *

78- ﴿ إِنَّهُمْ قَالُوا: قَدْ عَلِمْنَا كَيْفَ نُسَلِّمُ عَلَيْكَ. فَكَيْفَ نُصَلِّي عَلَيْكَ؟ قَالَ: فَقُولُوا "اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ" ﴾

"Sahabiler:

'(Ey Allah'ın Resulü!) Sana nasıl 'Selâm'[360] vereceğimizi öğrendik. Fakat sana nasıl 'Salât'[361] okuyacağı(mızı bilmiyoru)z' dediler. Resulullah (s.a.v)'de:

'Şöyle söyleyin' buyurdu. "Allahım! Muhammed'e ve O'nun aile halkına, İbrahim'in ev halkına salat buyurduğun gibi salat eyle! Şüphesiz ki Sen, Hamîd ve Mecîdsin. Allahım! Muhammed'e ve O'nun aile halkına, İbrahim'in ev halkına ihsan eylediğin bereket gibi bereket ihsan eyle! Çünkü Sen, Hamîd ve Mecîdsin"

Suyûtî (ö. 011/1505) **"el-Ezhâr"**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ka'b b. Ucre[362]
2. Ebu Humeyd es-Sâadî[363]
3. Ebu Saîd el-Hudrî[364]
4. Ebu Mes'ud el-Ensârî[365]
5. Talha b. Ubeydullah[366]
6. Zeyd b. Hârice[367]
7. Büreyde[368]
8. Ebu Hureyre[369]
9. Sehl b. Sa'd[370]

10. Ruveyfi b. Sâbit[371]

11. Câbir[372]

12. Abdullah ibn Abbâs[373]

13. Nu’mân b. Ebi Ayy[374]

Toplam, 13 kişi.

(Derim ki:) İbn Abdilberr (ö. 463/1071) **“İstizkâr”** da konu ile ilgili olarak aynen şöyle der: “Ebu Ömer (yani kendisi) dedi ki: Hz. Peygamber (s.a.v) üzerine Salât getirmeyi, birbirine yakın lafızlarla **mütevatir** yollardan rivayet ettim. Bu hadislerin hiçbirisinin içerisinde ﴿ وَأَرْحِمْ مُحَمَّدًا ﴾ **Muhammed'e rahmet eyle’** ifadesi yoktur. Zaten hiçbir kimsenin de bu sözü söylemesini istemem.” Kast edilen husus, bu olabilir.

Yine bu hadisi, bir topluluk da rivayet etmiştir. Bu ravilerden birisi de, Hattâb’tır. Bu rivayet ise, İbn Ebi Zeyd (ö. 386/ 996)’in **“Hâşiyetü’r-Risâle”** adlı eserinde geçmektedir.

Yine bu hadis; Zürkâni (ö. 1122/1710)’nin, **“Şerhu’l-Muvatta’”** adlı eserinin ‘Bâbu mâ câe fi’s-Salât alâ’n-Nebî’ (=Namazda Hz. Peygamber (s.a.v) üzerine Salât getirme bâb)ında geçmektedir.

Yalnız Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447) **“Telhîsu Tahrîci Ehâdisi’r-Râfiî”**de derki: “Dikkat edilmelidir ki; İbn Abdilberr’in, ‘bu hadislerin hiçbirisinin içerisinde **‘Muhammed’e rahmet eyle’** ifadesi yoktur’ sözü, bunu reddetmektedir.”

Bu konuda daha geniş bilgi için İbn Hacer’in, bu kitabının “Bâbu’s-Salât” bahsine bakabilirsiniz. Yine bu konuda İbn Hacer’in, bu hadisin tahricini yaptığı yere de başvurabilirsiniz.

* * *

79- ﴿ إِنَّهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُسَلِّمُ عَنْ يَمِينِهِ: ”اَلسَّلاَمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ“ حَتَّى يُرَى بَيَاضُ خَدِّهِ الْأَيْمَن. وَ يُسَلِّمُ عَنْ يَسَارِهِ: ”اَلسَّلاَمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ“ حَتَّى يُرَى بَيَاضُ خَدِّهِ الْأَيْسَر ﴾

“Hz. Peygamber (s.a.v) (namazı bittiğinde) sağına: ‘es-Selâmu aleykum ve rahmetullah’ (=Allah’ın Selâmı ve Rahmeti üzerinize olsun) diye Selâm verirdi. Öyleki sağ tarafındaki yanağının beyaz-lığı görülürdü. Sol tarafına da: ‘es-Selâmu aleykum ve rahmetullah’ (=Allah’ın Selâmı ve Rahmeti üzerinize olsun) diye Selâm verirdi. Öyleki sol tarafındaki yanağının beyazlığı görülürdü.”[375]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Sa’d b. Ebi Vakkâs[376]
2. Câbir b. Semure[377]
3. Vâil b. Hucr[378]
4. Abdullah ibn Mes’ud[379]
5. Ammâr b. Yâsir[380]
6. Huzeyfe
7. Adiy b. Umeyr el-Hadramî[381]
8. Sehl b. Sa’d[382]
9. Talk b. Ali[383]
10. Muğîre b. Şu’be[384]
11. Ebu Ramse[385]
12. Vâsile ibnu'l-Eska’[386]
13. Berâ’ b. Âzib[387]
14. Ya’kûb b. Husayn[388]

Toplam, 14 kişi.

(Derim ki:) İbn Hacer (ö. 852/1447) **“Telhîsu tahrîcu ehâdisi’r-Râfiî”**de bu sahabilerin rivayet ettiği hadislerin hepsini getirmiş ve ayrıca bu hadislerin tahricini yapmıştır. Daha geniş bilgi için bu kitaba bakabilirsiniz.

İbn Kayyim (ö. 751/1350) **“Hedy”**de konu ile ilgili olarak derki: “Hz. Peygamber (s.a.v) sağ tarafından: **‘es-Selâmu aleykum ve rahmetullah’** diye selâm verirdi. Sol tarafından da aynısını söylerdi. Bu, Hz. Peygamber (s.a.v)’in

düzenli bir şekilde yaptığı bir eylemidir. Bunu, Hz. Peygamber (s.a.v)’den, 15 sahabi rivayet etmiştir.

(Daha sonra İbn Kayyim, bu sahabileri peşpeşe sıralamıştır. Bunların içerisinde şunları da saymıştır:)

15. Ebu Musa el-Eş’arî[389]

16. Abdullah ibn Ömer[390]

17. Ebu Mâlik el-Eş’arî[391]

18. Evs b. Evs[392]

Böylece sayı, bunlarla birlikte 18 kişiye tamamlanmış olmaktadır.

Daha sonra sözüne devamla derki: “Bu sahabilerden gelen hadislerin çoğu, sahihtir. Geriye kalanı ise, hasendir.” (İbn Kayyim’in sözü burada bitmektedir.)

Yine İbn Kayyim(ö. 751/1350) **“İ’lâmu’l- Muvakkiîn”**de buna benzer sözler söyleyip daha sonra da derki: “Hz. Peygamber (s.a.v) sağ ve sol tarafına: **‘es-Selâmu aleykum ve rahmetullah’** şeklinde Selâm vermesi ile ilgili hadisler, sahih ile hasen arasında yer almaktadır.”

Tirmizî (ö. 279/892), bu hadisi rivayet edenlere şunu da eklemiştir:

19. Câbir b. Abdullah[393]

Tirmizî sözüne devamla derki: “Hz. Peygamber (s.a.v)’in bazı sahabileri ile onlardan sonra gelen ilim adamlarının çoğu, bu hadisle amel etmişlerdir. Ayrıca bu, Süfyân es-Sevrî, Abdullah ibn Mübârek ile İmam Ahmed’in de görüşüdür.”

Tahavî (ö. 321/933)’de **“Şerhu Meâni’l-Âsâr”**da Hz. Peygamber (s.a.v)’den **tevatüren** geldiğini şöyle belirtmektedir: “Hz. Peygamber (s.a.v)’in, (namazdan çıkarken) ‘bir tek (tarafına) selâm verdiği’ rivayet edilmiştir. Bu, Sa’d b. Ebi Vakkâs’tan rivayet edilmiştir.”[394]

İbn Abdilberr (ö. 463/1071)’de bu konu ile ilgili olarak şöyle der: “Bu (Sa’d b. Ebi Vakkâs hadisi)nde, yanılgı ve hata vardır. Hz. Aişe Hadisi ise, hadis otoriterlerinin görüş birliğiyle illetlidir. Enes Hadisi de, Eyyûb es-Sahtiyânî yolundan gelmiştir. Halbu ki Eyyûb es-Sahtiyânî, Enes’ten hiçbir şey işitmiş değildir. Sehl b. Sa’d Hadisi ile Seleme b. el-Ekva’ Hadisi de, zayıftır. Ayrıca Semure Hadisi de, zayıftır.”

İşte bundan dolayı da Ukaylî (ö. 322/934)’de dedi ki: “Hz. Peygamber (s.a.v)’in, **‘hem sağına ve hem de soluna selâm verdiği’** hususunda Abdullah ibn Mes’ud yolundan gelen hadisin senedleri, sıhhatli ve sağlamdır.”

Yine İbn Abdilberr (ö. 463/1071) derki: “**Bir tek selâm verme** hususunda gelen hadisler, illetlidir. Hadisle uğraşan ilim adamları, bu hadislerin sahih olmadığını söylemişlerdir.”

İbn Kayyim (ö. 751/1350) **“Hedy”**de bu konu ile ilgili olarak derki: “**Bir tek selâm vermenin**, sahih bir yoldan Hz. Peygamber (s.a.v)’den geldiği sabit değildir.”

Bu, Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447)’in **“Tahrîcu Ehâdisi’l-Hidâye”** adlı eserinde de geçmektedir.

Beyhakî (ö. 458/1066) **“Ma’rifet”** adlı eserinde Humeyd yoluyla Enes’ten rivayet ettiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v), (namaz çıkarken) **bir tek selâm** veriyordu. Bu hadisin ravileri, güvenilir kimselerdir.”

Tek selâm verileceğini söyleyenler, Medine halkının amel ettiğine itibar eden Malikiler olup bunların delillerinden birisi de şudur:

“Hasan el-Basrî’den Mürsel olarak rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v), Hz. Ebu Bekr ile Hz. Ömer (namazdan çıkarken) **‘bir tek selâm’** verirlerdi.”

80- ﴿ بَنُوا آدَمَ لاَ يَقْطَعُونَ الصَّلاَةَ إِذَا مروا بَيْنَ يَدَيِ الْمُصَلِّي أَوْ كَانُوا فِي جِهَةِ صَلاَتِهِ ﴾

“Adem oğullarının, namaz kılanın önünden geçtiklerinde yada namaz kılanın namazı doğrultusunda bulunduklarında, namazı bozmamaları”[395] ile ilgili hadisler

Bu hadis, şu yollardan rivayet edilmiştir:

1. Muttalib b. Ebi Vedâa[396]
2. Hz. Aişe[397]
3. Ümmü Seleme[398]
4. Meymûne bintu'l-Hâris[399]

5. Hz. Ali[400] ve daha bir çokları

Tahavî (ö. 321/933)'de **"Şerhu Meâni'l-Âsâr"**da, bu sahabilerden gelen hadisleri naklettikten sonra aynen şöyle der:

"Ebu Ca'fer (yani kendisi) dedi ki: Adem oğullarının, (namaz kılanın önünden geçtiklerinde yada namaz kılanın namazı doğrultusunda bulunduklarında,) namazı bozmamalarına delalet etmesiyle ilgili Resulullah (s.a.v)'ten gelen bu rivayetler, **mütevatir**dir."[401]

* * *

81- ﴿ صَلاَته عَلَيْهِ السَّلاَمُ فِي نَعْلَيْهِ ﴾

“Peygamber (s.a.v)’in ayakkabılarla namaz kılması”[402] ile ilgili hadisler

Bu hadis, şu yollardan rivayet edilmiştir:

1. Abdullah ibn Mes’ud[403]
2. Enes b. Mâlik[404]
3. Ebu Hureyre[405]
4. Abdullah b. Ebi Cuhayfe[406]
5. Amr b. Şuayb, babasından, o da atasından (Abdullah ibn Amr)[407]
6. Amr b. Hureys[408]
7. Evs b. Ebi Evs[409]
8. Evs b. Evs[410]
9. Sakîf Heyeti[411] ve daha bir çokları

Tahavî (ö. 321/933)’de **“Şerhu Meâni’l-Âsâr”**da konu ile ilgili olarak şöyle der:

“Resulullah (s.a.v)’in ayakkabılarla namaz kıldığına dair naklettiğimiz bu rivayetler, ondan, **mütevatir** olarak gelmiştir.”

Ayakkabılarla namaz kılmayı emretme ile ilgili bir çok hadis rivayet edilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

1. Ebu Hureyre
2. Enes b. Mâlik
3. Şeddâd b. Evs[412]
4. Hz. Ali[413]
5. Abdullah ibn Mes’ud

Bu konuda daha geniş bilgi için (Suyûtî’nin) **“Dürrü’l-Mensûr”** adlı tefsir kitabında ﴿ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ ﴾ **“Her mescide gidişiniz de güzel elbiseler giyinin”** (A’râf: 7/31) ayetinin tefsirine bakabilirsiniz.

* * *

82- ﴿ نَوْمُهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ صَلاَةِ الصُّبْحِ بِالْوَادِي ﴾

“Peygamber (s.a.v)’in, bir vadide sabah namazını uyu(yarak geçir)mesi”[414]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. İmrân b. Husayn[415]
2. Ebu Katâde[416]
3. Ebu Hureyre[417]
4. Zu mihber[418]
5. Amr b. Ümeyye ed-Damrî[419]
6. Cübeyr b. Mut’im[420]
7. Ebu Meryem es-Selûlî[421]
8. Abdullah ibn Mes’ud[422]
9. Abdullah ibn Abbâs[423]
10. Bilâl[424]
11. Cündub[425]
12. Abdullah ibn Amr[426]
13. Ebu Ümâme[427]
14. Ebu Cuhayfe[428]
15. Enes[429]

Toplam, 15 kişi

(Bu olayın meydana gelişi ile ilgili olarak şu görüşlere yer verilmiştir:)

(Derim ki:) 1. Denildi ki: Bu olay; Hz. Peygamber (s.a.v)’in, Hayber’den dönüşü sırasında meydana gelmiştir.

İbn Abdilberr (ö. 463/1071), bu görüşün, sahih olduğunu söylemiştir.

2. Denildi ki: Bu olay; Hz. Peygamber (s.a.v)’in, Huneyn’den dönüşü sırasında meydana gelmiştir.

3. Denildi ki: Bu olay; Hudeybiye yılında meydana gelmiştir.

4. Denildi ki: Bu olay; Tebük Gazvesi sırasında meydana gelmiştir.

İbn Abdilberr (ö. 463/1071), bu konu ile ilgili olarak şöyle der: “Bunun, bir vehim olduğunu düşünüyorum.”

(Bu olayın kaç defa meydana gelişi ile ilgili olarak ise şu görüşlere yer verilmiştir:)

Ukaylî (ö. 322/934)’de derki: “Bu olay; Hz. Peygamber (s.a.v)’in başına sadece bir defa meydana gelmiştir.”

İbnü’l-Hassâr’da derki: “Bu olay; Hz. Peygamber (s.a.v)’in başına üç kere gelmiştir. Fakat konakladığı yerler, farklıdır.”

Bu konuda daha geniş bilgi için İbn Hacer (ö. 852/1447)’in **“Telhîsu tahrîcu ehâdisi’r-Râfiî”** adlı eserinin ‘Ezan Bahsi’ne bakabilirsiniz.

* * *

83- ﴿ لاَ صَلاَةَ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسِ وَلاَ صَلاَةَ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسِ ﴾

“Sabah namazından (sonra) güneş doğuncaya kadar (nafile) bir namaz yoktur. İkindi namazından (sonra da) güneş batıncaya kadar (nafile) bir namaz yoktur”[430]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Saîd el-Hudrî[431]
2. Ebu Hureyre[432]

3. Hz. Ömer[433]

4. Abdullah ibn Ömer[434]

5. Amr b. Abese[435]

6. Ukbe b. Âmir[436]

7. Hz. Aişe[437]

8. Muâviye[438]

9. Enes[439]

10. Abdullah ibn Mes'ud[440]

11. Zeyd b. Sâbit[441]

12. Sa'd b. Ebi Vakkâs[442]

13. Semure b. Fâtik[443]

14. Ka'b b. Mürre b. Ka'b[444]

15. Ebu Ümâme[445]

16. Safvân b. Muattal[446]

17. Ebu Zerr[447]

Toplam, 17 kişi.

(Derim ki:) Yine bu hadis, şu yollardan da rivayet edilmiştir:

18. Muâz b. Afrâ[448]

19. Abdullah ibn Amr[449]

20. Seleme ibnu'l-Ekva'[450]

21. Cündub[451]

22. Abdullah es-Sunâbihi[452]

İbn Hacer (ö. 852/1447) **"Emaliyyu'l-muhrace alâ muhtasarı İbni'l-Hâcib el-Aslî"** de kaydettiğine göre; bu hadis, 20'den fazla bir sahabe topluluğundan rivayet edlmiştir.

Sehâvî (ö. 902/1496)'nin **"Fethu'l-muğîs"** adlı eseri ile Şeyh Abdurrauf el-Münâvî (ö. 1031/1622)'nin **"Şerhu'l-Câmi"** adlı eserinde geçtiği üzere; İbn

Battâl (ö. 449/1057), bu hadisin, **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

Tahâvî (ö. 321/933) **"Şerhu Meâni'l-Âsâr"** adlı eserinde 'Bâbu'r-Rek'ateyni ba'de'l-Asrî' (=İkindi namazından sonra iki rek'at namaz kılma bâb'ın)da İkindi ve Sabah Namazından sonra namaz kılmanın yasak olduğu hususundaki hadisleri naklettikten sonra aynen şöyle der:

"İkindi Namazından sonra güneş batıncaya kadar namaz kılmanın yasak olduğuna dair Resulullah (s.a.v)'den gelen rivayetler, **mütevatir** olarak gelmiştir. Resulullah (s.a.v)'in sahabileri de, bu hadisle amel etmişlerdir. Bu nedenle de hiçbir kimsenin bu konuda muhalefet etmesine gerek yoktur."[453]

Daha sonra Tahâvî, 'Adam hayvanın semeri üzerinde namaz kılıyor, sonra da insanlar namaz kıldıkları sırada mescide geliyor bâb'ında "imam olmaksızın her namazdan sonra nafile namaz kılınmaz" diyen kimsenin sözünü naklettikten sonra şöyle der:

"Alimler, bu konuda güneş batıncaya kadar İkindi Namazından sonra ve güneş doğuncaya kadar da Sabah Namazından sonra namaz kılmanın yasak olduğu hususunda Resulullah (s.a.v)'den gelen rivayetlerin, **mütevatir** olduğuna dair delil getirmişlerdir.Bu hadisi, bu kitabımızın bir başka yerinde senedleriyle birlikte andık."[454]

Yine Tahâvî, 'Bâbu's-Salât li't-Tavaf ba'de's-Subhi ve ba'de'l-Asrî' (=Sabah Namazından ve İkindi Namazından sonra tavaf için namaz kılma bâb'ın)da aynen şöyle der:

"Resulullah (s.a.v) güneşin doğuşu sırasında, batışı sırasında, gündüzün tam ortasında, güneş doğuncaya kadar Sabah Namazından sonra ve güneş batıncaya kadar da İkindi Namazından sonra namaz kılmayı genel bir şekilde yasaklamıştır. Resulullah (s.a.v)'den bununla ilgili gelen rivayetler, **mütevatir**dir. Bu hadisi, bu kitabın bir başka yerinde senedleriyle birlikte anlattım."[455]

* * *

84- ﴿ اَلنَّهْيِ عَنِ الصَّلاَةِ فِي مَعَاطِنِ الْإِبِلِ وَإِبَاحَتها فِي مَرَابِضِ الْغَنَمِ ﴾

“Deve ağıllarında namaz kılmanın yasak olması ve koyun ağıllarında ise namaz kılmanın mübah (serbest) olması”[456] ile ilgili hadisler

İbn Abdilberr (ö. 463/1071) **“İstizkâr”** adlı eserinin ‘Bâbu’l- ameli fi Câmii’s-Salât’ bahsinde konu ile ilgili Abdullah ibn Amr ibnu'l-Âs Hadisi ile ilgili yerde şöyle der:

﴿ أَنَّهُ سَأَلَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ أَأُصَلِّي فِي عَطَنِ الْإِبِلِ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ لَا وَلَكِنْ صَلِّ فِي مُرَاحِ الْغَنَمِ ﴾

“(Birisi,) Abdullah ibn Amr ibnu’l-Âs’a: ‘Deve ağıllarında namaz kılabilir miyiz?’ diye sordu. O da: ‘Hayır, (kılmayın.) Fakat koyun ağıllarında kılabilirsiniz’ diye cevap verdi.”

(İbn Abdilberr,) bu hadisi, Yûnus b. Bükeyr’den, o da Hişâm b. Urve’den, o da babasından, o da:

1. Abdullah ibn Amr’dan,[457] o da Hz. Peygamber (s.a.v)’den rivayet ettiğini anlattıktan sonra aynen şöyle der:

“Bu anlatım, bir çok şekillerde Hz. Peygamber (s.a.v)’den hadis gelmiştir:

2. Ebu Hureyre[458]
3. Berâ’ b. Âzib[459]
4. Câbir b. Semure[460]
5. Abdullah b. Muğaffel[461]

Bu hadislerin hepsi, senedleriyle birlikte hasendir. Bu hadislerin çoğu, **mütevatir**dir. Bunlar içerisinde en güzel olanı ise, Berâ’ Hadisi ile Abdullah b. Muğaffel Hadisidir. Bu hadisi ise, Hasen (el-Basrî) yolundan 25 kadar kimse rivayet etmiştir.” (İbn Abdilberr'in sözü burada bitmektedir.)

İbn Mâce (ö. 273/886) ise bu hadisi, şu yoldan (şu lafızla) rivayet etmiştir:

6. Sebre b. Ma’bed[462]

﴿ لَا يُصَلَّى فِي أَعْطَانِ الْإِبِلِ وَيُصَلَّى فِي مُرَاحِ الْغَنَمِ ﴾

“Deve ağıllarında namaz kılınmaz. Fakat koyun ağıllarında namaz kılınır”

Taberânî (ö. 360/970) ise bu hadisi, **“Mu’cemu’l-Kebîr“** adlı eserinde şu yoldan (şu lafızla) rivayet etmiştir:

7. Useyd b. Hudayr[463]

﴾ صَلُّوا فِي مَرَابِضِ الْغَنَمِ وَلَا تَتَوَضَّئُوا مِنْ أَلْبَانِهَا وَلَا تُصَلُّوا فِي أَعْطَانِ الْإِبِلِ وَتَوَضَّئُوا مِنْ أَلْبَانِهَا ﴿

“Koyun ağıllarında namaz kılabilirsiniz. Fakat koyun sütünden abdest almayınız. Deve ağıllarında namaz kılmayınız. Fakat devenin sütünden abdest alabilirsiniz.”

Yine Taberânî (ö. 360/970), bu hadisi, **“Mu’cemu’l-Kebîr“** adlı eserinde şu yoldan (şu lafızla) rivayet etmiştir:

8. Ukbe b. Âmir[464]

﴾ صَلُّوا فِي مَرَابِضِ الْغَنَمِ وَلَا تُصَلُّوا فِي أَعْطَانِ الْإِبِلِ أَوْ فِي مَبَارِكِ الْإِبِلِ ﴿

“Koyun ağıllarında namaz kılabilirsiniz. Fakat deve ağıllarında yada deve ahırlarında namaz kılmayınız.”

Yine Taberânî (ö. 360/970), bu hadisi, **“Mu’cemu’l-Kebîr“** adlı eserinde şu yoldan (şu lafızla) rivayet etmiştir:

9. Abdullah ibn Ömer[465]

﴾ لَاتُصَلّوا فِي أَعْطَانِ الْإِبِلِ وَصلُّوا فِي مُرَاحِ الْغَنَمِ ﴿

“Deve ağıllarında namaz kılmayınız. Fakat koyun ağıllarında namaz kılabilirsiniz.”

Abdurrezzâk (ö. 211/827) ise bu hadisi, Ma’mer yoluyla şundan (şu lafızla) rivayet etmiştir:

10. - 11. Hasen (el-Basrî) ile Katâde (mürsel olarak)[466]

﴾ يُصَلَّى فِي مَرَابِضِ الْغَنَمِ وَلاَ يُصَلَّى فِي أَعْطَانِ الْإِبِلِ ﴿

“Koyun ağıllarında namaz kılınır. Fakat deve ağıllarında namaz kılınmaz”

Yine İbn Mâce (ö. 273/886) ise bu hadisi, şu yoldan (şu lafızla) rivayet etmiştir:

12. Hz. Ömer[467]

﴿ سَبْعُ مَوَاطِنَ لَا تَجُوزُ فِيهَا الصَّلَاةُ: ..... وَعَطَنُ الْإِبِلِ ﴾

“Yedi yerde namaz kılmak caiz değildir:” (Bunların içerisinde ‘deve ağılları’ ifadesi de kullanılmıştır.)

Yine Taberânî (ö. 360/970), bu hadisi, **“Mu’cemu’l-Kebîr“** adlı eserinde şu yoldan (şu lafızla) rivayet etmiştir:

13. Suleyk el-Gatafânî[468]

﴿ تَوَضَّئُوا مِنْ لُحُومِ الْإِبِلِ وَلَاتُصَلَّى فِي مَبَارِكِ الْإِبِلِ ﴾

“Deve etlerinden abdest alabilirsiniz. Fakat deve ahırlarında namaz kılmayınız”

Ebu Ya’lâ (ö. 276/889) ise bu hadisi, **“Müsned”** adlı eserinde şu yoldan (şu lafızla) rivayet etmiştir:

14. Talha b. Ubeydullah[469]

﴿ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَوَضَّأُ مِنْ أَلْبَانِ الْإِبِلِ وَلُحُومُهَا وَلاَ يُصَلَّى فِي أَعْطَانِهَا ﴾

“Resulullah (s.a.v) deve sütü ile etinden abdest alıyordu. Fakat deve ağılların da namaz kılmıyordu”

İmam Ahmed (ö. 241/855) ise, bu hadisi, **“Müsned”** adlı eserinde şu yoldan (şu lafızla) rivayet etmiştir:

15. Abdullah ibn Amr

﴿ كانَ يُصَلَّى فِي مَرَابِضِ الْغَنَمِ ولا يُصَلَّى فِي مَرَابِضِ الْإِبِلِ وَالْبَقَرِ ﴾

“Resulullah (s.a.v) koyun ağıllarında namaz kılıyordu. Fakat deve ile sığır ağıllarında namaz kılmıyordu”

Sehâvî (ö. 902/1496)’nin **“Fethu’l-muğîs”** adlı eserinde geçtiği üzere; İbn Hazm (ö. 456/1063), ‘deve ağıllarında namaz kılmanın yasak’ olduğu ile ilgili hadisi, **mütevatir** hadislerden saymıştır.

Yine Sehâvî’nin dışında bir çok alim, İbn Hazm’dan naklen derki: “Deve ağıllarında namaz kılmama ile ilgili hadisler, ‘kurala uygun **Mütevatir’** (et-Tevâturu’l- Usûlî)dir.”

Yalnız Zeynü’l-Irâkî (ö. 805/1402)’de konu ile ilgili olarak derki: “Bu hadis, kurala uygun bir yolla gelmemiştir. Aksine meşhur ve müstefiz (bir yolla gelmiş)tir.”

Sadru’l-Münâvî (ö. 1031/1622) **“Feyzu’l-Kadîr”** adlı eserinde bu hadisin **mütevatir** olduğunu, nakletmiştir.

İbn Hazm’ın, bunu doğruladığını (daha önce) belirtmiştik.

* * *

85- ﴿ اَلنَّهْي عَنِ اتِّخَاذِ الْقُبُورِ مَسَاجِدَ ﴾

“Mezarları, mescidler edinmeyi yasaklama” ile ilgili hadisler

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Ebu Hureyre[470]
2. Üsâme b. Zeyd[471]
3. Hz. Aişe[472]
4. Abdullah ibn Abbâs[473]
5. Ebu Saîd el-Hudrî[474]
6. Abdullah ibn Mes’ud[475]
7. Cundub b. Semure[476]
8. Hz. Ali[477]
9. Zeyd b. Sâbit[478]
10. Ebu Ubeyde ibnu'l-Cerrâh[479]
11. Ka’b b. Mâlik
12. Enes[480] ve daha bir çokları

Sehâvî (ö. 902/1496)’nin **“Fethu’l-muğîs”** adlı eserinde geçtiği üzere; İbn Hazm (ö. 456/1063), bu hadisi, **mütevatir** hadislerden saymıştır.

Muhammed b. Ahmed b. Abdulhâdî el-Hanbelî (ö. 744/1343)’de, **“Sârimu’l-Münekki’”** adlı eserinde bu konu ile ilgili hadisleri nakledip (daha sonra da) aynen şöyle der:

“Babam ve annem vasıtasıyla Resulullah (s.a.v) ile yine aynı şekilde onun sahabilerinden gelen hadisler, mana bakımından **mütevatir**dir.”

(Suyûtî) **“Câmi’”**de der ki: ﴿ صَلُّوا فِي بُيُوتِكُمْ وَلاَتَتَّخِذُوهَا قُبُورًا ﴾ **“Evleri-nizde namaz kılınız. Fakat evlerinizi, mezarlar edinmeyiniz”** hadisini; Ebu Ya’lâ ile Ziyâ’, Hz. Ali’nin oğlu Hasan’ dan[481] rivayet etmiştir.

Yine (Suyûtî’nin) **“Câmi’”** adlı eserinde şu hadis de vardır:

﴿ اِجْعَلُوا مِنْ صَلاَتِكُمْ فِي بُيُوتِكُمْ وَلاَتَتَّخِذُوهَا قُبُورًا ﴾

“Namazlarınızı, evlerinizde kılınız. Fakat evlerinizi, mezarlar edinme-yiniz”

a. Bu hadisi; İmam Ahmed, Buhârî, Müslim ile Ebu Dâvud, Abdullah ibn Ömer’den[482] rivayet etmiştir.

b. Yine bu hadisi; Ebu Ya’lâ **“Müsned”** adlı eserinde, Rüyânî ile Ziyâ’, Zeyd b. Hâlid’den rivayet etmiştir.

c. Yine bu hadisi; Muhammed b. Nasr **“Salât”** adlı eserinde Hz. Aişe’den rivayet etmiştir.

(Münâvî) **“Feyzu’l-Kadîr”** adlı eserinde derki: “Bu hadisin, **mütevatir** olduğunu ispat etme kastı hariç Buhârî ile Müslim’in dışında birisine bu hadisi dayandırmaya gerek yoktur.”

“Kitâbu’l-Merzâ ve’l- Cenâiz”de ise ﴿ لَعَنَ اللهُ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى اِتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ ﴾ **“Allah, Yahudi ve Hıristiyanlara lanet etsin; çünkü onlar, Peygamberlerinin mezarlarını, mescidler edindiler”** Hadisi geçmektedir.

* * *

86- ﴿ إِنَّ اللّهَ زَادَكَمْ صَلاَةً هِيَ خَيْرٌ لَكَمْ مِنْ حُمُرِ النَّعَمِ وَهِيَ الْوِتْرُ ﴾

“Allah size öyle bir namazı ekledi ki, o (namaz), sizin için kızıl deve sürülerinden daha değerlidir. İşte bu namaz, Vitir (Nama-zı)dır”[483]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Hârice b. Huzâfe[484]
2. Ebu Busre el-Gıfârî[485]
3. Muâz b. Cebel[486]
6. Abdullah ib Amr[487]
7. Abdullah ibn Abbâs[488]
8. Ukbe b. Âmir el-Cühenî[489]
9. Amr ibnu'l-Âs[490]
10. Abdullah ibn Ömer[491]

Toplam, 8 kişi.

(Derim ki:) Yine bu konuda Ebu Saîd el-Hudrî’den[492] de şu lafızla şöyle bir hadis rivayet edilmiştir:

﴿ إِنَّ اللّهَ عَزَّ وَجَلَّ زَادَكُمْ صَلاَةً وَهِيَ الْوِتْرُ ﴾

“Şanı Yüce Allah, size, öyle bir namaz ekledi ki, o (namaz), Vitir (Na-mazı)dır”

Taberânî (ö. 360/970) **“Müsnedu’ş-Şâmiyyîn”**de bu hadisi (belli) bir senedle rivayet etmiştir.

Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447)’de (bu hadis) ile ilgili olarak derki: “Bu hadis, hasen bir hadistir.”

* * *

87- ﴿ إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَا يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ فَإِذَا رَأَيْتُمْ ذَلِكَ فَافْزَعُوا إِلَى الصَّلَاةِ ﴾

“Güneş ve ay, Allah’ın ayetlerinden iki ayettir. Bunlar, bir kimsenin ölümü ve hayatı için tutulmazlar. Bunların tutulduğunu gördüğünüz zaman hemen namaza koşun”[493]

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Muğîre b. Şu’be[494]
2. Abdullah ibn Ömer[495]
3. Ebu Bekre[496]
4. Abdullah ibn Mes’ud[497]
5. Hz. Aişe[498]
6. Abdullah ibn Amr[499]
7. Abdullah ibn Abbâs[500]
8. Esmâ’ bint. Ebi Bekr[501]
9. Ebu Musa el-Eş’arî[502]

10. Bilâl[503]

11. Ebu Berze[504]

12. Ukbe b. Âmir[505]

13. Mahmûd b. Lebîd[506]

14. Kabisa b. Muhârik el-Hilâlî[507]

15. Abdullah ibn Mes'ud[508]

16. Câbir[509]

17. Semure b. Cündub[510]

18. Ebu Hureyre[511]

19. Nu'mân b. Beşîr[512] ve daha bir çokları

(Aynî) **"Umdetu'l-Kârî"**de "Küsûf (=Güneş) Tutulması Namazı" ile ilgili bahiste konu ile ilgili olarak derki:

"Bu hadis, 24 sahabiden rivayet edilmiştir. Bunlar, şunlardır:

1. Esmâ' bint. Ebi Bekr
2. Abdullah ibn Abbâs
3. Hz. Ali
4. Hz. Aişe
5. Abdullah ibn Ömer
6. Nu'mân b. Beşîr
7. Muğîre b. Şu'be
8. Ebu Mes'ud
9. Ebu Bekre
10. Semure b. Cündub
11. Abdullah ibn Mes'ud
12. Abdullah ibn Amr
13. Kabisa b. Muhârikk el-Hilâlî

14. Câbir
15. Ebu Musa el-Eş’arî
16. Abdurrahman b. Semure
17. Übey b. Ka’b
18. Bilâl
19. Huzeyfe
20. Mahmûd b. Lebîd
21. Ebu’d-Derdâ’
22. Ebu Hüreyre
23. Ümmü Süfyân
24. Ukbe b. Âmir

Bu konuda daha geniş bilgi için Şeyh Murtaza el-Hüseynî (ö. 1205/1790)’nin **“Şerhu’l-İhyâ”** adlı eserine bakabilirsiniz.

* * *

88- ﴿ صَلاَةُ الضُّحَى وَالتَّرْغِيبُ فِيهَا ﴾

“Duha (=Kuşluk) Namazı[513] ve Kuşluk Namazına teşvik etme” ile ilgili hadisler

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Ebu Saîd el-Hudrî[514]
2. Ebu Zerr[515]
3. Zeyd b. Erkam[516]
4. Ebu Hureyre[517]
5. Büreyde el-Eslemî[518]
6. Ebu’d-Derdâ’[519]
7. Abdullah ibn Ebi Evfâ[520]
8. İtbân b. Mâlik[521]

9. Utbe b. Abdussulemî[522]
10. Nuaym b. Hemmâr[523]
11. Ebu Ümâme el-Bâhilî[524]
12. Hz. Aişe[525]
13. Ümmü Hânî[526]
14. Ümmü Seleme[527]
15. Cübeyr b. Mut'im[528]
16. Enes[529]
17. Hz. Ali[530]
18. Ebu Bekre[531]
19. Câbir[532]
20. Abdullah ibn Abbâs[533]

21. Huzeyfe[534]
22. Âiz b. Amr[535]
23. Sa’d b. Ebi Vakkâs[536]
24. Abdullah b. Bişr[537]
25. Kudâme
26. Hanzala es-Sakafeyyin
27. Abdullah ibn Amr[538]
28. Ukbe b. Âmir el-Cühenî[539]
29. Ebu Mürre et-Tâifî[540]
30. Muâz b. Enes el-Cühenî[541]
31. Abdullah ibn Ömer[542]
32. Ebu Musa el-Eş’arî[543]
33. Nevvâs b. Sem’ân[544]

(Görüldüğü üzere konu ile ilgili hadisleri rivayet eden sahabiler, toplam 33 kişidir.)

(Aynî) **“Umdetu’l-Kârî”**de Ümmü Hânî Hadisini naklettikten sonra aynen şöyle der: “Bu konuda bir grup sahabeden hadis rivayet edilmiştir.”

Daha sonra Aynî (ö. 855/1451), 25 sahabinin ismini saymıştır. Ayrıca bunların naklettiği hadisleri ve bu hadislerin tahricini yapanları da belirtmiştir.

Şihâb el-Heytemî (ö. 1069/1659) **“Şerhu’ş-Şemâil”**de ve Aliyyu’l-Kârî (ö. 1014/1605) konu ile ilgili olarak aynen şöyle derler:

“Kuşluk Namazı ile ilgili hadisler(in toplamı), nerdeyse **mütevatir** (derecesine ulaşmış) durumda; çünkü sahabenin ileri gelenlerinden 19 kimse, bu hadisleri, Hz. Peygamber (s.a.v)’den rivayet etmiştir. Bunların hepsi, Hz. Peygamber (s.a.v)’in, Kuşluk Namazı kıldığına tanıklık etmişlerdir.

Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v)'in, Kuşluk Namazı kıldığını, Hâkim ve daha bir çok alim belirtmiştir.

Bundan dolayıdır ki Şeyhulislam Ebu Zür'a dedi ki: 'Kuşluk Namazı konusunda pek çok sahih-meşhur hadisler gelmiştir. Hatta Muhammed b. Cerîr et-Taberî, bu hadislerin, **mütevatir** derecesine ulaştığını söylemiştir.'"

Şeyh Abdurrauf el-Münâvî (ö. 103171622), bu hadislerin şerhinde aynen şöyle der: "Sahabenin ileri gelenlerinden 19 kimsenin tanıklık ettiğine göre; bunlar, Hz. Peygamber (s.a.v)'in, Kuşluk Namazı kıldığını görmüşlerdir. Hatta İbn Cerîr et-Taberî, bu hadislerin, **mütevatir** derecesine ulaştığını söylemiştir."

(İbn Hacer) **"Fethu'l-Bârî"**de derki: "Hâkim, Kuşluk Namazı konusunda gelen hadisleri, müstakil bir cüz'de toplamıştır. Bu hadislerin (mütevatir olduğunu) ispat etme de hadisi nakleden ravilerin sayısı, sahabeden 20 kadar kimseye ulaşmıştır."

Bazı hadis hafızlarının belirttiğine göre; Kuşluk Namazı ile ilgili hadisler, 20 küsur sahabenin rivayetinden gelmiştir.

Bu sahabilerin naklettiği hadislerin -bir topluluğun mürsel olarak rivayet ettiği hadislerin, sahih olduğuna dair gelen fazlalıkları da dahil-hepsi, sahihtir."

Celâl es-Suyûtî (ö. 911/1505), bu sahabilerin naklettiği hadislerin hepsini, **"Salâtu'd-Duha"**da nakletmiştir.

(Suyûtî) **"Hâvî"**de ise bu (konuda gelen hadisleri) özetlemiştir.

* * *

[1] "Namaz" kelimesinin Arapça karşılığı, "salat"tır. Bu kelime; dua, yalvarma ve niyaz anlamlarına gelmektedir. Terim olarak ise; belirli vakitler içerisinde Allah için eda edilen, özel bir takım hareketlerle yapılan bir ibadettir.

İslam'ın şartlarından birini oluşturan namaz, bizi, Allah'a yaklaştıran ve ruhumuzu kötülüklerden arındıran ibadetlerin başında gelir.

Beş vakit namaz, Mirac gecesinde farz kılınmıştı. Bu husus, Kur'an'ın, Nisa: 4/103. ayetinde müminler üzerine vakitleri belli bir farz olduğu belirtilmiştir. Böylece beş vakit namaz, sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı olmak üzere tayin edilmiş, özel sınırlarıyla sınırlanması ve nasıl kılınağı Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından açıklanıp izah edilmiş ve o zamandan beri Müslümanlar arasında yapılması zorunlu görevlerden biri olmuştur.

[2] İslam'ın şartlarını belirten hadis, "beş şart" olarak bilinmektedir. Yalnız bunların dışında daha başka şartları Kur'anda bulmak mümkündür: İyiliği emredip kötülükten kaçındırma, cihad, adalet, anne-babaya iyi davranma, infak, Peygambere itaat etme gibi.

"Cibril" hadisinin rivayetinde "İslam'ın şartları" olarak sayılan beş madde standart değildir. Aynı hadisin; Ebu Dâvud'un naklettiği varyantta "zekat verme" yerine "cünüblükten temizlenme", Buhârî'nin naklettiği hadisin bir başka varyantında "hac etme yerine" "beşte bir humus verme" yer almaktadır.

Bu beş şart, İslam'ın ibadete yönelik farzlarıdır. Bunun dışında İslam'ın inanç esasları, Muamelat (=insanlar arası ilişkiler), Ceza ile ilgili esaslar, Ahlak ile ilgili esaslar, Siyaset ile ilgili esaslar vb. esaslar vardır. İslam bu şekilde bir bütün olur. Yoksa ibadet ile ilgili beş şart, İslam'ın kendisi değildir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, İman 1, 34, 40, İlim 6, 25, Mevakit 2, Zekat 1, Edeb 98, Tevhid 56; Müslim, İman 8 (11), 10 (12), 23- 25 (17); Nesâî, Siyam 1, İman 13, 25; Ebu Dâvud, Salat 1 (391), 23 (486), Eşribe 7 (3692); Tirmizî, Zekat 2 (619); İman 3 (2612), 5 (2614)

[3] Tirmizî, Salat 1 (149); Ebu Dâvud, Salat 2 (393); Dârekutnî, Sünen, 1/258; Beyhakî, Sünenü'l-Kübra, 1/364

[4] Nesâî, Mevakit 10; Hâkim, Müstedrek, 1/195; Dârekutnî, Sünen, 1/256

[5] Nesâî, Mevakit 6; Hâkim, Müstedrek, 1/195; Dârekutnî, Sünen, 1/261; Bezzâr

[6] Dârekutnî, Sünen, 1/260

[7] Dârekutnî, Sünen, 1/259

[8] Müsned, 3/30; Taberânî, el-Kebir

[9] İbn Rahaveyh, Müsned

[10] Nesâî, Mevakit 1; Dârimî, Mevakitu's-salat 2; Beyhakî, Sünenü'l-Kübra, 1/263; Taberânî, el-Evsat

[11] Sâid b. Mansûr, Sünen

[12] Hadis, akşam nazmının ilk vaktini "perdeye bürünme" şeklinde tarif etmektedir. Bu da, güneşin ufukta kaybolmasıdır. Çünkü bir şey, perdeye büründü mü, artık şey görünmez olur.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Mevakit 18; Müslim, Mesacid 216 (636); Ebu Dâvud, Salat 6 (417); Tirmizî, Salat 122 (164)

[13] Muvatta, Cemaa 25; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/173

[14] Müslim, Mesacid 207 (629); Ebu Dâvud, Salat 5 (410); Tirmizî, Tefsiru sure-i Bakara 31 (2986); Nesâî, Salat 6; Muvatta, 25

[15] Buhârî, Tefsiru sure-i Bakara 42, Cihad 98, Meğazi 29, Da'vat 58; Müslim, Mesacid 202-205 (627); Ebu Dâvud, Salat 5 (409); Tirmizî, Tefsiru sure-i Bakara 31 (2987); Nesâî, Salat 14; İbn Mâce, Salat 6 (684); Müsned, 1/82

[16] Müslim, Mesacid 206 (628); Tirmizî, Salat 19, Tefsiru sure-i Bakara 32; İbn Mâce, Salat 6

[17] Müsned, 1/301; Taberânî, el-Kebir, el-Evsat; Bezzâr

[18] Taberânî, el-Kebir; Bezzâr

[19] Taberânî, el-Kebir; Bezzâr

[20] Müsned, 5/7, 8

[21] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/175

[22] Taberânî, el-Kebir

[23] Müslim, Mesacid 206 (628); Taberânî, el-Evsat

[24] Tirmizî, Salat 19; Muvatta, Cemaa 27, 28; Müsned, 5/12, 13, 22

[25] Müslim, Mesacid 209 (631); Müsned, 5/13; Bezzâr

[26] Bezzâr

[27] Ka'be, Allah'a ibadet etmek üzere ve orada Allah'ı birlemek için Allah adına yeryüzünde yapılmış ilk binadır.

"Peygamberlerin babası" diye bilinen Hz. İbrahim (a.s), putlarla savaştıktan sonra ve içinde dikili bulunan putları yıktıktan sonra Allah'tan kendisine gelen emir üzerine Ka'be'yi inşa etmiştir.

Ka'be, Allah katında büyük bir şeref ve kutsiliğe mazhar olmasına rağmen zarar yada faydası dokunmayan taş bir binadır.

Ka'be'nin önemi; yeryüzünde Allah'ın birliğini ve kulluğun yalnızca O'na yapılacağının temsilini ve şirk ile puta tapıcılığın batıllığını belirtmede ortaya çıkmaktadır. Çünkü insanlığın putlara, taşlara ve tağutlara ibadet ve kulluk etmeyi din kabul ettiği dönemde onların batıl ve tümünün değersiz olduklarının anlaşılması için bu mabetlerin yerine Tevhid inancını temsil eden bir simge olarak Ka'be yapılmıştır.

Hz. Peygamber (s.a.v) ile sahabiler, namaz kılarlarken Kudüs'e doğru yöneliyorlardı. Bakara: 2/144. ayet inince, Hz. Peygamber (s.a.v) ile sahabiler, Ka'be'ye yönelerek namaz kılmaya başladılar. Böylece Ka'be, müminlerin kıblesi olmuştur.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Salat 30, 81, 96, Teheccüd 25, Hacc 51, 52, 54, Meğazi 48, 77, Cihad 127; Müslim, Hacc 395 (1330); Ebu Dâvud, Menasik 93 (2023); Nesâî, Kıble 6, Hacc 131, 132, 133; Muvatta, Hacc 193

[28] Hz. Peygamber (s.a.v)'in, Ka'be'nin içerisinde namaz kıldığına dair bir çok hadis gelmiştir. Beraberinde Üsame, Osman b. Ebi Talha, Fadl b. Abbas ve Bilal vardı.

Hz. Peygamber (s.a.v)'in, Ka'be'nin içerisine girip orada namaz kıldığını söyleyenlerin yanı sıra kılmadığını söyleyenler de vardır. Bu görüş ayrılığın sebebi, bu konuda Üsame b. Zeyd'den iki farklı rivayetin gelmiş olmasıdır.

Resulullah (s.a.v)'in Kabe'nin içerisine ne zaman girdiği de ihtilaflıdır.

1. Bazılarına göre, Mekke'nin fethi günü girmiştir.
2. Bazılarına göre, Umretu'l-Kaza'da girmiştir.
3. Bazılarına göre ise Veda haccı sırasında girmiştir.
4. Rivayetlerdeki ihtilafı birleştirmeye çalışan bir grup alim ise, Fetih günü ve Veda haccı sırasında girdiğini ileri sürmüştür.

Bütün bunlara rağmen, Resulullah (s.a.v)'in Ka'be'nin içerisinde namaz kıldığı umumiyetle kabul edilmiş, hatta yeri ve şekli üzerinde bazı detaylara bile yer verilmiştir.

[29] Buhârî, Salat 30, Hacc 51, 52; Müslim, Hacc 388-394 (1329); Ebu Dâvud, Menasik 92 (2023); Nesâî, Hacc 126; Muvatta, Hacc 63; Taberânî, el-Kebir; Bezzâr

[30] Buhârî, Salat 30; Müslim, Hacc 388 (1329); Nesâî, Mesacid 5, Hacc 127; Bezzâr

[31] Buhârî, Hacc 51; Müslim, Hacc 388 (1329); Nesâî, Hacc 131-133; Müsned, 5/206; Taberânî, el-Kebir

[32] Ebu Dâvud, Menasik 92 (2026)

[33] Müsned, 3/320

[34] Taberânî, el-Kebir; Bezzâr

[35] Buhârî, Hacc 51; Müslim, Hacc 388 (1329); Nesâî, Mesacid 5; Taberânî, el-Kebir; Bezzâr

[36] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/389, 392

[37] Buhârî, Salat 12; Ebu Dâvud, Cenaiz 32; Tirmizî, Edeb 40; Müsned, 3/478

[38] Buhârî, Salat 12; Tirmizî, Edeb 40 (2798)

[39] Ebu Dâvud, Cenaiz 32 (3140)

[40] Buhârî, Salat 12; Müsned, 5/290

[41] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/474

[42] Buhârî, Salat 65; Müslim, Mesacid 24, 25 (533), Zühd 43, 44 (533); Tirmizî, Salat 237 (318); İbn Mâce, Mesacid 1 (736); Dârimî, Salat 113 (1399); Müsned, 1/61, 71; Beyhakî, Sünenü'l-Kübra, 2/473; Ebu Ya'lâ, Müsned, 1/390, 391

[43] Tirmizî, Salat 237 (318); Taberânî, el-Evsat

[44] Nesâî, Mesacid 1

[45] İbn Mâce, Mesacid 1 (735); Müsned, 1/30, 53; Taberânî, el-Evsat

[46] İbn Mâce, Mesacid 1 (737)

[47] İbn Mâce, Mesacid 1 (738); İbn Huzeyme, Sahih

[48] Müsned, 1/241; Taberânî, el-Evsat; Bezzâr; Heysemî, Keşfu'l-Estar, 1/203 (402)

[49] Taberânî, el-Evsat; Hâtib, Tarihu Bağdat, 5/35

[50] Müsned, 3/490; Taberânî, el-Kebir; Bezzâr; Ebu Nuaym, Hilye, 5724, 8/319

[51] Müsned, 4/461; Taberânî, el-Kebir, el-Evsat

[52] Taberânî, el-Evsat; Ebu Nuaym, Hilye

[53] Taberânî

[54] Taberânî, el-Evsat, es-Sağir

[55] Taberânî, el-Kebir, el-Evsat

[56] Taberânî, es-Sağir; Bezzâr; Beyhakî, Sünenü'l-Kübra, 2/473; Heysemî, Keşfu'l-Estar, 1/203 (401)

[57] Taberânî, el-Evsat; Bezzâr

[58] Müsned, 2/221, 296, 386, 412, 498; Taberânî, el-Evsat; Bezzâr (405)

[59] Taberânî, el-Evsat; Heysemî, Keşfu'l-Estar, 1/203 (404)

[60] Râfi'

[61] İbn Asâkir

[62] Nesâî, Kıyamu'l-Leyl 66, 67; Müsned, 6/326, 426, 428

[63] Buhârî, Ezan 160; Müslim, Mesacid 70 (562); Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 4/237

[64] Buhârî, Ezan 160; Müslim, Mesacid 72-75 (564); Ebu Dâvud, Et'ime 40 (3822); Nesâî, Mesacid 16; İbn Mâce, Et'ime 59 (3365); Tirmizî, Et'ime 13 (1806)

[65] Buhârî, Ezan 160; Müslim, Mesacid 68-69 (561); Ebu Dâvud, Et'ime 40 (3825); İbn Mâce, İkame 58 (1016); Dârimî, Et'ime 21 (2059); Müsned, 2/20

[66] Müslim, Salat 71 (563); İbn Mâce, İkame 58 (1015); Ebu Avâne, Müsned, 1/411

[67] Müsned, 3/400, 5/26; Taberânî, es-Sağir, el-Kebir

[68] Taberânî, el-Evsat

[69] Taberânî, el-Kebir, (1225)

[70] Taberânî, el-Kebir

[71] Taberânî, el-Kebir, el-Evsat

[72] Taberânî, el-Kebir, el-Evsat

[73] Müslim, Mesacid 76 (565); Ebu Dâvud, Et'ime 40 (3823); Müsned, 3/12; Taberânî; Ebu Avâne, Müsned, 1/411

[74] Tirmizî, Et'ime 13 (1807); Bezzâr; Heysemî, Keşfu'l-Estar, 1/207 (410)

[75] Ebu Dâvud, Et'ime 40 (3827); Tahâvî, a.g.e., 4/238

[76] Ebu Dâvud, Et'ime 40 (3826); Müsned, 4/252; Ebu Avâne, Müsned, 1/411 (3826);

[77] Tahâvî, a.g.e., 4/237

[78] Buhârî, Salat 4; Müslim, Salat 55, 279, Müsafirin 72; Nesâî, Taharet 142; İbn Mâce, Taharet 59; Muvatta, Cemaa 34

[79] Buhârî, Salat 4; Müsned, 6/342

[80] Müsned, 1/256; Taberânî, el-Kebir, el-Evsat; Ebu Ya'lâ

[81] Taberânî, el-Kebir; Ebu Ya'lâ

[82] Müslim, Salat 284 (519)

[83] Buhârî, Salat 3; Müslim, Salat 281 (518); İbn Mâce, Keffarat 12; Müsned, 3/335, 324

[84] Buhârî, Salat 4; Müslim, Salat 279 (517); Ebu Dâvud, Salat 78 (628); Tirmizî, Salat 254 (339); Nesâî, Kıble 14; Muvatta, Cemaa 29

[85] Tirmizî, Salat (363); Nesâî, İmame 8

[86] Buhârî, Salat 5; Müslim, Salat 277 (516); Ebu Dâvud, Salat 78 (627); Nesâî, Kıble 18

[87] Buhârî, Fadlu's-Salât 1; Müslim, Hacc 505 (1394); Tirmizî, Salat 241 (324); Nesâî, Mesacid 7; Muvatta, Kıble 9

[88] Müslim, Hacc 509 (1395); Müsned, 2/16, 29

[89] Müslim, Hacc 510 (1396); Nesâî, Mesacid 4; Müsned, 6/333, 334

[90] Müsned, 4/80; Taberânî, el-Kebir; Ebu Ya'lâ; Bezzâr

[91] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 3/126

[92] Taberânî, el-Kebir, el-Evsat

[93] Taberânî, el-Evsat; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 3/127

[94] Müsned, 4/5; Taberânî; İbn Hibbân, Sahih, (1618); Beyhakî, Sünenü’l-Kübra, 5/246
[95] Bezzâr
[96] Ebu Ya’lâ; Bezzâr; Tahâvî, Şerhu Meâni’l-Âsâr, 3/126
[97] Taberânî, el-Evsat; Ebu Ya’lâ (4691)
[98] Suyûtî, Câmiu’s-Sağîr, H. No: 3594, 3595
[99] Müslim, Mesacid 5 (523); Tirmizî, Siyer 5 (1553); Nesâî; Cihad 1; İbn Mâce, Taharet 90; Müsned, 2/264
[100] Dârimî, Siyer 28; Müsned, 5/145, 148, 162; Ebu Avâne, Müsned, 1/395
[101] Müslim, Mesacid 4 (522); Müsned, 5/383
[102] Taberânî
[103] Taberânî
[104] Müsned, 5/248, 256; Taberânî, el-Kebir, (7931)
[105] Tirmizî, Salat 234 (316); Müsned, 3/83; Taberânî
[106] Müsned, 1/98
[107] Müsned, 2/222
[108] Buhârî, Teyemmüm 1, Salat 56; Müslim, Mesacid 3 (521); Nesâî, Gusl 26, Mesacid 42; Müsned, 3/304
[109] Müsned, 1/301; Taberânî, el-Kebir, (11047, 11085)
[110] Ebu Dâvud, Salat 50 (561); Tirmizî, Salat 165 (223)
[111] İbn Mâce, Mesacid 14 (781); Hâkim, Müstedrek, 1/212
[112] İbn Mâce, Mesacid 14 (780); Hâkim, Müstedrek, 1/212
[113] Taberânî,
[114] Taberânî,
[115] Taberânî, el-Kebir, 12/358 (13335)
[116] Taberânî, el-Kebir
[117] Taberânî, el-Kebir; İbn Huzeyme, Sahih, 2/377 (1498, 1499); Heysemî, Mevaridu’z-zaman, s. 120 (422)
[118] İbn Mâce, Mesacid 14 (779); Taberânî, el-Evsat
[119] Taberânî,
[120] Bezzâr; Heysemî, Keşfu’l-Estar, 1/217
[121] Tayâlisî, Müsned,
[122] İbn Şâhîn, Terğib
[123] Ebu Musa el-Medinî
[124] Sâid b. Mansûr, Sünen
[125] Tirmizî, Salat 117 (154); Ebu Dâvud, Salat 8 (424); Nesâî, Mevakit 27; Müsned, 4/142; Beyhakî, Sünenü’l-Kübra, 1/457
[126] Nesâî, Mevakit 27; Müsned, 5/429
[127] Taberânî, el-Kebir; Bezzâr; Heysemî, Keşfu’l-Estar, 1/194

[128] Taberânî, el-Kebir

[129] Taberânî, el-Kebir; Bezzâr; Heysemî, Keşfu'l-Estar, 1/193

[130] Taberânî, el-Kebir

[131] Bezzâr; Heysemî, Keşfu'l-Estar, 1/194 (382)

[132] Bezzâr; Heysemî, Keşfu'l-Estar, 1/194 (384)

[133] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/179

[134] Buhârî, Mevakit 9; Tirmizî, Mevakit 5; Nesâî, Mevakit 5; İbn Mâce, Salat 4

[135] Buhârî, Mevakit 9; Müslim, Mesacid 184 (616); Ebu Dâvud, Salat 4 (401); Tirmizî, Salat 7 (158); Müsned, 5/155

Buhârî, Mevakit 9, Bed'ü'l-halk 10; Müslim, Mesacid 180 (615); Ebu Dâvud, Salat 4 (402); Tirmizî, Salat 7 (157); Nesâî, Mevakit 5; İbn Mâce, Salat 4 (677); Muvatta, Vukut 28; Dârimî, Salat (677, 678)

[137] Buhârî, Mevakit 9; İbn Mâce, Salat 4 (681); İbn Huzeyme, Sahih, 1/170

[138] Buhârî, Mevakit 9; İbn Mâce, Salat 4 (679); Müsned, 3/9, 52

[139] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/187

[140] İbn Mâce, Salat 4 (680); İmam Ahmed, Müsned, 4/250; Beyhakî, Sünenü'l-Kübra, 1/439;

[141] İbn Huzeyme, Sahih, 1/170

[142] Müsned, 4/262; Hâkim, Müstedrek, 3/251

[143] Taberânî

[144] Taberânî

[145] Müsned, 5/368; Taberânî

[146] Ebu Ya'lâ; Heysemî, Keşfu'l-Estar, 1/88

[147] Bezzâr

[148] Ebu Nuaym

[149] Nesâî, Mevakit 4; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/188

[150] Muvatta, Vukut 27

[151] Beğavî, Mu'cem

[152] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/186

[153] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/185

[154] Müslim, Salat 132 (140); Ebu Dâvud, Salat 97 (678); Tirmizî, Salat 166 (224); Nesâî, İmame 32;); İbn Mâce, Taharet İkame 52 (1000)

[155] Müsned, 3/293, 331, 398

[156] Taberânî, el-Kebir, el-Evsat; Bezzâr

[157] Müsned, 3/3, 16; Ebu Ya'lâ

[158] Bezzâr

[159] Taberânî, el-Evsat

[160] Taberânî, el-Kebir

[161] Ebu Dâvud, Salat 94 (666); Nesâî, İmame 31

[162] Buhârî, Ezan 71; Müslim, Salat 127 (436); Ebu Dâvud, Salat 94 (662, 663); Tirmizî, Salat 167 (227); Nesâî, İmame 25

[163] Müslim, Salat 119 (430); Ebu Dâvud, Salat 94 (661); Nesâî, İmame 28

[164] Ebu Dâvud, Salat 94 (664)

[165] Taberânî, el-Kebir, el-Evsat

[166] Buhârî, Ezan 72, 74, 76, 132; Müslim, Salat 124 (433, 434); Ebu Dâvud, Salat 94 (667-671); Nesâî, İmame 27, 28, 30

[167] Müslim, Salat 131 (439)

[168] Ebu Dâvud, Salat 95 (676);); İbn Mâce, İkame 50 (995); Taberânî, el-Evsat

[169] Suyûtî, Dürrü'l-Mensûr, 5/293

[170] Buhârî, Cum'a 8, Temenni 9; Müslim, Taharet 42 (252); Ebu Dâvud, Taharet 25 (46); Tirmizî, Taharet 18 (22); Nesâî, Taharet 7; Muvatta, Taharet 115; Müsned, 1/116

[171] Ebu Dâvud, Taharet 25 (47); Tirmizî, Taharet 18 (23); Müsned, 4/114; Taberânî, el-Kebir, (5223, 5224)

[172] Müsned, 1/180, 120; Bezzâr

[173] Müsned, 1/214; Taberânî, el-Kebir

[174] Müsned, 3/442

[175] Müsned, 5/410

[176] Müsned, 2/97

[177] Müsned, 6/325; Ebu Ya'lâ

[178] Taberânî,

[179] Taberânî, el-Kebir; Hâkim, Müstedrek, 1/146; Zebîdî, Ukûdu'l-Cevâhir, 1/33

[180] Taberânî, el-Kebir; İbn Hacer, Metâlibu'l-Âliye, 1/107

[181] Taberânî; Hâkim, Müstedrek, 1/146

[182] Bezzâr; Ebu Ya'lâ; Hâkim, Müstedrek, 1/146

[183] Bezzâr; Ebu Nuaym

[184] Ebu Nuaym

[185] Taberânî, el-Kebir; Ebu Nuaym

[186] Taberânî, el-Kebir, el-Evsat; Hâkim, Müstedrek, 1/156; Ebu Nuaym

[187] İbn Menî', Müsned

[188] Taberânî, el-Kebir; Bezzâr; İbn Hacer, Metâlibu'l-Âliye, 1/107

[189] Müsned, 5/225; Hâkim, Müstedrek, 1/156

[190] Deylemî

[191] Buhârî, Vudu' 73, Teheccüd 9, Cum'a 8; Müslim, Taharet 45 (254); Ebu Dâvud, Taharet 30 (55); Nesâî, Taharet 2

[192] Taberânî, el-Kebir

[193] Deylemî

[194] Taberânî, el-Kebir

[195] Deylemî

[196] Deylemî

[197] İbn Ebi Şeybe, Musannef

[198] İbn Ebi Şeybe, Musannef

[199] Ebu Dâvud, Taharet 31 (61); Tirmizî, Taharet 3 (3); İbn Mâce, Taharet 3 (275)

[200] Müsned, 3/330

[201] Tirmizî, Salat 176 (238);); İbn Mâce, Taharet 3 (276); Hâkim, Müstedrek, 1/132

[202] Dârekutnî, Sünen, 1/359; Taberânî, el-Evsat

[203] Taberânî, el-Evsat, el-Kebir; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 1/230

[204] Taberânî, el-Kebir; Beyhakî, Sünenü'l-Kübra, 2/173

[205] İbn Adiy

[206] Tirmizî, Tahâret 3 (3)

[207] Tirmizî, Salât 176 (238),

[208] Buhârî, Ezan 83-86; Müslim, Salat 22 (390); Ebu Dâvud, Salat 117 (721, 722, 741, 743); Tirmizî, Salat 189 (255); Nesâî, İftitah 1, 2, 3; İbn Mâce, İkame 15 (858-868)

[209] Buhârî, Ezan 84; Müslim, Salat 24-26 (391); Ebu Dâvud, Salat 118 (745); Nesâî, İftitah 85; İbn Mâce, İkame 15 (859)

[210] Müslim, Salat 54 (401); Ebu Dâvud, Salat 117 (723-729, 736, 737); Nesâî, İftitah 107, 139, 187, Sehiv 29

[211] Buhârî, Ezan 115, 116, 144; Müslim, Salat 33 (393); Ebu Dâvud, Salat 118 (744), 140 (835); Nesâî, Sehiv 1

[212] Buhârî, Ezan 145; Ebu Dâvud, Salat 117; Tirmizî, Salat 227

[213] Ebu Dâvud, Salat (739)

[214] Ebu Dâvud, Salat (747)

[215] Buhârî, Ezan 145; Ebu Dâvud, Salat 117 (734); Tirmizî, Salat 227

[216] Buhârî, Ezan 145; Ebu Dâvud, Salat 117 (734); Tirmizî, Salat 227

[217] Ebu Dâvud, Salat 117 (730); Tirmizî, Salat 227; İbn Mâce, İkame 15 (862)

[218] Ebu Dâvud, Salat 117 (730); Tirmizî, Salat 227; İbn Mâce, İkame 15 (862)

[219] Buhârî, Ezan 115; Müslim, Salat 27-32 (392); Ebu Dâvud, Salat 118, 119 (746, 753); Tirmizî, Salat 177, 198, (239, 254); Nesâî, İftitah 6, 84, 184; Muvatta, Salat 19

[220] İbn Mâce, İkame 15 (863); Dârekutnî, Sünen, 1/287; Taberânî, el-Evsat; Ebu Ya'lâ

[221] İbn Mâce, İkame 15 (863)

[222] İbn Mâce, İkame 15 (861)

[223] Taberânî, el-Kebir

[224] Müsned, 5/6

[225] Beyhakî

[226] Beyhakî

[227] Dârekutnî

[228] Dârekutnî

[229] Taberânî,

[230] Taberânî, el-Kebir

[231] Bu kitabıl asıl adı, **“Zâdü’l-meâd fi hedyi hayri’l-ibâd”**dır. Bunun, Türkçe’ye birkaç çevirisi yapılmıştır.

[232] Bu üç yer ise; namaza başlarken, rükuya giderken ve rükudan doğrularken

[233] Buhârî’nin bu kitapçığının adı, **“Ref’u’l-yedeyn fi’s-salât”**tır.

[234] İbn Hacer, Fethu’l-Bârî, 2/175

[235] Buhârî, Ezan 89; Muvatta, Kasru’s-salat 47

[236] Müslim, Salat 54 (401); Ebu Dâvud, Salat 117 (723-729, 736, 737); Nesâî, İftitah 9;

[237] Ebu Dâvud, Salat 120 (755); Nesâî, İftitah10

[238] Tirmizî, Salat 187 (252)

[239] Ebu Dâvud, Salat 120 (757)

[240] Ebu Dâvud, Salat 120 (754)

[241] Ebu Dâvud, Salat 120 (758); Müsned, 2/538

[242] Taberânî, el-Evsat

[243] Müsned, 5/290; Taberânî, el-Kebir (Bu kişinin; Gudayf b. Hâris yada Ğutayf b. Hâris olduğu söylenmiştir.)

[244] Taberânî, el-Kebir

[245] Taberânî, el-Kebir

[246] Taberânî, el-Kebir

[247] Taberânî, el-Kebir; Bezzâr

[248] Ebu Dâvud, Salat (759)

[249] Besmele, Kur’an’da 2 şekilde ele alınmıştır:

a. Enfal suresi ile Tevbe suresi arası hariç bütün sureler arasında bulunan, bir sureyi diğerinden ayıran besmele. Buna göre Kur’an’da 113 besmele bulunmaktadır. Bu besmelelerin hepsi, Tevbe suresi hariç diğer bütün surelerin başında bulunmaktadır.

b. Neml suresinin 30. ayetinin bir parçası olan besmele. Buradaki besmele, Neml: 27/30. ayetinin bir kısmını oluşturmaktadır. Bu besmelenin, ayetten bir parça olduğu için okunup okunmayacağı hususunda bir görüş ayrılığı yoktur.

Namazda besmelenin okunup okunmayacağı meselesi, ihtilaflıdır:

1. Bazı sahabiler, namazda besmele okumamışlardır.

2. Bazı sahabiler ise, namazda besmele okumuşlardır. Namazda besmelenin okunacağını söyleyenler ise kendi aralarında 2 gruba ayrılmıştır:

a. Besmele, namazda açıktan (=sesli) okunur.

b. Besmele, namazda gizli (=sessiz) okunur.

Bu görüş ayrılığı, besmelenin, Fatiha’dan bir ayet olup olmadığı meselesine dayanmaktadır. Hanefilere ve Hanbelilere göre; Resulullah (s.a.v), Fatiha suresini okurken besmeleyi de mutlaka okumuş, fakat gizli okuduğu için işitilmemiştir. Şafiîlere göre ise; besmele, Fatiha’nın ilk ayetidir. Dolayısıyla da okunuşta Fatiha’ya tabidir. Fatiha’nın gizli okunduğu yerlerde gizli, açıktan okunduğu yerlerde ise açıktan okunur. İmam Malike göre ise, farz namazlarda besmele hiç okunmaz. Nafile namazlarda ise dileyen okur, dileyen okumaz. Çünkü besmele, Fatiha’dan bir ayet değildir.

[250] Tirmizî, Salat 181 (245); Ebu Dâvud, Salat (786)
[251] Hâkim, Müstedrek, 1/234; Dârekutnî, Sünen, 1/302 (1-5)
[252] Hâkim, Müstedrek, 1/232
[253] Nesâî, İftitah 21; Hâkim, Müstedrek, 1/232
[254] Hâkim, Müstedrek, 1/234
[255] Hâkim, Müstedrek, 1/234; Taberânî, el-Evsat
[256] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/202, 203; Nesâî, İftitâh 22
[257] Tahâvî, age, 1/203
[258] Ebu Dâvud, Salat (784); Dârekutnî, Sünen, 1/308, 311; Hâkim, Müstedrek, 1/223
[259] Ebu Dâvud, Salat (786); Tirmizî, Salat 181 (245); Dârekutnî, Sünen, 1/303, 304; Hâkim, Müstedrek, 1/232; Zeylaî, Nasbu'r-Râye, 1/323 (9)
[260] Nesâî, İftitah 21; Hâkim, Müstedrek, 1/232; Dârekutnî, Sünen, 1/305, 306, 307
[261] Hâkim, Müstedrek, 1/232; Dârekutnî, Sünen, 1/307
[262] Dârekutnî,
[263] Hâkim, Müstedrek, 1/234; Dârekutnî, Sünen, 1/302
[264] Hâkim, Müstedrek, 1/234; Dârekutnî, Sünen, 1/308

[265] Hâkim, Müstedrek, 1/234; Dârekutnî, Sünen, 1/310

[266] Hâkim, Müstedrek, 1/234; Dârekutnî, Sünen, 1/304, 305; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 1/412

[267] Hâkim, Müstedrek, 1/232, 233; Dârekutnî, Sünen, 1/303

[268] Hâkim, Müstedrek, 1/234; Dârekutnî, Sünen, 1/309

[269] Hâkim, Müstedrek, 1/234; Dârekutnî, Sünen, 1/310

[270] Beyhakî, Sünenü'l-Kübra, 2/46-50

[271] Hâkim, Müstedrek, 1/234; Dârekutnî, Sünen, 1/309; Beyhakî, Sünenü'l-Kübra, 2/46-50

[272] Hâkim, Müstedrek, 1/234; Dârekutnî, Sünen, 1/310

[273] Hâtib

[274] Hâtib

[275] Hâtib

[276] İmam Şâfiî

[277] Nesâî, İftitah 21 (Nuaym b. Mücmer der ki: "Ebu Hureyre'nin arkasında namaz kıldım. Besmeleyi okudu. Sonra da Fatiha'yı okudu. Fatiha'nın sonunda "amin" dedi. Selam verdikten sonra: "Namaz itibariyle içinizde Resulullah (s.a.v)'e en fazla benzeyeni benim" dedi.)

[278] Namazda besmelenin okunup okunmayacağı meselesi, ihtilaflıdır. Bu ihtilaf, bu konuda gelen rivayetlerden kaynaklanmaktadır. Bazı rivayetler okunduğunu belirtirken, diğer bir kısım rivayetler ise okunmadığını ifade etmektedir.

Daha önce de belirttiğimiz üzere, bu mesele; besmelenin, Fatiha'dan bir ayet olup olmadığına dayanmaktadır. Besmelenin Fatiha'dan bir ayet olduğunu söyleyenler, besmelenin gizli yada açıktan okunması gerektiğini belirtmişlerdir. Besmelenin Fatiha'dan bir ayet olmadığını söyleyen Malikiler ise, besmelenin farz namazlarda okunmayacağını belirtmişlerdir.

[279] Kadı İyâz, Mâlikî, imamlarındandır. Onlara göre farz namazlarda besmele okunmaz.

[280] Hanefilere göre; besmele, Fatiha'dan ve Kur'an'dan bir ayettir. Besmelenin, tam bir ayet olup olmadığı meselesi ihtilaflıdır.

[281] Buhârî, Ezan 89; Müslim, Salat 50 (399); Ebu Dâvud, Salat 124 (782); Tirmizî, Salat 182 (246); Nesâî, İftitah 21, 22; İbn Mâce, İkame 4 (813, 815); Muvatta, Salat 30

[282] Tirmizî, Salat 180 (244); Nesâî, İftitah 22

[283] Müslim, Salat 240 (498); Ebu Dâvud, Salat 124 (783)

[284] Namazda Fatiha'nın okunması; İmam Şâfiî, İmam Mâlik ve İmam Ahmed'e göre farz ve Ebu Hanîfe'ye göre ise vacibtir. Ebu Hanife, Kur'an'dan bir miktarın okunmasını yani kıratı farz anlamıştır. Bu konudaki dayanağı ise "Kur'an'dan kolay geleni (ne ise onu) okuyun" (Müzzemmil: 73/20) ayetidir.

[285] Müslim, Salat 41; İbn Mâce, İkame 11; Müsned, 2/478

[286] Müslim, Salat 38 (395); Ebu Dâvud, Salat 136 (821); Tirmizî, Tefsiru sure-i Fatiha (2954)

[287] Tirmizî, Salat 116

[288] Ebu Dâvud, Salat 132; Tirmizî, Salat 69, 116

[289] Müslim, Salat 34 (394); Ebu Dâvud, Salat (822); Tirmizî, Salat 183 (247); Nesâî, İftitah 24; İbn Mâce, İkame 11 (837); Hâkim, Müstedrek, 1/238, 239; Taberânî, el-Kebir

[290] Müslim, Salat 38 (395); Ebu Dâvud, Salat 136 (819-821); Tirmizî, Tefsiru sure-i Fatiha (2954, 2955); Nesâî, İftitah 23; Muvatta, Salat 39; İbn Mâce, İkame 11 (838); Hâkim, Müstedrek, 1/238,

239

[291] İbn Mâce, İkame 11 (840); Müsned, 6/142; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/215; Taberânî, es-Sağir

[292] Müsned, 5/308

[293] İbn Mâce, İkame 11 (841); Taberânî, el-Evsat

[294] Hâkim, Müstedrek, 1/239

[295] Ebu Dâvud, Salat 136 (818); Tirmizî, Salat 176 (238); İbn Mâce, İkame 11 (839)

[296] Tirmizî, Salat 192 (258); Nesâî, İftitah 92

[297] Ebu Dâvud, Salat 148 (863); Nesâî, İftitah 93

[298] Buhârî, Ezan 145; Ebu Dâvud, Salat 117 (730-735); Tirmizî, Salat 227 (304, 305); Nesâî, İftitah 96, 138;

[299] Nesâî, İftitah 11; Hâkim, Müstedrek, 1/224

[300] Ebu Dâvud, Salat 117 (733)

[301] Nesâî, İftitah 90; Hâkim, Müstedrek, 1/224

[302] Buhârî, Ezan 74, 82; Müslim, Salat 86 (414); Ebu Dâvud, Salat 69 (603, 604); Nesâî, İftitah 30, 111; Tirmizî, Salat 197 (266)

[303] Buhârî, Ezan 83, 84; Müslim, Salat 22 (390); Ebu Dâvud, Salat (722); Nesâî, İftitah 111

[304] Müslim, Müsafirin 201 (771); Tirmizî, Salat 196 (265); Ebu Dâvud, Salat (836); Müsned, 1/95

[305] Müslim, Salat 202 (476); Ebu Dâvud, Salat (846); İbn Mâce, İkame 18 (878); Müsned, 4/353

[306] Müslim, Salat 205 (477); Ebu Dâvud, Salat (847); Nesâî, İftitah 115; İbn Mâce, İkame 18 (877)

[307] Buhârî, Ezan 126; Ebu Dâvud, Salat (857); Nesâî, İftitah 112

[308] Buhârî, Ezan 82; Müslim, Salat 77 (411); Ebu Dâvud, Salat (853); Nesâî, İftitah 112; İbn Mâce, İkame 18 (876)

[309] Tirmizî, Salât 196

[310] Tirmizî, Salât 196 (265)

[311] Tirmizî, Salât 197 (266)

[312] Müslim, Salat 16 (162); Ebu Dâvud, Salat (972); Nesâî, İftitah 113; Müsned, 4/408; Hâkim, Müstedrek, 1/238

[313] Müslim, Salat 206 (478); Nesâî, İftitah 115; Müsned, 1/301

[314] İbn Mâce, İkame 18 (879); Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/239; Hâkim, Müstedrek, 1/239

[315] Müslim, Salat 217 (484), Küsuf 6 (901); Hâkim, Müstedrek, 1/240; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/240

[316] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/239, 240

[317] "Teşehhüd" kelimesi, sözlükte; "şehadet getirme" anlamına gelmektedir. Şehadet getirmekten kasıt ise, Kelime-i şehadeti söylemektir. Bir de, teşehhüd, bir namaz terimi olarak; ka'delerde (= oturma) okunan ve içerisinde Kelime-i şehadetin de yer aldığı özel bir duadır. Bu nedenle de namazda bu duanın okundupu bölüme, teşehhüd denilmiştir.

Teşehhüd duası; Resulullah (s.a.v)'in mirac yolculuğu sırasında yüce Allah'la yaptığı konuşmayı anımsatmaktadır. Şu halde "müminin miracı" olarak nitelendirilen namazdaki teşehhüd, ruhen ve kalben hüşyar olan müminlere, günde beş vakit, Resulullah (s.a.v)'in kulluk hayatındaki en zirve olan mirac safhasını yaşatmaktadır.

[318] Buhârî, Ezan 148, 150, Amel fi’s-salat 4, İsti’zan 3, 28, Da’vat 17, Tevhid 5; Müslim, Salat 55-61 (402-403); Ebu Dâvud, Salat 182 (968-969); Tirmizî, Salat 215 (289); Nesâî, İftitah 189

[319] Müslim, Salat 60 (403); Ebu Dâvud, Salat 182 (974); Tirmizî, Salat 216 (290); Nesâî, İftitah 193

[320] Ebu Dâvud, Salat (972); Nesâî, İftitah 192

[321] Muvatta, Salat 53; Hâkim, Müstedrek, 1/266; Zeylaî, Nasbu’r-Râye, 1/422

[322] Nesâî, İftitah 194

[323] Ebu Dâvud, Salat 182 (971); Muvatta, Salat 54

[324] Ebu Dâvud, Salat (975)

[325] Taberânî, el-Evsat

[326] Muvatta, Salat 55; Ebu Ya’lâ

[327] Taberânî, el-Kebir, el-Evsat; Bezzâr

[328] Taberânî

[329] Taberânî, el-Kebir; Bezzâr

[330] Taberânî

[331] İbn Merdeveyh, Kitabu’t-Teşehhüd

[332] İbn Merdeveyh, Kitabu’t-Teşehhüd

[333] İbn Merdeveyh, Kitabu’t-Teşehhüd

[334] İbn Merdeveyh, Kitabu’t-Teşehhüd

[335] Taberânî, el-Kebir, el-Evsat; İbn Merdeveyh, Kitabu’t-Teşehhüd

[336] Taberânî, el-Kebir; İbn Merdeveyh, Kitabu’t-Teşehhüd

[337] İbn Merdeveyh, Kitabu’t-Teşehhüd

[338] İbn Merdeveyh, Kitabu’t-Teşehhüd

[339] Taberânî, el-Evsat; İbn Merdeveyh, Kitabu’t-Teşehhüd

[340] İbn Merdeveyh, Kitabu’t-Teşehhüd

[341] Taberânî, el-Kebir; İbn Merdeveyh, Kitabu’t-Teşehhüd

[342] Hanefîlere ve Hanbelîlere göre; teşehhüd hadisleri içerisinde tercihe şayan olanı, Abdullah ibn Mes’ud hadisidir.

[343] Tirmizî, Salât 215 (289)

[344] Abdullah ibn Abbâs hadisi, altı hadis kitabının hepsinde geçmemektedir. Abdullah ibn Abbâs’ın teşehhüd hadisinde sadece “mubarekât” kelimesi fazladır.

Abdullah ibn Mes’ud hadisi, muttefekun aleyhtir. Ayrıca Abdullah ibn Mes’ud, bu teşehhüdü, Resulullah (s.a.v)’in ağzından kelime kelime öğrendiğini ve Resulullah (s.a.v)’in bunu insanlara öğretmesini kendisine emrettiğini belirtmektedir.

[345] İbn Huzeyme gibi bazı alimler, Hz. Ömer teşehhüdünün tercih edilemeyeceğini söylemişlerdir. Ayrıca bu rivayet, mevkuftur. İmam Mâlik ise, Medine Halkının Ameli prensibi gereğince, bu teşehhüd şeklini, Medine’de Hz. Ömer tarafından insanlara okunmasından dolayı kabul etmiştir.

[346] Teşehhüd sırasında şehadet parmağını kaldırmada, Allah’ın bir olduğu esas alınmaktadır.

[347] Müslim, Mesacid 114, 115, 116 (580); Tirmizî, Salat 220 (294); Ebu Dâvud, Salat 186 (987); Nesâî, İftitah 189; Muvatta, Salat 48

[348] Müslim, Mesacid 112, 113 (579); Ebu Dâvud, Salat 186 (988-990); Nesâî, İftitah 189, Sehiv 35, 39; Müsned, 4/3

[349] Tirmizî, Salat 218 (292); Nesâî, İftitah 187, Sehiv 30; Müsned, 4/316

[350] Nesâî, Sehiv 36, 38; İbn Mâce, İkame 27 (911)

[351] Nesâî, Sehiv 37; Müsned, 2/208

[352] Nesâî, Sehiv 37

[353] Nesâî, Sehiv 29, 38; Tirmizî, Salat 218 (292). Bunların içerisinde; Ebu Useyd, Sehl b. Sa'd, Muhammed b. Mesleme ile Ebu Katâde'de bulunmaktadır.

[354] Müsned, 3/311, 319

[355] Müsned, 3/124, 148, 222, 278, 283

[356] Müsned, 4/57; Taberânî, el-Kebir

[357] Müsned, 1/251, 324

[358] Taberânî, el-Kebir

[359] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/262

[360] Resulullah (s.a.v)'e selam verme, tahiyyat duasında ﴿اَلسَّلاَمُ عَلَيْكَ اَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ﴾ "Ey Peygamber! "Selam", Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerine olsun" şeklinde geçmektedir. Bu nedenle de teşehhüdde okunan tahiyyat duasıyla, Hz. Peygamber (s.a.v)'e selam verilmiş olunmaktadır.

[361] "Salat", rahmet ve dua anlamına gelmektedir. Burada salat, hem Hz. Peygamber (s.a.v)'e ve hem de onun aile halkına yapılmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v)'e salat getirilmesinin nedeni hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.

Namaz dışında Hz. Peygamber (s.a.v)'e salavat getirmenin hükmü ihtilaflıdır. Hanefiler, bu konuda Ahzab: 33/56 ayetini göz önünde bulundurarak ömürde bir defa salavat getirmenin farz, bunun dışında her anıldığında salavat getirmenin vacip ve bir mecliste birkaç defa anıldığında her defasında salavat getirmenin müstehab olduğu görüşündedir.

[362] Buhârî, Da'vat 33; Müslim, Salat 66 (406); Ebu Dâvud, Salat 183 (976); Tirmizî, Vitir 20 (483); Nesâî, Sehiv 51; İbn Mâce, İkame 25 (904); Müsned, 4/244

[363] Buhârî, Da'vat 33; Müslim, Salat 69 (407); Ebu Dâvud, Salat 183 (979); Nesâî, Sehiv 54; Muvatta, Kasru's-Salat 66

[364] Buhârî, Da'vat 33; Nesâî, Sehiv 53; İbn Mâce, İkame 25 (903)

[365] Müslim, Salat 65 (405); Ebu Dâvud, Salat 183 (980); Tirmizî, Tefsiru sure-i Ahzab (3218); Nesâî, Sehiv 49; Muvatta, Kasru's-Salat 67

[366] Nesâî, Sehiv 52; Müsned, 1/162;

[367] Nesâî, Sehiv 52;

[368] Müsned, 5/353; Heysemî, Mecmau'z-Zevaid, 2/144, 10/163

[369] Taberânî; Heysemî, Mecmau'z-Zevaid, 2/144; Heysemî, Keşfu'l-Estar, 1/273; Ebu Ya'lâ

[370] Taberânî

[371] Mustağfirî, Da'vat

[372] Mustağfirî, Da'vat

[373] Mustağfirî, Da'vat

[374] Mustağfirî, Da'vat

[375] Hadis, namazın bitiminde verilecek selam ile ilgilidir.

[376] Müslim, Mesacid 119 (582); Nesâî, Sehiv 68; Müsned, 1/186

[377] Müslim, Salat 120 (431); Ebu Dâvud, Salat 189 (998, 999, 1000); Nesâî, Sehiv 5

[378] Ebu Dâvud, Salat 189 (875), 189 (997); Bezzâr

[379] Ebu Dâvud, Salat 189 (996); Tirmizî, Salat 221 (295); Nesâî, Sehiv 71; İbn Mâce, İkame 28 (914)

[380] İbn Mâce, İkame 28 (916); Dârekutnî, Sünen, 1/356; Taberânî, el-Kebir, el-Evsat

[381] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/269; Taberânî,

[382] Müsned, 5/338; Taberânî, el-Kebir

[383] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/269; Taberânî, el-Kebir

[384] Taberânî, el-Kebir, 3/167

[385] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/269; Taberânî, el-Kebir, 3/167, el-Evsat

[386] Şâfiî, Ümm, 1/192

[387] Dârekutnî, Sünen, 1/356; Beyhakî, Sünenü'l-Kübra, 2/177

[388] Ebu Nuaym, Marifet

[389] İbn Hacer, Dirâye, 1/159

[390] Taberânî, el-Evsat; İbn Hacer, Dirâye, 1/159

[391] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/269

[392] Taberânî, el-Kebir; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/269

[393] Tirmizî, Salat 220 (294)

[394] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/267

[395] Hadis, namaz kılan kimsenin önüne bir sütre dikmesi ve namaz kılanın önünden yada namaz kılan kimsenin kıble doğrultusunda bulunduklarında namazı bozmamaları gerektiği ile ilgilidir.

Sütre; namaz kılarken namaz kılan kimsenin önünden başkasının geçmesini engellemek için namaz kılan kimsenin, önüne bir şey konmasıdır.

Namaz kılan kimsenin, önüne, sütre koymasının hikmeti; sütre arkasında kalan şeylere bakmamak ve önünden geçenlere engel olmaktır.

[396] Ebu Dâvud, Menasik 89 (2016); Nesâî, Kıble 9; İbn Mâce, İkame Menasik 33 (2598)

[397] Buhârî, Salat 22, 99, 102, 103, 104, 105, 108, Vitr 3, İsti'zan 37; Müslim, Salat 267 (512); Ebu Dâvud, Salat 112 (711-714); Nesâî, Taharet 120, Kıble 10; Muvatta, Salatu'l-Leyl 2

[398] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/462

[399] Müslim, Salat 237 (496); Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/462

[400] Muvatta, Sefer 40; Müsned, 1/138

[401] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/462

[402] Hadis, Resulullah (s.a.v)'in ayakkabılarla namaz kıldığını göstermektedir. Yalnız ayakkabılarla namaz kılmak için ayakkabıların temiz olması şarttır. Temiz olmayan ayakkabılarla namaz kılınmaz.

[403] İbn Mâce, İkame 66 (1039); Taberânî, el-Kebir, 10/68 (9972), el-Evsat; Bezâr; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/511

[404] Buhârî, Salat 24; Müslim, Mesacid 60 (555); Nesâî, Kıble 24; Taberânî, el-Evsat; Bezzâr; Ebu Ya'lâ, Müsned, 7/304; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/511

[405] Ebu Dâvud, Salat 89 (654); Müsned, 2/365; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/512; İbnu'l-Ca'd, Müsned, 1/416; Taberânî, el-Evsat; Bezzâr

[406] Taberânî, el-Kebir; Bezzâr

[407] Ebu Dâvud, Salat 88 (653); İbn Mâce, İkame 66 (1038); Müsned, 2/178; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/512

[408] Müsned, 4/307; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/512

[409] İbn Mâce, İkame 66 (1037); Müsned, 4/8; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/512; Taberânî, el-Kebir, 1/223 (609)

[410] Taberânî, el-Kebir, 1/222 (604); Tayâlisî, Müsned, 1/151

[411] Taberânî, el-Evsat; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/512

[412] Ebu Dâvud, Salat 88 (652); Taberânî, el-Kebir

[413] Ebu Dâvud, Taharet 50 (117); Müsned, 1/83; Ebu Ya'lâ

[414] Hz. Peygamber (s.a.v9, bir seferden dönerken yolda sabah namazı sırasında bastıran uykunun İslam ordusundaki nöbetçiyi de galebe çalmasıyla namazı kazaya kalır. Vaktinde kılınamayan bu namaz, kuşluk vaktinde kaza edilir.

[415] Buhârî, Menakib 25; Müslim, Mesacid 312 (682); Ebu Dâvud, Salat 11 (443); İbn Mâce, Salat 10 (698); Taberânî, el-Kebir, 18/68 (378)

[416] Buhârî, Mevakit 35, Tevhid 31; Müslim, Mesacid 311 (681); Ebu Dâvud, Salat 11 (437); Nesâî, Mevakit 53; Tirmizî, Mevakit 16; İbn Mâce, Salat 10

[417] Müslim, Mesacid 309 (680); Ebu Dâvud, Salat 11 (435); Nesâî, Mevakit 52, 54; İbn Mâce, Salat 10; Tirmizî, Tefsiru sure-i Taha 1

[418] Ebu Dâvud, Salat 11 (445); Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/464; Taberânî, el-Kebir; Bezzâr

[419] Ebu Dâvud, Salat 11 (444); Beyhakî, Sünenü'l-Kübra, 1/405

[420] Nesâî, Mevakit 55; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/401; Taberânî, el-Kebir, 2/133 (1565); Ebu Ya'lâ, Müsned, 13/406

[421] Nesâî, Mevakit 55; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/465

[422] Ebu Dâvud, Salat 11 (447); Nesâî, Mevakit 55; Taberânî, el-Kebir, 10/226 (10549); Ebu Ya'lâ, Müsned, 8/426

[423] Nesâî, Mevakit 55; Taberânî, el-Kebir, 11/432 (12225)

[424] Taberânî, el-Kebir, 1/354 (1079); Bezzâr, Müsned, 4/199 (1361)

[425] Taberânî, el-Kebir, 2/176 (1722)

[426] Taberânî,

[427] Taberânî,

[428] Taberânî, el-Kebir, 22/107 (268); İbn Ebi Şeybe, Musannef, 1/411-412

[429] Heysemî, Keşfu'l-Estâr, 1/220 (396)

[430] Farz namaz kılmanın mekruh olduğu vakitler şunlardır: 1. Güneşin doğmasından yükselmesine kadar olan zaman (şurûk zamanı ki bu yaklaşık 40-45 dakika civarındadır), 2. Güneşin tam tepe noktasında olduğu zaman (vakt-i istiva), 3. Güneşin batma zamanı (gurûb).

Gurub vakti, güneşin sararıp veya kızarıp artık gözleri kırpıştırmadan rahatlıkla bakılacak hale geldiği vakittir. Bu vakitte sadece, o günün ikindi namazının farzı kılınabilir.

[431] Buhârî, Mevakit 31; Müslim, Müsafirin 288 (827)

[432] Buhârî, Mevakit 30; Müslim, Müsafirin 285 (825)

[433] Buhârî, Mevakit 31; Müslim, Müsafirin 286 (826); Ebu Dâvud, Salat 299

[434] Buhârî, Mevakit 30, 31; Müslim, Müsafirin 289 (828); Nesâî, Mevakit 33

[435] Müslim, Müsafirin 294 (832); Ebu Dâvud, Salat 299

[436] Müslim, Müsafirin 293 (831); Ebu Dâvud, Cenaiz 55 (3192); Tirmizî, Cenaiz 41 (1030); Nesâî, Mevakit 31

[437] Buhârî, Mevakit 32; Müslim, Müsafirin 295 (833); Nesâî, Mevakit 35;

[438] Buhârî, Mevakit 31

[439] Heysemî, Keşfu'l-Estar, 1/192 (613)

[440] Taberânî, el-Kebir; İshak b. Rahaveyh, Müsned

[441] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/151; Ebu Ya'lâ

[442] Müsned, 1/171; Ebu Ya'lâ

[443] Müsned, 4/220; Bezzâr

[444] Müsned, 4/235, 321; Taberânî, el-Kebir

[445] Müsned, 5/255; Taberânî, el-Kebir

[446] Taberânî, el-Kebir

[447] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/151; Taberânî, el-Evsat

[448] Nesâî, Mevakit 11

[449] Müsned, 2/182, 210, 223; Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, 2/465; Taberânî, el-Kebir; Bezzâr

[450] Müsned, 4/51; Taberânî, el-Evsat

[451] Müsned, 5/165

[452] Nesâî, Mevakit 31; Muvatta, Kur'an 44; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/151-152

[453] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/304 (Bazı rivayetlerde; Resulullah (s.a.v)'in ikindiden sonra iki rekat namaz kıldığını ve bunu hiç terk etmediği ifade edilmektedir. Alimler, bunu, ümmetine helal kılmadığını, kendine vacip olan "özellikler"den biri olarak değerlendirmişlerdir.)

[454] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/364

[455] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 2/186

[456] Müminler için yeryüzü baştan sona mescid kılınmıştır. Dilediği yerde Rabbine ibadet yapabilir. Bununla birlikte Resulullah (s.a.v), haiz olduğu bazı mahzurlar sebebiyle bir kısım yerlerde ibadet yapmayı yasaklamıştır. Bunlar ise; 1. Mezbele: Çöplerin, pisliklerin atıldığı yerler, 2. Meczere: Sığır, deve, koyun gibi hayvanların kesildiği yerler, 3. Makbere: İnsan cenazelerinin gömüldüğü yerler, 4. İnsanların gelip geçtiği yerler, 5. Hamamlar, 6. Mescid-i Haram'ın damı, 7. Deve ağılları

Namazın deve ağıllarında kılınmaması ve koyun ağıllarında ise kılınması ile ilgili hadisler hususunda çeşitli açıklamalar yapılmıştır. Bu görüşler içerisinde en doğru olanı, bu hükmün, taabbudi olmasıdır.

Koyun ağıllarında namaz kılmayı emreden hadisler, vücuba değilde cevaz ve ruhsatı ifade etmektedir. Hatta Resulullah (s.a.v), Medine'de Mescid-i Nebevi'yi yaptırdıktan sonra bu ruhsatı

da kaldırmıştır. B.k.z: Buhârî, Salat 49

[457] Muvatta, Sefer 79; Taberânî, el-Kebir

[458] Tirmizî, Salat 257 (346); İbn Mâce, Mesacid 12 (768); Müsned, 2/451, 447, 491, 508; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/384; İbn Huzeyme, Sahih, 2/8; Bezzâr

[459] Ebu Dâvud, Taharet 72 (184), Salat 25 (493); Tirmizî, Taharet 60 (81); Müsned, 4/288, 303; İbn Huzeyme, Sahih, 1/21; İbn Hibbân, Sahih, 3/410

[460] Müslim, Hayz 97 (360); Müsned, 5/97, 102, 105, 106, 108; Tahâvî, a.g.e., 1/384; İbn Hibbân, Sahih, 3/409

[461] Nesâî, Mesacid 41; İbn Mâce, Mesacid 12 (769); Müsned, 4/85, 86, 5/54, 55; Taberânî, el-Kebir

[462] İbn Mâce, Mesacid 12 (770);

[463] Taberânî, el-Kebir, 1/206, el-Evsat

[464] Müsned, 4/150; Taberânî, el-Kebir, 17/340, el-Evsat, 8/95

[465] Ebu Dâvud, Salat 25; İbn Mâce, Taharet (490); Muvatta, Salat 9; Taberânî, el-Kebir

[466] Abdurrezzak, Musannef, 1/407 (1595)

[467] İbn Mâce, Mesacid 4 (747)

[468] Taberânî, el-Kebir, 7/164

[469] Müsned, 1/163-164

[470] Buhârî, Salat 54; Müslim, Mesacid 20 (530); Ebu Dâvud, Cenaiz 76; Nesâî, Cenaiz 106; Müsned, 2/518

[471] Müsned, 5/204; Taberânî, el-Kebir

[472] Buhârî, Salat 55; Müslim, Mesacid 19 (529); Nesâî, Mesacid 13;

[473] Buhârî, Salat 55; Müslim, Mesacid 22 (531); Tirmizî, Salat 236 (319)

[474] Bezzâr

[475] Taberânî, el-Kebir

[476] Müslim, Mesacid 23 (532)

[477] Ebu Dâvud,, Salat 24 (490);

[478] Müsned, 5/186; Taberânî, el-Kebir

[479] Müsned, 1/195; Bezzâr

[480] Bezzâr

[481] Suyûtî, Câmiu's-Sağir, (5016)

[482] Buhârî, Salat 52; Müslim, Müsafirin 208 (777); Ebu Dâvud, Salat 346 (1448); Tirmizî, Salat 331 (451); Nesâî, Salatu'l-Leyl 1

[483] "Vitr" kelimesi, sözlükte; "çift"in zıddı olup "tek"anlamındadır. Yatsıdan sonra kılınan bir namazın adıdır. Bu namaz ile ilgili çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.

[484] Ebu Dâvud, Salat 336 (1418); Tirmizî, Salat 332 (452); Dârimî, Salat 208; İbn Mâce, İkame 114; Hâkim, Müstedrek, 1/306

[485] Müsned, 6/7, 397; Taberânî, el-Kebir

[486] Müsned, 5/242

[487] Müsned, 2/180, 206, 208; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 2/92; Abdurrezzak, Musannef, 3/7; Dârekutnî, Sünen, 2/31; Tayâlisî, Müsned, 1/299

[488] Taberânî, el-Kebir, 11/253 (11652), 11/253; Heysemî, Keşfu'l-Estar, 1/352 (734)

[489] Taberânî, el-Kebir, el-Evsat, 8/65 (7975); Ebu Nuaym, Hilye, 9/235

[490] Taberânî, el-Kebir, 2/279; Ebu Nuaym, Hilye, 9/235; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/430; Heysemî, Mecmâu'z-Zevaid, 2/240

[491] İbn Hibbân, Duafâ

[492] Taberânî, Müsnedu'ş-Şâmiyyîn; İbn Hibbân, Sünenü'l-Kübrâ, 2/469

[493] "Küsuf" kelimesi, sözlükte; siyaha çalar, karamsı gibi bir çok anlama gelmektedir. Küsuf namazı, Kur'an (=İsrâ: 17/59), Sünnet ve icmayla sabittir.

Hz. Peygamber (s.a.v), burada, güneş tutulmasının nedeninin, bir kimsenin ölümü yada hayatı için olmadığını bildirmektedir. Güneş tutulması, belirli bir düzen içerisinde meydana gelmektedir. Düşünen bir insan için güneş tutulması, belirli ve mükemmel bir şekilde meydana getiren yüce yaratıcının varlığını daha iyi kavrar.

[494] Buhârî, Küsuf 1; Müslim, Küsuf 29 (915); Müsned, 4/245, 249; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 2/219 (8324)

[495] Buhârî, Küsuf 1; Müslim, Küsuf 28 (914); Nesâî, Küsuf 3; Müsned, 2/109, 118

[496] Buhârî, Küsuf 1, 6, 17; Nesâî, Küsuf 5, 16; Müsned, 5/37; İbn Ebi Şeybe, a.g.e., 2/218 (8308)

[497] Buhârî, Küsuf 1; Taberânî, el-Kebir, 10/94 (10065); Bezzâr, Müsned, 4/353 (1554), 5/33 (1591)

[498] Buhârî, Küsuf 2, 4, 5, 13, 19, Amel fi's-salat 11, Bed'ü'l-halk 4, Tefsiru sure-i Maide 13; Müslim, Küsuf 1-8 (901-903); Ebu Dâvud, Küsuf 3 (1177, 1191); Tirmizî, Salat 396 (561, 563); Nesâî, Küsuf 10, 11; Muvatta, Küsuf 1

[499] Buhârî, Küsuf 3; Müslim, Küsuf 20; Nesâî, Küsuf 14, 20; Müsned, 2/159, 188; İbn Ebi Şeybe, a.g.e., 2/217 (8299); Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/331

[500] Buhârî, Küsuf 9, Ezan 91; Müslim, Küsuf 17 (907); Nesâî, Küsuf 17; Müsned, 1/298

[501] Buhârî, Küsuf 10, 11; Müslim, Küsuf 11-13 (905); Muvatta, Küsuf 4

[502] Buhârî, Küsuf 14; Müslim, Küsuf 24 (912); Nesâî, Küsuf 25

[503] Taberânî, el-Kebir, el-Evsat; Bezzâr, Müsned, 4/207 (1371)

[504] Nesâî, Küsuf 1;

[505] Taberânî, el-Kebir, 17/292 (806); İbn Ebi Şeybe, a.g.e., 2/216 (8297)

[506] Müsned, 5/428

[507] Nesâî, Küsuf 16; Müsned, 5/60; Tahâvî, a.g.e., 1/331

[508] Taberânî, el-Kebir; Bezzâr

[509] Müslim, Küsuf 9 (904); Ebu Dâvud, Küsuf 4 (1178); Nesâî, Küsuf 12; İbn Ebi Şeybe, a.g.e., 2/217

[510] Nesâî, Küsuf 15; Taberânî, el-Kebir; Bezzâr

[511] Nesâî, Küsuf 14

[512] Nesâî, Küsuf 16; Hâkim, Müstedrek, 1/332; Tahâvî, a.g.e., 1/330

[513] “Duha”, kuşluk demektir. Kuşluk namazı, güneşin doğması üzerinden takriben 45-50 dakika geçmesinden zeval vaktine kadar olan süre içerisinde iki veya dört veya sekiz veya on iki rekat kılınabilirse de, en faziletlisi, sekiz rekat kılmaktır.

[514] Tirmizî, Salat 346 (475); Müsned, 3/21, 36

[515] Müslim, Müsafirin 84 (720); Tirmizî, Salat 346 (473); Ebu Dâvud, Salat 301 (1286); Müsned, 5/178

[516] Müslim, Müsafirin 43 (748)

[517] Buhârî, Teheccüd 33, Savm 60; Müslim, Müsafirin 85 (721); Ebu Dâvud, Salat 342 (1432); Tirmizî, Salat 346 (474); Nesâî, Kıyamu’l-Leyl 28

[518] Ebu Dâvud, Edeb 172 (5242);

[519] Müslim, Müsafirin 86 (722); Tirmizî, Salat (473); Müsned, 6/451

[520] Taberânî, el-Kebir

[521] Müsned, 4/43

[522] Taberânî, el-Kebir

[523] Ebu Dâvud, Salat 301 (1289); Müsned, 5/286

[524] Müslim, Müsafirin (719); Ebu Dâvud, Salat 301 (1288); İbn Mâce, İkame (1381); Taberânî, el-Kebir

[525] Buhârî, Teheccüd 5, 32; Müslim, Müsafirin 78 (719); Nesâî, Savm 35; Ebu Dâvud, Salat 301 (1292-1293)

[526] Buhârî, Teheccüd 31; Müslim, Müsafirin 80-83 (336); Ebu Dâvud, Salat 301 (1290-1291); Tirmizî, Salat 346 (472); Nesâî, Taharet 143, Gusl 11

[527] Hâkim, Salatu’d-Duha

[528] Taberânî, el-Kebir; Bezzâr

[529] Tirmizî, Salat 346 (471); İbn Mâce, İkame (1380); Taberânî, el-Evsat

[530] Müsned, 1/89; Ebu Ya’lâ

[531] Müsned, 5/45; İbn Adiy, Kamil

[532] Taberânî, el-Evsat

[533] Taberânî, el-Evsat, es-Sağir

[534] İbn Ebi Şeybe, Musannef; Taberânî, el-Kebir

[535] Müsned, 5/64; Taberânî, el-Kebir

[536] Taberânî; Bezzâr

[537] Taberânî, el-Kebir

[538] Taberânî, el-Kebir

[539] Müsned, 4/143; Ebu Ya’lâ

[540] Müsned, 5/286

[541] Ebu Dâvud, Salat 301 (1287); Aynî, Umdetu’l-Kârî, 6/260

[542] Buhârî, Teheccüd 31; Taberânî, el-Kebir; Bezzâr

[543] Taberânî, el-Kebir, el-Evsat

[544] Taberânî, el-Kebir

BİR UYARI

Kuşluk Namazının sayısı ve (diğer nafile namazlara nispetle) daha faziletli oluşu hususunda gelen hadisler farklı bir şekilde gelmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v), çoğu kere, Kuşluk Namazını, 4 rek'at olarak kılmıştır. Bu konuda Müslim (ö. 261/875)'in "**Sahîh**"in de şu yoldan bir hadis gelmiştir:

1. Hz. Aişe.

﴿ كَانَ يُصَلِّي صَلَاةَ الضُّحَى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَيَزِيدُ مَا شَاءَ ﴾

"Hz. Peygamber (s.a.v), Kuşluk Namazını, 4 rek'at olarak kılardı. Bazen de dilediği kadar bu (sayıyı) artırırdı"

İmam Ahmed (ö.241/855) ile Ebu Dâvud (ö. 275/888) ise bu konudaki hadisi şu yoldan rivayet etmiştir:

1. Nuaym b. Hemmâr.

Taberânî (ö. 360/970) ise **"Kebîr"**de bu hadisi, merfu' olarak şu yoldan rivayet etmiştir:

2. Nevvâs b. Sem'ân.

﴿ قَالَ اللّٰهُ تَعَالَى: يَا اِبْنَ آدَمَ لاَ تَعْجِزْ عَنْ أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ أَوَّلَ النَّهَارِ أَكْفِكَ آخِرَهُ ﴾

"Yüce Allah buyurdu ki: Ey Adem oğlu! Günün başlangıcında 4 rek'at namazı bırakma ki, ben de, sana, günün sonunu garantileyeyim"

Tirmizî (ö. 279/892) ise buhadisin bir benzerini de şu yoldan rivayet etmiştir:

3. Ebu'd-Derdâ.
4. Ebu Zer.

İmam Ahmed (ö.241/855) ise bu hadisi şu yoldan rivayet etmiştir:

5. Ebu Mürre et-Tâifî.

İbn Kayyim (ö. 751/1350)'de **"Hedy"** adlı eserinde konu ile ilgili olarak şöyle der: "Hâkim, **'Kitâbu Fadli'd-Duhâ'**da dedi ki: 'En güvenilir hadis hafızı imamlardan bir topluluğa arkadaşlık ettim. Onlar(ın hepsi de), bu konuda gelen sahih haberlerin mütevatire ulaşmasından ötürü bu (4 rek'at ile ilgili) sayıyı tercih ettiklerini ve bu namazı kıldıklarını gördüm. Hz. Peygamber

(s.a.v)’den nakledilen haberlere uymak için ve bu konuda hadis üstadlarının izinden gitmek için ben de, bu görüşü benimsiyorum ve (insanları bu görüşü kabul etmeye) çağırıyorum.’”

* * *

89- ﴿ اَلسُّجُود فِي الْمُفَصَّلِ ﴾

“Mufassal (Sûreler) de secde etme”[1] ile ilgili hadisler

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Ebu’d-Derdâ’[2]
2. Abdullah ibn Abbâs[3]
3. Abdullah ibn Mes’ud[4]
4. Abdullah ibn Ömer[5]
5. Ebu Hureyre[6]
6. Muttalib b. Ebi Vedâa[7]

Bu sahabilerin hepsi; Hz. Peygamber (s.a.v)’in; **“Necm Sûresi”**nde; Ebu Hureyre ile Amr ibnu’l-Âs’tan[8] gelen rivayette ise, Hz. Peygamber (s.a.v)’in, **“İze’s-Semâu’n-Şekkat”** (=İnşikâk Sûresin) de ve **“İkrâ’ bismi rabbikellezi halak”** (=Alak Sûresin) de secde ettiğini söylemiştir.

Tahâvî (ö. 321/933) **“Şerhu Meâni’l-Âsâr”** adlı eserinde belirttiğine göre; Mufassal Sûreler de secde etme ile ilgili Resulullah (s.a.v)’den gelen rivayetler, **mütevatir**dir.[9]

Mufassal Sûreler de secde edilip edilmeyeceği hususunda gelen daha geniş bilgi için bu kitabın ‘Bâbu’l-Mufassal’ (=Mufassal Bâb) bahsine bakabilirsiniz.

90- ﴿ سُجُود الشُّكْرِ ﴾

“Şükür secdesi”[10] ile ilgili hadisler

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Ebu Bekre[11]

﴿ أَنَّهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا جَاءَهُ أَمْرٌ يَسُرُّهُ سَجَدَ شُكْراً لِلّٰهِ ﴾

“Peygamber (s.a.v), kendisini sevindiren bir olay geldiğinde, Allah’a bir şükür (ifadesi olmak üzere) secdeye kapandı”

Bu hadisi; Ebu Dâvud (ö. 275/888), İbn Mâce (ö. 273/886) ile Hâkim (ö. 405/1014) rivayet etmiştir.

(Hâkim derki:) “Bu hadisin senedi, zayıftır. Fakat bu hadisi (destekleyen başka) şahitleri vardır.”

2. Berâ’ b. Âzib

﴿ أَنَّهُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ سَجَدَ حِينَ جَاءَهُ كِتَابُ عَلِيٍّ مِنَ الْيَمَنِ بِإِسْلاَمِ هَمَدَانَ ﴾

“Yemen’deki Hemedân kabilesinin İslam Dinine girmesi ile ilgili Ali'nin yazısı Peygamber (s.a.v)’e geldiğinde, o, (Allah’a bir şükür ifadesi olmak üzere) secdeye kapandı”

Bu hadisi, Beyhakî (ö. 458/1066) rivayet etmiştir.

(Beyhakî devamla) derki: “Bu hadisin senedi, sahihtir.”

3. Abdurrahman b. Avf[12]

﴿ أَنَّهُ صَلَّى اللّٰهُ علَيْهِ وَسَلَّمَ سَجَدَ فَأَطَالَ فَلَمَّا رَفَعَ قِيلَ لَهُ فِي ذَلِكَ فَقَالَ: أَخْبَرَنِي جِبْرِيلُ أَن مَنْ صَلَّى عَليَّ مَرَّةً صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ عَشْراً فَسَجَدْتُ شُكْراً لِلّٰهِ ﴾

“(Bir defasında) Peygamber (s.a.v) secdeye kapandı. Uzun müddet böyle kaldı. Başını secdeden kaldırdığında, ona: ‘Secdeyi niçin bu kadar uzun tuttuğu soruldu.’ O da:

‘Cebrail, bana; kim bana bir kez salavât getirirse, Allah’ın da ona 10 kez salavât okuduğunu haber verdi. Bunun üzerine ben de, Allah’a bir şükür (ifadesi olmak üzere) secdeye kapandım’ buyurdu.”

Bu hadisi; Bezzâr (ö. 292/904), İmam Ahmed (ö. 241/855), Hâkim (ö. 405/1014) ve daha bir çokları rivayet etmiştir.

4. Ebu Ca’fer Muhammed b. Ali el-Bâkır (mürsel olarak)

﴿ أَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ رَآ نُغَاشِياً قَصِيراً جِداً ضَعِيفَ الْحَرَكَةِ نَاقِصَ الْخَلْقِ فَخَرَّ سَاجِداً ثُمَّ قَالَ: أَسْأَلْ اللّه الْعَافِيَةَ ﴾

"Hz. Peygamber (s.a.v) kısa boylu, cılız ve sakat birisini görüp hemen secdeye kapandı. Daha sonra da ona:

'Allah'dan sağlıklı olmayı iste' buyurdu."

Bu hadisi; Dârekutnî (ö. 385/995) rivayet etmiştir.

Yine bu hadisi, Beyhakî (ö. 458/1066), Câbir el-Ca'fî yoluyla Ebu Ca'fer el-Bâkır'dan rivayet etmiştir.

Hafız (İbn Hacer) **"Tahrîcu Ehâdisi'r-Râfiî"**de derki: "Beyhakî dedi ki: 'Bu konuda şu yollardan da hadis rivayet edilmiştir:

5. Câbir
6. Abdullah ibn Ömer
7. Enes
8. Cerîr
9. Ebu Cuhayfe'

Bazı hadis alimleri de dedi ki: 'Yine bu hadis, şu yollardan da rivayet edilmiştir:

10. Ebu Musa el-Eş'arî
11. Muâz b. Cebel
12. Abdurrahman b. Ebi Bekr
13. Sa'd b. Ebi Vakkâs

Bunların hepsi, (bu hadisi,) Hz. Peygamber (s.a.v)'den rivayet etmişlerdir.'" (İbn Hacer'in sözü burada bitmektedir.)

(Mustafa ed-Dımeşkî) **"Mirkâtu'l-Vusûl li Nevâdiri'l-Usûl"**da konu ile ilgili olarak aynen şöyle der: "Şükür secdesinin nasıl yapıldığı bilinmektedir. Bunun yapılış şekli, Resulullah (s.a.v)'in uygulamalarında bulunmaktadır. Dolayısıyla da (konu ile ilgili) Resulullah (s.a.v)'den gelen hadisler, **mütevatir**dir; çünkü Resulullah (s.a.v), bu şükür secdesini, bir çok defa yapmıştır. Ayrıca şükür secdesini, ondan sonra da sahabileri yapmıştır."

* * *

﴾ قَصْرُ الصَّلاَةِ الرُّبَاعِيَّةِ فِي السَّفَرِ ﴿ 91-

"Yolculuk sırasında dört rek'atli (farz) namazı kısaltma" ile ilgili hadisler

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Hz. Ömer[13]
2. Abdullah ibn Ömer[14]
3. Hârise b. Vehb el-Huzâî[15]
4. Abdullah ibn Abbâs[16]
5. Abdullah ibn Mes'ud[17]
6. İmrân b. Husayn[18]
7. Enes b. Mâlik[19]
8. Ebu Cuhayfe[20]
9. Câbir[21]
10. Ebu Saîd el-Hudrî[22] ve daha bir çokları

Tahâvî (ö. 321/933) **"Şerhu Meâni'l-Âsâr"**da aynen şöyle der: "Resulullah (s.a.v)'in, bütün yolculuklarında namazı kısalttığı ile ilgili ondan gelen rivayetler, **mütevatir** olarak gelmiştir."

Daha sonra Tahâvî, bu hadislerin bir kısmını senedleriyle birlikte nakletmiştir. Bu konuda daha geniş bilgi için bu kitaba bakabilirsiniz.[23]

Şeyh Kerîmuddin el-Bermûnî, **"Muhtasar"**a yaptığı şerhde 'Namazı Kısaltma' Bölümünün baş tarafında aynen şöyle der: "İbn Beşîr dedi ki: 'Namazı kısaltma ile ilgili hadisler, mana bakımından **tevatürle** nakledilen-lerdendir."

Cenab-ı Allah, doğruyu en iyi bilendir.

* * *

---

[1] Kur'an'daki sureler, tertip sırasına göre uzunlukları şu şekilde sınıflandırılır:
a. Seb'u't-Tıval: Fatiha'dan sonra gelen 7 uzun sure. Bunlar; Bakara, Âl-i İmrân, Nisâ, Mâide, En'am, A'râf
b. Miûn: Ayet sayıları 100'den fazla veya buna yakın olan surelere denir.
c. Mesânî: Ayet sayıları 100'den az olan surelere denir.
d. Mufassal: Daha kısa ve besmeleli fasılaları çok olan surelere denir. Bu da, 3 kısma ayrılır:
1. Hucurât suresinden Burûc suresine kadar olan olan surelere, 2. "Tıval", Burûc suresinden Beyyine suresine kadar olan surelere "Evsat", 3. Beyyine suresinden Nâs suresine kadar olan surelere ise "Kısar" denir.
Hanefilere göre; Kur'an'da tilavet secdeleri 14 tanedir. Bunlar; A'râf: 7/206, Ra'd: 13/15, Nahl: 16/49-50, İsrâ: 17/107, Meryem: 19/58, Hac: 22/18, 77; Furkân: 25/60, Neml: 27/25, Secde: 32/15, Sâd: 38/11, Fussilet: 41/37, Necm: 53/62, İnşikâk: 84/21, Alak: 96/19
Hanefilerden başka diğer bütün alimlere göre; tilavet secdesi sünnettir. Tilavetin nasıl yapılacağı hususunda görüş ayrılığı vardır.

[2] Ebu Dâvud, Salat (1401); Tirmizî, Sucudu'l-Kur'an (565, 566); İbn Mâce, İkame 71 (1055); Müsned, 5/194, 6/442

[3] Buhârî, Sucudu'l-Kur'an 5; Tirmizî, Sucudu'l-Kur'an (575); Dârekutnî, Sünen, 1/409; Hâkim, Sünen, 2/313, 314; Taberânî, el-Kebir (11866)

[4] Buhârî, Sucudu'l-Kur'an 1, 4, Menakibu'l-Ensar 29, Meğazi 7; Müslim, Mesacid 105 (576); Ebu Dâvud, Salat 330 (1406); Nesâî, İftitah 49

[5] Buhârî, Sucudu'l-Kur'an 9, 8, 12; Müslim, Mesacid 103 (575); Ebu Dâvud, Salat 333 (1411, 1412, 1413)

[6] Buhârî, Sucudu'l-Kur'an 6, 7, Ezan 100, 102; Müslim, Mesacid 107-109 (578); Ebu Dâvud, Salat 331 (1407); Tirmizî, Salat 402 (573, 574); Nesâî, İftitah 49

[7] Nesâî, İftitah 49

[8] Ebu Dâvud, Salat 328 (1401); İbn Mâce, İkame 71 (1057)

[9] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/357

[10] Şükür secdesi; sevindirici bir şeyin olması yada bir musibetin giderilmesi halinde yada bunlara ait bir haberin duyulması halinde yapılır.
Aslında şükür, kalbin işidir. Bunun, güç kazanabilmesi için mutlaka dışarı vuran bir de şeklinin olması gerekir. Hem nimetlerin vermiş olduğu bir taşkınlık ve şımarıklık, nimetin sahibine boyun eğmek ve onun huzurunda yere kapanmak suretiyle giderilmiş olur.

[11] Ebu Dâvud, Cihad 174 (2774); İbn Mâce, İkame 192 (1394); Tirmizî, Siyer 25 (1578)

[12] Müsned, 1/191

[13] Müslim, Müsafirin 4 (686); Nesâî, Taksiru's-salat 1; Muvatta, Kasru's-salat 19

[14] Buhârî, Taksiru's-salat 2, Hacc 84; Müslim, Müsafirin 17 (694); Nesâî, Taksiru's-salat 3

[15] Buhârî, Taksiru's-salat 2, Hacc 84; Müslim, Müsafirin 21 (696); Nesâî, Taksiru's-salat 3; Ebu Dâvud, Hacc 77 (1965); Tirmizî, Hacc 52 (882);

[16] Buhârî, Taksiru's-salat 1, Meğazi 52; Müslim, Müsafirin 5, 6 (687); Nesâî, Taksiru's-salat 1; Tirmizî, Salat 391 (547); Muvatta, Kasru's-salat 15

[17] Buhârî, Taksiru's-salat 2; Müslim, Müsafirin 19; Tahâvî, a.g.e., 1/160; Taberânî, el-Kebir; Ebu Ya'lâ; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 2/456

[18] Ebu Dâvud, Salat 270 (1229); Tahâvî, a.g.e., 1/417

[19] Buhârî, Taksiru’s-salat 5, Hacc 24, 25, 27, 117, 119, Cihad 104, 126; Müslim, Müsafirin 11 (690); Nesâî, Salat 17; Ebu Dâvud, Salat 271 (1202); Tirmizî, Salat 391 (546)

[20] Tahâvî, a.g.e., 1/418

[21] Ebu Dâvud, Salat 280 (1235); Tirmizî, Salat (551); Müsned, 3/295

[22] Taberânî, el-Evsat; Bezzâr

[23] Tahâvî, Şerhu Meâni’l-Âsâr, 1/416

CUMA VE BAYRAM BÖLÜMÜ

﴿ كِتَابُ الْجُمُعَةِ وَالْعِيدِ ﴾

92- ﴿ مَنْ تَرَكَ الْجُمُعَةَ ثَلاَثاً مِنْ غَيْرِ عُذْرٍ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَى قَلْبِهِ ﴾

“Kim özürsüz olarak üç kez Cuma Namazını terk edecek olursa, Allah’da onun kalbini mühürler”

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu’l-Ca’d ed-Damrî[1]
2. Câbir[2]
3. Ebu Katâde[3]
4. Hârise b. en-Nu’mân[4]
5. Abdullah ibn Ömer[5]
6. Ebu Hureyre[6]
7. Abdullah ibn Ebi Evfâ[7]
8. Ebu Abse b. Cebr[8]
9. Abdullah ibn Abbâs[9]
10. İbn Es’ad b. Zürâre[10]
11. Safvân b. Suleym[11] (mürsel olarak)

Toplam, 11 kişi.

(Derim ki:) Bu konuda şu yollardan da hadis rivayet edilmiştir:

12. Hz. Aişe
13. Ka’b b. Mâlik[12]
14. Muhammed b. Abbâd b. Ca’fer (mürsel olarak)

* * *

93- ﴿ إِذَا أَتَى أَحَدُكُمُ الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ ﴾

“Biriniz Cuma Namazına gideceği zaman, (boy abdesti almak suretiyle) yıkansın”[13]

Suyûtî (ö. 011/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Abdullah ibn Ömer[14]

Suyûtî derki: “Ebu’l-Kâsım ibn Mende dedi ki: ‘Bu hadisi, Nâfi’ yoluyla Abdullah ibn Ömer’den 300 kişi rivayet etmiştir.’”

Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447)’de derki: “Bu ravilerden 120 kişinin adını bilmekteyim.”

2. Abdullah ibn Abbâs[15]
3. Ebu Eyyûb[16]
4. Abdullah ibnü’z-Zübeyr[17]
5. Büreyde[18]
6. Hz. Aişe[19]

Toplam, 6 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

7. Hz. Ömer[20]

Bu hadis, şu lafızla gelmiştir:

﴿ إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ إِلَى ٱلْجُمُعَةِ فَلْيَغْتَسِلْ ﴾

“Biriniz Cuma Namazına gideceği zaman, (boy abdesti almak suretiyle) yıkansın”

Bu hadisi; Buhârî (ö. 256/870) ile Müslim (ö. 261/875) rivayet etmiştir.

8. Hafsa bint. Ömer[21]

Bu hadis de, şu lafızla gelmiştir:

﴿ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ رَوَاحُ الْجُمُعَةِ وَعَلَى كُلِّ مَنْ رَاحَ إِلَى الْجُمُعَةِ الْغُسْلُ ﴾

“Her Müslümana, Cuma Namazına gitmek ve Cuma Namazına gidene de boy abdesti almak (vaciptir.)”

Bu hadisi ise; Ebu Dâvud (ö. 275/888) rivayet etmiştir.

9. Ubeyd ibnu's-Sebbâk[22] (mürsel olarak)

Bu hadis de, şu lafızla gelmiştir:

﴿ فَمَنْ جَاءَ إِلَى الْجُمُعَةِ فَلْيَغْتَسِلْ ﴾

“Kim Cuma Namazına gidecek olursa, (boy abdesti almak suretiyle) yıkansın”

Bu hadisi ise; İmam Mâlik (ö. 179/795) ile İmam Şâfiî (ö. 204/819) rivayet etmiştir.

Yine bu hadisi; İbn Mâce (ö. 273/886), Ubeyd b. es-Sebbâk yoluyla Abdullah ibn Abbâs’tan[23] rivayet etmiştir.

Yine bu konuda şu yollardan da hadis rivayet edilmiştir:

10. Enes[24] ve Hz. Osman[25]

11. Bir çokları

Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447) **“Telhîsu’l-Kebîr”**de derki: “Abdullah ibn Ömer’den gelen ﴿ إِذَا أَتَى أَحَدُكُمُ الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ ﴾ **“Biriniz Cuma Namazına gideceği zaman, (boy abdesti almak suretiyle) yıkansın”** Hadisi, Buhârî ile Müslim’in üzerinde görüş birliğine vardığı bir hadistir. Bu hadisi, İbn Hibbân’da rivayet etmiştir. Hadisin lafzı da, ona aittir.

Bu hadisin pek çok geliş yolları vardır;

Ebu’l-Kâsım ibn Mende, bu hadisi, bu hadisi, Nâfi’ yoluyla Abdullah ibn Ömer Abdullah ibn Ömer’den rivayet edenleri saymıştır. Bunların sayısı, 300’e ulaşmıştır.

(Yine İbn Mende,) bu hadisi, Abdullah ibn Ömer dışında rivayet eden sahabileri de saymıştır. Bunların sayısı da, 24 sahabiye ulaşmıştır.

Nâfi’ yolundan gelen bu hadisin geliş yollarını (ben de) topladım. Bunların sayısı da, 120 kişiye ulaşmıştır.”

Ayrıca Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da; (bu hadisin) bu lafzını kayıtlamaksızın mutlak olarak Cuma Günü boy abdesti almaya gelince, ‘bu

hadisi, filan kişi rivayet etmiştir’ der. Sonra da bu hadisi, şu yopllardan getirmiştir:

1. Abdullah ibn Ömer
2. Ebu Saîd el-Hudrî
3. Evs b. Evs
4. Ebu’d-Derdâ’
5. Nübeyşe el-Huzelî
6. Sevbân
7. Abdullah ibn Mes’ud
8. Enes
9. Ebu Hüreyre
10. Câbir b. Abdullah
11. Sehl b. Huneyf
12. Ebu Ümâme
13. Hz. Ebu Bekir
14. İmrân b. Husayn
15. Ebu Katâde
16. Abdurrahman b. Semure
17. Hz. Ali

Toplam, 17 kişi.

(Derim ki:) Münzirî (ö. 656/1258) **“Terğîb”**de “Cuma Günü Boy Abdesti Almanın Fazileti Bâb” başlığında derki: “Bundan önce geçen bâb’da boy abdesti almanın zikri; Nübeyşe el-Huzelî, Selmân el-Fârisî, Evs b. Evs ile Abdullah ibn Ömer Hadisinde geçmektedir.

Yine Hz. Ebu Bekr ile İmrân b. Husayn Hadisin de ise, boy abdesti almanın gerektiği şöyle geçmektedir:

﴿ قَالاَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنِ اغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ كُفِّرَتْ عَنْهُ ذُنُوبُهُ وَخَطَايَاهُ ﴾

“Ebu Bekr ile İmrân b. Husayn dediler ki: ’Resulullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

‘Kim Cuma günü (boy abdesti almak suretiyle) yıkanırsa, günahları ve hataları silinir”

Ayrıca (Cuma Günü) boy abdesti almayı; Ebu Ümâme, Ebu Katâde, Ebu Saîd el-Hudrî ile Abdullah ibn Abbâs’tan rivayet etmiştir.”

Daha sonra da derki: “(İleriki) bâb’larda bu bâb’a delalet eden hadisler, -inşallah- gelecektir.” (Münzirî’nin sözü burada bitmektedir.)

Bu konuda bir başka sahabe topluluğundan da hadis gelmiştir.

Bu konuda daha geniş bilgi için İbnü’l-Hindî (ö. 975/1567)’nin **“Kenzu’lUmmâl”** adlı eserinde “Namaz Bölümü”nün Cuma Bâb’ına baş-vurabilirsiniz.

* * *

94- ﴿ أَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ كَانَ يَقُولُ "أَمَّا بَعْدَ" فِي خُطَبِهِ وَشِبْهِهَا ﴾

"Resulullah (s.a.v) hutbelerinde ve benzeri yerlerde 'Emmâ ba'd' (=Bundan sonra) demesi"[26] ile ilgili hadisler

1. Zeyd b. Erkam[27]
2. Câbir[28]
3. Amr b. Tağlib[29]
4. Abdullah ibn Abbâs[30]
5. Hz. Aişe[31]
6. Esmâ' bint. Ebi Bekr[32]
7. Ebu Humeyd es-Sâadî[33]
8. Misver b. Mahreme[34]
9. Mahmûd b. Lebîd
10. Abdullah ibn Mes'ud[35]
11. Ebu Saîd el-Hudrî[36]
12. Adiy b. Hâtim
13. Ebu Bekre[37]
14. Ebu'd-Derdâ'
15. Sa'd b. Ebi Vakkâs
16. Abdullah ibn Ömer
17. Abdullah ibn Amr
18. Fadl b. Abbâs
19. Ebu Hüreyre

20. Semure b. Cündub
21. Tufeyl b. Sehbera
22. Cerîr b. Abdullah
23. Ebu Süfyân b. Harb
24. Enes b. Mâlik
25. Zeyd b. Hâlid
26. Kurre be Du’mûs
27. Câbir b. Semure
28. Amr b. Sa’lebe
29. Rezîn b. Enes es-Sülemî
30. Esved b. Serî’
31. Ukbe b. Âmir el-Cühenî
32. Ebu Şureyh b. Amr
33. Amr b. Hazm
34. Abdullah b. Alîm
35. Ukbe b. Mâlik

Bu konuda daha geniş bilgi için (Aynî’nin) **”Umdetu’l-Kârî**” adlı kitabı ile bir çok kitaplara bakabilirsiniz.

(İbn Hacer) **“Fethu’l-Bârî”** de ise aynen şöyle der: “ ‘Emmâ ba’d’ (=Bundan sonra) sözcüğü ile ilgili hadislerin geliş yolları birbirini izler mahiyettedir. Şöyleki:

Hafız Abdulkahîr er-Ruhâvî **“Erbâûnu’l-Mütebâyene”** adlı kitabının Hutbe Bölümünde, bu hadisi, 32 sahabiden rivayet etmiştir. Bu hadislerden birisi de; İbn Cüreyc yolundan, o da Muhammed b. Sîrîn’den, o da Misver b. Mahreme’den rivayet ettiği şu hadistir:

﴿ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا خَطَبَ خِطْبَةً قَالَ ”أَمَّا بَعْدُ“ ﴾

“Peygamber (s.a.v) bir hutbe okuduğu zaman ‘Emmâ ba’d’ (=Bundan sonra) derdi”

Bu hadisin ravileri, sika kimselerdir. Hadisin dış görünüşü, bunun devamlı söylenildiğini göstermektedir.’”

“Şerhu levâihi’l-envâri’l-behye li şerhi ed-Dürreti’l-mudiyye” de denir ki: “Kadı İmam Alauddin el-Mürdâvî el-Hanbelî’nin **“Şerhu’t-Tahrîr”**de belirttiğine

göre; Hz. Peygamber (s.a.v)’in, hutbe de yada benzeri yerlerde, ‘Emmâ ba’d’ (=Bundan sonra) sözcüğünü söylediğini, 35 sahabi rivayet etmiştir.”

Bunun bir benzeri de, onun, **“Ğazâu’l-Elbâb”** adlı eserinde geçmek-tedir.

Zürkânî (ö. 1122/1710)’de **“Şerhu Mevâhibi’l-Leduniyye”** de konu ile ilgili olarak aynen şöyle der: “Hz. Peygamber (s.a.v)’in, hutbe de yada benzeri yerlerde ‘Emmâ ba’d’ (= Bundan sonra) sözcüğünü söylediği sabit olmuştur. Bunu, 40 sahabi rivayet etmiştir. Nitekim bunu, er-Ruhâvî, **“Erbâûnu’l-Mütebâyeneti’l-Esânid”** de ifade etmiştir.”

* * *

95- ﴿ أَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ كَانَ يَذْهَبُ فِي الْعِيدِ فِي طَرِيقٍ وَيَرْجِعُ فِي أُخْرَى ﴾

“Hz. Peygamber (s.a.v) Sabah Namazına bir yoldan gider, diğer bir yoldan da dönüp geri (evine) gelirdi”

Suyûtî (ö. 011/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Câbir[38]
2. Abdullah ibn Ömer[39]
3. Ebu Hureyre[40]
4. Sa’d el-Kuraz[41]
5. Ebu Râfi’[42]
6. Saîd[43]
7. Abdurrahman b. Hâtıb[44]

Toplam, 7 kişi.

(Derim ki:) Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447) **“Tahrîcu Ehâdisi’r-Râfiî”**de bu hadisi bu kimselerden rivayet etmiştir. Bunlara bir ilave yapmamıştır.

* * *

96- ﴾ مَنْ قَالَ لصَاحِبه اَنْصِتْ وَالْإِمَامُ يَخْطَبُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَقَدْ لَغَا ﴿

“İmam, Cuma Günü (minberde) hutbe okurken, kim (yanın-daki) arkadaşına: ‘Sus dinle!’ derse, ‘boş söz’ de bulunmuş olur”[45]

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Ebu Hureyre[46]

Bu hadis; İmam Mâlik (ö. 1797795), İmam Ahmed (ö. 241/855) ve altı hadis kitabın da geçmektedir.

Tirmizî (ö. 279/892) derki: “Bu konuda şu yollardan da hadis rivayet edilmiştir:

2. Abdullah ibn Ebi Evfâ[47]
3. Câbir b. Abdullah[48]”

(Derim ki:) Yine bu hadis, şu yollardan da hadis rivayet edilmiştir:

4. Abdullah ibn Abbâs[49]
5. Hz. Ali[50]
6. Übey b. Ka’b[51]
7. Ebu Zerr[52]
8. Ebu’d-Derdâ’[53] ve daha bir çokları

Tahâvî (ö. 321/933) **“Şerhu Meâni’l-Âsâr”**da konu ile ilgili olarak aynen şöyle der:

“﴾ مَنْ قَالَ لصَاحِبه أَنْصِتْ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَقَدْ لَغَا ﴿ **“İmam, Cuma günü (minberde) hutbe okurken, kim (yanındaki) arkadaşına: ‘Sus dinle!’ derse, ‘boş söz’ de bulunmuş olur”** buyruğuyla ilgili Resulullah (s.a.v)’den gelen rivayetler, **mütevatir**dir.”[54]

Yine de doğruyu en iyi bilen Cenab-ı Allah’tır.

---

[1] Ebu Dâvud, Salat (1052); Nesâî, Cum’a 2; Tirmizî, Cum’a 356 (499); İbn Mâce, İkame 93 (1125); Dârimî, Salat 205

[2] İbn Mâce, İkame 93 (1126); Hâkim, Müstedrek, 1/292; Ebu Ya’lâ

[3] Müsned, 5/8, 300; Hâkim, Müstedrek, 1/280

[4] Taberânî, el-Kebir; (422)

[5] Müsned, 5/434; Taberânî, el-Kebir

[6] Taberânî, el-Evsat; İbn Huzeyme

[7] Taberânî

[8] Taberânî, el-Kebir

[9] Ebu Nuaym, Marifet

[10] Taberânî, el-Kebir (12023); EbuYa’lâ

[11] Ebu Dâvud, Salat 203; Tirmizî, Cum’a 7; Muvatta, Cum’a 20

[12] Müsned, 3/332; Taberânî, el-Kebir

[13] İnsanların mutlaka yıkanmaları ve temizlenmeleri gereken bir gün olmalıdır. Zira bu, insanların gerekli ve güzel olan itiyatlarındandır. Hergün yıkanma imkanı bulamayan kimsenin Cuma günü yıkanması gerektiği belirtilmiştir. Çünkü Cuma, vakit olarak belirlenmeye en uygun gündür ve bu Cuma namazı için de tamamlayıcı bir unsurdur.

Cuma günü alınan boy abdesti, hem temizliği ikmal etmekte, hem temizlik hasletine karşı nefis aşırı derecede uyarılmakta, alışkanlık kazanılmakta ve hem de ibadet sözkonusudur. Böylece hem temizlenilmiş olunmakta ve hem de ibadete ait bir husus yapılmış olunmaktadır.

[14] Buhârî, Cum’a 2, 3, 5, 6, 12, 26, Ezan 161, Şehadet 18; Müslim, Cum’a 1-2 (844); Ebu Dâvud, Taharet 127, 128; Tirmizî, Cum’a 29 (492); Nesâî, Cum’a 7, 8, 10; İbn Mâce, İkame 80 (1088); Muvatta, Cum’a 2, 4, 5

[15] Buhârî, Cum’a 6; İbn Mâce, İkame 83 (1098); Müsned, 1/265, 268

[16] Müsned, 5/420; Taberânî, el-Kebir; Bezzâr

[17] Taberânî, el-Kebir; Bezzâr

[18] Taberânî, el-Evsat; Bezzâr

[19] Ebu Dâvud, Taharet 127 (348); Hâkim, Müstedrek, 1/163; Taberânî; Bezzâr

[20] Buhârî, Cum’a 5; Müslim, Cum’a 4; Ebu Dâvud, Taharet 127 (340); Müsned, 1/15

[21] Ebu Dâvud, Taharet 127 (342); Nesâî, Cum’a 2

[22] İbn Mâce, İkame 83; Muvatta, Taharet 113

[23] İbn Mâce, İkame 83 (1098)

[24] İbn Mâce, İkame 81 (1090); Bezzâr

[25] Taberânî; Bezzâr

[26] Hz. Peygamber (s.a.v), söze başlarken ilk önce hamdele, salveke ve besmeleden sonra "Bundan sonra" deyip böylece söylemesi gerekli hususları konuşmaya başlardı.

[27] Müsned, 4/4, 369; Hâkim, Müstedrek, 3/125

[28] Müslim, Cum'a 43 (867); Ebu Dâvud, Sünnet 3; İbn Mâce, Mukaddime 7 (45); Hâkim, Müstedrek, 2/567

[29] Buhârî, Cum'a 28

[30] Buhârî, Cum'a 28; Müslim, Cum'a 46 (868);

[31] Buhârî, Cum'a 28; Müslim, Küsuf 11 (905), Tevbe 10 (58)

[32] Buhârî, Cum'a 28, Küsuf 10, 11; Müslim, Küsuf 11 (905)

[33] Buhârî, Cum'a 28, Eyman 3;

[34] Buhârî, Cum'a 28; Hâkim, Müstedrek, 3/524

[35] Taberânî, el-Evsat, el-Kebir; İbn Ebi Şeybe, Musannef

[36] Müsned, 3/7, 19, 61; Hâkim, Müstedrek, 4/505

[37] Hâkim, Müstedrek, 4/541

[38] Buhârî, İydeyn 24; Beyhakî, Sünen, 3/308

[39] Ebu Dâvud, Salat 254 (1156); İbn Mâce, İkame 162 (1299); Müsned, 2/109; Beyhakî, Sünen, 3/308

[40] Tirmizî, Salat 386 (540); İbn Mâce, İkame 162 (1301); Hâkim, Müstedrek, 1/296

[41] İbn Mâce, İkame 162 (1298)

[42] İbn Mâce, İkame 162 (1300)

[43] Bezzâr

[44] Taberânî, el-Kebir; Ebu Nuaym

[45] Cuma günü hutbe verilirken susmak, boş şeyleri terk etmek gerekmektedir. Boş ve gereksiz şeyleri yapma yerine hutbeyi dinlemek ve hutbe üzerinde düşünmek lazımdır.

[46] Buhârî, Cum'a 35; Müslim, Cum'a 11 (851); Tirmizî, Salat 365 (511); Ebu Dâvud, Salat 202, 203 (1050); Nesâî, İydeyn 21; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-'Asâr, 1/367

[47] İbn Ebi Şeybe, Musannef

[48] İbn Ebi Şeybe, Musannef; Taberânî, el-Evsat, el-Kebir; Bezzâr; Ebu Ya'lâ

[49] Müsned, 1/230; Taberânî, el-Evsat, el-Kebir; Bezzâr

[50] Ebu Dâvud, Salat 202, 203 (1051); Müsned, 1/93; Beyhakî, 3/220

[51] İbn Mâce, İkame 86 (1111); Müsned, 5/143; Taberânî, el-Kebir

[52] Taberânî;

[53] Taberânî, el-Kebir

[54] Tahâvî, a.g.e., 1/367

HASTALIK, CENAZE VE ÖLÜM İLE İLGİLİ BÖLÜM

﴿ كِتَابُ الْمَرْضَى وَالْجَنَائِزِ وَأَحْوَالِ الْمَوْتَى ﴾

97- ﴿ مَنْ عَادَ مَرِيضاً خَاضَ فِي الرَّحْمَةِ حَتَّى يَجْلِسَ فَإِذَا جَلَسَ غَمَرَتْهُ الرَّحْمَةُ ﴾

“Kim bir hastayı ziyaret ederse, oturuncaya kadar (İlahi) rah-met içerisinde kalır. Oturduğunda, (İlahi) rahmet onu kuşatır”[1]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Câbir b. Abdullah[2]
2. Enes[3]
3. Ka’b b. Mâlik[4]
4. Ebu Ümâme[5]
5. Abdurrahman b. Avf[6]
6. Amr b. Hazm[7]
7. Abdullah ibn Abbâs[8]
8. Safvân b. Assâl[9]

9. Ebu’d-Derdâ’[10]
10. Ebu Hureyre[11]

Toplam, 10 kişi.

* * *

98- ﴿ اَلْحُمَّى مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ فَأَبْرِدُوهَا بِالْمَاءِ ﴾

“Humma (ateşli hastalık), Cehennemin kaynamasındandır. Siz, onu, soğuk suyla (kendinizden) uzaklaştırınız”[12]

Bu hadis, şu yollardan rivayet edilmiştir:

1. Abdullah ibn Abbâs[13]
2. Abdullah ibn Ömer[14]
3. Hz. Aişe[15]
4. Râfi’ b. Hadîc[16]
5. Esmâ’ bint. Ebi Bekr[17]

Abdullah ibn Abbâs Hadisi dışında diğer sahabilerin rivayet ettikleri hadisler, -sahih hadis olmak kaydıyla- Buhârî ile Müslim’in “**Sahîh**”lerin de geçmektedir.

1. Ebu Beşîr el-Hâris b. Huzame el-Ensârî[18]
2. Semure[19]
3. Ebu Hureyre[20]
4. Sevbân[21]
5. Abdullah b. Râfi’[22] ve daha bir çokları

* * *

99- **﴿ يَقُولُ اللّٰهُ: مَنْ اَذْهَبْتُ حَبِيبَتَيْهِ فَصَبَرَ وَاحْتَسَبَ لَمْ أَرْضَ لَهُ ثَوَاباً دُونَ الْجَنَّةِ ﴾**

“Yüce Allah buyurdu ki: Ben, kimin iki sevdiğini almışsam (ve o kimse de) sevabını umarak sabretmişse, ona, Cennet dışında bir mükafat vermeye razı olmam”[23]

Bu hadis, şu yollardan rivayet edilmiştir:

1. Ebu Saîd el-Hudrî
2. Enes

3. Ebu Hureyre
4. Ebu Ümâme
5. Aişe bint. Kudâme b. Maz'un
6. Abdullah ibn Ömer
7. Zeyd b. Erkam
8. Cerîr b. Abdullah el-Becelî
9. İrbâd b. Sâriye
10. Abdullah ibn Abbâs
11. Hz. Aişe
12. Semure b. Cündub
13. Abdullah ibn Mes'ud
14. Büreyde

(Suyûtî) **"Leâli'l-Masnûa"**da derki: "Bu hadisin bir kısmı, sahih; bir kısmı hasen ve bir kısmı da zayıf senedlerle rivayet edilmiştir."

(Devamla da derki:) "Bu hadisi, **'Ehâdisu'l-mutevatira'**da naklettim."

Fakat bu hadisi, (Suyûtî'nin) **"el-Ezhâr"** adlı eserinde göremedim.

* * *

100- ﴿ لَقِّنُوا مَوْتَاكُمْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰهُ ﴾

"Ölmek üzere olan kimseye, Lâ ilâhe illallah' (=Allah'tan başka İlah yoktur) sözünü telkin edin"[24]

Suyûtî (ö. 911/1505) **"el-Ezhâr"**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Saîd el-Hudrî
2. Ebu Hureyre
3. Abdullah b. Ca'fer
4. Hz. Aişe
5. Abdullah ibn Abbâs
6. Abdullah ibn Mes'ud
7. Câbir b. Abdullah
8. Urve b. Mes'ud

9. Huzeyfe
10. Hz. Ömer
11. Hz. Osman
12. Enes

Toplam, 12 kişi.

(Derim ki:) Yine bu hadis, şu yollardan da rivayet edilmiştir:

13. Vâsile ibnu'l-Eska'
14. Abdullah ibn Ömer

Zeylaî (ö. 762/1360) ile İbn Hacer (ö. 852/1447), bu hadisi, **"Tahrîcu Ehâdisi'l-Hidâye"**de nakletmiştir.

Şeyh Abdurrauf el-Münâvî (ö. 1031/1622) **"Teysîr"**de ise bu hadisin **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

* * *

101- ﴿ مَنْ مَاتَ لاَ يُشْرِكُ بِاللّٰهِ شَيْئاً دَخَلَ الْجَنَّةَ ﴾

"Kim Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmadan ölürse, Cennete girer"[25] ile ilgili hadisler

Bu hadisler, şu yollardan gelmiştir:

1. Abdullah ibn Mes'ud[26]

Bu hadis; İmam Ahmed (ö. 241/855), Buhârî (ö. 256/870) ile Müslim (ö. 261/875)'de bu lafızla geçmektedir.

2. Muâz b. Cebel[27]

Bu hadis; İmam Ahmed (ö. 241/855), Ebu Dâvud (ö. 275/888) ve Hâkim (ö. 405/1014)'de şu lafızla geçmektedir:

﴿ مَنْ كَانَ آخِرُ كَلاَمِهِ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰه دَخَلَ الْجَنَّةَ ﴾

"Kimin son sözü; 'Lâ ilâhe illallah' (=İlah'tan başka İlah yoktur) olursa, (o kimse,) Cennete girer"

Bu hadisi, Buhârî ile Müslim’in “**Sahîh**”lerine dayandıran yanılmıştır; çünkü bu hadis, İmam Ahmed’in **“Müsned”** adlı eserinde geçmektedir.

Bu hadisi, Müslim (ö. 261/875) ise şu yoldan rivayet etmiştir:

3. Hz. Osmân[28]

﴿ مَنْ مَاتَ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّه دَخَلَ الْجَنَّةَ ﴾

“Kim Allah’tan başka İlah olmadığını bildiği halde ölürse, Cennete girer”

Yine bu konuda şu yollardan da hadis rivayet edilmiştir:

4. Ebu Hureyre
5. Ebu Saîd el-Hudrî

Taberânî (ö. 360/970) ise **“Evsat”**da bu hadisi, bu iki sahabiden şu lafızla rivayet etmiştir:

﴿ مَنْ قَالَ عِنْدَ مَوْتِهِ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّهُ وَاللّهُ أَكْبَر وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللّهِ لاَ تطعمهُ النَّارُ أَبَداً ﴾

“Kim ölüm anında ‘Lâ ilâhe illallah’ (=Allah’tan başka İlah yoktur), ‘Allahu Ekber’ (=Allah en büyüktür) ve ‘Lâ havle vela kuvvete illa billâh’ (=Güç ve kuvvet ancak Allah’tandır) sözünü söylerse, Cehennem ateşi o kimseye kesinlikle dokunamaz”[29]

6. Ebu Zerr[30]

Bu hadis ise; Müslim (ö. 261/875) de şu lafızla geçmektedir:

﴿ مَا مِنْ عَبْدٍ قَالَ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّهُ ثُمَّ مَاتَ عَلَى ذَلِكَ إِلاَّ دَخَلَ الْجَنَّةَ ﴾

“Bir kul, ‘Lâ ilâhe illallah’ (=Allah’tan başka İlah yoktur) deyip de sonra da bu söz üzerine ölürse, o kimse, ancak Cennete girer”

Yine bu hadis; Müslim (ö. 261/875) de Hz. Osmân’dan rivayet edilmiştir.

7. Hz. Ömer[31]

Bu hadis; Hâkim (ö. 405/1014)' de şu lafızla geçmektedir:

﴿ إِنِّي لَأَعْلَم كَلِمَةً لاَ يَقُولُهَا عَبْدٌ حَقاًّ مِنْ قَلْبِهِ فَيَمُوتُ عَلَى ذَلِكَ إِلاَّ حَرَّمَ عَلَى النَّارِ لاَ إِلَه إلاَّ اللّه ﴾

“Ben öyle bir kelime biliyorum ki, bir kul, bu kelimeyi kalbinden hakkıyla söyleyip ardından da bu söz üzerine ölecek olura, dikkat edin ki, Cehennem ateşi o kimseye haram olur. Bu kelime; “Lâ ilâhe illallah’ (=Allah’tan başka İlah yoktur) sözüdür.”

1. Ebu’d-Derdâ’[32]
2. Ubâde b. es-Sâmit[33]
3. Talha[34]
4. Huzeyfe[35]
5. Câbir[36]
6. Abdullah ibn Ömer[37] ve daha bir çokları

Tâc es-Sübkî (ö. 771/1370) **“Tabakâtu’l-Kübrâ”** adlı eserinin baş tarafında aynen şöyle der: “﴿ مَنْ مَاتَ لاَ يُشْرِكُ بِاللّهِ شَيْئاً دَخَلَ الْجَنَّةَ ﴾ **“Kim Allah’a hiçbir şeyi şirk koşmadan ölürse, Cennete girer”** hadisine delalet eden pek çok hadis vardır. (Hadislerde yer alan bu) ‘ortak nokta’, **tevatür** derecesine ulaşmıştır.”

Bu konuda daha geniş bilgi için bu kitaba bakabilirsiniz; çünkü Sübkî, bu hadislerden bir çoğunu nakletmiştir.

Yine bu konuda Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447)’in **“Tahricu Ehâdisi’r-Râfiî”** adlı kitabına bakabilirsiniz.

* * *

102- ﴿ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُفِّنَ فِي ثَلاَثَةِ أَثْوَابٍ لَيْسَ فِيهَا قَمِيصٌ وَلاَ عِمَامَةٌ ﴾

“Peygamber (s.a.v), (pamuktan dokunmuş ince, beyaz) üç par-ça elbiseyle kefenledi. Bu elbiselerin içerisinde gömlek ve sarık yoktu”[38] ile ilgili hadisler

(Kastallânî) **“Mevâhibu’l-Leduniyye”** adlı eserin de konu ile ilgili olarak derki: “Beyhakî **“Hilâfiyât”** da dedi ki:

‘Ebu Abdullah (yani Hâkim) dedi ki: Hz. Peygamber (s.a.v)’in, içerisinde gömlek ve sarığın bulunmadığı üç parça elbiseyle kefenlendiği

hususunda Hz. Ali,[39] Abdullah ibn Abbâs,[40] Hz. Aişe,[41] Abdullah ibn Ömer,[42] Câbir[43] ile Abdullah b. Muğaffel'den[44] nakledilen haberler, **mütevatir**dir.'"

* * *

103- ﴿ مُرَّ بِجَنَازَةٍ فَأُثْنِيَ عَلَيْهَا خَيْر. فَقَالَ عَلَيْهِ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ: وَجَبَتْ, ثُمَّ مُرَّ بِأُخْرَى. فَأُثْنِىَ عَلَيْهَا بِشَرٍّ. فَقَالَ: وَجَبَتْ, أَنْتُمْ شُهَدَاءُ اللّهِ فِي الْأَرْضِ ﴾

"Resulullah (s.a.v)'in yanından bir cenaze geçmişti. O cenaze hakkında hayr (iyilik)le övgüde bulunuldu. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v): 'Vacib oldu' buyurdu.

Daha sonra bir başka cenaze daha yanından geçmişti. (Halk, cenaze hakkında ise) kötü (nitelikler)le andı. Yine Resulullah (s.a.v): 'Vacib oldu' buyurdu. Daha sonra da: 'Sizler, (bu cenazeler hakkında) Allah'ın yeryüzündeki şahitlerisiniz' buyurdu"[45]

Suyûtî (ö. 911/1505) **"el-Ezhâr"**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Enes
2. Hz. Ömer
3. Ebu Hureyre
4. Ebu Katâde
5. Ebu Zuheyr
6. Seleme ibnu'l-Ekva'
7. Ka'b b. Ucre
8. Âmir b. Rebîa
9. Abdullah ibn Ömer

Toplam, 9 kişi

104- ﴿ لاَ يَمُوتُ لِأَحَدٍ ثَلاَثَةٌ مِنَ الْوَلَدِ فَتَمَسَّهُ النَّارُ إِلاَّ تَحِلَّةَ الْقَسَمِ ﴾

"(Müslümanlardan) birinin çocuğu ölürse, Cehennem ateşi, o kimseye çok hafif bir alev yalamasıyla dokunur"[46]

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Enes
2. Ebu Hureyre
3. Ebu Saîd el-Hudrî
4. Büreyde
5. Abdullah ibn Mes'ud
6. Ebu Zerr
7. Muâz
8. Utbe b. Abdussulemî
9. Ukbe b. Âmir
10. Amr b. Abese
11. Abdurrahman b. Beşîr
12. Câbir b. Abdullah
13. Câbir b. Semure
14. Hz. Ömer
15. Habîbe bint. Sehl
16. Ümmü Süleym bint. Milhân
17. Ümmü Mübeşşer el-Ensârî
18. Ümmü Eymen
19. Hz. Aişe
20. Ümmü Hânî
21. Abdullah ibn Abbâs
22. Kurre b. İyâs el-Müzenî
23. Ebu Sa'lebe el- Eşcaî[47] (Bunun rivayet ettiği tek hadis, budur.)

Hafız Suyûtî (ö. 911/1505) **"Makâmatu'l-Ezrûdiyye"** adlı eserinde bu hadisin **mütevatir** olduğunu söylemiştir.

* * *

105- ﴿ دُخُول أَطْفَالِ الْمُسْلِمِينَ الْجَنَّة ﴾

“(Küçük yaşta ölen) Müslüman çocukların Cennete girmesi”[48] ile ilgili hadisler

(Mustafa ed-Dımeşkî) **“Mirkâtu’l-Vusûl li Nevâdiri’l-Usûl”**da konu ile ilgili olarak aynen şöyle der: “(Küçük yaşta ölen) Müslüman çocukların Cennete girmesi hususunda Resulullah (s.a.v)’den nakledilen haberler, **mütevatir**dir.”

(Derim ki:) Bu hadislerden birisi de şudur:

1. Ebu Hureyre Hadisi[49]

Bu hadis; İmam Ahmed (ö. 241/855), Hâkim (ö. 405/1014) ve daha bir çoklarının kitabında şöyle geçmektedir:

﴿ ذَرَارِيُّ الْمُسْلِمِينَ فِي الْجَنَّةِ يَكْفُلُهُمْ إِبْرَاهِيَمُ عَلَيْهِ السَّلاَم ﴾

“Müslümanların soyları, Cennetliktir. Onları(n sorumluluğunu) İbrahim yüklenmiştir.”

2. Hz. Ali Hadisi[50]

Bu hadis; İmam Ahmed’in oğlu Abdullah’ın, babasının **“Müsned”** adlı eserine yaptığı **“Zevâid”** hadisler içerisinde şöyle geçmektedir.

﴿ أَنَّ الْمُؤْمِنِينَ وَأَوْلاَدَهُمْ فِي الْجَنَّةِ ﴾

“Mü’minler ve onların çocukları, Cennetliktir.”

3. Abdullah ibn Ömer Hadisi

Bu hadis ise; İbn Ebi’d-Dünya (ö. 281/893)’nın **“Kitabu’l-Azâ”** adlı eserinde şöyle geçmektedir:

﴿ كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ فِي الإِسْلاَمِ فَهُوَ فِي الْجَنَّةِ ﴾

“Her doğan çocuk, İslam (fıtartın) da doğar. Dolayısıyla da o çocuk, dolgun ve tombul bir şekilde Cennetlik olup şöyle der:

‘Ey Rabbim! Bana, anne ve babamıo da getir’”

4. Hz. Aişe Hadisi

Bu hadis; Hâkim et-Tirmizî (ö. 295/907 - 320/932)’nin **“Nevâdiru’l-Usûl”** adlı eserinde ve İbn Abdilberr (ö. 463/1071)’de şöyle geçmektedir:

﴿ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَوْلاَدِ الْمُسْلِمِينَ أَيْنَ هُمْ؟ قَالَ: فِي الْجَنَّةِ ﴾

“Aişe der ki: ’Resulullah (s.a.v)’e, (küçük yaşta ölen) Müslüman çocuklarının nerede olacaklarını sordum.’ O da:

‘Cennette’ diye cevap verdi.”

Bu konuda şu yoldan da hadis gelmiştir:

5. Semure b. Cündub[51]

Bu hadis; Buhârî (ö. 256/870) ile bir çoğunun kitabında geçmektedir.

* * *

106- ﴿ إِنَّ الْمَيِّتَ يُعَذَّبُ بِبَكَاءِ الْحَيِّ عَلَيْهِ ﴾

“Ölü, yaşayanların (geride kalan insanların) kendisine ağla-ması sebebiyle azabı artar”[52]

Suyûtî (ö. 011/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Hz. Ömer
2. Abdullah ibn Ömer
3. Hafsa
4. Enes
5. İmrân b. Husayn
6. Ebu Musa el-Eş’arî
7. Hz. Ebu Bekr
8. Ebu Hureyre
9. Semure

Toplam, 9 kişi.

(Derim ki:) Yine bu hadis, şu yoldan da gelmiştir:

10. Muğîre b. Şu’be[53]

Bu hadis, şu lafızla gelmiştir:

﴿ مَنْ نِيحَ عَلَيْهِ يُعَذَّبُ بِمَا نِيحَ عَلَيْهِ ﴾

“Kim ölüye bağırıp çağırmak suretiyle ağlarsa, ölü, kendisine bağı-rılıp çağırılması sebebiyle azab görür”

Bu hadis; Buhârî (ö. 256/870) ile Müslim (ö. 261/875)’in **“Sahîh”**leri ile bir çoklarının kitaplarında geçmektedir.

Bu konuda şu yoldan da hadis gelmiştir:

11. Suheyb[54]

Bu konuda daha geniş bilgi için İbnü’l-Hindî (ö. 975/1567)’nin **“Kenzu’l-Ummâl”** adlı eserine bakabilirsiniz.

Yine bu konu ile ilgili Suyûtî (ö. 011/1505)’nin **“Şerhu’s-Sudûr”** adlı eserinde “Ölüye bağırıp çağırmak suretiyle eziyet görmesi bâb”ına bakabilirsiniz.

* * *

107- ﴿ أَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ مَرَّ بِقَبْرٍ دُفِنَ لَيْلًا. فَقَالَ: مَتَى دُفِنَ هَذَا؟ قَالُوا: الْبَارِحَةَ. قَالَ: أَفَلَا آذَنْتُمُونِي؟ قَالُوا: كَرِهْنَا أَنْ نُوقِظَكَ فَصَلَّى عَلَيْهِ ﴾

“Resulullah (s.a.v) geceleyin defnedilmiş bir mezara uğramıştı. Bunun üzerine: ‘Bu ölü, ne zaman gömüldü?’ diye halka sordu. Halk da: ‘Dün gece’ diye cevap verdi. Resulullah (s.a.v) tekrar: ‘(Ölünün gece gömüldüğünü) niye bana haber vermesiniz?’ diye sordu. Halk: ‘Sana zorluk vermek istemedik’ diye cevap verdiler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v), (ölen) adamın (mezarının başına gelip cemaatle)cenaze namazı kıldı”[55]

Suyûtî (ö. 011/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Abdullah ibn Abbâs
2. Ebu Hureyre
3. Ukbe b. Âmir
4. Zeyd b. Sâbit
5. Abdullah b. Âmir b. Rebîa
6. Ebu Saîd el-Hudrî
7. Abdulah ibn Ömer
8. İmrân b. Husayn
9. Amr b. Avf
10. Enes b. Mâlik
11. Ebu Ümâme b. Sehl
12. Büreyde
13. Âmir b. Rebîa
14. Ubâde

15. Ebu Katâde

Toplam, 15 kişi.

(Derim ki:) (İbn Abdilberr) **"İstizkâr"**da derki: "İmam Ahmed dedi ki: 'Mezarın başında cenaze namazı kılma ile ilgili hadisler, Hz. Peygamber (s.a.v)'den, 6 şekilde rivayet edilmiştir. Bu hadislerin hepsi, hasendir.'

Ebu Ömer (yani kendisi sözüne devamla derki:) "Bu hadislerin hepsini, **ceyyid** senedlerle **"Temhîd"**de naklettim. Yine bu konuda Hz. Peygamber (s.a.v)'e, dayandırılmış bu hadislerin 3'ünü de **hasen** yolla naklettim. Böylece (bu konudaki) hadislerin sayısı, 9'a tamamlanmış olmaktadır."

Zürkânî (ö. 1122/1710)'de **"Şerhu'l-Muvatta"**da 'Cenaze Namazında tekbir getirme' bâb başlığında aynen şöyle der: "İmam Ahmed dedi ki: ''Mezarın başında cenaze namazı kılma ile ilgili hadisler, Hz. Peygamber (s.a.v)'den, 6 şekilde rivayet edilmiştir. Bu hadislerin hepsi, hasendir.'"

İbn Abdilberr (ö. 463/1071) derki: "Bilakis mezarının başında cenaze namazı kılma ile ilgili hadisler, 9 yoldan gelmiştir. Bu hadislerin hepsi, hasen-dir."

İbn Abdilberr, bu hadislerin hepsini senedleriyle birlikte, **"Temhîd"**de şu yollardan nakletmiştir:

1. Sehl b. Huneyf Hadisi
2. Ebu Hureyre Hadisi
3. Âmir b. Rebîa Hadisi
4. Abdullah ibn Abbâs Hadisi
5. Zeyd b. Sâbit Hadisi

Bu beş rivayet; Hz. Peygamber (s.a.v)'in, ölmüş düşkün bir kadının mezarının başında kıldığı cenaze namazı hakkındadır.

6. Sa'd b. Ubâde Hadisi

Bu rivayet ise; Hz. Peygamber (s.a.v)'in, gömüldükten bir ay sonra Sa'd'ın annesinin mezarının başında kıldığı cenaze namazı hakkındadır.

7. Husayn b. Vahvah Hadisi

﴿ فِي صَلاَتِهِ عَلَيْهِ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ عَلَى قَبْرِ طَلْحَةَ ابْنِ الْبَرَاءِ ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ وَقَالَ: اَللّٰهُمَّ اَلْقِ طَلْحَةَ يَضْحَكُ إِلَيْكَ وَتَضْحَكُ إِلَيْهِ ﴾

“Peygamber (s.a.v), Talha ibnu'l-Berrâ’nın mezarının başında cenaze namazı kıldı. Daha sonra da ellerini kaldırıp: ‘Ey Allahım!Talha’yı, (yanı-na) kat ki, o sana gülümsesin, sen de ona gülümseyesin”

8. Ebu Ümâme es-Sa’lebe Hadisi

﴿ أَنَّهُ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجَعَ مِنْ بَدْرٍ وَقَدْ تُوُفِّيَتْ أُمُّ أَبِي أَمَامَة فَصلَّى عَلَيْهَا ﴾

“Peygamber (s.a.v), Bedir Savaşından döndüğünde, Ebu Ümâme’nin annesi ölmüştü. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v), Ebu Ümâme’nin anne-sinin mezarının başında cenaze namazı kıldı.”

16. Enes Hadisi

﴿ أَنَّهُ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسلَّمَ صَلَّى عَلَى اِمْرَأَةٍ بَعْدَمَا دُفِنَتْ ﴾

“**Peygamber (s.a.v), gömüldükten sonra bir kadının mezarının başın-da cenaze namazı kıldı.”**

Bu hadisin, düşkün bir kadın yada bir çok miskin kadın hakkında alma olasılığı da vardır.

10. Büreyde Hadisi.

Daha önce de belirttiğimiz üzere, bu hadis de, Beyhakî (ö. 458/1066)-de hasen bir senedle geçmektedir.

Bu hadis ise, düşkün bir kadın hakkındadır.

Görüldüğü üzere hadis, 10 yoldan gelmiştir.” (İbn Abdilberr’in sözü burada bitmektedir.)

Bu konuda daha geniş bilgi için Hafız İbn Hacer(ö. 852/1447)’in **“Tahrîcu Ehâdisi’r-Râfiî”** adlı eserinin ‘Kitâbu’l-Cenâiz’ (=Cenazeler Bölü-mü) ile yine İbn Hacer’in **“Tahrîcu Ehâdisi’l-Hidâye”** adlı kitabına baka-bilirsiniz.

* * *

108- ﴿ كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَزُورُوهَا ﴾

“(Daha önce) size, mezarları ziyaret etmeyi yasaklamıştım. Artık mezarları ziyaret edebilirsiniz”[56]

Suyûtî (ö. 011/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Büreyde
2. Ebu Saîd el-Hudrî
3. Hz. Ali
4. Ümmü Seleme
5. Zeyd b. el-Hattâb
6. Abdullah ibn Abbâs
7. Sevbân
8. Hz. Aişe

Toplam, 8 kişi.

(Derim ki:) Bu konuda şu yollardan da hadis gelmiştir:

9. Abdullah ibn Mes’ud
10. Enes
11. Vâsi’ ibn Habbân el-Ensârî
12. Ebu Hureyre
13. Ebu Zerr

Mezarları ziyaret etme konusunda daha geniş bilgi için Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447)’in **“Tahrîcu Ehâdisi’r-Râfiî”**, İbnü’l-Hindî (ö. 975/1567)’nin **“Kenzu’l-Ummâl”** ile (Zebîdî’nin) **“Şerhu’l-İhyâ”** adlı eserine bakabilirsiniz.

* * *

109- ﴿ لَعَنَ اللّٰهُ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى اِتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ ﴾

“Allah, Yahudilere ve Hıristiyanlara lanet etsin; onlar, Peygamberlerinin mezarlarını mescid edindiler”[57]

Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447) **“Tahrîcu Ehâdisi’r-Râfiî”**de derki: “Şu sahabilerden rivayet edilen bu hadisin sıhhatli oluşunda görüş birliğine varılmıştır:

1. Hz. Aişe
2. Abdullah ibn Abbâs

(İbn Hacer sözüne devamla) derki: Bu hadisi, Müslim ise şu yoldan rivayet etmiştir:

3. Cündub[58]

﴿ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ بِخَمْسٍ وَهُوَ يَقُولُ:.... أَلَا وَإِنَّ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ كَانُوا يَتَّخِذُونَ قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ وَصَالِحِيهِمْ مَسَاجِدَ أَلَا فَلَا تَتَّخِذُوا الْقُبُورَ مَسَاجِدَ إِنِّي أَنْهَاكُمْ عَنْ ذَلِكَ ﴾

“Peygamber (s.a.v)’in ölümünden beş gün önce şöyle buyurduğunu işittim: ‘Dikkat edin ki, sizden öncekiler, Peygamberleri ile Salih kimse-lerinin mezarlarını mescid edindiler. Sakın siz de mezarları mescidler edinmeyin; çünkü ben, bunu, size yasakladım’”

(İbn Hacer’in sözü burada bitmektedir.)

(İbn Hacer el-Heytemî) **“Zevâcir”**de derki: “Bu hadisi, İmam Ahmed şu yoldan rivayet etmiştir:

3. Üsâme[59]

Bu hadisi; Buhâri, Müslim ve Nesâî, Hz. Aişe[60] ile Abdullah ibn Abbâs’tan[61] ve Müslim ise ayrıca şu yoldan (şu lafızla) rivayet etmiştir:

4. Ebu Hureyre[62]

﴿ لَعَنَ اللّٰهُ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى اِتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ ﴾

“Allah, Yahudilere ve Hıristiyanlara lanet etsin; onlar, Peygam-berlerinin mezarlarını mescid edindiler” (İbn Hacer el-Heytemî’nin sözü burada bitmektedir.)

(Derim ki:) Yine bu hadis, Hz. Ali’nin oğlu Hasan’dan mürsel olarak da gelmiştir.

Bu hadisi ise, Saîd b. Mansûr (ö. 227/841) **“Sünen”**de rivayet etmiştir.

Kadı İsmail b. İshâk (ö. 282/895) ise **“Kitabu fadli’s-salât alâ’n-Nebi (s.a.v)”** de bu hadisin tamamını rivayet etmiştir. Bu konudaki hadisin lafzı, şu şekildedir:

﴾ لَعَنَ اللّٰهُ الْيَهُودَ اِتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ ﴿

“Allah, Yahudilere lanet etsin; onlar, Peygamberlerinin mezarlarını mescid edindiler”

(Suyûtî) **“Câmiu’s-Sağîr”**de[63] ise bu hadisi şöyle rivayet etmiştir:

﴾ قَاتَلَ (أَيْ لَعَنَ) اللّٰهُ الْيَهُودَ اِتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ ﴿

“Allah, Yahudilere lanet etsin; onlar, Peygamberlerinin mezarlarını mescid edindiler”

Bu hadisi; Buhâri, Müslim ve Ebu Dâvud, Ebu Hureyre yolundan rivayet etmiştir.” (Suyûtî’nin sözü burada bitmektedir.)

Abdurrezzâk (ö. 211/795) **“Musannef”**de ve İmam Mâlik (ö. 179/795) ise **“Muvatta”**da; Ömer b. Abdulazîz’in,[64] bu hadis ile ilgili olarak şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

﴾ آخِرِ مَا تَكَلَّمَ ﴿

“Bu, Resulullah (s.a.v)’in konuştuğu son sözdür”

İmam Mâlik (ö. 179/795)’in naklettiği lafız ise şu şekildedir:

﴾ يَقُولُ كَانَ مِنْ آخِرِ مَا تَكَلَّمَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ قَالَ قَاتَلَ اللّٰهُ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ لَا يَبْقَيَنَّ دِينَانِ بِأَرْضِ الْعَرَبِ ﴿

“Resulullah (s.a.v)’in konuştuğu son sözden birisi de şudur: ‘Allah, Yahudilere ve Hıristiyanlara lanet etsin; onlar, Peygamberlerinin mezar-larını mescid edindiler. Arapların (Müslümanların) yaşadığı yerlerde bu iki din(in geçerliliği)[65] kalmayacaktır”[66]

Bu hadisi; İmam Mâlik (ö. 179/795), Zeyd b. Eslem yoluyla **Atâ’ ibn Yesâr**’dan[67] ve Abdurrezzâk (ö. 211/795) ise **“Musannef”**de Ma’mer yoluyla Zeyd b. Eslem’den şöyle rivayet etmiştir:

﴾ أَنَّ رَسولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عليهِ وسلَّمَ قَالَ: اللّٰهُمَّ لاَ تَجْعَلْ قَبْرِي وَثَناً يُعْبد اِشْتَدَّ غَضَبُ اللّٰهِ عَلَى قَوْمٍ اِتَّخَذُوا

قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ ﴾

"Resulullah (s.a.v) buyurdu ki:'Ey Allahım! Kabrimi, tapınılan bir put(hane) haline getirme. Peygamberlerin mezarlarını mescid haline geti-ren topluluğa Allah'ın gazabı şiddetli olur'"

Bezzâr (ö. 292/904) ise bu hadisi, **"Muvatta"**daki lafıza eş değer bir şekilde Ömer Muhammed yoluyla Zeyd b. Eslem'den, o da Atâ' ibn Yesâr'dan, o da merfu' olarak Ebu Saîd el-Hudrî'ye dayandırmıştır.

Bu hadisin bir şahidi de, Ukaylî (ö. 322/934)'de merfu' olarak Ebu Hureyre yolundan şu lafızla geçmektedir:

﴿ اَللَّهُمَّ لاَ تَجْعَلْ قَبْرِي وَثَناً لَعَنَ اللّهُ قَوْماً اِتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ ﴾

"Ey Allahım! Kabrimi, tapınılan bir put(hane) haline getirme. Allah, bir topluluğa lanet etsin; çünkü onlar, Peygamberlerinin mezarlarını mes-cid edindiler."

Bu hadisi; Buhâri, Müslim ve Nesâî, **Hz. Aişe'**den şöyle rivayet etmiştir:

﴿ أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ وَأُمَّ سَلَمَةَ ذَكَرَتَا كَنِيسَةً رَأَيْنَهَا بِالْحَبَشَةِ فِيهَا تَصَاوِيرُ فَذَكَرَتَا لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّ أُولَئِكَ إِذَا كَانَ فِيهِمُ الرَّجُلُ الصَّالِحُ فَمَاتَ بَنَوْا عَلَى قَبْرِهِ مَسْجِدًا وَصَوَّرُوا فِيهِ تِلْكَ الصُّوَرَ فَأُولَئِكَ شِرَارُ الْخَلْقِ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ﴾

"Ümmü Habîbe ile Ümmü Seleme, (hicret sebebiyle gittikleri) Habeş ülkesinde, içinde çeşitli resimlerin bulunduğu (Mâriye denilen) bir kilise gördüklerini söylediler. Bunu, Peygamber (s.a.v)'e de anlattılar. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v):

'İşte onlar, aralarında Salih bir kişi yaşayıp da öldüğünde kabrinin üzerine bir mescid yaparlar, içerisine de resimler çizerler. Kıyamet günün de Allah katında yaratıkların en kötüleri, işte onlardır"

(Derim ki:) Bu hadisteki tehdit; daha önceki hadiste geçenden daha kapsamlıdır. Yine buradaki yasaklama; (ötekinden) daha şiddetlidir.

Bu yasaklamanın yeri; kabirlerin şanını tazim için yada namaz kılarken kabirlere yönelmeyi hürmet için veya mescitlerde var olan kabirler hususunda caiz olmayan bir inanıştan korkma olduğu zaman söz konusudur.

Salih kimsenin (mezarının) civarında bir mescit edinen kimseye ve ona yakın olmak suretiyle –tazim yada yönelme için değil de- teberrük etmek isteyen kimseye gelince; bu kimse, söz konusu tehdidin içerisine girmez. Nitekim bunu, Beyzâvî (ö. 685/1286) ile daha bir çok alim söylemiştir.

* * *

110- ﴿ بَقَاء الْأَرْوَاحِ وَعَدَم فَنَائِهَا بِفَنَاءِ الْجَسَدِ ﴾

“Ruhların, (ölümden sonra) baki olması ve cesedin yok olma-sına karşın ruhların yok olmaması”[68] ile ilgili hadisler

Şeyh Cesûs (ö. 1182/1768) **“Şerhu’r-Risâle”**de Zünâtâ’dan naklen bu konuda gelen hadislerin, mütevatir olduğunu belirtmiştir.

Zünâtâ, **“Şerhu’r-Risâle”**de bu hususu aynen şöyle belirtmektedir: “Bir topluluğun iddiasına göre; ruhlar, (ölümden sonra) yok olur ve Bezah’ta[69] da var olmazlar. Ta ki Allah, bedenleri diriltme sırasında ruhları diriltecektir. Bu husus, Resulullah (s.a.v)’in bu konudaki (farklı) hadislerinden dolayı tartışılmıştır. **Mütevatir** naslar ile Kur’an’ın ﴿ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا﴾ **“Sanki onlar, Kıyamet gününü görür gibiler”** (Nâziât: 79/46) ayetindeki zahiri anlam, bu görüşü çürütmektedir. Dikkat edilirse, Kıyamet, yaşayanların üzerine kopar, yok olanların üzerine kopmaz. Kıyametin kopması ile ilgili bilgi ise, Allah katındandır.”

Lakkânî (ö. 1041/1631) **“Şerhu Cevhere”** adlı eserinde derki: “(Kıyametin kopma anında) ilk üfürmede ruhların var olması meselesinde alimlerin görüş ayrılığığı içinde olduğu belirtilmiştir. Bu üfürme, (her şeyin) yok olma üfürmesidir. Sübkî ve bu konuda ona uyan Kurtubî, ruhların var olduğunu ve yok olmasının mümkün olmadığını aynen şöyle ifade etmektedir:

‘Ölümden sonra ve (ilk) üfürmeden önce ruhların, nimet içinde olması ve azab görmesi şeklinde var olduğu hususunda Müslümanlar arasında korkulacak bir durum yoktur. Dolayısıyla da bununla ilgili faydalı naslar, **tevatür** derecesine ulaşmıştır.”

* * *

111- ﴿ سُؤَال الْمَلَكَيْنِ الْمَيِّتِ فِي الْقَبْرِ وَهُوَ فِتْنَتُهُ ﴾

“İki meleğin, kabirde, ölüye sorguya çekmesi ve bunun, ölü için bir fitne olması”[70] **ile ilgili hadisler**

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Enes
2. Esmâ’ bint. Ebi Bekr
3. Amr ibnu'l-Âs
4. Berâ’ b. Âzib
5. Hz. Osmân
6. Ebu Hureyre
7. Câbir b. Abdullah
8. Abdullah ibn Amr
9. Ebu Saîd el-Hudrî
10. Hz. Aişe
11. Abdullah ibn Abbâs
12. Abdullah ibn Mes’ud
13. Hz. Ömer
14. Ebu’d-Derdâ’
15. Ebu Râfi’
16. Ebu Musa el-Eş’arî
17. Atâ’ ibn Yesâr (mürsel olarak)
18. Temîm ed-Dârî
19. Ubâde b. es-Sâmit
20. Beşîr b. Ekâle
21. Ebu Ümâme
22. Sevbân
23. Hamza b. Hubeyb (mürsel olarak)
24. Abdullah ibn Ömer

25. Muâz b. Cebel

26. Ebu Katâde

Toplam, 26 kişi.

Derim ki: Suyûtî (ö. 911/1505) **“Şerhu’s-Sudûr”**da aynen şöyle der: “Kabrin fitnesi, iki meleğin (ölüyü) sorguya çekmesidir. İki meleğin kabir de ölüyü sorguya çekmesi ile ilgili Enes, Berâ’ b. Âzib, Temîm ed-Dârî, Beşîr b. Ekâle, Sevbân, Câbir b. Abdullah, Abdullah ibn Revâha, Ubâde b. es-Sâmit, Huzeyfe, Hamza b. Hubeyb, Abdullah ibn Abbâs, Abdullah ibn Amr, Abdullah ibn Ömer, Abdullah ibn Mes’ud, Hz. Osmân, Hz. Ömer, Amr b. el-Âs, Muâz b. Cebel, Ebu Ümâme, Ebu’d-Derdâ’, Ebu Râfi’, Ebu Saîd el-Hudrî, Ebu Katâde, Ebu Hureyre, Ebu Musa el-Eş’arî, Esmâ’ bint. Ebi Bekr, Hz. Aişe’den naklen gelen hadisler, **tevatür**dür.”

Suyûtî, bu sahabilerin naklettiği hadislerin hepsini (bu kitapda) aktarmış-tır. Dolayısıyla da (bu konuda daha geniş bilgi için) bu kitaba bakabilirsiniz.

Yalnız Suyûtî, bu kitapda ayrıca şu sahabileri de eklemiştir:

27. Abdullah ibn Revâha

28. Huzeyfe b. el-Yemân

Yine Suyûtî, **“Nazmu’t-Tesbît”** adlı eserinde ise şöyle der: “İki meleğin kabir de ölüyü sorguya çekmesi ile ilgili hadisler, **mütevatir**dir. Bu hadisler, sayı bakımından 70 sahabinin rivayetine ulaşmıştır.”

Bu kitabın şarihi el-Fâsî, bu hadisin tamamını ve bu hadisleri rivayet edenlerden bir grubu nakledip daha sonra da şöyle der:

“Hadislerin, lafzi değil de mana da ittifak etmesinden dolayı bu hadisler, lafzi değil de mana bakımından **tevatür**dür.”

Bu konuda daha geniş bilgi için bu kitaba başvurabilirsiniz.

İbn Teymiyye (ö. 728/1327) ise ‘ölünün, meleklerin; Rabb, Din ve Peygamber ile ilgili sorularına cevap vermesi şeklinde meydana gelecek kabir fitnesi’ hakkında aynen şöyle der: “Bu fitne hususunda Berâ’ b. Âzib, Enes b. Mâlik, Ebu Hureyre ve daha bir çoklarının, Hz. Peygamber (s.a.v)’den naklettiği hadisler, **tevatür**dür.”

İbn Kayyim (ö. 751/1350) **“Kitâbu’r-Rûh”**da derki:

“Kabir azabı ve Münker ile Nekir adlı meleklerin (kabirde ölüyü) sorguya çekmesi ile ilgili Hz. Peygamber (s.a.v)’den gelen hadisler, pek çok

olup (bunlar) **mütevatir**dir.”

Daha sonra İbn Kayyim, bu hadislerin bir kısmını nakletmiştir. (Bu konuda daha geniş bilgi için) bu kitaba da bakabilirsiniz.

(Zebîdî) **“Şerhu’l-İhyâ’”**da derki: “Kabir fitnesiyle ilgili hadisler, **tevatür**-dür.”

Daha sonra Zebîdî, bu hadisleri rivayet eden 25 sahabinin ismini saymış, bu sahabilerin naklettiği hadislerin lafızlarını aktarmış ve bu hadislerin tahricini yapmıştır.

Yine Münker ile Nekir adlı meleklerin (kabirde ölüyü) sorguya çekmesi ile ilgili konu hakkında bu kitaba bakabilirsiniz.

Gülşânî’de **“Şerhu’r-Risâle”**de derki: “Kabir fitnesi ve azabı hakkında gelen haberler, **tevatür** derecesine ulaşmıştır.”

Yine Übbî (ö. 827/1424) **“Şerhu Müslim”**de, Kabir azabından Allah’a sığınma ile ilgili hadislere dair yerde, **“İrşâd”** şarihinden naklen kabir fitnesi ve azabından (Allah’a sığınma) ile ilgili bütün hadislerin, **mütevatir** olduğunu ve bu konuda Hak Ehlinin icma’ ettiğini belirtmiştir.

Sa’d et-Taftazânî (ö. 792/1389)’de **“Şerhu’n-Nesefî”**de derki: “Kabir azabı, kafirler ve bazı asi müminler için haktır. Yine kabirdeki nimetlendirme ise, -Allah’ın bildiği ve dilediğ şekilde- itaat ehli için haktır. Münker ile Nekir’in (kabirde ölüyü) sorguya çekmesi haktır. Bütün bunlar, Sem’i (ve Nakli) Delillerle sabittir. Sonra da buna, Münker ile Nekir’in (kabirde ölüyü) sorguya çekmesi ile ilgili hadisi[71] ve **﴿ اَلْقَبْرُ رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ ﴾** **“Kabir, Cennet bahçelerinden bir bahçedir…”** hadisini[72] anmıştır.

Kısacası: Bu manada ve bir çok kabir hallerini konusunda rivayet edilen hadisler, tek tek tevatür derecesine ulaşmasa bile, mana itibariyle **mütevatir** derecesine ulaşmıştır.”

112- ﴿ عَوْدِ الرُّوحِ لِلْبَدَنِ وَقْت السُّؤَالِ ﴾

“(Kabirde ölüyü) sorguya çekme sırasında ruhun bedene geri dönmesi”[73] ile ilgili hadisler

Suyûtî (ö. 911/1505)’nin **“Şerhu’s-Sudûr”** da, İbn Teymiyye (ö. 728/1327)’nin konu ile ilgili olarak şöyle söylediğini nakletmiştir:

“(Kabirde ölüye) soru sorulması sırasında ruhun bedene geri dönmesi ile ilgili hadisler, **mütevatir**dir.”

(Suyûtî sözüne devamla) derki: “Ruh olmaksızın sadece bedene soru sorulması,[74] içlerinde İbnü’z-Za’ferânî’nin de bulunduğu bir topluluğun görüşüdür. İbn Cerîr et-Taberî’den nakledildiğine göre; Cumhur, bu görüşü kabul etmemiştir.”[75]

* * *

113- ﴿ عَذَابُ الْقَبْرِ وَنَعِيمه ﴾

“Kabir azabı ve nimetleri”[76] ile ilgili hadisler

Kabir azabı ve nimetleri konusunda Sa’d et-Taftazânî (ö. 792/1389) ile bir çoklarının görüşü daha önce geçmişti.

el-Fâsî (ö. 1052/1642) **“Şerhu’t-Tesbît”**de (konu ile ilgili olarak) aynen şöyle der: “Kabir fitnesi ve azabı, bir grup sahabeden rivayet edilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

1. Enes b. Mâlik

Bu hadis, Enes’ten çeşitli yollardan rivayet edilmiştir.

2. Ebu Hureyre

Bu hadis, Ebu Hureyre’den çeşitli yollardan rivayet edilmiştir.

3. Abdullah ibn Amr ibnu’l-Âs
4. Esmâ’ bint. Ebi Bekr

Bu hadis, Esmâ’ bint. Ebi Bekr’den çeşitli yollardan rivayet edilmiştir.

5. Hz. Aişe

Bu hadis, Hz. Aişe’den çeşitli yollardan rivayet edilmiştir.

6. Berâ’ b. Âzib

Bu hadis, Berâ’dan çeşitli yollardan rivayet edilmiştir.

7.Hz. Ömer

1. Abdullah ibn Mes’ud
2. Zeyd b. Erkam
3. Meymûne bint. Sa’d

4. Hz. Peygamber (s.a.v)’in hanımı Meymûne
5. Zeyd b. Sâbit
6. Ebu Eyyûb el-Ensârî
7. Abdullah ibn Abbâs
8. Ebu Saîd el-Hudrî

Bu hadis, Ebu Saîd’den çeşitli yollardan rivayet edilmiştir.

9. Abdurrahman b. Semure
10. Ebu Katâde el- Ensârî
11. Abdullah ibn Ömer
12. Sa’d
13. Ebu Bekre
14. Hz. Ali
15. İbn Ebi Eyyûb
16. Ümmü Hâlid
17. Câbir b. Abdullah
18. Ümmü Mübeşşir
19. Abdurrahman b. Hasene” (el-Fâsî’nin sözü burada bitmektedir.)

(Aynî) **”Umdetu’l-Kârî”**nin “Bâbu men kâle fi’l-hutbeti ba’de’s-senâ emmâ ba’d” (=Hutbede Hz. Peygamber (s.a.v)’e övgüde bulunduktan sonra “emmâ ba’d = Bundan sonra” ifadesini söyleyen kimse hakkındaki bâb) da derki:

“Anlatıldığına göre; kabir azabı, bir grup sahabeden rivayet edilmiştir.”

Daha sonra Aynî, bu sahabilerin isimlerini saymış ve daha sonra da (yukarıdakilere ek olarak) bulardan birisini de şöyle saymıştır:

20. Esmâ’ bint. Yezîd

Aynî, bir başka yerde ise bu sahabilerin bazılarının isimlerini şöyle saymıştır:

21. Ubâde b. es-Sâmit
22. Ebu Musa el-Eş’arî
23. Ebu Ümâme
24. Ebu Râfi’
25. Hz. Osmân

Übbî (ö. 827/1424) ise **“Şerhu Müslim”**de, ‘Kabir üzerine yaş dal dikilmesi ile ilgili hadislere dair yerde aynen şöyle der:

“Bu tutum, kabir azabından (Allah’a) sığınma ile ilgili bir meseledir.

(Derim ki:) Bu, mütevatirdir. Ehli Sünnet de, bu meselede icma’ etmiştir.”

Lakkânî (ö. 1041/1631) **“Şerhu Cevhere”**de kabir azabı ve nimetleri ile ilgili söylenenleri aynen şöyle anlatmaktadır:

“Kabir azabının ve nimetlerinin olacağına delil, Yüce Allah’ın ﴿ اَلنَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا ﴾ **“Onlar, sabah-akşam Cehennem ateşine sokulurlar”** (Mümin: 40/46) ayetidir. Bu konudaki hadislere gelince, bu hadislerin tamamı, **mütevatir** derecesine ulaşmıştır.”

(Kastallânî ise) **“İrşâdu’s-Sârî”**de, **“Musîh”** adlı kitabın yazarından nak-len derki:

“Kabir azabı konusunda hadisler öyle çok ki, bir çok kimse, bu hadislerin, **mütevatir** olduğunu söylemiştir. Fakat bu hadisler(in hangileri olduğu meselesin)de anlaşmaya varmak, doğru değildir. Bu hadislerin bir benzeri bile sahih olmazsa, dine ait bir şey dahi sahih olmaz.”

* * *

114- ﴿ اَلْإِسْتِعَاذَة مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ ﴾

“Kabir azabından Allah’a sığınma”[77] **ile ilgili hadisler**

Bir çok kimsenin anlattığına göre; bu hadisler, **mütevatir**dir.

Fâsî (ö. 1052/1642) **“Şerhu’t-Tesbît”**de (konu ile ilgili olarak) aynen şöyle der: “Resulullah (s.a.v)’in, kabir azabından Rabbine sığınması ile ilgili haberler, **mütevatir**dir. Resulullah (s.a.v), bu konuda nakledilen dualarda sözü uzatmıştır. Bir çok kimse de, bunu, sahabeden rivayet etmiştir.”

* * *

115- ﴿ حَيَاة الأَنْبِيَاءِ فِي قُبُورِهِمْ ﴾

“Peygamberlerin, mezarlarında diri olması”[78] ile ilgili hadisler

Suyûtî (ö. 911/1505) **“Mirkâtu’s-Suûd”**da konu ile ilgili olarak şöyle der: “Peygamberlerin, mezarlarında diri olduklarını bildiren haberler, **mütevatir**dir.”

Yine (Suyûtî) **“Enbâu’l-Ezkiyâ’ bi hayâti’l-Enbiyâ**”da ise şöyle der: “Bize göre; Hz. Peygamber (s.a.v) ve diğer Peygamberlerin, kabirlerinde diri olması, kesin bir bilgi ile bilinmektedir. Bu konudaki deliller yanımızda bulunmaktadır. Buna delalet eden haberler, **mütevatirdir**.

İmam Beyhakî (rh.a), Peygamberlerin, mezarlarında diri oldukları hususunda bir cüz’ yazmıştır.”

Bu konuda daha geniş bilgi için bu kitaba bakabilirsiniz; çünkü daha sonra müellif, bu konuyu ifade eden haberlere dair bazı şeyler söylemiştir.

İbn Kayyim (ö. 751/1350) **“Kitâbu’r-Rûh”**da Ebu Abdullah el-Kurtubî-den naklen derki: “Hz. Peygamber (s.a.v)’den nakledilen ﴿ أَنَّ الأَرْضَ لاَ تَأْكُلُ أَجْسَادَ الأَنْبِيَاءِ ﴾ **“Toprak, Peygamberlerin cesetlerini yemez”**[79] hadisi sahihtir. Bilinen şu ki; Hz. Peygamber (s.a.v), İsrâ Gecesi, Beytü’l-Makdis’de, Peygamberlerle bir araya gelmiştir. Gökde ise özellikle Hz. Musa (a.s) ile buluşmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.v)’e, selam veren Müslümanın, Allah’ın, o kimsenin ruhunu tekrar iade etmek suretiyle selamı alacağı bildirilmiştir.

Bütün bunlardan çıkarılan kesin sonuç şudur: Peygamberlerin ölümü demek, onların, bizim anlayacağımız ölçüde ortadan kaybolmaları demektir. Her ne kadar onlar, mevcut olsalar da, melekler de olduğu gibi, diri olurlar, ancak görülmezler.”

Yine de doğruyu en iyi bilen Cenab-ı Allah’tır.

* * *

---

[1] Hasta, dünya hayatında; teselli edilmesi ve kendisine şefkatli davranılması yoluyla sıkıntısının hafifletilmesine ve kendi başına yapmaktan aciz kaldığı hizmetlerinin görülmesine muhtaçtır. Bunun gerçekleşebilmesi için için ise, hasta ziyareti ve bakımından, din kardeşleri ve yakın akrabaları yada şehir halkı tarafından yerine getirilmesi gerekli dini bir görevdir.

Ahireti hakkındada; sabırlı olmaya teşvik edilmeli ki, bunun sonucunda dünya hayatında iyice daralıp perdelenmesin. Rabbinden uzak düşmesin.

[2] Muvatta, Ayn 17; Müsned, 3/304; Bezzâr; İbn Hibbân

[3] Taberânî, el-Evsat; Ebu Ya'lâ

[4] Müsned, 3/460; Taberânî, el-Evsat, el-Kebir

[5] Taberânî, el-Evsat

[6] Taberânî

[7] Taberânî, el-Evsat, el-Kebir

[8] Müsned, 1/239; Hâkim, Müstedrek, 1/213, 342; Taberânî, el-Kebir (11481)

[9] Taberânî, el-Kebir

[10] Taberânî, el-Evsat, el-Kebir

[11] Müslim, Birr 43 (2569); Taberânî, el-Evsat

[12] "Humma", sıtma gibi ateşli hastalıklara genel olarak verilen isimdir. Bu hadiste; bir yandan ateşli hastalıklarda uygulanabilecek bir tedavi yoluna işaret edilirken, diğer taraftan cehennemin kaynaması, yani cehennem ateşinin şiddeti, insanların bizzat yaşamış veya müşahade etmiş olabilecekleri bir olaya benzetilerek insanlar uyarılmaktadırlar.

Ateşli bir hastalığın, hastayı ateşler içerisinde kıvrandırarak eritip bitirmesi, cehennem hayatından çok küçük bir numunedir. Bunun için bir hastalığa düşmemek için önlem alındığı, bir hastalığa düşünce de kurtuluş çareleri arandığı gibi, ebedi hayatta cehennem azabına uğramamak için bu dünyada gereken şeyler yapılmalıdır. Yine bu dünyada yapılacak ve asılları temizliğe, yani "su"ya dayanan ibadetlerin serinliği, ahirette cehennem ateşini etkisiz hale getirecektir.

Ateşli hastalıkların tedavisinde, hastalığın çeşidine ve hastalığa göre yöntemleri değişmekle beraber, genel olarak, soğuk su kullanımı faydalı olmaktadır.

[13] Müsned, 1/291

[14] Buhârî, Tıb 28; Müslim, Selam 78-80 (2209); Tirmizî, Tıb 24 (2154); İbn Mâce, Tıb 19 (3472); Muvatta, Ayn 16; Müsned, 2/21, 85, 134

[15] Buhârî, Tıb 28; Müslim, Selam 81 (2210); Tirmizî, Tıb 24 (2155); İbn Mâce, Tıb 19 (3471); Müsned, 6/50

[16] Buhârî, Bed'ü'l-halk 10; Müslim, Selam 83 (2212); Tirmizî, Tıb 24 (2154); İbn Mâce, Tıb 19 (3473); Dârîmî, Rikak 55 (2772); Müsned, 3/464, 4/141

[17] Buhârî, Tıb 28; Müslim, Selam 82 (2211); Tirmizî, Tıb 24 (2156); Muvatta, Ayn 15

[18] Müsned, 5/216; Taberânî

[19] Taberânî; Bezzâr

[20] İbn Mâce, Tıb 19 (3475); Müsned, 2/411

[21] Tirmizî, Tıb 31 (2166)

[22] Taberânî

[23] Hadiste; mümin kişi, sevdiği şeylerin kaybı karşısında sabretmeye çağrılmakta ve bunun sevabının büyük olacağı müjdelenmektedir.

Konuyla ilgili hadislerde, mümin kişinin imtihan olunduğu iki sevdiğinden kasıt; iki gözüdür. Hadiste "gözün", "sevgili" diye isimlendirilmesi; gözlerin, insanda en değerli organları teşkil etmelerinden ötürüdür. Gözlerin kaybı, diğer organlara nazaran insanda daha büyük acı ve hüsran meydana getirir. Gözlerin kaybolmasıyla kişi, ne görmek istediği hayrı görebilir ve ne de kaçınmak istediği kötülükten kaçabilir. Yanız sabrın uhrevi mükafata neden olabilmesi için, niyet şarttır. Bu da, sabrı, Allah'ın mükafatlandıracağını düşünmekle gerçekleşir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Marza 7; Tirmizî, Zühd 58 (2403); Müsned, 3/144, 6/365-366; Taberânî, es-Sağir, el-Evsat, el-Kebir; Bezzâr; Ebu Ya'lâ;

[24] Telkin: Cenaze kabre konduktan sonra ve başında Kur'an okuma da tamamlandıktan sonra, kalabalığın orayı terk edip geride kalan bir kimsenin kabrin başında yüksek sesle ve ölüye hitaben iman esaslarını hatırlatması işleminin adıdır.

Hadiste geçen "mevtâkum" (=ölüleriniz) ifadesinden; alimlerin çoğunluğu tarafından, "ölmek üzere olan kimse" şeklinde anlaşılmış ve bunlar telkinin sadece ölüm döşeğindeki hasta için olduğunu, definden sonraki telkinin meşru olmadığını söylemişlerdir. Fakat ölülere telkin yapmayı ifade eden Ebu Ümâme hadisi zayıf olduğu için metruktur. Çünkü ölülerin, dirileri duyamayacağı; Rûm: 30/52, Fâtır: 35/22'de geçmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v)'in Bedir'de Ehl-i Kalibe'ye yapmış olduğu hitap da, aslında sahabilerine vaaz ve nasihat şeklindedir. Bunun yanı sıra İmam Şafii ile İmam Ahmed, hadisteki "ölüler" ifadesinin zahiri manasını esas alarak ölülere telkin yapılabileceğini söylemişlerdir.

Bazı Hanefi alimleri ise, bu konuda açık bir hüküm bulunmadığını, yani ölü defnedildikten sonra telkin vermenin tavsiye edilmediği gibi yasaklanmadığını da ileri sürmüşlerdir. Hanefi mezhebinde mükelleflik yaşına girdikten sonra ölen kimsenin mezarı başında telkin verilmesi meşru görülmüştür. "Telkin yapılmaz", "Ne yapın denir, ne de yapmayın" diyen Hanefi fıkıhçıları da vardır.

Ölmek üzere olan kimseye, ahiret hayatına yönelik olarak yapılan en güzel iyilik, telkin yapmaktır. Telkin için **Lâ ilâhe illallah' (=Allah'tan başka İlah yoktur)** ifadesinin seçilişi, onun; İslamî zikirler içeisinde tevhidi ifade eden, şirki reddeden en üstün ve en şerefli zikir oluşundandır. Yasin suresinin seçilişi ise onun; Kur'an'ın kalbi ve öğüt için yeterli olmasındandır. "Ölüm anında bu sözü tekrarlayan ölen kimse, imanlı olarak gider.

[25] Şirk, büyük şirk ve küçük şirk olmak üzere ikiye ayrılır:

a. Büyük Şirk: Allah ile beraber başka bir ilahın valığına inanmaktır. Bu şirki işleyenler, "müşrikler" veya "şirk koşanlar" olarak nitelendirilmişlerdir. Bu, yüce Allah'ın "bağışlanmaz" olarak haber verdiği şirk türüdür. Bu şirk türü; açık şirk, mutlak şirk, gerçek şirk diye de bilinir.

b. Küçük Şirk: Hadislerden de anlaşıldığı üzere, tevhidin kemaliyle çelişen, zıtlaşan bazı günahlardır. Örneğin, Allah'tan başkası adına yemin etme, büyü, nazar ve sihir boncukları gibi.

Ehl-i Sünnete göre; imanı kurtaran, mutlaka cennete girecektir. Hiç günahı olmayanlar ise, doğrudan cennete girecektir. Kesinlikle cehennem azabı görmeyecektir.

Büyük günah işlemiş olanlar ise, tevbe etmeden ölürlerse, durumları Allah'ın dilemesine kalmıştır. Dilerse affedip direkt cennete koyar, dilerse de istediği kadar onları cehennemde tuttuktan sonra cennete gönderir. Fakat tevhid üzere bir mümini, günahları ne kadar çok olursa olsun, cehennemde ebedi bırakmadığı gibi, kafir olarak dünyadan ayrılan bir insanı, iyilik ve hayrları ne derece çok olursa olsun ebediyen cennetine sokmaz.

[26] Buhârî, Tevhid 1, Rikak 37; Müslim, İman 150 (92); Ebu Dâvud, Cenaiz 20 (3116); Müsned: 5/242

[27] Ebu Dâvud, Cenaiz 20 (3116); Müsned: 3/244, 5/229; Hâkim, Müstedrek, 1/351

[28] Müslim, İman 43 (26); Müsned: 1/65; Hâkim, a.g.e, 1/72

[29] Ayrıca b.k.z: İbn Mâce, Zühd 37 (4307); Müsned: 3/79

[30] Buhârî, Cenaiz 1; Müslim, İman 153 (94); Tirmizî, İman 18 (2782)

[31] Hâkim, a.g.e, 1/72

[32] Müsned: 6/450, 477

[33] Buhârî, Enbiya 48; Müslim, İman 46

[34] Ebu Ya'lâ

[35] Bezzâr

[36] Müslim, İman 151 (93); Müsned: 3/325, 345, 374, 391

[37] Taberânî, el-Kebir

[38] Hz. Peygamber (s.a.v), öldüğünde, pamuktan dokunmuş ince, beyaz üç parça elbiseyle kefenlenmişti. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v), beyaz elbisenin, elbiseler içerisinde en hayrlısı olduğunu söyleyerek ölüleri beyazla kefenlemeyi tavsiye etmiştir (İbn Mâce, Libas 5; Tirmizî, Cenaiz 17). Dolayısıyla da kefenin, beyaz olması; müstehabtır.

Ölüyü kefenlemek, farz-ı kifayedir. Kefende farz olan, vücudun örtülmesidir. Zaruret halinde ne kadar bulunursa o kullanılır. Hiçbir şey bulunamadığı takdirde temiz bir hasır parçası veya ot ve benzeri şeylerle de olsa her tarafın tamamen örtülmesi gerekir.

Kefen konusunda, ergenlik çağına yaklaşmış erkek çocuklar ile kız çocuklar, ergenlik çağına girmiş büyükler hükmündedir. Henüz ergenlik çağına yaklaşmamış çocukların kefenleri, yalnız izar ile lifafedir yada bir kat olarak yapılır. Üç kat yapılması daha iyidir.

Her şahsın kefeni, kendi malından karşılanır. Kefen harcamaları borçtan yapılan vasiyetten ve varis hakkından öncedir.

Geriye mal bırakmamış olan bir ölünün kefen masrafı, hayattayken, nafakasını vermekle yükümlü bulunduğu kimselere aittir. Böyle bir kimsesi bulunmazsa, hazine tarafından karşılanır. Bu da mümkün olmazsa, Müslümanlar tarafından kefen ihtiyacı karşılanır.

Kefenleme şu 3 şekilde olur:

a. Sünnet üzere olan kefenleme: Bu, erkekler için **kamîs** (=boyun kısmından ayaklara kadar uzanan gömlek yerinde bir bez), **izâr** (=bir don veya eteklik yerinde, baştan ayağa kadar uzanan bir bez) ve **lifâfe** (=sargı yerinde olup baştan yağa kadar uzanan, baş ve ayak taraflarından düğümlenen bir bez)den ibaret olmak üzere üç kattır. Kadınlar için ise, bu, üç parça ile beraber bir başörütüsü ile bir göğüs örtüsünden ibaret beş kattır.

b. Yeterli olan kefenleme (=Kefen-i kifayet): Bu, erkekler için izar ile lifafe olur. Kadınlar için ise, bunlarla birlikte bir başörtüsü olur.

c. Zaruri olan kefenleme (=Kefen-i zaruret): Bu, hem erkekler için ve hem de kadınlar için yalnız bir kattır. Bu durumda ölü, bulunabilen bir parça ile elbiseye sarılır. Fakat bir zaruret bulunmadıkça böyle bir kat kefen ile yetinilmez.

Hanefilere göre; kefenleme de, sarık ve gömleğin bulunması müstehabtır.

[39] Müsned: 1/102

[40] Ebu Dâvud, Cenaiz 29, 30 (3153); İbn Mâce, Cenaiz 11 (1471)

[41] Buhârî, Cenaiz 18; Müslim, Cenaiz 45 (941); Ebu Dâvud, Cenaiz 29, 30 (3151-3152); Tirmizî, Cenaiz 19 (101); Nesâî, Cenaiz 39; İbn Mâce, Cenaiz 11 (1469)

[42] İbn Mâce, Cenaiz 11 (1470)

[43] Bezzâr

[44] Taberânî, el-Kebir

[45] Hadis, değişik lafızlarla gelmiştir. Bu şekilde gelen lafızlarda, sahabiler; ölüler hakkında iyi şeyler ve kötü şeyler söylemektedirler. Kötülenen hakkında "Allah'a ve Resulüne buğzeder, Allah'a isyan eder ve bu yolda çalışırdı" denildiği başka lafızlarda geçmektedir.

“Vacip oldu” sözü, birinci kimse hakkında cennetin vacip olduğunu, ikinci kimse hakkında ise cehennemin vacip olduğunu ifade etmektedir.

Vacip olmak; sabit olmak, kesinlik kazanmak anlamına gelir.

Ölü hakkında kötü söz söylenmesi, başka hadislede yasaklandığı halde burada izin verilmiş olması, buradaki cenazenin, münafık bir kimseye ait olmasından dolayıdır. Nitekim Allah ve Resulüne buğzettiği belirtilmiştir. Ayrıca sahabilerin bu sözleri, ahirette yapılacak hesap için de, onlaerın şahitleri konumuna gelmektedir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Cenaiz 86; Müslim, Cenaiz 60 (949); Ebu Dâvud, Cenaiz 76 (3233); Tirmizî, Cenaiz 63 (1064, 1065); Nesâî, Cenaiz 50; İbn Mâce, Cenaiz 20 (1491, 1492); Müsned: 1/22, 30, 45, 46, 3/416, 5/297, 311; Hâkim, Müstedrek, 1/364, 377; Taberânî, el-Kebir; Heysemî, Keşfu’l-Estâr, 1/409; İbn Adiy

[46] Hadiste; ölen Müslüman çocuklarının cennette olduğu, çocukların anne-babaları için ateşe karşı (bazı rivayetlede) perde olacağı, sağlam kale yada cehennem ateşinin ebeveyni çok hafif bir alevle yalayacağı ifade edilmektedir.

Bir rivayette; iki çocuğu ölen kimsenin cennete gireceği belirtilmektedir. Bir başka rivayette ise, tek çocuğu ölen kimsenin bile cennete gireceği ifade edilmektedir.

Anne-baba, küçük yaşta ölen çocuklarına karşı daha fazla acır ve bu acıya katlanmaları nispetinde daha çok sevap kazanırlar. Sevaplarının çok olması, cennete gitmeyi kolaylaştırır. Ayrıca çocukların da, anne-babaya karşı şefaati de sözkonusudur.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, İlim 36, Cenaiz 6, 91, Eyman 9, İ’tisam 9; Müslim, Birr 150-154 (2632-2635); Nesâî, Cenaiz 24, 25; Tirmizî, Cenaiz 64 (1060, 1061, 1062); İbn Mâce, Cenaiz 57 (1604, 1605, 1606); Muvatta, Cenaiz 38; Müsned: 4/183, 5/151, 153, 154, 164, 6/376, 431; Hâkim, Müstedrek, 1/384; Bezzâr; Taberânî, el-Kebir, el-Evsat, es-Sağir; Heysemî, Mecmâ, 3/6-7

[47] Bu kişi, Ebu Sa’lebe el-Huşenî’yle karıştırılmamalıdır.

[48] Küçük yaşta ölen Müslüman çocukları, cennetliktir. Çünkü İslam hukukuna göre; ibadette sorumluluk, akıl ve bülüğ çağına girdikten sonra başlar. Aıl ve bülüğ çağına girmemiş çocuklar da sorumluluk sözkonusu değildir. Dolayısıyla da sorumlu olan kimelerin, cehenneme girmesi düşünülemez. Bir grup alim, bu hususta icmanın bulunduğunu belirtmiştir. Fakat müşriklerin çocuklarının nereye gireceği hususunda ihtilaf edilmiştir. Bazıları bu konuda susarken, bazıları cennete gireceklerini söylemiştir.

[49] Müsned: 2/326; Hâkim, Müstedrek, 1/384; Ebu Dâvud, Sünnet 17

[50] Müsned: 1/135

[51] Buhârî, Cenaiz 93

[52] Ölüm, insan için büyük bir olaydır. Bu olay sebebiyle insanın ağlaması, hüzünlenmesi ve kederli bir hal alması normal bir davranıştır.

Hadisi şeriflerden çıkarılan fıkhî hüküm; ölüye sessiz ağlamanın caiz ve mübah olduğudur ki, bunda bütün müctehidler müttefiktirler. Yüksek sesle ve bağırıp çağırara ağlamak ise, Hanefi ve Malikilere göre haramdır. Şafii ve Hanbeliler, ölüye ağıt yakmaksızın ve bir şeyler sayıp dökmeksizin yüksek sesle ağlamayı mübah görmüşlerse de ölünün arkasından iyiliklerini sayıp dökerek bağırıp ağlamak, saçını-başını yolmak, elbiselerini yırtmak gibi hususlar haramdır.

Bütün müctehidler, aile fertlerinin ve hayattakilerin yasak olan şekilde ağlamaları sebebiyle ölüye azab edilmeyeceğini, ancak eskiden Araplarda olduğu gibi, ölü, böyle yapılmasını vasiyet etmişse o zaman geide kalanların ağlaması sebebiyle azab olunacağını belirtmişlerdir. Böylece ölü, kendi günahı sebebiyle azab görmüş olur. Çünkü böyle vasiyet etmek, haramdır.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Cenaiz 33, 37; Müslim, Cenaiz 16 (927), 20, 22 (928); Tirmizî, Cenaiz 23 (1008), 24 (1009); Nesâî, Cenaiz 14, 15; İbn Mâce, Cenaiz 54 (1593, 1594);

Müsned: 4/245, 252, 5/10; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 3/391; San'anî, Musannef, 3/355; Taberânî; Ebu Ya'lâ; İbn Hibbân

[53] Müslim, Cenaiz 28 (933); Müsned: 4/245, 252

[54] Müslim, Cenaiz 19, 20, 21; Nesâî, Cenaiz 15

[55] Hadis, geceleyin cenaze defnedilmesini yasaklamatadır. Resulullah (s.a.v) devrinde sünnete uygun miktada kefen bulmayanla, fakirliğini göstermemek için cenazelerini geceleyin defnederlerdi. Resulullah (s.a.v) ise, iki sebeple geceleyin defni tavsiye etmektedir.

a. Gece olduğu için cenazeye az sayıda kişinin katılması. Halbuki cenaze namazına ne kadar çok kimse katılırsa, ölen için o kadar iyi ve sevabı artırmaktadır.

b. Cenaze için iyi bir kefenlik bulunmaması. Halbuki kefenlemede vücudun herhangi bir şeyle kapatılması yeterlidir. Dolayısıyla gündüzleyin defnedilecek cenazeden bu iki sakınca kalkar.

Fakat mecbur kalanlara yada bir özür gereği geceleyin defin, caizdir. Çünkü Resulullah (s.a.v)'in kendisi, Hz. Fatıma, Hz. Aişe, Hz. Osman, Hz. Ebu Bekr hep geceleyin defnedilmiştir. O halde ölünün hukukundan gece defnedilmekle hiçbir şey eksilmediği takdide ve zaruret halinde geceleyin defin caiz, aksi halde mekruhtur.

Üzerine namaz kılınarak defnedilmiş olan bir kimsenin kabri üzerine tekrar namaz kılınması yada cemaatle cenaze kılındıktan sonra namazın tekrar edilmesi, Hanefi ve Malikilere göre mekruh, Şafii ve Hanbelilere göre ise caizdir.

Şafii ve Hanbeliler, definden sonra kabir üzeine cenaze namazı kılma hususunda Resulullah (s.a.v)'den gelen haberleri delil olarak almaktadırlar.

Kabir üzerine cenaze namazı kılmanın mekruh olduğunu söyleyen Hanefi ve Malikiler, bu konuda gelen haberlerdeki kabir üzerine cenaze namazı kılma keyfiyetinin, Resulullah (s.a.v)'e ait özel bir durum olduğu kanaatindedirler. Çünkü onun namazı, duadır. Resulullah (s.a.v)'in duası ise, şüphesiz başkalarınkinden farklıdır. Bu duadan mahrum bırakılanları faydalandırmak için Resulullah (s.a.v) böyle hareket etmiştir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Salat 72, Cenaiz 5, 54, 65; Müslim, Cenaiz 68 (954), 70 (955), 71 (956); Ebu Dâvud, Cenaiz 34 (3159), (3192); Nesâî, Cenaiz 43, 71, 94; Tirmizî, Cenaiz 40 (1035), 46 (1042, 1043), 47 (1044); İbn Mâce, Cenaiz 32 (1527, 1528, 1529, 1530, 1531, 1532, 1533); Muvatta, Cenaiz 5; Müsned: 2/406, 4/388, 444, 445; Taberâîn; Dârekutnî, Sünen, 3/77; Kirmânî; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 3/560

[56] Hadis; kabir ziyareti hususunda İslam'ın başlangıcında konan yasağın kaldırıldığını ifade etmektedir.

İslam'ın başlangıcında putperestliğin etkisini azaltmak için kabir ziyareti yasaklanmıştı. İslam, kökleşip iman kalblerde iyice yerleşince eski ysak kaldırıldı. Artık kabirlere tapınmak sözkonusu olmazdı.

Müslümanlar, İsalm'ı iyice anlayıp "Tevhid Dini"nin ne demek olduğunu öğrenince, artık ölülerden faydalanmak değil, ölülere faydalı olmak gerektiğini anladılar. Kabir ziyaretinin yasaklanmasına sebep olan mahzurlar ve batıl inanç korkusu da ortadan kalktığı için Resulullah (s.a.v) tarafından artık kabir ziyaretlerine izin verilmiş, hatta gerek ölüye, gerekse ziyaret edene yönelik olan faydalarından ötürü kabir ziyareti teşvik bile edilmiştir. Bu ziyaretlerin nasıl yapılacağı ve nelerin yapılmasında kaçınılacağı da yine peygamberimiz (s.a.v) tarafından bazen sözle ve bazen de tatbiki olarak fiille öğretilmiştir.

Kadınların kabirleri ziyaret etmesi ise, belli durumlara ve şartlara bağlanmıştır.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Müslim, Cenaiz 106 (977); Ebu Dâvud, Cenaiz 81 (3235); Tirmizî, Cenaiz 60 (1054); Nesâî, Cenaiz 100; Müsned: 1/145, 452, 3/38, 63, 66; Hâkim, Müstedrek, 1/375, 376, 377; Taberrânî, el-Kebir, el-Evsat; Beyhakî, Sünen, 4/76; Bezzâr; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 3/242;

[57] Burada Yahudiler ile Hıristiyanlar, peygambelerinin kabirlerini mescide çevirmekten dolayı lanetlenmektedirler.

Lanet, Allah’ın rahmetinden uzak kalmalarını dilemektir.

Kabirlerin, mescit edinilmesi; ya kabir üzerine mescit yapmak ve üzerinde namaz kılmak yada kabrin yanında kabri tazim etmek için secde etmek veya kabre yönelerek namaz kılmak şeklinde olur.

Yalnız bu yasaktan; mezarlık kenarında yapılmış olan, mezar üstünde olmayan ve etrafı kapalı olan mescitler hariç tutulmuştur.

Hadiste ifade edilen yasağın asıl sebebi; müslümanları, peygamberleri hakkında önceki ümmetlerin düştüğü bir takım aşırılıklardan korumaktır.

[58] Müslim, Mesacid 23 (532)

[59] Müsned: 5/204

[60] Buhârî, Salat 48, Cenaiz 61, 96, Menakibu’l-Ensar 37; Müslim, Mesacid 19 (529); Nesâî, Mesacid 13; Müsned: 6/51, 229

[61] Müslim, Mesacid 22 (531); Ebu Dâvud, Cenaiz 76 (3236); Tirmizî, Salat (320); Nesâî, Mesacid 13; İbn Mâce, Cenaiz (1575); Müsned: 1/218

[62] Buhârî, Salat 54; Müslim, Mesacid 20 (530); Ebu Dâvud, Cenaiz 76 (3227); Nesâî, Cenaiz 106; Tirmizî, Cenaiz 61; Müsned: 2/260

[63] Suyûtî, Câmiu’s-Sağîr, H. No: 5995

[64] Muvatta, Medine 17

[65] “İki din”le kastedilen; Yahudilik ve Hıristiyanlıktır.

[66] Muvatta, Medine 17

[67] Muvatta, Sefer 85; Müsned: 2/246

[68] İnsan, ruh ve bedenden oluşmuş bir varlıktır. Ruhun özellikleri ile bedenin özellikleri, yapı itibariyle birbirinden farklıdır. Madem ki ruh, bedenden ayrı bir varlıktır, bunun, doğumdan (=bedenle birleşmeden önce) ve ölümden sonra da var olması demektir.

Ölümden sonra bedenin fani oluşuna bakarak ruhun da yok olacağını söylemek, ruhu da aynen beden gibi düşünmek olur ki, bu, akıl ve mantık kurallarıyla bağdaşmaz. Çünkü ayrı özelliklere sahip olan iki şey, birbirleriyle kıyaslanamaz. Ruhun bedenden ayrılışı, ruhun değil, bedenin yok olmasıdır. Dolayısıyla bedenin yok olması, ruhun da yok olmasını gerektirmez. Kaldı ki, bedenin yok olmasından sonra ruhun kalıcı olmasına dair Kitap, Sünnet ve İcma’dan deliller getirilmiştir.

O halde ölüm, insan için yok olmak değil, ruhun göç etmesidir, hayatı devam eder.

“Ölü” kelimesi, ruhun ceset üzerindeki tasarrufunun son bulması ve ruhun cesetten ayrılışını ifade eder.

[69] Berzah: ölüm ile ikinci sura üfürme arasında geçecek zaman içerisinde insaların kaldıkları yerdir.

[70] İnsan, nerede ve nasıl ölürse ölsün, kabre konduğu zaman ilk karşılacağı şey, sorguya çekilmesi ve bu sorgu işini de Münker ve Nekir adlı iki meleğimn yapmasıdır.

Dünyada mümin olarak yaşamış ve bu iman üzere ölmüş olan kimselere, yüce Allah, meleklerin sorduğu soruların cevabını ilham eder ve gelen meleklerin heybetinden hiç korkmaksızın kolayca cevap verirler. O andan itibaren de nimet içinde kıyametin kopmasını ve ahiretteki makamlarına kavuşmayı arzuyla beklerler.

Küfür ve isyan üzere ölmüş olan kimseler ise, sual meleklerinden ççok feci bir şekilde korkarlar ve sorular karşısında şaşırıp cevap veremezler. Azap içerisinde kıyametin kopmasını beklerler.

Bu iki melek, insanlara, bilmedikleri ve görmedikleri bir şekilde göründüklerinden “Münker” ve “Nekir” isimleriyle isimlendirilmişlerdir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Cenaiz 66, 85, 86, Meğazi 44; Müslim, Küsuf 3, Cennet 70 (2870), 73 (2871); Ebu Dâvud, Cenaiz 72, Sünnet 27; Tirmizî, Cenaiz 70; Nesâî,

Cenaiz 109-110, 113, 115; İbn Mâce, Zühd 32; Müsned: 2/146, 172, 3/3, 4, 126, 233-234, 346, 4/63, 139-140, 352, 6/252; Taberânî, el-Kebir, el-Evsat; Hâkim, Müstedrek, 1/370; Bezzâr; Beyhakî, Kitabu azabi'l-kabr, s. 21, 26, 38; İbn Ebi Dünya; İbn Ebi Hâtim

[71] Tirmizî, Cenâiz 70

[72] Tirmizî, Kıyamet 26

[73] Burada karşımıza birkaç görüş ortaya çıkmaktadır: Ehl-i Sünnet alimlerinin çoğunun görüşüne göre; ölü, kabirde meleklerin soracağı suali anlayacak ve cevap vermeye güç yetirecek ve yine kabirdeki azabın acısını, nimetin de zevkini duyacak kadar bir hayat ile diriltilir.

Kur'an-ı Kerim'de **"Muhakkak Allah kabirlerde olan kimseleri diriltecektir"** (Hac: 22/7) buyurulmuştur ki, kabirdekileri kıyamet günü diriltmeye kadir olan Allah, pekala onları sual, ceza ve nimet için de, bunları hissedecek derecede bir hayatla diriltmeye de kadirdir.

Kabirde ölünün diriltileceğini söyleyenler de, ruhun tekrar bedene iadesi hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Bazıları, ruh tamamen cesede iade edilir ve öylece diriltilir derken; bazı alimler de bunun tam bir hayat olmadığı için ruhun; yemeyi, içmeyi ve ihtiyari fiilleri gerektirecek şekilde tamamen değil de, kabir hallerini idrak edecek ve yaşayacak derecede iade edileceğini söylemişlerdir.

Alimlerin bir kısmı da; kabirde sual, nimet ve azabın olacağına inanmayı gerekli ve yeterl görerek keyfiyetini, her şeyi en iyi şekilde bilen Allah'a havale etmenin ve bu hususta görüş belirtmemenin daha isabetli olacağı fikrini savunmuşlardır.

Kısacası: İster ruhun dönüşüyle, isterse ruhun taallukuyla olsun, kabirde ölüye o halleri idrak edecek derecede duyuları ve bir çeşit hayat verilir. Ehl-i Sünnet, böyle bir hayatın ölüde meydana getireleceği hususunda ittifak etmişlerdir. Hadislerde bildirilen durumlar, bedeni de hatırlattığı için bu hayatın, hem ruhi ve hem de bedeni olduğu görüşü, daha isabetli olsa gerek.

[74] Bir görüşe göre; kabir hayatı, sadece ruhi olacaktır. Ruhlar, kabirde değilde ikinci sura üfürüldükten sonra mahşerde toplanmak için tekrar cesetlere girecektir. İbn Hazm, İbn Hubeyre ve bazı alimler, bu görüşü savunmuşlardır.

Bir başka görüşe göre ise; ruh cesede girmeksizin sual sadece cesede olacaktır ve ruhsuz olan cesette Allah, suallere cevap verme kudretini yaratacaktır.

Diğer bir görüşe göre ise; ruhlar, ne kabirde ve ne de kıyamette bedenlere dönecektir. Çünkü ölümden sonraki hayat, sadece ruhidir. Ahiretteki ikinci hayat, cisimle olmayacaktır. Bu görüşü ise, Müslüman Filozoflar savunmuştur.

[75] Suyûtî, Şerhu's-Sudûr, s. 55

[76] Kabir azabından ve nimetinden kasıt; ölümden sonra başlayıp kıyamete kadar sürecek olan dönemdeki azab ve nimettir.

Aslında berzah hayatındaki azap, nimet ve sorgulamanın kabre izafe edilerek "kabir sorgulaması, azabı ve nimeti" denilmesi; tağlib yoluyla, yani ölenlerin çoğunun kabre konulması sebebiyledir. Yoksa bunların illa da kabirde olacakları anlamında değildir. Öyle olsaydı, çeşitli sebeplerle kabre konmayanların kabirdeki azabtan kurtulmaları gerekirdi.

Kabir azabının olacağını kabul edenler, sorgulama ve nimeti de kabul edip bu konuda şu ayetleri delil getirmişlerdir: Tevbe: 9/101, İbrahim: 14/27, Meryem: 19/15, Taha: 20/124, Secde: 32/21, Mümin: 40/11, 46, Tur: 52/47, Nuh: 71/25, Tekasür: 102/1-4. Bu ayetlerden bazıları, kabir azabına açıkça delalet etmekte, bazıları ise sadece işaret etmektedir.

Kabir azabı, geçici ve devamlı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Kabir nimetinin varlığı ise, ayetler ve mana yönünden tevatür derecesine ulaşan hadislerle sabittir. Nimeti hak etmiş olanlar, normal yollarla kabre konulmamış olsalar bile, öldükten sonra mutlaka bu nimeti idrak edeceklerdir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Cenaiz 32, 45, 66, 84, 85, 86, 87, 88, Sehv 64, Rikak 42; Müslim, Mesacid 35, Cenaiz 4, 9, 12 (924), 26, 61 (950), 72 (957), Cennet 65 (2866), 67

(2867), 68 (2868), 69 (2869), 76 (2873); Tirmizî, Cenaiz 24, 70, 71, Zühd 5 (2309); Ebu Dâvud, Taharet 11, Cenaiz 73 (3221), Cihad 27 Sünnet (4751, 4750); Nesâî, Taharet 25, Cenaiz 10, 12, 20, 21, 23, 44, 48, 49, 69, 78, 110, 114, 115, 116, 117; İbn Mâce, Taharet 26 (346), Salat 6, İkame 26, Cenaiz 53 (1589), 54 (1594); Dârimî, Rikak 94; Müsned: 2/172, 441, 3/3-4, 38, 259, 296, 353, 4/287-288, 295, 6/364; Hâkim, Müstedrek, 1/35; Taberânî, el-Kebir, el-Evsat; İbn Mende, Kitabu't-Taharet; Bezzâr; Ebu Musa el-Medini, et-Terğib ve't-Terhib

[77] Ölen kimsenin azap çekmesini iki şekilde açıklamak mümkündür:

1. Ruh açısından. Ölen kimselerin ruhları, kabirdeki sorgulamalarına göre gittikleri berzah hayatında, eğer dünyada günahkar kimselerden iseler orada mutsuz ve huzursuz bir hayat sürdürmeleri, onlar için bir azap şeklidir. Çünkü kıyamet kopuncaya kadar bu şekilde bir hayat geçirmeleri, manevi açıdan onları hüzünlendirir. Bu da onları mutsuz kılar.

2. Beden Açısından. Ölen kimsenin, kabirde; Yılan-çıyan ve haşerat tarafından ısırılması ve sokulması, cehennemlik olan kimseye sabah-akşam cehennemdeki yerinin gösterilmesi, bazı kötü kimselerin toprak tarafından kabul edilmeyip insanlara ibret olsun diye dışarı atılması gibi hususlar.

İşte Hz. Peygamber (s.a.v), ümmetinin ve sahabilerinin bu tür kabir azablarına uğramaması için uyarıda bulunmuştur. Bunu, bazen kendi şahsında, bazen de direkt olarak ümmetine karşı ve bazen de hanımlarına karşı yapmıştır.

Hz. Peygamber (s.a.v)'in, kabir azabından Allah'a sığınması ve kabirde azabtan koruması için Allah'a dua etmesi, duayla azabın hafifletileceğine yada tamamen kalkacağına delalet etmektedir.

[78] Hz. Peygamber (s.a.v)'in, **"Toprak, Peygamberlerin cesetlerini yemez"** hadisi ile **"Allah'ın peygamberi, diridir ve rızıklanır"** (İbn Mâce, Cenâiz 65) hadisi, peygamberlerin, mezarlarında diri olduklarına delildir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v), mirac sırasında Mescid-i Aksa'da bütün peygamberlerin ruhlarıyla buluşması ve semada karşılaştığı her peygambere selam verdikçe, yüce Allah'ın, ona selamı alacak kadar ruhunu iade etmesini ve peygamberimiz (s.a.v)'in selamını almasını da peygamberlerin diriliğine delildir.

[79] İbn Mâce, Cenâiz 65 (1636, 1637); Hâkim, Müstedrek, 1/278

ZEKAT,[1] SADAKA[2] VE İYİLİK BÖLÜMÜ

﴿ كِتَابُ الزَّكَاةِ وَالصَّدَقَةِ وَالْمَعْرُوفِ ﴾

116- ﴿ لاَ زَكَاةَ فِي الْمَالِ حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ ﴾

“Bir yıl geçmedikçe malda zekat yoktur”[3]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Hz. Ali
2. Hz. Aişe
3. Enes
4. Abdullah ibn Ömer
5. Ümmü Sa’d el-Ensârî

(Derim ki:) Ben, bu kadar kişiyle hadisin **mütevatir** olduğu kanaatine vardım.

a. Hz. Ali Hadisinin, merfu’ ve mevkuf olup olmadığı hususunda ögrüş ayrılığı vardır.

b. Abdullah ibn Ömer Hadisi de bu şekildedir; çünkü hadisin ravileri içerisinde İsmail b. Ayyâş vardır. Şam halkının dışında kalanlar, bu kişinin rivayet ettiği hadisi, zayıf kabul etmişlerdir.

c. Enes Hadisi. Bu hadisin ravileri içerisinde Hassân ibn Seyyâh vardır. Bu şahıs, gerçekten münkiru’l-hadis’tir.

İbn Adiy (ö. 365/975), Enes’in biyoğrafisinde bu hadisi getirmiştir. Fakat bu hadisin, zayıf olduğunu söylemiştir.

d. Hz. Aişe Hadisi. Bu hadisin ravileri içerisinde Hârise b. Ebi er-Ricâl vardır. Bu şahıs, zayıftır. İmam Ahmed ile Yahyâ, bu şahsın naklettiği rivayetleri terk etmiştir.

Bu konuda daha geniş bilgi için Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447)’in **“Tahrîcu Ehâdisi’r-Râfiî”** adlı eseri ile **“Tahrîcu Ehâdisi’l-Hidâye”** adlı eserine bakabilirsiniz.

* * *

117- ﴿ تَحْرِيم الصَّدَقَةِ عَلَى مَوَالِي بَنِي هَاشِمَ كَتَحْرِيمِهَا عَلَيْهِمْ ﴾

“Sadakanın, Haşim oğullarının kendilerine haram olması gibi, Haşim oğullarının azadlılarına da haram olması”[4] ile ilgili hadis-ler

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Abdullah ibn Abbâs
2. Ebu Râfi’[5]
3. Hürmüz yada Keysân[6] ve daha bir çokları[7]

Hâkim (ö. 405/1014), Ebu Râfi’ Hadisinin; Buhârî ile Müslim’in şartlarına göre, sahih olduğunu söylemiştir.

Tahâvî (ö. 321/933)’de **“Şerhu Meâni’l-Âsâr”**da (konu ile ilgili olarak) şöyle der: “Resulullah (s.a.v)**﴿ لَمَّا حُرِّمَتِ الصَّدَقَةُ عَلَى بَنِي هَاشِمَ قَدْ حُرِّمَهَا عَلَى مَوَالِيهِمْ كَتَحْرِيمِهِ إِيَّاهَا عَلَيْهِمْ ﴾** **“Sadaka, Haşim oğullarına haram kılınmıştır. Yine sadaka, Haşim oğullarının bizzat kendilerine haram kılınması gibi onların azadlılarına da haram kılınmıştır”** buyurmuştur.[8] Bu konu ile ilgili Resulullah (s.a.v)’den gelen rivayetler, **mütevatir**dir.”[9]

Münâvî (ö. 1031/1622)’de **“Teysîr”**de konu ile ilgili olarak derki: “Bu hadisin dış görünüşünü olduğu gibi elde eden birisini bulamadım.”

* * *

118- ﴿ اِتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ ﴾

“Bir hurmanın yarısı bile olsa, (kendinizi) Cehennem ateşinden koruyunuz”[10]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da ‘Kitâbu’l-Edeb’ (=Edeb Bölümü’n) de bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Adiy b. Hâtim
2. Abdullah ibn Mes’ud
3. Hz. Aişe
4. Hz. Ebu Bekr
5. Enes
6. Nu’mân b. Beşîr
7. Ebu Hureyre
8. Abdullah ibn Abbâs
9. Ebu Ümâme
10. Abdullah ibn Mahrame
11. Fudâle b. Ubeyd
12. Abdullah ibn Ömer
13. Urve ibnu’z-Zübeyr (mürsel olarak)
14. Katâde
15. Hasan (mürsel olarak)

(Derim ki:) a. (Münâvî) **“Teysîr”**de bu hadisin, **mütevatir** olduğunu söylemiştir.

b. Yine (Münâvî) **“Feyzu’l-Kadîr”**de Suyûtî (ö. 911/1505)’den naklen bu hadisin **mütevatir** olduğunu söylemiştir.

c. Şeyh Murtaza ez-Zebîdî (ö. 1205/1791) ise **“Şerhu’l-İhyâ’”**da, bu hadisin, **mütevatir** olduğunu söylemiştir.

﴿ كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ ﴾ 119-

“(Yapılan) her iyilik, bir sadakadır”[11]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da ‘Kitâbu’l-Edeb’ (=Edeb Bölümü’n) de bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Câbir b. Abdullah
2. Huzeyfe
3. Abdullah Yezîd el-Hutami
4. Abdullah ibn Mes’ud
5. Nübeyt b. Şerît
6. Ebu Mes’ud el-Ensârî

7. Sâbit'in babası
8. Ebu Mâlik el-Eşcaî'nin babası

Toplam, 8 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

9. Bilâl
10. Abdullah ibn Abbâs
11. Abdullah ibn Ömer
12. Adiy b. Hâtim
13. Ebu Umâme el-Bâhilî
14. Hz. Aişe

a. Arif el-Kaşşâşî, bazı kitaplarında, bu hadisin, mütevatir olduğunu söylemiştir.

b. Şeyh Abdurrauf el-Münâvî (ö. 1031/1622)'de **"Teysîr"**de bu hadisin, **mütevatir** olduğunu söylemiştir.

Yine de doğruyu en iyi bilen Cenab-ı Allah'tır.

* * *

---

[1] "Zekat" kelimesi, sözlükte; büyüme, artma, temizlenme gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise; üzerinden bir yıl geçmiş nisap miktarı maldan bir kısmını Hâşimi ve Muttalibî olmayan bir fakire ve benzerine vermektir. Zekatın ne zaman farz kılındığı hususu tartışmalıdır.

[2] Sadaka, dini bir terim olarak bir çok manada kullanılmıştır. Sadakanın içerisine; zekat, fıtır sadakası ve nafile olarak yapılan her çeşit maddi bağışlar girmektedir. Yapılan her hayr amelinin dinen sadaka sayılabilmesi 3 şarta bağlıdır:

1. Muhtaç olana verilmesi, 2. Allah için yapılması. Bu nedenle insanlık, iyi vatandaşlık gibi duygularla yapılan bağışlar, dini sadaka olmaz. 3. Temlik, yani malın, verilen kimsenin mülkü haline gelmesi.

Kur'an, farz ve nafile bütün çeşitlerine şamil olarak, sadakanın nerelere verileceğini Tevbe: 9/60'da belirtmiştir.

[3] Zekatın rüknü, ihlastır. Şart ve sebebi, üzerinden bir yıl geçen mala sahip olmaktır. Bu mala sahip olanın da Müslüman, akıllı, ergenlik çağına girmiş ve hür olması lazımdır. İhlas, Allah rızası için vermektir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Ebu Dâvud, Zekat 5 (1573); Tirmizî, Zekat 10 (626); İbn Mâce, Zekat 5 (1792); Beyhakî, Sünen, 4/95, 103; İbn Ebi Şeybe, Musannef, 3/158; Zeylaî, Nasbu'r-Râye, 2/328, 329; Dârekutnî, Sünen, 2/90; Ebu Ubeyd, Emvâl, s. 67; Taberânî, el-Kebir

[4] Hz. Peygamber (s.a.v)'e, farz olan zekat ile nafile olan sadaka haramdı. Hatta Hz. Peygamber (s.a.v)'in kendisine bir yiyecek gelince, bu hediye mi, yoksa sadaka mı diye sorup "Hediyedir!"

denirse, kabul edip, “Sadakadır!” denirse kabul etmediği; kabul etse bile, kendisi faydalanmayıp Ashab-ı Suffe’ye gönderdiği herkesçe bilinen bir husustur.

Bazı alimler, Haşimoğullarına , sadaka almanın haram olduğuna dair icma bulunduğunu söylemişlerdir. Bunun yanı sıra Resulullah (s.a.v)’in, sadaka almasının haram olup olmadığı hususunda alimlerin ihtilaf ettiğini ileri sürenler de olmuştur.

Buradaki ihtilaf, haram olan hususun; zekat mı, yoksa nafile olan sadaka mı olduğu meselesidir. Bu konuda mezhepler arası ve Hanefi mezhebi içinde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Ebu Yusuf’a göre; Haşim oğullarının, başkalarından zekat almaları haramdır. Fakat birbirlerine zekat vermeleri helaldir.

Haşimoğulları; Hz. Ali, Abbâs, Ca’fer, Akîl, Hâris b. Abdulmuttalib kollarına ayrılmaktadır.

Haşimoğullarına sadakanın haram kılınmasının sebebi; sadakanın, insanların günahlarının karışması sebebiyle bunları b u günahlardan tenzih etmek içindir.

Yalnız bu konu, bugün, teorik bir yapıya sahiptir. Belki bir zamanlar uygulanmış olabilir. Bugün kimin Haşimoğullarından olduğu meselesi, net ve açık değildir. Bir takım spekülatif bilgilere yada iddialara dayanarak bir sonuca gitmek, doğru bir husus olmasa gerek.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Ebu Dâvud, Zekat 29 (1650); Tirmizî, Zekat 25 (657); Hâkim, Müstedrek, 1/404; Taberânî, el-Kebir, el-Evsat; Tahâvî, Şerhu Meâni’l-Âsâr, 2/9

[5] Ebu Râfi’; Resulullah (s.a.v)’in azadlısıdır.

[6] Hz. Ali’nin kızı Ümmü Gülsüm’ün azadlısıdır.

[7] Bu konuda Ebu Hureyre, Enes, Abdullah ibn Amr, Abdurrahman b. Alkame, Muâviye b. Hayde, Abdulmuttalib b. Rebiâ, Selmân, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin’den de rivayetler gelmiştir.

[8] Azad edilmiş olan kölenin, azad eden aileden yada kavimden olması, hukuki bir durumdur. Çünkü azad edilen köle ile efendisi arasında oluşmuş hükmî bir akrabalık sözkonusudur. Bu hükmî akrabalık, tevarüs ve diyete katılma gibi karşılıklı bir kısım hak ve sorumluluklar getirir. Bu görüşe göre; Haşimoğullarının azadlılarına da sadaka haram olmaktadır. Bunun aksine haram olmadığını söyleyen alimler de vardır.

[9] Tahâvî, Şerhu Meâni’l-Âsâr, 2/6

[10] İslam dininde imandan sonra ilk akla gelen iki rükünden birincisi, namaz; ikincisi de zekattır. Kur’an, “Namaz kılın” derken, ardından da “Zekatı verin” diye emreder.

Zekatın namazla aynı doğrultuda emredilmesi, İslam dininin, sadece ahiret hayatı ve ibadetle meşğul olan bir din olmayıp bir medeniyet dini olduğunun, dünya hayatını ahiret hayatından, ahiret hayatının da dünya hayatından ayırmayan, ikisini bir mütalaa eden bir hayat ve devlet dinidir.

Zekat vermek suretiyle, hem maddi ve hem de dünyevi hayatımız düzenlenecektir. Zekatla; zenginin malı günahtan, ruhu cimrilikten temizlediği gibi, fakirin de gönlü zengine ve dünyaya karşı kinden temizlenmiş olur. Böylece toplumun iki zümresi, sulha kavuşmuş olur. Dolayısıyla da bir müslümanın, az da olsa, bir hurmanın yarısı kadar bile sadaka vermesi, kendini cehennem kurtulmasını sağlar.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Zekat 9, 10, Menakib 25, Rikak 49, Edeb 34, Tevhid 36; Müslim, Zekat 66-68; Tirmizî, Sıfatu’l-kıyame 1, Zühd 37; Nesâî, Zekat 63, 64; Dârimî, Zekat 24; İbn Mâce, Mukaddime 13, Zekat 28; Müsned: 1/388, 446, 6/79, 137; Taberânî, el-Kebir, el-Evsat; Heysemî, Keşfu’l-Estar, 1/442; İbn Asâkir; Bezzâr; Ebu Ya’lâ; İbn Cerîr, Tefsir; Saîd b. Mansûr, Sünen

[11] “Sadaka” denilince, akla ilk gelen husus, maddi bağışlar yada yardımlardır. Halbuki Resulullah (s.a.v), iyilik sayılan her şeyin, sadaka olduğunu belirtmiştir. Yine Resulullah (s.a.v), bunun yanı sıra tesbih, tekbir, tebessüm gibi hususlarında sadaka olduğunu söylemiştir.

O halde sadakayı, maddi yardımlar ile sınırlandırmayıp tam aksine sadakanın alanını daha da genişleterek tatlı bir söz, başkalarını rahatsız edici davranışlardan kaçınma gibi hususları da dahil

etmek gerekmektedir. Böylece herkes, mutlaka bir sadaka da bulunma imkanına kavuşmuş olmaktadır. Buna göre maddi imkansızlık içinde bulunan yada muhtaç olan kimseler bile, iyilik yapmak suretiyle sadaka yapma imkanına kavuşmuş olmaktadırlar. Yalnız yapılan iyiliğin ibadet sayılabilmesi için, onun, iyi niyetle yapılmış olması gerekmektedir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Edeb 33; Müslim, Zekat 52; Ebu Dâvud, Edeb 68; Tirmizî, Birr 45; Müsned: 3/344, 360, 4/307, 5/383, 397; Taberânî, el-Kebir, es-Sağir; Ebu Ya'lâ; Bezzâr

---

ORUÇ[1] BÖLÜMÜ

﴿ كِتَابُ الصِّيَامِ ﴾

120- ﴿صُومُوا لِرُؤْيَتِهِ وِاَفْطِرُوا لِرُؤْيَتِهِ فَإِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا شَعْبَانَ ثَلاَثِينَ﴾

"Hilali görünce, oruç tutunuz. Yine hilali görünce, iftar ediniz. Eğer hava bulutlu ise, Şaban (ayını) otuza tamamlayın"[2]

Hadisin bir lafzı da şöyledir: ﴿ إِذَا رَأَيْتُمُ الْهِلاَلَ فَصُومُوا وَإِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَأَفْطِرُوا فَإِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَعُدُّوا ثَلاَثِينَ ﴾ **"Hilali görünce, oruç tutunuz. Yine hilali gördüğünüzde, iftar ediniz. Eğer hava bulutlu ise, (Şaban ayını) otuza tamamlayın"**[3]

Bir diğer rivayette ise: ﴿ فَاقْدُرُوا لَهُ ﴾ **"(Ayı) takdir edin"**[4] ifadesi vardır.

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Ebu Hureyre
2. Abdullah ibn Abbâs
3. Berâ' b. Âzib
4. Abdullah ibn Ömer
5. Câbir b. Abdullah
6. Kays b. Talk, babasından
7. Sahabeden birisi
8. Ebu'l-Müleyh'in babası. O da, bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir:

﴿ صُومُوا مِنْ وَضَحٍ إِلَى وَضَحٍ (أي مِنَ الْهِلاَلِ إِلَى الْهِلاَلِ) فَإِنْ خَفِيَ عَلَيْكُمْ فَأَتِمُّوا الْعِدَّةَ ثَلاَثِينَ ﴾

“Bir hilalden diğer hilale kadar oruç tutunuz. Eğer hilali göremez-seniz, sayıyı, otuza tamamlayın”[5]

Tahâvî (ö. 321/933) **“Şerhu Meâni’l-Âsâr”**da Resulullah (s.a.v)’den gelen bu hadisin **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.[6]

Bu hadis, bu kitabın, ‘Kitâbu’s-Salât’ (=Namaz Bölümü’n) de, bir kim-senin, kıldığı namazda şüphe etmesi üzerine yaptığı araştırma ile ilgili bâb’ta geçmektedir. Bu konuda daha geniş bilgi için buraya başvurabilirsiniz.

* * *

121- ﴿ تَعْجِيل الْفِطْرِ وَتَأْخِير السَّحُورِ ﴾

“İftarı acele açma ve sahuru geçiktirme”[7] **ile ilgili hadisler**

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Ebu Hureyre
2. Sehl b. Sa’d
3. Ebu Zerr
4. Adiy b. Hâtim
5. Enes
6. Abdullah ibn Ömer
7. Abdullah ibn Abbâs
8. Ya’lâ b. Mürre es-Sakafî
9. Ebu’d-Derdâ’
10. Hz. Aişe
11. Ümmü Hakîm bint. Hizâm ve daha bir çokları

(İbn Hacer) **“Fethu’l-Bârî”** de ve Zürkânî (ö. 1122/1710)’de **“Şerhu’l-Muvatta”**da konu ile ilgili olarak derki:

“İbn Abdilberr dedi ki: İftarı acele açma ve sahuru geçiktirme ile ilgili hadisler, sıhhatli ve **mütevatir**dir.”

* * *

122- ﴿ اَلْأَمْرِ بِالتَّسَحُّرِ وَالْحَثِّ عَلَيْهِ ﴾

“Sahura kalkmayı emretme ve sahura teşvik etme”[8] **ile ilgili hadisler**

1. Enes
2. Abdullah ibn Mes’ud
3. Ebu Hureyre
4. Ebu Saîd el-Hudrî
5. Câbir b. Abdullah
6. Abdullah b. Surâka
7. Amr ibnu'l-Âs
8. Hüseyin b. Ali
9. Hz. Ali
10. Ebu Süveyd
11. Utbe b. Abd
12. Ebu’d-Derdâ’
13. Meysere el-Fecr
14. Abdullah ibn Abbâs
15. İrbâd b. Sâriye
16. Ebu Leyla el-Ensârî
17. Kurre b. İyâs el-Müzenî
18. Abdullah ibn Ömer
19. Ebu Ümâme el-Bâhilî
20. Sâib b. Yezîd ve daha bir çokları

* * *

123- ﴿ أَنَّهُ كَانَ يُدْرِكَهُ الْفَجْرُ وَهُوَ جُنُبٌ مِنْ أَهْلِهِ ثُمَّ يَغْتَسِلُ وَيَصُومُ ﴾

“Resulullah (s.a.v), ailesinden birisiyle cinsel ilişkide bulunup cünüp olduğu halde tanyeri (fecr) zamanına erişip ardından da boy abdesti alır ve oruca başlardı”[9]

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Hz. Aişe
2. Ümmü Seleme
3. Abdullah ibn Ömer

Tahâvî (ö. 321/933) **“Şerhu Meâni’l-Âsâr”**da, bu hadisi, pek çok yollardan; Hz. Aişe ile Ümmü Seleme’ye dayandırmıştır. Daha sonra da bu konuyla ilgili Resulullah (s.a.v)’den gelen rivayetlerin, **mütevatir** olduğunu söylemiştir.[10]

(İbn Hacer’de) **“Fethu’l-Bârî”**de konu ile ilgili olarak aynen şöyle der: “Bu konudaki Hz. Aişe ile Ümmü Seleme Hadisi, gerçekten aynı manada, pek çok yollardan gelmiştir.

Hatta İbn Abdilberr (ö. 463/1071) bile, bu hadisin, sahih ve **mütevatir** olduğunu söylemiştir.” (İbn Hacer’in sözü burada bitmektedir.)

(Kastallânî’de) **“İrşâdu’s-Sârî”**de bu husus nakletmiştir.

Zürkânî (ö. 1122/1710)’de **“Şerhu’l-Muvatta”**da, konu ile ilgili olarak şöyle der: “(İbn Abdilberr’in) **‘İstizkâr’** adlı geçende ‘rivayetler” sözü; Hz. Aişe, Ümmü Seleme ve daha bir çoklarının –Hz. Peygamber (s.a.v)’den değil de kendi başlarına naklettiği rivayetler ile- İmam Mâlik’in,[11] Hz. Aişe ile Ümmü Seleme’nin Hz. Peygamber (s.a.v)’den naklettiği rivayetler, mana bakımından uyuşmaktadır.

Ebu Hureyre’den gelen rivayet dışında bu konuda bir görüş ayrılığının olduğunu bilmiyorum. Bu da, Ebu Hureyre’nin ﴿ مَنْ أَصْبَحَ جُنُباً أَفْطَرَ ذَلِكَ الْيَوْمِ ﴾ **“Kim cünup olarak sabahlarsa, o gün iftar etmiştir”**[12] sözüdür. Ebu Hureyre’nin bu sözü hususunda oluşan görüş ayrılığını sona erdirmek için onun bu konudaki sözünü başka bir şekilde yorumlamak gerekmektedir. Allah izin verirse, ileri de bu konudan bahsedeceğiz.” (Zürkânî’nin sözü burada bitmektedir.)

* * *

124- ﴿ أَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلاةُ وَالسَّلامُ كَانَ يُقَبِّلُ وَهُوَ صَائِمٌ ﴾

“Resulullah (s.a.v), oruçlu olduğu halde bile (hanımlarını) öperdi”[13]

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Abdullah ibn Abbâs
2. Ümmü Seleme
3. Hafsa
4. Hz. Aişe

Tahâvî (ö. 321/933) **“Şerhu Meâni’l-Âsâr”**da konu ile ilgili olarak aynen şöyle der: “Resulullah (s.a.v), oruçlu olduğu halde bile (hanımlarını) öptüğü ile ilgili gelen rivayetler, mütevatir olarak gelmiştir.”

Daha sonra Tahâvî, bu hadislerden bir çoğunu –özellikle de Hz. Aişe’den[14] gelen hadisi- senedleriyle birlikte nakletmiştir.

Daha sonra da der ki: “Resulullah (s.a.v), oruçlu olduğu halde bile (hanımlarını) öptüğü şeklinde O’ndan gelen rivayetler, **mütevatir**dir. Bu da göstermektedir ki; öpme, oruçluya iftar ettirici (orucu bozdurucu nitelikte) değildir.”[15]

* * *

125- ﴿ أَفْطَرَ الْحَاجِمُ وَالْمَحْجُومُ ﴾

“Kan alan da aldıran da, orucunu açmıştır.[16]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Sevbân
2. Şeddâd b. Evs
3. Râfi’ b. Hadîc

4. Hz. Ali
5. Üsâme b. Zeyd
6. Bilâl
7. Ma’kil b. Yesâr
8. Ebu Musa el-Eşârî
9. Ebu Hureyre
10. Hz. Aişe
11. Enes
12. Câbir b. Abdullah
13. Semure b. Cündub
14. Abdullah ibn Abbâs
15. Abdullah ibn Ömer

Toplam: 15 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

16. Ebu Zeyd el-Ensârî
17. Sa’d b. Ebi Vakkâs
18. Abdullah ibn Mes’ud
19. Hasan (mürsel olarak)

a. Sevbân Hadisi.

İmâm Ahmed (ö. 241/855) derki: “Bu hadis, bu konuda rivayet edilen hadislerin en sıhhatli olanıdır.”

Buhârî (ö. 256/870)’de aynı şekilde bu sözü söylemiştir.

b. Râfi’ b. Hadîc Hadisi.

Tirmizî (ö. 279/892)’de, Râfi’ b. Hadîc Hadisi hakkında şöyle der: “Bu hadis, hasendir.”

(Bazı) Tirmizî nüshalarında, (Râfi’ b. Hadîc) hadisinin, sahih olduğuna dair ilave de vardır.

Tirmizî derki: “İmam Ahmed’in (Râfi’ b. Hadîc Hadisi hakkında) şöyle söylediği anlatılmıştır: ‘Bu konuda rivayet edilen en sıhhatli hadis, Râfi’ b. Hadîc Hadisidir.’

Ali b. Abdullah’ın da bu konuda şöyle söylediği anlatılmıştır: ‘Bu konuda rivayet edilen en sıhhatli hadis, Sevbân Hadisi ile Şeddâd b. Evs

Hadisidir.’” (Tirmizî’nin sözü burada bitmektedir.)[17]

c. Râfi’ b. Hadîc Hadisi ile Şeddâd b. Evs Hadisinin; İbn Hibbân (ö. 354/965) ile Hâkim (ö. 405/1014), sahih olduğunu belirtmişlerdir.

d. Ebu Musa el-Eş’arî Hadisi.

Ali ibnü’l-Medînî (ö. 234/848), bu hadisin, sahih olduğunu söylemiştir.

Nesâî (ö. 303/915)’de derki: “Bu hadisin, merfu’ oluşu, bir yanılgıdır.”

e. Ma’kil b. Yesâr Hadisi.

Böylece Buhârî (ö. 256/870), bu hadisi rivayet edenin İbn Yesâr olduğunu tercih etmiştir. Bunun, İbn Sinân olduğu da söylenilmektedir.

Bu konuda daha geniş bilgi için İbn Hacer (ö. 852/1447)’in **“Tahrîcu Ehâdisi’r-Râfiî”** ile **“Tahrîcu Ehâdisi’l-Hidâye”** adlı kitabına bakabilirsiniz.

Suyûtî (ö. 911/1505) **“Câmi’”** de,[18] bu hadisin **mütevatir** olduğunu söylemiştir.

(Münâvî’de) **“Teysîr”**de derki: “Bu hadisi, 10 küsur sahabe rivayet etmiştir.”

(Yine Münâvî) **“Feyzu’l-Kadîr”**de ise şöyle der: “Zehebî dedi ki: ‘Bu hadisi, 10 küsur sahabe rivayet etmiştir. Bu hadislerin çoğu, zayıftır.’”

İbn Abdilberr (ö. 463/1071)’de, bu hadisin, sahih ve bir çok (hadis kitab)ında Abdullah ibn Abbâs’dan gelen ﴾أَنَّهُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ اِحْتَجَمَ وَهُوَ صَائِمٌ﴿ **“Peygamber (s.a.v), oruçlu olduğu halde kan aldırdı”**[19] hadisiyle mensûh[20] olduğunu belirtmiştir; çünkü Abdullah ibn Abbâs Hadisi, (kaydettiğimiz) bu hadisten daha sonra (söylenmiş)tir.

İbn Hazm (ö. 456/1063)’da derki: “ ﴾أَفْطَرَ الْحَاجِمُ وَالْمَحْجُومُ﴿ **“Kan alan da aldıran da, orucunu açmıştır”** hadisi, kesinlikle sahihtir. Fakat Hz. Peygamber (s.a.v)’in, oruçlu kimse için kan aldırmada daha ruhsatlı davrandığını Ebu Saîd el-Hudrî[21] hadisin de bulduk. Bu hadisin senedi de, sahihtir. Dolayısıyla da bu hadis, (delil) almak gerekir; çünkü ruhsat, ancak azimet’ten sonra olur. Bu da, ister kan alan ve ister kan aldıran için olsun, kan aldırmak suretiyle oruç açmanın nesh edildiğini göstermektedir.”[22]

İmam Şâfiî (ö. 204/819), kan alanında aldıranın da orucunun bozulacağına dair rivayetin nesh edildiğini belirtmiştir.

İmam Ahmed (ö. 241/855)’de, kan alma ve aldırma ile ilgili hadisin, dış görünüşünü alıp kan alanın da aldıranın da, orucunun bozulacağını ve (bu durumdaki bir) orucun kaza edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Fakat Cumhûr, İmam Ahmed’in görüşünün aksini belirtmiştir.

* * *

126- ﴿ أَنَّه عَلَيْهِ الصَّلاةُ والسَّلامُ اِرْتَقَى دَرَجَةَ الْمِنْبَرِ فَقَالَ: آمِين. ثُمَّ اِرْتَقَى الثَّانِيَةَ فَقَالَ: آمِين. ثُمَّ اِرْتَقَى الثَّالِثَةَ فَقَالَ: آمِين. فَلَمَّا نَزَلَ سُئِلَ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ: إِنَّ جِبْرِيلَ عَرَضَ لِي فَقَالَ: بَعُدَ مَنْ أَدْرَكَ رَمَضَانَ فَلَمْ يغفرْ لَهُ. فَقُلْتُ آمِين فَلَمَّا رَقِيتُ الثَّانِيَةَ قَالَ بَعُدَ مَنْ ذكرت عِنْدَهُ فَلَمْ يصِلْ عَلَيْكَ فَقُلْتُ آمين فَلَمَّا رَقِيتُ الثَّالِثَةَ قَالَ بَعُدَ مَنْ أَدْرَكَ أَبَوَيْهِ الْكِبَرَ عِنْدَ أَوْ أَحَدَهُمَا فَلَمْ يدخلاَهُ الْجَنَّةَ فَقُلْتُ آمِين ﴾

“Resulullah (s.a.v) minbere çıkarken birinci basamakta durup:

‘Amin’ buyurdu. Sonra ikinci basamakta tekrar durup: ‘Amin’ buyurdu. Daha sonra üçüncü basamakta tekrar durup: ‘Amin’ buyurdu. Minberden indikten sonra Resulullah (s.a.v)’e, minbere çıkarken her basamakta niçin ‘Amin’ dediğinin sebebi soruldu. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v):

‘Cebrail, (birinci basamağa çıktığımda) bana gelip: ‘Ramazan ayına erişip de bu ay sebebiyle affa uğramayan kimseye yazıklar olsun’ dedi. Ben de, ‘Amin’ dedim. İkinci basamağa çıktığımda:

‘Yanında ben(im adım) anılıp da bana Salavât getirmeyen kimseye yazıklar olsun’ dedi. Ben de, ‘Amin’ dedim. Üçüncü basamağa çıktığımda:

‘Yanında annesi ve babası yada ikisinden biri ihtiyarlığa erişip de Cennete giremeyen kimseye yazıklar olsun’ dedi. Ben de, ‘Amin’ dedim”[23]

Bu hadisi, Hâkim (ö. 405/1014) rivayet edip sonra da derki: “Hadisin, şu yoldan gelen senedi sahihtir:

1. Ka’b b. Ucre”

İbn Hibbân (ö. 354/965)’da **“Sahîh”**de, bu hadisin bir benzerini, Mâlik yolundan şöyle getirmiştir:

2. İbn Hasen b. Mâlik ibnü’l-Huveyris babasından, o da atasından

Yine İbn Hibbân (ö. 354/965) ile İbn Huzeyme (ö. 311/923), bu hadisi, şu yoldan rivayet etmiştir:

3. Ebu Hureyre

Taberânî (ö. 360/970)’de, bu hadisi, leyyin bir senedle şu yoldan rivayet etmiştir:

4. Abdullah ibn Abbâs

Yine Taberânî (ö. 360/970), bu hadisi, leyyin senedlerle –bu senedlerden birisi hasen olup- şu yoldan rivayet etmiştir:

5. Câbir b. Semure

Taberânî (ö. 360/970) ile Bezzâr (ö. 292/904) ise, bu hadisi, şu yoldan rivayet etmiştir:

6. Abdullah ibnü’l-Hâris b. Cüz’ ez-Zebîdî

Bezzâr (ö. 292/904) ile İbnü’n-Neccâr (ö. 643/1245) ise, bu hadisi, şu yoldan rivayet etmiştir:

7. Enes

Yine Bezzâr (ö. 292/904), bu hadisi, şu yoldan rivayet etmiştir:

8. Ammâr b. Yâsir

Buhârî (ö. 256/870) **“Edebu’l-Müfred”**de ve Beyhakî (ö. 458/1066), bu hadisi, şu yoldan rivayet etmiştir:

9. Câbir b. Abdullah

* * *

127- ﴿ لَيْسَ مِنَ الْبِرِّ الصِّيَامُ فِي السَّفَرِ ﴾

“Yolculukta oruç tutma, iyilikten (=Allah’ı memnun edecek bir davranıştan) değildir”[24]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Câbir b. Abdullah
2. Ka’b b. Âsım el-Eş’arî
3. Ebu Berze el-Eslemî
4. Abdullah ibn Abbâs
5. Abdullah ibn Ömer
6. Ammâr b. Yâsir
7. Ebu’d-Derdâ’

Toplam, 7 kişi.

(Derim ki:) Şeyh Abdurrauf el-Münâvî (ö. 1031/1622) **“Teysîr”**de, Suyûtî (ö. 911/1505)’den naklen bu hadisin **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

Bu konuda İmâm Ahmed (ö. 241/855)’in, Ka’b b. Âsım el-Eş’arî’den yaptığı rivayet şu şekildedir:

﴿ ليس من أم بر أم صيام في أم سفر ﴾

“Yolculukta oruç tutma, iyilikten (=Allah’ı memnun edecek bir davranıştan) değildir”

(Hadiste geçen) bu lüğat, bazı Yemen halkına ait bir lüğattır. Onlar, normalde “elif” (ا) harfinden sonra gelen tanımlılık bildiren “lâm” (ل) harfini, “mîm” (م) harfine çevirip okuyorlar. Hz. Peygamber (s.a.v)’in, bu lüğatla, bu Eş’arî kabilesine mensup kimseye hitap etme olasılığı vardır; çünkü bu lüğat, (Yemen’deki) Eş’arî kabilesine ait bir lüğattır. Yine Eş’arî kabilesine ait kişinin, kendi lüğatında bulunan bu lüğatla konuşma olasılığı da vardır. Dolayısıyla da bu lüğat, Eş’arî kabilesine ait kişinin konuştuğu şeye yorumlanır.

İbn Hacer (ö. 852/1447) **“Tahrîcu Ehâdisi’r-Râfiî”**de konu ile ilgili olarak şöyle der: “Bana göre; bu ikinci (yorum, diğerine nispetle) daha önemlidir.”

Yine de doğruyu en iyi bilen Allah’tır.

* * *

128- ﴿ مَنْ صَامَ رَمَضَانَ وَأَتْبَعَهُ سِتّاً مِنْ شَوَّالٍ فَكَأَنَّمَا صَامَ الدَّهْرَ ﴾

“Kim Ramazan (orucunu) tutar ve Şevvâl (ayın)dan da altı gün (daha oruç tutup bunu) Ramazan orucuna eklerse, (o kimse,) yıl (boyunca) oruç tutmuş gibi olur”[25]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Eyyûb
2. Sevbân
3. Câbir b. Abdullah
4. Ebu Hureyre
5. Abdullah ibn Abbâs
6. Abdullah ibn Ömer
7. Gannâm
8. Berâ’ b. Âzib

Toplam, 8 kişi.

129- ﴿ صَوْمُ يَوْمَ عَاشُورَاءَ يُكَفِّرُ سَنَةً وَصَوْمُ يَوْمَ عَرَفَةَ يُكَفِّرُ سَنَتَيْنِ ﴾

“Aşure günü tutulan oruç, (sadece geçen) yıla kefarettir. Arefe günü tutulan oruç ise, iki yıla (yani hem geçen ve hemde gelecek yıla) kefarettir”[26]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Katâde
2. Katâde ibnu’n-Nu’mân
3. Abdullah ibn Ömer
4. Ebu Saîd el-Hudrî
5. Hz. Aişe

6. Zeyd b. Erkam
7. Sehl b. Sa'd

Toplam, 7 kişi.

* * *

130- ﴿ أَيَّامُ التَّشْرِيقِ أَيَّامُ أَكْلٍ وَشُرْبٍ ﴾

"Teşrik günleri, yeme ve içme günleridir"[27]

Suyûtî (ö. 911/1505) **"el-Ezhâr"**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ka'b b. Mâlik
2. Nübeyşe el-Huzelî
3. Ukbe b. Âmir
4. Hz. Ali
5. Ümmü Mes'ud ibnü'l-Hakem ez-Zurakî
6. Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî
7. Ümmü Fadl bintü'l-Hâris
8. Ebu Hureyre
9. Bişr b. Sühaym el-Gıfârî
10. Sa'd b. Ebi Vakkâs
11. Abdullah ibn Ömer
12. Büdey b. Verkâ'
13. Abdullah ibn Abbâs
14. Ma'mer b. Abdullah el-Adevî
15. Hz. Ömer
16. Üsâme el-Huzelî

Toplam, 16 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

17. Hazma b. Amr el-Eslemî

(Münâvî) **"Teysîr"**de, bu hadisin **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

Yine (Münâvî) **"Feyzu'l-Kadîr"**de, Suyûtî (ö. 911/1505)'den naklen, bu hadisin **mütevatir** olduğunu söylemiştir.

Yine de doğruyu en iyi bilen Cenab-ı Allah'tır.

---

[1] Oruç kelimesi, Farsçadaki "rûze" kelimesinin Türkçeleşmiş şeklidir. Arapçası, savm yada sıyâm'dır. Savm kelimesi, Arapça'da; "bir şeyden uzak durmak, bir şeye karşı kendini tutmak, engellemek" anlamında kullanılır.

Terim olarak ise; imsak vaktinden iftar vaktine kadar, bir amaç uğruna ve bilinçli olarak, yeme-içme ve cinsel ilişkiden uzak durmak demektir.

Oruç, Peygamberimizin hicretinden bir buçuk sene sonra Şaban ayının onuncu günü farz kılınmış olup İslam'ın beş şartından biridir. Orucun farz kılındığını bildiren ayetler, Bakara: 2/183-184'dir.

[2] Burada bir hedefe işaret edilmiş ve bir vesile tayin edilmiştir. Hedef, gayet açık olup Ramazan ayının tamamında oruç tutulması, ondan bir güğn dahi olsa zayi edilmemesidir.

Hilalin gözlerle gözlenmesi, o dönmede insanların geneli için yapılabilen kolay bir vesile olduğu için hadisi şerif onlara bunu tayin etmiştir. Çünkü örneğin, şayet astronomik hesap gibi başka bir vesile ile sorumlu kılsaydı, ümmet o zaman yazma ve hesap bilmeyen ümmi bir toplum olduğundan işleri çok zorlaşacaktı. Halbuki Allah, İslam ümmetine kolaylık istiyor, zorluk istemiyordu.

Beşer ilminin, kendisini aya yükseltip ayın yüzeyine inmesini ve onun yüzeyinde dolaşmasını, onun taş ve topraklarından örnekler almasını mümkün kılacak kadar ileri bir seviyeye ulaşmış, İslam ümmeti içerisinde de uzay, jeoloji alanlarında uzman kişiler yetişmiş ve böylece hadisin hedefini daha iyi gerçekleştirmek için, ayın girişini tesbitte; hata, yanılma ve yalan olasılığından uzak başka bir vesile oluşmuşsa, o zaman hükmü, sadece hilalin görünmesi şeklindeki vesile üzerinde kalmanın bir anlamı kalmamaktadır.

Bugün kameri ayların girip çıktığını ispat için kesin astronomik hesabı esas alıp onunla amel etmek, "kıyası evla" babından öncelikle kabul edilmesi gereken bir vesiledir. Rüyet gibi kendisinde şüphe ve ihtimal bulunan en basit bir vesileyi alıp amel etmeyi bize meşru kılan sünnet; kesin hesap astronomik hesap gibi, kastedileni gerçekleştirmede, orucun başlangıcı, bitimi ve kurbanı tayinde ümmeti şiddetli ihtilaftan çıkarıp dini konularda arzu edilen vahdeti sağlayabilecek daha yüksek, daha mükemmel ve daha uygun bir olan bir vesileyi reddetmez.

Büyük hadis alimi Şeyh Ahmed Şakir, hükümde rüyete itibar edilmesinin bizzat hadiste belirtilen illetle illetlenmiş olmasına rağmen kameri ayların girişini astronomi hesabıyla ispat cihetine gitmiştir. Çünkü yalnızca rüyete itimat edilmesi durumu, nassda belirtilen bir illetle illetlenmiştir. O da, ümmetin yazma ve hesap bilmeyen ümmi bir ümmet oluşudur. Bu illet artık ortadan kalkmıştır. Bu sebeple ma'lul (=illetlin)inde kalkması gereklidir. Çünkü hüküm, varlığında da yokuluğunda da illetiyle beraber dönüp dolaşır. Ümmet, ümmiliğinde çıkıp da yazan ve hesap eden bir ümmet olunca, o zaman ümmilik illeti gider. Sabit olan yakine başvurmaları ve ayların ispatında sadece hesabı almaları vacip olur. Rüyete ise ancak, hesap ehlinden kendilerine sabit ve sahih haberlerin ulaşmadığı, insanların çöl veya köylerde bulunması gibi, hesabı bilmeleri zor olan veya hesap ile ilgili bilgiden uzak olduğu zamanlarda ve durumlarda müracaat etmeleri gerekir.

Ayrıca astronomik hesaba itimat edilmesine, sünnet de işaret etmektedir. Çünkü havanın bulutlu yada kapalı olması halinde bilfiil hesaba başvurulması mahiyetinde "takdir edin" ifadesi kullanılmaktadır.

Şafii fakihi Takıyuddin es-Sübkî **"Fetvalar"**ında, hesabın, rüyeti nefyetmesi halinde, hakimin, şahitlerin şahitliğini reddetmesi gerektiğini şöyle belirtmiştir: "Çünkü hesap, kesindir. Şahitlik ve haber ise zannidir. Zan ise, kesin olan bir delilin önüne geçmesi şöyle dursun, onunla çelişkili olduğu dahi söylenemez."

Bu konuda daha geniş bilgi için b.k.z: TDV İslam Ansiklopedisi, 18/1-11; Hayreddin Karaman, İslam'ın Işığında Günün Meseleleri, 1/127-152, İz yay. İst. 2000; Yusuf Kardavi, Sünneti Anlamada Yöntem, s. 160-170, Rey yay. Kayseri

[3] Müslim, Siyam 19, 20; Tirmizî, Savm 2; Nesai, Siyam 9, 11; Müsned: 2/287,415, 3/329

[4] Buhari, Savm 5, 11; Mülim, Siyam 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9; Ebu Davud, Savm 4; Nesai, Siyam 9, 10, 11; İbn Mace, Siyam 7; Darimi, Savm 2, 5; Müsned: 2/5, 13, 63, 145

[5] Taberânî, el-Kebir; Bezzâr

[6] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/436

[7] Alimleri sahur yemeğinin müstehab olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Bu konuda gelen hadisler, oruç tutanları, sahura teşvik etmektedir. Çünkü sahur yemeği, Hıristiyanların orucu ile Müslümanların orucunu birbirinden ayıran bir özelliğe sahiptir. Çünkü Hıristiyanlar, sahura kalkmazlar. Ayrıca bu konuda gelen hadisler, sahur yemeğini, tan yerine yakın bir zamana kadar geciktirilebileceğine teşvik vardır.

İftar için acele etmek de, müstehabtır. Çünkü bir hadis de; "İnsanlar iftarı acele yapmaya devam ettikçe hayrda daimdirler" buyurulmaktadır. Bu hadisin anlamı; insanlar bu sünneti korumaya devam ettikleri sürece daima hayr işlemiş sayılırlar. İftarı geciktirirlerse, bu, onların fesada düşeceklerine bir alamettir" demektir. Çünkü iftarda acele davranmak, gün boyunca oruç tutan kimse için en uygun olanıdır. Oruç tutma ibadetine karşı daha dayanıklı olur.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Savm 45; Müslim, Siyam 48, 49, 50; Ebu Dâvud, Savm 21, 22; Tirmizî, Savm 10, 13; Nesâî, Savm 19, 29; İbn Mâce, Siyam 23; Muvatta, Siyam 6; Taberânî, el-Kebir, el-Evsat;

[8] Resulullah (s.a.v), bazı hadislerde, sahura kalkmayı emretmektedir. Alimler, başka rivayetleri de göz önüne alarak bu emrin, vacip değil de mendubu ifade ettiğini söylerler. Çünkü Belağat'ta "emr" ifade eden bir kelime, 9 anlama gelebilmektedir. Buna göre her "emr" ifade eden kelime, vacip olmamaktadır.

Sahura kalkmak ve sahur yemeği yemek, oruç tutacak kimsenin, orucun başlama (=imsak) vakti olan fecirden önce bir şeyler yemesidir.

Hadislerde "bir yudum su bile olsa" sahura kalkılması gerektiği ifade edilmektedir. Hatta hadiste sahur için vaad edilen "bereket"ten kasıt; ecr ve sevaptır. Sahurun verceği güçle oruç daha canlı, daha şevkli tutulur. Hz. Peygamber (s.a.v)'in sünnetine uyulmuş olunur, ehl-i kitaba muhalefet edilmiş olunur, seher vaktinin önemi kavranılmış olunur.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Savm 20; Müslim, Siyam 39, 45, 46; Tirmizî, Savm 17; Nesâî, Savm 18, 19, 25, 27; Ebu Dâvud, Savm 16, 17, 30; İbn Mâce, Siyam 22; Taberânî, el-Evsat, el-Kebir; İbn Adiy, Kâmil; Ebu Nuaym el-Isfahanî; İbn Hibbân, Sahih; Bezzâr;

[9] Hadis, Resulullah (s.a.v)'in, ailesinden birisiyle cinsel ilişkide bulunup cünüp olduğu halde tanyeri zamanına erişip ardından da boy abdesti alıp oruca başladığını ifade etmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v) asıl itibariyle daha öncede boy abdesti alabilirdi. Fakat Hz. Peygamber (s.a.v)'in tanyeri zamanında boy abdesti alması, bu işin caiz olduğunu bildirmek içindir.

Cünüp olarak sabahlayan kimsenin oruçlu sayılıp sayılmayacağı meselesi, alimler arasında ihtilaflıdır. Bu konuda yedi görüş vardır.

Ebu Hanife'ye göre; bu şekildeki bir oruç, ister farz olsun, ister nafile olsun, mutlak surette sahihtir. Cünüp olarak sabahlama, kasten, uyuma yada unutma şeklinde meydana gelmesi bir şeyi değiştirmez. Çünkü hadis, genel ve mutlaktır.

Nevevî, cünüp olarak sabahlayan kimsenin orucunun sahih olduğunu, bu konuda alimler arasında ittifak bulunduğunu ve bu konudaki ihtilafların sonradan kalktığını ve hayızlı ile nifaslı kadınların da böyle olduğunu belirtmiştir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Savm 22, 25; Müslim, Siyam 75, 76, 77, 78, 79, 80; İbn Mâce, Siyam 27 (1703, 1704); Müsned: 6/289

[10] Tahâvî, Şerhu Meâni’l-Âsâr, 2/105

[11] Muvatta, Siyam 10, 11

[12] Müslim, Siyam 75 (Ebu Hureyre hadisi, cünüp olduğunu bilerek sabahlayan kimsenin orucunun sahih olmadığını göstermektedir. Fakat Ebu Hureyre’nin bu görüşten döndüğü belirtilmiştir.)

[13] Öpmenin orucu bozup bozmayacağı meselesi, alimler arasında tartışma konusu olmuştur. Bu konuyu rivayet eden alimler, Hz. Peygamber (s.a.v)’in oruçlu iken hanımlarını öptüğünü belirtmişlerdir. Yalnız Hz. Aişe’den gelen bir rivayette; Resulullah (s.a.v)’in, nefsine, herkesten daha fazla hakim olduğunu belirterek oruçlu iken öpmenin riskine dikkat çekmektedir. Alimler, rivayetlerdeki ihtiyati kayıtları da dikkate alarak meseleyi yumuşak bir üslupla hükme bağlamaya çalışmışlardır.

Yine alimler, meninin gelmesine sebep olmadıkça orucu bozmayacağı hususunda ihtilaf etmezler. Bu konuda Resulullah (s.a.v)’e, öpmenin orucu bozup bozmayacağı sorulduğunda; “Abdest sırasında ağzını yıkaman orucu bozar mı?” (Ebu Dâvud, Savm 33 (2385)) buyurarak; ‘hep bilirsiniz ki, su içmenin bir önceki hali olan ağza su alma orucu bozmaz, bunun gibi, cinsel ilişkinin bir önceki hali olan öpme de orucu bozmaz’ demek istemiştir.

Ebu Hanife’ye göre ise; oruçlu iken öpme genç insana mekruh olup yaşlıya caizdir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Müslim, Siyam 74; İbn Mâce, Siyam 19 (1685); Müsned: 6/291; Tahâvî, a.g,e, 2/90

[14] Buhârî, Savm 23, 24; Müslim, Siyam 62-65; Ebu Dâvud, Savm 33 (2382-2386); Tirmizî, Savm 31 (727-729); İbn Mâce, Siyam 19 (1683)

[15] Tahâvî, a.g,e, 2/90

[16] Bu hadise göre; kan aldıran da alan da orucunu açmış sayılmaktadır. Kan aldırmanın orucu bozmayacağı, başka rivayetlerde geçmektedir. Bu rivayetler ise, kaydettiğimiz bu hadisden daha sonra söylenmiştir. Hanefiler de bu doğrultuda hareket ederek kan aldırmanın orucu bozmayacağına hükmetmişlerdir. Kan aldırmakla orucunun bozulduğunu zanneden kimse, yer içerse gününe gün kaza eder.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Savm 43; Ebu Dâvud, Savm 28; Tirmizî, Savm 60; İbn Mâce, Siyam 18; Dârimî, Savm 26; Müsned: 3/465, 4/123, 5/157, 210, 276, 6/12; Hâkim. Müstedrek, 1/429; Beyhakî, Sünen, 4/256; Taberânî, el-Kebir, el-Evsat, 5271;Tahâvî, a.g.e, 2/98

[17] Tirmizî, Savm 60 (774)

[18] Suyûtî, el-Câmi’, H. No: 1309

[19] Buhârî, Sayd 11, Savm 22, Tıb 12, 14, 15; Müslim. Hac 27-28; Ebu Dâvud, Menasik 35; Tirmizî, Savm 60, Hac 22; Nesâî, Hac 92, 93, 95; İbn Mâce, Siyam 18, Menasik 87, Tıb 21; Dârimî, Menasik 20; Muvatta, Hac 74

[20] Nesh: Önce gelen bir hükmün, daha sonra gelen bir hükümle ortadan kalkmasına denir. Kaldırılan hükme, mensuh denilir. Kaldıran hükme de, nasih denir.

[21] Tahâvî, a.g.e, 2/100

[22] Kan alanında aldıranın da orucunun bozulduğunu belirten hadis, hicri 8. yılda söylenmiştir. Kan aldırmanın orucu bozmayacağını belirten hadis ise, hicri 10. yılda söylenmiştir.

[23] Hadis, üç meseleye temas etmektedir: 1. Ramazan ayının fazileti. 2. Resulullah (s.a.v)'in ismi anıldığında ona salavât getirmek, 3. İhtiyarlık hallerinde anne-babaya iyi davranmak. Bizi burada igilendiren ise Ramazan ayının fazileti ilgili olandır.

Ramazan ayında rahmet kapıları açılır, cehennem kapıları kapatılır, şeytanlar zincire vurulur. Bu ay boyunca tutulan oruç, rıza ve rahmet deryasına dalmayı mümkün kılabilecek yeterli bir

miktardır. Bunun için de; Ramazan ayı orucunu, Allah'ın farz kıldığına inanarak ve sevabını da Allah'tan umarak tutmak gerekmektedir. Ancak bu sayede geçmiş günahlar bağışlanır, mağfiret olunur.

[24] Hadis; yolculuk sırasında tutulan oruç ile ilgilidir. Yolculuk sırasında oruç tutma, kişiye ağır gelir. Oruç tutayım derken canından olabilir yada bir rahatsızlık geçirebilir. Bunun yanı sıra kişi, oruç tutma gücüne de sahip olabilir. O halde yolculuk sırasında kendinde oruç tutma gücü bulan kimselerin oruç tutmaları azimet, bu dudmda olmayan kimselerin ise orucu yemeleri ruhsattır. Hanefilerin görüşü bu şekildedir. Çünkü Allah, kişiye, gücünün yetmeyeceği yükü de yüklemez. Dolayısıyla da her iki şekilde oruç tutma, sevabı gerektirir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Savm 36; Müslim, Siyam 92; Nesâî, Savm 46, 47, 48; Ebu Dâvud, Savm 43; Müsned: 3/299, 318, 5/434; Tahâvî, a.g.e, 2/63; Taberânî, el-Kebir, el-Evsat; Bezzâr

[25] Bugün Müslümanlar genel olarak iki çeşit takvim kullanmaktadırlar: 1. Güneş Takvimi: 365 gün 6 saat ve 12 aydır.

2. Kameri Takvim: 355 gün ve 12 aydır. Bu aylar şunlardır: 1. Muharrem, 2. Safer, 3. Rebiülevvel, 4. Rebiülahir, 5. Cemaziyevvel, 6. Cemaziyelahir, 7. Recep, 8. Şaban, 9. Ramazan, 10, Şevvâl, 11. Zilkade, 12. Zilhicce.

Kameri takvimde aylar, 29 yada 30 gündür, Kameri takvim, Güneş takviminden 10 gün önce geldiğinden Ramazan ve hac aylarının vakitleri her yıl değişir. Kameri takvim, 36 yılda bir devir yapması sebebiyle Ramazan ve hac ibadetleri; bazen yaz, bazen kış ve bazen de diğer mevsimlere rastlar. Müminler, ilk dönemden beri oruçlarını, haclarnı ve dini hükümlerini hep Kameri takvim hesabıyla yaparlar. Bir yılda 12 ay olduğu hususu, Tevbe: 9/36'da geçmektedir.

Hadis; Ramazan orucundan sonra Şevval ayı içerisinde 6 gün daha nafile oruç tutmayı teşvik etmektedir. Böylece bir yıllık oruç tutmanın sevabı vaad edilmektedir. Alimler, bu hususu, şu şekilde açıklamışlardır:

Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de her bir hayr amelinin on misliyle kabul edileceğini (En'âm: 6/160) bildirmektedir. Öyleyse Ramazan ayında tutulan oruç, 10 ile çarpıldığında 10 ay eder. Şevval ayında tutulan 6 oruç ise, 10 ile çarpıldığında 2 ay eder. Sonuç itibariyle; Ramazan orucu + 6 günlük Şevval orucu = 12 ay eder. Bu da, bir yıla denk gelir.

Bu orucu, Şevval ayının çeşitli günlerinde tutan yada Şevval ayının ortasında veya sonuna bırakan dahi peşi peşine tutmuş gibi sevaba nail olur.

Hanefiler de, Ramazan bayramından sonra Ramazan orucuna Şevval'den 6 gün eklemenin mendub olduğunu belirtmişlerdir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Müslim, Siyam 204 (1164); Ebu Dâvud, Savm 58 (2432); Tirmizî, Savm 53 (759); İbn Mâce, Siyam 33 (1715, 1716); Müsned: 3/308, 324, 344, 5/280, 417, 419; Taberânî, el-Kebir, el-Evsat; Bezzâr; Dârekutnî

[26] "Aşure" kelimesi, sözlükte; "on" anlamına gelen "aşır" kelimesinden alınmştır. Bu konuda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.

Aşure orucu, Muharrem ayının 9. ve 10. yada 10. ve 11. günü tutulan oruçtur. Aşure orucunun iki gün tutulmasının sebebi; Yahudilerin, Muharrem ayının sadece 10. günü oruç tutmalarıdır.

Arafe günü tutulan oruç ise, kurban bayramından bir gün önce tutulan oruçtur.

Arafe günü oruç tutmamayı ifade eden hadisler, hacılar içindir. Çünkü hacılar, o gün, dua ve hac amelleriyle uğraşmaktadır. Hacı olmayanlar için ise Arafe günü oruç tutmak, müstehabtır.

Aşure günü orucu ile Arafe günü tutulan orucun, geçmiş yıla kefaret olması; küçük günahlar içindir. Arafe günü tutulan orucun, gelecek yıla da kefaret olması; kişinin, gelecek yıl içerisinde Allah'tan korkarak günah işlemekten kaçınmasıdır.

Yalnız hadis, kişinin, bugünlerde tuttuğu oruç sebebiyle küçük günahlarının bağışlanabileceğini ifade etmektedir. Büyük günahların affı, tevbeye ve Allah'a bağlı bir durumdur.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Müslim, Siyam 196; Tirmizî, Savm 46 (749), 48 (752); İbn Mâce, Siyam 40 (1731); Müsned: 5/297, 311; Taberânî, el-Kebir, el-Evsat; Heysemî, Keşfu'l-Estâr, 1/493 (H. No: 1053)

[27] Hadis; teşrik günlerinde oruç tutmanın yasak edildiğini göstermektedir. Bugünlerde oruç tutma, mutlak surette caiz değildir.

Teşrik günleri, Zilhicce ayının 11, 12, 13. günleridir. Bugünlerde kurbanetleri güneşe karşı serilerek kurutulduğu için bunlara teşrik günleri denilmiştir. Çünkü teşrik, güneşe karşı sermek anlamına gelir. Teşrik günlerinde, Arafe günü sabah namazından başlayıp bayramın 3. günü ikindi namazına kadar tekbirler getirilir.

Bugünlerde hacılar, hem duayle ve hem de hac menasikleriyle uğraşmaktadırlar. Diğer insanlar ise, kurban bayramı nedeniyle kurbanlarını kesmekteler. Böyle günlerde bayram yapma yerine kendini bayramdan alıkoyma doğru değildir. Hanefiler, bu görüştedir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Müslim, Siyam 144 (1141); Ebu Dâvud, Savm 50 (2419); Tirmizî, savm (773); İbn Mâce. Siyam 35 (1719, 1720); Müsned: 1/76, 169, 2/229, 3/451, 494, 4/152, 326, 331, 6/338, 339; Hâkim, Müstedrek, 1/434; Tahâvî, a.g.e, 2/244, 245; Taberânî, el-Kebir, el- Evsat; İbn Huzeyme, Sahih, 3/130 (H. No: 2147, 2148)

HACC VE UMRE BÖLÜMÜ

﴿ كِتَابُ الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ ﴾

131- ﴿ أَنَّه عَلَيْهِ السَّلاَمُ عَام حَجَّةِ الْوَدَاعِ أَحْرَم بِالْحَجِّ قَارِنًا ﴾

"Peygamber (s.a.v), Veda Haccı yılında ihrama, Kırân Haccı ile girmesi" ile ilgili hadisler

(Kastallânî) **"Mevâhib**"te Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447)'den naklen derki: "Kırân (Haccı ile ilgili) rivayet, 10 küsur sahabeden gelmiştir."

(Yalnız Kastallânî,) bu hadislerin, ceyyid senedlerle geldiğini de -İbn Hacer'den naklen- ilave etmiştir.

Daha sonra Kastallânî, **"Mevâhib"**de derki: "İbn Kayyim, bu hadisi rivayet eden sahabilerden 17 kişinin ismini saymıştır:

1. Hz. Aişe
2. Abdullah ibn Abbâs
3. Hz. Ömer
4. Hz. Ali
5. Hz. Osmân
6. İmrân b. Husayn
7. Berâ' b. Âzib

* * *

132- ﴿ أَمْره أَصْحَابِهِ عَام حَجَّةِ الْوَدَاعِ بِفَسْخِ الْحَجِّ إِلَى الْعُمْرَةِ ﴾

"Resulullah (s.a.v)'in, sahabilerine; Veda Haccı yılında, haccı, umreye çevirmelerini emretmesi"[1] **ile ilgili hadisler**

(Zürkânî) **“Şerhu’l-Mevâhib”**de anlattığına göre; (konu ile ilgili) bu hadisleri, 21 sahabi rivayet etmiştir.

Fakat İmâm Mâlik (ö. 179/795), İmâm Şâfiî (ö. 204/819), Ebu Hanîfe (ö. 150/767) ve Cumhur’un görüşüne göre; Resulullah (s.a.v)’in sahabilerinin, haccı, umreye çevirmeleri, (Veda Haccı) senesine özgüdür. Bu seneden sonra caiz değildir.[2]

Merfu’ olarak gelen Bilâl b. Hâris el-Müzenî[3] hadisi ile mevkuf olarak gelen Ebu Zerr[4] hadisinde, konu ile ilgili açıklayıcı bilgiler yer almaktadır.

Veli el-Irâkî (ö. 826/1422)’de derki: “Bu hadisin, ancak mevkuf olduğu söylenebilir.”

* * *

133- ﴿ أَنَّه عَلَيْهِ السَّلاَمُ حَجَّ عَامَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ رَاكِباً ﴾

“Resulullah (s.a.v)’in, Veda Haccı yılında binekli olarak hac etmesi”[5] ile ilgili hadisler

Şeyh Ali el-Adevî, Allame Halil el-Huraşî (ö. 1117/1705)’nin **“Şerhu Muhtasarı Halil”** adlı kitabına yaptığı haşiyede[6] -Müellif Halil’in sözünün yanında-, Resulullah (s.a.v)’in, binekli olarak yaptığı ilk haccı ile ilgili Şeyh Ali el-Echurî’den naklen bu konuda gelen hadislerin, **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

* * *

134- ﴿ أَنَّ وُقُوفَهُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ بِعَرَفَةَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ كَانَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ ﴾

“Resulullah (s.a.v)’in, Veda Haccı sırasında Arafat’ta Cuma günü vakfetmesi”[7] ile ilgili hadisler.”

(Kastallânî) **“İrşâdu’s-Sârî”**de ‘Kitâbu’l-Hacc’ (=Hac Bölümü’n)ün “Bâbu mâ yelbisu’l-muhrimu mine’s-siyab” (İhramlının giydiği elbise bâbın) da konu ile ilgili bu hadislerin **mütevatir** olduğunu aynen şöyle anlatmaktadır:

“(Bu hadisler,) sabittir. Fakat Resulullah (s.a.v)’in, (Veda Haccı sırasında) Cuma günü Arafat’ta vakfetmesi ile ilgili hadisler, **mütevatir**dir.”

* * *

135- ﴿ وُقُوفه عَلَيْهِ السَّلامُ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ عَلَى بَعِيرِهِ بِعَرَفَةَ وَقَوْله "أَيُّ يَوْمٍ هَذَا وَفِيهِ أَنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ" ﴾

“Resulullah (s.a.v)’in, Veda Haccı sırasında (Arafat’ta) Arafe günü devesinin üzerinde vakfetmesi ve “bu gün (ay ve belde) de kanlarınız, mallarınız (ve ırzlarınız) birbirinize (bu ayınızda bu beldenizde ve şu gününüzde nasıl haramsa, öylece haramdır….) sözü”[8] ile ilgili hadisler

Buhârî (ö. 256/870), bu hadisi şu yollardan rivayet etmiştir:

1. Ebu Bekre
2. Abdullah ibn Abbâs
3. Abdullah ibn Ömer

Aynî (ö. 855/1451)’de **“Umdetu’l-Kârî”**de derki: “Bu hadisin, (başka) geliş yolları vardır. Çünkü İbn Mende **“Müstahrec”**de, bu hadisi, 17 saha-biden nakletmiştir.” (Aynî’nin sözü burada bitmektedir.)

* * *

136- ﴿ رمي الْجِمَار فِي الْحَجِّ بِسَبْعِينَ حَصَاةً ﴾

“Hac sırasında cemrelere 70 tane çakıl taşı atma”[9] **ile ilgili hadisler**

Râfiî (ö. 623/1226) **“Şerhu’l-Kebîr”**de bu hadislerin **mütevatir** olduğunu aynen şöyle anlatmaktadır:

“Hac sırasında cemrelere atılan 70 çakıl taşın toplamı şöyledir: Kurban kesme günü Akabe Cemresine 7 çakıl taş atılır. Teşrik günlerinin[10] her birinde 3 cemrenin her birine 7 çakıl taşı olmak üzere toplam 21 çakıl taşı atılır. Bununla ilgili sözlü ve fiili nakil, mütevatirdir.”

Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447) **“Tahrîcu Ehâdisi’r-Râfiî”**de konu ile ilgili olarak şöyle der:

“Bu (anlatılan), musannif Râfiî’nin söylediği gibidir. Bunu (yani cemrelere bu taşların nasıl ve ne şekilde atıldığını) açıklayıcı mahiyetteki bu hadisler, ileride nakledilecektir.”

* * *

137- ﴿ أَنَّه عَليهِ الصَّلاةُ والسَّلامُ لَمْ يَزَلْ يُلَبِّي بَعْدَ عَرَفَةَ إِلَى أَنْ رَمى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ ﴾

“Resulullah (s.a.v), Arafat’ta vakfe yaptıktan sonra Akabe Cemresini taşlayıncaya kadar telbiyeye devam etmesi”[11] **ile ilgili hadisler**

Bu hadisler, şu yollardan gelmiştir:

1. Hz. Ali
2. Fadl b. Abbâs
3. Abdullah ibn Abbâs
4. Üsâme b. Zeyd
5. Abdullah ibn Mes’ud

Tahâvî (ö. 321/933) **“Şerhu Meâni’l-Âsâr”**da konu ile ilgili olarak aynen şöyle der:

“Resulullah (s.a.v)’in Arafat’tan sonra ‘Büyük Şeytanı’ (=Cemretu’l-Akabe’yi) taşlayıncaya kadar telbiye yaptığı ile ilgili rivayetler, **mütevatir** olarak gelmiştir.”

Daha sonra Tahâvî (ö. 321/933), bu hadisleri, senedleriyle birlikte nakletmiştir. Devamla da derki: “Bu rivayetlerin düzeltilmesi gerekmektedir. Çünkü ‘Büyük Şeytanı’ (=Cemretu’l-Akabe’yi) tamamlayıncaya kadar ki telbiye vakti, Nahr (=Kurban bayramının birinci) günüdür.”

* * *

138- **﴿ أَمْره عَلَيْهِ السَّلاَمُ لِأَصْحَابِهِ حِينَ أَهْلِ هِلاَلِ ذِي الْقَعْدَةِ مِنْ سَنَةِ سَبْعٍ أَنْ يَعْتَمِرُوا قَضَاءً لِعُمْرَتِهِمْ الَّتِي صَدَّهُمُ الْمُشْرِكُونَ عَنْهَا بِالْحُدَيْبِيَةِ وَأَنْ لاَ يَتَخَلَّفَ أَحَدٌ مِمَّنْ شَهِدَ الْحُدَيْبِيَةَ ﴾**

“Hicretin yedinci yılı Zilkade ayının hilalinin doğuşuna yakın müşriklerin, Hudeybiye’de, Müslümanların (yapmak istedikleri umreden alıkoymaları üzerine) Peygamber (s.a.v)’in, sahabilerine; umrelerini kaza olarak yapmalarını emretmesi ve Hudeybiye’ye gelen sahabilerin hiç birinin bu umreyi yapmaya yanaşmaması”[12] **ile ilgili hadisler**

(Kastallânî) **“Mevâhibu’l-Ledûniyye”**de, Hâkim (ö. 405/1014)’in **“İklîl”** adlı kitabından naklen anlattığına göre; bu konu ile ilgili haberler, **tevatür**dür. Fakat Hafız (İbn Hacer), **“Tahrîcu Ehâdisi’r-Râfiî”**de, bunu, sadece Vâkidî (ö. 206/821 - 209/824)’nin **“Meğâzi”** adlı kitabında bir topluluğun bir meşayih’ten naklettiği rivayeti aktarmıştır.

Vâkidî (ö. 206/821 - 209/824) dedi ki: “Bu husus, sahih haberlere ve meğazi alanında söz sahibi bir çok musannifin görüşlerine ters düşmemektedir.”

* * *

139- ﴿ عُمْرَةٌ فِي رَمَضَانَ تَعْدِلُ حَجَّةً ﴾

"Ramazan ayında yapılan umre, bir hacca bedeldir"[13]

Suyûtî (ö. 911/1505) **"el-Ezhâr"**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Câbir b. Abdullah
2. Yusuf b. Abdullah ibn Selâm
3. Ümmü Ma'kil
4. Abdullah ibn Abbâs
5. Vehb b. Hanbeş
6. Ebu Ma'kil
7. Hz. Ali
8. Enes
9. Abdullah ibnu'z-Zubeyr
10. Urve el-Bârikî
11. Ebu Tuleyk
12. el-Ahmerî
13. Bekr b. Abdullah el-Müzenî (mürsel olarak)
14. İkrime (mürsel olarak)
15. Mücâhid (mürsel olarak)
16. Fadl b. Abbâs

Toplam, 16 kişi.

* * *

140- ﴿ أَنَّه عَلَيْهِ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ تَزَوَّجُ مَيْمُونَةَ وَهُوَ حَلاَلٌ ﴾

"Hz Peygamber (s.a.v)'in ihramsız iken Meymûne ile evlenmesi"[14] **ile ilgili hadisler**

Zürkânî (ö. 1122/1710) **"Şerhu'l-Muvatta"**da 'Kitabu'l-Hacc' (=Hac Bölümü'n)ün 'Nikâhu'l-muhrim' (=İhramlının evlenmesi) bahsinde derki:

"İbn Abdilberr dedi ki: 'Hz. Peygamber (s.a.v)'in ihramlı iken **Meymûne ile evlenmesi** ile ilgili rivayet, şu yollardan **mütevatir** olarak gelmiştir:

1. Meymûne (nin kendisi)
2. Ebu Râfi'
3. Süleymân b. Yesâr
4. Yezîd el-Esamm. (Bu, Meymûne'nin kız kardeşinin oğludur. Sahabeden biri olduğunu bilmiyorum.)

Rivayet edildiğine göre; Resulullah (s.a.v)'in Meymûne ile evlenmesi, Abdullah ibn Abbâs rivayeti[15] ile yine Yezîd el-Esamm'ın bizzat kendisinin rivayetine çelişik olarak nakledilen rivayet hariç,[16] ihramlı ikendir. Bir topluluğun naklettiği rivayete dayanma, (insanı) daha ümitli yapmaktadır. Çünkü bir kimsenin yanılgıya düşme olasılığı daha kolaydır."

a. Meymûne Hadisi.[17]

Bu hadis; Müslim ile bir çok hadis kitabında geçmektedir.

b. Ebu Râfi' Hadisi.[18]

Bu hadis; İmam Ahmed, Tirmizî, Nesâî, İbn Huzeyme ile İbn Hibbân'da geçmektedir.

c. Süleymân b. Yesâr Hadisi.[19]

Bu hadis; İmam Mâlik'in **"Muvatta"** adlı kitabı ile İmam Şâfiî'nin kitabında geçmektedir.

d. Yezîd el-Esamm Hadisi.[20]

Bu hadis; Yûnus b. Bükeyr'in **"Ziyâdâtu'l-Meğâzi"** adlı kitabı ile bir çok kitapta geçmektedir.

Yine bu hadis, şu yoldan da gelmiştir:

5. Safiye bint. Şeybe

Bu hadisi de, İbn Sa'd (ö. 234/848) rivayet etmiştir.

Yine de doğruyu en iyi bilen Cenab-ı Allah'tır.

* * *

---

[1] Resulullah (s.a.v) hicretin 10. yılında halka haccedeceğini duyurdu. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v) Zilkade ayının sonlarına doğru sahabileriyle birlikte Medine'den Mekke'ye doğru yola çıktı. "Serif" denilen yere geldiklerinde Resulullah (s.a.v), sahabilerine; beraberinde kurbanı bulunmayanların, haclarını umreye çevirebileceklerini, kurbanı bulunanın ise haccını umreye çeviremeyeceğini bildirdi. Mekke'ye varınca kesinlikle kurbanı beraberinde olmayanların, haclarını, umreye çevirmelerini ve ihramdan çıkmalarını, kurbanı beraberinde olanlarınise ihramda kalmalarını emretti. Haccın fesh edilerek umreye çevrilmesini Resulullah (s.a.v)'den 14 sahabe rivayet etmiştir. Bunlar; 1. Hz. Aişe, 2. Hafsa, 3. Hz. Ali, 4. Hz. Fatıma, 5. Esma bint. Ebi Bekr, 6. Câbir b. Abdullah, 7. Ebu Saîd el-Hudrî, 8. Berâ b. Âzib, 9. Abdullah ibn Ömer, 10. Enes, 11. Ebu Musa el-Eş'arî, 12. Abdullah ibn Abbâs, 13. Sebra b. Ma'bed el-Cühenî, 14. Sürâka b. Mâlik el-Müdlicî.

Hz. Peygamber (s.a.v)'in, sahabilerine; haccı, umreye çevirmelerini emretmesi şöyle açıklanmaktadır: Araplar cahiliye döneminde hac ayları içinde umre yapmanın yeryüzünde en büyük günahlardan sayıldığına inanıyorlardı. Sahabilerde, bunu bu şekilde biliyorlardı. İşte Resulullah (s.a.v) bu inancı üç mertebeyle yok etti: 1. Önce ihramlanırken dileyen umre, dileyen de hacca ihramlansın diye serbest bıraktı. 2. "Serif" denilen yerde bunu "kurbanı olmayan kimse istiyorsa haccını umreye çevirsin" diye bir derece artırdı. 3. Mekke'deki Safa ve Merve'den kurbanı olmayan herkese bunu vacip yaptı.

[2] Resulullah (s.a.v) sahabileriyle birlikte Mekke'ye doğru hac için yola çıktıklarında ilk önce sadece hacca niyet edildiği halde, sonradan hac umreye çevrilmiş, umreden sonra tekrar hacca geçilmişti. Alimler, haccı feshederek umre yapma keyfiyetinin sadece Resulullah (s.a.v)'in sahabilerine özgü bir durum olduğunu ifade etmişlerdir. Bakara: 2/196'da hacca niyet edenlerin haccı tamamlamaları emredilmiş olması, hactan umreye geçmek mümkün değildir. Bugün hacılar, mikat yerinde ne çeşit hac yapacaklarsa niyetlerini belirtmeleri gerekir. Haccın umreye çevrilmesi sadece o yıla aittir. Abdullah ibn Abbâs ise, bu görüşün aksini savunmuştur.

[3] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 2/194

[4] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 2/194

[5] Haccın farz oluşunu bildiren emir inince, Resulullah (s.a.v), hiç gecikmeden hacca hareket etti. Çünkü haccın farz edilmesi ta dokuzuncu ve onuncu yıla kadar gecikmişti. Her ne kadar “Hac ve umreyi Allah için tamamlayın” (Bakara: 2/196) ayeti hicri 6. Hudeybiye anlaşması ylı inmiş ise de onda haccın farz edilişi yoktu. Bu ayetteki emir; haccın, hac ve umrenin ikisini de başladıktan sonra tamamlamaya aittir. Haccın farz kılınması ile ilgili değildir.

Haccın farz olduğunu belirten ayet, Âl-i İmrân: 3/97’dir. Resulullah (s.a.v), hicretin 6. yılında hac için değil, umre için Mekke’ye gitmişti. O yıl yapılamayan umre, ertesi yıl kaza edildi. Hicretin 9. yılında haccı farz kılan Âl-i İmrân: 3/97 ayeti inince, Resulullah (s.a.v), Hz. Ebu Bekr’i hac emiri tayin ederek onu sahabileriyle birlikte hacca gönderdi. Ertesi yılda kendisi gidip hac yaptı ki, bu hacca, “Veda Haccı” denir.

Resulullah (s.a.v)’in, Medine’ye hicretinden sonra bir defa hac ettiği hususunda ittifak vardır. Bunun, hicri 10. yılda olduğu da tartışışmasızdır. Ama hicret öncesi hac edip etmediği meselesi ihtilaflıdır. Bir rivayette; Resulullah (s.a.v), hicretten önce üç defa hac etmiştir (Tirmizî, İbn Mâce, Dârekutnî, Hâkim).

İşte Resulullah (s.a.v), hicretin 10. yılında sahabileriyle birlikte yaptığı Veda Haccını, binekli olarak yapmıştı. Resulullah (s.a.v)'in Veda Haccını binekli olarak yapmasıyla ilgili rivayetler, Resulullah (s.a.v)'in hac yapışını anlatan hadisler de geçmektedir. Bu da, Resulullah (s.a.v)'in binekli olarak hac yapmasının manevi mütevatir olduğunu göstermektedir.

[6] Şeyh Ali el-Adevî, Allame Halil el-Huraşî'nin **"Garamiye"** kasidesini nazmen ihtisar edip sonra da şerhe ettiği kitabına bir haşiye yazmıştır. Aslında Garamiye kasidesini, İbn Fereh yazmıştır. Halil el-Kureşî ise, bu şerh ettiği esere, **"Zübdetü'l-fikr fi mustalahi'l-haber"** adını vermiştir.

[7] "Vakfe" kelimesi, sözlükte; durmak demektir. Hacc terimi olarak ise; haccın farzlarında birini ifade eder.

Hacc ibadetinin iki vakfesi vardır:

1. Arafat Vakfesi: Bu rükündur. Vakfe deyince, ilk akla gelen budur. Bu, herhangi bir sebeple eksik oluyorsa, hacc sahih olmaz. Daha sonraki yılda yenilenmesi gerekir.
2. Müzdelife Vakfesi: Bu, rükun değildir, vaciptir. Herhangi bir sebeple eksik olduğu takdirde kurban keserek hactaki eksiklik giderilebilir. Haccın daha sonraki yılda iadesi gerekmez.

Arafat Vakfesinin sahih olması için üç şart vardır:

a. İhramlı olmak

b. Arafat sınırları içinde vakfeyi yapmak

c. Zilhicce'nin 9. günü güneşin öğleden tepe noktasına ulaşma anından Zilhicce'nin 10. günü tan yerinin ağarmasına kadar olan vakittir. Bu vakit içinde Arafat'ta bulunmak esastır. Şuur, niyet, bilgi aranmaz. Bu vakit içinde Arafat'ta bir an olsun durmak yeter.

Resulullah (s.a.v), Arafat'ta Cuma günü bineğinin üzerinde insanlara bir hutbe okuyup konuşmasında İslam'ın temel esaslarını açıkladı. Şirk ve cahiliye adetlerini, o konuşmasıyla çökertti. O hutbede; dinlerin haramlığında ittifak ettiği kan, mal ve ırz gibi hakların çiğnenmesinin haram oluşunu ilan etti. Cahiliye dönemi fazinin hepsini kaldırdı. Kadınlara iyi davranılmasını tavsiye etti. O hutbede Muhammed ümmetine, Allah'ın kitabına sımsıkı sarılamalrını haber verdi. Sonra onlara kendi yaptığı tebliğden kıyamet günü sorulduğunda ne diyeceklerini sordu. Onlarda, tebliğ yaptığını, Allah'ın emanetini yerine getirdiğini söylediler. O zaman şahadet parmağını göğe doğru kaldırıp onları üç kere şahit tuttu. Sonunda ise; orada bulunanların, bulunmayanlara bunu tebliğ etmelerini onlara emretti.

Hutbe bitince, Bilâl'e ezan okumasını emretti. O da ilk önce ezan okudu. Ardından da namaz için kamet getirdi. İlk önce öğleyi, kıraati gizliyerek iki rekat kıldı. Sonra tekrar kamet getirdi. İkindiyi de aynen iki rekat kıldı. Beraberinde bulunanlarda cem ederek namazlarını kıldılar. O gün, Cuma idi.

İslam Tarihi'nde bu hutbe; "Veda Hutbesi" olarak bilinir. Arafat'ta vakfenin hikmeti şudur: Müslümanların aynı zaman ve mekanda, Allah'ın rahmetini arzulayarak samimiyetle dua ve niyaz ederek yalvarıp yakararak bir araya gelip toplanmalarını, bereketlerin inmesi hususunda büyük etkisi olur. Bu sebeple şeytan, o gün, son derece hakir ve perişan olur. Ayrıca Müslümanların bir tek vücut halinde bu kutsal mekanda toplanmaları bir tür gövde gösterisi mahiyetindedir.

[8] Resulullah (s.a.v), hicretin 10 yılında Veda haccı sırasında Arafat'ta devesinin üzerinde vakfetmişti. Zaten Resulullah (s.a.v), Veda haccı sırasında devesinin üzerinde hep binekli olarak hac etmişti.

Resulullah (s.a.v)'in hutbe okuduğu yer, vakfe yaptığı yer değildi. Nemire'de konaklamış, Arafat'taki Arafe'de hutbe okumuştur. Hutbeyi, devesi "Kusva"nın üzerinde okumuştur.

Arafat, geniş vadinin tüm adıdır. Arafe, oradaki Rahmet tepesi ile diğer tepeciklerin adıdır. Resulullah (s.a.v), işte bu Arafe'de hutbeyi okumuştur. Genelde Arafat ile Arafe birbirine karıştırılır. Fakat Arafe'nin, Arafat'ın bir parçası oldupu da unutulmamalıdır.

Resulullah (s.a.v), Arafe'de, öğle ile ikindi namazını cem ederek kıldı. Daha sonra devesi Kusva'ya binip vakfegaha geldi. Rahmet dağının eteğinde, kayaların yanında durup kıbleye

döndü. O sırada devesinin üzerinde idi. Duaya ve yalvarmaya başlayıp bunu gün batana kadar sürdürdü. İnsanlara, Urane vadisinin ortasından yukarı çıkmalarını emredip Arafat'ın, kendi vakfe yaptığı yere mahsus olmadığını, aksine Arafat'ın her tarafının vakfegah olduğunu belirtti.

Resulullah (s.a.v)'in Arafat'taki Arafe'de verdiği hutbe, İslam Tarihi'nde "Veda Hutbesi" olarak bilinir. Bu hutbe, bir çok sahabe tarafından rivayet edilmiştir. Hutbe, içerik olarak önemli bir yapıya sahiptir. Çünkü hutbe, ciddi meselelere temas etmekte ve o güne kadar ele alınmamış olan bir çok cahili uygulamaya son verilmiştir. Veda Hutbesi, İslam'ın, "İnsan Hakları" veya "Kadın Hakları" beyannamesi olarak değerlendirilmektedir.

Araplar, Hz. İbarhim ile oğlu Hz. İsmail'den beri yılın dört ayında kan akıtma, yol kesme, savaş gibi şeylerin haram olduğu hususunda riayet gösterirlerdi. Bu aylar; Recep, Zilkade, Zilhicce, Muharrem'dir.

Zilhicce'nin 9-13 günleri, teşrik günleridir. Bu nedenle de bu günlerde kan akıtmak, savaş, baskın, yol kesme, gibi hususlar haram kabul edilmekteydi.

İşte Resulullah (s.a.v), insanların; kan, mal ve ırzlarının da bu gün, ay ve beldede haram olması gibi ebediyen haram olduğunu belirtmiştir.

[9] "Cemre" kelimesi, sözlükte; ateş koru, közü, küçük çakıl taşı gibi anlamlara gelir. Burada ise haccın şartlarından olan cemre ve cemrelerin atıldığı yer anlamındadır.

Akabe, ilk ve orta diye üç cemre vardır. Cemrelerin üçü de, Mina'dadır. Akabe (=Büyük) cemre, kurban kesme günü taşlanır. Bu, Müzdelife'den Mina'ya gelindiğinde yapılır.

İlk ve orta cemreler, Hayf mescidinin yukarısındadır.

Cemrelere taş atılırken, Allah'a hamd ve sena edilir, tekbir ve tahlil getirilir. Hz. Peygamber (s.a.v)'e salat ve selam okunur. Ayrıca arzu edilen başka dualarda okunur. Dua edilirken, eller havaya kaldırılır.

Cemrelere taş atma, bayramın birinci günü başlanır. İlk önce Akabe cemresinden 7 taş atılır. İkinci, üçüncü ve dördüncü günü, her üç cemreye birden 21 tane taş atılır. Böylece toplam sayı, 70'e ulaşır.

[10] Teşrik günleri; Zilhicce ayının 9, 10, 11, 12, 13 günleridir. Bu günlerde, beş vakit farz namazların ardından teşrik tekbirleri getirilir. Bu, Arafe günü sabahından, bayramın dördüncü günü akşamına kadar olan 5 gün ve 23 vakittir.

[11] "Telbiye" kelimesi, "Lebba"dan gelir. Üstten gelen bir emre yada davete karşı aralıksız icabet anlamını taşır. Telbiye şu şekilde yapılır:

"Lebbeyk! Allahüme lebbeyk. Lebbeyke lâ şerîke leke lebbeyk. İnne'l-hamde ve'n-ni'mete leke ve'l-mülk. Lâ şerîke lek"

Anlamı: "Buyur' Allahım buyur. Senin emrine koştum. Senin ortağın yoktur buyur. Hamd, sana mahsustur. Nimet ve mülk, Senindir. Senin ortağın yoktur."

Bu telbiye şekli, İslamî'dir. Cahiliye Araplarınkinden farklıdır. Bu telbiye şeklini, Hz. Peygamber (s.a.v)'e, Cebaril öğretmişti.

Telbiyeyi, erkekler yüksek sesle söylerler. Kadınlar da alçak sesle söylerler.

Telbiye, ihrama büründükten sonra inişlerde, yokuşlarda, başkalarıyla konuşmalarda, gecenin veya gündüzün gelmesinde, oturmalarda, kalkamlarda, namazların ardından, bi şeye binerken, mescid gibi her değişiklikte tekrar edilir. Her tekrar, peşpeşe üç kere yapılır. Telbiyeden sonra dua edilir.

Telbiyeye, hacılar, Akabe Cemresindeki şeytan taşlama anına yani bayramın birinci günü sabahına kadar devam ederler. Umre yapanlar da, tavafa başlayıncaya kadar devam ederler.

Buraya kadar telbiye ile ilgili anlatılanlar, Hz. Peygamber (s.a.v)'in uygulamasından alınmıştır.

Telbiyedeki hikmet şudur: Telbiye, Allah'ın nişanelerindendir. Çünkü telbiyede, Allah'ın adının yüceltilmesi vardır.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Hacc 266, Cihad 126; Müslim, Hacc 266, 267, 268 (1281-1283); Tirmizî, Hacc 78 (918); Ebu Dâvud, Menasik 27 (1815), 28 (1817); Nesâî, Hacc

216, 220, 228, 229; Müsned: 1/214; Hâkim, Müstedrek, 1/462; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 2/224, 226

[12] Hz. Peygamber (s.a.v), hicretin 6. yılı Zilkade ayında umre yapmak amacıyla 1500 kadar sahabisiyle birlikte Mekke'ye doğru yola çıkmıştı.Zulhuleyfe denilen yere geldiklerinde Hz. Peygamber (s.a.v), kurbanını işaretleyip boynuna belleğini takar ve umre için ihramını giymişti. Müslümanlar, Hudeybiye'ye geldiklerinde, Kureyşliler, onların, oraya gelip konmasından korkmuşlardı. Müslümanların hangi amaçla geldiklerini öğrenmek kastıyla ilk önce Urve b. Mes'ud'u göndermişlerdi. Bundan bir şey elde edememişlerdi. En sonunda Süheyl'i göndermişleri. Yapılan görüşme sonucunda, Müslümanlar ile Kureyşliler arasında bir sulh anlaşması yapıldı.

Bu anlaşma gereği; müslümanlar, umrelerini bu yıl değil de gelecek yıl silahsız olmak kaydıyla Mekke'ye 3 gün umre yapmalarına karar verildi. Anlaşma metninin yazılması bitince, Hz. Peygamber (s.a.v); "Kaklın! Kurbanlarınızı kesin, sonra da traş olun" emrini üç kez verdi. Fakat hiç bir kimse yerinden kımıldamadı. Ümmü Seleme'nin tavsiyesi üzerine Hz. Peygamber (s.a.v), hiçbir kimseyle konuşmadan kurbanını kesti ve berberini çağırıp traş oldu. İnsanlar bu dudumu görünce, kalkıp kurbanlarını kestiler ve birbirlerini traş ettiler.

Bu umrede, tavaf ve sa'y yapılmamıştı. Ama kurban kesilmiş, traş olunmuş ve ihramdan çıkılmıştı. Yapılan bu umre, kaza umresi değildi. Gelecek yılki umre vacip de değildi. Çünkü ertesi yıl yapılan kaza umresinde sayısı daha da azdı. Ertesi yuıl yapılaması kabul edilen umre, anlaşma gereği, Kaza Umre'sidir. Yalnız bu umrenin, kaza mı olduğu, yoksa başlı başına bir umre mi olduğu konusunda alimler iiki ayrı görüşe ayrılmışlardır.

Hanefilere göre; bu umre, Kaza Umre'siydi.

Alimler, Hz. Peygamber (s.a.v)'in hicretten sonra dört defa umre yaptığını belirtmişlerdi. Bunlar;

1. Hudeybiye yılı yapılan umre.

2. Kaza Umre'si. Buradaki kaza, sulh yapıldığı yıl niyet edildiği halde yapılamayan umrenin kazası olduğunu ifade etmez. Çünkü Hudeybiye yılı yapılan umre, başlı başına bir umre idi. Buradaki kaza, anlaşma gereği yapılan umre anlamını taşır. Çünkü kaza kelimesi, burada, "anlaşma" anlamına gelen "mukâza"dan gelmektedir. Buna, "Anlaşma Umre"si demek daha uygun olur.

3. Cirane'de yaptığı umre.

4. Veda haccı sırasında Haccı Kıran ile yaptığı umre.

[13] Umre: Belli zamanda değil de yılın herhangi bir zamanında ihramlı olarak Kabe'yi tavaf etmek ve Safa ile Merve tepeleri arasında sa'y yapmak (=koşmak)tır. Yalnızca Arafe günü ile Kurban bayramının dört günü içinde umre yapmak mekruhtur.

Hadis; Ramazan ayında yapılan umrenin sevap itibariyle hacca denk olur. Bu yönüyle hacla ortaklık eder. Fakat bu umre, hiçbir şekilde farz olan haccın yerini tutmaz. Ramazan ayının rahmet, bereket ve oruç ayı olması hasebiyle bu ayda yapılan umrenin sevabının fazla olduğu belirtilmektedir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Umre 4, Sayd 26; Müslim, Müslim, Hacc 221, 222; Ebu Dâvud, Menasik 79; Tirmizî, Hacc 93, 94; Nesâî, Sıyam 6; İbn Mâce, Menasik 45 (2993); Dârimî, Menaik 40; Muvatta, Hacc 66; Müsned: 3/352, 361, 397, 4/35, 177, 186, 6/375, 405, 406; Taberânî, el-Kebir; Bezzâr

[14] Resulullah (s.a.v)'in evlendiği son eşi, Meymûne'dir. Resulullah (s.a.v), Umretu'l-Kaza'yı yaptıktan sonra Mekke'de yaptığı evlenmedir. Fakat kesin olarak ne zaman evlendiği hususunda görüş ayrılığı vardır.

Meymûne'nin asıl adı, Berre idi. Resulullah (s.a.v), onunla evlendikten sonra onun ismini "Meymûne" diye değiştirdi.

Resulullah (s.a.v)’in, Meymûne ile ihramlı mı, yoksa ihramsız mı olarak evlendiği hususunda görüş ayrılığı vardır.

Resulullah (s.a.v)’in, ihramlıyken Meymûne’yle evlendiğine dair rivayet, Abdullah ibn Abbâs’a dayanmaktadır.

Hanefiler, ihramlının nikah akdi yapmasının caiz olduğunu belirtmişlerdir. Hanefiler, bu konuda ihramlının nikah akdini değil de cinsel ilişkiyi söz konusu etmişlerdir.

Bazı alimler de, bu ihtilafı çözüme şöyle ulaştırmaktadır: Resulullah (s.a.v), hicir 7. yılın Zilkade ayında Umretu’l-Kaza için Mekke’ye giderken “Serîf” denilen yerde Meymûne’yle ihramlı olarak nikah akdi yapmış, dönüşte ihramdan çıkmış olarak yine “Serîf”te gerdeğe girmişti.

[15] Buhârî, Nikah 30; Müslim, Nikah 46; Ebu Dâvud, Menasik 38 (1844); Tirmizî, Hacc 24 (844); Nesâî, Menasik 90, Nikah 37; İbn Mâce, Menasik (1965)

[16] Tahâvî, Şerhu Meâni’l-Âsâr, 2/271

[17] Müslim, Nikah 48; Ebu Dâvud, Menasik 39; Tirmizî, Hacc 24; İbn Mâce, Nikah 45; Müsned: 6/333, 335

[18] Nesâî, Menasik 90; Tirmizî, Hacc 23; Müsned: 6/393 (Ebu Râfi’, Resulullah (s.a.v)’in azatlısıdır.)

[19] Muvatta, Hacc 22- 69; Tahâvî, a.g.e, 2/270 (Süleymân b. Yesâr, Meymûne’nin azatlısıdır.)

[20] Müslim, Nikah 46; Tahâvî, a.g.e, 2/269, 270

HAYVAN KESİMİ[1] BÖLÜMÜ

﴿ كتاب الذكاة ﴾

141- ﴿ نَحْرُ الْإِبِلِ وَذَبْحُ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ ﴾

“Deveyi, ‘nahr’ (= ense veya göğse yakın yerden kesme) ve sığır ile koyunu ise ‘zebh’ (= boğazdan kesme) yöntemiyle kesme”[2] ile ilgili hadisler

(Merginânî) **“Hidâye”** adlı kitabında konu ile ilgili hadislerin **mütevatir** olduğunu aynen şöyle anlatmaktadır:

“Deveyi, **‘nahr’** (= ense veya göğse yakın yerden kesme) ve sığır ile koyunu ise **‘zebh’** (= boğazdan kesme) yöntemiyle kesmek, müstehabtır. Ancak deveyi, sığır ile koyun gibi ve koyunu da deve gibi kesmek, mekruhtur. Açıklanan şekildeki kesimin müstehab olması, ‘**mütevatir** sünnete’ uygun olmasından ve damarların her birisinde uygun görülen kesim yerlerinde toplanmasından kaynaklanır. Uygun görülenin dışındaki kesimin mekruh oluşu, (bu konudaki) sünnete muhalefet etmekten kaynaklanır.”

* * *

142- ﴿ ذَكَاةُ الْجَنِينِ ذَكَاةُ أُمِّهِ ﴾

“(Kesilen hayvanın karnındaki) ceninin[3] kesimi, annesinin kesimi ile gerçekleşir”[4]

Bu hadis, şu yoldan gelmiştir:

1. Ebu Saîd el-Hudrî[5]

Bu konuda şu yollardan da hadis gelmiştir:

2. Câbir
3. Ebu Ümâme
4. Ebu’d-Derda’
5. Ebu Hureyre

Bunu, Tirmizî söylemiştir. Yine bu konuda şu yollardan da hadis gelmiştir:

6. Hz. Ali
7. Abdullah ibn Mes’ud
8. Berâ b. Âzib
9. Ebu Eyyûb
10. Abdullah ibn Ömer
11. Abdullah ibn Abbâs
12. Ka’b b. Mâlik

Beyhakî (ö. 458/1066), bu hadisi, bir grup sahabeden mevkuf olarak rivayet etmiştir.

Bu konuda daha geniş bilgi için İbn Hacer (ö. 852/1447)’in **“Tahrîcu Ehâdisi’r-Râfiî”** adlı kitabı ile **“Tahrîcu Ehâdisi’l-Hidâye”** adlı kitabına bakabilirsiniz.

* * *

143- ﴿ اَلتَّسْمِيَة عِنْدَ الذَّكَاةِ ﴾

“Hayvan kesimi sırasında Besmele getirme”[6] ile ilgili hadisler

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Adiy b. Hâtim
2. Ebu Sa’lebe
3. Râfi’ b. Hadîc ve daha bir çokları

(Gazzâlî) **“İhyâ”** adlı eserinin ‘Kitâbu’l-helâl ve’l-harâm fi’l-kelâm ala’l-verâ’ (=Şüpheli şeylerden kaçınma ile ilgili helaller ve haramlar bölümü’n)

de aynen şöyle der:

“İmam Şâfiî’nin görüşüne göre; her ne kadar (ister sehven olsun, ister kasten olsun) Allah’ın ismi anılmadan kesilen hayvanın etini yemek caiz ise de,[7] besmelesiz kesilen hayvanın etini yemekten kaçınmakta, verâ’[8]dandır. Çünkü hayvanı keserken besmele getirmenin vacip oluşunda ayet açıktır ve bu husustaki haberler, mütevatir derecesindedir. Resulullah (s.a.v)’e, av etinden yiyip yememeyi soran herkese:

﴿ إِذَا أَرْسَلْتَ كَلْبَكَ الْمُعَلَّمَ وَذَكَرْتَ عَلَيْهِ اسْمَ اللّٰهِ فَكُلْ ﴾

“Av için yetiştirilmiş köpeğini, Allah’ın ismini anarak salıverdiğin za-man onun getirdiği avı ye”[9] buyurmuştur.

Bu hadis, Resulullah (s.a.v)’den tekrar tekrar rivayet edilmiştir. Kesilecek hayvanın besmele çekilerek kesilmesi, meşhur olmuştur. Bütün bunlar, hayvanı kesme sırasında besmele getirmenin şart olmasını kuvvetlendirmektedir.” (Gazzâlî’nin sözü burada bitmektedir.)

* * *

144- ﴿ تَسَمُّوا بِاِسْمِي وَلاَ تَكَنَّوْا بِكُنْيَتِي ﴾

“İsmimi, (çocuklarınıza) isim olarak koyabilirsiniz. Fakat künyemi, (kendinize ya da çocuklarınıza) künye yapmayın”[10]

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Enes b. Mâlik
2. Câbir b. Abdullah

(Münâvî) **“Teysîr”** adlı kitabında konu ile ilgili olarak der ki: “Bu konudaki bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

3. Abdullah ibn Abbâs ve daha bir çokları”

(Derim ki:) Bu hadis, şu yoldan da gelmitir:

4. Ebu Hureyre

Tahâvî (ö. 321/933) **"Şerhu Meâni'l-Âsâr"**da bu hadisi çeşitli yollarla Ebu Hureyre'den nakletmiştir. Nitekim bu hadisi, (yine çeşitli yollarla) Câbir'den de nakletmiştir. Bu hadisi, (Ebu Hureyre ile Câbir'den) peşpeşe sıraladıktan sonra şöyle der:

"Bu nedenle Resulullah (s.a.v), kendi künyesiyle künyelenmeyi (insanlara) yasaklamıştır. Fakat kendi ismiyle isimlenmeyi serbest bırakmıştır. Bu, Resulullah (s.a.v)'den açık bir şekilde **mütevatir** olarak gelmiştir. Dolayısıyla da bu, Resulullah (s.a.v)'e ters düşen bir özelliği göstermektedir."[11]

Yine de doğruyu en iyi bilen Cenab-ı Allah'tır.

* * *

---

[1] "Tezkiye" kelimesi, zebh (=kesmek) ve nahr (=boğazlamak) anlamına gelmektedir. Masdar olarak, zekât kelimesi kullanılır. Tezkiye'nin aynı zamanda "temizlik" ve "nema" manaları da vardır.

Burada temizliğin; hayvanın, kesilerek etinin temiz kılınması" diye anlayabiliriz. Çünkü İslami şartlara göre uymadan öldürülen hayvanın eti temiz değildir.

Boğazlamak, yenmeye elverişli olan hayvanı helal kılar. Çünkü yüce Allah'ın, "Ancak boğazladıklarınız müstesna" (Mâide: 5/3) ayeti bunu göstermektedir. Boğazlamak; temiz olan eti, pis olan kandan ayırdığı için helal olur. Şu halde boğazlamak, helal olmayı ifade ettiği gibi, yenmesi caiz olanın ve olmayanın temizlenmesini de ifade eder.

[2] "Zebh" ve "Nahr", iki ayrı kelime ise de, Cumhura göre; aynı manada eş anlamlı olarak kullanılır. Ancak "Nahr" genellikle deve kesimini ifade için kullanılır. Bir hayvanın göğsü üzerinden bıçakla vurup boğaz damarlarını kesmek anlamına gelir.

"Zebh" ise; diğer bütün hayvanların kesilemsini ifade için kullanılır. Meşru olan "zebh", hayvanın nefes borusu (=hulkum) ile yemek borusunu (=meri), bir de bunlar arasında yer alan "vedec" denilen iki kan damarını kesmekten ibarettir. Bu dört şeyden üçünün kesilemesi, Ebu Hanife'ye göre "şer'i zebh"in tahakkuku için yeterlidir.

Zebh meselesi; yiyeceklerimiz ile gıdalarmızla ilgili önemli bir konuma sahiptir. Yiyecek ve gıda ile ilgili önemli kaidelerin çoğu, kesim meseleleriyle ilgilidir. Gıda maddelerinin ve hayvan mamüllerinin evrensel bir boyut kazandığı, kitlesel işlenmiş gıda imalatının yapıldığı günümüzde müminler daha dikkatli olmaya, önüne çıkan veya gıda satan market ve dükkanlardan satın aldığı hazır yiyecek, gıda gibi şeylerin aslını ve mahiyetini araştırmaya daha bir özen göstermek zorundadırlar. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v), haram gıdanın, yapılan ibadetlerin kabul edilmesine engel olduğunu belirtmektedir. Haramlık, her zaman çalınmış, gayrı meşru yoldan kazanılmış olmakla tahakkuk etmez. Şer'i usule göre kesilmemiş hayvan eti de haramdır.

[3] Cenin: Anne rahminde bulunan yavruya denir. Ceninler, ana rahminde canlanmış olup olmamaları itibariyle iki çeşittir: 1. Canlı cenin, 2. Ölü cenin.

Ceninler, yaratılışlarının çeşitli safhalarına göre de dört çeşittir. 1. Azası belirmiş olan cenin. 2. Azası henüz belirmemiş olan cenin. Bu, kan parçası mesabesindedir. 3. Azası tamamıyla oluşmuş

cenin. Başı, tırnakları, tüyleri belli olan bir cenin, bu hükümdedir. 4. Azası kısmen oluşmuş cenin.

[4] Hadis; kesilen bir hayvanın karnından ölü olarak çıkan yavrunun etinin helal olduğunu göstermektedir. Çünkü anne karnından çıkan yavru, annesinin bir parçasıdır. Annesinin kesilemsi, onun da kesilmesi yerine geçer.

Ebu Hanife, bu hadisi, (kesilen annesinin karnından canlı çıkan) ceninin boğazlanması, annesinin boğazlanması (gibi yapılır)" şeklinde anlayarak, kesilen hayvanın karnından ölü olarak çıkan yavrunun kan hükmünde olup helal olmayacağını söylemiştir.

Kesilen hayvanın karnından canlı çıkan cenine gelince, bunun etinin helal olması için ölmeden önce mutlaka boğazlanması gerekir. Aksi takdirde helal olmaz. Bu konuda hiçbir görüş ayrılığı yoktur.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Ebu Dâvud, Edahi 18; Tirmizî, Sayd 10; Dârimî, Edahi 17; İbn Mâce, Zebaih 15; Muvatta, Zebaih 4; Müsned: 3/31, 39, 45, 53; Hâkim, Müstedrek, 4/114; Taberânî, es-Sağir, el-Evsat, el-Kebir; Bezzâr

[5] Tirmizî, Sayd 10

[6] Besmele'den kasıt; yüce Allah'ın herhangi bir ismini anmaktır. Esasen meşru olan her işe başlarken Besmele yada Allah'ın ismi anılmalıdır.

Kur'an-ı Kerim, "Artık üzerine Allah'ın ismi anılan (hayvan)lardan yiyiniz. Eğer O'nun ayetlerine iman edenler(den) iseniz" (En'âm: 6/118) buyurulmaktadır.

Yine Kur'an'da, "Üzerlerine Allah'ın ismi anılmayanlardan yemeyiniz. Çünkü bu, muhakkak ki, bir fasıklıktır" (En'âm: 6/121) buyurulmaktadır.

Hanefiler, "besmele'yi 'kasten' terk eden kimsenin kestiği hayvan eti haram olur, eğer 'unutup' terk ederse kestiği helal olur" hükmünde görüş birliğine varmıştır. Çünkü Hanefiler, En'âm: 6/121 ayetinde yer alan "yemeyiniz" ifadesinin, haram için olduğunu belirtmişlerdir. Yine Hanefiler, bu konuda çeşitli hadisleri de delil olarak getirmişlerdir.

Kesilecek hayvanı kesecek olan kimsenin, kıbleye doğru yönelmesi müstehabtır. Daha sonra sesli olarak; "Bismillah" yada "Allahu Ekber" gibi yüce Allah'ın isimlerinden herhangi birini anması yeterlidir. Yüce Allah'ın ismini Arapça söylemek şart değildir. Kendi ana diliyle de Allah'ın adını anarak hayvanı kesebilir.

Mâide: 5/5'de belirtildiği üzere; hayvanı kesen kimsenin Müslüman yada Ehl-i kitap olması şarttır. Ateist, İslam dışı ideolojiye sahip kimselerin kestiği hayvan eti yenilmez.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Zebaih 4, 10, 14, 15, 18, 20, 23, 36, 37, Cihad 191, Tevhid 13, Sayd 13; Müslim, Zebaih 1 (1929), 8 (1930), Edahi 20 (1968), Sayd 8; Ebu Dâvud, Edahi 15 (2821), 19 (2829), 22; Tirmizî, Ahkam 5 (1491, 1492); Nesâî, Edahi 20, 21, 26, Zebaih 1, 3, 4, Dahaya 39; İbn Mâce, Sayd 3; Müsned: 4/194, 195; Muvatta, Zebh 1

[7] İmam Şâfii'ye göre; ister sehven olsun, ister kasten olsun Allah'ın ismi anılmadan kesilen hayvanın etini yemek caizdir.

[8] Verâ: Helal ve temiz olan şeyleri yapmak için şüpheli şeylerden kaçınmaya denir.

[9] Buhârî, 4, 10, 14; Müslim, Sayd 8; Ebu Dâvud, Edahi 22; Nesâî, Sayd 4; İbn Mâce, Sayd 3; Müsned: 4/194, 195

[10] İsimler, insan üzerinde etki ve telkin gücüne sahiptir. Bu nedenle isimlerin güzel olmasına dikkat edilmelidir. Hz. Peygamber (s.a.v)'de isim koyma üzerinde ısrarla durmuştur. Sadece insanlardaki cahiliye döneminden kalma kötü isimleri değil, hayvan, eşya ve mekanlarla ilgili kötü isimleri de değiştirmiştir.

Konuyla ilgili hadislerin hepsi; Hz. Peygamber (s.a.v)'in, ümmetine kendi ismini koymalarına izin verdiğini, fakat "Ebu'l-Kasım" künyesini takmalarına izin vermdiğini ifade etmektedir. Hz. Ali'ye ise doğacak çocuğuna isim ve künyesini takmasına ruhsat vermiştir. Bu sebeple alimler, bu meselede bir çok görüş ortaya koymuşlardır.

İslam alimleri, “Ebu’l-Kasım” dışında kalan bütün künyelerin kullanılabileceği konusunda görüş birliğine varmıştır.

Hz. Peygamber (s.a.v)’in künyesinin kullanılıp kullanılmayacağı konusundaki bütün görüşler, Hz. Peygamber (s.a.v) ile sahabilerden gelen sünnetlere dayanır.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Menakib 20, Edeb 105, 106, 109; Müslim, Âdâb 1 (2131), 2 (2133), 8 (2134); Ebu Dâvud, Edeb 74 (4965); Tirmizî, Edeb 68 (2845); İbn Mâce, Edeb 33; Müsned: 2/295, 3/170; Tahâvî, Şerhu Meâni’l-Âsâr, 4/336

[11] Tahâvî, Şerhu Meâni’l-Âsâr, 4/337

CİHÂD[1] BÖLÜMÜ

﴿ كِتَابُ الْجِهَادِ ﴾

145- ﴿ ذَمّ الْخَوَارِجِ وَالْأَمْر بِقِتَالِهِمْ ﴾

Haricileri kötüleme ve onlarla savaşmayı emr[2] ile ilgili hadisler

Bu, daha önce "İman Bölümü"nde geçmişti.

* * *

146- ﴿ لاَ تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي ظَاهِرِينَ عَلَى الْحَقِّ حَتَّى يَأْتِي أَمْرُ اللّهِ ﴾

"Allah'ın emrinin (=Kıyamet gününün) gelme anına kadar ümmetinden bir topluluk Hak yolunda mücadele de üstün olmaya devam edecektir"[3]

Suyûtî (ö. 911/1505) **"el-Ezhâr"** adlı kitabının 'Kitâbu'l-Edeb' (=Edeb Bölümü'n) de bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Muâviye b. Ebi Süfyân
2. Muğîre b. Şu'be
3. Câbir b. Semure
4. Muaz b. Cebel
5. Câbir b. Abdullah
6. Zeyd b. Erkam
7. Ebu Ümâme

8. Hz. Ömer
9. Ebu Hureyre
10. Mürre el-Behzî
11. Şurahbil ibu’s-Simt

Toplam, 11 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

12. Ukbe b. Âmir
13. Sevbân
14. Sa’d b. Ebi Vakkâs
15. Seleme ibn Nüfeyl el-Hadramî
16. İmrân b. Husayn

Bu hadisin, mana bakımından bir birine yakın lafızları vardır.

Şeyhulislam İbn Teymiyye (ö. 728/1327) **“Kitâbu İktizâu’s-Sırâti’l-Mustakîm”**in baş taraflarında ‘Cehennemliklere Benzemekten Sakındırmanın Yararı’ bahsinde bu hadisin **mütevatir** olduğunu aynen şöyle belirtmektedir:

“Resulullah (s.a.v)’den gelen ﴿ لاَ تَزَالُ مِنْ أُمَّتِي طَائِفَةٌ ظَاهِرَةٌ عَلَى الْحَقِّ حَتَّى تَقُومُ السَّاعَةُ ﴾ **“Kıyamet kopuncaya kadar ümmetimden bir topluluk, Hak yolunda mücadele de üstün olmaya devam edecektir”** şeklinde gelen hadis, **mütevatir**dir.”

* * *

147- ﴿ اَلْخَيْلُ مَعْقُودٌ بِنَوَاصِيهَا الْخَيْرُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ﴾

“İyilik, Kıyamet gününe kadar atın alnına bağlanmıştır”[4]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”** adlı kitabının ‘Kitâbu’l-Edeb’ (=Edeb Bölümü’n) de bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Abdullah ibn Ömer
2. Ebu Hureyre

3. Enes
4. Urve el-Bârikî
5. Cerîr
6. Câbir b. Abdullah
7. Ebu Zerr
8. Ebu Saîd
9. Esmâ’ bint. Yezîd
10. Huzeyfe
11. Suvâde ibnu’r-Rebî’
12. Sehl b. Hanzaliyye
13. Ureyb el-Müleykî eş-Şâmî
14. Nu’mân b. Beşîr
15. Ebu Kebşe
16. Ebu Ümâme
17. Cisr b. Vehb
18. Mekhûl (mürsel olarak)

Toplam, 18 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yoldan da gelmiştir:

19. Utbe b. Abd

Bu Utbe b. Abd Hadisi, Ebu Dâvud’da geçmektedir.[5]

a. Dimyatî (ö. 749/1348) **“Kitâbu’l-Hayl”**da bu hadisin geliş yollarını bir araya toplamıştır.

Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447)’de, bu kitabı özetleyip bu kitaba güzel bir cüz ilave etmiştir.

b. Münâvî (ö. 1031/1622) **“Teysîr”**de bu hadisin **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

c. (Yine Münâvî) **“Feyzu’l-Kadîr”**de konu ile ilgili olarak der ki: “Müellif Suyûtî dedi ki: ‘Bu hadis, **mütevatir**dir.’”

* * *

148- ﴿ رُكُوبه صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبِغَال فِي الْحَرْبِ وَغَيْرِهَا الدَّال عَلَى إِبَاحَةِ رُكُوبِهَا مُطْلَقاً ﴾

“Hz. Peygamber (s.a.v)’in savaşta ve daha bir çok yerde katıra binmesi, mutlak olarak katıra binmenin mubah olması”[6] ile ilgili hadisler

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Hz. Ali
2. Berâ’ b. Âzib
3. Abbâs b. Abdulmuttalib
4. Abdullah ibn Mes’ud
5. Ümmü Süleymân b. Amr ibnü’l-Ahvas
6. Abdullah b. Bişr, babasından
7. Enes b. Mâlik
8. İyâs b. Seleme, babasından
9. Ukbe b. Âmir ve daha bir çokları

Tahâvî (ö. 321/933) **“Şerhu Meâni’l-Âsâr”**da konu ile ilgili olarak şöyle der: “Ata binmenin mubah oluşu ile ilgili Resulullah (s.a.v)’den gelen rivayetler, **mütevatir**dir.”

* * *

149- ﴾ اَلْحَرْبُ خُدْعَةٌ ﴿

“Savaşta, aldatma olur”[7]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Hureyre
2. Hz. Ali
3. Abdullah ibn Abbâs
4. Enes
5. Hasan b. Ali
6. Zeyd b. Sâbit
7. Avf b. Mâlik
8. Nübeyt b. Şerît
9. Nevvâs b. Sem'ân
10. Hüseyin b. Ali
11. Abdullah ibn Ömer
12. Abdullah ibn Selâm
13. Halîd ibnü'l-Velîd
14. Câbir

Toplam, 14 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

15. Ka'b b. Mâlik
16. Hz. Aişe
17. Nuaym b. Mes'ud

(Münâvî) **"Teysîr"** ile **"Feyzu'l-Kadîr"**de bu hadisin **mütevatir** olduğunu söylemiştir.

* * *

150- ﴿ غَدْوَةٌ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ أَوْ رَوْحَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا ﴾

"Öğleden önce ya da öğleden sonra bir kerecik olsun Allah yolunda yola çıkış, dünya ve dünyanın içindeki herşeyden daha değerlidir"[8]

Suyûtî (ö. 911/1505) **"el-Ezhâr"** adlı kitabının 'Kitâbu'l-Edeb' (=Edeb Bölümü'n) de bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Enes
2. Ebu Eyyûb
3. Sehl b. Sa'd
4. Abdullah ibn Abbâs
5. Ebu Hureyre
6. Muâviye b. Hudeyc
7. Abdullah ibnü'z-Zübeyr
8. İmrân b. Husayn

Toplam, 8 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollradan da gelmiştir:

9. Süfyân ibn Vehb el-Havlânî ve daha bir çokları

(Münâvî) **"Teysîr"** ile **"Feyzu'l-Kadîr"**de Suyûtî'den naklen bu hadisin **mütevatir** olduğunu söylemiştir.

* * *

﴿ النَّهْي عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ وَالصِّبْيَانِ ﴾ 151-

"Peygamber (s.a.v)'in, kadınlar ile çocukların öldürülmesini yasaklaması"[9] ile ilgili hadisler

Suyûtî (ö. 911/1505) **"el-Ezhâr"**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Abdullah ibn Ömer
2. Ka'b b. Mâlik
3. Abdullah b. Atîk
4. Ebu Sa'lebe el-Huşenî
5. Ebu Saîd el-Hudrî

Toplam, 5 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

6. Büreyde
7. Rebâh b. Rebî'[10]

Tahâvî (ö. 321/933) **“Şerhu Meâni’l-Âsâr”**da bu hadisin **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.[11]

Bu konuda daha geniş bilgi için bu kitaba başvurabilirsiniz.

* * *

152- ﴿ اَلنَّهْيِ عَنْ قَتْلِ الْمُتَشَهِّدِينَ بِشَهَادَةِ الْحَقِّ الْمُصَلِّينَ ﴾

“Peygamber (s.a.v)’in, hakkıyla Kelime-i Şahadeti getiren kimseler ile namaz kılan kimselerin öldürülmesini yasaklaması”[12] ile ilgili hadisler

İbn Abdilberr (ö. 463/1071) **“İstizkâr”** adlı kitabının ‘Bâbu câmi’s-salât’ta **“Allah, beni; Kelim-i Şahadeti getiren kimseler ile namaz kılan kimseleri öldürmekten alıkoydu”** hadisine dair yerde şöyle der:

“Bu konudaki delil; Allah’tan başka ilah olmadığına tanıklık eden kimse ile namaz kılan kimselerin, öldürülmek suretiyle cezalandırılmamalarıdır. Bu kimseler ancak dininden döndüklerinde yada evli olup zina ettiklerinde veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya koştuklarında yada yol kesip insanların mallarına saldırıdıklarında veya buna benzer durumlarda öldürülebilirler. Yine bu meseleyi, **“Temhîd”**de **mütevatir** rivayetlerle açıkladık.”

Hadiste kastedilen husus, bu olabilir.

* * *

153- ﴿ أَنَّ الْكَافِرَ إِذَا قَتَلَ مُسْلِماً وَأَتْلَفَ مَالَهُ لمْ يَضْمَنْ مَا أَصَابَهُ مِنْ نَفْسِهِ وَمَالِهِ ﴾

“Kafir, bir müslümanı öldürüp malına da zarar verip sonra da Müslüman olursa, kendisine ve malına herhangi bier zararın isabet edip edemeyeceğine dair bir garanti verilememesi”[13] ile ilgili hadisler

İbn Teymiyye (ö. 728/1327) **“İhticâc bi’l-Kader”** adlı risalesinde konu ile ilgili bu hadislerin mütevatir olduğunu aynen şöyle anlatmaktadır:

“Kafirleri, bazı Müslümanları öldürüp mallarına da zarar verip sonrada Müslüman olurlarsa, kendilerine ve mallarına herhangi bir zararın isabet edip edemeyceğine dair bir garantinin verilemeyeceği ile ilgili Resulullah (s.a.v)’in sünneti, **mütevatir**dir.”

* * *

154- ﴿ مَنْ قَتَلَ قَتِيلاً لَهُ عَلَيْهِ بَيِّنَةٌ فَلَهُ سَلَبُهُ ﴾

“Savaş sırasında kim, bir düşmanı öldürüp bunu da ispatlarsa, öldürülen kimsenin selebi, kendisinin olur”[14]

Tirmizî (ö. 279/892), bu hadisi şu yoldan rivayet etmiştir:

1. Ebu Katâde[15]

(Devamla der ki:) “Bu konuda şu yollardan da hadis gelmiştir:

2. Enes[16]

1. Semure[17]

2. Avf b. Mâlik[18]

3. Hâlid b. Velîd[19]“

Irâkî (ö. 805/1402)’de, bunlara, şunları da eklemiştir:

4. Abdullah ibn Abbâs[20]

5. Seleme ibnü’l-Ekvâ’[21]

6. Câbir[22]

7. Habîb b. Mesleme[23]

İbn Hacer (ö. 852/1447) **“Emâliyyu’l-Muhrace ala muhtasarı ibni’l-Hâcib el-Aslî”**de bunlara şunları da ilave etmiştir:

8. Abdurrahhman ibn Avf[24]

9. Sa’d b. Ebi Vakkâs[25]

10. Ebu Hureyre
11. Abdullah ibn Ömer
12. Hâtıb b. Ebi Beltea

İbn Hacer (devamla) der ki: “Beyhakî, bu manada bir çok hadis rivayet etmiştir. Fakat bu hadisler, ya mürseldir yada mevkuftur.”

* * *

155- ﴿ إِنَّ الْمُتَجَهِّزَ لِلْغَزْوِ إِذَا حيل بَيْنَهُ وَبَيْنَ يُكْتَبُ لَهُ أَجْر الْغَازِي عَلَى قَدرِ نِيَتِهِ ﴾

“(Allah yolunda cihad eden) bir gaziyi donatan kimse, kendisi ile onun arasında bir engel olsa bile ona niyetinin durumuna göre gazilik sevabı verilir”[26] ile ilgili hadisler

Zürkânî (ö. 1122/1710) **“Şerhu’l-Muvatta”**da ‘Kitâbu’l-Cenâiz’ (=Cenazeler Bölümü’n)ün ‘Nehyü ani’l-bekâi ala’l-meyyiti’ (=Ölü üzerine ağlamanın yasaklanması) bab başlığında İbn Abdilberr (ö. 463/1071)’in şöyle söylediğini nakletmiştir:

“Bu konu ile ilgili hadisler, **mütevatir** ve sıhhatlidir.”

İbn Abdilberr (ö. 463/1071) **“İstizkâr”**da sözkonusu bab başlığındaki Mâlik hadisine dair yerde aynen şöyle der:

“Bu konudaki ﴿ إِنَّ الْمتجهز للغَزْوِ إذا حيل بَيْنَه وبَيْنَه يُكْتَبُ لَهُ أَجْر الْغَازِي عَلَى قَدرِ نِيَتِهِ ﴾ **“(Allah yolunda cihad eden) bir gaziyi donatan kimse, kendisi ile onun arasında bir engel olsa bile ona niyetinin durumuna göre gazilik sevabı verilir”** hadisi ve bu mana ile ilgili Resulullah (s.a.v)’den gelen ﴿ مَنْ كَانَتْ لَهُ صَلَاةٌ بِلَيْلٍ يَغْلِبُهُ عَلَيْهَا نَوْمٌ إِلَّا كُتِبَ لَهُ أَجْرُ صَلَاتِهِ وَكَانَ نَوْمُهُ عَلَيْهِ صَدَقَةً ﴾ **“(Devamlı olarak) geceleyin namaz kılan bir kimse, uykusunun, namaza galebe çalmasıyla (uyuya kalıp namazını kılamasa bile) ona namazının sevabı yine yazılır. Onun uykusu, (Allah’ın ona yaptığı) bir sadaka olur”**[27] gibi rivayetler, **mütevatir** ve sıhhatlidir. Bu hadislerden birisi de; Enes’in,[28] Hz. Peygamber (s.a.v)’den, Tebük yada bir başka gazve sırasında söylediği şu hadisi rivayet etmiştir:

﴿ لَقَدْ تَرَكْتُمْ بِالْمَدِينَةِ أَقْوَامًا مَا سِرْتُمْ مَسِيرًا وَلَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ وَلَا قَطَعْتُمْ مِنْ وَادٍ إِلَّا وَهُمْ مَعَكُمْ فِيهِ

قَالُوا: يَا رَسُولَ اللّهِ وَكَيْفَ يَكُونُونَ مَعَنَا وَهُمْ بِالْمَدِينَةِ؟.
فَقَالَ: حَبَسَهُمُ الْعُذْرُ ﴾

“Medine’de öyle bir topluluk bıraktınız ki, siz bir yolda yürür veya bir şey infak eder yada bir vadiyi geçersiniz, onlar, ancak sizinle birliktedirler. Sahabiler: ‘Ey Allah’ın Resulü! Onlar Medine’de oldukları halde bizimle nasıl birlikte olurlar?’ diye sordular. Peygamber (s.a.v):

‘Özür, onları (oraya) hapsetmiştir’ diye cevap verdi”

Bu manayı, ‘Kitâbu’s-Salât’ (=Namaz Bölümü’n)deki rivayetleri açıklamak için (burada da) ilave ettik.”

Hadiste kastedilen husus bu olabilir.

* * *

156- ﴿ مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ ﴾

“Kim malı uğrunda öldürülürse, şehiddir”[29]

Bu hadisin geliş yollarının çoğunda; (مَال) **“mal”** kelimesi yerine, (النَّفْسُ) **“Nefis/Can”** yada (الأَهْلُ) **“aile”** kelimesi geçmektedir.

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”** adlı kitabının ‘Kitâbu’l-Edeb’ (=Edeb Bölümü’n) de bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Abdullah ibn Amr
2. Ebu Hureyre
3. Hüseyin b. Ali
4. Abdullah ibn Abbâs
5. Sa’d b. Ebi Vakkâs
6. Enes
7. Abdullah ibnü’z-Zübeyr
8. Abdullah ibn Mes’ud
9. Abdullah b. Âmir b. Kureyz
10. Şeddâd b. Evs
11. Hz. Ali
12. Câbir b. Abdullah

13. Süveyd b. Mukarrin

Toplam, 13 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

14. Büreyde

13. Abdullah ibn Ömer

14. Saîd b. Zeyd

Şeyh Abdurrauf el-Münâvî (ö. 1031/1622) **"Şerhu'l-Câmi"**de bu hadisin mütevatir olduğunu belirtmiştir.

Ebu Medyen el-Fâsî **"Şerhu Ehâdisi'ş-Şihâb"**da bu hadise dair yerde konu ile ilgili olarak aynen şöyle der:

"Musannıf Şihâb, bu hadisi, Ebu Hureyre yolundan rivayet etmiştir. Fakat Ebu Hureyre'den gelen bu hadis, garibtir. Bu hadisin sahih ve meşhur olanı, Abdullah ibn Amr ibnu'l-Âs'tan[30] gelenidir. Bu hadisi ise, Buhârî, Müslim ve bir çokları rivayet etmiştir. Bu konuda bir grup sahabeden (rivayetler) gelmiştir. Dolayısıyla da bu hadisin, **mütevatir** olduğu belirtilmiştir."

Ebu’l-Alâ’ el-Irâkî el-Hüseynî, Şihâb’ın kitabına yazdığı yazıda söz konusu hadis hakkında aynen şöyle der:

“Bu hadis, muttefekun aleyh olup **mütevatir** hadisler içerisinde sayılmıştır.”

Yine de doğruyu en iyi bilen Cenab-ı Allah’tır.

* * *

---

[1] “Cihâd” kelimesi, sözlükte; güç ve gayret sarfetmek, amelde mübalağa etmek ve zahmet gibi anlamlara gelen “cehd” kökünden türemiştir.

Terim olarak ise; yüce Allah’ın dini için; can, mal, dil ve diğer vasıtalarla güç ve gayret sarfetmeye cihad denir.

İslam, insan toplumunun ıslahını, sulh içinde yaşamalarını gaye edinmiş ve insan hak ve hürriyetlerini korumayı esas almıştır. Avaş halini meşru kılan sebepler şunlardır:

1. “Meşru müdafaa” denilen ve Müslümanlara doğrudan yada dolaylı yollarla İslam toplumunun varlık ve bağımsızlığına ve Müslümanların dinlerinde fitneye yol açacak şekilde ülkelerine, mallarına ve kendilerine saldırı ile İslam tebliğ ve davetini engellemek ve gerçek bir tehlike sayılacak şekilde Müslümanlara karşı kötü niyet beslenmesi.

2. Önceden mevcut olan bir savaşın kesintiye uğramasından veya yapılmış bir sulhün düşman tarafından bozulmasından sonra edeblendirme ve sulh halinin sağlanması maksadıyla savaşa devam edilmesi.

3. Zayıf durumundaki azınlık Müslüman bir topluluğun, onlara zulmeden ve haklarını çiğneyen kendi gayri Müslim devletlerine karşı İslam devletinden yardım istemeleri halinde, onlara yardım maksadıyla,

Hanefi, Hanbeli ve Maliki hukukçularının oluşturduğu Cumhuru fukahaya göre; savaşın illet ve sebebi, düşmanın İslam’a ve müslümanlara karşı savaş ve saldırısıdır.

Şafiilere göre ise; savaşın illet ve sebebi, bizzat küfrün kendisidir.

[2] Sıffin savaşından sonrahilafet makamının, şura ile değil de hakem vasıtasıyla tespit edilemsine karar verilince, bir grup Müslüman ortaya çıkıp “Hüküm ancak Allah’ındır” (En’âm: 6/57) ayetini, delil alarak, hiçbir kimsenin, bu meselede hakem olamayacağını; dolayısıyla da hakem olayını kabul etmenin küfür olduğunu ileri sürerek, Hz. Ali, Muaviye ve Amr ibnu’l-Âs’ı kafir ilan ettiler ki, İslam Tarihi’nde bu gruba “Hariciler” denir.

[3] Resulullah (s.a.v), bu hadiste; Müslümanlar ne kadar zor ve kötü şartlar yaşayıp yenilgilere düşseler ve yönetimde etkilerini kaybetseler bile, Hakk'ın galebesi için çalışan grup yada toplulukların Kıyamet gününe kadar Hak yolunda mücadelede üstün olmaya devam edeceğini belirtmektedir. Bu tür topluluklar, bir bölgede yada dünyanın dört bir yanında olabilir. Çünkü bir bölgede yada bir ülkede Müslümanlar sindidirilip gizliliğe itilseler bile bir başka yerde yada yerlerde İslam mücadelesi devam edecek ve cihad sancağı gönderde dalgalanmaya Kıyamete kadar devam edecektir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, İ'tisâm 10, Tevhid 29, Menakib 28, İlim 13, Humus 7; Müslim, İman 247, İmare 170 (1920), 171 (1921), 172 (1922), 173 (1923), 174, 176 (1924), 177 (1925); Ebu Dâvud, Cihad 4, Fiten 1, 27, 51; Tirmizî, Fiten 27, 51Nesâî, Hayl 1; İbn Mâce, Mukaddime 1 (10), Fiten 9; Dârimî, Cihad 39; Müsned: 4/93, 99, 101, 104, 369, 429, 434, 437, 5/269; Hâkim, Müstedrek, 2/71, 450, 4/456; Taberânî; Bezzâr

[4] Alimler, atın alnına bağlanmış olan "hayr" kelimesini; sevap, ganimet, izzet, makam, zafer olarak yorumlamışlardır. Yalnız "at", o zamanın en iyi savaş aracıdır. Bu nedenle de "hayr", bu çerçevede belli bir konuma oturtulmaya çalışılmıştır.

O günün savaş aracı olarak at oluyorsa, onun bu günkü karşılığı olarak nükleer, biyolojik, kimyasal ve her türlü gelişmiş silahlar olmaktadır.

Müslüman kişi, sadece savaş alanında değil her alanda yeniliği kullanması ve her sahada güzel olanı elde etmesi gerekmektedir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Cihad 43; Müslim, İmare 96 (1871), 97 (1872), 98 (1873), 100 (1874); Nesâî, hayl 6, 7; Tirmizî, Cihad (1694); İbn Mâce, Cihad 14 (2786, 2787); Muvatta, Cihad 19; Müsned: 2/49, 57, 101, 112, 262, 1382, 3/239, 4/183, 361, 375, 376, 6/455; Tahâvî, a.g.e, 3/274; Taberânî, el-Kebir, el-Evsat; Bezzâr; Dârekutnî, el-Mu'telif

[5] Ebu Dâvud, Cihad (2542); Müsned: 4/183

[6] Resulullah (s.a.v), Mekke'den Medine'ye hicret ettikten sonra ilk önce Mescid-i Nebevi'yi yapmış, daha sonra müslümanlar arasında kardeşlik bağını güçlendirmiş ve Müslüman olmayan topluluklarla bir anlaşma yapmıştı. Medine'de İslam, güç kazanıp otoriteyi ele geçirince, kendilerini yurtlarından ve evlerinden çıkaran Mekkeli müşrikler ile bazı Arap kabilelerine karşı harekete geçmişti. Bu nedenle de Resulullah (s.a.v), bir çok savaşlara katılmış yada seriyyeler göndermişti.

Gazve: Bizzat Resulullah (s.a.v)'in katıldığı savaşlara denir.

Seriyye: Resulullah (s.a.v)'in bizzat katılmayıp kendi yerine bir başka sahabiyi komutan tayin etmek suretiyle düşman üzerine gönderdiği birliğe denir.

Yalnız Resulullah (s.a.v)'in ne kadar gazveye katıldığı konusu alimler arasında ihtilaflıdır. İbn Sa'd ile başka alimlere göre; Resulullah (s.a.v), 27 gazveye katılmış ve 56 seriyye göndermiştir.

Resulullah (s.a.v)'in, 7 tane atının olduğunda ittifak vardır. Bundan başka 15 atının daha olup olmadığı hususu ihtilaflıdır. 3 tanede merkebi vardı. Binek olarak kullandığı 3 tanede devesi vardı. Bunlar; Kusvâ, Adbâ, Cedâ'dır. Bir de katırı vardı. Bu katır, Resulullah (s.a.v)'e hediye olarak gelmişti. O zamana kadar katır ve katıra binme, Araplar arasında meşhur değildi. İşte Resulullah (s.a.v), gerek yolculuklara çıkarken ve gerekse de cihada çıkarken; ya deveye, ya ata, yada katıra binmiştir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Tahâvî, a.g.e, 3/271, 272

[7] Hz. Peygamber (s.a.v)'in askeri yönlerinden biri de, haber almaya önem vemesi ve haber sızdırmak için gerekli tedbirleri almasıdır. Bu husus, "Nebevî Siyaset"te önemli bir yer teşkil eder.

İslam alimleri, savaş sırasında düşmanı aldatmak ve şaşrtmak için her türlü hilenin caiz olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.

Savaşın hile olmasından kasıt; savaşı yapan için en mükemmel, en iyi savaş, hedefine düşmanla karşılaşarak ulaşılan savaş değil, düşmanı aldatarak yada şaşırtarak kazanılan savaştır. Çünkü

savaşta düşmanla karşılaşma, risklidir. Halbuki aldatarak sonuca ulaşmada hiçbir risk mevcut değildir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Cihad 103, 157, Menakibb 25, İstitabe 6; Müslim, Cihad 18 (1740); Ebu Dâvud, Sünnet 28, Cihad 101 (2637); Tirmizî, Cihad 5; İbn Mâce, Cihad 28; Dârimî, Cihad 14 (2454); Müsned: 1/81, 90, 113, 126, 3/224, 297, 308; Taberânî, el-Kebir, el-Evsat; İbn Asâkir; Bezzâr

[8] Hadisin metninde geçen "gadve" kelimesi, gündüzün balangıcından öğle vaktine kadar evden çıkmayı ifade eder. "Ravhe" ise, öğle vaktinden güneşin batımına kadar ki zaman içinde evden çıkmayı ifade eder.

O halde gündüzün hangi saatinde olursa olsun Allah'ın rızasını güden bir çıkış, dünya ve içindekilerden daha değerli olmaktadır. Herhangi bir dünyalığa olan meyil sebebiyle cihaddan geri kalan kime, öylesine değersiz bir şey yüzünden öyle değerli bir şey kaybediyor ki, bu, akla ve vicdana sığmamaktadır. Çünkü kocaman dünya, cennetten kazanılacak kamçı kadar yere değmemektedir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Cihad 5, 6, 73; Müslim, İmaret 112 (1880), 114 (1882), 115 (1883); Tirmizî, Cihad 17 (1648, 1649, 1651); Nesâî, Cihad 11, 12; İbn Mâce, Cihad 2 (2755- 2757); Müsned: 1/256, 3/132, 141, 153, 157, 207, 264, 4/168, 433, 5/335, 337, 339, 6/401; Bezzâr, Keşfu'l-Estâr, 2/261; Taberânî; Ebu Ya'lâ

[9] Cihad, İslam düşmanlarının kötülüğünü defetmek ve onların mukavemetini kırmak için meşru kılınmıştır.

İnsan ancak işlemiş olduğu bir masiyet sebebiyle öldürülebilinir. Bunlardan birisi de, İslama karşı savaşmak. İslam'a ve müslümanlara karşı silah çekmeyen veya bizzat savaşmayan erkekler, kadınlar, din adamları, yaşlılar ve çocuklar öldürülmezler. Bunların öldürülmemelerindeki neden, onların savaşa katılmamalarıdır. Eğer savaşa bizzat katılıp Müslümanlara karşı savaşacak olurlarsa, öldürülmeleri caiz olur. Çünkü bunlar, savaş etmekle birlikte müminlere karşı suç işleyen muharip durumuna geçmiş durumdadırlar.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Cihad 147, 148; Müslim, Cihad 24 (1744); Ebu Dâvud, Cihad 34 (1667); Tirmizî, Cihad 19 (1569); İbn Mâce, Cihad 30 (2841); Muvatta, Cihad 3; Taberânî; Tahâvî, a.g.e, 3/221, 223;

[10] Vahiy katibi Hanzala'nın kardeşi

[11] Tahâvî, a.g.e, 3/223

[12] İslam devletinin sınırları içerisinde yaşayan ve İslam kanun ve hükümlerinin kendisine uygulanmasını kabul eden herkes, bunlara inansın yada inanmasın, İslam devletinin insan unsurunun fertleri arasındadır. İslam devletinin insan unsuru, İslamı, bir inanç ve hayat düzeni olarak kabul edenler ile etmeyenler olmak üzere iki kısımdır:

a. Müslüman Olmayan Tebâ (=Zımmî): Zımmilik, Müslüman olmayan ile İslam topluluğu arasında iki taraflı normal bir sözleşmedir. Eğer zımmî, devlete bağlılığı kabul edewr ve cizye denilen himaye vergisini verirse, İslam ülkesi sınırları içerisinde yerleşmeye, can, mal ve namusunun korunmasına hak kazanır.

b. Müslüman Tebâ: İslam, herşeyi ile kabul eden ve asıl amacı; Allah'ın dininin, insanlar tarafından en üstün kabul edilmesi için çalışan İslam devletinin gerçek üyeleridir. Bunlar, İslamın gaye ve hedeflerinde sapma göstermedikleri müddetçe devlet başkanına itaat etmek ve gerektiğinde devlet başkanını uyarmakla sorumludurlar. Bu kimseler, İslam devletinin birer bireyidirler. Hiçbir durum sözkonusu değilken, İslam devleti, bu bireylerine zarar verebilecek bir şekilde hareket edemez. Çünkü devletin görevi; toplumu ayakta tutacak, halka yön verecek, suç işleyenlere tayin edilmiş cezaları uygalayacak, fakirlere dağıtmak üzere zekatı toplayacak, ülkeyi koruyacak, Tevhid kelimesini esas alarak birliğin sembolü olarak baş tacı edecek, şeriatın hükümlerini aynen yerine getirecek, karışlık işleri düzelterek ayrılıkları ortadan kaldıracak, bireyin hak ve hukukunu gözetecek, kollayacak ve haksızlık etmeyecektir...

İşte Hz. Peygamber (s.a.v), kelime-i şahadet getiren kimseler ve namaz kılan kimselerin öldürülmesini yasaklamıştır.

[13] İslm dini, insanlığı bir bütün kavul edip birbirleriyle olan ilişkilerini karşılıklı tanışma, yardımlaşma ve işbirliği esasına dayandırarak kaynaşmalarını ve insanî bağlarını kuvvetlendirmelerini hükme bağlamıştır.

Bu sebeple Müslümanlara karşı düşmanca tutum ve davranışlar içerisinde bulunmayan kimseler ve toplumlarla iyi ilişkiler kurmaktan Müslümanları men etmez. Aksine bu durumda Müslümanların, bu tür kiselere iyilikte bulunmaları ve adil davranmaları bir görevdir.

Müslümanların, Müslüman olmayan kişilere ve toplumlara karşı izleyeceği dış siyaset, şu ayeti kerimelerle tespit edilmiştir:

"Sizinle din hususunda savaşmamış, sizi yurtlarınızdan da çıkarmış olanlara iyilik, onlara adaletle davranmanızdan Allah sizi men etmez. Çünkü Allah, adaletli davrananları sever"

"Allah, sizi ancak sizinle din hususunda savaşmış, sizi yurtlarınızdan çıkarmış ve çıkarılmanıza da arka çıkmış olanlarla dostluk etmenizden men eder. Kim onları dost edinirse, işte onlar, zalimlerin ta kendileridir" (Mümtehine: 60/8-9)

İslam dini, toplumlar ve kişiler arasında normal ve daimi durumun sulh olduğunu, bu sulh halini bozan ve düşmanlığı körükleyen asıl sebebin, bazılarının diğerlerine saldırısı olduğunu kabul eder. Buna engel olmaya çalışan fertleri cezalarla, toplumları da savaşla vazgeçirmeye çalışır.

Hanefilere göre; cihad (=savaş)ın illet ve sebebi; Müslüman olmayanları, Müslümanlara ve İslam karşı savaş ve saldırısıdır. Bu sebeple hiç kimse İslama muhalefet ve küfrü sebebiyle öldürülemeyeceği gibi, Müslümanlarla savaşmayanlarla savaşmak da caiz değildir. Çünkü İslama göre, temel prensip; insanın masum oluşudur. Allah, mahlukatın yok edilmesini istemediği gibi, onları öldürülmeleri için de yaratmamıştır. Öldürülmelerinin mubah sayılması, küfürleri sebebiyle değil, savaş ve saldırıları sebebiyledir...

İslama göre; kişi, Müslüman olduktan sonra canı, malı ve ırzı diğer Müslümanlara haram olur. O kişinin canına, malına ve ırzına dokunulamaz. Yalnız kişi, Müslüman olmadan önce Müslümanların kanını dökmüş, Müslümanların mallarına zarar vermişse yada buna benzer şeyler olmuşsa,bu kişi, Müslüman olduktan sonra dokunuşmazlığa sahip olur. İslam Tarihi'nde bu şekilde Müslüman olanların sayısı çoktur. İslam, onların önceden işlemiş oldukları günahlardan ve suçlardan sorumlu tutmamaktadır. Örneğin, Halid b. Velid, Müslüman olmadan önce bir çok müslümanın kanını akıtmış, hatta Uhud savaşını müslümanların aleyhine bile çevirebilmişti. Müslüman olduktan sonra, onun, Müslümanların canlarına ve mallarına karşı işlemiş olduğu suçlardan dolayı sorumlu tutulmamıştır. Sadece Müslümanların, nefislerinin galebe çalması halinde bu tür kişileri öldürmesi farklıdır. Burad İslam dini, böyle bir kimseye garanti vermesine rağmen, Müslümanlar tarafından böyle bir güvence verilememektedir. Böyle bir kimse, kasten öldürülürse, kısas gündeme gelir yada öldürülen kimsenin ailesine diyet verilir.

[14] Seleb: Savaş sırasında öldürülen kimsenin üzerinde yada yanında gityecek, eşya, maddi para ve benzeri şeyler türünden bulunan eşyalara denir. Yalnız selebin; düşmanı öldüren gaziye mi, yoksa komutanın kararına mı bağlı, yoksa humusa mı ait olduğu hususu ihtilaflıdır.

Hanefilere göre; seleb, komutanın kararına bağlıdır. Komutanın önceden şart koymasıyla gerçekleşir. Eğer direkt gaziye ait olsa o zaman askerlerin bencilliği şiddetli bir rekabete, hatta bazen ordu içerisinde kötü sonuçların ortaya çıkmasına bile neden olabilir. Yine öyle bir durumda askerler, kendilerini hırsızların seviyesine düşüren çalma ve ve aşırma eylemine dahi başvurabilir.

[15] Buhârî, Humus 18; Müslim, Cihad 41 (1751); Ebu Dâvud, Cihad 147 (2717); Tirmizî, Siyer 13 (1562); Muvatta, Cihad 18; Dârimî, Cihad 44; Müsned: 5/295, 306

[16] Dârimî, Cihad 44; Müsned: 3/114, 123, 190, 198, 279; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 3/227

[17] Müsned: 5/12

[18] Müslim, Cihad 43 (1753); Ebu Dâvud, Cihad 149 (2721); Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 3/226

[19] Ebu Dâvud, Cihad 149 (2721); Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 3/231

[20] Muvatta, Cihad 10; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 3/226

[21] Buhârî, Cihad 173; Müslim, Cihad 45 (1754); Ebu Dâvud, Cihad 110 (2653); İbn Mâce, Cihad 29 (2836); Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 3/227

[22] Taberânî, el-Evsat

[23] Taberânî, el-Evsat, el-Kebir

[24] Buhârî, Humus 18, Meğazi 54; Müslim, Cihad 42 (1752); Müsned: 1/193; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 3/225

[25] Müsned: 1/170

[26] Allah, Kur'an-ı Kerimin bir ççok yerinde kafirlere karşı Müslümanların mallarıyla ve canlarıyla cihad etmelerini istemektedir. Böylece hem malı ve hem de canıyla Allah yolunda savaşanlarıve bu yolda şeghid olanları, altından ırmaklar akan cennetlere koyacağını da haber vermiştir.

Kişinin, maddi durumu iyi ise, malını; Allah yolunda cihad eden gazilerin donatılması, silah, araç ve gereçlerin alınmasını yada Müslüman gazilerin tasarrufuna verilmesi için harcayabiliyorsa, bu kişinin niyetine göre, velev ki gazaya katılmamış olsa bile gazilik sevabı yazılır. Eğer hem malını ve hem de kendi canını Allah yolunda vermeye hazır ise, bunun sevabı daha fazladır. Bunun karşılığı, Kur'an'da, cennet olarak gösterilmektedir.

Cihad, genel ifade eden bir kelime olması hasebiyle eğitim, kültür, bilim, düşünce gibi alanlarda yapılacak olan çalışmalara da aynı oranda katılmak, her müslümanın görevidir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Cihad 38; Müslim, Cihad 135, 136; Ebu Dâvud, Cihad 20; Tirmizî, Fezail 6; Nesâî, Cihad 44; Dârimî, Cihad 26; İbn Mâce, Cihad 3; Müsned: 1/20, 4/115, 116, 117, 5/192, 193, 234

[27] Ebu Dâvud, Salat 310 (1314); Nesâi^, Kıyamu'l-Leyl 61; Muvatta, Salatu'l-Leyl 1

[28] Buhârî, Meğazi 81; Müslim, İmaret 159; Ebu Dâvud, Cihad 19; İbn Mâce, Cihad 6

[29] Şehidlik, Muhammed ümmetine tahsis edilmiş üstün bir paye ve büyük bir mertebedir. Şehid kimseye "şehid" denilmesinin sebebi; cennete gireceğine şahitlik edilmesi, ölümü anında birtakım rahmet meleklerinin hazır bulunması ve Cenab-ı Allah'ın manevi huzurunda hazır olarak rızıklandırılmasıdır.

Bir çok hadiste hangi durumda bir müslümanın şehid olacağı konusuna açıklık getirilmiştir. İslam hukukçuları, ilgili hadislerden yola çıkarak dünyevî ve uhrevî hükümler bakımından şehidleri üç kısımda değerlendirmişlerdir.

Korunması dinin amaçları arasında yer alan can, mal ve namus uğruna ölmenin şehid olarak nitelendirilmesi, bu hususlara dinimizde ne kadar önem verildiğini göstermektedir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Müslim, İman 225 (140); Ebu Dâvud, Sünnet 32 (4772); Tirmizî, Diyât 22 (1418, 1421); Nesâî, Tahrimu'd-dem 21, 22, 24, 25; İbn Mâce, Hudud 21 (2580); Müsned: 1/78-79, 187, 190, 305, 2/193, 205, 221, Taberânî; Hâkim, Müstedrek, 3/639; İbn Hacer, Metâlibu'l-Âliye, 2/136 (1868); İbn Rahaveyh; Ebu Ya'lâ; İbn Asâkir;

[30] Buhârî, Mezalim 33; Müslim, İman 226 (141); Nesâî, Tahrimu'd-dem 22; Tirmizî, Cenaiz 65 (1063); Muvatta, Salatu'l-Cum'a 6

NİKÂH[1] BÖLÜMÜ

﴿ كِتَابُ النِّكَاحِ ﴾

157- ﴿ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُكَاثِرُ الْأُمَمِ بِهَذِهِ الأُمَّةِ ﴾

"Peygamber (s.a.v)'in, (kıyamet günü diğer) ümmetlere karşı kendi ümmetinin çokluğuyla övünmesi"[2] ile ilgili hadisler

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Enes
2. Abdullah ibn Ömer
3. Ebu Ümâme
4. Sunâbih ibnü'l-E'ser
5. Ma'kil b. Yesâr
6. Sehl b. Huneyf
7. Harmele b. Nu'mân
8. Hz. Aişe
9. İyâz b. Ganem
10. Muâviye b. Hayde
11. Câbir
12. Ebu Hureyre ve daha bir çokları

* * *

158- ﴿ لَا نِكَاحَ إِلَّا بِوَلِيٍّ ﴾

Nikah, ancak veli(nin rızası) ile olur"[3]

Suyûtî (ö. 911/1505) **"el-Ezhâr"**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Musa el-Eş’arî
2. Abdullah ibn Abbâs
3. Câbir
4. Ebu Hüreyre
5. Ebu Ümâme
6. Hz. Aişe
7. İmrân b. Husayn

Toplam, 7 kişi.

(Derim ki:) İbn Hacer (ö. 852/1447) **“Emâliyyu’l-muhrace ala muhtasarı İbni’l-Hâcib el-Aslî”**de bu hadisi Ebu Musa el-Eş’arî’den nakledip sonra da der ki:

“Tirmizî dedi ki: ‘Bu konuda Hz. Aişe, Ebu Hureyre, Abdullah ibn Abbâs ve İmrân b. Husayn’dan da rivayetler gelmiştir.’

8. Enes

Hâkim’de dedi ki: ‘(Bunlara) şunlardan gelen (rivayetler de) ilave edilmiştir:

1. Hz. Ali
2. Muâz
3. Abdullah ibn Mes’ud
4. Ebu Zerr
5. Mikdâd
6. Müstevrid ile Câbir
7. Abdullah ibn Ömer
8. Abdullah ibn Amr
9. Ümmü Seleme
10. Zeyneb bint. Cahş’

Hâkim, bu hadislerin tahricinde sözü uzatmıştır. Hâkim’in sözünde geçen Hz. Ali hadisi, Abdullah ibn Mes’ud hadisi, Câbir hadisi ve Abdullah ibn Ömer hadisini(n nerede geçtiklerini) buldum. Fakat bunların dışında kalan diğer hadislerin (nerede geçtiklerini ise) bulamadım.”

Bu ifadeler, İbn Hacer (ö. 852/1447)’in adı geçen **“Emâliyyu’l-muhrace ala muhtasarı İbni’l-Hâcib el-Aslî”**den elde edilen özet bilgilerdir.

(Yine İbn Hacer) **“Tahrîcu Ehâdisi’r-Râfiî”**de konu ile ilgili olarak der ki: “Hâkim der ki: ‘Bu konuda Hz. Peygamber (s.a.v)’in hanımlarından olan

Hz. Aişe, Ümmü Seleme ve Zeyneb bint. Cahş'tan gelen rivayet sıhhatlidir.'

(Devamla) der ki: "Bu konuda Hz. Ali ve Abdullah ibn Abbâs'tan da rivayet gelmiştir."

Daha sonra (bu konuda hadis rivayet eden) 30 sahabinin tamamını tek tek sıralamıştır.

Dimyâtî'de, bu hadisin geliş yollarını bir araya toplamıştır."

Suyûtî (ö. 911/1505) **"Cem' "**de bu hadisi Semure b. Cündub'tan rivayet edip sonrada tahricini yapmıştır.

Şeyh Abdurrauf el-Münâvî (ö. 1031/1622)'de, **"Şerhu'l-Câmi' "**de bu hadisin **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

* * *

159- ﴿ لَا تُنْكَحُ الْمَرْأَةُ عَلَى عَمَّتِهَا وَلَا خَالَتِهَا ﴾

"Kadın, halası ve teyzesi üzerine nikah edilemez"[4]

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Ebu Hureyre
2. Câbir
3. Hz. Ali
4. Abdullah ibn Mes'ud
5. Abdullah ibn Ömer
6. Abdullah ibn Abbâs
7. Enes
8. Ebu Saîd el-Hudrî
9. Hz. Aişe
10. Ebu Musa el-Eş'arî
11. Ebu Ümâme
12. Semmure

13. Ebu’d-Derdâ’
14. Attâb b. Esîd
15. Sa’d b. Ebi Vakkâs
16. Ebu Saîd’in karısı Zeyneb

Beyhakî (ö. 458/1066), İmam Şâfiî (ö. 204/819)’nin şöyle söylediğini nakletmiştir: “Bu hadis, sadece Ebu Hureyre’den sabit bir yolla rivayet olunmuştur.”

(Beyhakî devamla) der ki: “Bu hadis, İmam Şâfiî’nin de söylediği gibi, çeşitli yollardan gelmiştir. Bunların içerisinde (Ebu Hureyre hadisi hariç,) sahih şartına uyan başka bir hadis daha yoktur. Çünkü Buhârî ile Müslim, sadece Ebu Hureyre[5] hadisinin sabit oluşunda ittifak etmişlerdir.”

Fakat Buhârî (ö. 256/870), ayrıca Câbir[6] hadisini de rivayet etmiştir.

Tirmizî (ö. 279/892), İbn Hibbân (ö. 354/965) ve daha bir çokları, bu hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir.

Bu konuda daha geniş bilgi için (İbn Hacer’in) **“Fethu’l-Bârî”** adlı eserine başvurabilirsiniz.

* * *

160- ﴿ النَّهْيِ عَنْ وَطْءِ النِّسَاءِ فِي أَدْبَارِهِنَّ ﴾

“Kadınlara, dübürlerinden yaklaşmanın yasak olması”[7] ile ilgili hadisler

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Huzeyme b. Sâbit
2. Ebu Hureyre
3. Abdullah ibn Abbâs
4. Ali b. Talk
5. Amr b. Şuayb, babasından, o da atasından
6. Enes
7. Übey b. Ka’b
8. Abdullah ibn Mes’ud

9. Ukbe b. Âmir

10. Hz. Ömer

11. Câbir b. Abdullah ve daha bir çokları

Tahâvî (ö. 321/933) **"Şerhu Meâni'l-Âsâr"**da konu ile ilgili olarak şöyle der: "Kadınlara dübürlerinden gelmenin yasak olması ile ilgili rivayetler, **mütevatir** olarak gelmiştir."[8]

Tahâvî, daha sonra ise bu hadislerden bazısını nakletmiştir.

Daha sonra da der ki: "Kadına, dübürden yaklaşmanın yasak olması ile ilgili Resulullah (s.a.v)'den gelen bu rivayetler, **mütevatir**dir. Ayrıca Resulullah (s.a.v)'in sahabileri ile tabiundan, buna uygun olan ve bunun yapılmasını terk etmeyi belirten görüşler gelmiştir. Bu; İmam Ebu Hanife, Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'in –Allah hepsine rahmet eylesin- görüşüdür."[9]

Hadiste kastedilen husus bu olabilir. Yine de doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

* * *

---

[1] "Nikah" kelimesi, sözlükte; eklemek, bir araya gelmek anlamına gelmektedir. Terim olarak ise; şer'an nikahlanmalarında bir engel bulunmayan bir erkek ile bir kadının birbirlerinden faydalanmak arzusuyla yaptıkları akide denir.

[2] Hz. Peygamber (s.a.v), burada, Müslümanların çoğalmasını tavsiye ve teşvik etmektedir. Yalnız çoklukla kastedilen; bilinçli ve etkili olmakladır. Yoksa sadece topluluk, bir fayda sağlamaz. Önemli olan; müslümanların, çocuklarını etkili ve bilinçli bir şekilde yetiştirmek suretiyle çoğalmalarıdır.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Ebu Dâvud, Nikah 4 (2050); Nesâî, Nikah 11; Müsned: 3/158, 245, 354, 4/351, 349; Taberânî; Ebu Ya'lâ

[3] Nikahın rüknü, icab ve kabulden ibarettir. İcab, erkek yada kadından birinden "aldım" veya "vardım" demesidir. Kabul ise, bu sözün, olumlu olan cevabıdır. İcab ve kabul, mazi (=geçmiş zaman) siğasıyla ifade edilen veya biri mazi, diğeri muzari (=şimdiki zaman) siğasıyla ifade edilen iki lafızdır.

Nikahın şartları ise; a. Nikahlanan kimselerin; akıllı, baliğ ve nikah akdi konusunda hür olmaları, b. Nikahlanılması helal olan bir kadının bulunması, c. Kadın ile erkeğin bilinir olması, d. İki şahidin bulunması, e. Veli.

Veli, nikah akdinin sıhhati kendisine bağlı olan kişidir. Hanefilere göre; veli, nikahın rüknü değil de şartıdır. Veli, erkek yada kadının evlendirilme akidlerinin sahih olması için şarttır.

Aile bağının korunması ve huzuru açısından velinin önemi büyüktür. Her nekadar Hanefiler, veliyi, nikahın rüknü olarak kabul etmeseler bile, veliyi, nikahın rüknünden sayan Şafiiler ile Malikilerin bu konudaki görüşü, çeşitli nedenlerden dolayı günümüz Türkiye'sinde daha geçerli bir hal almıştır. Uygun olanı; nikahın, ailelerin onay vermesiyle gerçekleşmesidir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Nikah 36; Ebu Dâvud, Nikah 19, 20; Tirmizî, Nikah 14, 17; İbn Mâce, Nikah 13, 14, 15, 51; Dârimî, Nikah 11; Muvatta, Nikah 5; Müsned: 1/250, 4/394, 413; Hâkim, Müstedrek, 2/168; Taberânî, el-Evsat, el-Kebir; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 3/11-12; İbn Hacer, Telhis, 3/157

[4] İslam hukukunda, kendileriyle evlenmenin yasak olduğu kimseler, Nisâ: 4/22-24 ayetleri ile Sünnette şu şekilde sınıflandırılmıştır:

1. Sürekli Haram Olanlar: a. Nesep (=kan akrabalığı) sebebiyle nikahları haram olanlar. Bunlar; anneler, kızlar, kız kardeşler, erkek ve kız kardeşlerin kızları, hala, teyze. **b. Sıhriyet** (=damat olma) sebebiyle nikahları haram olanlar. Bunlar; kayı valide, üvey kız, gelin, üvey anneler. **c. Süt Emmek** suretiyle nikahları haram olanlar. Bunlar ise; süt anne, süt kızkardeş.

2. Geçici Olarak Haram Olan Kadınlar: a. Bir kişinin, dörtten fazla kadını bir nikah altında toplaması. Buna göre dört kadınla evli olan kimse, beşinciyle evlenemez. **b.** Başkalarının hakkı sebebiyle nikahı haram olan kadınlar. Bu nedenle bir kimsenin, başka birisinin nikahı altında bulunan kadını nikahlayamaz. **c.** Üç talak sebebiyle nikahlanmaları haram olan kadınlar. **d.** Şirk yada din farkı sebebiyle nikahlanmaları haram olan kadınlar. **e.** İddeti bitmesi sebebiyle nikahlanmaları haram olan kadınlar. **f.** Birbirinin mahremi olması sebebiyle nikahlanmaları haram olan kadınlar. Buna göre iki kız kardeşi yada bir kadını nesep ve süt emme yönünden halası veya teyzesini aynı nikah altında birleştiremez.

İki kızkardeşin, aynı nikah altında birleştirilemeyeceği, ayetle sabittir. Fakat bir kadının, hala ve teyzesiyle aynı nikah altında bir araya gelemeyeceği ise sünnetle sabittir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Ebu Dâvud, Nikah 13 (2067); Tirmizî, Nikah 30 (1125); Müsned: 1/372; Taberânî, el-Kebir, el-Evsat; Bezzâr

[5] Buhârî, Nikah 27; Müslim, Nikah 37 (1408); Ebu Dâvud, Nikah 13 (2065, 2066); Tirmizî, Nikah 30 (1126); Nesâî, Nikah 47-48; Muvatta, Nikah 20; Müsned: 2/229, 423, 518

[6] Buhârî, Nikah 27; Nesâî, Nikah 48; Müsned: 3/338

[7] İnsanlar arasında gerçekleşen cinsel ilişki türleri şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

a. Homoseksüellik (=livata): Erkeğin, erkekle cinsel ilişki de bulunması. Bu, haram kılınmış ve yapanlar da lanetlenmiştir. Lut kavminde ortaya çıkmıştır.

b. Sevicilik: Kadının kadınla sevişerek cinsel tatminde bulunması. Sevicilik, hadislerde, "Sihâk" diye geçmektedir. Bu da, Lut kavmine dayanmaktadır.

c. Normal İlişki: Allah'ın erkek ve kadına helal kıldığı cinsel ilişki türüdür. Bu tür ilişki, hem sağlıklı ve hem de neslin korunmasını esas almaktadır. Kur'an (Bakara: 2/223), cinsel temasın yerini vajina olarak belirtmiştir. Çünkü tohumun ekileceği yer ve çocuğun üreyeceği yer, orasıdır.

d. Kadınlara Dübürlerinden Yaklaşma: Kadınlara, dübürlerinden cinsel temas etmek haramdır. Bu ilişki türünü Resulullah (s.a.v) **"küçük Lutilik"** diye adlandırmaktadır. Bu çirkin fiili işleyen kişi, günahkar olur. Uhrevi cezayı gerektirir. Çünkü bu tür ilişkiyi yapan kimse, şer'an yasaklanan ve hiç hoş karşılanmayan bir fiili işlemiş olmaktadır. Kadına, dübüründen yasaklanan kimseye had cezası uygulanmaz. Kaynaklara göre; bu cinsel ilişki türü, Lut toplumu içerisinde homoseksüellik ve sevicilikten 40 yıl sonra ortaya çıkmıştır.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Ebu Dâvud, Nikah 46; Tirmizî, Rada 12; Dârimî, Vüdu, 114, Nikah 30; İbn Mâce, Nikah 29; Müsned: 2/182, 210, 272, 344, 408, 444, 476, 479; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 3/45, 46; Taberânî, el-Evsat, el-Kebir; Bezzâr; Ebu Ya'lâ

[8] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 3/43

[9] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 3/46

GİYİM BÖLÜMÜ

﴿ كِتَابُ اللِّبَاسِ ﴾

161- ﴿ حُرِّمَ لِبَاسُ الْحَرِيرِ وَالذَّهَبِ عَلَى ذُكُورِ أُمَّتِي وَأُحِلَّ لِإِنَاثِهِمْ ﴾

“İpek giymek ve altın yüzük takmak, ümetimin erkeklerine haram kılınmıştır. Kadınlarına ise, helal kılınmıştır”[1]

Tirmizî (ö. 279/892), bu hadisi rivayet edip (sonra da) der ki: “Bu hadis, şu yoldan hasen-sahihtir:

1. Ebu Musa el-Eş’arî “[2]

Daha sonra da der ki: “Bu konuda şu yollardan da hadis gelmiştir:

2. Hz. Ömer
3. Hz. Ali
4. Ukbe b. Âmir
5. Enes
6. HHuzeyfe
7. Ümmü Hânî
8. Abdullah ibn Amr
9. İmrân b. Husayn
10. Abdullah ibnü’z-Zübeyr
11. Câbir
12. Ebu Reyhâne
13. Abdullah ibn Ömer
14. Vâsile ibnü’l-Eska’

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

15. Zeyd b. Erkam
16. Abdullah ibn Abbâs
17. Berâ’ b. Âzib ve daha bir çokları

Bu konuda daha geniş bilgi için İbn Hacer (ö. 852/1447)'in **"Tahrîcu Ehâdisi'l-Hidâye"** adlı kitabına bakabilirsiniz. Ayrıca bu konuda Tahâvî (ö. 321/933)'nin **"Şerhu Meâni'l-Âsâr"** adlı kitabına da bakabilirsiniz. Çünkü Tahâvî, bu kitabında; ipek giymenin yasak olması hususunda Resulullah (s.a.v)'den rivayet edilen rivayetlerin **mütevatir** olduğunu belirtmiştir. Ayrıca kitabında konu ile ilgili bu hadislerden bolca getirmiştir.

Aliyyu'l-Kârî (ö. 1014/1605) **"Şerhu'ş-Şifâ"**da Hz. Peygamber (s.a.v)'in haber verdiği işlerden meşhur olanını yalanlayan kimsenin durumu ve meşhur işlerin Hz. Peygamber (s.a.v)'den tevatüren geldiğini aynen şöyle anlatmaktadır:

"Ahad hadisi inkar etmenin aksine, **mütevatir haberi** inkar etme, küfürdür. Çünkü ahad hadisi inkar etme, fasıklıktır. **"Muhit"**de; bir kimsenin, şeriattaki mütevatir haberleri inkar etmesinin küfür olduğu geçmektedir. Erkeklere ipek giymenin haram olması gibi. Ayrıca vitrin aslı ile kurban kesmenin aslını inkar etme de, küfürdür."

Yine de doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

* * *

---

[1] Altın yüzük takmak ve ipek elbise giymenin, müslüman erkeklere haram, kadınlara ise helal kılınması ile ilgili bir çok hadis vardır. Bu konuda çeşitli hikmetler ileri sürülmüştür.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Müslim, Libas 3 (2066); Ebu Dâvud, Libas 14 (4057); Müsned: 1/26, 96, 4/135, 261, 429, 5/156, 385, 390; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 4/244, 245, 245-246, 246, 246-247, 247, 250, 251, 252, 260, 261; Taberânî; Bezzâr

[2] Tirmizî, Libas 1; Müsned: 4/392, 393; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 4/251

YİYECEKLER VE İÇECEKLER BÖLÜMÜ[1]

﴾ كِتَابُ الْأَطْعِمَةِ والأَشْرِبَةِ ﴿

162- ﴾ إنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلاةُ والسلامُ كَانَ قليلَ الأكلِ وإنَّهُ كَانَ إِذَا تغذى لم يتعش وعكسه وإنَّه رُبَّمَا طوى أَيَّاماً ﴿

“Peygamber (s.a.v)’in az yemek yemesi. Sabahleyin bir şeyler yediğinde akşemleyin yememesi. Akşemleyin bir şeyler yediğinde ise sabahleyin yememesi. Nice günler aç kalması”[2]

“Şeyh Abdurrauf el-Münâvî (ö. 1031/1622) **“Feyzu’l-Kadîr”**de ﴾ أَتَانِي جِبْرِيلُ بِقِدْرٍ فَأَكَلْتُ مِنْهَا ﴿ **“Cebrail, bana, bir kabla geldi. Ben de, o kabta bulunandan yedim”**[3] hadisi ile ilgili yerde anlattığına göre; konu ile ilgili bu hadisler, manevi **mütevatir**dir.

* * *

163- ﴾ النَّهْي عَنْ أَكْلِ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السِّبَاعِ ﴿

“Yırtıcı hayvanlardan azı (=kesici) dişi taşıyan her hayvanın (etini) yemenin yasak olması”[4] **ile ilgili hadisler**

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Hz. Ali
2. Abdullah ibn Abbâs
3. Ebu Sa’lebe el-Huşenî
4. Ebu Hureyre
5. Hâlid b. Velîd
6. Mikdam b. Ma’dikerb el-Kindî

7. Câbir b. Abdullah
8. İrbâd b. Sâriye
9. Ebu Ümâme el-Bâhilî
10. Mekhûl ve daha bir çokları

Tahâvî (ö. 321/933) **“Şerhu Meâni’l-Âsâr”**da konu ile ilgili olarak aynen şöyle der: “Yırtıcı hayvanlardan azı dişi taşıyan her hayvanın etini yemenin yasak olması ile ilgili Resulullah (s.a.v)’den delil gelmiş ve yine bununla ilgili Resulullah (s.a.v)’den gelen rivayetler, **mütevatir**dir.”[5]

* * *

﴿ تَحْرِيمِ الْحُمُرِ الْأَهْلِيَّةِ ﴾ 164-

“Evcil eşek (etlerinin) yenmesinin haram kılınması”[6] ile ilgili hadisler

(İbn Hacer) **“Fethu’l-Bârî”**de ‘Kitâbu’s-Sayd ve’z-Zebâih” (=Av ve Hayvan Kesme Bölümü’n)ün ‘Bâbu luhûmi’l-humuri’l-ehliyye’ (=Evcil eşek etleri bab’ın)da, Tahâvî (ö. 321/933)’den naklen konu ile ilgili bu hadislerin **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

Tahâvî (ö. 321/933) bu konuda aynen şöyle der: “Evcil eşek etlerinin yenmesinin yasak olması ile ilgili Resulullah (s.a.v)’den gelen rivayetler, **mütevatir** bir şekilde gelmiştir.”[7]

Tahâvî daha sonra (bu hadisleri) senedleriyle birlikte şu yollardan nakletmiştir:

1. Hz. Ali
2. Abdullah ibn Abbâs
3. Abdullah ibn Ömer
4. Ebu Selit el-Bedrî
5. Câbir b. Abdullah
6. Berâ’ b. Âzib
7. Abdullah ibn Ebi Evfâ

8. Hakem b. Amr el-Gıfârî
9. Ebu Hüreyre
10. Enes b. Mâlik
11. Ebu Sa’lebe el-Huşenî
12. Seleme ibnü’l-Ekva’

Toplam, 12 kişi.

Daha sonra da der ki: “Evcil eşek etlerinin yenmesinin yasak olması ile ilgili Resulullah (s.a.v)’den gelen rivayetler, **mütevatir**dir. Dolayısıyla bizce uygun olanı; evcil eşek etlerinin yenmesinin mubah olduğunu gösteren **Gâlib ibnü’l-Ebcer**[8] hadisini, bu rivayetlere uygun düştüğü ve bu rivayetlere ters düşmediği şeklinde yorumlamamız gerekmektedir.”[9]

Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447) **“Tahrîcu Ehâdisi’r-Râfiî”**de belirttiğine göre, evcil eşek etlerinin yenmesinin yasak olması ile ilgili hadisler; Câbir, Abdullah ibn Ömer, Enes, Berâ’ b. Âzib, Seleme ibnü’l-Ekva’, Ebu Sa’lebe, Abdullah ibn Ebi Evfâ, Zâhir el-Eslemî, Ebu Hureyre, İrbâd b. Sâriye, Hâlid b. Velîd, Amr b. Şuayb(, babasından, o da atasından), Mikdam b. Ma’dikerb, Hakem b. Amr el-Gıfârî’den gelmiştir. Bu konuda daha geniş bilgi için bu kitaba başvurabilirsiniz.

(Derim ki:) Bu konuda Ebu Ümâme el-Bâhilî’den de hadis gelmiştir. Bu hadisi, İbn Ebi Şeybe (ö. ö. 235/849) **“Musannef”**de rivayet etmiştir.

Yine bu hadis, Mekhûl’den de mürsel olarak gelmiştir. Bu hadisi de, Abdurrezzâk (ö. 211/826) **“Musannef”**de rivayet etmiştir.

Bu konuda daha geniş bilgi için (Suyûtî’nin) **“Dürrü’l-Mensûr”** adlı tefsir kitabında, yüce Allah’ın; ﴿ قُلْ: لَا أَجِدُ فِيمَا أُوحِيَ إِلَيَّ...﴾ **“De ki: Bana (Kur’an’dan) vahyolunanda ..... bir şey bulamıyorum”** (En’âm: 6/145) ayetinde yaptığı açıklamaya başvurabilirsiniz.

* * *

165- ﴿ تَحْرِيم الخَمْرِ ﴾

“İçkinin haram kılınması”[10] ile ilgili hadisler

(İmam Merginânî) **“Hidâye”**de içkinin haram kılınması ile ilgili hadislerin **mütevatir** olduğunu aynen şöyle anlatmaktadır:

“Hz. Peygamber (s.a.v)’in içkiyi haram kıldığına dair **‘mütevatir sünnet’** gelmiştir. Bunun üzerinde icma da bulunmaktadır.”

Bu hadisler, çok olup meşhurdur.

Bu konuda daha geniş bilgi için İbn Hacer (ö. 852/1447)’in **“Tahrîcu Ehâdisi’l-Hidâye”** adlı kitabına bakabilirsiniz.

İbn Rüşd (ö. 520/1126) **“Evâilu’l-Mukaddimât”**da konu ile ilgili olarak aynen şöyle der: “Sünnet, dört kısma ayrılır: **1.** Sadece kafirin reddettiği sünnet. Bu kimse, tevbe etmeye çağrılır. Tevbe edecek olursa, affedilir. Tevbe etmeyecek olursa, öldürülür. Çünkü bu sünnet, **mütevatir**le nakledilmiştir. Zira bununla, zaruri bilgi meydana glmiş olur. İçki içmenin haram kılınması ve beş vakit namaz, Resulullah (s.a.v)’in ezan okunmasını emretmesi, Kıblenin Kabe olması ve buna benzer şeyler gibi.” Hadiste kastedilen husus bu olabilir.

Bu konuda daha geniş bilgi için bu kitaba bakabilirsiniz.

* * *

﴾ كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ ﴿ 166-

“Her sarhoş edici (içecek), haramdır”[11]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Hz. Aişe
2. Ebu Musa el-Eş’arî
3. Abdullah ibn Abbâs
4. Ebu Hureyre
5. Abdullah ibn Ömer
6. Abdullah ibn Mes’ud
7. Muâviye b. Ebi Süfyân
8. Enes
9. Hz. Ömer
10. Havvât b. Cübeyr
11. Zeyd b. Sâbit
12. Kays b. Sa’d
13. Ebu Saîd el-Hudrî
14. Kurre b. İyâs

Toplam, 14 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

15. Abdullah ibn Amr ibnü’l-Âs
16. Câbir b. Abdullah
17. Hz. Ali
18. Ümmü Muğîs ve daha bir çokları

Münâvî (ö. 1031/1622) ve bir çok alim, Suyûtî’den naklen bu hadisin **mütevatir** olduğunu nakletmiştir.

(Münâvî) **“Feyzu’l-Kadîr”**de ﴿ إِجْتَنِبُوا مَاأَسْكَرَ ﴾ **“Sarhoşluk veren (içecekten) sakının”** hadisine dair yerde şöyle der: “İbn Hacer dedi ki: ‘Bu konuda bu hadis, 30 kadar sahabiden gelmiştir. Bu sahabilerden gelen hadislerin çoğu, ceyyiddir”

Zürkânî (ö. 1122/1710)’de **“Şerhu’l-Muvatta”**da ﴿أَسْكَرَ كُلُّ شَرَابٍ حَرَامٌ﴾ **“Sarhoşluk veren her içecek, haramdır”** hadisine dair yerde konu ile ilgili olarak aynen şöyle der: “Bu hadisin lafzı ve manası, 30’dan çok sahabiden çeşitli yollarla gelmiştir. Bu, sarhoşluk verici içeceği içmenin helal olmadığı ile ilgili bütün hadisleri kapsamaktadır.”

Aliyyu’l-Kârî (ö. 1014/1605) **“Şerhu Müsnedi Ebi Hanîfe”**de konu ile ilgili olarak şöyle der: “ ﴿ كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ ﴾ **“Her sarhoş edici (içecek), haramdır”** hadisine gelince, bu hadis, nerdeyse **mütevatir** durumda. Bu hadisi; İmam Ahmed, Buhârî, Müslim, Ebu Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce, Ebu Musa el-Eş’arî’den;[12] İmam Ahmed ve Nesâî ise Enes’ten;[13] İmam Ahmed, Ebu Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce ise, Abdullah ibn Ömer’den;[14] İmam Ahmed, Nesâî ve İbn Mâce ise Ebu Hureyre’den;[15] İbn Mâce ise Abdullah ibn Mes’ud’dan[16] rivayet etmiştir.”

* * *

167- ﴿ مَا أَسْكَرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ ﴾

“Sarhoşluk veren içeceğin, çoğuda azı da haramdır”[17]

Bir rivayette ise: ﴿ مَا أَسْكَرَ مِنْهُ الْفَرَقُ فَمِلْءُ الْكَفِّ مِنْهُ حَرَامٌ ﴾ **“Bir küp (içki) içildiği takdirde, sarhoşluk verici bir şeyin tek avucu da haramdır”**[18]

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Câbir
2. Abdullah ibn Amr
3. Hz. Aişe
4. Abdullah ibn Ömer

Bu konuda şu yollardan da hadis gelmiştir:

5. Sa’d b. Ebi Vakkâs
6. Hz. Ali
7. Havvât ibn Cübeyr
8. Zeyd b. Sâbit

* * *

168- ﴿ الْمُؤْمِنُ يَأْكُلُ فِي مِعًى وَاحِدٍ وَالْكَافِرُ يَأْكُلُ فِي سَبْعَةِ أَمْعَاءٍ ﴾

“Mümin, bir bağırsak dolusu yer. Kafir ise yedi bağırsak dolusu yer”[19]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”** adlı kitabının ‘Kitâbu’l-Edeb’ (=Edeb Bölümü’n) de bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Abdullah ibn Ömer
2. Ebu Hureyre
3. Ebu Busre
4. Nadle b. Amr el-Gıfârî
5. Cüheyne kabilesinden sahabi olan bir adam
6. Meymûne bintu’l-Hâris
7. Enes
8. Semure
9. Sikkîn ed-Damrî
10. Cehcâh el-Gıfârî
11. Abdullah ibnü’z-Zübeyr
12. Abdullah ibn Amr
13. Ebu Saîd el-Hudrî
14. Ebu Musa el-Eş’arî

Toplam, 14 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yoldan da gelmiştir:

15. Câbir b. Abdullah[20]

Bu hadis, İmam Ahmed(in **"Müsned"**i) ile Müslim('in **"Sahîh"**in)de geçmektedir.

* * *

İmam Ahmed ile Müslim'in, Ebu Hureyre'den[21] rivayet ettiği bir rivayette; hem mümin için ve hem de kafir için, (يَأْكُلْ) **"yer"** kelimesi yerine (يَشْرَبُ) **"içer"** kelimesi geçmektedir.

Yine de doğruyu en iyi bilen Cenab-ı Allah'tır.

* * *

---

[1] İnsanların dinî ve ulusal şahsiyetlerinin oluşmasına temel teşkil eden başlıca kültürel unsurlar içerisinde başlıca şunlar bulunmaktadır:

a. İnanç b. Evlilik c. Giyim d. Ev e. Dil f. Eğlence g. Mutfak vb.

Müslümanların, mutfağın adab ve tarzlarında "inanç" meselesi, temel teşkil etmektedir. Bu nedenle de yeme-içme hususu, müslümanın inanç şekline göre şekillenmektedir. Çünkü İslam dini, Müslümanlara; yeni bir medeniyet ve kültürel unsurlar getirmiştir. Zira din, Medine, medeni ve medeniyet kelimeleri, hep aynı kökten türemiştir. İşte yenilmesi-içilmesi helal olanlar yada haram olanlar veya mubah olanlar, bu doğrultuda ortaya çıkar.

Dolayısıyla Müslüman mutfagında içki ve domuz, leş, yırtıcı ve vahşi hayvan, böcek ve haşerat türünde mamüller bulunmaz. İslam dininin izin verdiği meşru sınırlar içerisinde bir mutfak kültürü oluşur. Kişinin "Müslümanlık" vasfını sürdürmesinde, diğer başlıca kültürel unsurlar kadar mutfak kültürünü de korumak zorundadır. Kamil anlamda Müslüman olmak için, İslam mutfagından yemek-içmek şarttır. Müslüman olmayanların mutfak kültüründen ancak İslam dininin izin verdiği meşru sınırlar çerçevesinde faydalanılabilinir. Yoksa onların mutfagından sınırsız bir şekilde beslenmek doğru olmaz.

[2] Konu ile ilgili açıklama 269 nolu hadiste geçmiştir.

[3] Suyûtî, Câmiu's-Sağîr, H. No: 86

[4] Bu konuda gelen hadisler, azı/kesici dişli yırtıcı hayvanların etlerinin yenmesinin haram olduğunu göstermektedir. Alimlerin çoğu da, bu hadise uygun görüş belirtmişlerdir. Yalnız "azı/kesici dişli hayvan" ifadesiyle ne kastedildiği hususunda ihtilaf edilmiştir.

Hanefiler, azı dişleriyle; kapıp avlanan ve kendisini koruyan bütün hayvanların olduğunu söylemişlerdir.

Hadis; pençeleriyle kapıp avlanan ve tabiatı iğrenç olan kuşların etlerinini de haram olduğuna delalet etmektedir. Kartal gibi.

Azı dişleri olduğu halde bununla başkasına saldırmayan hayvanın eti ise yiyilebilir. Deve gibi.

Tabiatında vahşilik, çirkinlik ve iğrençlik bulunmayan hayvanların etleri ise, helal olup yiyelebilir. Tavuk, kaz gibi.

Tabiatı gereği iğrenç bulunan bir takım hayvanların etleri ise haram olup yiyilemez. Fare, yılan, kurbağa, akrep gibi.

İşte insanlar, bu tür adi, iğrenç, vahşi ve çirkin olan hayvanların etlerinden uzak tutulmuştur. Çünkü yiyecek ve gıdaların, insanlar üzerinde iyi ve kötü etkisi inkar edilemez. İnsan, yiyecek ve gıdalarda faydalı olanını kullanmak istiyorsa, İslam dininin izin verdiği şeylerden faydalanmaşlı ve sakındırmış olduğu şeylerden de kaçınmalıdır.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Zebaih 29; Müslim, Sayd 12-16 (1932, 1933), 16 (1934); Ebu Dâvud, Et'ime 32 (3802, 3803, 3804, 3805); Tirmizî, Et'ime 1 (1477-1479); Nesâî, Sayd 28, 30, 31; İbn Mâce, Sayd 13 (3232, 3234); Dârimî, Zebaih 18; Müsned: 1/327, 3/323; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 4/190,209; Taberânî, el-Kebir

[5] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 4/190

[6] Bu hadis, evcil eşek etlerini yemenin haram olduğunu göstermektedir. Haram olmadığını söyleyenler varsa da; sahabe, tabiun ve onlardan sonra gelen alimler, bu konuda sahih ve sarih hadisleri delil getirmek suretiyle evcil eşek etini yemenin haram olduğunu söylemişlerdir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Zebaih 28, Meğazi 38, Nikah 31, Hiyel 3; Müslim, Sayd 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, Nikah 29 (1407); Ebu Dâvud, Et'ime 32 (3804), 33 (3808, 3811); Tirmizî, Nikah 28, Et'ime 6; Nesâî, Nikah 71, Sayd 29, 30, 31; İbn Mâce, Zebaih 13 (3192, 3193, 3195, 3196), Nikah 44; Muvatta, Nikah 41; Dârimî, Zebaih 21; Müsned: 4/127, 355; Tahâvî, a.g.e, 4/204, 205, 206; Taberânî

[7] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 4/206

[8] Ebu Dâvud, Et'ime 33 (3809)

[9] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 4/206

[10] "Hamr" (=içki), örtme anlamına gelen bir kökten gelir. Aklı örten yani sarhoşluk veren şey demektir. Yalnız içkinin terim anlamı üzerinde görüş ayrılığı vardır. Diğer mezhep imamları, içki denince, bütün sarhoşluk veren içkilerdir. İmam A'zam ise, bu kelimeyle, üzüm suyunun kaynayan ve kaynaması artarak üzerindeki köpüğünü atan şeklini anlamıştır. Bu görüş ayrılığı, içki kelimesinin sözlük anlamına bağlı kalmaktan kaynaklanmaktadır.

Bir içecek maddesinde haramlık vasfının varlığı veya yokluğu aranırken, ona takılmış olan ismi veya yapılmış olduğu hammaddeyi göz önüne almayıp, aksine insan üzerinde bırakacağı sarhoşluk edicilik özelliğine sahip olup olmadığına dikkat etmek gerekmektedir. Çünkü geçmişe nazaran bugün içki türleri ve isimleri daha çoktur.

Günümüzde İmamı A'zam'ın bu görüşü istismar edilerek; "Arpa suyu haram değildir, rakı haram değildir" gibi ileri sürülen sözlerin hiçbir muteber tarafı yotur. Çünkü İmamı A'zam'ın bu konudaki görüşü, sarhoş edici içeceklerin hepsini içine almaktadır. Bugün pazarlanan bütün alkollü içeceklerin sarhoşluk edicilik vasfı, herkesçe bilinmektedir. Sarhoş eden her şeyin, Kur'an (Mâide: 5/90-93)'da, haram edilmiş olan "hamr" olduğu da bilinmektedir.

[11] Resulullah (s.a.v), bu hadiste; haram olan içecek maddesinin ismi üzerinde durmaktan ziyade "sarhoş edici" vasfı üzerinde durmaktadır.

Bir şişe içilince ancak sarhoşluk veren yani alkol miktarı son derece az olan bir maddenin az miktarı dahi haramdır. Haram olma hali, içecek maddesinin insanda fiilen meydana getireceği etkiden değilde, maddenin tabiatından gelmektedir. Tıpkı pis bir maddenin azı da çoğu da pis olması gibi.

O halde bu meselede, illet ile maslahatı birbirine karıştırmamak gerekmektedir. Çünkü cenab-ı Hak, sarhoşluk verici maddeyi Mâide: 5/90-93'de haram kılmıştır. O maddelerin haram edilişinin illeti (=asıl sebebi), Resulullah (s.a.v)'in hadisleriyle tabliğ edilmiş olan ilahi yasaklamadır. Elbette Allah, bu yasağı, insanların aklını, sağlığını koruma maslahatına binaen koymuştur. Fakat biz, bize tanınmayan bir ruhsatı , kendimize tanıyarak illeti yerine maslahatı koyup: "İçki sarhoş ettiği için haramdır" ve "İçkinin sarhoş etmeyen miktarı haram olmaz" diyecek olursak, büyük bir hataya düşmüş oluruz. Hiçbir alim bunu söylememiştir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Eşribe 4; Müslim, Eşribe 67, 72; Nesâî, Eşribe 24, 48; Ebu Dâvud, Eşribe 5; Tirmizî, Eşribe 2; İbn Mâce, Eşribe 9; Müsned: 1/274, 289, 350, 3/63, 66, 237, 361; Tahâvî,Şerhu Meâni'l-Âsâr, 4/215, 217, 226; Taberânî, el-Kebir; Bezzâr; Dârekutnî, Sünen, 4/248 (Eşribe 21)

[12] Buhârî, Meğazi 60; Müslim, Eşribe 70; Ebu Dâvud, Eşribe 5; Nesâî, Eşribe 24; İbn Mâce, Eşribe 9; Müsned: 4/410, 416, 417

[13] Müsned: 3/112, 119

[14] Buhârî, Eşribe 1; Müslim, Eşribe 73, 75; Ebu Dâvud, Eşribe 5; Tirmizî, Eşribe 1; Nesâî, Eşribe 22, 24, 48; İbn Mâce, Eşribe 9

[15] Nesâî, Eşribe 23; Müsned: 2/429, 501

[16] İbn Mâce, Eşribe 9

[17] İçkideki haramlık, içecek maddenin insanda bizzat meydana getireceği etkiden değilde, maddenin tabiatından kaynaklanmaktadır. O halde "hamr" (=içki) içine giren her madde, Mâide: 5/90'da da geçtiği üzere pistir, necistir. Bu madde, hangi içecek şeyin içinde bulunduğunda o içecek, haram olmaktadır. Bu, hamr'ın illetidir. Maslahatı ise, insanların aklını ve sıhhatini korumaktır. İslam dininin gayesi içerisinde; aklı koruma, önemli bir yere sahiptir.

Çeşitli zararlara sebep veren içkinin, hem azı ve hem de çoğunun haram olması gayet tabiidir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Ebu Dâvud, Eşribe 5 (3681); Tirmizî, Eşribe 3 (1865); Nesâî, Eşribe 21, 25; Dârimî, Eşribe 8; İbn Mâce, Eşribe 10 (3383, 3384, 3385); Taberânî, el-Kebir, el-Evsat; Hâkim, Müstedrek, 3/413; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 4/216, 217

[18] Ebu Dâvud, Eşribe 5 (3687); Tirmizî, Eşribe 3 (1866); Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 4/216

[19] Bu hadiste kastedilen hususun ne olduğu hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür:

Bazılarına göre, bununla; müminin yemeğe besmeleyle başlaması ve bu nedenle de şeytanın onun yemeğine ortak olamayacağı, kafir ise yemeğe besmeleyle başlamayacağı ve bu nedenle de şeytanın onu yemeğine ortak olup çok yemek yiyeceği ifade edilmiştir.

Hadiste asıl gözetilmesi gerekli nokta; az yemek yemenin sağlık açısından önemli olduğudur. Çünkü insanın az yemek yemesi, sağlığını büyük bir oranda etkilemektedir. Bugün mide hastalıkları, damar tıkanıklığı, kalp hastalıkları, şişmanlık gibi hastalıklarda dikkatsiz beslenme, çok yemek yeme vb. hususlar yatmaktadır. İşte Hz. Peygamber (s.a.v), özellikle de mümin kişiyi sağlık açısından az yemek yemelerini önermektedir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Et'ime 12; Müslim, Eşribe 182, 185; Tirmizî, Et'ime 20; İbn Mâce, Et'ime 3; Muvatta, Sıfatu'n-Nebi 9; Müsned: 2/21, 43, 74, 145, 4/336, 5/370, 6/335, 397; Taberânî; Bezzâr;

[20] Müslim, Eşribe 184; Müsned: 3/333, 357, 392; Dârimî, Et'ime 13; Tirmizî, Et'ime 20

[21] Müslim, Eşribe 186; Müsned: 2/257, 318, 415

ALIŞVERİŞLER[1] BÖLÜMÜ

﴿ كِتَابُ الْبُيُوعِ ﴾

169- ﴿ مَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا ﴾

Kim bizi aldatırsa, bizden değildir”[2]

Bir rivayette ise; ﴿ مَنْ غَشَّ ﴾ **“Kim aldatırsa”**[3] ifadesi vardır.

Bu hadisin geliş yollarının çoğunda, bu, bir yiyecek ile ilgilidir. Hz. Peygamber (s.a.v), çarşıda (bir çeşit yiyecek satan birisini) görüp (hile yaptığını fark edince,) elini kabın içine sok(up kontrol ettikten sonra bu sözü söyle)miştir.

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”** adlı kitabının ‘Kitâbu’l-Edeb’ (=Edeb Bölümü’n) de bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Hureyre
2. Abdullah ibn Ömer
3. Ebu Burde b. Niyâr
4. Enes
5. Berâ’ b. Âzib
6. Huzeyfe
7. Abdullah ibn Abbâs
8. Abdullah ibn Mes’ud
9. Kays ibn Ebi Garze
10. Ebu Musa el-Eş’arî
11. Hz. Aişe
12. Hâris b. Süveyd

Toplam, 12 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

13. Abdullah ibn Ebi Rebîa el-Mahzûmî

14. Büreyde
15. Ebu'l-Hamrâ'
16. Ebu Saîd el-Hudrî
17. Hz. Ali

İbn Hacer el-Mekkî (ö. 973/1051) **"Zevâcir"**de konu ile ilgili olarak şöyle der: "Bu hadis, 10 küsur sahabiden gelmiştir."

* * *

170- ﴿ مَنْ بَاعَ عَقَارًا وَلَمْ يَجْعَلْ ثَمَنَهُ فِي مِثْلِهِ لَمْ يُبَارَكْ لَهُ فِيهِ ﴾

Kim bir akarı satıp da elde ettiği parayı da aynı cins (bir mülk)e yatırmazsa, bu kimse, aldığı bedelin hakkında mübarek kılınmamasına müstehak olur"[4]

Suyûtî (ö. 911/1505) **"el-Ezhâr"** adlı kitabının 'Kitâbu'l-Edeb' (=Edeb Bölümü'n) de bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Huzeyfe ibnü'l-Yemân[5]
2. Saîd b. Hureys[6]
3. Saîd b. Zeyd[7]
4. İmrân b. Husayn
5. Amr b. Hureys[8]
6. Ma'kil b. Yesâr[9]
7. Ebu Zerr[10]

Toplam, 7 kişi.

* * *

171- ﴾ تَحْرِيم رِبَوِ التَّفَاضُلِ فيِ الذَّهَبِ بِالذَّهَبِ الْفِضَّةِ بِالْفِضَّةِ ﴿

“Altının altınla ve gümüşün gümüşle (değiştirlmesinde) fazlalık ribasının haram kılınması”[11] ile ilgili hadisler

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Ebu Saîd el-Hudrî[12]
2. Hz. Osman[13]
3. Abdullah ibn Ömer[14]
4. Ubâde ibnu’s-Sâmit[15]
5. Râfi’ b. Hadîc[16]
6. Hz. Ömer[17]
7. Fudâle b. Ubeyd[18]
8. Ebu Bekre[19]
9. Ebu Hureyre[20]
10. Ebu Useyd es-Sâadî[21]
11. Hz. Ali[22] ve daha bir çokları

Ubâde ibnu’s-Sâmit, Ebu Hureyre, Ebu Saîd el-Hudrî, Bilâl[23] ve daha bir çoklarının hadisinde; ﴾ البُرّ بِالْبُرّ ﴿ **“Buğday ile buğday”**, ﴾ الشَّعِير بِالشَّعِيرِ ﴿ **“Arpa ile arpa”**, ﴾ التَّمْر بِالتَّمْر ﴿ **“Hurma ile hurma”**, ﴾ المِلْح بِالْمِلْحِ ﴿ **“Tuz ile tuz”** ifadeleri geçmektedir.

Tahâvî (ö. 321/933) **“Şerhu Meâni’l-Âsâr”**da bu konu ile ilgili Kur’an-da[24] belirtilen ribanın aslının, **“Nesîe Ribası”** hakkında olduğunu anlattıktan sonra aynen şöyle der:

“Ayrıca Kur’an’dan sonra **Sünnet** de; ribanın ve altının altınla, gümüşün gümüşle ve diğer ölçülebilenler ile tartılabilenler hususundaki **fazlalığın** haram olduğunu belirtmiştir. Bu husus, bu kitabımızın daha öncesinde geçen “Buğdayın arpayla satışı bâb”ında Ubâde ibnu’s-Sâmit’in[25]

rivayetinde geçmektedir. Dolayısıyla da bu riba türü, **sünnetle haram kılınan bir ribadır**. Bununla ilgili Resulullah (s.a.v)’den gelen rivayetler, **tevatür**dür. Bu rivayetler sayesinde **hüccet** ortaya çıkmaktadır.”[26]

Daha sonra Tahâvî, bu konuda gelen bazı rivayetleri de nakletmiştir.

Daha sonra da der ki: “Bu **mütevatir** rivayetlerle sabit olduğuna göre; Resulullah (s.a.v) gümüşün gümüşle ve altının altınla fazlalık olarak ve aynı şekilde naklettiğimiz bu rivayetlerde geçen diğer ölçülebilen şeylerde de fazlalık olarak yapılan satışı yasaklamıştır. Bu nedenle de bizce bu rivayetlerle amel etmek, ﴿ لاَ رِباً إلاَّ فِي النَّسِيئَةِ ﴾ **“Riba, (fazlalıkta değilde) ancak Nesîe (=veresiye)de geçerlidir”**[27] şeklindeki Üsâme hadisiyle amel etmekten daha iyidir. Üsâme hadisini, bu konuda naklettiklerimiz doğrultusunda yorumlamak uygun olur.”[28]

* * *

172- ﴿ النَّهْيِ عَنْ بَيْعِ الْغَرَرِ ﴾

“Aldatma satışının yasak olması”[29]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”** adlı kitabının ‘Kitâbu’l-Ahkâm’ (=Hükümler Bölümü’n) de bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Abdullah ibn Mes’ud
2. Sehl b. Sa’d
3. Abdullah ibn Abbâs
4. Abdullah ibn Amr
5. Attâb b. Esîd
6. Abdullah ibn Ömer
7. Enes

Toplam, 7 kişi.

(Derim ki:) Tirmizî (ö. 279/892), bu hadisi şu yoldan rivayet etmiştir:

8. Ebu Hureyre[30]

﴿ نَهى رَسُولُ اللّهِ صَلّى اللّه عَلَيْهِ وَسَلّمَ عَنْ بَيْعِ الْغَرَرِ وَبَيْعِ الْحَصَاةِ ﴾

“Resulullah (s.a.v), ‘aldatma satışını’ ve taş atımı satışını yasaklamıştır”

Daha sonra da der ki: “Bu konuda Abdullah ibn Ömer ve Abdullah ibn Abbâs’tan da hadis rivayet edilmiştir.

9. Ebu Saîd el-Hudrî[31] ile Enes[32]

Ebu Hureyre hadisi, hasen-sahihtir.”[33]

(Suyûtî) **“Câmiu’s-Sağîr”**de[34] ﴿ نَهَى عَنْ بَيْعِ الْحَصَاةِ وَبَيْعِ الْغَرَرِ ﴾ **“Resu-lullah (s.a.v), taş atımı satışını ve ‘aldatma satışını’ yasaklamıştır”** hadisini; İmam Ahmed, Müslim ve dört sünen sahibi yoluyla Ebu Hureyre’den getirmiştir.

Yine (Suyûtî) **“Câmiu’s-Sağîr”**de[35] ﴿ نَهَى عَنْ بَيْعِ الْمُضْطَرِّ وَبَيْعِ الْغَرَرِ وَبَيْعِ الثَّمَرَةِ قَبْلَ أَنْ تُدْرِكَ ﴾ **“Resulullah (s.a.v) zorlama, ‘aldatma’ ve olgunlaşmamış meyve satışını yasaklamıştır”** hadisini ise İmam Ahmed ve Ebu Dâvud yoluyla şu yoldan getirmiştir:

10. Hz. Ali[36]

* * *

173- ﴿ اَلنَّهْى عَنِ الْمُزَابَنَةِ. وَالْمُزَابَنَةُ: بَيْعُ الثَّمَرِ عَلَى رُؤُوسِ الشَّجَرِ, بِالتَّمْرِ كَيْلًا, وَالزَّرْعِ, كَذالِكَ بِالْحَنْطَةِ كَيْلاً ﴾

“Müzâbene’nin yasak olması. Müzâbene; yaş hurmayı daha (hurma) ağacın başındayken ölçeğe vurarak kuru hurma karşılığı ve ekini de aynı şekilde ölçekli olarak buğday karşılığında satmaktır”[37]

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Ebu Hureyre
2. Abdullah ibn Ömer
3. Abdullah ibn Abbâs

4. Câbir
5. Zeyd b. Sâbit
6. Saîd b. Zeyd
7. Râfi’ b. Hadîc
8. Sehl b. Hasme
9. Ebu Saîd el-Hudrî
10. Sa’d b. Ebi Vakkâs
11. Enes b. Mâlik ve daha bir çokları

Tahâvî (ö. 321/933) **“Şerhu Meâni’l-Âsâr”**da bu hadislerin **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.[38]

* * *

174- ﴾ اَلتَّرْخِيص فِي بَيْعِ الْعَرَايَا بِخَرْصِهَا ﴿

“Tahmin yoluyla ariyelerin satılmasına izin verilmesi”[39] ile ilgili hadisler

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Zeyd b. Sâbit[40]
2. Abdullah ibn Ömer[41]
3. Câbir b. Abdullah[42]
4. Sehl b. Ebi Hasme[43]
5. Ebu Hureyre[44] ve daha bir çokları

Tahâvî (ö. 321/933) **“Şerhu Meâni’l-Âsâr”**da bu sahabilerden gelen hadisleri senedleriyle birlikte naklettikten sonra aynen şöyle der:

“Bu rivayetler, Resulullah (s.a.v)’den gelmiştir. (Tahmin yoluyla) ariyelerin satılmasına izin verilmesi hususunda gelen rivayetler, **tevatür**dür. İlim adamları, bu rivayetleri tamamen kabul etmişler, bu rivayetlerin geliş

(yolların)ın sıhhatli oluşu hususunda görüş ayrılığına düşmemişler ve bu rivayetleri tevil etme hususunda birbirleriyle çekişmemişlerdir.”[45]

* * *

175- ﴿ قَاتَلَ اللَّهُ الْيَهُودَ إِنَّ اللّٰهَ لَمَّا حَرَّمَ عَلَيْهِمْ الشُّحُومَ جَمَلُوهَا ثُمَّ بَاعُوهَا فَأَكَلُوا إِثْمَانَهَا ﴾

“Allah, Yahudilere lanet etsin. Allah (ölmüş hayvanın) iç yağını onlara haram ettiğinde onlar bu yağı eritip sonra da sattılar, parasını da yediler”[46]

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Câbir
2. Hz. Ömer
3. Ebu Hureyre
4. Abdullah ibn Ömer
5. Abdullah ibn Amr
6. Üsâme b. Zeyd
7. Enes
8. Temîm ed-Dârî
9. Hâlid ibnü’l-Âs
10. Abdullah ibn Abbâs

Doğruyu en iyi bilen Cenab-ı Allah’tır.

---

[1] "Bey" kelimesi, sözlükte; mutlak surette değişmek anlamına gelir. Terim olarak ise; iki tarafın rızası ile malı malla değiştirmektir. Kitap, sünnet, icma-ı ümet ve kıyas yollarıyla meşru olmuş bir akiddir.

[2] İnsan, toplum içerisinde yaşadığı için hem kendisini ve hem de ailesinin geçimini sürdürmek ve yaşamını devam ettirmek zorundadır. Temel insan haklarının, adaletin ve huzurun olmadığı yerde kavga, huzursuzluk, hırsızlık, aldatma, dolandırma gibi kötü durumlar ortaya çıkar.

İslam dini, bir toplum dini olduğu için insanlar arası ilişkinin devamı ve bekası için ticaret sahasında bir takım hukuki kurallar koymuştur. Bir malın, bilirkişilerin takdirleri dışında bir

fiyatla satılması halinde aldanan kişi dilerse, alışverişi feshettirebilir. Aldanmadaki feshettirme hakkı, ticaret eşyasında yüzde 5, hayvanlarda yüzde 10, akarda yüzde 20'dir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: İbn Mâce, Ticarât 36; Dârimî, Büyu' 10; Müsned: 2/50, 3/466, 4/45; Taberânî, el-Kebir, el-Evsat, es-Sağir; Bezzâr; Hâkim, Müstedrek, 2/9

[3] Müslim, İman 164; Ebu Dâvud, Büyu' 50; Tirmizî, Büyu' 72; İbn Mâce, Ticarât 36; Müsned: 2/242, 411, 466

[4] "Akar" kelimesi, sözlükte; arazi, ağaç, ev eşyası, eşyanın en iyisi gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise; daha dar anlamda, yalnız gayri menkul (=taşınmaz) malları kapsar. Halk arasında, genel olarak, kiraya verilmek suretiyle gelir sağlayan mülke akar denir.

İslam hukukunda ise, taşınmaz mal ve arazi anlamında kullanlmaktadır.

[5] İbn Mâce, Ahkam 85

[6] İbn Mâce, Ahkam 85; Dârimî, Büyu' 81; Müsned: 3/467, 4/307

[7] Müsned: 1/190

[8] Dârimî, Büyu' 81; Taberânî, el-Kebir (5526)

[9] Taberânî, el-Evsat

[10] Taberânî, el-Evsat

[11] "Riba" kelimesi, sözlükte; artmak, çoğalmak, fazlalaşmak gibi anlamlara gelir. Terim olaak ise; akidlerde "şart koşulmuş" bulunan "karşılıksız fazlalık" veya ribevi malların aynı sınıfına dahil aynı yahut ayrı malların birbirleri mukabilinde "veresiye" olarak satılmasıdır. Sözlük anlamı itibariyle Riba ile Faiz kelimeleri arasında fark varsada, muamelelerde eş anlamlı iki kelimedir. Yapılan muamelenin tamamı ribayı, fazlalık ise faizi oluşturur. Dolayısıyla da faiz muamelesi ile riba muamelesi arasında bir fark yoktur. Türkçe'de daha çok "faiz" kelimesi kulanılır.

Ribanın çeşitleri: **1. Nesîe (=Veresiye) Ribası:** Veresiye muamelelerden ve borçlardan doğan riba çeşididir. Ribanın iletinden en az birisini kendisinde ortakça bulunduran iki malı "veresiye" olarak değiştirmek yada borç verirken fazla almak suretiyle meydana gelen faizdir.

Bu riba türü, Kur'an'la sabittir. Bakara: 2/275, 276, 278, 279, 280, Âl-i İmrân: 3/130'da geçmektedir. Örnek, 1 gr. altını "veresiye" olarak 1 gr. altınla değiştiröek gibi. Nesî e ribası, aynı cins iki malın yada aynı sınıfa dahil ik ayrı cins malın birbilerriyle "veresiye" olarak değiştirilmesinde ortaya çıkar. **2. Fazlalık Ribası:** Peşin alışverişteki "fazlalıktan" ibaret olan riba çeşididir. Ribevi mallardan aynı cins iki malı peşin olarak biri diğerinden fazla olması şartıyla değiştimek, fazlalık ribasıdır.

Örnek, 1 gr. altını "peşin" olarak 1,5 gr. yada 2 gr. altınla değiştirmek gibi. Fazlalık ribası, daima aynı cins malların birbirleriyle değiştirilmesinde olur.

Ribanın İlleti: Hanefiler, hadislerdeki cinsin aynı cinsle değiştirilmesine ve tartı ile ölçeğe bakarak ribanın illetinin, "cins" ve "ölçü birliği" olduğunu söylemişlerdir. Buna göre bütün tartılabilen ve ölçülebilen mallar, ribevi mallar içeisine girmektedir.

Fazlalık Ribası için, cins ve ölçü birliği (=tartı ve ölçü) illetlerinin her iki madde de berabece bulunması gerekir. Ama Nesîe Ribasında ise, yalnız cins veya yalnız ölçü birliği yeterlidir. Aynı zamanda mezruat ve ma'dudat olan şeylerdede Nesîe ribası meydana gelir. Bu, ribanın, hadislerde geçen 6 maddeyle sınırlandırılamayacağını gösterir.

[12] Buhârî, Büyu 20; Müslim, Müsakat 98 (1594); Nesâî, Büyu 41, 50; Tirmizî, Büyu 23; Tahâvî, a.g.e, 4/66, 67

[13] Tahâvî, a.g.e, 4/66; Taberânî, el-Kebir

[14] Tahâvî, a.g.e, 4/69, 70; Taberânî, el-Kebir; Ebu Ya'lâ

[15] Müslim, Müsakat 81 (1587); Ebu Dâvud, Büyu 12 (3349); Nesâî, Büyu 43, 44; Tirmizî, Büyu 23

[16] Tahâvî, a.g.e, 4/66-67; Bezzâr; Ebu Ya'lâ

[17] Buhârî, Büyu 54, 74; Müslim, Müsakat 79 (1586); Ebu Dâvud, Büyu 12; Nesâî, Büyu 41; Tirmizî, Büyu 24; İbn Mâce, Ticarat 50

[18] Müslim, Müsakat 89 (1591); Ebu Dâvud, Büyu 13 (3351); Nesâî, Büyu 48; Tahâvî, a.g.e, 4/69, 71

[19] Müsned: 5/38; Tahâvî, a.g.e, 4/69

[20] Müslim, Müsakat 82 (1584); Tahâvî, a.g.e, 4/67, 69

[21] Taberânî, el-Kebir

[22] Tahâvî, a.g.e, 4/70; Taberânî, el-Kebir

[23] Buhârî, Vekalet 11; Müslim, Müsakat 96; Nesâî, Büyu 41; Tahâvî, a.g.e, 4/68-69

[24] Bakara: 2/275, 276, 278, 279-280

[25] Tahâvî, a.g.e, 4/4, 5

[26] Tahâvî, a.g.e, 4/65

[27] Buhârî, Büyu 79; Müslim, Müsakat (1596) ; Tirmizî, Büyu (1241); Nesâî, Büyu 50; İbn Mâce, Ticarat 49 (2257) (Üsâme hadisinin sıhhati hususunda alimlerin ittifakı vardır. Yalnız Üsâme hadisi ile Ebu Saîd el-Hudrî hadisinin arasını birleştirme hususunda ihtilaf edilmiştir. Bu görüşler içerisinde en uygun olanı şu ikisidir:

a. Üsâme hadisi, mensuhtur. Çünkü ribanın yasaklanmasındaki tarihi seye bakıldığında, ilkönce, veresiye (=Nesie) hususundaki riba yasaklanmış, sonra da fazlalık ribası yasaklanmıştır.

b. "Riba anncakk veresiyede geçerlidir" sözüyle; altının altınla veya gümüşün gümüşle alışveriş sırasındaki değişimde fazlalığın caiz olduğu kastedilmemektedir. Aksine değişik cinsteki malların değişimindeki fazlalık, riba mahiyetinde değildir denilmiş olmaktadır. Gerçektende altın gümüşle veya gümüş altınla değiştirilirse, değiştirme ücreti olarak bir miktar fazlalık verilirse bu fazlalık riba değildir.)

[28] Tahâvî, a.g.e, 4/69

[29] Garar (=Aldatma): Satılacak malın cinsinde veya evsaf ve miktarında şüphe ve ihtimal bir durumun bulunmasıyla yapılan satıştır.

Hanefi mezhebi, 2 yerde aldatma satışını sözkonusu etmiştir:

a. Satılacak malın kendisinde aldatma: Bu tip aldatma, alışveriş akdini ifsad etmekle kalmaz, aksine iptal eder.

Örnek: Ana karnındaki yavruyu, ağa takılacak balıkları satmak gibi. Yavrunun sağ-salim doğup doğmayacağı, ağa balığın takılıp takılmayacağı kesin değildir. Şüpheli ve ihtimallidir. Bu bakımdan adı geçen satışlar, batıldır.

b. Evsaf ve miktarda aldatma: Satılacak malın evsaf ve miktarı ile ilgili şüphe ve ihtimaller, alışveriş akdini ifsad eder. Örnek: Bir ineğin günde 20 lt. süt vermesi şartıyla satılması veya sütlüdür diye satılan bi ineğin gerçekte sütlü çıkmaması gibi.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Ebu Dâvud, Büyu 25 (3376); Tirmizî, Büyu 17; Nesâî, Büyu 27; İbn Mâce, Ticarat 23 (2194); 5/266, 303, 338, 342; Taberânî, el-Kebir, el- Evsat; Bezzâr; İbn Hacer, Telhis, 3/6

[30] Müslim, Büyu 4 (1513); Ebu Dâvud, Büyu 25 (3376); Nesâî, Büyu 27; Tirmizî, Büyu 17; Müsned: 2/376, 436, 496

[31] Buhârî, Büyu 62, 63; Müslim, Büyu 3 (1512); Ebu Dâvud, Büyu 25 (3377)

[32] Ebu Ya'lâ; İbn Hacer, Telhis, 3/6

[33] Tirmizî, Büyu 17

[34] Suyûtî, Câmiu's-Sağîr, H. No: 9439

[35] Suyûtî, Câmiu's-Sağîr, H. No: 9443

[36] Ebu Dâvud, Büyu 26 (3382); Müsned: 1/116

[37] Müzâbene: Olgunlaşmamış yada yeni meyvenin daha ağacında iken satın alınmasına denir.

Bu konuda gelen hadisler; meyveyi, olgunlaşmadan satmanın yasak olduğunu göstermektedir. Olgunlaşmaktan kasıt; sarı renkli meyvelerin sararması, kırmızı olanların kızarması, hububat ve sebzelerin ise faydalanır hale gelmesidir.

İmamı A'zam'a göre; ağaçta meyve göründükten sonra olgunlaşmaktan satmak caizdir.

Ağaç üzerindeki meyveler, şu şartlara göre satılabilir:

a. Meyvenin olgunlaşacağı ortaya çıkmalıdır. Soğuk vurması, dolu vurması gibi afetler atlatılmış, normal şartlarda ağaçtaki meyvelerin olgunlaşacağı kanaati hasıl olmuşsa artık meyve hasat edilmeden, miktarı tahmin yoluyla tespit edilerek satılabilir.

b. Satış muamelesi, faize giren şartlarla olmamalıdır. Yani yaş hurma karşılığında kuru hurma değiştirmek gibi.

Bu çeşit bir alım-satımmda aldatma ve aldanma durumları, açık ve nettir. Resulullah (s.a.v)'de, kişinin, alım-satımda aladatan yada aldanan kişi olmaması için bu türr bir alışverişi yasaklamıştır. Kişi de, alım gücünün oluşabilmesi, temel hakkı olan adaletin uygulanmasıyla daha rahat bir alışveriş yapabilme imkanına sahip olacaktır. Burada kişi, koruma altına alınmaktadır. Böylece aldatılmaktan kurtulmuş olacaktır.

Çünkü İslam dini, kişilerin; hem dünyalarını ve hem de ahiretlerini ilgilendirmektedir. Müslüman bir kişi, bu tür bir halde insanı aldattığı takdirde, dünyada bunun hesabını vermediğinde ahirette mıutlaka bunun hesabının vereceğini bilmektedir.

Bu şuur ve bilinçle hareket eden kişi, hem dünyasını ve hem de ahiretini koruyabilmek için iyi dürüst davranmak zorundadır.

[38] Tahâvî,Şerhu Meâni'l-Âsâr, 4/33

[39] Ariye: Satışı haram kılınanların dışında kalan meyve demektir. Buna göre ariye; meyve ağacı veya parası olmayan ihtiyaç sahibi bir kimsenin, çoluk,çocuğuna taze meyve tattırmak kastıyla elindeki kuru meyveyi verip göz kararıyla ağaçtaki taze meyveden o miktarda meyve satın almasına denir.

Ariye satışı, elinde kuru meyve olduğu halde, parasızlık yüzünden yeni çıkan yaş meyveyi yiyemeyenlerin başvurusu üzerine tanınan bir ruhsattır.

Esas itibariyle, kuru meyve vererek yaş meyve satın almak şeklindeki müzabene satışı yasaklanmıştır. Bu durum, kuru meyvesi olanlara da turfanda meyve yetiştirenlere bazı zorluklar getirmekteydi. Resulullah (s.a.v) kayıtlı olarak bu değiş-tokuşa izin vermiştir. Yalnız ariye suretiyle yapılacak alım-satım, 5 vesk yani 1 deve yükü miktarını geçmemelidir.

[40] Buhârî, Büyu 84; Müslim, Büyu 59 (1539); Tahâvî, a.g.e, 4/28, 29

[41] Buhârî, Büyu 82-87, Müsakat 17, Selem 4; Müslim, Büyu 51, 59, 79 (1531-1539); Ebu Dâvud, Büyu 20 (3361); Nesâî, Büyu 28, Eyman 45; İbn Mâce, Ticarat 32 (2214-2215); Muvatta, Büyu 10

[42] Tahâvî, a.g.e, 4/29, 30

[43] Buhârî, Büyu 83; Müslim, Büyu 67 (1540); Ebu Dâvud, Büyu 20 (3363); Tirmizî, Büyu 64 (1303); Nesâî, Büyu 35

[44] Buhârî, Büyu 83; Müslim, Büyu 71 (1541); Ebu Dâvud, Büyu 21 (3364); Nesâî, Büyu 35; Tirmizî, Büyu 63 (1301); Muvatta, Büyu 14

[45] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 4/30

[46] En'âm: 6/146'da geçtiğine göre, yüce Allah, Yahudilere; sığır ve koyunun sırtkarında, bağırsaklarında yada kemiklerindeki yağlar hariç bu tür hayvanların iç yağınıyemeyi haram etmişti. Onlar ise ölmüş hayvanın iç yağını yeme yerine o yağı eritip satmak suretiyle parasını yediler. Böylece iç yağını yeme yerine parasını yemeyi tercih etmişlerdi.

İslam hukukuna göre; Müslümanlar, yenilmesi helal olan hayvanları kesmek suretiyle yemeleri helaldir. Yalnız yüksek yerden düşme, boğulma, başı koparılma, başka bir hayvanın boynuzu yada tekmesiyle, yırtıcı hayvan tarafından parçalanma şeklinde yada kendi kendine ölmüş herhangi bir hayvan v eya gayri meşru bir şekilde öldürülen bir hayvan "meyte" (=leş) hükmündedir. Böyle bir hayvan temiz değildir. Eti de yenilmez. Çünkü ölmüş hayvandan faydakanma yasağı, genel olduğu için, hiçbir şekilde bu tür hayvanalradan yararlanılamayacağına hükmedilmiştir. Sadece ölmüş hayvanın tabaklanmış derisi kullanılabilinir. Leşin haram olması ile ilgili olarak Bakara: 2/173, Mâide: 5/3, En'âm: 6/145, Nahl: 16/115 ayetlerine bakılabilinir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Büyu 102, 112, Meğazi 50, Tefsiru sure-i En'âm 6, Müsakat 71, 72, 73; Müslim, Müsakat 71 (1581), 72 (1582), 73 (1583); Ebu Dâvud, Büyu 64, 66 (3488); Nesâî, Füru 8, 9, Büyu 93; Tirmizî, Büyu 60, 61 (1297); İbn Mâce, Ticarat 11; Dârimî, Eşribe 9; Muvatta, Sıfatu'n-Nebi 26; Müsned: 1/25, 247, 293, 322, 3/117; Taberânî, el-Kebir

---

DEVLET BAŞKANLIĞI (İMAMET)[1] BÖLÜMÜ

﴿ كِتَابُ الإِمَامَةِ ﴾

176- ﴿ الْأَئِمَّةُ مِنْ قُرَيْشٍ ﴾

“İmamlar (Devlet başkanları), Kureyş’tendir”[2]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Berze[3]
2. Enes[4]
3. Hz. Ali[5]

Toplam, 3 kişi.

(Derim ki:) İmam Ahmed, bu hadisi şu yollardan rivayet etmiştir:

4. Ebu Hureyre[6]
5. Hz. Ebu Bekr[7]

Hadis, bu lafızla gelmiştir. Ravileri, sağlam kimselerdir. Sadece hadisin ravileri içerisinde kopukluk vardır.

Bir lafızda ise; bu hadis, Ebu Berze ile Enes’ten şöyle gelmiştir:

﴿ اَلْأُمَرَاَءُ مِنْ قُرَيْشٍ ﴾

“Emirler (=Devlet başkanları), Kureyş’tendir”

6. Ka’b b. Ucre

Bir rivayette ise; bu hadis, Hz. Ali’den şöyle gelmiştir:

﴿ اَلاَ إِنَّ الأُمَرَاَءَ مِنْ قُرَيْشٍ ﴾

“Dikkat ediniz ki, emirler (=devlet başkanları), Kureyş’tendir”

Bir rivayette ise; bu hadis, Enes’ten şöyle gelmiştir:

﴿ إِنَّ الْمَلِكَ مِنْ قُرَيْشِ ﴾

“Hükümdar (=devlet başkanı), Kureyş’tendir”

Buhârî ile Müslim, **“Sahîh”**lerinde, bu hadisi merfu olarak şu yoldan şöyle rivayet etmişlerdir:

7. Abdullah ibn Ömer[8]

﴿ لَا يَزَالُ هَذَا الْأَمْرُ فِي قُرَيْشٍ مَا بَقِيَ مِنْهُمُ اثْنَانِ ﴾

“Bu iş (=devlet başkanlığı), insanlardan iki kişi kaldıkça, Kureyş’te olmaya devam edecektir”

İmam Ahmed, Tirmizî ve Nesâî ise bu hadisi, sahih bir senedle merfu olarak şu yoldan şöyle rivayet etmişlerdir:

8. Amr ibnü’l-Âs[9]

﴿ قُرَيْشٌ وُلَاةُ النَّاسِ فِي الْخَيْرِ وَالشَّرِّ (اي في الإِسْلَامِ والجاهِلِيَّةِ) إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ﴾

“Kureyş, kıyamet gününe kadar iyili (=İslam) ve kötülük (=cahiliyye) hususunda insanların yöneticileridirler”

Buhârî ise bu hadisi merfu olarak şu yoldan şöyle rivayet etmiştir:

9. Muâviye[10]

﴿ إِنَّ هَذَا الْأَمْرَ فِي قُرَيْشٍ ﴾

“Bu iş (=devlet başkanlığı görevi), Kureyş’tedir”

İmam Ahmed ise bu hadisi Hz. Ebu Bekr’den rivayet etmiştir.

10. Sa’d b. Ebi Vakkâs[11] (merfu olarak)

﴿ قُرَيْشٌ وُلَاةُ هَذَا الْأَمْرِ؛ فَبَرُّ النَّاسِ تَبَعٌ لِبَرِّهِمْ وَفَاجِرُهُمْ تَبَعٌ لِفَاجِرِهِمْ ﴾

“Bu iş (=devlet başkanlığı görevin)in yöneticileri, Kureyş’e aittir. Çünkü insanların iyisi, iyi olanlarına ve kötü olanı da, kötü olanlarına tabidirler”

Yine bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

1. Cübeyr b. Mut’im[12]
2. Abdullah ibn Sâib[13]

3. Abdullah b. Hantâb,[14] Ebu Hureyre, Hz. Ali

4. İbn Şihâb[15]

5. Ebu Bekr b. Süleymân b. Ebi Hasme[16] (mürsel olarak)

﴿ قَدِّمُوا قُرَيْشًا وَلاَ تقدموها ﴾

“(Devlet başkanlığı konusunda) Kureyş’i öne geçiriniz. Onların önüne geçmeyiniz”

Buhârî ile Müslim, **“Sahîh”**lerinde, bu hadis Ebu Hureyre’den şöyle gelmiştir:

﴿ النَّاسُ تَبَعٌ لِقُرَيْشٍ فِي هَذَا الشَّأْنِ ﴾

“İnsanlar, bu iş (=devlet başkanlığı) konusunda Kureyş’e tabidirler”

İmam Ahmed’in bir rivayetinde ise, (فِي هَذَا الْأَمْرِ) **“Bu iş konusunda”** ifadesi vardır.

Müslim ise, bu hadisin bir benzerini, şu yoldan rivayet etmiştir:

16. Câbir

İbn Hacer (ö. 852/1447) **“Tahrîcu Ehâdisi’r-Râfiî”**de der ki: “40 kadar sahabiden oluşmuş bu hadisin geliş yollarını, müstakil bir cüzde topladım”

İbn Hacer (ö. 852/1447) **“Emâliyyu’l-muhrace ala muhtasarı İbni’l-Hâcib”**de der ki: “ ﴿ الْأَئِمَّةُ مِنْ قُرَيْشٍ ﴾ **”İmamlar (=Devlet başkanları), Kureyş’tendir”** hadisine gelince, bu hadis, bize, Hz. Ali yolundan bu lafızla ulaşmıştır. Yine bu hadis, Enes yolundan da gelmiştir. Bu hadis, bize, mana bakımından sahabenin bir çoğundan ulaşmıştır.”

Daha sonra İbn Hacer, bu sahabilerden gelen hadisleri nakletmiştir. Bu konuda daha geniş bilgi için İbn Hacer’in bu kitabına bakabilirsiniz.

Yine İbn Hacer **“Fethu’l-Bârî”**de bu hadisi **mütevatir** hadisler içerisinde saymıştır.

Sehâvî (ö. 902/1496) **“Fethu’l-Muğîs”**de ve bir çok alim de, bu (hadisin mütevatir olduğu)nu kabul etmiştir.

Hafız el-Alâî’nin, “Bu (hadisi mütevatir hadisler içerisinde saya)nı bulamadım” sözüne gelince, bu söz, büyük bir dikkatsizlik ve gaflettir.

* * *

177- ﴾ الأمْر بِالطّاعَةِ لِلّأئِمَّةِ وَالنَّهْي عَنِ الْخُرُوجِ عَلَيْهِمْ ﴿

“(Müslüman) devlet başkanlarına itaat etmeyi emretme ve (meşru bir sebep yokken) onlara karşı ayaklamanın yasak olması”[17] ile ilgili hadisler

Ebu’t-Tîbî el-Kanûcî **“İbret”** adını verdiği çalışmasında gazve, şahadet ve hicret hususunda gelen hadislerin **mütevatir** olduğunu aynen şöyle anlatmaktadır:

“Devlet başkanlarına itaat etmenin gerekliliği hususunda, Kur’an-ı Kitab’ın nasları ve **mütevatir hadisler** çok olup bu hadisler gereği; Selef-i sâlihîn’in görüş birliğiyle Allah’a masiyeti emretme durumu hariç devlet başkanlarına itaat etme vaciptir. Namazı kılmadıkları ve açık bir şekilde küfrü ortaya çıkmadığı müddetçe onlara karşı bir ittifak oluşturup onlara itaat etmekten kaçınmak caiz değildir.”

Yine Ebu’t-Tîbî, bir başka yerde şöyle der: “Devlet başkanına karşı ayaklanma veya kılıca sarılma, müslümanlar için caiz değildir. Çünkü **mütevatir** hadisler, delalet etme yönünden, gündüzün güneşinden daha açık bir şekilde bunu göstermektedir. Kişinin, temiz sünnetin bu getirdiğini etüt etmesi, o kişinin göğsünü bu konuya açar. Zira devlet başkanına itaat etme konusunda gelen hadislerin hepsi, ona karşı ayaklanmanın caiz olmadığına işaret etmektedir. Üstelik Kur’an ayetleri de buna tanıklık etmektedir.”

Yine Ebu’t-Tîbî der ki: “Açık küfür ve namazı terk etme açıkça ortaya çıkmadıkça devlet başkanlarına karşı ayaklanmanın yasak olması hususundaki hadisler, mütevatirdir. Çünkü bu iki işten biri, devlet başkanında ortaya çıkmadıkça, zulümde ileriye gitmiş olsa bile, ona karşı ayaklanma caiz değildir.[18] Zira devlet başkanı, gücü yettiği kadarıyla iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya çalışmaktadır.”

* * *

178- ﴾ بَذْل النَّصِيحَةِ لِلْأَئِمَّةِ وَغَيْرِهِمْ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿

“Devlet başkanına ve diğer Müslümanlara nasihat etme”[19] **ile ilgili hadisler**

Ebu’t-Tîbî sözkonusu kitabında konu ile ilgili olarak aynen şöyle der: “ ‘**Sahîh**’te, Temîm ed-Dârî’den gelen, ﴾الدِّينُ النَّصِيحَةُ لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ﴿ **“Din; Allah, Peygamberi ve müslümanların devlet başkanı için nasihattir”**[20] hadisinde de geçtiği üzere; devlet başkanına nasihat etme de vaciptir. Mutlak nasihat etme hususunda gelen hadisler, **mütevatir**dir. Nasihat etme de insanların en layık olanı, devlet başkanıdır.”

* * *

---

[1] İslam dininin içerisinde, devlet yapısı da yer alır. Bu sebeple de devlet ile ilgili konulara olarak "imamet" (=devlet başkanlığı) başlığı altında işlenir.

İmamet meselesi, İslam'ın siyasi hayatının merkezinde yer alır. Bu nedenle İslam dini; devlet başkanında aranacak niteliklerden, seçimine, azline, itaat, isyan bahislerine kadar hatıra gelebilecek her hususta esaslar, prensipler, hükümler koymuştur.

İslam devletinde hakimiyet, Allah'ındır. Egemenlik ise halife ve şura heyeti aracılığıyla kullanılır. Halife, İslam devletinin en yüksek düzeydeki temsilcisi ve sorumlusudur. Şura heyeti ise, halifenin ve hükümetin yardımcısı, yol göstericisi, hatalarının düzelticisi ve hakka yönelticisidir.

İslam hukukçuları, hilafet terimini, genellikle Hz. Peygamber (s.a.v)'in yerine geçmek anlamında kullanmışlardır. Hilafetin diğer bir adı da, imamettir. Yalnız meliklik ile sultanlık, imametten farklıdır.

[2] Halifenin, Kureyşten olup olmayacağı meselesi, ihtilaflıdır. Bu konuda gelen hadisler ise, özel bir takım sebeplerle söylenmiştir. Üstelik bazı rivayetlerde, onların; "İslam'a bağlı kalmaları" kaydı özellikle belirtilmiştir. O halde onlarda bu şart bulunmayacak olursa, yönetimdeki hakları da kaybolur demektir. Çünkü İslam'da devletin varlığının nedeni, sadece dinin dimdik ayakta tutulması ve ümmetin işlerinin de İslama göre yürütülmesidir. Yoksa belirli bir ferdin yada aile veya kabilenin anlamsız bir liderliğini ayakta tutmak için değildir.

Bu tür hadisler, bir istek ifade etseler bile bunlar, halifeliğin, sahih olması için bir istek olmayıp sadece "efdaliyeti" göstermek içindir. Kaldı ki diğer bazı hadislerde yönetici, zenci bile olsa, Allah'ın kitabını uyguladıkça ona itaatte bulunmak emredilmektedir.

Halifeliğin, belirli bir soyun hakkı olarak kabul edilmesi; İslam'ın, bilhassa kavmiyet düşüncesine karşı olan tutumuyla bağdaşmamakta, Kur'an'ın bu konudaki naslarına ve hatta Allah Resulünün uygulamalarına ters düşmektedir.

Bu tür hadisler, sıhat ve sabitlik açısından kuvvetli olsa bile bu hadisleri şu şekilde anlamak mümkündür:

a. Bu hadisler, Kureyş'in böyle bir imtiyaza sahip olmasını ve bu makamı tekeline almasını gerektirmez.

b. Bu tür hadisler, haber vermek maksadıyla söylenilmiş olup bağlayıcı bir hüküm koyması sözkonusu değildir. Bu takdirde vbu hadisler, yalnızca vakıayı dile getirmekten başka bir anlam ifade etmezler.

c. Bu tür hadislerde geçen "Kureyş" kelimesiyle, yalnızca "muhacirler" anlatılmak istenmiş olabilir. Çünkü böyle bir kullanım oldukça yaygın idi. Anlatılmak istenen de tümüyle bundan ibarettir.

Çağdaş İslami bir yönetimde böyle bir problemin varlığından söz edilemez. Devlet başkanlığı şartlarını taşıyan ve ümmetin seçimiyle iş başına gelmeye hak kazanan kişi, bu makama layık olduktan sonra ümmetin başına geçen kişinin mensup olduğu kabile ve soyu pek önemli değildir. Asıl olan daima Allah'ın mutlak hakimiyetinin, müminlerden başlayarak bütün insanlara doğru gittikçe gelişen bir çerçeve içerisinde gerçekleşmesi ve bunun, hayatın her alanında gerçek anlamıyla ortaya çıkmasıdır. Böyle bir yükümlülük, Allah'ın yeryüzündeki halifesi olmak sıfatıyla bütün müminlerin omuzlarındadır.

[3] Müsned: 3/421

[4] Müsned: 3/129, 183; Taberânî, el-Kebir; Ebu Ya'lâ; Bezzâr; Hâkim, Müstedrek, 4/501

[5] Taberânî, el-Kebir; Bezzâr; Ebu Nuaym, Hilye, 7/242

[6] Buhârî, Menakib 1; Müslim, İmaret 2; Müsned: 2/395; Taberânî, el-Evsat

[7] Müsned: 1/5

[8] Buhârî, Ahkam 2, Menakib 2; Müslim, İmaret 4 (1820)

[9] Tirmizî, Fiten 45

[10] Buhârî, Menakib 2; Taberânî,

[11] Müsned: 1/171, 176, 183

[12] Müsned: 4/81, 82, 84, 85

[13] Taberânî, el-Kebir

[14] Taberânî

[15] Beyhakî, Marifet, 4/76

[16] Ebu Dâvud, Salat 189; Tirmizî, Fiten 64; Nesâî, Sehv 22; Muvatta, Nida 60, Cemaat 7

[17] İnsanlarınyeryüzündeki halifelikleri iki türlüdür:

a. Genel Halifelik: Hz. Adem'den itibaren tüm insanların, yeryüzünü imar etmekle görevlendirilmiş ve orada kendilerine tasarruf yetkisi verilmiş olmalaı itibariyle halife olarak yaratılmış olmaları. Bu konuda Bakara: 2/30, Hûd: 11/62 ayetlerine bakılabilr

b. Özel Halifelik: Yönetimde insanların halife olmasıdır. Hilafet; başkasının yerine, onun adına görev yapmak veya tasarruflarda bulunmak demektir.

İslam hukukçuları, hilafet terimini, genellikle, Hz. Peygamber (s.a.v)'in yerine geçmek anlamında kullanmışladır. Bu makama getirilen kimseye "halife" adını vermişlerdir.

İslam'da, müslümanların başına getirilen halife yada devlet başkanı, yönetimi altında bulunan kimselere; adalet, eşitlik, özgürlük, güvenlik gibi temel hakları yerine getirmesi zorunludur. Devlet başkanına, sınırlı bir yetki ve görev verilmiştir. Sınırsız bir yetki verilmemiştir. Devlet teşkilatı içerisinde devlet başkanı da herkes, diğer Müslümanlar gibi, Allah ve Resulünün hükümlerine uymakla yükümlüdür. Dolayısıyla devlet başkanına itaat, Alah ve Resulünün emirlerine aykırı düşmeyen hususlarda sözkonusudur. Allah ve Resulünün emirlerine aykırı düşen konularda, devlet başkanı da dahil hiç kimseye hiçbir şekilde itaat etme sözkonusu değildir.

Devlet başkanı ve devlet yöneticileri, İslam'a aykırı bir şekilde hüküm ortaya koyduklarında yada hareket ettiklerinde; onların, İslam'a uygun olmayan uygulamalarını düzeltmek, Müslüman halkın yalnızca hakları değil, aynı zamanda görevleridir. O halde devlet yöneticilerinde görülen

her türlü sapmanın düzeltilmesi, yönetilenler için bir görevdir. Bu görevi yerine getirmek durumunda olanların, onu ihmal etmesi, onlaerın Allah katında sorumlu olmalarını gerekli kılmaktadır.

Kısacası: Nebevi devlet geleneğini gerileterek siyasal itidarı gasbeden sultan ve yöneticilerin egemen olduğu İslam toplumlarında, devlet, her şey olup bireyin ve toplumun üstünde kutsal, mutlak ve karşı konulamaz bir otorite olarak kabul edilmiş ve ne yazık ki böyle bir yönetime her zaman itaat edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

[18] Her nekadar bazı alimler; devlet başkanında açık bir küfür ve namazı terk etme gibi hususlar ortaya çıkmadıkça, onlara karşı kıyam başlatmayı caiz görmeseler bile, fitneye götürecek dahi olsa, azli gerektirecek her sebep dolayısıyla devlet başkanının yada yöneticilerin azledilmesi gerekmektedir. Çünkü bu durumda azlin sonuçları, aslında bir fitne değil, tam aksine bir ıslah hareketi ve hakkı üstün kılma eylemidir. Böylece fasıkların kökü kesilmiş olacaktır. Asıl fitne, azli gerektiren işleri yaparken bunlara ses çıkarmamaktır. Eğer İslam toplumunda bu tür bir fitnenin önü alınmazsa, her gün yeni fitne kapısı aralanır. Halbuki İslam'ın hükümlerini korumak, ve uygulamak, her müslümanın görevidir.

[19] "Nush" kelimesi, Türkçe'de; nasihat ve öğüt anlamına gelmektedir. Fakat Aarapça'da kelimenin asıl anlamı; kendisine nasihat edilen kimsenin iyiliğini istemek demektir.

Hadis, nasihatın dinde önemli bir yer tuttuğunu ve dinin özü olduğunu belirtmektedir.

Nasihatın, **Allah için olanına gelince**, bunun anlamı; Allah'a iman etmeye, şirk koşmamaya, Allah'ı bütün kemal ve cemal sıfatlarıyla nitelendirmeye, bütün noksan sıfatlardan Allah'ı münezzeh tutmaya, O'na tam teslimiyetle itaat edip O'na asi gelmekten uzak olmaya, O'nun için sevmeye, O'nun için buğzetmeye, O'na itaat edeni sevip isyan edene düşman olmaya ve daha bir çok nimeti itiraf etmeye ve şükretmeye, Kur'an'ın Allah'ın kitabı olduğuna, insan sözlerinin hiçbirisine benzemediğine, bozuk tevil edenlere ve ona saldıranlara karşı onu korumak şeklinde algılanmalıdır.

Peygamberi için olan nasihat ise; Hz. Muhammed (s.a.v)'in peygamberliğini onaylamak, onun getirdiklerine tümüyle iman etmek, onun her türlü emir ve yasaklarına boyun eğmek, ona düşman olana düşman ve dost olana dost olmak, davetini her yere duyurup sünnetini yaşanılır bir model haline getirmek şeklinde analam gerekmektedir.

Müslümanların devlet başkanı için yapılan nasihat ise; doğru olan konularda onlara yardımcı olmak ve onlara itaat etmek, onlara tavsiyelede bulunmak, yanlışlarını bildirmek, merhametli olmaları gerektiğini hatırlatmak, Müslümanlara ve kontrolü altında bulunan gayri müslimlere adaletli davranmalarını ve haklarını vermeleri gerektiğini söylemek, haksızlık ve zulüm yaptıklarında ise onları uyarmak ve İslam'ı uygulamada müslümanların onlara itaat etmelerine yardımcı olmak suretiyle olur.

Hadis, nasihatın; din veya İslam diye adlandırılabileceğine, dinin sözle olduğu gibi amelle de olduğuna işaret etmektedir.

[20] Buhârî, İman 42; Müslim, İman 95 (55); Ebu Dâvud, Edeb 67 (4944); Tirmizî, Birr 17; Nesâî, Bey'at 31; Dârimî, Rikak 41; Müsned: 1/351, 2/297, 4/102, 103

HÜKÜMLER VE CEZALAR[1] BÖLÜMÜ

﴿ كِتَابُ الأَحْكَامِ وَالْحُدُودِ ﴾

179- ﴿ إِرْسَالُ الْأَحَادِ اِلَى النَّوَاحِى لِتَبْلِيغِ الأَحْكَامِ ﴾

“İslam’ın hükümlerini tebliğ etmek için beldelere insanlara gönderme”[2] ile ilgili hadisler

İbnü’l-Hümâm (ö. 861/1457) **“Tahrîr”**de bu konu ile ilgili gelen hadislerin **mütevatir** olduğunu aynen şöyle anlatmaktadır:

“İslam’ın hükümlerini tebliğ etmek için beldelere insanlar gönderme hususunda Resulullah (s.a.v)’den gelen hadisler, **mütevatir**dir.”

Bu kitabın şarihi İbn Emîr el-Hâcc (ö. 879/1475) ise, musannifin bu sözünden sonra aynen şöyle der:

“İslam’ın hükümlerini beldelere tebliğ etmek için gönderilen insanlardan birisi de, Muâz’dır. Bir topluluk, bu olayı Abdullah ibn Abbâs’tan[3] şöyle rivayet etmiştir:

﴿ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ لَهُ: إِنَّكَ تَأْتِي قَوْمًا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ فَادْعُهُمْ إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ ﴾

“Resulullah (s.a.v), Muâz’ı, Yemen’e göndereceği zaman ona:

‘Sen Kitap ehlinden bir topluluğa gidiyorsun; onları, Allah’tan başka ilah olmadığına çağır. Eğer onlar buna itaat edecek olurlarsa, onlara, Allah’ın her gün ve gece de beş vakit namazı farz kıldığını öğret’ buyurdu”

Bu hadisin dışında (konu ile ilgili) uzunca bir çok hadis daha gelmiştir. Beldelere gönderilen bu kimselerin verdiği haberi kabul etmeme normal

sayılsaydı, bu kimseleri göndermenin bir anlamı olmazdı.”

* * *

180- ﴾ عِصْمَة الأُمّةِ وَأَنَّهَا لاَتَجْتَمِعُ عَلَى ضَلاَلَةٍ وَخَطَأٍ ﴿

“İslam ümmetinin, masum oluşu ve sapıklık ile hata üzerine birleşmemesi”[4] ile ilgili hadisler

İbnü’l-Hümâm (ö. 861/1457) **“Tahrîr”**de ve daha bir çok alim, bu konuda gelen hadislerin **mütevatir** olduğunu belirtmiştir:

İbnü’l-Hümâm der ki: “İcmanın kesin bir kanıt ve ahad olduğu hususu, sem’i (=işitme yoluyla getirilen) delillerdendir. Bu rivayetler ile buna benzeyen diğer rivayetlerdeki ortak nokta olarak gelen ‘ümmetim sapıklık ve hata üzerinde birleşmez’ sözü, **tevatür**dür.”

Bu hadislerin lafızlarından birisi de, şu hadiştir:

﴾ إِنَّ اللَّهَ لَا يَجْمَعُ أُمَّتِي عَلَى ضَلَالَةٍ ﴿

“Allah, ümmetimi, sapıklık üzerinde birleştirmez”

Bu hadisi, Tirmizî ve bir çok çok kimse, senedli bir şekilde şu yoldan rivayet etmiştir:

1. Abdullah ibn Ömer[5]

Bu hadisin ravileri, sika kimselerdir. Fakat bu hadiste bir karışıklık vardır.

﴾ سَأَلْتُ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ؛ أَنْ لَا يَجْمَعَ أُمَّتِي عَلَى ضَلَالَةٍ فَأَعْطَانِيهَا ﴿

“Rabbimden, ümmetimim sapıklık üzerine birleştirmemesini istedim. Bana bunu verdi”

Bu hadisi, İmam Ahmed ve bir çok kimse şu yoldan rivayet etmiştir:

2. Ebu Basra el-Gıfârî[6]

﴿ إِنَّ اللّهَ اَجَارَكَمْ مِنْ ثَلَاثِ خِلَالٍ: .... وَأَنْ لَا تَجْتَمِعُوا عَلَى ضَلَالَةٍ ﴾

“Allah, sizi, helal olan üç şeyden korumuştur: …..‘Sapıklık üzerinde toplanmamanız’”

Bu hadisi, Ebu Dâvud ve bir çok kimse şu yoldan rivayet etmiştir:

3. Ebu Mâlik el-Eşarî[7]

﴿ أَنَّ أُمَّتِي لاَ تَجْتَمِعُ عَلَى ضَلاَلَةٍ ﴾

“Ümmetim, sapıklık üzerine birleşmez”

Bu hadisi, İbn Mâce ve bir çok kimse şu yoldan rivayet etmiştir:

4. Enes[8]

﴿ لاَ يَجْمَعُ اللّٰهُ هَذِهِ الْأُمَّةِ عَلَى ضَلالَةٍ وَيَدُ اللّٰهِ مَعَ الْجَمَاعَةِ ﴾

“Allah, bu (İslam) ümmetini, sapıklık üzerinde birleştirmez. Allah’ın eli, toplulukla birliktedir”

Bu hadisi ise, Hâkim **“Müstedrek”**de şu yoldan rivayet etmiştir:

5. Abdullah ibn Abbâs

(Sehâvî) **“Mekâsıd”**da bu hadisi ‘Lâme’l-Elif’ (لاَ) harfinde getirmiştir. Burada birkaç söz ettikten sonra şöyle der:

“Kısacası: Bu hadis; metinleri meşhur, bir çok senede sahip, merfu ile diğer hallerde çeşitli şahidleri olan bir hadistir.”

Bu konuda daha geniş bilgi için Sehâvî (ö. 902/1496)’nin bu kitabına başvurabilirsiniz.

Yine bu konuda İbn Emîr el-Hâcc (ö. 879/1475)’ın **“Şerhu’t-Tahrîr”** adlı eserinde ikinci makalenin dördüncü babına bakabilirsiniz.

* * *

181- ﴿ إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ فَأَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ فَأَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ وَاحِدٌ ﴾

“Hakim, hüküm verir(ken) ictihadda bulunurda isabe ederse, onun için iki sevap vardır. Ama hüküm verir(ken) ictihad ederde yanılırsa, ona bir sevap vardır”[9]

Bu hadisi, İmam Ahmed ve altı hadis imamı şu yoldan rivayet etmiştir:

1. Ebu Hureyre[10]

Yine bu hadisi, Tirmizî hariç, bunlar, şu yoldan rivayet etmiştir:

2. Amr ibnü’l-Âs[11]

Bu konuda şu yollardan da hadis gelmiştir:

3. Ukbe b. Âmir[12]

4. Abullah ibn Amr[13]

Bu hadis, şu lafızla da gelmiştir:

﴾ إِذَا اِجْتَهَدَ الْحَاكِمُ فَأَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ وَإِنْ أَصَابَ فَلَهُ عَشْرَةُ أُجُورٍ ﴿

“Hakim ictihad edip de yanılırsa, onun için bir sevap vardır. İsabet ettirirse, onun için on sevap vardır”

Sâ’d (ö. 792/1389) **“Şerhu’n-Nesefî”**de konu ile ilgili olarak şöyle der: “İctihadın, yanılma ve isabet ettirme arasında sıksık tekrar edilmesine delalet eden hadisler ve rivayetler, mana bakımından mütevatirdir.”

Bu konuda daha geniş bilgi için Sa’d (ö. 792/1389)’ın, asıl metinde yer alan; “müctehid yanılabilirde, isabet ettirebilirde” şeklindeki sözün yanında söylediği söze başvurabilirsiniz.

* * *

182- ﴾ اَلْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ ﴿

“Çocuk, (bulunduğu) yatağa aittir.[14] **Zina eden kimse için ise, (soy bakımından çocuk üzerinde) mahrumiyet var”**[15]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**ın ‘Kitâbu’l-Ahkâm (=Hükümler Bölümü’n)’da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Hureyre[16]
2. Hz. Aişe[17]
3. Hz. Osman[18]
4. Abdullah ibn Amr[19]
5. Ebu Ümâme[20]
6. Amr b. Hârice[21]
7. Abdullah ibnü’z-Zübeyr[22]
8. Abdullah ibn Mes’ud[23]
9. Hz. Ömer[24]
10. Hz. Ali[25]
11. Hasan el-Basrî (mürsel olarak)
12. Sa’d b. Ebi Vakkâs[26]
13. Abdullah ibn Ömer[27]
14. Berâ’ b. Âzib[28]
15. Zeyd b. Erkam[29]
16. Abdullah ibn Abbâs[30]
17. Hüseyin b. Ali[31]
18. Ubâde ibnu’s-Sâmit[32]
19. Vâsile ibnü’l-Eska’[33]
20. Ebu Vâil[34] (mürsel olarak)
21. Muâviye b. Amr[35]
22. Enes[36]

Toplam, 22 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

23. Abdullah ibn Huzâfe
24. Sevde bint. Zem'a
25. Ebu Mes'ud el-Bedrî
26. Zeyneb bint. Cahş
27. Ubeyd b. Umeyr (mürsel olarak)

İbn Abdilberr (ö. 463/1071) der ki: "Bu hadis, Hz. Peygamber (s.a.v)'den rivayet edilen hadislerin en sıhhatli olanıdır. Bu hadis, 20 küsur sahabiden gelmiştir."

(Münâvî) **"Teysîr"**de der ki: "Bu hadis, **mütevatir** olup 20 küsur sahabiden gelmiştir."

(Zürkânî) **"Şerhu Mevâhibi'l-Ledûniyye"**de bu hadisin **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

* * *

183- ﴿ قِصَّةُ مَاعِزٍ فِي الزِّنَى وَرَجْمُهُ ﴾

"Zina hususunda Mâiz olayı ve Mâiz'in recmedilmesi"[37]

Suyûtî (ö. 911/1505) **"el-Ezhâr"**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Câbir b. Abdullah[38]
2. Abdullah ibn Abbâs[39]
3. Büreyde[40]
4. Câbir b. Semure[41]
5. Ebu Saîd el-Hudrî[42]
6. el-Leclâc[43]
7. Nuaym b. Hezzâl[44]
8. Ebu Hureyre[45]
9. Übey

10. Sahabeden birisi[46]

11. İbnü'l-Müseyyeb (mürsel olarak)[47]

12. Hz. Ebu Bekr[48]

13. Ebu Zerr

14. Osman'ın babası Nasr[49]

15. Ebu Berze el-Eslemî[50]

16. Atâ' b. Yesâr

17. Şa'bî

18. Ebu Ümâme b. Sehl b. Huneyf

Toplam, 18 kişi.

(Derim ki:) Râfiî (ö. 623/1225) **"Şerhu'l-Kebir"**de aynen şöyle der: "Hz. Peygamber (s.a.v)'den meşhur olduğu kadarıyla recm; Mâiz, Gâmidiyye ve Yahudilerle ilgili kıssada geçmektedir. Recm, Resulullah (s.a.v)'den sonrada Raşit halifeler döneminde de uygulanmıştır. Bu nedenle de hadis, **mütevatir** derecesine ulaşmıştır.

Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447) **"Tahrîcu Ehâdisi'r-Râfiî"**de bunu onaylamıştır.

Kemal İbnu'l-Hümâm (ö. 861/1457) **"Fethu'l-Kadîr"**de aynen şöyle der: "Resulullah (s.a.v)'den gelen recmin sabit oluşu; Hz. Ali'nin kahramanlığı ve Hatem et-Tâî'nin cömertliği gibi mana bakımından **mütevatir**dir. Teferruatla ilgili olan haberi ahad ise, recmin tanımı ve özelliklerini açıklama mahiyetindedir. Recmin aslına gelince, bunda şüphe edilecek bir durum sözkonusu değildir."

* * *

184- ﴿ مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ فَاجْلِدُوهُ فَإِنَّ عَادَ الثَّانِيَةَ فَاجْلِدُوهُ فَإِنَّ عَادَ الثَّالِثَةَ فَاجْلِدُوهُ فَإِنَّ عَادَ الرَّابِعَةَ فَاقْتُلُوهُ ﴾

“Kim içki içerse, onu kamçılayın. İkinci defa (içki içmeye) dönerse, onu yine kamçılayın. Üşüncü defa (içki içmeye) dönerse, onu yine kamçılayın. Dördüncü defa (içki içmeye) dönerse, onu öldürün”[51]

Tirmizî (ö. 279/892), bu hadisi şu yoldan rivayet etmişir:

1. Muâviye[52]

Daha sonra Tirmizî der ki: “Bu konuda şu yollardan da hadis gelmiştir:

2. Ebu Hureyre
3. Şerîd
4. Şurahbil b. Evs
5. Ebu Ramedâ’
6. Cerîr
7. Abdullah ibn Amr

Hafız İbnHacer (ö. 852/1447) **“Emaliyyu’l-Muhrace ala Muhtasarı İbni’l-Hâcib”**de konu ile ilgili olarak der ki:

“Yine bu hadisi rivayet edenler içerisinde şunlarda vardır:

1. Ebu Saîd el-Hudrî
2. Abdullah ibn Ömer
3. Sahabeden bir topluluk
4. Guzayf
5. Câbir
6. İsmi bilinmeyen bir sahabe
7. Kabîsa b. Züeyb (mürsel olarak)”

* * *

---

[1] "Had" kelimesi, sözlükte; men etmek, alıkoymak, engellemek gibi anlamlara gelir. Çoğulu, Hudûd'dur. Terim olarak ise; yüce Allah için takdir edilen cezadır.

[2] Hz. Peygamber (s.a.v), Mekke'den Medine'ye hicretinden sonra Medine'de gücü elinde bulundurmak için bir yandan Medine'de Yahudilerle anlaşma yapmak suretiyle kontrolü sağlamaya çalışıyor ve bir yandan da çevre yerlerde bulunan kabilelere, Bahreyn'e, Yemen'e ve başka yerlere elçiler göndermek suretiyle oraların İslamlaşmasını sağlamaya çalışıyordu.

[3] Buhârî, Zekat 1, 41, Sadaka 1, 63, Mezalim 9, Meğazi, 60, Tevhid 1; Müslim, İman 31 (19); Tirmizî, Zekat 6 (625); Ebu Dâvud, Zekat 4 (1584); Nesâî, Zekat 46

[4] "Ümmet" kelimesi; ulus, topluluk ve grup gibi anlamlara gelir. Term olarak ise; dilleri, renkleri, milliyetleri farklı bile olsa aynı inanca mensup insanların teşkil ettiği topluluğu ifade etmektedir.

İslam ümmeti deyince, İslam inancına mensup insanların teşkil ettiği cemaati ifade etmektedir. İslam ümmetinin bir sınırı yoktur. Aynı İslam inancını taşıyan dünyanın dört bir yanındaki Müslümanlar, bu ümmet içerisinde yer almaktadır.

İslam ümmetinin; sapıklık, dalalet, hata ve günah, fasıklık üzerinde birleşmesi düşünülemez. Çünkü ihtilaflı meselelerde alimlerin çoğunun ittifak ettiği görüşün sevaba yakın yakın olduğu kabul edilir. Zayıf bir rivayet ise, alimlerin fiilen etmesiyle sıhhat kazanır, hükmi tevatür derecesinde itibar görür. Böylece İslam ümmeti, hataya ve sapıklığa düşmekten korunmuş olmaktadır.

[5] Tirmizî, Fiten 7; Dârimî, Mukaddime 8; Müsned: 5/145

[6] Müsned: 6/396

[7] Ebu Dâvud, Fiten 1 (4253)

[8] İbn Mâce, Fiten 8 (3950)

[9] "İctihad" kelimesi, sözlükte; gayret, takat, çaba gibi anlamlara gelen "cehede" kökünden gelmiş ve iftial babındandır. Terim olarak ise; Kitap, sünnet ve icma da kesin olarak bulunmayan bir mesele hakkında müctehid olan bir fakihin bütün gücünü harcıyarak zanni bir sonuca varmasıdır.

Hadiste geçen "isabet etmekten" kasıt; Allah'ın hükmüne tesadüf etmedir. "Yanılmaktan" kasıt ise; müctehidin, "doğru olan görüş, şu taraftadır" diye verdiği hükmün, Allah'ın hükmünün aksine tesadüf etmiş olmasıdır.

İsabet edene verilen iki sevaptan biri; ictihad sevabı, diğeri ise isabet sevabıdır. İsabet etmeyen ise, sadece ictihad sevabı alır.

Alimler, bu hadisten; alim kimsenin adabına uygun bir şekilde ictihad yaptıktan sonra, isabet etmeyip

[10] Buhârî, İtisam 22; Müslim, Akdiye 15 (2240); Ebu Dâvud, Akdiye 2 (3574); Tirmizî, Ahkam 2 (1326); Nesâî, Kaza 3; İbn Mâce, Ahkam 3 (2305)

[11] Buhârî, İtisam 21; Müslim, Akdiye 15 (1716); Ebu Dâvud, Akdiye 2 (3574); Nesâî, Kaza 3

[12] Taberânî, el-Evsat, es-Sağir

[13] Müsned, 2/187; Taberânî, el-Evsat

[14] Cahiliyye döneminde cariyeler, efendilerine belli bir miktarda ödeme yaparlardı. Bunu kazanabilmek için zina bile yaparlardı. Bu sebeple Kur'an, cariyelerin zinaya zorlanmasını yasaklamıştır (Nûr: 24/33). Ayrıca başkalarıyla zinaya giden cariyelerin sahipleri de, onlarla cinsel ilişkide bulunurlardı. Cariye doğum yapınca, efendisi veya zina yaptığı kimse, çocuk bendendir diye iddia da bulunabilirdi. Efendi, çocuk hakkında "bendendir" yada "benden değildir" diye bir açıklamada bulunmadan ölecek olsa, mirasçılarının isteğiyle çocuk cariye sahibine verilirdi. Yalnız çocuk mirasçı olamazdı. Mirasçı olabilmesi için miras taksiminden önce nesebinin açığa kavuşması gerekliydi. Efendi, cariyesinden olan çocuğun nesebini kabul etmeyebilirde. Bu durumda çocuğun nesebi, efendiye katılmazdı. Hz. Peygamber (s.a.v), çocuk, kimin yatağında doğdu ise, yatak sahibine ait olacağı kuralını koyarak benzerlik veya kuru iddia gibi sebeplerle çocuğa sahip olunamayacağını belirtmiştir. Nesep meselesinde hüküm zahire göre verilir. Benzerlik ve iddia gibi şeylerle nesep sabit olmaz. Fakat zahire göre verilen hüküm, batinen de o meseleyi helal kılmaz. Bu sebeple evdeki kadın-erkek ilişkileri de farklı olur. Zina

edenin, nesep yönünden doğacak çocuk üzerinde bir hakkı yoktur. Bu nedenle de zina eden kimse, çocuk üzerinde nesep, sorumluluk ve hak iddia edemez. Kısacası, zina eden kimse, bu tür haklardan mahrum kalmaktadır.

[15] Hadisin metninde geçen "hacer" kelimesi, "taş" anlamına geldiği için, bazı fıkıhçılar, hadisi; "zina edene de taşla öldürülme vardır" şeklinde anlamışlardır. Yalnız bu anlam, hadis açısından uygun bulunmamaktadır. Çünkü her zina eden taşlanmaz. Recm cezası, bir çok şartların oluşmasından sonra verilmektedir. Hadis nesebin Hadisin nesebin tesbiti ile ilgili olması hasebiyle zina edenin çocuk üzerinde bir takım haklardan mahrum kaldığı için hadisin metninde geçen "hacer" kelimesini "mahrumiyet" şeklinde tercüme ettik.

[16] Buhârî, Hudud 23; Müslim, Rada 37 (1458); Nesâî, Talak 48; İbn Mâce, Nikah 59 (2006); Müsned, 2/239, 280, 386, 409, 466, 475, 492

[17] Buhârî, Ahkam 29; Müslim, Rada 36 (1457); Ebu Dâvud, Talak 34 (2273); Nesâî, Talak 48, 49; Tirmizî, Talak (3430); İbn Mâce, Nikah 59 (2004); Müsned, 6/129, 200, 226, 237

[18] Müsned, 1/59, 65, 66

[19] Müsned, 2/179, 207

[20] Ebu Dâvud, Büyu (3094); Tirmizî, Vesaya 5; İbn Mâce, Nikah 59 (2007), Vesaya 6 (2704); Müsned, 5/267

[21] Müsned, 4/186, 187, 238

[22] Nesâî, Talak 48; Taberânî, el-Evsat

[23] Nesâî, Talak 48

[24] İbn Mâce, Nikah 59 (2005); Müsned, 1/25

[25] Müsned, 1/104; Heysemî, Mecmau'z-Zevaid, 5/13

[26] Bezzâr

[27] Bezzâr

[28] Taberânî (5057)

[29] Taberânî

[30] Taberânî

[31] Taberânî, el-Evsat

[32] Müsned, 5/326; Taberânî

[33] Taberânî

[34] Taberânî

[35] Ebu Ya'lâ

[36] İbn Asâkir, Tarih; Temâm, Fevaid

[37] Zina, dinin meşru kabul ettiği bir anlaşmaya dayanmaksızın irade ve istekle yapılan haram bir çiftleşmeye denir. Bu günahı işleyen erkeğe zani, kadına ise zaniye denir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Hudud 21, 28; Müslim, Hudud 16, 19 (1693), 22 (1695); Ebu Dâvud, Hudud (4420, 4421, 4433); Tirmizî, Hudud 4 (1451), 5 (1543); Nesâî, Cenaiz 63; Dârimî, Hudud 12, 14; Müsned, 1/245, 313, 328

[38] Buhârî, Hudud 21; Müslim, Hudud 16; Ebu Dâvud, Hudud (4420); Nesâî, Cenaiz 63; Tirmizî, Hudud 5 (1543); Dârimî, Hudud 12; Müsned, 3/323

[39] Buhârî, Hudud 28; Müslim, Hudud 19 (1693); Ebu Dâvud, Hudud (4421); Tirmizî, Hudud 4 (1451); Müsned, 1/245, 313, 328

[40] Müslim, Hudud 22 (1695); Ebu Dâvud, Hudud (4433); Dârimî, Hudud 14; Müsned, 5/347, 348

[41] Müslim, Hudud 17 (1692); Ebu Dâvud, Hudud (4422-4424); Dârimî, Hudud 12

[42] Müslim, Hudud (1694); Ebu Dâvud, Hudud (4431); Dârimî, Hudud 14 (2324)

[43] Ebu Dâvud, Hudud (4435)

[44] Müslim, Hudud (1691); Ebu Dâvud, Hudud (4419); Tirmizî, Hudud (1431); İbn Mâce, Hudud 9 (2553); Müsned, 5/216, 217

[45] Müslim, Hudud 5; Ebu Dâvud, Hudud (4428); Tirmizî, Hudud 5 (1452); İbn Mâce, Hudud 9 (2554); Müsned, /286, 287, 450

[46] Ebu Dâvud, Hudud (4432)

[47] Müsned, 2/453

[48] Müsned, 1/8

[49] Dârimî, Hudud 13 (2323)

[50] Ebu Dâvud, Hudud (3186)

[51] İslam Hukuku'ndaki had cezaları şu şekildedir:

1. Had Cezaları: Zina, iftira, içki, hırsızlık, yol kesme ve itidat için takdir edilen cezalar.
2. Kısas ve Diyet Cezaları: Şahıs aleyhine işlenen suçların cezalar.
3. Tazir Cezaları: Dinin yasakladığı fiilleri işleyenlere uygulanan cezalar.
4. Tedib Cezaları: Terbiye etmek kastıyla baba, ana, öğretmen ve efendi gibi büyüklerin yetkisine bırakılan cezalar.

Had cezaları; dinin gerçekleştirmeye, korumaya çalıştığı temel hedeflere saldırı mahiyetindeki suçların cezasıdır.

İçkinin haram oluşu; Kitap, Sünnet ve sahabe-i kiramın icma-ı ile sabittir.

Hanefilere göre; içki içmenin ve sarhoşluğun cezası; hür için 80 değnektir. Baş, yüz, tenasül uzvu dışında vücudun çeşitli yerlerine orta halli vuruşla tatbik edilir. Az veya çok içme arasında bir fark yoktur. İçki içen kimse, öldürülmez. Velev ki tekrar tekrar içmiş olsun.

Naklettiğimiz hadise göre; dördüncü kere içki içen kimsenin öldürülmesi gerekmektedir. Fakat bu emir, içki yasağının konduğu ilk sıralarda geçerliydi. Sonradan bu hüküm, kaldırılmıştır. Çünkü bir kimse, içki yüzünden öldürülmez. Dördüncü değil onuncu kere içmiş olsa bile fark etmez. Bu, Cumhurun görüşüdür.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Ebu Dâvud, Hudud 36 (4483, 4484, 4485), 37 (4482); Tirmizî, Hudud 15 (1444); Nesâî, Eşribe 42; Müsned: 2/191, 211, 280, 4/234, 388-389, 5/369; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 3/159, 161; Taberânî

[52] Tirmizî, Hudud 15 (1444); Ebu Dâvud, Hudud 36 (4482); İbn Mâce, Hudud (2573)

BİR FAYDA

Bir grup alim, bu hadisin mensuh olduğunu söylemiştir. İcma da, bunun aksine, bugün bunu göstermektedir.

Tirmizî (ö. 279/892), kitabının sonunda yer alan **“İlel”**de konu ile ilgili olarak der ki:

“İki hadis hariç bu kitapta yer alan hadislerin hepsiyle, ilim adamları ve bazı alimler amel etmişlerdir. Bu iki hadis ise;

a. Hazar (=yerleşik hayat) da iki namazın arasını cem (=birleştirme) hadisi,

b. İçki içenin dördüncü defada döldürülmesi hadisi.”

Nevevî (ö. 676/1277) **“Şerhu’l-Müslim”**de bu rivayet peşpeşe getirip der ki: “İçki içenin dördüncü defada öldürülmesi ile ilgili hadise gelince, bu hadis, (peygamber’in) söylediği gibidir. (Yerleşik hayatta iki namazın arasını) birleştirme ile ilgili hadise gelince, bir grup alim, bunun olacağını söylemiştir.”

İbn Hazm (ö. 456/1063), Abdullah ibn Ömer’den dördüncü defada içki içenin öldürülmemesi hususunda yapılan icma’yı eleştirmiştir.

Bu eleştiriye, bu hadisin; Abdullah ibn Ömer’den sabit olmadığı veya Abdullah ibn Ömer’in, buna muhalefet eden nadir kimselerden birisi olduğu, bu nedenle de Abdullah ibn Ömer’in bu rivayetinin icma’ya zarar verebilecek bir nitelikte olmadığı yada icma’nın, Abdullah ibn Ömer’in bu rivayetinden sonra oluştuğu şeklinde cevap verilmiştir. Çünkü icma’nın, Abdullah ibn Ömer rivayetinden sonra nakledilme olasılığı vardır.

Bu konuda daha geniş bilgi için Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447)’in **“Emaliyyu’l-Muhrace ala Muhtasarı İbni’l-Hâcib”** ile **“Fethu’l-Bârî”** adlı eserinin ‘Kitâbu’l-Hudûd’ (=Hadler Bölümün)e bakabilirsiniz.

* * *

185- ﴿ اَلنَّهْي عَنِ الشَّفَاعَةِ فِي الْحَدِّ إِذَا بَلَغَ الْإِمَامَ ﴾

“Devlet başkanına (bir had cezası) geldiği zaman, had cezası hususunda şefaatçi olmasının yasak olması”[1] **ile ilgili hadisler**

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Câbir b. Abdullah
2. Hz. Aişe
3. Safvân b. Ümeyye
4. Abdullah ibn Ömer
5. Abdullah ibn Amr
6. Abdullah ibn Mes’ud
7. Hz. Ali
8. Zübeyr
9. Abdullah ibn Abbâs
10. Ammâr b. Yâsir
11. Ebu Hureyre
12. Ümmü Seleme
13. Mes’ud ibnu’l-Acmâ’

Toplam, 13 kişi.

Yine de doğruyu en iyi bilen Cenab-ı Allah’tır.

* * *

---

[1] İslam Hukuku’nda belirtilen hadler, doğrudan doğruya Allah’ın hakkıdır. Haddi gerektiren bir suç işleyen kimse, makamı ve mevkisi ne olursa olsun mutlaka cezalandırılır.

Hanefilere göre; hadleri uygulamaktan kasıt, toplumda meydana gelebilecek kargaşalıkları ve fitneden toplumu kurtarmaktır. Bu nedenle de had cezaları; islam’ın hakim olduğu yerlerde uygulanır. İslam’ın hakim olmadığı yerlerde uygulanmaz. Çünkü had cezaları, devlet ile ilgili olan bir uygulamadır. Dolayısıyla da had cezası, ya devlet başkanı yada devlet tarafından bu konuda görevlendirilen kimseler tarafından uygulanır. Normal kişiler uygulayamaz.

O halde Allah’ın hakkı olan bir konuda şefaat isyemek, yüce Allah’ın hakkı olarak farz kılınan haddin uygulanmamasını talep etmektedir ki, bunun mümkün olmadığı ortadadır. Hatta had hususunda tevbe etmenin dahi dünyada haddi düşürmeyeceği hususunda icma bile edilmiştir.

Bazı alimler, had cezası, devlet başkanına ulaşmadan önce o kişiye şefaatin cazi ve işlediği günahın kapanmasının mendub olduğunu belirtmişlerdir. Bu, Evzâî’nin görüşüdür. Bu görüş, Zübeyr b. Avvâm ile Abdullah ibn Abbâs’tan da rivayet edilmiştir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Hudud 11, 12, 14, 21, 22, 25, 29; Müslim, Hudud 8 (1688), 11 (1689); Ebu Dâvud, Hudud 4 (4373, 4374), 9 (4380), 12 (4386), 13 (4390), 21 (4410);

Nesâî, Sarik 5; Tirmizî, Hudud 6 (1454), Büyu (1289); İbn Mâce, Hudud 6 (2547); Dârimî, Hudud 5; Taberânî, el-Evsat, es-Sağir; İbn Ebi Şeybe, Musannef; Ebu Ya'lâ; Dârekutnî, Sünen;

ZULÜMDEN[1] SAKINMA BÖLÜMÜ
﴿ كِتَابُ التَّحْذِيرِ مِنَ الظُّلْمِ ﴾

186- ﴿ اَلظُّلْمُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ﴾

“Zulüm, Kıyamet gününde karanlıklar olacaktır”[2]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**ın ‘Kitâbu’l-Edeb’ (=Edeb Bölümü’n) de bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Abdullah ibn Ömer
2. Abdullah ibn Amr
3. Ebu Hureyre
4. Misver b. Mahrame
5. Muâz b. Cebel
6. Hirmâs b. Ziyâd

Toplam, 6 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, Câbir’den[3] şu lafızla gelmiştir:

﴿ اِتَّقُوا الظُّلْمَ فَإِنَّ الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ﴾

“Zulümden sakının. Çünkü zulüm, Kıyamet gününde karanlıklar olacaktır.”

Müslim (ö. 261/875) ile bir çok alim, bu hadisi, bu yoldan rivayet etmiştir.

* * *

187- ﴿ مَنْ ظَلَمَ قَيْدَ شِبْرٍ مِنَ الْأَرْضِ طَوَّقَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ سَبْعِ أَرْضِينَ ﴾

“Kim (gasben başkasının) arazisine bir karış kadar zulmederse (o arazi) yedi (kat) yerin dibine kadar onun boynuna dolandırı(larak cezalandırı)lır”[4]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Hz. Aişe
2. Saîd b. Zeyd
3. Ebu Hureyre
4. Ya’la b. Mürre
5. Enes
6. Sa’d b. Ebi Vakkâs
7. Abdullah ibn Abbâs
8. Hakem ibnu’l-Hâris es-Sülemî
9. Şeddâd b. Evs
10. Ebu Şüreyh el-Huzâî
11. Misver b. Mahrame
12. Ubâde ibnu’s-Sâmit
13. Ümeyme
14. Abdullah ibn Ömer

Toplam, 14 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yoldan da gelmiştir:

15. Abdullah ibn Mes’ud

Bu hadis, İmam Ahmed (ö. 241/855)’in **“Müsned”** adlı eserinde geçmektedir.

Şeyh Abdurrauf el-Münâvî (ö. 1031/1622) **“Teysîr”**de bu hadisin **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

Yine (Münâvî) **“Feyzu’l-Kadîr”**de Suyûtî’den naklen bu hadisin **müte-vatir** olduğunu kaydetmiştir.

* * *

188- ﴿ اَلنَّهْيِ عَنْ ظُلْمِ أَهْلِ الذِّمَّةِ ﴾

“Zimmet ehline zulmetmenin yasak olması”[5] ile ilgili hadisler

Muvâfık **“Şerhu Muhtasarı Halîl”**de müellifin cizye hususundaki ‘Zimmet ehli, kendisini diğer insanlardan ayıran elbiseyi giymesi şarttır’ sözünün yanında zimmet ehline zulmetmenin yasak olması ile ilgili hadislerin, **mütevatir** olduğunu Sahnûn’dan naklen şöyle anlatmaktadır:

“Zimmet ehline zulmetmenin yasak olması ile ilgili hadisler, **mütevatir**dir.”

Yine de doğruyu en iyi bilen Cenab-ı Allah’tır.

* * *

---

[1] Zulüm: Haksız yere başkasının hakkı hususunda tasarrufta bulunmaya veya sınırı aşmaya denir. Kur’an’ın üzerinde en çok durduğu kavramlardan biri de, şüphesi zulümdür. Aynı kökten gelen kelimelerle birlikte Kur’an’da üç yüze yakın yerde geçmektedir.

Alimler, zulmü üç kısım halinde değerlendirmişlerdir:

1. İnsanın Allah’a karşı işlediği zulüm. Bu tür zulüm, şirk ve küfürdür. Konu ile ilgili ayetler için b.k.z: Bakara: 2/51, 92, 258, En’âm: 6/68, A’râf: 7/162, 177, Lokmân: 13/13, Nahl: 16/113, İsrâ: 17/47, Enbiyâ: 21 /29,

2. İnsanlar arasındaki zulüm. Bu da, insanların kendi hem cinslerine karşı işledikleri suçlar, günahlar ve haksızlıklardır. Konu ile ilgili ayetler için b.k.z: Mâide: 5/27, 28, 29, 44, 45, Yûsuf: 12/23, 75, 78, 79, Ankebût: 29/30. Hz. Muhammed (s.a.v)’de, insanın insana zulmetmesini yasaklamış ve İslam dininde zulmün yerinin olmadığını belirtmiştir.

3. İnsanın kendi kendine zulmetmesi.

[2] Yapılan zulümler, Kıyamet gününde zalimin karşısına karanlıklar şeklinde çıkıp bu karanlığın içinde yolunu bulmayacaktır. Mümin ise, önü ve yanları, nurlu ve aydınlıklar içerisinde olduğu halde kıyamet günü yolunu rahatlıkla bulacaktır.

Zulüm, işlenen günahlarla kalbte meydana gelen kararma sonucunda oluşur. İman nuruyla aydınlanan bir kalp, zulmün bu kötü sonucunu düşünerek zulme meydan vermez.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Müslim, Birr 57 (2578, 2579); Müsned: 2/92, 100, 136, 137, 156, 159, 191, 431, 3/323; Hâkim, Müstedrek, 1/11; Taberânî

[3] Müslim, Birr 56 (2578); Müsned: 3/323

[4] Gasp: Başkasının malını zulmen ve zorla almaktır. Gasp, sadece arazi ile ilgili olarak kullanılmayıp her çeşit malın zulmen alınmasıdır. Konu ile ilgili hadis de, arazi ile ilgili gasbı anlatmaktadır.

Hadisin metninde geçen “şibr” (=bir karış) kelimesiyle; zulmen alınan şeye terettüp ettirecek cezaya maruz kalmada alınan şeyin, az yada çok olmasının fark etmediğine işaret edilmiştir.

“Boynuna dolandırılır”dan kasıt; gasbedilen şeyin, gasbedenin boynuna bir halka olarak konmasıdır. Tabii ki bunu taşımaya gücü yetmeyecek ve dolayısıyla da o gasbı sebebiyle ona azap edilecektir.

“Yedi kat yer”, gökler gibi tabakalar halindedir.

Görüldüğü üzere İslam dini; kişilerin, mal ve mülk edinebileceklerini, bu mal ve mülküne kimsenin zarar veremeyeceğini, velev ki zarar verilmiş olsa yada gasbedilmiş olsa dünyevi bir ceza verilmesi bile kıyamet günü o kimsenin mutlaka cezalandırılacağını belirtmektedir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Mezalim 13, Bed’ü’l-Halk 2; Müslim, Müsakat 137 (1610), 141 (1611), 142 (1612); Müsned:1/187, 188, 189, 2/387, 388, 432, 4/173, 6/64, 79, 252, 259; Taberânî, el-Kebir, el-Evsat, es-sağir; Bezzâr; Ebu Ya’lâ

[5] İslam devletiyle iyi ilişkileri bozulan veya bilfiil savaş halinde bulunan devletlerle, bu duruma son vererek barış münasebetlerinin kurulmasını sağlayan anlaşmaların yapılmasına bağlı olarak; o ülkeler, İslam devletiyle olan ilişkileri bakımından bazı vasıf ve isim alırlar.

Hanefi hukukçularına göre; İslam’da savaşın maksat ve hedefi, düşmanın mukavamet ve üstünlüğünü kırmaktır. Savaşa başvurmadan veya savaş esnasında barış hali için gerekli böyle bir sonuca ulaşmak, anlaşmalarla mümkünse, savaşa kesinlikle başvurulmaz. Şartlar gerektirdiğinde düşmanla geçici anlaşmalar yapma yoluna da gidilir. Kısaca bu anlaşma türleri şunlardır:

1. Muvakkat (=Geçici) Anlaşmalar: Düşmanın, İslam hakimiyetini kabul etmemesi ve ülkelerinin İslam devletinin kontrolü altına geçmemesi şeklinde yapılan bir anlaşmadır. Kendileriyle bu şekilde barış anlaşması yapılanlar; ister bir mal karşılığında olsun, ister olmasın kendi ülkelerinde bulunurlar. Bunlara, Ehl-i Sulh yada Ehl-i Hüdne denilir. Böyle anlaşmaları, genelde, devlet başkanı yada yetkili kıldığı kimse yapar. Vaktiyle yetkileri geniş olan komutanlar, bağlı olduğu merkezlerin görüşünü almadan düşmanla barış anlaşması yapmışlardır.

Bu tür anlaşmalar, ancak zaruret halinde ve Müslümanların menfaatı gerektirdiğinde yapılır. Böyle bir anlaşma, Müslümanların faydasına olunca, manen cihad sayılır. Çünkü cihadın hedefi olan kötülüğü uzaklaştırmak onunla sağlanmıştır. Bu anlaşmayla; düşmanın can ve mallarına dokunmak helal olmaz.

2. Daimi Anlaşmalar: Bu tür anlaşmalar, genellikle, münasebetlerin savaşa dönüşmesini önlemektedir. Savaş öncesi, İslam devletiyle savaşmayacağına teminat ve İslam hakimiyetine boyun eğdiğine bir işaret olarak vereceği cizye karşılığında gayri Müslim ülke yada toplulukla yapılan anlaşmalar, bu kısmı teşkil etmektedir. Böyle anlaşmalar, savaş esnasında da yapılabilir. Bu anlaşmanın yapılabilmesi için iki şart vardır:

a. Cizye ödemeleri

b. Kendilerine İslam ahkamının tatbik edilmesi.

Bu şartlarda yapılan barış anlaşmasının, Müslümanlar tarafından bozulması caiz değildir. Çünkü bu, bir zimmet aktidir. Kendileriyle böyle bir anlaşma yapılanlara, Ehl-i Zimmet denilir. Bunlar, idare ve iç işlerinde serbest olmak kaydıyla özerklik verilir.

Cizye, konumlarına göre alınır. İslam devletinin bu ülkeleri ve toplulukları korumak, vazifesidir. İslam devletinin, onları korumaya güç yetmezse, onlarla anlaşma yapılamaz. Çünkü bu durumda onlara İslam’ın hükümlerini tatbik imkanı yoktur.

Hanefi hukukçularına göre; gayri Müslimlerle zimmet anlaşması yapmaktan maksat ve gaye, Müslümanlara karşı açılmış bulunan savaşın kötülüğünü kendilerinden uzaklaştırmak ve düşmanın savaşı terk ederek Müslümanlarla barış içine girmesini sağlamaktır. Bu nedenle de zimmet ehline zulmetmek, yasaktır. Mal ve canlarına dokunulmaz.

İslam, sosyo-kültürel bir yapıya sahip olması itibariyle anlaşma yaptığı topluluk yada ülkelere yaşama hakkını tanımış ve hiçbir zaman onları asimile etmeye çalışmamıştır.

VELÂYET[1] BÖLÜMÜ

﴿ كِتَابُ الْوَلاَءِ ﴾

189- ﴿ اَلْوَلاَءُ لِمَنْ أَعْتَقَ ﴾

“Velâ hakkı, köleyi azad eden kimseye aittir”

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Hz. Aişe
2. Abdullah ibn Abbâs
3. Hz. Ali
4. Büreyde

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

5. Ebu Hureyre[2]

Bu hadis, Müslim’de geçmektedir.

Yine de doğruyu en iyi bilen, Allah’tır.

---

[1] “Vela” kelimesi, sözlükte; tasarruf, muavenet ve muhabbet anlamında olup yakınlık manasına olan “veli” kelimesinden alınmadır.

Hukuki bir terim olarak ise; mirasçılığa sebep olan hükmi bir akrabalıktır.

Bu akrabalık, azat etme sonucu, efendi ile azatlı arasında meydana gelir ki, buna, “velâ-i itâk” denir.

Bu sebeple kölesini azat eden kimse, kan bağıyla olan daha yakın asabesi bulunmadığına, azatlısının mirasçısı olur.

Velayet ise; bir şeyi, kudret cihetiyle tasarruf etme, bir kişinin işine kefil olma ve işini üzerine alma demektir. Buna göre burada velâ; efendinin, azat ettiği köle veya cariyeye mirasçı demektir. Çünkü miras hakkını kazandıran vela, ancak köle yada cariyeyi azat etmek suretiyle olur.

Yalnız İslam’da kölelik yoktur. Kölelik, İslam’ın geldiği ve hüküm sürdüğü ve bazı çağlarda mevcuttu. Herhalde İslam buna kayıtsız kalamazdı. Bu nedenle de gerek Kur’an’da ve gerekse de Sünnette yer yer köle ve cariye ile ilgili hukuktan bahsedilir. Bu, İslam’ın, insana verdiği önemi göstermektedir.

Genel olarak, kefaretlerde köle azat edilmesi yer almaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v)’de, köle ve cariyelerinin, özgürlüklerine kavuşmalarını ya teşvik etmiş yada bunu bizzat uygulamıştır.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Mükatabe 1-5; Müslim, İtk 15 (1504); Ebu Dâvud, İtk 2 (3930); İbn Mâce, Itk (2021); Taberânî, el-Evsat, es-Sağir

[2] Müslim, İtk 15 (1505)

VASİYYETLER[1] BÖLÜMÜ

﴿ كِتَابُ الْوَصَايَا ﴾

190- ﴿ لاَ وَصِيَةَ لِوَارِثٍ ﴾

“Mirasçı için, vasiyet etmeye gerek yoktur”

Tirmizî (ö. 279/892), bu hadisi şu yoldan rivayet etmiştir:

1. Ebu Ümâme[2]

Daha sonra Tirmizî der ki: “Bu konuda şu yollardan da hadis gelmiştir:

2. Enes
3. Amr b. Hârice”

İbn Hacer (ö. 852/1447) **“Emaliyyu’l-muhrace ala muhtasarı İbni’l-Hâcib”**de der ki: “Bu hadisi rivayet edenler içerisinde şunlar da vardır:

4. Hz. Ali
5. Abdullah ibn Abbâs
6. Abdullah ibn Ömer
7. Ma’kil b. Yesâr
8. Hârice b. Amr

Bu hadis, şu yollardan ise mürsel olarak gelmiştir:

9. Mücâhid
10. Amr b. Dinâr
11. Ebu Ca’fer el-Bâkır”

(Derim ki:) Bu hadisi rivayet edenler içerisinde şunlar da vardır:

12. Câbir b. Abdullah
13. Amr b. Şuayb, babasından, o da atasından
14. Zeyd b. Erkam
15. Berâ’ b. Âzib

Bu konuda daha geniş bilgi için Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447)’in **“Tahrîcu Ehâdisi’r-Râfiî”** ile **“Tahrîcu Ehâdisi’l-Hidâye”** adlı kitabı ve Suyûtî (ö.

911/1505)’nin **“Cem’u’l-Cevâmi’”** adlı kitabına bakabilirsiniz.

İbn Hacer ile daha bir çok kimse, bu hadis hakkında tartışmıştır.

Yine bu konuda daha geniş bilgi için Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447)’in **“Emaliyyu’l-muhrace ala muhtasarı İbni’l-Hâcib el-Aslî”** adlı kitabına başvurabilirsiniz.

Bir kısım alimin bu konudaki ifadesi de şöyledir: Bu hadis, çeşitli lafızlarla rivayet edilmiştir. Tirmizî, bu hadisin bazı geliş yollarının sahih olduğunu, bazı geliş yollarının ise hasen olduğunu belirtmiştir.

İbn Hacer (ö. 852/1447)’de **“Fethu’l-Bârî”**de der ki: “Alimler, bu hadisin, sahih ve hasen olduğu ile ilgili senedinde ihtilaf etmemişlerdir. Fakat sahih ve hasen’in toplamı, hadisin, bir aslının olmasını gerektirmektedir.

İmam Şâfiî ise **“Ümm”**de bu (hadis) metninin **mütevatir** olduğuna şöyle hükmetmiştir:

“Gerek fetva ehliyetine sahip olan ilim adamları ve gerekse de Kureyş (Kabilesi) ile ilgili **“Meğâzi”** haberlerini kendilerinden aldığımız ilim adamları; Hz. Peygamber (s.a.v)’in (Mekke’nin) Fethi yılında şöyle söylediği hususunda görüş birliğine varmışlardır:

﴾ لاَ وَصِيَةَ لِوَارِثٍ ﴿

“Mirasçı için, vasiyet etmeye gerek yoktur”

Bu hadis, Meğâzi kitaplarını ezberlemiş ilim adamları tarafından nakledilmiştir. Bu dudm dikkate alınırsa, söz konusu hadis; bir topluluğun, (başka) bir topluluktan nakli (=mütevatir haber) için, (diğer konularda) bir kişinin (başka) bir kişiden naklin (=ahad haber)den çok daha kuvvetlidir.”

Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210), bu hadisin, **mütevatir** olduğu görüşüne karşı çıkmıştır.

Dolayısıyla (bu konuda) meşhur olan görüş; **“Kur’an’ın, Sünnet’le neshedilemez”** diyen Şâfiî mezhebinin görüşüdür.

Hafız (İbn Hacer) der ki: “Fakat bu konuda delil, İmam Şâfiî ile bir çok alimin de belirttiği üzere, hadisin gerektirdiği husus üzerindeki alimlerin icmaıdır.”

Bazıları da, hadisi, sahabeden ve peygamberlik dönemine yakın bir zamanda yaşayan bir çok müctehid imamlardan, mana bakımından rivayet eden kimselerin sayısına bakarak, hadisin, manevi **mütevatir** olduğunu

söyleyerek Fahreddin er-Râzî'nin bu hadisle ilgili söylediğine karşı çıkmışlardır.

Bununla birlikte hadisin, İmam Şâfiî'ye göre mütevatir olmaması, bize göre de mütevatir olmamasını gerektirmez.

İbn Rüşd (ö. 520/1126) **"Mukaddimât"** adlı eserinin 'Kitâbu'l-Vesâyâ' (=Vasiyetler Bölümü'n) de bu hadisin **tevatür** olduğunu İmam Mâlik'ten aynen şöyle nakletmiştir:

"Kur'an'ın, Sünnet'le neshedilmesini caiz gören mezhebe göre; anne-babaya vasiyet etmeyi belirten ayetin,[3] ﴿ لاَ وَصِيَةَ لِوَارِثٍ ﴾ **"Mirasçı için, vasiyet etmeye gerek yoktur"** söyüyle neshedilmesine gfelince, bu konuda çeşitli şekiller söz konusu değildir.

Bu, Ebu'l-Ferec'in, İmam Mâlik'ten rivayet ettiği şu rivayettir:

'Anne-babaya vasiyet etmeyi belirten ayet, Hz. Peygamber (s.a.v)'den gelen ﴿ لاَ وَصِيَةَ لِوَارِثٍ ﴾ **"Mirasçı için, vasiyet etmeye gerek yoktur"** sözünün **mütevatir** olmasıyla neshedilmiştir. (Miras alamayan) yakın akrabaya vasiyet etmeyi belirten ayet ise, mirasın taksimi hakkında inen ayetlerle[4] neshedilmiştir."

* * *

---

[1] "Vasiyet" kelimesi, sözlükte; ulaştırmak, eklemek, ısmarlamak anlamına gelmektedir. Terim olarak ise; ölümden sonra geçerli olmak üzere, malını (veya bir menfaati) başkasına bağışlamak suretiyle mülk edindirmektir.

İslam dini, gerek erkek ve gerekse de kadın için şahsi malı üzerinde vasiyet hakkı tanımıştır. Resulullah (s.a.v), "Kişinin vasiyeti, yanında hazır bulunmalıdır" buyurarak, vasiyet meselesinin ciddiyetine dikkat çekmiştir.

Sahih bir vasiyetin olması için; kadın-erkek, mümin-kafir, evli-bekar farkı gözetilmez. Vasiyette kadın, kocasından izin de almaz. Vasiyetin sıhhati için iki şart aranır: a. Akıllı olmak, b. Hür olmak. Yalnız mal üzerinde vasiyetin sahih olabilmesi için, kişinin, mal bırakmış olması gerekmektedir.

İslam Hukuku'nda vasiyet; miras ile ilgili hükümler gelmeden önce "farz" olan bir tasarruftu. Bu husus, Bakara: 2/180. ayette belirtilmektedir. Bu ayete göre anne, baba ve yakın akraba için vasiyet etmenin farz olduğu açıkça ifade edilmektedir. Yalnız anne, baba ve karısı hakkında yapılan vasiyet, miras ayetlerinin inmesi ve naklettiğimiz hadisle birlikte neshedilmiştir. Bu konuda icma da vardır.

Varisler kabul etse de, etmese de; vasiyet, malın üçte birini aşmamak şartıyla cazi olduğu belirtilmiştir. Yalnız malın üçte birinden fazlasını vasiyet etmek, caiz değildir. Fakat bir kimsenin, hiçbir mirasçısı yoksa, malının tamamını vasiyet etmesinde bir sakınca yoktur. Çünkü vasiyete engel olan husus, mirasçılara, yüce Allah'ın tanıdığı haktır. Engel ortadan kalkınca; malın tamamını vasiyet etmek sahih olur.

Esasen mirasçılardan birine yapılan vasiyet, diğerlerine, yüce Allah'ın tanıdığı hakkı iptal etmek anlamını taşır. Vasiyet ederken; akrabası olduğu halde, mirasçı durumunda olmayan ve hakikaten ihtiyaç içinde olan kimseler tercih edilmelidir.

[2] Tirmizî, Vesâyâ, 5 (2121); Ebu Dâvud, Vesâyâ 6; Nesâî, Vesâyâ 5; İbn Mâce, Vesâyâ 6 (2713); Müsned: 5/267

[3] Bakara: 2/180

[4] Nisâ: 4/7, 8, 11, 12

YEMİNLER[1] BÖLÜMÜ

﴿ كِتَابُ الأَيْمَانِ ﴾

191- ﴿ أَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ قَضَى بِالْيَمِينِ مَعَ الشَّاهِدِ الْوَاحِدِ ﴾

“Hz. Peygamber (s.a.v), (iddia sahibi iki şahit bulamazsa) yeminin, bir şahitle (yeterli olacağına) hükmetmiştir”[2]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Hureyre
2. Câbir
3. İmâre b. Hazm
4. Bilâl ibnu’l-Hâris
5. Zeyd b. Sâbit
6. Ebu Saîd el-Hudrî
7. Abdullah ibn Ömer

Toplam, 7 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

8. Abdullah ibn Abbâs
9. Abdullah ibn Amr
10. Hz. Ali
11. Sa’d b. Ubâde
12. Sürreka
13. Zübeyb b. Sa’lebe
14. Muğîre
15. Ca’fer b. Muhammed, babasından (mürsel olarak)

Bu hadis, meşhur bir çok yollardan gelmiştir. Yine bu hadis, çeşitli sahih rivayetlerden de gelmiştir.

İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1200) **"Tahkîk"**de bu hadisi rivayet eden kimseleri tek tek saymıştır. Bunların sayısı, 20 sahabeyi geçmiştir. Hadisin geliş yollarının en sıhhatli olanı; Abdullah ibn Abbâs hadisi, sonra da Ebu Hureyre hadisidir.

Bezzâr (ö. 292/904)'da der ki: "Bu konudaki hadisler, hasen'dir. Bu hadislerin en sıhhatli olanı, Abdullah ibn Abbâs hadisidir."

Devamla da der ki: "İbn Abdilberr, bu hadisin senedinde geçen hiçbir kimseyi eleştirmemiştir. Marifet sahibi kimseler arasında bu hadisin sıhhatli oluşu hususunda bir görüş ayrılığı yoktur."

Bununla birlikte İbn Hacer (ö. 852/1447)'de **"Tahrîcu Ehâdisi'r-Râfiî"**de bu koynu ele alıp incelemiştir. Daha geniş bilgi için bu kitaba bakabilirsiniz.

İbn Arafe'de **"Muhtasar"**da aynen şöyle der: "Mezhep, Hukûkî Mallarda, bir şahitle yapılan yeminin, iki şahit hükmünde olduğu şeklindedir.

(İmam Mâlik) **"Muvatta'"**da dedi ki: ﴿ قَضَى رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بشالْيَمِينِ مَعَ الشَّاهِدِ ﴾ **"Resulullah (s.a.v), yeminin, bir şahitle (yeterli olacağına) hükmetmiştir."**

İbn Abdilberr dedi ki: 'Bu, mürsel bir hadistir. Güvenilir bir hadis topluluğu, Câbir'den gelen hadisi merfu' olarak nakletmiştir.'

Müslim'de belli bir senedle rivayet ettiğine göre; ﴿ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى بِيَمِينٍ وَشَاهِدٍ ﴾ **"Resulullah (s.a.v), yeminin, bir şahitle (yeterli olacağına) hükmetmiştir."**[3]

Daha sonra İbn Arafe der ki: "Müslim'in rivayet ettiği Abdullah ibn Abbâs hadisini, Buhârî rivayet etmemiştir. Fakat Buhârî ile Müslim, çeşitli yollardan gelen Ebu Hureyre, Zeyd b. Sâbit, Abdullah ibn Amr hadislerini rivayet etmişlerdir."

Celâleddin el-Mahallî ise **"Cem'u'l-Cevâmi"**ye yaptığı şerhte, bu hadisin; sadece ahad haber olduğunu ve hadisin, tevatür derecesine ulaşmadığı hakkında söylemiş olduğu sözü, açık ve nettir.

Yine Aliyyu'l-Kârî (ö. 1014/1605)'nin **"Şerhu'l-Mişkât"**da, bu hadisin, zanni bir delil olduğu, kesin delil olan Kur'an'a ters düşmediği ile ilgili sözü; hadisin, ahad haber olduğunu ifade etmektedir. Daha geniş bilgi için bu kitaba başvurabilirsiniz.

* * *

192- ﴿ اَلْبَيِّنَةُ عَلَى الْمُدَّعِي وَالْيَمِينُ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ ﴾

“Delil getirme, iddia sahibine aittir. Yemin ise, iddiayı inkar eden kimseye aittir”[4]

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Abdullah ibn Ömer
2. Amr b. Şuayb, babasında, o da atasından
3. Abdullah ibn Abbâs
4. Ebu Hureyre
5. Berre bint. Ebi Tüczâ el-Abderiyye

Yine bu hadis, Buhârî ile Müslim’in **“Sahîh”**lerinde şu yoldan gelmiştir:

6. Abdullah ibn Mes’ud[5]

Yine bu hadis, Buhârî ile Müslim’in **“Sahîh”**lerinde şu yoldan da gelmiştir:

7. Eş’as ibn Kays[6]

Bu hadis, şu şekilde gelmiştir:

﴿ أَلَكَ بَيِّنَةٌ؟ قُلْتُ: لاَ. فَقَالَ: لِلْيَهُودِيِّ اِحْلِفْ ﴾

“‘Senin bir delilin var mıdır?’ (diye sordu. Ben de:) ‘Hayır’ dedim. Bunun üzerine Yahudi’ye dönüp ona: ‘Yemin et’ buyurdu.”

Müslim ise **“Sahîh”**inde bu hadisi şu yoldan rivayet şu yoldan rivayet etmiştir:

8. Vâil b. Hucr el-Hadramî[7]

Bu hadis de, şu şekilde gelmiştir:

﴿ أَلَكَ بَيِّنَةٌ؟ قُلْتُ: لاَ. قَالَ: فَلَكَ يَمِينُهُ ﴾

“‘Senin bir delilin var mıdır?’ (diye sordu. Ben de:) ‘Hayır’ dedim. Bunun üzerine (bana): ‘Yemin etmen gerekmektedir’ buyurdu.”

Abdullah ibn Abbâs hadisi,[8] Buhârî ile Müslim’in **“Sahîh”**lerinde şu şekilde geçmektedir:

﴿ لَوْ يُعْطَى النَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ لَادَّعَى نَاسٌ دِمَاءَ رِجَالٍ وَأَمْوَالَهُمْ وَلَكِنَّ الْيَمِينَ عَلَى الْمُدَّعَى عَلَيْهِ ﴾

“İnsanlara (sırf) davaları sebebiyle (hiç delil olmadan istedikleri) verilse, bir takım insanlarda, (diğer) insanların kanlarını ve mallarını (istemeyi) iddia ederdi. Fakat yemin, davalıya aittir”

İsmâîl (ö. 371/982)’de **“Sahîh”**in de bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir:

﴿ وَلَكِنْ اَلْبَيِّنَةَ عَلَى الطَّالِبِ وَالْيَمِين عَلَى الْمُدَّعَى عَلَيْهِ ﴾

“Fakat delil getirme, (iddiayı) talep edene aittir. Yemin de davalıya aittir.”

Sa’d et-Taftazânî (ö. 792/1389) **“Şerhu’n-Nesefî”**de der ki: “Peygamberin verdiği haber ile sabit olan ilim, kesinlik ve değişmezlik yönünden zaruri şekilde sabit olan bilgilere benzer. (Zaruri şekilde) sabit olan bilgi de, **mütevatir**dir… Bu tür bilgi, Resulullah (s.a.v)’in; **“delil getirme, iddia sahibine aittir. Yemin ise, iddiayı inkar edene aittir”** sözünde geçmektedir. Resulullah (s.a.v)’in verdiği bu haber, tevatür ile ilgili bir bilgidir. Bu bilgi ise, zaruridir.”

Hayâlî (ö. 862/1457) **“Şerhu’l-Akâidi’n-Nesefî”**ye yazdığı haşiyede (konu ile ilgili olarak) aynen şöyle der:

“(Sa’d’ın, bu hadisin **mütevatir** olduğu ile ilgili) bu sözü, mücerret bir faraziyedir. (Çünkü Sa’d, sadece konuyu) örneklendirmek için (bu hadisi getirmiştir.) Bu nedenle de bu hadis, ancak meşhur (hadis) olup **mütevatir** (hadis) değildir.”

(Derim ki:) Bu hadis, mana bakımından **mütevatir**dir. Nitekim bu husus, anlattıklarımızdan da anlaşılmaktadır. Yine de doğruyu en iyi bilen Allah’tır.

* * *

193- ﴿ إِذَا حَلَفْتَ عَلَى يَمِينٍ فَرَأَيْتَ غَيْرَهَا خَيْراً مِنْهَا فَكَفِّرْ عَنْ يَمِينِكَ وَائْتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ ﴾

“Bir şeye yemin edip de peşinden yeminin aksini yapmayı daha hayırlı görürsen, derhal kefaret ver ve yemin ettiği husustan daha hayırlı olanı yap”[9]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”** da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Abdurrahman b. Semure
2. Adiy b. Hâtim
3. Abdullah ibn Amr
4. Uzeyne
5. Muâviye ibnu’l-Hakem
6. Ümmü Seleme
7. Ebu’d-Derdâ’
8. İmrân b. Husayn

Toplam, 8 kişi.

(Derim ki:) İbn Mende (ö. 470/1077) **“Tezkire”**de anlattığına göre; bu hadisi, Hz. Peygamber (s.a.v)’den Abdullah ibn Amr (ve ayrıca şunlar) rivayet etmiştir:

9. Ebu Musa, Ebu’d-Derdâ’
10. Ebu Hureyre
11. Enes, Adiy b. Hâtim
12. Hz. Aişe
13. Abdullah ibn Mes’ud
14. Abdullah ibn Abbâs
15. Abdullah ibn Ömer
16. Ebu Saîd, İmrân b. Husayn, Abdurrahman b. Semure

Tirmizî (ö. 279/892), bu Abdurrahman b. Semure hadisini rivayet etmiştir. Ayrıca bu konuda söz konusu ettiği 8 kişiden de uygunluk bakımından rivayetler geldiğini belirtmiştir. 5 kişinin rivayetini ise göz ardı etmiştir.

Irâkî (ö. 805/1402), Abdullah ibn Mes’ud hadisi ile Abdullah ibn Ömer hadisi hariç bunların rivayet ettikleri hadisler de düzeltme yapmıştır. Ayrıca bunlara, Muâviye ibnu’l-Hakem hadisini de ilave etmiştir.

17. Avf b. Mâlik el-Cuşamî[10]

Bazı alimler der ki: “Uzeyne b. Seleme el-Abdî’den (daha başka) rivayet gelmiştir.”

Bağavî (ö. 516/1122) der ki: “Uzeyne’nin, bu hadisden başka rivayet ettiği (başka) bir hadisini bilmiyorum.”

Tirmizî (ö. 279/892)’de der ki: “Buhârî’ye, Uzeyne hadisinin durumunu sordum. O da: ‘Bu hadis, Uzeyne’nin mürselidir. Çünkü Uzeyne, Hz. Peygamber (s.a.v)’e ulaşmamıştır’ dedi.”

Müslim (ö. 261/875)’ de der ki: “Uzeyne, tabiun’dandır.”

Yine bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

18. Hasen (el-Basrî)

19. İbn Sîrîn (mürsel olarak)

* * *

194- ﴿ مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينِ صَبْرٍ يَقْتَطِعُ بِهَا مَالَ امْرِئٍ مُسْلِمٍ وَهُوَ فِيهَا فَاجِرٌ لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ ﴾

“Kim Müslüman bir kimsenin malını koparmak için -yemininde günahkar olduğu halde (yalan yere)- güzel bir şekilde yemin ederse, (Kıyamet günü) Allah’ın gazabına uğrayarak Allah’a kavuşur”[11]

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Eş’as b. Kays
2. Abdullah ibn Mes’ud
3. Ma’kil b. Yesâr
4. Vâil b. Hucr

5. İmrân b. Husayn
6. Ebu Musa el-Eş’arî
7. Adiy b. Umeyre el-Kindî
8. Urs b. Umeyre
9. Ebu Ümâme el-Hârisî
10. Câbir b. Âtik
11. Hâris ibnu’l-Bersâ’ el-Leysî ve daha bir çokları

Bağavî (ö. 516/1122) der ki: “Hâris ibnu’l-Bersâ’, sadece iki hadis rivayet etmiştir. Birisi bu hadis, diğeri ise ﴿ لا تغزى مكة ﴾ **“(Bugünden sonra Kıyamete kadar) Mekke’ye karşı savaş açılmayacaktır”** hadisidir.”

Yine de doğruyu en iyi bilen Allah’tır.

* * *

---

[1] “Yemin” kelimesi, sözlükte; sağ el, kuvvet anlamına gelmektedir. Türkçe karşılığı, “and”dır. Yemin kelimesini, and anlamında kullanılması; yeminleşme sırasında iki tarafın birbirlerinin ellerinden tutuşma adetlerinden ileri gelmiştir.

Terim olarak ise; “Allah’ın isim veya sıfatını zikrederek haberin takviyesi” anlamına gelmektedir. Yani bir şeyi yapmak veya yapmamak hususunda belirtilen azme yada iddiaya kuvvet vermek, muhatabı ikna etmek kastıyla yüce Allah’a kasem yapmak suretiyle yapılan bir akittir. Çoğulu, Eymân’dır.

Beşeri ilişkilerde akitlerin bir parçası, bir kısım davalarda iddianın sübut veya nefyi için delil olarak şahidin ifade ve yeminine başvurulduğu için İslam dini, yemin bahsine özel bir önem vermiştir.

[2] “Dava” kelimesi, sözlükte; dua, talep, niyaz, temenni, nida ve rağbet gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise; bir kimsenin, hakimin huzurunda, bir hakkı başkasından talep etmesine denilir.

Hakkı ihlal edilen fert; bir dava dilekçesiyle hakime başvuru yaparak hakkının tespit edilmesi ve geri verilmesini talep edebilir. Dava dilekçesinde; dava edilen şeyin kıymet ve niteliği belirtilir, eğer gayrı menkul ise hudutları belirtilir ve davalının ikametiyle açık adresi yer alır. Hakim, şekil yönünden eksik olanı işleme koymaz, düzeltilmesini ister.

Naklettiğimiz hadis; dava sahibinin, davasını ispatlaması için iki şahit bulmazsa, tek şahit bulursa, bir şahit yerine de yeminin yeterli olacağı görüşünü destekler mahiyettedir.

Üç imam ve cumhur, bir şahitle davacının yemininin “mal ile ilgili davalarda” yeterli olacağına hükmetmiştir. Fakat Ebu Hanife, bir şahit ve yeminle hiçbir surette hüküm verilemeyeceğini, her halükarda iki şahidin şart olduğunu belirtmiştir.

Yalnız “mal ile ilgisi olmayan davalarda”, yemin ve şahidin kabul edilmeyeceğinde hepsi ittifak halindedir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Müslim, Akdiye 3 (1712); Ebu Dâvud, Akdiye 21 (3608, 3610); Tirmizî, Ahkam 13 (1343, 1344, 1345); İbn Mâce, Talak (2028), Ahklam 31 (2368, 2369,

2370); Müsned: 1/323, 3/305; Taberânî, el-Evsat, es-Sağir, el-Kebir; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 4/144

[3] Müslim, Akdiye 3 (1712)

[4] Adaletin tam olarak tecelli edebilmesi için; dava edilen hakkın ispat edilebilmesi şarttır. Çünkü hakim, tarafların getireceği ve ortaya koyacağı delilleri esas alarak bir hükme varmak mecburiyetindedir. Davacı, haklı olsa bile, varlığını ispat edemediği müddetçe, hakkını elde edemez.

İslam Hukuku'nda ispat etme mecburiyeti, dava açan kimsenin üzerindedir. Davalı inkar ederse, yemin teklif edilir. Hakkı kesin olarak ortaya koyacak her delil, hakimin vereceği hükme dayanak teşkil eder.

Bu konuda gelen hadisler için ayrıca b.k.z: Buhârî, Rehin 6, Tefsiru Sure-i Âl-i İmrân 3; Müslim, Akdiye 1 (1711); Ebu Dâvud, Akdiye 23 (3619); Tirmizî, , Ahkam 12 (1341, 1342); Nesâî, Kaza 36; İbn Mâce, Ahkam 7 (2321); Müsned: 2/70;

[5] Buhârî, Ahkam 30; Müslim, İman 221

[6] Buhârî, Husumât 4; Müslim, İman 220 (138); Tirmizî, Büyu 42 (1269); Ebu Dâvud, Akdiye 25 (3621); İbn Mâce, Ahkam 7 (2322)

[7] Müslim, İman 223 (139); Tirmizî, Akdiye 12 (1340); Ebu Dâvud, Eymân 1 (3245); Müsned: 4/317

[8] Buhârî, Tefsiru sure-i Âl-i İmran 3; Müslim, Akdiye 1 (1711)

[9] Yemin, 3 kısma ayrılmaktadır:

1. Yemin-i Lağv: Yanlışlıkla veya doğru olduğu zannıyla yalan yere yapılan yemindir.
2. Yemin-i Gamus: Yalan yere kasten yapılan yemindir.
1. Yemin-i Mün'akide: Mümkün veya gelecek ile ilgili bir şey hakkında yapılan yemindir.

Örnek: "Vallahi, yarın borcumu vereceğim" veya "Vallahi, filan kişiyle konuşmayacağım" denilmesi gibi. Bir kimse, bu tür bir yemin edipde o yemininden dönmenin daha hayrlı olduğunu görürse, yemininden dönmesi müstehab olur. Yalnız yemininden döndüğü için kefaret vermesi gerekmektedir. Yeminin kefaretiise şudur:

a. Gücü yetiyorsa, bir köle yada cariye azat etmek.
b. Sabah-akşam on fakiri doyurmak
c. On fakire orta halde birer parça elbise giydirmek
d. Bu üç şeyden birine gücü yetmeyen kimse, aralıksız olarak 3 gün oruç tutması gerekmektedir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Eymân 1, 10; Müslim, Eymân 7 (1649), 12 (1650), 15 (1651), 19 (1652); Ebu Dâvud, Eymân 17 (3276), Harac (3277); Tirmizî, Eymân 4, 6 (1530); Nesâî, Eymân 15, 16; Muvatta, Eymân 11; Müsned: 2/211; Taberânî, el-Kebir, el-Evsat; Heysemî, Keşfu'l-Estâr, 2/120; Abdurrezzâk, Musannef, 8/194

[10] Bu, Ebu'l-Ahves'in babasıdır. (Asıl adı, Uzeyne b. Seleme el-Abdî olup tabiun'dandır. Nitekim Buhârî ve Müslim, onun, tabiun'dan olduğunu söylemişlerdir.)

[11] Yemin-i Gamus: Kişinin yalan kastederek yalan yere Allah adına yemin etmeye denir.

Üzerine yemin edilen şeyin, içinde bulunulan zamandan önce işlenmiş bir fiil olması şart değildir. Ama bazen öyle de olabilir. Örneğin, bir kimsenin, bir başka kimseyi dövdüğü halde "Vallahi, onu dövmedim" diyerek ettiği yemin, Gamus yeminidir.

Gamus yemini, Allah adına yemin etmekten başka durumlarda düşünülemez. Çünkü bu yeminin, keffareti yoktur. Yemin eden kişi, günahkar olduğu için tevbe etmesi gerekir. Zira burada hem Allah'ın adı hiçe sayılmakla ve hem de bir kimsenin malı haksız yere gasbedilmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle de yemin sahibi, Allah'ın gazabıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bundan kurtulmak için ilk önce tevbe etmeli, sonra da kimin malını gasbettiyse o malı geri sahibibne vermelidir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Müsâkât 4, Eymân 14, 17; Müslim, İman 218-219, 220 (138), Eymân 7 (1649); Ebu Dâvud, Eymân 1 (3243), 2 (3246), 17 (3276); Tirmizî, İman 220 (138), Büyu 42 (1269); Nesâî, Kaza 29, Eymân 15; İbn Mâce, Ahkam 7 (2322), 8 (2323), 11; Muvatta, Akdiye 11; Hâkim, Müstedrek, 4/294, 4/441; Müsned: 4/441; Taberânî, el-Kebir

---

YARATILIŞIN BAŞLANGICI BÖLÜMÜ
﴾ كِتَابُ بَدْءِ الْخَلْقِ ﴿

195- ﴾ أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللّٰهُ ﴿

“Allah’ın yarattığı ilk şey”[1] **hakkında gelen hadisler**

Emîr, Lakkânî (ö. 1041/1631)’nin **“Cevhere”** adlı kitabına yazdığı haşiyenin[2] ‘Vücud Bahsi’nde **“Allah’ın yarattığı ilk şey”** hakkında gelen hadislerin, **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

(Derim ki:) Bazı hadislerde, Allah’ın yarattığı ilk şey;

1. **Muhammedî Nûr**’dur.[3]

Bazı hadislerde ise;

2. **Arş**’tır.[4]

Bazı hadislerde ise;

3. **Kamış** (=Saz)’dır.[5]

Allah’ın yarattığı ilk şeyin;

4. **Kalem**[6] olduğu ile ilgili hadis ise sahihtir.

Bir çok hadiste ise Allah’ın yarattığı ilk şey ise;

5. **Levh-i Mahfûz**’dur.[7]

Çeşitli senedlerle şu da gelmiştir:

6. **Su**[8]

Allah, bundan önce hiçbir şey yaratmamıştır.

Bazı haberlerde ise, yaratılanların ilki;

7. **Rûh**’tur.

Bazı haberlerde ise;

8. **Akıl**’dır.[9]

Fakat hadis imamlarının, Akıl Hadisi[10] hakkında bazı sözleri vardır. Bazıları, akıl ile ilgili hadisin uydurma olduğunu, bazıları ise sadece zayıf[11] olduğunu söylemişlerdir.

Bu konuda gelen bu çelişik rivayetlere şöyle cevap verilmiştir: **Muhammedî Nûr'**un ilk olarak, yaratılması doğrudur. Diğer bir çoğunun ilk olarak yaratılması ise, nisbî izafî'dir. Bunların her biri, kendi cinsinden önce; akıl, latif cisimlerden önce yaratılmıştır. Kamış (=saz) ise, bitkilerden yaratılan ilk şeydir.

Yine de doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

* * *

---

[1] Allah'ın yarattığı ilk şeyin ne olduğu meselesi, bu konuda gelen rivayetlerin farklı olmasından ötürü çeşitli görüşlerin ortaya atılamsına neden olmuştur.

[2] İbrahim el-Lakkânî, **"Cevheretü't-Tevhid"** üzerine kendi yaptığı çalışmalardan sonra yapılan ilk çalışma, oğlu Abdüsselam'a aittir. Abdüsselam, önce babasının **"Umdetu'l-Mürîd"**e yaptığı bazı talikleri yeniden tertip ederek **"İrşâdu'l-Mürîd"** adlı şerhi hazırlamış, sonra da bunu genişleterek **"İthâfu'l-Mürîd"** adını verdiği yeni bir şerh meydana getirmiştir.

Şeyh Muhammed el-Emîr ise, **"İthâfu'l-Mürîd"**e, **"Haşiye alâ İthâfi'l-Mürîd"** (Bulak 1982, Kahire 1309) adında bir haşiye yazmıştır. Bu, **"Cevheretü't-Tevhid"** üzerine yazılan en ünlü haşiyedir.

[3] Bu rivayet için b.k.z: Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, H. No: 827

Muhammedî Nûr, Hakikat-i Muhammediye olarak da bilinir. Bu kavramı, genellikle tasavvufçular kullanır.

Hakikat-i Muhammediye inancına göre; Hz. Muhammed (s.a.v), taayyunların ilkidir ve Hz. İsa'nın üstünde baba Allah'tan başka bir şey bulunmadığı gibi, Muhammed'in üstünde de zatı ebediyetten başka bir şey yoktur. Kısacası,; Allah, her şeyi, Muhammed'in nurundan ve isminden yaratmıştır.

Muhammedî Nûr inancı, tasavvufa, Şia'dan ve Hıristiyan kültüründen girmiştir. Bu inanç, hurafe ve saçmalıktan başka bir şey değildir.

Felsefeciler göre ise; Muhammedî Nûr, başlangıçtan kıyamete kadar olacak şeylerin projesini yazan ilk unsur yada ilk akıl (=aklı evvel)dır.

[4] Buhârî, Bed'ü'l-Halk 1, Tevhid 21, Cihad 4; Tirmizî, Tefsiru Sure-i En'âm 58, 68, Sıfatu'l-Cennet 4, Menakib (3946)

Kur'an'da ve hadislerde "arş" ile ilgili çeşitli tasvirler ve ifadeler yer almaktadır. Arş ile ilgili bu tür bilgiler, İslam mezhepleri ve alimleri arasında arş ile ilgili çeşitli görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla da sahabe ve tabiundan beri inanılagelen şekliyle arşın mevcudiyetini kabul etmek gerekmektedir.

[5] B.k.z: Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, H. No: 824

[6] Ebu Dâvud, Sünnet 16; Tirmizî, Kader 17, Tefsiru Sure-i Kalem; Müsned: 5/317; Hâkim, Müstedrek, 2/498; Beyhakî, Sünenü'l-Kübra, 3/9, 204

Allah'ın, kalemler içinde yemin ettiği kalem (Kalem: 68/1), yüce Allah'ın yarattığı ve kendisine, kıyamete kadar olacakları yazmasını emrettiği "yaratılış kalemi", "ilk kalem", işaret yoluyla "insan kalemi" anlamına da gelmektedir.

[7] "Levh-i Mahfuz", Arapça'da, korunmuş levha demektir. Bu kelime, Kur'an'da yalnız bir ayette geçer. Bu ayette, Kur'an'ın, "Levh-i Mahfuz'da bulunduğu bildirilir (Buruc: 88/22). Yalnız hiçbir tanım getirilmez. Buna karşılık bir çok ayette nitelikleri belirtilerek tanımlanır. Buna göre Levh-i Mahfuz; içinde hiçbir şeyin eksik bırakılmadığı (En'âm: 6/59), olacak şeylere ait bilgileri saklayan (Kâf: 50/4), yeryüzüne ve insanlara gelecek tüm belaların yazılı bulunduğu (Hadîd: 57/22), gökte ve yerdeki tüm gizliliklerin açıkça tespit edildiği (Neml: 27/75), her şeyin tespit edildiği (Yâsîn: 36/12), temiz yaratılan meleklerden başka kimsenin dokunamayacağı apaçık, korunmuş, koruyan, saklanmış ve ana kitap'tır.

[8] Tirmizî, Cennet 2

[9] Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, H. No: 823.

[10] İbn Kayyim **"Menâr"**da ve onun takipçisi olan Elbânî'de **"Silsiletü's-Sahîh"**te der ki: "Akıl hakkında gelen hadislerin hiçbirisi sahih değildir." (Arap yayıncısı)

[11] Bu, yazarın, sufilere katılarak söylediği bir sözdür. Çünkü Ehl-i Sünnete göre; akıl ile ilgili hadisler sahih olmayıp kalem ile ilgili hadisler sahihtir. (Arap yayıncısı)

ZİKİRLER VE DUALAR BÖLÜMÜ[1]

﴾ كتاب الأذكار والدعوات ﴿

201- ﴾ لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللّٰهِ كُنْزٌ مِنْ كُنُوزِ الْجَنَّةِ ﴿

"'Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh' (=Güç ve kuvvet, ancak Allah'ındır) sözü, Cennet hazinelerinden bir hazinedir"[2]

Suyûtî (ö. 911/1505) **"el-Ezhâr"**ın 'Kitâbu'l-Edeb' (=Edeb Bölümü'n)de bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Musa el-Eş'arî
2. Ebu Zerr
3. Ebu Hureyre
4. Zeyd b. Sâbit
5. Muâz b. Cebel
6. Ebu Eyyûb el-Ensârî
7. Kays b. Sa'd b. Ubâde
8. Hâzim b. Harmele el-Gıfârî
9. Zeyd b. İshâk el-Ensârî
10. Muâviye b. Hayde
11. Fudâle b. Ubeyd
12. Ebu'd-Derdâ'
13. Enes
14. Hz. Ebu Bekr

Toplam, 14 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yoldan da gelmiştir:

15. Ebu Ümâme[3]

Bu hadisi ise, İmam Ahmed (ö. 241/855) **"Müsned"** adlı eserinde rivayet etmiştir.

Kevrânî ise **“Risâle”** adlı kitabının ‘Kesb Meselesi’ ile ilgili bahiste Suyûtî’den naklen, bu hadisin, **mütevatir** olduğunu söylemiştir.

Ebu Sâlim el-Ayyâş’de **“Rihle”** adlı kitabında bu hadisleri nakletmiştir.

Bu konuda daha geniş bilgi için (Suyûtî’nin) **“Dürrü’l-Mensûr”** adlı tefsir kitabında **﴿ وَلَوْلاَ إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللّٰهُ لاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللّٰهِ ﴾** **“Bağına girdiğinde: ‘Mâşallah! Kuvvet, yalnız Allah’ındır’ deseydin ya!”** (Kehf: 18/39) ayetinin açıklamasına bakabilirsiniz.

* * *

202- ﴿ فِعْله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلدُّعَاءِ وَمُوَاظَبَته عَلَيْهِ ﴾

“Peygamber (s.a.v)’in, (devamlı bir şekilde) dua yapması ve dua yapmayı sürdürmesi”[4] ile ilgili hadisler

(Zürkânî) **“Şerhu’l-Mevâhib”**de Kuşeyrî (ö. 465/1072)’den naklen der ki: “Dua, isteklerin çok olmasından ötürü kişinin istediği hususa (mutlak olarak) ihtiyaç duymasıdır.”

“Dua, Allah’a boyun eğme ve ihtiyaç duyma halinin açığa vurulmasından ibarettir.”

Daha sonra (Zürkânî) der ki: “Çünkü böyle yapma, Hz. Peygamber (s.a.v)’in **mütevatir** sünnetidir. Bu da, Hz. Peygamber (s.a.v)’den manevi **mütevatir** olarak gelmiştir.”

203- ﴿ اَلتَّرْغِيب فِي الدُّعَاءِ وَالْحَثّ عَلَيْهِ ﴾

“Duaya rağbet ve teşvik etme”[5] ile ilgili hadisler

(Kastallânî) **“Mevâhibu’l-Leduniyye”**de duaya rağbet etme ile ilgili Hz. Peygamber (s.a.v)’den gelen haberlerin **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

* * *

204- ﴿ رَفْعُ الْيَدَيْنِ فِي الدُّعَاءِ ﴾

“Duada elleri kaldırma”[6] **ile ilgili hadisler**

Suyûtî (ö. 911/1505) **“İthâmu’d-Dirâye bi şerhi’n-Nihâye”**de der ki: “Duada elleri kaldırma hususunda gelen hadiseri bir cüz’de topladım. Duada elleri kaldırma ile ilgili (hadisin pek çok) geliş yolları bana gelmiş olup (bunların sayısı) 100’e ulaşmıştır.”

Yine Suyûtî, **“Şerhu’t-Takrîb”**de de der ki: “Duada elleri kaldırma ile ilgili hadislerde, mana bakımından mütevatir hadislerdendir. Duada elleri kaldırma ile ilgili 100 kadar hadis, Resulullah (s.a.v)’den rivayet edilmiştir. Duada elleri kaldırma ile ilgili hadisleri bir cüz’de topladım. Fakat bu hadisler, çeşitli meseleler ile konularda (farklı bir şekilde) geçmektedir. Farklı yerlerde geçen bu hadisler, (lafzi olarak) tevatürü oluşturmamaktadır. Ama bu hadislerdeki ortak nokta: ‘Duada elleri kaldırma’ dır. Bu ortak noktanın hepsinin bir araya getirilmesi, tevatürü meydana getirmektedir.”

(İbn Hacer) **“Fethu’l-Bârî”**nin ‘İstiskâ’ (=Yağmur Namazı) Bölümü’nde dua ederken elleri kaldırma hadisi ile ilgili yerde aynen şöyle der:

“Musannif Buhârî, bu hadisi, ‘Da’vât (=Dualar) Bölümü’nde her dua sırasında elleri kaldırmaya delil getirmiştir.

Bu konuda bir çok hadis gelmiştir. Münzirî, bu hadisleri müstakil bir cüz’de toplamıştır. Nevevî’de **“Şerhu’l-Mühezzeb”**in ‘Sıfâtu’s-Salât’ (=Namazın Kılınışı) ile ilgili bahiste bu hadislerin bir çoğunu getirmiştir. Bunlar, 30 hadistir.”

Yine Nevevî (ö. 676/1277) **“Şerhu Müslim”**de der ki: “Resulullah (s.a.v)’in, ‘İstiskâ’ (=Yağmur Namazı) dışında daha bir çok yerde dua ederken ellerini kaldırdığı sabittir. Resulullah (s.a.v)’in bunu yaptığı, sayılamayacak kadar çoktur. Bu hadislerden 30 kadarını Buhârî ile Müslim’in **“Sahîh”**lerinden yada bunların birinden topladım. Bu hadisleri, **“Şerhu’l-Mühezzeb”**in ‘Sıfâtu’s-Salât’ (=Namazın Kılınışı) ile ilgili bahsin sonlarında naklettim.”

Bunlardan bazılarını nakletme hususunda der ki: “Dua ederken elleri kaldırmanın, 100 hadiste geçtiği sabittir. Münzirî, bu hadisleri nakletmiştir. Suyûtî’de, bununla ilgili bir eser yazmıştır.”

Nevevî **“Ezkâr”** ile **“Şerhu’l-Mühezzeb”**de ve Suyûtî (ö. 911/1505)’de **“Tevşîh”**de bu konuda gelen hadislerden bir çoğuna işaret etmiştir.

Enes’in,[7] **“Sahîh”**de geçen sözüne göre; Resulullah (s.a.v), ‘İstiskâ’ (=Yağmur Namazı) dışında hiçbir yerde dua ederken ellerini kaldırmayıp sadece ‘İstiskâ’ (=Yağmur Namazı)’nda ellerini kaldırmıştı. Hatta bu sırada koltuk altlarının beyazlığı görününceye kadar ellerini kaldırmıştı.

Enes’in bu sözünün yorumu yapılmalıdır. Enes, bu sözüyle; Resulullah (s.a.v)’in, ‘İstiskâ’ (=Yağmur Namazı) dışında hiçbir duasında koltuk altlarının beyazlığı görününceye kadar ellerini açık bir vaziyette kaldırmadığını kast etmiş olabilir. Üstelik Enes’in bu sözü, bir çok sahih hadise ters düşmektedir.

Örneğin; Beyhakî’nin, Enes’ten yaptığı rivayette; Resulullah (s.a.v), kunût sırasında ellerini kaldırmıştır.

Müslim’in, Hz. Aişe’den yaptığı rivayette ise; Resulullah (s.a.v), Baki’ kabristanlığında yatanlara dua ederken ellerini kaldırmıştır.

Yine Müslim’in, Umâre b. Rüeybe’den[8] yaptığı rivayette ise; Resulullah (s.a.v), Bedir Savaşı günü dua ederken ellerini kaldırmıştır.

Buhârî’nin, Abdullah ibn Ömer’den[9] yaptığı rivayette ise; Resulullah (s.a.v), Orta Cemre’de dua ederken ellerini kaldırmıştır.

Yine Buhârî’nin, Enes’ten[10] yaptığı rivayette; Resulullah (s.a.v), Hayber Savaşı sabahı (dua ederken) ellerini kaldırmıştır.

Buhârî ile Müslim, Resulullah (s.a.v)’in, Ebu Musa el-Eş’arî’den[11] yaptığı rivayette; Resulullah (s.a.v), (koltuk altlarının beyazlığı görününceye kadar) ellerini kaldırmıştır.

Buhârî, elleri kaldırma ile ilgili Hz. Aişe, Ebu Hureyre, Câbir ile Hz. Ali’den yaptığı rivayetlerde; Resulullah (s.a.v)’in, (dua ederken) ellerini kaldırdığı ile ilgili hadisleri ve daha başka yerlerde de ellerini kaldırdığına dair hadisleri bir cüz’de toplamıştır.

Buhârî der ki: “Bu rivayetler, bunun dışında (kalan rivayet)lere nispetle sahihtir.”

* * *

205- ﴿ طَلَبُ الْعَافِيَةِ ﴾

“(Dua ederken Allah’tan) sağlık isteme”[12] ile ilgili hadisler

Hafız İbnü’l-Cezerî (ö. 606/1209) **“Hısnu’l-Hasîn”** adlı kitabının birkaç yerinde, dua ederken Allah’tan sağlık isteme ile ilgili, Hz. Peygamber (s.a.v)’den gelen hadislerin **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

* * *

206- ﴿ أَنَّهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَتَعَوَّذُ مِنَ الْبُخْلِ وَالْهَرَمِ وَالْكَسَلِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ وَفِتْنَتِهِ ﴾

“Hz. Peygamber (s.a.v) cimrilikten, korkaklıktan, ihtiyarlıktan, tembellikten, kabir azabı ile fitnesinden (Allah’a) sığınması”[13] ile ilgili hadisler

İbnü’l-Cevzî (ö. 597/1200) **“Va’z”** adlı kitabının baş tarafında bu tür hadislerin **mütevatir** olduğunu aynen şöyle anlatmaktadır:

“Hz. Peygamber (s.a.v)’in (çeşitli konularda Allah’a) sığınması ile ilgili O’ndan gelen haberler, **mütevatir**dir.”

* * *

207- ﴿ اَلنُّزُولُ (أي نُزُول الْحَقِّ تَعَالَى) فِي كُلِّ لَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا ﴾

“Yüce Allah’ın, her gece dünya semasına inmesi”[14]

Bu hadis, bir çok yollardan rivayet edilmiştir:

1. Ebu Hureyre,[15] Hz. Peygamber (s.a.v)’den

Tirmizî (ö. 279/892) der ki: “Bu konuda şu yollardan da hadis gelmiştir:

2. Hz. Ali

3. Ebu Saîd el-Hudrî
4. Rifâa el-Cühenî
5. Cübeyr b. Mut'im
6. Abdullah ibn Mes'ud
7. Ebu'd-Derdâ'
8. Osman ibnu'l-Âs

(Aynî) "Umdetu'l-Kârî"de der ki: "(Derim ki:) Bu konuda ayrıca şu yollardan da hadis gelmiştir:

9. Câbir b. Abdullah
10. Ubâde ibnu's-Sâmit
11. Ukbe b. Âmir
12. Amr b. Abese
13. Ebu'l-Hattâb[16]
14. Hz. Ebu Bekr
15. Enes b. Mâlik
16. Ebu Musa el-Eş'arî
17. Muâz b. Cebel
18. Ebu Sa'lebe el-Huşenî
19. Hz. Aişe
20. Abdullah ibn Abbâs
21. Nevvâs b. Sem'ân
22. Ümmü Seleme
23. Abdulhumeyd b. Yezîd ibn Seleme' nin atası"

Daha sonra da bunların rivayet ettikleri hadisleri ve Ebu'l-Hattâb'a varıncaya kadar bu hadisleri tahric eden kimseleri de nakletmiştir. Bu konuda daha geniş bilgi için Aynî (ö. 855/1451)'nin bu kitabına bakabilirsiniz.

Ayrıca Ebu'ş-Şeyh İbn Hayyân (ö. 369/979)'ın **"Kitâbu's-Sünne"** adlı kitabında Ebu Zür'a'nın şöyle söylediği nakledilmiştir:

"Allah'ın, her gece dünya semasına inmesi ile ilgili Resulullah (s.a.v)'den gelen hadisler, **mütevatir**dir. Bu hadisleri, Resulullah (s.a.v)'in sahabilerinden bir çoğu rivayet etmiştir. Bize göre, bu hadisler, sıhhatli ve kuvvetli bir durumdadır."

Sehavî (ö. 902/1496)'nin **"Fethu'l-muğîs"**inde geçtiği üzere; bazıları, bu hadisi mütevatir hadisler içerisinde saymıştır.

(İbn Abdilhâdî) **"Sârimu'l-münekkî"**de aynen şöyle der: "(Yüce Allah'ın, her gece dünya semasına) inmesi ile ilgili Resulullah (s.a.v)'den gelen hadis, **mütevatir**dir.

Osman ibn Saîd ed-Dârimî dedi ki: 'Bu hadis, Cehmiyye[17] fırkasını en çok kızdıran bir hadistir.'

Ebu Ömer ibn Abdilberr'de dedi ki: 'Bu hadis, nakil yönünden sağlam ve senedi sahih bir hadistir. Hadisçiler, bu hadisin sıhhatli oluşu hususunda ihtilafa düşmemişlerdir.'"

(Derim ki:) Konu ile ilgili şu hadisi de; İmam Ahmed, Tirmizî ve İbn Mâce Hz. Aişe'den[18] merfu' olarak şöyle rivayet etmişlerdir:

﴿ إِنَّ اللّٰهَ يَنْزِلُ لَيْلَةَ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ إِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا فَيَغْفِرُ لِأَكْثَرَ مِنْ عَدَدِ شَعْرِ غَنَمِ بَنِي كَلْبٍ ﴾

"Allah, Şa'bân ayının ortasındaki günün gecesinde Kelb kabilesinin koyunlarının tüyünün sayısından daha çok sayıda (günahı) bağışlar"

* * *

208- **﴿ اَللَّهُمَّ إِنَّكَ سَأَلْتَنَا مِنْ أَنْفُسِنَا مَا لاَ نَمْلِكُهُ إِلاَّ بِكَ فَأَعْطِنَا مِنْكَ مَا يُرْضِيكَ عَنَّا ﴾**

"Allahım! Doğrusu kendimiz için ancak senin sayende elde edebileceklerimizi (yine senden) isteriz. Bu nedenle de bizden razı olacağın şeyleri bize ver"[19]

Suyûtî (ö. 911/1505) **"Cem'"** ile **"Câmi"**de[20] bu hadisi sadece Ebu Hureyre yolundan nakletmiştir.

Münâvî (ö. 1031/1622) **"Feyzu'l-Kadîr"** ile **"Teysîr"**de der ki: "Müellif Suyûtî dedi ki: 'Bu hadis, **mütevatir**dir.'"

Bu hadisi, (Suyûtî'nin) **"el-Ezhâr"** adlı kitabında bulamadım.

Hadisin **mütevatir** olduğu ifadesi; ya bir kalem yanlışlığı yada (asıl nüshayı) çoğaltan kimsenin bir hatası olduğu zihne gelmektedir.

Ancak burada hem Suyûtî ve hem de Münâvî'nin, Hz. Muhammed (s.a.v)'in her halükarda Allah'a yöneldiğini ve Allah'tan başarılı olmayı istemenin mana bakımından **mütevatir** olduğunu kast etmiş olmaları doğru olur.

Yine de doğruyu en iyi bilen Cenab-ı Allah'tır.

* * *

---

[1] "Dua" kelimesi, sözlükte; çağırmak, davet etmek, rağbet etmek, yardım istemek gibi anlamlara gelir. Çoğulu, "Da'vât"tır.

"Zikir" ise; anmak, hatırlamak gibi anlamlara gelmektedir.

Dua; bir ibadet, kulluğun özü, Rabbe dönüş ve yönelişin adıdır. Kulluktan bahsedilen bir yerde, duadan bahsetmemek mümkün değildir.

Dua, kulun düşüncesinin Rabbe takdim edilmesi şeklidir. Kul, erişemeyeceği ve gücüyle elde edemeyeceği her şeyini, mutlak iktidar sahibi olan ALLAH'tan ister.

Günümüzde sadece beş vakit namazın veya belli bir kısım ibadetin sonuna sıkıştırılarak küçültülen dua, gerçekte, hayatın ve hayat ötesinin en büyük lazımıdır.

Dua; rıza-i ilahinin şifresi, cennet yurdunun da anahtarı, kalplerin şifası, ruhların gıdası, kulun Rabbine karşı şükran ve vefasıdır.

[2] "Havl" kelimesi; hareket ve çare anlamına gelmektedir. Bu kelimenin başka türevleri de vardır. Hepsinde güç isteyen bir hareket ve bir yer değiştirme görülmektedir. Şu halde bu cümle; "şu veya bu şey", "şu yada bu iş" demeksizin hareket, güç, kuvvet gerektiren, her halimizde, her işimizde, yaptığımız her iyilikte, işlediğimiz her amelde muhtaç olduğumuz güç ve kuvvetin Allah'tan geldiğini ifade etmektedir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Da'vât 51, 68; Müslim, Zikr 45; İbn Mâce, Edeb 59 (3824, 3825, 3826); Tirmizî, Da'vât 141 (3596); Müsned: 5/145, 150, 228, 265, 418; Taberânî; Ebu Nuaym; İbn AsâkirHâkim, Müstedrek, 1/542

[3] Müsned: 5/265

[4] Resulullah (s.a.v)'in dua yapması ve bu dua yapma işini sürdürmesi ile ilgili çok sayıda hadis vardır. Bu hadislerin geçtiği yerler için hadis kitaplarının "Da'vât" (=Dualar) ve "Ezkâr" (=Zikirler) bölümüne bakılabilinir.

Dua, Kur'an'da; "ibadet" (Yûnus: 10/106), "yardım isteme" (Bakara: 2/23), "nida" (İsrâ: 17/110) gibi anlamlara gelmektedir.

Cumhur, duayı, ibadetin bir şubesi olarak görmüştür. Yine duanın, ibadet yönünden başka; dünyevi ve şahsi hayatımızı ilgilendiren ayrı bir yönü vardır. Dua etmek suretiyle arzularımızı, ihtiyaçlarımızı, bir başka ifadeyle; gerçekleştirilmesi gereken hedefleri ifadeye döküyor ve şuur haline getiriyoruz.. Yapılacak işleri bir bakıma gündeme getiriyor ve programa alıyoruz.

Rabbimizden, dilimizle sözlü olarak istediğimiz şeylerin gerçekleşmesi için gerekli sebeplere başvurmaya geçiyor, imkanlarımızı, kapasitemizi kuvveden fiile geçiriyoruz.

İşte tüm bu durumları, bize, Resulullah (s.a.v) göstermiş ve bizzat kendisi de Allah'a dua etmiştir.

Kısaca dua; insan ile Allah arasında bir haberleşme yada iletişimn olarak tanımlanabilinir. Dua ile insan, doğrudan doğruya Allah'a başvurmakta ve O'nunla konuşmaktadır.

Dua eden insanın, bir taraftan Allah'a olan köklü bağımlılığını ifade etmesi, diğer taraftan da O'nun yüce kudretine duyduğu çok derin bir güven ve itimat, biri diğerinden ayrılmaz şekilde duada yer almaktadır.

Duanın, gerek organsal ve gerekse de ruhsal bir takım hastalıkları tedavi edici gücü ve özelliği, öteden beri bilinmektedir. Çünkü dua eden insan, kendisine hile ve kurnazlık yapmak mümkün olmayan Allah'a her şeyi söyleyerek kendi kendisiyle ilgili ve kendisinin Allah'la ilişkisi konusundaki hakikati gizleyip saklamadan olduğu gibi anlatır.

Yine bugün psikolojik yapının işleyişinden ileri gelen bazı ruhsal bozuklukların dua ve dini telkin yoluyla şifaya kavuşturulması imkanları, psikolog ve psikiyatristlere yabancı olmayan bir husustur.

Dua, sesli yada sessiz, belli bir formüle göre yada insani durumun gerektirdiği yerde serbest ve sade ifadelerle yapılabilinir.

Yine dua, insanın duygularını, tepkilerini, istek ve ihtiyaçlarını ifade ettiği için duygu ve istekleri kadarda çeşitlidir.

1. İstek ve Dilek Duası: Şahsi istek ve ihtiyaçlar için yapılan duadır.
2. Şükür Duası: İnsanın, Allah'ın sonsuz lütfu ve ikramı karşısında takındığı tavrı ve hissettiği duyguları en iyi bir şekilde ifade etmesi için yaptığı duadır.
3. Şefaat Duası: Bir başkası için dua etme.
4. Tapınma ve Övgü Duası: Kainattaki düzeni, güzellikleri ve yaratıcının ilahi tezahürlerini idrak eden bir müminin, bu durumda hissettiği saygı ve hayranlıkla karışık korku duygularını sesli veya sessiz olarak dile getirmesi.
5. Günahları İtiraf ve Bağılanma Duası: Allah'a yakın olma ve O'nunla uyumlu bir ilişkiyi sürdürme isteği.

(B.k.z: Doç. Dr. Hayati Hökelekli, Din Psikolojisi, TDV.)

[5] İnanan insan; dualarla, ibadetlerle vb. hususlarla Allah'a yakınlaşmaya çalışır. Allah'a güven ve bağlılık temeli üzerinde, derin bir minnettarlık duygusu ve dini vazife şuurunun ifadesi ve göstergesi olarak anlam kazanan çok değişik uygulamalar, dini hayatın ayrılmaz bir boyutudur.
Dua ve ibadet, insan ve Allah arasında iman bağıyla kurulan ilişkiyi tanımlayan ve dışa yansıtan uygulamalar bütünüdür. Dini hayat, bu uygulamalar sayesinde kuvveden fiile geçer.

Dini anlamı içerisinde dua, istek kadar şükran ve sevgisi ifadesi olan, insanın Allah'a doğru her hareketi demektir. Bu bakımdan dini hayat içerisinde duanın merkezi bir yeri ve önemi vardır.

Çeşitli araştırmalar, modern toplumlarda duanın çok yaygın bir davranış olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle de gençlerin duaya yönelişinde; gelecek endişesi, günahlarını affettirme ümidi, sınavlarda başarılı olma arzusu, sevilen birinin ölümünden duyulan üzüntü, hastalık ve tehlikeli durumlarda yardım ve güvenlik gibi sebeplerin büyük rol oynadığı anlaşılmaktadır. İnsnaların büyük çoğunluğunun, genellikle çaresizlik ve mahrumiyet anlarında Allah'a yalvarıp yakardıkları müşahade edilmektedir.

Yine müşahadeler göstermektedir ki, bilinçli olarak Allah'a inanmayan bir çok insanın, büyük çaresizlik anlarında, varlığını inkar ettikleri Allah'a dua etmektedirler.

Dua eden kişiler, büyük bir olasılıkla duaların kabul olacağına inanırlar.

Bununla birlikte dua gerçekten kabul olunmakta mıdır? Duanın yaşadığımız dünyada müşahade edilebilir etkileri var mıdır? Bu ve benzeri sorular, herkes tarafından olumlu bir şekilde cevap bulmayabilir. Yalnız belirli şartlarına uyularak yapılan hiçbir duanın karşılıksız kalmayacağı, dinde merkezi bir fikirdir.

[6] Resulullah (s.a.v)'in bir çok yerde dua ederken ellerini kaldırdığı ile ilgili bir çok hadis rivayet edilmiştir. Duanın sonunda eller, yüze sürülür. Bununla ilgili olarak Tirmizî'nin Abdullah ibn Ömer'den yaptığı rivayette; babası Hz. Ömer, Resulullah (s.a.v)'in, dua ederken ellerini kaldırdığında mübarek yüzünü elleriyle silmedikçe aşağıya indirmediği ve bunu, Resulullah (s.a.v)'in devamlı yaptığı işlerden olduğu belirtilmektedir. Yine Ebu Dâvud ile Tirmizî'nin, Saîd b. Yezîd ibm Saîd'in babasından yaptığı rivayette; Resulullah (s.a.v), dua ederken ellerini kaldırdığında ellerini mübarek yüzüne sürdüğü ifade edilmiştir.

Bazı alimlere göre; duada elleri kaldırmakla beraber eğer musibetin kaldırılması niyazında bulunuluyorsa ellerinin arkasını, lehte bir şey isteniliyorsa avuçlarının içini semaya doğru yöneltmek sünnettir. Ebu Dâvud'un, Mâlik ibn Yesâr'dan yaptığı rivayet, buna delildir.

[7] Buhârî, İstaskâ' 22

[8] Müslim, Cum'a 53

[9] Buhârî, Hacc 140

[10] Buhârî, Cihâd 130

[11] Buhârî, Meğazî 55; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 165

[12] Hadislerde geçtiği üzere; dua ederken Allah'tan şunların istenildiği görülmektedir: Dini doğru öğrenme, dünyasını iyi kılma, ahireti hayrlı kılma, hayatı faydalı kılma, ölümü her türlü kötülükten uzak rahata kavuşma olma, helalinden kazanma ve haramdan uzak kalma, başkalarına, başkalarına muhtaç etmeme.. gibi daha bir çok şeyler dua edilirken Allah'tan istenilmektedir.

Şunalr ise duada Allah'tan istenilmemektedir: Acizlik, tembellik, korkaklık, düşkünlük derecesine varan ihtiyarlık, cimrilik, kabir azabı, hayat ile ölümün fitnesi, cüzam, baras, delilik, hastalık, huşu duymayan bir kalp, kabul olunmayan bir dua, doymak bilmeyen bir nefis, faydası olmayan bir ilim, parçalanma, nifak, kötü ahlak, açlık, ihanet, düşmanın galebesi ve daha bir çok hususlar, dua edilirken Allah'tan istenilmemektedir.

Allah'tan istenilenler arasında en fazla olanı; sağlık ve afiyettir. Çünkü bu, insanın sağlıklı olması gerektiğini ifade etmektedir.

Sağlık ve afiyet, ancak mümin kulda değer ve kıymet kazanır. Çünkü mümin kul, sağlık ve afiyet içerisinde geçen ömrünü; faydalı, hayrlı ve Allah'ın istediği şekildeki faaliyetlerle, ibadetlerle, İslami çalışmalarla, davet faaliyetleriyle vb. halleriyle iyi bir hale getirir. Çünkü mümin kulun; namazı, ibadeti, hayatı ve ölümü hep alemlerin Rabbi Allah içindir (En'âm: 6/162).

Sağlıklı olmak, sadece mümin kulun değil, fasık, kafir, müşrik, ateist herkesin hakkıdır. Yalnız sağlıklı olmak; kafirin küfrünü, fasığın fıskını, müşrikin şirkini, artırabilir. Böyle bir durumda, bu durum, o kişi için bir iyilik değil kötülüktür.

Öyleyse mümin kul, Allah'tan sağlık ve afiyet isteyecek ki, b udünya hayatındaki ömrünü hayrklı işlerde ve faaliyetlerde geçirme imkanı bulacaktır. Çünkü ahirette ömrün her anından hesap verme var. Sağlıklı ömrün hesabını vermek, daha zordur.

[13] İstiaze: Sığınma, korunma, talep etme anlamına gelmektedir. Her çeşit kötülüklerden, günahlardan, Allah'ın yasaklarından, cehennemden.. gibi Allah'a sığınmak, O'nun korumasını talep etmek, İslam'da ibadetin en önemli hallerinden biridir.

Resulullah (s.a.v)'in, burada, Allah'tan sığındığı kötü haller şunlardır:

1. Cimrilik: Kişiyi üzerinde bulunan başkasına ait hakkı vermekten mani olan, bu hak verildiği takdirde hırsa ve korkuya düşüren haldir. Dinimizde cimrilik yasaklanmıştır. Cimriliğin aşırı şekline, "şuhh" denilmektedir.

2. Korkaklık: Kişinin, bedeni faaliyetlerden faydalanamaması halidir. Korkaklık, kişinin, zaafıdır. Kişi, bu zaaf halini yenemediği takdirde psikolojik bunalımlara düşebilir. Dinimiz, kişinin, cesaretli olmasını tavsiye etmektedir.

3. İhtiyarlık: Kişinin, yaşamak için zaruri olan ihtiyaçları iyi niyetine rağmen temin edemeyecek ve kendi ihtiyaçlarını kendi başına göremeyecek duruma düşmesidir.

Burada ihtiyarlıkla kastedilen; düşkünlük ve aşırı ihtiyarlık halidir. İhtiyarlık ile yaşlılık kavramları, birbirinden farklıdır. Kişi, beden ve yaş olarak yaşlanabilir. Fakat iyi beslenmesi, stres ve sıkıntılardan uzak kalması sebebiyle ihtiyarlamayabilir.

4. Tembellik: Kişinin, güç ve kuvveti olmasına rağmen işi terk etmesi yada gevşek yapması halidir. İşin terk edilmesi yada yapılmaması, güçsüzlük ve dermansızlıktan değildir. Güç ve kuvvete rağmen işin yapılmamasıdır.

5. Kabir azabı ve fitnesi: Kabir azabının varlığı, pek çok nasla sabit olan bir gerçektir. Dünya hayatı ile kıyametin kopmasına kadar geçen zaman içinde "berzah" denilen ara bir devre vardır ki, buna, "kabir hayatı" denilmektedir.

Kabir hayatında geçen iyi ve kötü şeyler; kişinin, dünyada yaptığı iyilik ve kötülüklere bağlıdır. Dünya hayatında iken kişi, Allah'ın emirlerine ve yasaklarına göre bir hayat sürmüşse, kabirdeki hayatıda buna bağlı olarak cennet bahçelerinden bir bahçe, yada cehennem çukurlarından bir çukur olabilmektedir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Da'vât 38, 40, 42, Cihad 25; Müslim, Zikr 52 (2706); Tirmizî, Da'vât 71 (3480, 3481); Ebu Dâvud, Salat 367 (1540, 1541); Nesâî, İstiaze 6

[14] Allah'ın dünya semasına inmesini ifade eden rivayetler, çoktur. İnme vaktiyle ilgili olarak hadislerde farklı zaman dilimleri geçmektedir. "Cuma gecesi", "her gece", "gecenin son üçte biri", "gecenin yarısı yada üçte ikisinden sonra" veya "üçte birinden sonra".

Allah'ın kullarına yaklaşması, O'nun rahmetini ifade eder. Öyleyse geceleyin belirtilen saatlerde, Allah'ın, yapılan duaları kabul etmek suretiyle lütuf ve rahmetini bol kıacağı, peygamberin diliyle belirtilmiş olunmaktadır.

[15] Buhârî, Tevhid 35, Teheccüd 14, Da'vât 13; Müslim, Salatu'l-müsâfirîn 168 (758); Tirmizî, Da'vât 80 (3493); Ebu Dâvud, Salât 311 (1315)

[16] Bu, sahabeden biridir. Fakat asıl adı, bilinmemektedir.

[17] Cehmiyye: İslam aleminde ilk ortaya çıkan fırkalardan biridir. Muattıla ve Cebriye-i Hâlisa adlarıyla da anılır. Bazılarınca zındıklardan sayılmışlardır. Kurucusu, Cehm b. Safvân'dır.

Cehmiyye, Allah'ı tenzih maksadıyla nasları ifade ettiği manaları aşacak derecede tevile gitmesi, dini konularda tek başına yeterli olmayan aklı nassa tercih etmesi ve dolayısıyla Hz. Peygamber (s.a.v) döneminden itibaren akaid sahasında devam eden saflık ve berraklığı bozması, özellikle de Sünnete bağlı selef alimleri arasında şiddetli tepkilere yol açmış, hatta İslam fırkaları dışında sayılmasına sebep olmuştur.

[18] Tirmizî, Savm 39 (739); İbn Mâce, İkâme 191 (1389)

[19] Yüce Allah'ı ve sıfatlarını tanımak, mükellefe yüklenen en yüce sorumluluktur. İnsan için kulluk makamının en yüce makam olduğunu tanımak, işte bu teklifin özüdür. Dua da, insanın, Allah'a karşı muhtaçlığını ve Allah'a kulluk makamında oluşunun itirafını gösteren en yüce bir görüntü ve Alah'ın varlığını, sıfatlarını bu yüce sıfatlara ve güzel isimlere sahip oluşunu ameli bir ikrar, kabullenme ve itiraftır. Gerek bundan ve gerekse başka sebeplerden dolayı dua etmek bir ibadettir.

İşte Resulullah (s.a.v)'de acizlikten, tembellikten, korkaklıktan, ihtiyarlıktan, cimrilikten, kabir azabından, hayatın ve ölümün fitnesinden, hastalıklardan, cehennem azabından… gibi durumlardan Allah'a sığınmakta ve uyurken, uyanıkken, eve ve mescide girip çıkarken, tuvalet ihtiyacını giderirken,oturumlarda, endişe ve korku anlarında, elbiselerini çıkarırken, sabah-akşam, önemli gün ve gecelerde, yerken ve içerken, namazın rüku, secde ve teşehhüd sırasında… gibi durumlarda hep Allah'a yönelmekte, O'ndan yardım dilemekte, hayatının her alanında başarılı olmayı istemektedir.

Çünkü O, yaptığı duanın da bir ibadet olduğu bilinceydi. Bu nedenle de hayatını, çalışmalarını, faaliyetlerini insanlarla olan ilişkilerini, Müslüman olmayanlara karşı nasıl davranması gerektiğini, nasıl altın bir nesil yetiştirmesi gerektiğini… hayatının ve öbür dünyadaki hayatının nasıl şekilleneceği hususunda Allah'tan yardım dilemekte ve bu sayede yapacağı işlerde bilincini kuvvetleştirmekte, kendisini daha programlı bir hale getirmekte ve tespit edilmiş gayenin gerçekleştirilmesi için gayret sarfetmektedir.

Bu durum, Resulullah (s.a.v)'in masumiyetine, geçmiş ve gelecek günahlarının affedilmiş olmasına rağmen bu dualara ve istiazelere çokça yer vermesi, ümmetine örnek olmak için ve kulluk görevlerini yerli yerinde göstermek içindir. Çünkü Allah'a kulluk etmenin içerisine; dua, istiğfar ve zikirler de girmektedir.

[20] Suyûtî, Câmiu's-Sağîr, H. No: 1459

ÂDÂB VE KALBÎ İNCELİKLER BÖLÜMÜ

﴿ كِتَابُ الْأَدَبِ وَالرَّقَائِقِ ﴾

209- ﴿ لِأَنْ يَمْتَلِئَ جَوْفَ أَحَدِكُمْ قَيْحاً خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمْتَلِئَ شِعْراً ﴾

“Sizden birinin içine irin dolması, şiir dolmasından daha hayırlıdır”[1]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Hureyre
2. Abdullah ibn Ömer
3. Sa’d b. Ebi Vakkâs
4. Ebu Saîd el-Hudrî
5. Hz. Ömer
6. Selmân el-Fârisî
7. Utbe b. Abdussülemî
8. Abdullah ibn Mes’ud
9. Avf b. Mâlik
10. Mâlik b. Umeyr
11. Ebu’d-Derdâ’
12. Câbir b. Abdullah
13. Abdullah ibn Abbâs
14. Hz. Aişe
15. Hasan (mürsel olarak)
16. Şa’bî

Toplam, 16 kişi.

* * *

210- ﴿ إِبَاحَةِ الشِّعْرِ ﴾

“Şiir söylemenin mubah olması”[2] **ile ilgili hadisler**

Tahâvî (ö. 321/933) **“Şerhu Meâni’l-Âsâr”**da bu hadislerin çoğunu getirip (sonra da) bu hadisler hakkında aynen şöyle der:

“Şiir söylemenin mubah olması ile ilgili bu rivayetler, **mütevatir** olarak gelmiştir. (Naklettiğimiz) ilk rivayetlerde ise, Hz. Peygamber (s.a.v)’in şiir söylemeyi yasakladığı sabittir. Çünkü şiir söylemek mekruh değildir. Aslında şiirin içerisinde yer alan anlam önemlidir. Şiirdeki anlam iyi değilse, işte o zaman şiir söylemenin yasak olduğu gündeme gelir.”[3]

* * *

211- ﴿ إِنَّ مِنَ الشِّعْرِ لَحِكْمَةً ﴾

“Şiirde hikmet vardır”[4]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Übey b. Ka’b
2. Büreyde ibnu’l-Husayb
3. Abdullah ibn Mes’ud
4. Abdullah ibn Abbâs
5. Enes
6. Ebu Bekre
7. Amr b. Avf el-Müzenî
8. Ebu Hureyre
9. Hassân b. Sâbit
10. Hz. Aişe
11. Seleme ibnu’l-Ekvâ’
12. Hz. Ömer
13. Hz. Ali
14. Tufeyl b. Amr ed-Devsî

Toplam, 14 kişi.

* * *

﴿ نَفْيِ الْعَدْوَى ﴾ 212-

“Hastalığın bizatihi bulaşıcı olmaması”[5] ile ilgili hadisler

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Ebu Hureyre
2. Sâib b. Yezîd
3. Câbir
4. Hz. Ali
5. Abdullah ibn Abbâs
6. Abdullah ib Mes’ud
7. Abdullah ibn Ömer
8. Enes
9. Ebu Ümâme
10. Ebu Saîd el-Hudrî ve daha bir çokları

* * *

﴿ نَفْيِ الطِّيَرَةِ ﴾ 213-

“Herhangi bir şeyi, uğursuzluğa yormama”[6] ile ilgili hadisler

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Abdullah ibn Mes’ud
2. Ebu Hureyre
3. Abdullah ibn Ömer
4. Hz. Aişe

5. Enes
6. Ebu Ümâme
7. Kabîsa ibnu’l-Muhârik
8. Abdullah ibn Abbâs
9. Sa’d b. Mâlik
10. Ebu Saîd el-Hudrî
11. Câbir ve daha bir çokları

Tahâvî (ö. 321/933) **“Şerhu Meâni’l-Âsâr”**da aynen şöyle der: “(Bir şeyi uğursuzluğa yormaya gelince; bununla ilgili rivayetler, Resulullah (s.a.v)’e dayanmaktadır. Bununla ilgili rivayetler de, **mütevatir** bir şekilde gelmiştir.”[7]

* * *

214- ﴿ مَنْ لاَ يَرْحَمُ لاَ يُرْحَمُ ﴾

“Merhamet etmeyen kimseye, merhamet edilmez”[8]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Cerîr el-Becelî
2. Ebu Hureyre
3. Ebu Saîd el-Hudrî
4. Abdullah ibn Ömer
5. Abdullah ibn Mes’ud
6. Eş’as b. Kays
7. Muâviye b. Hayde
8. İmrân b. Husayn

Toplam, 8 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

9. Akra’ b. Hâbis

Münâvî (ö. 1031/1622)’de **“Teysîr”**de bu hadisin **mütevatir** olduğu belirtmiştir.

* * *

215- ﴿ لَوْ كَانَ لِابْنِ آدَمَ وَادٍ مِنْ مَالٍ لَابْتَغَى إِلَيْهِ ثَانِياً وَثَالِثاً وَلاَ يَمْلَأُ جَوْفَ ابْنِ آدَمَ إِلاَّ التُّرَابَ وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ تَابَ ﴾

“Adem oğlunun bir vadi dolusu malı olsaydı, mutlaka bir ikincisi ve üçüncüsünü isterdi. Adem oğlunun iç boşluğunu ancak toprak doldurur. Allah, tevbe edenleri bağışlar”[9]

Bir lafızda ise bu hadis; ﴿ لَوْ أَنَّ لِابْنِ آدَمَ وَادِياً مِنْ ذَهَبٍ لَأَحَبَّ أَنْ يَكُونَ إِلَيْهِ الثَّانِي وَلَوْ كَانَ لَهُ الثَّانِي لَأَحَبَّ أَنْ يَكُونَ إِلَيْهِمَا الثَّالِثُ وَلاَ يَمْلَأُ ﴾ “**Adem oğlunun bir vadi dolusu altını olsaydı, mutlaka bir ikincisini isterdi. Adem oğlunun iki (vadi dolusu altını) olsa, (bu defa da) bir üçüncüsünü isterdi… doldurur”** şeklinde gelmiştir.

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi bu ikinci lafızla şu yollardan getirmiştir:

1. Enes
2. Abdullah ibnu’z-Zübeyr
3. Abdullah ibn Abbâs
4. Übey b. Ka’b
5. Büreyde
6. Ebu Saîd el-Hudrî
7. Semure
8. Hz. Aişe
9. Câbir b. Abdullah
10. Zeyd b. Erkam
11. Ebu Musa el-Eş’arî
12. Sa’d b. Ebi Vakkâs
13. Ebu Vâkid el-Leysî
14. Ebu Ümâme

15. Ka’b ibn İyâz el-Eş’arî

Toplam, 15 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

16. Ebu Hureyre
17. Câbir b. Nüfeyr

Münâvî (ö. 1031/1622) **“Teysîr”**de bu hadisin **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

* * *

216- ﴿ اَلدُّنْيَا خَضِرَةٌ حُلْوَةٌ ﴾

“Dünya, hoş ve tatlıdır”[10]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Hâkim b. Hizâm
2. Havle bint. Kays
3. Zeyd b. Sâbit
4. Abdullah ibn Amr
5. Abdurrahman b. Semure
6. Ebu Bekre
7. Ebu Hureyre
8. Ümmü Seleme
9. Meymûne
10. Amra bintu’l-Hâris
11. Enes
12. Hz. Aişe

Toplam, 13 kişi.

(Derim ki:) (Münâvî) **“Feyzu’l-Kadîr”**de belirttiğine göre; Suyûtî, bu hadisi, **mütevatir** hadisler içerisinde saymıştır.

217- ﴿ إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلاَّ قَدْرُ ذِرَاعٍ ﴾

“Sizden birisi, Cennet halkının ameliyle amel edip öyle ki kendisi ile Cennet arasında bir zirâ’ kadar kalır”[11]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Abdullah ibn Mes’ud
2. Enes
3. Sehl b. Sa’d
4. Huzeyfe b. Useyd el-Gıfârî
5. Ebu Hureyre
6. Hz. Ali
7. Abdullah ibn Ömer
8. Eksem b. Ebi’l-Cevn
9. Hz. Aişe
10. Abdullah ibn Amr
11. Urs b. Amîre
12. Câbir
13. Ebu Zerr
14. Rebâh el-Lahmî
15. Mâlik ibnu’l-Huveyris
16. Abdullah ibn Abbâs

Toplam, 16 kişi.

218- ﴿ اَلْمُسْتَشَارُ مُؤْتَمَنٌ ﴾

“Kendisiyle istişare edilen kişi (=müsteşar), güvenilen bir kimse (olmalı)dır”[12]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Hureyre
2. Ümmü Seleme

3. Abdullah ibn Ömer
4. Ebu Mes’ud
5. Hz. Ali
6. Câbir b. Semure
7. Semure b. Cündub
8. Nu’mân b. Beşîr
9. Ebu’l-Heysem ibnu’t-Teyyihânî
10. Abdullah ibnu’z-Zübeyr
11. Abdullah ibn Abbâs

Toplam, 11 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

12. Hz. Ömer
13. Sefîne
14. Hz. Aişe
15. Ebu Seleme

(Zürkânî) **“Şerhu’l-Mevâhib”**de Suyûtî’den naklen bu hadisin **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

Yine (Münâvî’de) **“Teysîr”**de bu hadisin **mütevatir** olduğunu söylemiştir.

* * *

219- ﴿ اَللَّهُمَّ بَارِكْ لأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا ﴾

“Allahım! Ümmetime günün ilk vakitlerin(de yapacağı iş)i bereketli kıl”[13]

“Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Hureyre
2. Hz. Ali
3. Enes
4. Abdullah ibn Abbâs
5. Câbir
6. Abdullah ibn Ömer
7. Abdullah ibn Mes’ud

8. Abdullah ibn Selâm
9. İmrân b. Husayn
10. Ka’b b. Mâlik
11. Nevvâs b. Sem’ân
12. Nübeyt b. Şerît
13. Ebu Bekre
14. Hz. Aişe

Toplam, 14 kişi.

(Derim ki:) Ruhâvî (ö. 612/1216) **“Erbaûn”**da bu hadisi; Hz. Ali, dört Abdullah,[14] Abdullah ibn Mes’ud, Câbir, İmrân b. Husayn, Ebu Hureyre, Abdullah ibn Selâm, Sehl b. Sa’d, Ebu Râfi’, Umâre b. Vesime, Ebu Bekre ibnu’l-Husayb yolundan anmıştır.

İbnü’-Seken (ö. 353/964)’de, Ebu Bekre hadisinin sahih olduğunu belirtmiştir.

İbn Mende (ö. 470/1077)’de **“Müstahrec”**de (bunlara şunları da) eklemiştir: “Vâsile ibnu’l-Eska’, Nübeyt b. Şerît”

İbnü’l-Cevzî (ö. 597/1200)’de **“İlelü’l-Mütenâhiye”**de bunlara şunları da) ilave etmiştir: “Ebu Zerr, Ka’b b. Mâlik, Enes, Urs b. Amîre, Hz. Aişe”

Devamla da der ki: “Bu hadislerden hiç birisi sağlam değildir. Hepsi de zayıftır.”

Ebu Hâtim’de der ki: “Bu konuda sahih bir hadisin olduğunu bilmiyorum.”

Bezzâr (ö. 292/904)’da, bu hadisi, Abdullah ibn Abbâs ile Enes’ten şu lafızla rivayet etmiştir:

﴿ اَللَّهُمَّ بَارِكْ لِأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا يَوْمَ خَمِيسِهَا ﴾

“Allahım! Ümmetime Perşembe gününün ilk vaktin(de yapacağı iş)i bereketli kıl”[15]

Yine bu hadis, şu lafızla da rivayet edilmiştir:

﴿ اَللَّهُمَّ بَارِكْ لِأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا يَوْمَ سَبْتِهَا وَيَوْمَ خَمِيسِهَا ﴾

Ebu Zür’a’ (ö. 264/877)’ya, hadisin sonunda yer alan (Perşembe günü) ilavesi soruldu. O da: ‘Bu ilave, uydurmadır’ diye cevap verildi.

(Münâvî) **“Teysîr”**de der ki: “Bu hadisin bütün geliş yolları, illetlidir. Fakat bu yollara, (nakledilen bu) hadislerin katılımıyla kuvvetlenmektedir.”

Münzirî (ö. 656/1258)’de bu hadisin geliş yollarını toplamaya önem verip bununla ilgili bilgileri bir cüz’de anlatmıştır.

Bu hadisi rivayet eden sahabilerin sayısı, 20 kadara ulaşmıştır. Fakat bir çok alim, bu sahabilerin sayısının 20’yi geçtiğini belirtmiştir.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollardan da gelmiştir: Evs b. Abdullah, Abdullah ibnu’z-Zübeyr, Sahr b. Vedâa el-Gâmidî.

Sahr b. Vedâa el-Gâmidî Hadisini;[16] İbn Hibbân (ö. 354/965) **“Sahîh”**inde ve dört (sünen sahibi) rivayet etmiştir. Tirmizî (ö. 279/892)’de, Sahr b. Vedâa el-Gâmidî Hadisini, ‘Ebvâbu’l-Büyû’ (=Alışverişler Bölümü’)nün ‘et-Tebkîr bi’t-Ticâret’ (=Zamanından önce yapılan ticaret ile ilgili bâb’)da rivayet etmiştir. Daha sonra da der ki: “Bu hadis, hasen’dir.” (Sözüne devamla da) der ki: “Sahr b. Vedâa el-Gâmidî’nin bu hadisin dışında rivayet ettiği bir başka hadisin daha olduğunu bilmiyoruz.”

Ayrıca Buhârî (ö. 256/870) ile İbn Abdilberr (ö. 463/1071)’de der ki: “Sahr b. Vedâa el-Gâmidî’nin, bu hadisden başka (rivayet ettiği) bir hadisi daha yoktur.”

Bu konuda daha geniş bilgi için İbn Hacer (ö. 852/1447)’in **“Tahrîcu Ehâdisi’r-Râfiî”**si ile Münzirî (ö. 656/1258)’nin **“Terğîb”**ine ve daha birçoklarının kitabına bakabilirsiniz.

* * *

220- ﴿ زُرْ غِبّاً تَزْدَدْ حُبّاً ﴾

“(Yakın, çevre ve arkadaşlarınızı) seyrek ziyaret et ki, (aranızda) sevgi (bağı) artsın”[17]

Sehâvî (ö. 902/1496) **“Mekâsıd”**da bu hadisi şu yoldan nakletmiştir:

1. Ebu Hureyre

Daha sonra da der ki: “Bu hadis, şu yollardan da rivayet edilmiştir:

2. Enes
3. Câbir

4. Habîb b. Mesleme
5. Abdullah ibn Abbâs
6. Abdullah ibn Amr
7. Hz. Ali
8. Muâviye b. Hayde
9. Ebu'd-Derdâ'
10. Ebu Zerr
11. Hz. Aişe ve daha bir çokları

İbn Tâhir der ki: "İbn Adiy **"Kâmil"**de bu hadisi 14 yerde getirmiştir. Fakat bu hadislerin hepsini, illetli görmüştür.

Ebu Nuaym ise, bu hadisin geliş yollarını (toplamıştır.)

Ayrıca hocamız da **"İnâre"**de (Yakın, çevre ve arkadaşları) seyrek ziyaret etme ile ilgili hadisin geliş yollarını bir araya getirmiştir. Bu hadislerin toplamı, hadisi(n varlığını) kuvvetlendirmektedir.'

Bezzâr'da dedi ki: 'Bu konuda sahih bir hadis yoktur. Fakat bu konuda sahih bir hadisin olmayışı, bu konu ile ilgili söylediklerimizi boşa çıkarmaz.'"

"Dürer"de bu hadisi rivayet edenler içerisinde şu da anılmıştır:

12. Abdullah ibn Ömer

Münzirî (ö. 656/1258) der ki: "Bu hadis, bir grup sahabeden rivayet edilmiştir. Bir çok hadis hafızı, bu hadisin geliş yollarını ve bu hadise dair söylenen sözleri bir araya toplamaya önem vermiştir.

Bezzâr'ında söylediği gibi, bu hadisin, sahih bir yolla geldiğine dair herhangi bir bilgi de bulamadım. Fakat Taberânî ve bir çoğuna göre; bu hadisin senedleri, hasen'dir."

* * *

221- ﴿ شَيْطَانٌ يَتْبَعُ شَيْطَانَةً ﴾

"(Güvercin ile eğlenip peşinde koşan kimse,) Şeytan'ın peşinde koşan bir Şeytan'dır"[18]

Bu hadisin naklediliş sebebi şöyledir: “Hz. Peygamber (s.a.v), bir güvercinin peşine düşüp onunla eğlenen bir adamı görmüştü. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v), bu sözü söylemişti.”

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Ebu Hureyre
2. Enes
3. Hz. Aişe
4. Hz. Osman

(Münâvî) **“Feyzu’l-Kadîr”**de Sadrü’l-Münâvî’den naklettiğine göre; bu hadisin senedinde Muhammed b. Ömer b. Alkame el-Leysî vardır. Bu kişi hakkında ise görüş ayrılığı vardır.

Bir çok alim der ki: “Abdülhakk’ın, bu hadisin, Muhammed b. Ömer el-Leysî’den gelip gelmediği hususunda sessiz kalması, hadisin sahih olduğunu göstermiştir.

İbnü’l-Kattân ise, bu konuda Abdülhakk’a katılmamıştır.”

(Suyûtî) **“Câmi”**de[19] bu hadisi, adı geçen bu dört kişiden getirmiştir.

(Münâvî’de) **“Teysîr”**de der ki: “(Suyûtî) bu hadisi rivayet eden kişilerin çok olması sebebiyle hadisin mütevatir olduğuna işaret etmiştir.”

Yalnız Suyûtî’nin bu işaretinde, hadisin mevkuf yolla rivayet edildiği hususu da yer almaktadır.

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi nakletmemiştir.

Yine de doğruyu en iyi bilen Allah’tır.

* * *

222- ﴿ شَيَّبَتْنِي هُودٌ وَأَخَوَاتُهَا ﴾

“Beni, Hûd Sûresi ile Hûd Sûresi’nin kardeşleri (olan diğer bazı sûreler) ihtiyarlattı”[20]

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Ukbe b. Âmir el-Cühenî
2. Ebu Cuhayfe

3. Sehl b. Sa’d es-Sâadî
4. Abdullah ibn Abbâs
5. Hz. Ebu Bekir
6. Sa’d b. Ebi Vakkâs
7. Enes b. Mâlik
8. İmrân b. Husayn
9. Muhammed b. Ali[21]
10. Ebu İmrân el-Cevnî[22]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“Câmi’”**de, bu hadisi, az önce[23] yukarıda adlarını belirttiğimiz kimselerden getirmiştir.

Suyûtî’nin, bu hadisi, bu kadar çok yolla getirmesi; hadisin, özellikle mütevatir olduğuna işaret etme imkanı olduğu söylenebilir.

Yine Suyûtî **“Dürrü’l-Mensûr”**da bu hadisi rivayet edenlere şunları da ilave etmiştir:

11. Ebu Saîd el-Hudrî
12. Ebu Hureyre
13. Abdullah ibn Mesûd
14. İkrime[24]

Beyhakî (458/1066) **“Şuab”**da Ebu Ali es-Sirrî’nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir:

﴿ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ! روي عَنْكَ أَنَّكَ قُلْتُ شَيَّبَتْنِي هُودٌ. قَالَ: نَعَمْ. فَقُلْتُ مَا الَّذِي شَيَّبَكَ مِنْهَا؛ قِصَصَ الأَنْبِيَاءِ وَهَلاَكَ الأُمَمِ؟ قَالَ: لاَ وَلَكِنْ قَوْلَهُ ”فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ“ ﴾

“Hz. Peygamber (s.a.v)’i görmüştüm. Ona: ‘Ey Allah’ın Resulü! Senin, “Beni, Hûd Sûresi ihtiyarlattı” dediğin söylenmektedir’ dedim. O da: ‘Evet’ buyurdu. Sonra O’na: ‘Bu sûrede seni ihtiyarlatan husus, peygamberlerin kıssaları ve ümmetlerin helakı mıdır?’ diye tekrar sordum. O da: ‘Hayır. Fakat (bu surede beni ihtiyarlatan husus,) Yüce Allah’ın, “Emrolunduğun gibi dosdaoğru ol” (Hûd: 11/112) buyruğudur’ diye cevap verdi.”

Şeyh Murtaza el-Hüseynî (ö. 1205/1790) **“Bezlu’l-mechûd fi tahrîci şeybetnî Hûd”** adını verdiği bir cüz’de bu hadisi tahric etmiştir.

Yine Şeyh Murtaza **“Şerhu’l-İhyâ’”**ın ‘Kitâbu’s-Semâ’ ve’l-Vecd’ (=Semâ ve Vecd Bölümü’n)de bu hadis ile ilgili bir takım şeyler söylemiştir.

(Sehâvî’de) **“Mekâsıdu’l-Hasene”**de (bu hadis hakkında bazı şeyler söylemiştir.)

Bu konuda daha geniş bilgi için bu kitaba başvurabilirsiniz.

* * *

223- ﴾ اَلْقَبْضَتَيْنِ فِي ذُرِّيَّةِ آدَمَ ﴿

“Adem (peygamber)’in zürriyeti(nin Cennete mi? Yoksa Cehenneme mi gireceği) hususunda (Adem’in sırtından alınan) iki tutam”[25] ile ilgili hadisler

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi getirmiştir. Fakat bu hadisin geliş yolu ile ilgili, ne bir sahabi ve ne de bir başka bilgi belirtmiştir.

(Derim ki:) Sanki bu, şu hadise işaret etmektedir:

﴾ أَنَّ اللّهَ تَعَالى قَبَضَ قَبْضَةً. َفقَالَ: لِلْجَنَّةِ بِرَحْمَتِي وَقَبَضَ قَبْضَةً. فَقَالَ: إِلَى النَّارِ وَلاَ أُبَالِي﴿

“Yüce Allah’ın, (Adem’in zürriyetinin oluşması için sırtından) bir tutam aldı. Sonra da şöyle buyurdu: (Bunlar,) rahmetimle Cennetliktir. (Adem’in sırtından) bir tutam daha aldı. (Bunlar da,) Cehennemlik olup (bunlara) hiç karışmam”

İbn Mürdeveyh (ö. 416/1026)’de, bu hadisi şu yoldan rivayet etmiştir:

1. Enes

Bezzâr (ö. 292/904), Taberânî (ö. 360/970) ve İbn Mürdeveyh (ö. 416/1026) ise, bu hadisi şu yoldan rivayet etmiştir:

2. Ebu Saîd el-Hudrî

Yüce Allah, (Adem’in zürriyetini oluşması için sırtından aldığı) iki tutam hakkında ise şöyle buyurmaktadır:

﴾ هَذِهِ فِي الْجَنَّةِ وَلاَ أُبَالِي وَهَذِهِ فِي النَّارِ وَلاَ أُبَالِي ﴿

“Bu (aldığım tutam), Cennetliktir. (Bunlara) hiç karışmam. (Diğer aldığım) bu (tutam) ise, Cehennemliktir. (Bunlara da) hiç aldırış etmem”

Bezzâr (ö. 292/904) ve Taberânî (ö. 360/970) ise, bu hadisi şu yoldan rivayet etmiştir:

3. Abdullah ibn Ömer

Yüce Allah bu iki tutam hakkında şöyle buyurmaktadır:

﴿ هَؤُلاَءِ لِهَذِهِ وَهَؤُلاَءِ لِهَذِهِ ﴾

“Bunlar, Cennetliktir. Şunlar ise, Cehennemliktir”

İmam Ahmed (ö. 241/855)’de bu hadisi şu yoldan rivayet etmiştir:

4. Ebu Abdullah denilen bir sahabi[26]

﴿ أَنَّ اللّهَ تَعَالَى قَبَضَ بِيَمِينِهِ قَبْضَةً وَأُخْرَى بِالْيَدِ الأُخْرَى فَقَالَ: هَذِهِ لِهَذِهِ(يعني الجنة) وَهِذهِ لِهَذِهِ (يعني النار) وَلاَ أُبَالِي ﴾

“Yüce Allah, (Adem’in) sağ tarafına bir vuruş vurdu. Sonra da sol tarafını sıvazladı. Daha sonra da: ‘Bu, Cennetliktir. Şu da, Cehennemliktir. (Buna) hiç karışmam’ buyurdu”

Taberânî (ö. 360/970)’de **“Kebîr”**de bu hadisi şu yoldan rivayet etmiştir:

5. Ebu Musa el-Eş’arî

﴿ أَنَّ اللّهَ تَعَالَى يَوْمَ خَلق آدَمَ قَبَضَ مِنْ صُلْبِهِ قَبْضَةً فَوَقَعَ كُلّ طيبٍ في يَمِينِهِ وَكُلّ خَبِيثٍ فِي يَدِهِ الأُخْرَى فَقَالَ: هَؤُلاَءِ أَصْحَابُ الْيَمِينِ وَلاَ أُبَالِي وَهَؤُلاَءِ أَصْحَابُ الشِّمَالِ وَلاَ أُبَالِي هَؤُلاَءِ أَصْحَابُ النَّارِ ثُمَّ أَعَادَهُمْ فِي صُلْبِ آدَمَ يَتَنَاسَلُونَ عَلَى ذَلِكَ ﴾

“Yüce Allah, Adem’i yarattığı gün, belinden bir tutam aldı. Dolayısıyla her hoşnutluk sağ tarafında ve her pis olanda sol tarafında meydana geldi… Bunlar, Ashâbu’l-yemin’dir. (Bunlara) hiç karımam. Diğerleri ise, Ashâbu’l-şimâl’dır. (Bunlara da) hiç aldırış etmem. Bunlar, Cehennem halkıdır. Daha sonra bunları tekrar Adem’in beline yerleştirdi. İşte Adem oğulları, bu şekil üzere çoğalırlar”

Yine Taberânî (ö. 360/970)’de **“Kebîr”**de bu hadisi şu yoldan rivayet etmiştir:

6. Ebu’d-Derdâ’[27]

﴿ لَمَّا خَلَقَ اللّٰهُ آدَمَ ضَرَبَ كَتِفَهُ الْيُمْنَى فَأَخْرَجَ ذُرِّيَّةً بَيْضَاءَ كَأَنَّهُمُ الذُّرُّ. ثُمَّ ضَرَبَ كَتِفَهُ الْيُسْرَى فَأَخْرَجَ ذُرِّيَّةً سَوْدَاءَ كَأَنَّهُمُ الْحُمَمُ. فَقَالَ: هَؤُلاَءِ إِلَى الْجَنَّةِ وَلاَ أُبَالِي وَهَؤُلاَءِ إِلَى النَّارِ وَلاَ أُبَالِي ﴾

“Allah, Adem’i yaratınca; sağ omzuna vurdu. İnci gibi bembeyaz zürriyetini çıkardı. Sonra sol omzuna vurdu. Ateş yanığı gibi simsiyah zürriyetini çıkardı. (Sağındakine:) ‘Bunlar, Cennete girecektir. (Bunlara) hiç karışmam.’ (Solundakine:) ‘Bunlar da, Cehenneme girecektir. (Bunlara da) hiç aldırış etmem’ buyurdu.”

İmam Ahmed (ö.241/855), bu hadisi bir senedle rivayet etmiştir. Ravileri, sika kimselerdir.

İbn Asâkir (ö. 571/1176)’de **“Tarîh”**inde bu hadisi Ebu’d-Derdâ’dan şu lafızla rivayet etmiştir:

﴿ خَلَقَ اللّٰهُ آدَمَ فَضَرَبَ كَتِفَهُ الْيُمْنَى فَأَخْرَجَ ذُرِّيَّةً بَيْضَاءَ كَأَنَّهُمْ اَللَّبَنُ ثُمَّ ضَرَبَ كَتِفَهُ الْيُسْرَى فَأَخْرَجَ ذُرِّيَّةً سَوْدَاءَ كَأَنَّهُمُ الْحُمَمُ. قَالَ: هَؤُلاَءِ فِي الْجَنَّةِ وَلاَ أُبَالِي وَهَؤُلاَءِ فِي النَّارِ وَلاَ أُبَالِي ﴾

“Allah, Adem’i yarattı. Ardından sağ omzuna vurdu. Süt gibi bembeyaz zürriyetini çıkardı. Sonra da sol omzuna vurdu. Ateş yanığı gibi simsiyah zürriyetini çıkardı. (Sağındakine:) ‘Bunlar, Cennetliktir. (Bunlara) hiç karışmam.’ (Solundakine:) ‘(Bunlar da, Cehennemliktir. (Bunlara da) hiç aldırış etmem’ buyurdu.”

Ve şu hadis:

﴿ أَنَّ اللّٰهَ خَلَقَ آدمَ ثُمَّ مَسَحَ ظَهْرَهُ بِيَمِينِهِ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ ذُرِّيَّةً. فَقَالَ: خَلَقْتُ هَؤُلاَءِ لِلْجَنَّةِ وَبِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ يَعْمَلُونَ. ثُمَّ مَسَحَ ظَهْرَهُ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ ذُرِّيَّةً.فَقَالَ: خَلَقْتُ هَؤُلاَءِ لِلنَّارِ وَبِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ يَعْمَلُونَ ﴾

“Allah, Adem’i yarattı. Sonra da sağ eliyle onun sırtını sıvazladı. Bedeninden (bir kısım) zürriyetini çıkardı. Ve: - ‘Bunları, Cennet için yarattım. Bunlar, Cennetlik kimselerin

yapmaları gereken işleri yaparlar' buyurdu. Sonra Adem'in sırtını tekrar sıvazladı. Bedeninden yine (diğer kısım) zürriyetini çıkardı. Ve: - 'Bunları, Cehennem için yarattım. Bunlar da, Cehennemlik kimselerin yapmaları gerekn işleri yaparlar' buyurdu."

İmam Mâlik (ö. 179/795) **"Muvatta"**da, İmam Ahmed (ö.241/855), Ebu Dâvud (ö. 275/888), Tirmizî (ö. 279/892)[28] ve Nesâî (ö. 303/915) ve daha bir çokları şu yoldan rivayet etmiştir:

7. Hz. Ömer[29]

﴿ لَمَّا خلَقَ اللّهُ آدَمَ ضَرَبَ بِيَدِهِ عَلَى شقِّ آدَمَ الأَيْمَن فَأَخْرَجَ ذَرّاً كَأَنَّهُمُ الدُّرَرُ. فَقَالَ: يَا آدَم هَؤُلاَءِ ذُرِّيَّتُك مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ ثُمَّ ضَرَبَ عَلَى شقّ آدَمِ الأَيْسَر فَأَخْرَجَ ذَرّاً كَالْحُمَمِ. ثُمَّ قَالَ: هَؤُلاَءِ ذُرِّيَّتُكَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ ﴾

"Allah, Adem'i yaratınca, Ademin (sırtının) sağ tarafına eliyle vurup inci gibi taneler çıkardı. Ve: 'Ey Adem! Bunlar, Cennet halkından olan zürriyetindir' buyurdu. Sonra da Adem'in (sırtının) sol tarafına (eliyle) vurdu. Ateş yanığı gibi taneler çıkardı. Daha sonra da: 'Bunlar da, Cehennem halkından olan zürriyetindir' buyurdu."

Hakîm et-Tirmizî (ö. 295/907 - 320/932)'de **"Nevâdiru'l-Usûl"**da bu hadisi şu yoldan rivayet etmiştir:

8. Ebu Hureyre

Bu konuda daha geniş bilgi için (Suyûtî'nin) **"Dürrü'l-Mensûr"** adlı tefsir kitabında Yüce Allah'ın **﴿ وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ ﴾** **"Rabbin, Adem oğullarından, onların sırtlarından zürriyetlerini aldı"** (A'râf: 7/172) ayetinin açıklamasına bakabilirsiniz.

Bu manada başka hadisler de, şu yollardan gelmiştir:

9. Ebu Ümâme

10. Hişâm b. Hakîm

11. Abdurrahman b. Katâde es-Sülemî ve daha bir çokları

* * *

224- ﴿ لَنْ يُدْخِلَ اَحَدَكُمُ الْجَنَّةَ عَمَلَهُ. قَالَوا: وَلاَ اَنْتَ يَا رَسُولَ اللّهِ؟ قَالَ: وَلاَ أَنَا إِلاَّ أَنْ يَتَغَمَّدَنِي اللّهُ بِرَحْمَتِهِ ﴾

“Sizden birisi işlediği ameliyle cennete giremez. Sahabiler: ‘Ey Allah’ın Resulü! Sende mi (kendi işlediğin amelle cennete giremeyeceksin)?’ diye sordular. Peygamber (s.a.v): ‘Ben de (giremem). Ancak Allah’ın, kendi katından bir rahmetle beni örtmüş olma hali hariç”[30]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadis şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Hureyre
2. Ebu Saîd el-Hudrî
3. Şerîk b. Turayf
4. Üsâme b. Şerîk
5. Esed b. Kürz
6. Ebu Musa el-Eş’arî
7. Şerîk b. Târık

(Derim ki:) Bu hadis; İmam Ahmed (ö. 241/855), Buhârî (ö. 256/870), Müslim (ö. 261/875) ve Nesâî (ö. 303/915) rivayet etmiştir. Lafız ise, Hz. Aişe’den[31] merfu olarak rivayet eden Müslim’e aittir:

﴿ سَدِّدُوا وَقَارِبُوا وَأَبْشِرُوا فَإِنَّهُ لَنْ يُدْخِلَ الْجَنَّةَ أَحَداً عَمَلُهُ. قَالُوا: وَلاَ أَنْتَ, يَا رَسُولَ اللّهِ؟ قَالَ: وَلاَ أَنَا, إِلاَّ أَنْ يَتَغَمَّدَنِي اللّهُ مِنْهُ بِرَحْمَةٍ ﴾

“Doğru olanı arayın, orta yolu tutun ve müjdeleyin. Çünkü hiçbir kimseyi ameli Cennete giremez. Sahabiler: ‘Ey Allah’ın Resulü! Sende mi (kendi işlediğin amelle Cennete giremezsin?)’ diye sordular. Hz. Peygamber (s.a.v)’de: ‘Ben de (giremem). Ancak Allah’ın, kendi katından bir rahmetle beni örtmüş olma hali hariç”

Müslim (ö. 261/875)’de, bu hadisi Câbir’den[32] merfu olarak şöyle rivayet etmiştir:

﴿ لاَ يُدْخِلُ أَحَداً مِنْكُمْ عَمَلُهُ الْجَنَّةَ وَلاَ يُجِيرُهُ مِنَ النَّارِ وَلاَ أَنَا إِلاَّ بِرَحْمَةِ اللّهِ ﴾

“Sizden hiçbir kimseyi ameli Cennete koyamaz, onu Cehennemden de koruyamaz. Ben de (giremem). Ancak Allah’tan bir rahmet (olursa) o başka!”

Ebu Hureyre Hadisi,[33] bir çok lafızlarla gelmiştir. Bu lafızlardan bazısını, Müslim getirmiştir.

Bu konuda daha geniş bilgi için Müslim (ö. 261/875)’in **“Sahîh”**inde yer alan ‘Kitâbu’t-Tevbe’(=Tevbe Bölümü’)deki hadislere başvurabilirsiniz.

225- ﴿ إِذَا كَتَبَ أَحَدُكُمْ كِتَاباً فَلْيَبْدَأْ بِنَفْسِهِ ﴾

“Sizden birisi, bir mektup yazmak istediğinde, mektuba, kendi ismiyle başlasın”[34]

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Nu’mân b. Beşîr

Bu konuda şu yollardan da hadis gelmiştir:

2. Ebu’d-Derdâ’
3. Ebu Hureyre
4. Abdullah ibn Abbâs
5. Ebu Zerr
6. Câbir
7. Enes
8. Hz. Aişe
9. Cehzeme
10. Ebu Zem’a
11. Ebu’t-Tufeyl
12. Câbir b. Semure ve daha bir çokları

Bu hadisi; Ebu Dâvud (ö. 275/888) ve Hâkim (ö. 405/1014) rivayet etmiştir. Hâkim, Alâ’ ibnu’l-Hadramî’den[35] gelen bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir.

﴿أَنَّهُ كَانَ عَامِلَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْبَحْرَيْنِ فَكَانَ إِذَا كَتَبَ إِلَيْهِ بَدَأَ بِنَفْسِهِ﴾

“Alâ’ ibnu’l-Hadramî, Hz. Peygamber (s.a.v)’in, Bahreyn’e gönderdiği zekat memuru idi. Resulullah (s.a.v)’e bir mektup yazmak istediğinde, mektuba, kendi ismiyle başlardı.”

Yine de doğruyu en iyi bilen Cenab-ı Allah’tır.

* * *

---

[1] Hadis; görünüşte, şiir ezberlemeyi ve okuyanları kötülemektedir. Bunu da, karına iri dolmasıyla kıyaslamak suretiyle ifade etmektedir. Burada şiiri kötüleme, görünüşte, muttlak ve genel, yani burada şiir söylemek yada ezberlemek; az olmuş-çok olmuş, içerik bakımından iyi olmuş-kötü olmuş, herhangi bir ayırım yapılmaksızın hepsi toptan kötülenmiş gibi. Halbuki buradaki kötüleme, mutlak olamayıp kayıtlıdır. Çükü kişi, içini tamamıyla şiirle doldrup Allah’ı anma ve ilme yer vermesi gibi durumlarda kötüleme söz konusudur. Buhârî’nin bu hadisi kaydettiği bab başlığı da bunu göstermektedir. O halde şiir ile ilgili bu kötüleme, bu hususta düşülecek aşırılıkla ilgilidir.

“Karnın dolması” ifadesiyle; sadece kalbi, vacip ve müstehab olan vazifeleri unutturacak kadar kedisiyle meşgul eden kötülenmiş şiirler kastedilmiş olmayıp etkili söz, sihir, çeşitli oyun gibi kalbi katılaşıp Allah’tan uzaklaşamayı, itikadında bir takım şüphe ve vesveseler doğması, insanların birbirlerine karşı soğuması, küsme, kin ve nefretlerine sebep olan her çeşit bilgi ve kültür buna dahildir.

Buna göre hadisin içine; insanı, her çeşit dini atmosferden koparılıp maneviyattan uzaklaştırılması için bilinçli ve sistemli şekilde yürütülen sanat, spor, folklör, politika, magazin, kehanet, fütirizm, yıldız falı, dedikodu, eğlence gibi hususlar girmektedir.

[2] Şiir, insanlar üzerinde etkisi olan bir beyan çeşididir. Cahiliyye döneminde, en az sihirbazlar kadar şairlerin de toplum üzerinde etkileri vardı. Bu etki, iyiliğe olduğu kadar kötülüğü de ait olup hatta kötü yönü ağır basıyordu. Müşriklerin, Resulullah (s.a.v)’e; “O, bir şairdir” diye iftira atmalarında bir küçümseme, bir kötüleme vardı. Kur’an, bu iddiayı; Enbiya: 21/21, Yâsîn: 36/69, Saffât: 37/36, Tûr: 52/30, Hakka: 69/41 gibi ayetlerde cevaplandırarak Resulullah (s.a.v)’in “şair” ve vahyin de “şiir” olmadığını belirtmiştir. Yine Kur’an, “Şuarâ” (=şairler) ismini taşıyan bir sureye yer vermiş ve bu surenin 26/224-227 ayetlerinde şairleri, “yapmadıklarını söylemek”le karalamıştır.

Resulullah (s.a.v)’in İslamı tebliğ ederken şiir ve şair olayını küçümsememiş olması dikkat çekicidir. Bir taraftan müşrik şairlerle mücadele etmiş, bir taraftan da Müslüman şairleri himaye ve taltif etmiş, Kur’an’ın kötülediği kötü şairlere cevap vermeye, Müslümanların morallerini güçlendirecek şiirler yazmaları teşvik etmiş ve kendisi de çeşitli zamanlarda şiir söylemiştir. Etrafından ayırmadığı üç meşhur şairi vardı. Bunlar 1. Hassân b. Sâbit, 2. Abdullah ibn Revâha, 3. Ka’b b. Mâlik.

Hz. Peygamber (s.a.v) için şir, hem iyiye ve hem de kötüye kullanılabilecek bir silah idi. Çünkü mümin kişi, bedeniyle ve malıyla olduğu kadar diliyle de cihad etmekle mükellef idi. Bu nedenle de şairlerine, çeşitli zamanlarda Mekkeli müşriklere ve kafirlere karşı şiir söylemerini teşvik etmişti.

Resulullah (s.a.v), batıl ve heva adına olan şiirleri redderken, Hak yolunda edep adına olan şiirleri övmüş ve şairlerine iltifatlarda bulunmuş ve onları şiir söylemeye teşvik etmişti. Hendek kazılırken, kendisi de uzunca bir şiir söylemişti.

İslam alimleri, buna bağlı olarak şiir hakkında bazen lehte ve bazen de aleyhte açıklamalarda bulunmuşlardır. Bunu yaparken de; kötü olan ve iyi olan ve insanları mutlu ve huzurlu olmaya götüren şiirlerinde söylenmesi ve ezberlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Bu konuda gelen hadislerden bazısı şu yollardan gelmiştir: Übey b. Ka'b, Abdullah ibn Abbâs, Aişe, Amr ibnu'ş-Şerrid, Câbir b. Semure, Enes, Heysem İbn Ebi Sinan, Berâ, Ebu Hureyre, Cündub ibn Abdullah

[3] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 4/300

[4] Hadis; güzel ve faydalı olan şiirleri övmektedir. Zaten Resulullah (s.a.v)'de bu tür şiirler karşısında her zaman iyi ve olumlu bir tavır sergilemiştir.

Hikmet'in, bir çok anlamı varsa da, burada; "doğru, hakka uygun olan söz" anlamına gelmektedir. Aslen "men etmek" anlamında olduğu da söylenmiştir. Çünkü hadis; şiirde, kişiyi sefihlikten ve kötülükten men eden faydalı bir söz olduğunu ifade etmektedir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Edeb 90; Ebu Dâvud, Edeb 95 (5010, 5011); Tirmizî, Edeb 69 (2847, 2848); İbn Mâce, Edeb 41 (3755); Dârimî, İsti'zan 68 (2707); Müsned: 1/269; Taberânî, el-Kebir, el-Evsat; Ebu Nuaym, Hilye,7/269, 8/309; Hâtıb el-Bağdadî, Tarihu Bağdad, 3/98, 122, 4/254, 8/18, 14/49

[5] Hadisin metninde geçen "Advâ" kelimesi, hastalık bulaşması demektir. Resulullah (s.a.v), bu sözüyle; cahiliyye döneminden kalma inancı yıkmak istemektedir. Çünkü Araplar, cahiliyye döneminde hastalığın Allah'ın fiiliyle değil de, tabiatı icabı bulaştığına inanıyorlardı.

İşte Resulullah (s.a.v), bu sözüyle; Arapların bu batıl inançlarına cevap vermiş, her şeyde olduğu gibi, hastalığın bulaşmasında da Allah'ın fiilinin dikkate alınması gerektiğini, Allah hastalığın bulaşmasını yaratmazsa, insanın kendi kendine hiçbir şey yapamayacağını belirtmektedir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Tıb 43, 44, 54; Müslim, Selam 109 (2222), 101 (2220), 113 (2224), 116; Ebu Dâvud, Tıb 24 (3911-3915, 3916); Tirmizî, Kader 9, Siyer 47; İbn Mâce, Tıb 43; Müsned: 3/312; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 4/307, 308; Taberânî, el-Kebir , 11/238; Ebu Ya'lâ

[6] Hadisin metninde geçen "Tıyera" kelimesi, uğursuzluğa yorma demektir. Araplar, cahiliyye döneminde kuşları ve geyikleri ürkütüpde hayvan sağ tarafa giderse, onunla teberrükte bulunup işlerine, güçlerine veya yollarına devam ederler, sol tarafa giderse yapacakları şeyden dönerler ve uğursuzluk yorumunda bulunurlardı. Bu suretle bir çok zaman yapacakları işlerden geri kalırlardı. İslam dini, bunu yasaklamış ve zarar veya yarar hususunda hiçbir etkisi olmadığını haber vermiştir.

Başka bir hadiste; "herhangi bir şeyi uğursuzluğa yormak, şirktir" buyurulmuştur. Yani uğursuzluğun, fayda veya zarar verdiğine inanmak şirktir. Çünkü cahiliyye devri Arapları, uğursuzluğun etkisine inanırlardı ki, bu da, şirktir.

Fal: Herhangi bir işi hayra yormaktır. Hem sevindirici ve hem de üzücü bir işte kullanılır. Resulullah (s.a.v)'in bu şekilde falı sevmesi, sonuç itibariyle yüce Allah'tan bir hayr ve fayda ummayı gösterdiği içindir. Çünkü insan, kuvvetli veya zayıf bir sebepten dolayı Allah'tan bir fayda beklerse, ümit cihetine hata etmiş olsa bile, onun bu bekleyişi hayrdır. Bu tür fala, şu tür bir örnek verebiliriz: Hastası olan bir kimsenin, dışardan birinin: 'Ey Salim' sözünü işiterek hayra yorması yada bizim hastada selamete erer demesi.

Fal denilince, zamanımızda avuca bakmak, bir tasa bakmak, kahve fincanına bakmak veya bu tür falcılara başvurarak işlerinin iyi gidip gitmeyeceğine baktırmak anlaşılıyorsa, bu, fal değil, doğrudan doğruya kehanete girmektedir. Buna inanmak ise, küçük şirktir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Tıb 43, 44, 54; Müslim, Selam 110 (2223), 113 (2224), 116; Ebu Dâvud, Tıb 23 (3907), 24; Tirmizî, Siyer 47 (1615); Müsned: 3/312, 6/246; Hâkim, Müstedrek, 1/17-18, 32; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 4/307, 311, 312, 313, 314; Taberânî, el-Evsat; Bezzâr

[7] Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 4/311

[8] Hadis; çocuklara, zayıflara, düşkünlere, hatta bütün insanlara ve hayvanlara merhamet etmeyi kapsamaktadır. Yani mümin olsun, kafir olsun bütün insanları içermektedir.

Merhamet; canlılara yiyecek-içecek vermek, hayvanlara ağır yük yüklememek; dövme, açıktırma, yarma gibi vasıtalarla onlara karşı haddi aşmamaktır.

Mümin olsun, kafir olsun bütün insanlara, kendinin olsun yada olmasın bütün hayvanlara acımayan, hayvanı doyurup sulamayan, yükünü hafifletmeyen, insafsızca döğen veya insanlara acımayan, insafsızca davranan, kötü davranan kimse, ahirette Allah'ın rahmetine nail olmayacaktır. "İyilik yaparsanız kendi nefsiniz için yaparsınız" (İsrâ: 17/7) buyurularak her türlü insana ve hayvana veya canlıya yapılan merhametin, sonuç itibariyle kişinin kendine yaptığına dikkat çekilmiştir.

Mümin kul; solcu, sağcı, inançlı, inançsız, laik gibi her türlü insana ve diğer canlılara karşı merhametli davranmak zorundadır. Çünkü inandığı dinin temelinde; inanmayan insana karşı saygılı olma, hoşgörülü olma, barışçı olma, hak ve özgürlüklerini verme vardır.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Edeb 18, 27; Müslim, Fezail 65 (2318), 66 (2319); Ebu Dâvud, Edeb 145 (5218); Tirmizî, Birr (1912), 16 (1923); Müsned: 2/241, 269, 3/40, 4/358; Heysemî, Keşfu'l-Estâr, s. 400 (H. No: 1953); Taberânî

[9] İnsanoğlu yaratılışından gelen fıtri bir meyille mala düşkündür. Allah'ın muhafaza edip bu fıtri duyguyu nefisten temizleme hususunda muvaffak ettikleri dışında hiçbir kimse, mal toplamaya doyamaz. Bunlarda azdır.

"Bağışlar" ifadesine, bu fıtri duygunun kötü olduğuna ve günah makamında yer aldığına ancak Allah'ın yardımı ve desteğiyle onu nefisten uzaklaştırmanın mümkün olduğuna işaret etmek için yer verilmiştir. Mümin kul; mal hırsı ve mala düşkünlükten uzak durmalıdır. Malı, dünya gayesi için değil de ahiretine araç olarak kullanabilmelidir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Rikak 10; Müslim, Zekat 118 (1049), 119 (1050), Rikak 116 (1048); Tirmizî, Menakib 64 (3898), Zühd 27 (2338); Dârimî, Rikak 62 (2781); Müsned: 5/117; Heysemî, Mecmau'z-zevaid, 7/140, 10/243, 244, 245; Taberânî; Bezzâr; Ebu Ya'lâ

[10] İnsanda fıtri ve vazgeçilmez duygulardan biri de; dünya sevgisidir. İnsan kendini dünya sevgisinin galebesine bırakıverirse, ahireti unutmaya ve terk etmeye götüren aşırılıklara, dünyevi arzuların peşine, suistimallaere ve haramlara düşürebilir. Her devirde görülen aşırı kazanç çılgınlıkları, bundan meydana gelen binbir çeşit hileler, skandallar, sahtekarlıklar, ölmeler, öldürmeler hep İslamın sınırlamaya çalıştığı dünya sevgisidir.

İslam dini, dünyaya bakış açısında bir denge getirmektedir. Bu dengeye göre; ahireti unutturmayacak, ibadetten alıkoymayacak, kısacası; Allah ve Resulünden alıkoymayacak ölçüde dünyalık talebine izin vermektedir.

Güçlü müslümanın, zayıf müslümana nazaran Allah'a daha sevgili olduğunu ve veren elin, alan elden üstün olduğunu belirten İslam dini, dünyanın tamamen terk edilmesi taraftarı değildir. Çünkü dünya, müslümanın hayatını sürdürdüğü, kendisini ahirete hazırladığı, kulluk görevini yerine getirdiği, kazanç elde ettiği bir yerdir. İslam dini; dünyayı, ne tamamen terk edilmesi gerektiğini ve ne de dünyaya tamamen sarılması gerektiğini ifade etmektedir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Zekat 47, 50; Müslim, Zekat 96 (1035), Zikr 99 (2742); Tirmizî, Fiten 26 (2192), Zühd 41 (2374), Kıyame 29 (2463); Nesâî, Zekat 50, 81, 93; İbn Mâce, Fiten 19; Müsned: 3/402, 3/7, 21, 6/41, 68, 364; Heysemî, Mecmau'z-zevaid, 10/246; Taberânî; Ebu Ya'lâ; Bezzâr

[11] Küfür ve şirk içerisinde bulunan kimsenin, ebedi cehennemlik olduğu bilinen bir husustur. Fakat dünya hayatında hiçbir kimsenin uhrevi halini bilmek güçtür. Cennetlik yada cehennemlik olan kişiyi, ancak Allah'ın özelliklerini belirtmesiyle yada Hz. Peygamber (s.a.v)'in ifadesiyle bilinebilir. Zaten Hz. Peygamber (s.a.v)'de, kötü bir sonuca uğramamak için devamlı surette Allaha sığınılması gerektiğini belirtmiştir. Selef ve halefin büyükleri, kötü bir sonuçla hayatlarını kapamamak için hep Allah'a sığınmışlardır.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Kader 1, 5, Enbiya 1, Rikâk 33; Müslim, İman 179 (112), Kader 1 (2643), 2-4, 11 (2651), 12; Ebu Dâvud, Sünnet 16 (4708); Tirmizî, Kader (2138); İbn Mâce, Mukaddime 10 (76), Vesaya 3 (2704); Müsned: 1/382, 414, 2/278, 484, 5/332, 335, 6/107, 108; Taberânî, Bezzâr, Ebu Ya'lâ; Feryâbî, Tarih; İbn Mürdeveyh, Tefsir; Ebu Nuaym, Tıb

[12] "İstişare" kelimesi, "işaret" kökünden türemiş olup 'fikir danışma ve nasihat isteme' anlamına gelmektedir. "Müsteşar" ise, kendisiyle fikir danışılan ve nasihat istenilen kimsedir.

Hz. Peygamber (s.a.v), bu hadisde; toplumsal hayatın vazgeçilmez bir ihtiyacı olan fikir alış-verişinin bir adabını belirtmektedir ki, o da; fikrine başvurulacak kimsenin (=müsteşarın), güvenilen bir kimse olmasıdır. Buna göre kendisine danışılan kimse, danışan kimseye; ihanet etmemeli, sorulan hususta gerçek ve doğru olanı söylemeli, soru sahibinin isteği doğrultusunda hareket eden kimse olmamalıdır. Kur'an-ı Kerim, Hz. Süleyman (a.s)'ın mektubu üzerine takip edilecek siyasetin tespiti maksadıyla yakınlarının toplayan Belkıs'ın yaptığı istişareyi (Neml: 27/29-33), Firavun'un Hz. Musa (a.s)'a karşı alınması gerekli tedbirleri tespit için etrafındakilerle yaptığı istişareyi (A'râf: 7/109-112) ve Hz. İbrahim (a.s)'ın, oğlu İsmail'i kurban etmesi hususunda oğluyla yaptığı istişareyi (Saffât: 37/101-102) belirterek; hem Müslümanların (Şûra: 42/36-38) ve hem de Hz. Peygamber (s.a.v)'in (Âl-i İmrân: 3/159), güvenilen kimselerle istişare yapmasını teşvik etmektedir.

[13] Resulullah (s.a.v), bu hadiste; ümmetine "erken"i, yani günü ilk saatini tavsiye etmektedir. Erken saatlerde yapılacak işlerin mübarek ve hayrlı kılınması için de dua etmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v), pek çok işte günün ilk saatini tercih etmiştir. İbadet, yolculuk, düşmana saldırı ve ilim öğrenme gibi.

Yalnız hadis, mutlak olmayıp kayıtlıdır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde insanlar, genellikle, ya ticaretle yada ziraatla uğraşıyorlardı. Dolayısıyla da hadis; daha çok bugün esnaf, tüccar, ziraatçi gibi kimseleri kastetmektedir. Fabrika, devlet memurluğu ve bu tür işlerde çalışan kimseleri kastetmemektedir. Çünkü bu tür iş yerlerin mesai tarzı farklıdır. Bu iş yerlerinde çalışan insanlar, belli bir mesaiye göre çalışmaktadır. Dolayısıyla da hadisi genelleştirmek mümkün değildir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: İbn Mâce, Ticarât 41 (2236, 2237, 2238); Ebu Dâvud, Cihad 78 (2606); Tirmizî, Büyu' 6 (1212); Dârimî, Siyer 1; Müsned: 1/154, 3/416; Heysemî, Mecmau'z-Zevaid, 4/61-62

[14] Dört Abdullah şunlardır: 1. Abdullah ibn Abbâs, 2. Abdullah ibn Ömer, 3. Abdullah ibnu'z-Zübeyr, 4. Abdullah ibn Amr

[15] Heysemî, Mecmau'z-Zevaid, 4/61-62

[16] Ebu Dâvud, Cihâd 78 (2606); Tirmizî, Büyû' 6 (1212); İbn Mâce, Ticârât 41 (2336); Dârimî, Siyer 1; Müsned: 3/416

[17] İslamın çokça önem verdiği hususlardan birisi de, sıla-i rahmdir. Yani akrabalar ve yakınlar arasındaki ilişki. Bunun iyi olması; karşılıklı sevgi-saygı ve yardımlaşma temeline dayanması gerekmektedir.

Sıla-i rahm, öncelikle akrabalara ve yakınlara, sonra da komşulara, arkadaşlara, iş arkadaşlarına, din kardeşlerine ve her çeşit tanıdıklara karşı bir görevdir.

Fakat bu kimselerle olan ilişkimiz, belirli bir düzeyde olmalıdır. Tanıdığımız insanlarla her gün veya devamlı bir surette görüşme isteğimiz; aradaki sevgi, saygı ve yardımlaşma bağına zarar verebilir. Sık görüşmeler, insanda bıkkınlık oluşturabilir. Bu nedenle de ilişkileri sağlam bir hale getirebilmek için görüşmelerin ve ziyaretlerin seyrek tutulması, aradaki sevgi bağını güçlendirir. İşte Hz. Peygamber (s.a.v), bu hususa temas etmektedir.

[18] Hz. Peygamber (s.a.v), gerek çocuklar için ve gerekse de büyükler için bazı kayıtlar çerçevesinde oyuna yer verdiği görülmektedir.

Oyun ile ilgili rivayetler incelendiğinde, Sünnette, oyunların üç grupta ele alındığı görülür:

1. **Gayeli Oyunlar:** Bu tür oyunlar, hayata hazırlayıcı mahiyettedir. Bunlara, gerek çocuklar ve gerekse de büyükler teşvik edilmiştir. Erkekler için atış, yüzme, ata binme, atletizm; kızlar için ise bebeklerle ve ev işleriyle ilgili oyunlar gibi.
2. **Zararlı Oyunlar:** Bu tür oyunlar, dinen yasaklanmıştır. Uğursuzluk çıkarma, kumar, bahisli yarışmalar gibi. Bunlara mutlaka yasaklanmış bir husus bulaşmaktadır veya bulaşma ihtimali vardır. Aslında meşru olan bütün oyunlar, bu şekle döküldüğü takdirde zararlı bir hale dönüşür. Yasaklanmış olan veya bu hüviyete girmiş olan oyunlardan herkesin uzak durması gerekmektedir.
3. **Oyalayıcı Oyunlar:** Bu tür oyunlar, insanların hoş vakit geçirmelerine yardımcı olan oyunlardır. Yasaklanmış cinsten olmamak kaydıyla meşgul edip eğlendirici her çeşit oyun, bu çerçevede değerlendirilebilinir. Örneğin, güvercin, kuş ve köpeklerle yapılacak oyunlara genelde cevaz verilmiştir. Fakat burada mekruh görülen husus, bütün vaktini bu tür oyunlara harcanmasıdır.

İşte bu hadis de; bu tür bir oyun içine girmektedir. Bu nedenle de Hz. Peygamber (s.a.v), vaktinin çoğunu güvercin peşinde geçiren bu kimsenin bu tutumunu hoş görmemektedir. Bu tür oyunlar içerisine; satranç, bayram, düğün, sünnet düğünü de girmektedir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Ebu Dâvud, Edeb 65 (4940); İbn Mâce, Edeb 44 (3764, 3765, 3766, 3767)

[19] Suyûtî, Câmiu’s-Sağîr, s. 302 (H. No: 4919)

[20] Burada Hz. Peygamber (s.a.v)’in başında ihtiyarlık alameti olan beyaz kılların fazlaca gözükmesi kastedilmemektedir. Çünkü bazı rivayetlerde, Hz. Peygamber (s.a.v)’in ölümü sırasında saç ve sakalındaki beyaz kılların 14 adet olduğu belirtilmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v)’in, “Beni… sureleri ihtiyarlattı” buyurması; o surelerdeki .çereğin kendisini fazlaca düşündürüp ağzının tadını kaçırdığını ifade etmek içindir. Söz konusu bu sureler; eski kavimlerin ve toplumların başlarına gelen belaları, özellikle de kıyametin kopma anında meydana gelecek olan olayları haber vermekte ve gelecekte insanın başına gelecek dehşetli olayları safha safha anlatmaktadır.

Gerçek mümin kul, bu olayları düşündükçe hayatın gelip geçici olduğunu, ölümün bir gün mutlaka geleceğini, ahirete iyi hazırlanması gerektiğini hatırlatmaktadır.

Hû d surelerinin kardeşleri; Vâkıa, Hakka, Mürselât, Tekvîr ve Karia’dır. Bunları, bu konuda gelen rivayetlerden bilmekteyiz.

[21] Mürsel olarak gelmiştir.

[22] Mürsel olarak gelmiştir.

[23] 220 nolu hadis.

[24] Mürsel olarak gelmiştir.

[25] İnsanların, cennetlik yada cehennemlik olmaları; onların kendi tutum ve davranışlarıyla ilgilidir. Herkese cennetlik yol ile cehennemlik yol açıktır. Kişi, kendi “fiiliyle” cennete yada cehenneme girer. Böylece kişi, kendi eylemiyle cennetlik veya cehennemlik olur.

[26] Müsned: 4/176-177

[27] Müsned: 6/441

[28] Tirmizî, bu hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.

[29] Ebu Dâvud, Sünnet 16; Tirmizî, Tefsiru sure-i A'râf 2; Muvatta, Kader 2; Hâkim, Müstedrek, 1/27

[30] Hadis; hiçbir kimsenin, ibadet ve tatlarıyla sevabı ve cenneti hak etmediğine, bunların ancak Allah tarafından bir ikram ve ihsan olmak üzere verildiğine delalet etmektedir.

Burada Allah'ın rahmeti söz konusudur. Allah, rahmeti gereği, müminleri cennete koyacak ve kafirleri de ebediyen cehennemde bırakacaktır. Dünyada Allah'ın rahmeti sayesinde hem kafir ve hem de mümin kul, rızkını elde eder ve geçimini sağlar.

Hiçbir kimse, cehennemden kurtulmak için ameline güvenmemelidir. Çünkü insan, işlemiş olduğu eylemin ne kadarının kendisini cennete götüreceğini bilemez. Çünkü ebedi olan cennet, insanların dünyada yaptıkları ve işledikleri amellerin bir sonucu değildir. Zira insan, dünyada Allah'a iman etme ve imanının gereği olarak salih ameller işlemesi bir görev ve emir durumundadır. Bu kulluğun bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. İşte Allah, kendi lütfuyla bu insanları cennete koyacaktır. Fakat ilahi lütfe elde etmede, amel defterinin ve kitabın sağdan verilmesi önemli bir etken olacaktır.

[31] Müslim, Sıfatu'l-Kıyame 78 (2818); Müsned: 6/125, 273

[32] Müslim, Sıfatu'l-Kıyame 77(2817); Müsned: 3/337, 362, 394;Dârimî, Rikâk 24 (2736)

[33] Buhârî, Merdâ 19; Müslim, Sıfatu'l-Kıyame 71-76 (2816); İbn Mâce, Zühd 20; Müsned: 2/235, 256, 264

[34] Hz. Peygamber (s.a.v), risaleti sırasında yazı yazma meselesi üzerinde büyük bir ciddiyetle ve titizlikle durmuştur. Peygamber olmasının yanı sıra o, bir devlet başkanı idi. Bu nedenle de gerek diğer devlet başkanlarına ve gerekse de vali yada zekat memuru olarak bir yere gönderdiği kendi sahabileriyle yazışmalarda bulunmuştur. Bu yazışmaları yaparken şu davranışları yapmış ve tavsiyede bulunmuştur:

4. Yazılara, Besmeleyle başlama

5. Gönderenin ve muhatabın isimlerini genellikle selam takip etmekte. Yalnız muhatap olan kişi mümin değilse, o zaman "es-Selâmu alâ meni't-tebea'l-hudâ" (=Selam, hidayete uyanlara olsun) denilmekte.

6. Asıl maksada geçilirken, "Emma ba'd" (=Bundan sonra) ifadesi kullanılmakta.

7. Maksat, çok veciz olarak ifade edilmekte, muhataba göre bir dil kullanılmakta; muhatabın kolayca anlayacağı konulara, ifadelere, kavramlara ve hatta yerel kelimelere yer verilmekte.

8. Mektuba şahit olan kimseler ve mektubun yazılmasında katiplik yapanlar, mektubun sonunda çoğunlukla ismen belirtilmekte.

9. Bir kısım vesikaların yazılış tarihine yer verilmekte.

10. Vesikalar, mühürlü olup Hz. Peygamber (s.a.v)'in mühründe "Muhammed, Resul, Allah" ifadeleri bulunmakta.

11. Vesikaların biri muhataba verilmekte, diğeri ise merkezde saklanmak üzere iki nüsha olarak hazırlanmakta.

12. Düzenli olan mektup yada yazı, yazıyı yazanın ismiyle başlanmakta. Örneğin, Allah'ın elçisi Muhammed'den falancaya şeklinde olması gibi.

Alâ ibnu'l-Hadramî, bizzat Hz. Peygamber (s.a.v)'e yazdığı mektuba kendi ismiyle başlamış, Hz. Ali ve Halid b. Velid'de, bu tarzda mektup yazmışlardır.

Alâ ibnu'l-Hadramî, zekat toplamak ve İslamı öğretmek üzere Bahreyn'e Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından vali olarak tayin edilmiştir. Hz. Ebu Bekr ile Hz. Ömer döneminde de yerinde kalmış ve orada vali iken ölmüştür.

[35] Ebu Dâvud, Edeb 127; Müsned: 4/339

MENKİBELER (BİYOGRAFİLER) BÖLÜMÜ

﴿ كِتَابُ الْمَنَاقِبِ ﴾

226- ﴿ إِنَّ جَمِيعَ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلاَمُ وَأُمُهَاتِهِ كَانُوا عَلَى التَّوْحِيدِ لَمْ يَدْخُلْهُمْ كُفْرٌ وَلاَ عَيْبٌ وَلاَ رِجْسٌ وَلاَ شَيْءٌ مِمَّا كَانَ عَلَيْهِ أَهْل الْجَاهِلِيَّةِ ﴾

Peygamber (s.a.v)'in bütün ataları ve annelerinin, tevhid üzere olup onlara; küfür, kusur, necis ve cahiliyye halkının üzerinde bulunduğu herhangi bir şeyin isabet etmemesi" ile ilgili hadisler

Bâcûrî, **"Cevheretu't-Tevhid"** adlı kitaba yaptığı haşiyede, bu konuda gelen hadislerin, (manevi) tevatür derecesine ulaştığını belirtmiştir.

* * *

227- ﴿ إِنَّ أَبَا طَالِبٍ كَانَ يُحِبُّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيُحَوِّطُهُ وَيَنْصُرُهُ ﴾

“Ebu Talib'in; Peygamber (sa.v)'i sevmesi, koruyup gözetmesi ve yardım etmesi” ile ilgili hadisler[1]

Şeyh allame Muhammed b. Berzencî el-Medenî, Hz. Peygamber (s.a.v)'in anne-babasının kurtuluşuna dair yazdığı eserin sonunda Ebu Tâlib'in kurtuluşu hakkında da rivayetler olduğunu belirtip bu rivayetlerin **mütevatir** olduğunu şöyle anlatmaktadır:

“Ebu Talib'in, Hz. Peygamber (s.a.v)'i sevmesi, koruyup gözetmesi, yardım etmesi, İslam dinini tebliği etmesi hususunda ona destek olması ve Cafer ile Ali gibi çocuklarına ona tabi olmaları ve ona destek olmaları

mahiyetinde onlara bir takım sözler söylemesi ve emirde bulunması hakkında onu doğrulaması ile ilgili haberler, **tevatür**dür.”

(Ebu Abdullah Muhammed b. Derviş el-Hût el-Beyrûtî) **“Esnâ'l-Metâlib”**de bunu 'Ebu Talib'in Kurtuluşu' (ile ilgili yerde) nakletmiştir.

* * *

228- ﴿ أَفْضَلِيَّة أَبِي بَكْرٍ عَلَى غَيْرِهِ مِنَ الصَّحَابَةِ ﴾

“Ebu Bekr’in, Sahabeden bir çoğuna karşı üstün olması”[2] **ile ilgili hadisler**

Kastallânî (ö. 923/1517) **“İrşâdu’s-Sârî”**nin ‘Kitâbu’l-İman’ (=İman Bölümü’n)ün ‘Bâbu tefâduli ehli’l-İman fi’l-A’mâl’ (=Ameller konusunda iman ehlinin üstün oluşu bâb’ın)da kaydettiğine göre; bu konu ile ilgili hadisler, çok olup manevi **mütevatir** derecesine ulaşmıştır. Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat da, bu hadislerin gerektirdiği söz üzerinde icma etmiştir.

İbn Hacer el-Heytemî (ö. 973/1051) **“Savâik”**da buna aynen şunu da ilave etmiştir:

“Hz. Peygamber (s.a.v) ve gönderilmiş peygamberlerden sonra insanların en hayırlısı, Ebu Bekr es-Siddîk’tır. Bu konu ile ilgili müstefiz ve illetli olmayan sahih hadisler, **mütevatir**dir. Bu hadisler, temel meselelerde rivayet olunmuştur. Bu konudaki doğru yöntem, bu hadislerin illetli ve sakim olmadığıdır.”

Şeyhülislam İbn Teymiyye (ö. 728/1327) **“Vasiyyetü’l-Kübrâ”**da aynen şöyle der: “Ehl-i Sünnet vel-Cemaat, Emirü’l-Müminin Hz. Aliden tevatüren nakledilen şu husus üzerinde görüş birliğne varmıştır: Hz. Peygamber (s.a.v)’den sonra bu ümmetin en hayırlı kimsesi, Ebu Bekr’dir, sonra da Hz. Ömerdir. Allah, her ikisinden de razı olsun.”

* * *

228- ﴿ أَمْرِه صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَبِي بَكْرٍ فِي حَيَاتِهِ أَنْ يَؤُمَّ النَّاسَ ﴾

“Hz. Peygamber (s.a.v) daha hayatta iken Ebu Bekr’i, (namaz kıldırması için) insanlara imamlık yapmasını emretmesi”[3] ile ilgili hadisler

Şeyh Ebu’l-Hasen el-Eş’arî (ö. 330/941) bir çok kimsenin, Hz. Peygamber (s.a.v)’in, Ebu Bekr’i imamlığa geçirmesi ile ilgili olayı naklettiğini söylemiştir.

Zaten bu olay, zaruri olarak (herkes tarafından da) bilinmektedir.

Suyûtî (ö. 91171505) **“Tarîhu’l-Hulefâ”**da der ki: “Bu hadis, Buhârî ile Müslim’e dayanılarak şu yoldan gelmiştir:

1. Ebu Musa el-Eş’arî[4]

Bu hadis, **mütevatir**dir. Yine bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

2. Hz. Aişe
3. Abdullah ibn Mesud
4. Abdullah ibn Abbâs
5. Abdullah ibn Ömer
6. Abdullah ibn Zema
7. Ebu Saîd el-Hudrî
8. Hz. Ali
9. Hafsa

Bu sahabilerin naklettiği hadislerin geliş yollarını, **mütevatir** hadisler (ile ilgili kitabım)da belirttim.”

İbn Hacer el-Heytemî (ö. 973/1051) **“Savâik”**da, Suyûtî’nin **“…belirttim”** sözü hakkında der ki: “Bu hadisi, **“el-Ezhâr”**da bulamadım.”

Bu konuda daha geniş bilgi için İbn Hacer el-Heytemî’nin **“Savâik”** adlı kitabının Arapça alfabetik harf sırasının “hemze” kısmında **“Ebu Bekr”** maddesi ile ilgili yerde yaptığı açıklamaya bakabilirsiniz.

* * *

230- ﴿ أَمْره عَلَيْهِ السَّلاَمُ بِسَدِّ الأَبْوَابِ فِي الْمَسْجِدِ إِلاَّ بَاب عَلِيّ وَبِسَدِّ الْخَوْخ ﴾

“Peygamber (s.a.v)’in, Ali’nin kapısı ile (Ebu Bekr’in) havhası hariç asıl kapıların dışında Mescid-i Nebevi’ye açılan (bütün) kapıların kapatılmasını emretmesi”[5] ile ilgili hadisler

Hz. Peygamber (s.a.v) döneminde sahabiler, Ebu Bekr’in havha (kapı)sı hariç bu kapılardan Mescid-i Nebevi’ye girmeyi uygun görüyorlardı.

Hz. Ali’nin kapısı hariç Mescid-i Nebevi’ye açılan kapıların kapatılması ile ilgili hadisi rivayet edenler şunlardır:

1. Sa’d b. Ebi Vakkâs
2. Zeyd b. Erkam
3. Abdullah ibn Abbâs
4. Câbir b. Semure
5. Abdullah ibn Ömer
6. Hz. Ali
7. Câbir b. Abdullah
8. Enes b. Mâlik
9. Büreyde el-Eslemî

Ebu Bekr’in havhası hariç Mescid-i Nebevi’ye açılan kapıların kapatılması ile ilgili hadisi rivayet edenler ise, şunlardır:

1. Ebu Saîd el-Hudrî
2. Abdullah ibn Abbâs
3. Cündub
4. Ebu’l-Huveyris

Suyûtî (ö. 911/1505) **“Hâvî”**de Hz. Ali Hz. Ebu Bekr’in Mescid-i Nebevi’ye açılan kapılarının kapatılmaması ile ilgili hadislerin bazı geliş yollarını getirmiştir.

Devamla da der ki: “Bu hadisler, sahih bir şekilde sabit olmuştur. Fakat mütevatir de. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v), Mescid-i Nebevi’ye kapı açan herkesi bundan yasaklamıştır. Hz. Ali hariç amcası Abbâs ve Hz. Ebu Bekr’de dahil hiçbir kimseye (kapısını Mescid-i Nebevi’ye açmasına) izin vermemiştir. Hz. Ali’ye izin vermesinin sebebi ise, kızı Fatıma’nın Hz. Ali ile evli olmasından dolayıdır.

Hz. Peygamber (s.a.v), Mescid-i Nebevi'ye küçük bir havha yada delik açan herkesi de bundan yasaklamıştır. Hz. Ebu Bekr'in havhası hariç Hz. Ömer'de dahil hiçbir kimseye (havhasını Mescid-i Nebevi'ye açmasına) izin vermemiştir. Hz. Ebu Bekr'e izin vermesinin sebebi ise, onun, (daha sonra elde edeceği) hilafet makamından ve Hz. Peygamber (s.a.v)'in yanındaki otoritesi bakımından insanların en üstünü olmasından dolayıdır."

İbnü'l-Cevzi (ö. 597/1200) **"Mevzuât"**da Hz. Ali'nin kapısı hariç Mescid-i Nebevi'ye açılan kapıların kapatılması ile ilgili hadisin bazı geliş yollarını muhtasar olarak getirmiştir. Bu hadisin ravileri konusunda söylenen bazı sözler sebebiyle de hadisi illetli saymıştır. Fakat bu, hadise zarar verici bir unsur değildir. Ayrıca bu hadisi, Hz. Ebu Bekr'in havhası(nın kapatılmaması) hususunda gelen sahih hadislere muhalefet etmesi sebebiyle de illetli saymıştır. Bu hadisi, Râfizilerin uydurduğunu da iddia etmiştir. İddia edildiğine göre; bu hadis, Râfizilerin uydurmasıdır. Onlar, **"Sahîh"**te geçen Ebu Bekr Hadisine karşılık bu hadise sarılmışlardır.

Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447) der ki: "Hz. Ali rivayeti ile Hz. Ebu Bekr rivayetinin arasını birleştirmek mümkün olmasına rağmen İbnü'l-Cevzi, bu iki rivayetin arasında bir zıtlık olduğu zannına kapılarak bu sahih hadisleri reddetme yoluna gitmekle bu konuda çirkin bir hata işlemiştir.

Suyûtî (ö. 911/1505) **"Leâli'l-Masnûa"**da der ki: "Şeyhülislam Hafız İbn Hacer **"Kavlu'l-Müsedded fi'z-zebbi an Müsnedi Ahmed"**de dedi ki: 'İbnü'l-Cevzi'nin, bu hadis hakkındaki sözü, batıldır. Hadisin, uydurma olduğu iddiası da geçerli değildir. Buna ancak Buhârî ile Müslim'in **"Sahîh"**lerinde geçen hadisin hadisin ters düştüğü şeklinde delil getirilebilinir. Bu da, mücerret zan ile sahih hadislerin reddini neticelendirmez. Neticelendirme, ancak hadisi cem' etme imkanı olmaması halinde uydurma olduğu hükmüne varılmasıdır.

Çünkü her bilgi sahibinin üstünde, daima bir bilen vardır. Bu örnekteki sağlam yol, hadisin, batıl olduğuna hükmedilmemesidir. Aksine bu konuda kendisi için açığa kavuşuncaya kadar beklenilir. İşte bu hadis de, bu türdendir. Bu hadis, meşhur bir hadistir. Hadisin geliş yolları, çoktur. Hadisin her geliş yolu, hasen derecesinden aşağıya düşmeyecek şekildedir. Hadisçilerin çoğuna göre; hadisin geliş yollarının toplamı, hadisin sıhhatli olduğunu ifade etmektedir.

* * *

231- ﴿ إِنَّ أَمَنَّ النَّاسِ عَليَّ فِي صُحْبَتِهِ وَمَالِهِ أَبُو بَكْرٍ ﴾

“Gerek arkadışlığıyla olsun ve gerekse de malıyla olsun, insanlar arasında bana en emniyetli olanı, Ebu Bekr’dir”[6]

Halebî **“Sîre”**de Hz. Peygamber (s.a.v)’in ölümüne dair bazı hususları belirttikten sonra aynen şöyle der:

“Bu hadis, sahihtir. 10 kadar sahabiden gelmiştir. Geliş yollarının çok olmasından ötürü hadis, **mütevatir** hadislerden sayılmıştır.”

* * *

232- ﴿ لَوْ كُنْتُ مُتَّخِذاً خَلِيلاً غَيْرَ رَبِّي لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ خَلِيلاً ﴾

“Rabbimden başka bir dost edinecek olsaydım, mutlaka Ebu Bekr’i dost edinirdim”[7]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadis şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Saîd el-Hudrî
2. Abdullah ibn Abbâs
3. Abdullah ibnu’z-Zübeyr
4. Abdullah ibn Mes’ud
5. Cündub el-Becelî
6. Ebu’l-Meâlî
7. Ebu Hüreyre
8. Enes
9. Abdullah ibn Ömer

10. Ebu Vâkid

11. Hz. Aişe

Toplam, 11 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

12. Câbir b. Abdullah

1. Berâ’

2. Sa’d

Şeyh Abdurrauf el-Münâvî (ö. 1031/1622) **“Teysîr”**de bu hadisin mütevatir olduğunu belirtmiştir.

Şeyh Murtaza ez-Zebîdî (ö. 1205/1790)’da **“Şerhu’l-İhyâ”**da şöyle der: “Bu hadis, mütevatirdir. Hadisi, sahabeden 15 kadar kimse rivayet etmiştir.”

Daha sonra da hadisi rivayet eden 14 kişiyi ve bu hadislerin tahricini yapan kimseleri de anmıştır.

Bu konuda daha geniş bilgi için “Kitâbu âdâbi’l-uhuvvet ve’s-Sohbet”’in üçüncü bâb’ına bakabilirsiniz.

Ayrıca bu hadis ile Buhârî ile Müslim’in **“Sahîh”**lerinde bazı geliş yolları bulunan bundan sonraki hadis, aslında aynı hadistir. Bu hadisin lafzı, Buhârî’de Ebu Saîd el-Hudrî’den[8] şöyle gelmiştir:

﴿ خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النَّاسَ وَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ خَيَّرَ عَبْدًا بَيْنَ الدُّنْيَا وَبَيْنَ مَا عِنْدَهُ فَاخْتَارَ ذَلِكَ الْعَبْدُ مَا عِنْدَ اللَّهِ قَالَ فَبَكَى أَبُو بَكْرٍ فَعَجِبْنَا لِبُكَائِهِ أَنْ يُخْبِرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ عَبْدٍ خُيِّرَ فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هُوَ الْمُخَيَّرَ وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ أَعْلَمَنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهم عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِنْ أَمَنِّ النَّاسِ عَلَيَّ فِي صُحْبَتِهِ وَمَالِهِ أَبَا بَكْرٍ وَلَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِيلًا غَيْرَ رَبِّي لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ وَلَكِنْ أُخُوَّةُ الْإِسْلَامِ وَمَوَدَّتُهُ لَا يَبْقَيَنَّ فِي الْمَسْجِدِ بَابٌ إِلَّا سُدَّ إِلَّا بَابَ أَبِي بَكْرٍ ﴾

Peygamber (s.a.v), insanlara bir gün şöyle hutbe verdi:

“Yüce Allah, bir kulunu, dünya ile kendi katındakini tercih etmede onu serbest bıraktı. O kulda, Allah’ın katındakini tercih etti”

Bu söz üzerine Hz. Ebu Bekr ağlamaya başladı. Biz, Resulullah (s.a.v)’in, Allah tarafından serbest bırakılan bir kul hakkında verdiği haber sebebiyle onun ağlamasına hayret ettik. Meğer serbest bırakılan o kul, Resulullah (s.a.v)’in kendisi imiş. Bunu en iyi anlayan ise, Ebu Bekr’miş.

Bunun üzerine Resulullah (s.a.v) buyurduki: “Gerek arkadaşlığıyla olsun ve gerekse de malıyla olsun, insanlar arasında bana en emniyetli olanı, Ebu Bekr’dir. **‘Eğer Rabbimden başka bir dost edinecek olsaydım, mutlaka Ebu Bekr’i dost edinirdim.’** Ancak (aramızda) İslam kardeşliği ve İslam sevgisi vardır. Mescide açılan (özel) hiçbir kapı bırakılmayıp hepsi kapatılacak, sadece Ebu Bekr’in kapısı açık bırakılacak”

* * *

233- ﴿ مَنْ كُنْتَ مَوْلاَهُ فَعَلِيٌّ مَوْلاَهُ ﴾

“Ben kimin dostu isem, Ali’de, onun dostudur”[9]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Zeyd b. Erkam
2. Hz. Ali
3. Ebu Eyyûb el-Ensârî
4. Hz. Ömer
5. Zi murre
6. Ebu Hureyre
7. Talha
8. Umâre
9. Abdullah ibn Abbâs
10. Büreyde
11. Abdullah ibn Ömer
12. Mâlik ibnu’l-Huveyris
13. Hubşî b. Cünâde

14. Cerîr

15. Sa’d b. Ebi Vakkâs

16. Ebu Saîd el-Hudrî

17. Enes

18. Cünda’ el-Ensârî

Toplam, 18 kişi.

Bu hadis, bir grup sahabeden gelmiştir. Bu sahabiler, Resulullah (s.a.v)’in böyle buyurduğunu işitmişlerdir.

(Hz. Ali, Kufe’ye gelip Resulullah (s.a.v)’in bu sözünü kimin duyduğunu sorduğunda,) 12 kişi ayağa kalktı. Bunların içerisinde şunlar da vardır:

19. Kays b. Sâbit

20. Habîb b. Büdeyl b. Verakâ

10 küsur kişi ayağa kalktı. Bunların içerisinde (ayrıca) şu da vardı:

21. Yezîd yada Zeyd b. Şurahbîl el-Ensârî

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

22. Berâ b. Âzib

23. Ebu Tufeyl

24. Huzeyfe b. Useyd el-Gıfârî

25. Câbir

İmam Ahmed (ö. 241/855)’in bir rivayetinde; bu hadisi, Hz. Peygamber (s.a.v)’den 30 sahabi işitmiştir.

Hz. Ali’nin hilafeti günlerinde kargaşalık çıktığında insanlar bu hadis sebebiyle Hz. Ali’nin safına katıldılar.

Münâvî (ö. 1031/1622) **“Teysîr”**de Suyûtî’den ve **“Mevâhibu’l-Ledûniy-ye”** şarihinden naklen bu hadisin **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

Yine Münâvî, **“Safvet”**de der ki: “Hafız İbn Hacer dedi ki: ‘﴿ مَنْ كُنْتُ مَوْلاَهُ فَعَلِيٌّ مَوْلاَهُ ﴾ **“Ben kimin dostu isem, Ali’de, onun dostudur”** hadisini, Tirmizî ile Nesâî rivayet etmiştir. Bu hadisin geliş yolları, gerçekten çoktur.’

İbn Ukde’de, bu hadisin bütün geliş yollarını müstakil bir çalışmasında tamamen toplamıştır. Bu hadislerin senedlerinin çoğu, sahih yada hasendir.”

* * *

234- ﴿ أَمَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى ﴾

(Resulullah (s.a.v), Tebük seferine giderken Medine'de yerine bıraktığı Ali'ye:) "Sen, Harun'un, Musa'nın yanında aldığı yeri, benim yanımda almaktan razı değil misin?"[10]

Suyûtî (ö. 911/1505) **"el-Ezhâr"**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Saîd el-Hudrî
2. Esmâ' bint. Umeys
3. Ümmü Seleme
4. Abdullah ibn Abbâs
5. Hubşe b. Cünâde
6. Abdullah ibn Ömer
7. Hz. Ali
8. Câbir b. Semure
9. Berâ' b. Âzib
10. Zeyd b. Erkam

Toplam, 10 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

11. Mâlik ibnu'l-Huveyris
12. Sa'd b. Ebi Vakkâs
13. Hz. Ömer

İbn Asâkir (ö. 1182/1768), bu hadisin geliş yollarını müstakil bir cüz'de toplamıştır. Burada sahabilerin sayısı, 20 kadar kimseye ulaşmıştır.

Şeyh Cesûs, **"Şerhu'r-Risâle"**de aynen şöyle der: "﴿ أَنْتَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى ﴾ **"Sen, Harun'un, Musa'nın yanında aldığı yeri..... "** hadisi, **mütevatir**dir. 20'den fazla sahabiden gelmiştir. İbn Asâkir, bu hadisin geliş yollarını 20 kadar varakada tamamen toplamıştır."

* * *

235- ﴿ إِنَّ أَحَبَّ أَهْلِهِ إِلَيْهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاطِمَةُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا ﴾

“Hz. Peygamber (s.a.v)’in, aile fertleri içerisinde, en çok kızı Fatıma’yı sevmesi”[11] ile ilgili hadisler

Azîzî **“Şerhu’l-Câmi’”**de der ki: “Hz. Fatıma’nın, ev halkı içerisinde, Hz. Peygamber (s.a.v)’e en sevimli olması hali, bir çok hadiste geçmektedir. Bu hadislerin toplamı, manevi **mütevatiri** ifade etmektedir.”

(Münâvî) **“Teysîr”**de **﴿ أَحَبُّ أَهْلِ بَيْتِي إِليَّ اَلْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ ﴾** **“Ev halkım içerisinde, bana, en sevimli olanı; Hasan ile Hüseyin’dir”** hadisi hakkında der ki:

“Doğrusu şu ki: Fatıma, ev halkı içerisinde, Hz. Peygamber (s.a.v)’e mutlak sevimli olandır. Çünkü bu durum, bir çok hadiste geçmektedir. Bu hadislerin toplamı, manevi **mütevatiri** ifade etmektedir. Bu hadislerin dışında kalan diğer hadisler, belirtilen kişi hakkında ya mana bakımından yada farklı yön bakımından birleşilmektedir.”

Bu hadisi; Tirmizî (ö. 279/892), Hâkim (ö. 405/1014), Tayâlisî (ö. 204/819), Taberânî (ö. 360/970), Deylemî (ö. 509/1115) ve daha bir çokları Üsâme b. Yezîd’den[12] merfu olarak şöyle rivayet etmiştir:

﴿ أَحَبُّ أَهْلِي إِليَّ فَاطِمَةُ ﴾

“Ev halkım içerisinde, bana, en sevimli olan; Fatıma’dır”

(Münâvî) **“Teysîr”**de der ki: “Bu hadisin senedi, sahihtir.”

* * *

236- ﴿ اَلْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ سَيِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ ﴾

“Hasan ve Hüseyin, Cennetlik gençlerin efendileridir”[13]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Saîd el-Hudrî
2. Huzeyfe ibnü’l-Yemân
3. Hz. Ömer
4. Hz. Ali
5. Câbir b. Abdullah
6. Hüseyin b. Ali
7. Üsâme b. Zeyd
8. Berâ’ b. Âzib
9. Kurre b. İyâs
10. Mâlik ibnü’l-Hüveyris
11. Ebu Hureyre
12. Abdullah ibn Ömer
13. Abdullah ibn Mes’ud
14. Enes
15. Büreyde
16. Abdullah ibn Abbâs

Toplam, 16 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yoldan da gelmiştir:

17. Hasan b. Ali

(Münâvî) **“Feyzul’l-Kadîr”** ile **“Teysîr”**de Suyûtî’den naklettiğine göre; bu hadis, **mütevatir**dir.

* * *

237- ﴿ إِنَّ ابْنِي هَذَا (يعني الحسن) سَيِّدٌ وَلَعَلَّ اللّٰهَ أَنْ يَصْلُحَ بِهِ بَيْنَ فِئَتَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴾

“Bu[14] **oğlum, efendidir. Umulur ki Allah, onunla, iki müslü-man büyük kitlenin arasını barıştıracaktır”**[15]

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Ebu Bekre
2. Ebu Saîd el-Hudrî
3. Câbir ve daha bir çokları

Tirmizî (ö. 279/892), Ebu Bekre hadisi hakkında der ki: “Bu hadis, hasen-sahihtir.”

Abdullah el-Übbî (ö. 827/1424) **“Şerhu’l-Müslim”**de Kurtubî (ö. 671/1273)’den naklen der ki: “Hz. Peygamber (s.a.v)’in **﴾ إِنَّ ابْنِي هَذَا سَيِّدٌ ﴿** **Bu oğlum, efendidir.”** buyurması ile ilgili sahih rivayetler, **mütevatir**dir.”

Bu konuda daha geniş bilgi için Übbî (ö. 827/1424)’nin **“Şerhu’l-Müslim”** adlı kitabına bakabilirsiniz.

* * *

238- ﴾ تُقْتَلُ عَمَّاراً الْفِئَةُ الْبَاغِيَةُ ﴿

“Azgın bir topluluk, Ammâr (b. Yâsir’)i öldürecek”[16]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Saîd el-Hudrî
2. Ebu Katâde
3. Ümmü Seleme
4. Huzeyfe
5. Abdullah ibn Mes’ud
6. Ammâr b. Yâsir
7. Amr ibnu’l-Âs
8. Abdullah ibn Amr ibnu’l-Âs
9. Amr b. Hazm

10. Huzeyme b. Sâbit
11. Hz. Osman
12. Enes
13. Ebu Hüreyre
14. Ebu Râfi’
15. Câbir b. Abdullah
16. Muâviye b. Ebi Süfyân
17. Abdullah ibn Abbâs
18. Zeyd b. Ebi Evfâ el-Eslemî
19. Câbir b. Semure
20. Ebu’l-Yusr es-Sülemî Ka’b b. Amr
21. Ziyâd ibnu’l-Ferd
22. Ka’b ibn Mâlik
23. Ebu Ümâme el-Bâhilî
24. Hz. Aişe

Toplam, 24 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

25. Abdullah ibn Ömer
26. Ebu Eyyûb
27. Katâde ibnu’n-Nu’mân
28. Zeyd b. Sâbit
29. Amr b. Meymûn

İbn Asâkir (ö. 571/1176) der ki: “Hz. Peygamber (s.a.v), Ammâr’ın nasıl öldürüleceğini anladı. Fakat onun ölümünü göremedi.”

30. Hz. Ömer
31. Ammâr b. Yâsir’in azadlısı

Suyûtî (ö. 911/1505) **“Hasâisu’l-Kübrâ”**da bu hadisin **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447) **“Tahrîcu Ehâdisi’r-Râfiî”**de der ki: “İbn Abdilberr dedi ki: ‘Ammâr’ın, azgın bir topluluk tarafından öldürüleceği ile ilgili haberler, **mütevatir**dir. Bu hadis, en sıhhatli hadislerden biridir.’

İbn Dihye’de dedi ki: ‘Muâviye’nin, Ammâr’ın, azgın bir topluluk tarafından öldürülmesi meselesini reddetmesine ve kabul etmemesine

rağmen, hadis, gayri sahih olsa bile, sıhhatli oluşu hususunda bir eleştiriye uğramamıştır.’

İbnü’l-Cevzî’de **“İlel”**de Hilâl’den naklettiğine göre; İmam Ahmed’in şöyle söylediği nakledilmiştir: ‘Bu hadis, 28 yoldan rivayet edilmiştir. Fakat bunların içerisinde sahih bir yol yoktur.’

Yine İmam Ahmed, İbn Maîn ve Ebu Hayseme’den nakledildiğine göre; bunlar, bu hadisin, sahih olmadığını belirtmişlerdir.

İbn Abdilberr’de **“İstiâb”**da Ammâr’ın biyografisinde aynen şöyle der: ‘Hz. Peygamber (s.a.v)’in, ﴿ تُقْتَلُ عَمَّاراً الْفِئَةُ الْبَاغِيَةُ ﴾ **“Ammâr’ı, azgın bir topluluk öldürecek”** buyruğu ile ilgili O’ndan gelen rivayetler, **mütevatir**dir. Bu hadis, Hz. Peygamber (s.a.v)’in, gaybtan verdiği haberlerden ve peygamberlik alametlerindendir. Çünkü bu hadis, en sıhhatli hadislerden biridir.’”

* * *

239- ﴿ اِهْتَزَّ الْعَرْشُ لِمَوْتِ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ ﴾

“Arş, Sa’d b. Muâz’ın ölümünden ötürü titredi”[17]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Câbir
2. Enes
3. Useyd b. Hudayr
4. Abdullah ibn Ömer
5. Muaykîb
6. Ebu Saîd el-Hudrî

Toplam, 6 kişi.

(Derim ki:) Bu adis, şu yollardan da gelmiştir:

7. Hz. Aişe
8. Huzeyfe
9. Asım b. Ömer b. Katâde, ninesi Rümeysa’dan

İbn Abdilberr (ö. 463/1071)’in kaydettiğine göre; bu hadis, bir çok yollardan **mütevatir** olarak rivayet edilmiştir.

(Zürkânî) **“Şerhu’l-Mevâhib”**de der ki: “Bu hadis, 10 sahabi yada daha çok kimseden geldiği sabittir.”

İbn Abdilberr der ki: “Bu hadis, **mütevatir** olarak bir çok yollardan gelen lafzı sabittir.”

Aliyyu’l-Kârî (ö. 1014/1605) **“Cem’u’l-Vesâil fi şerhi’ş-Şemâil”**de der ki: “﴿ اِهْتَزَّ الْعَرْشُ لِمَوْتِ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ ﴾ **“Arş, Sa’d’n ölümünden ötürü titredi”** hadisi, 10 sahabiden gelmiştir.”

Hâkim (ö. 405/1014)’de der ki: “Rahmânın arşının titremesini ifade eden hadisler, Buhârî ile Müslim’in **“Sahîh”**lerinde geçmektedir. Bunun zıddını ifade eden hadisler ise, **“Sahîh”**te geçmemektedir.”

Münâvî (ö. 1031/1622)’de **“Şerhu’l-Câmi’”**de bu hadisin **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

* * *

240- ﴿ تَفْضِيل الصَّحَابَةِ عَلَى غَيْرِهِمْ مِنْ جَمِيعِ الْقُرُونِ ﴾

“Sahabenin, bütün zamanlarda diğer insanlara karşı üstün kılınması”[18] ile ilgili hadisler

Lakkânî (ö. 1041/1631) **“Şerhu Cevhere”**de kaydettiğine göre; bu hadislerin detayları, ahad olsa bile, **mütevatir** derecesine ulaşmıştır.

(Derim ki:) Bundan sonra gelecek olan hadis dahi, bu hadisler grubundandır. (Bu da gösteriyor ki,) bu hadis, mütevatirdir.

Buhârî ile Müslim’in **“Sahîh”**lerinde Ebu Saîd el-Hudrî’den[19] merfu olarak gelen şu hadis de, bu gruptandır:

﴿ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَنْفَقَ أَحَدُكُمْ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَباً مَا أَدْرَكَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلاَ نَصِيفَهُ ﴾

“Nefsimi elinde bulunduran zât-ı zü’l-Celâl’e yemin ederim ki, sizden biri, Uhud dağı kadar altın infak etse, onlardan birinin infak ettiği bir müdd’e, hatta yarım müdd’e ulaşamaz”

* * *

241- ﴿ خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ﴾

“İnsanların en hayırlısı, benim asrımda yaşayanlardır. Sonra bunları takip edenlerdir. Sonra da bunları takip edenlerdir”[20]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Abdullah ibn Mes’ud
2. İmrân b. Husayn
3. Ebu Hureyre
4. Hz. Aişe
5. Büreyde
6. Nu’mân b. Beşîr
7. Hz. Ömer
8. Sa’d b. Temîm
9. Ca’de b. Hübeyre
10. Semure
11. Ebu Berze
12. Cemîle bint. Ebi Leheb
13. Amr b. Şurahbîl (mürsel olarak)

Toplam, 13 kişi.

(Derim ki:) (Münâvî) **“Feyzu’l-Kadîr”**de der ki: “Müellif Suyûtî, bu hadisin, sanki mütevatir olduğunu ima etmektedir.”

Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447) **“İsâbe”**de aynen şöyle der: “﴿ خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ﴾ **“İnsanların en hayırlısı, benim asrımda yaşayanlardır. Sonra bunları takip edenlerdir….”** ile ilgili Hz. Peygamber (s.a.v)’den gelen rivayetler, **mütevatir**dir.”

İbn Teymiyye (ö. 728/1327)’de **“Risâletu’l-Furkân”**da ise konu ile ilgili olarak aynen şöyle der: “﴿ خَيْرُ الْقُرُونِ قَرْنِي الَّذِي بُعِثْتُ فِيهِمْ

﴿ ثُمَّ الّذِينَ يَلَونَهُمْ ثُمَّ الّذِينَ يَلَونَهُمْ ﴾ **“Asırların en hayırlısı, şu anda gönderildiğim asırdır. Sonra bunları takip edenlerdir. Sonra da bunları takip edenlerdir”**[21] ile ilgili Hz. Peygamber (s.a.v)’den gelen sahi naslar, **müstefizdir.”**

* * *

242- ﴿ اَلتَّسْوِيَة بَيْنَ أَوَّلِ هَذِهِ الأُمَّةِ وَآخِرِهَا فِي فَضْلِ الْعَمَلِ ﴾

“Bu ümmetin başı ile sonunun, işlemiş oldukları amellerin fazileti hususunda eşit olması”[22] **ile ilgili hadisler**

Kastallânî (ö. 923/1517) **“Mevâhibu’l-Ledûniyye”**de ve İbn Hacer el-Heytemî (ö. 973/1051)’de **“Savâik”**da İbn Abdilberr (ö. 463/1071)’den naklen bu konudaki hadislerin, (sened yönünden) **mütevatir** ve (sıhhatlilik yönünden ise) hasen olduğunu söylemiştir.

Daha sonra her iki alim de, bu hadislerden bazısını peşpeşe sıralamıştır.

Ebu Ömer ibn Abdilberr (ö. 463/1071) konu ile ilgili olarak şöyle der: “Bedir savaşı ile Hudeybiye barış anlaşmasına katılan kimseler dışında bu ümmetin başı ile sonunun, işlemiş oldukları amellerin fazileti hususunda eşit olması ile ilgili bu hadislerin geliş yolları, (sened yönünden) **tevatürü** ve (sıhhatlilik yönünden ise) hasen olma durumunu gerekli kılmaktadır.”

İbn Abdilberr’in, tevatür ile ilgili kastı; manevi **tevatür**dür. Nitekim bunu, bir çok alim de söylemiştir.

(Zürkânî’de) **“Şerhu’l-Mevâhib”**de bunu belirtmiştir. Fakat söz konusu hadisler, cumhur tarafından yorumlanmıştır. Çünkü İbn Abdilberr’in bu konuda söylediği sözün aksine söz konusu hadisler, konu ile ilgili aynı biçimde gelmemiştir.

* * *

243- ﴿ أَسْلَمُ سَالَمَهَا اللّٰهُ وَغِفَارُ غَفَرَ لَهَا ﴾

“Allah, Eslem kabilesini selametli kılsın. Gıfâr kabilesini de mağfiret etsin”[23]

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Abdullah ibn Abbâs
2. Seleme ibnu’l-Ekvâ’
3. Ebu Hureyre
4. Ebu Zerr
5. Ebu Berze
6. Hufâf b. Îmâ el-Gıfârî
7. Büreyde
8. Ebu Karsâfe
9. Abdurrahman b. Sender
10. Babası Sender
11. Ömer b. Yezîd el-Ka’bî
12. Selmân el-Fârisî
13. Abdullah ibn Ömer
14. Câbir

* * *

244- ﴿ مَا بَيْنَ بَيْتِي وَمِنْبَرِي رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ ﴾

“Evim -bir rivayette ise kabrim- ile minberimin arası, Cennet bahçelerinden bir bahçedir”[24]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Hureyre
2. Abdullah ibn Zeyd el-Mâzinî
3. Abdullah ibn Ömer
4. Câbir b. Abdullah
5. Hz. Ebu Bekr

Toplam, 5 kişi.

(Derim ki:) İbn Hacer (ö. 852/1447) **“Tahrîcu Ehâdisi’r-Râfiî”**de bu hadisi Ebu Hureyre yolundan nakledip sonra da der ki:

“Bu konuda Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Ali, Zübeyr, Sa’d b. Ebi Vakkâs, Abdullah ibn Ömer, Abdullah ibn Zeyd el-Mâzinî, Ebu Saîd el-Hudrî, Cübeyr b. Mut’im, Ebu Vâkid el-Leysî, Zeyd b. Sâbit, Zeyd b. Hârice, Enes, Câbir, Sehl b. Sa’d, Hz. Aişe, Muâz ibnu’l-Hâris Ebi Halîme el-Kârî ve daha bir çoklarından rivayetler gelmiştir.”

Ebu’l-Kâsım ibn Mende’de **“Tezkere”**de (adı geçen) bu kimseleri anmıştır.

Buhârî ile Müslim’in üzerinde görüş birliğine vardığı Abdullah b. Zeyd[25] hadisi şu lafızla gelmiştir:

﴿ مَا بَيْنَ بَيْتِي وَمِنْبَرِي رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ ﴾

“Evim ile minberimin arası, Cennet bahçelerinden bir bahçedir”

Enes Hadisi. Taberânî **“Evsat”**da bu hadisi Ali ibnu’l-Hakem yoluyla Enes’ten şu lafızla rivayet etmiştir:

﴿ مَا بَيْنَ حُجْرَتِي وَمُصَلاَّي رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ ﴾

“Odam ile namazgahımın arası, Cennet bahçelerinden bir bahçedir” (İbn Hacer’in sözü burada bitmektedir.)

Yine bu hadis, Ümmü Seleme ile Abdullah ibn Busr’dan da gelmiştir.

(Münâvî’de) **“Teysîr”**de der ki: “Müellif Suyûtî, (bu hadisin,) **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.”

* * *

245- ﴿ إِنَّ الْمَدِينَةَ حَرَامٌ ﴾

“Medine (şehrinde bazı hususları yapmanın) haram olması”[26] ile ilgili hadisler

İbn Kayyim (ö. 751/1350) **“İ’lâmu’l-Muvakkiîn”**de belirttiğine göre; Medine (şehrinde bazı hususları yapmanın) haram olması ile ilgili hadisleri, 20 kadar sahabi rivayet etmiştir. Bu husus aynen şöyle geçmektedir:

“Medine şehrinde bazı hususları yapmanın haram olması ve hayvanlarının avlanmaması ile ilgili hadisleri, 20 kadar sahabi[27] rivayet etmiştir. Fakat bunun, Usûl’e (=Metodolojik Bilgiye) ters düştüğü ortadadır. Bunun müteşa-bihe aykırı olduğu, (Enes’in kardeşi Umeyr’in kuşla oynaması ve o kuşun ölmesi üzerine) Hz. Peygamber (s.a.v)’in ﴿ يَا أَبَا عُمَيْرٍ مَا فَعَلَ النُّغَيْرِ ﴾ **“Ey Ebu Umeyr! Ne yaptı Nuğeyr?”[28]** şeklinde söylediği sözle sabittir.”

Hadiste kastedilen husus bu olabilir.

* * *

246- ﴿ أُحُدٌ جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ ﴾

“Uhud dağı, öyle bir dağdır ki, o, bizi sever, biz de onu severiz”[29]

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Sehl b. Sa’d
2. Enes
3. Süveyd b. Âmir el-Ensârî

Suyûtî (ö. 911/1505) **“Cem’”**de[30] der ki: “Süveyd b. Âmir el-Ensârî’nin, bundan başka rivayet ettiği bir başka hadis daha yoktur.”

Fakat İbnü’l-Esîr (ö.606/1209)’in belirttiğine göre; Süveyd b. Âmir el-Ensârî’nin (rivayet ettiği) başka bir hadis daha vardır. O da şudur:

﴿ بِلُّوا أَرْحَامَكُمْ وَلَوْ بِالسَّلاَمِ ﴾

“Selam vermek bile olsa, yakınlarınıza iyi davranınız”[31]

4. Ebu Abese b. Cebr
5. Ebu Hureyre
6. Ebu Humeyd es-Sâadî
7. Amr b. Avf el-Müzenî
8. Ebu Kılâbe el-Cürmî

Münzirî (ö. 656/1258)’de **“Terğîb ve’t-Terğîb”**de konu ile ilgili olarak şöyle der: “Hz. Peygamber (s.a.v)’in, Uhud dağı için ﴿ هَذَا جَبَلٌ يُحِبُّنَا

﴿ وَنُحِبُّهُ ﴾ “**Bu (Uhud), bir dağdır. O, bizi sever, biz de onu severiz”** buyurduğu bir grup sahabiden çeşitli senedlerle sahih olarak rivayet edilmiştir.”

(Münâvî’de) **“Feyzu’l-Kadîr”**de konu ile ilgili olarak der ki: “Müellif Suyûtî, burada, hadisin kendisinden çok, hadisi rivayet eden kimseleri belirtmiştir. Aslında bu husus; Suyûtî’nin **“Câmiu’s-Sağîr”**deki özelliğinden değildir. Fakat bu sayede hadisin, **mütevatir** kategorisine girdirilebileceğini söyleyebilirsin.”

* * *

247- ﴿ اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ ﴾

“Kişi, sevdiği kimseyle beraberdir”[32]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Musa el-Eş’arî
2. Safvân b. Assâl
3. Câbir b. Abdullah
4. Abdullah ibn Mes’ud
5. Ebu Hureyre
6. Hz. Ali
7. Ebu Katâde
8. Ebu Süreyha
9. Abdullah b. Yezîd el-Hutamî
10. Safvân b. Kudâme
11. Urve b. Mudarris et-Tâî
12. Muâz b. Cebel
13. Ebu Ümâme el-Bâhilî

Toplam, 13 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

14. Ebu Zerr
15. Enes

(Zürkânî) **“Şerhul-Mevâhib”**de der ki: “Bu hadis, **mütevatir**dir. (İbn Hacer) **“el-Feth”**de dedi ki: ‘Hafız Ebu Nuaym **“Kitâbu’l-Muhibbîn me’al-Mahbûbîn”**de bu hadisin bütün geliş yollarını bir araya toplamıştır. Bu hadisi rivayet eden sahabilerin sayısı, 20 kadara ulaşmıştır. Bu sahabilerin çoğunun rivayetinde, hadis, ﴿ اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ ﴾ **“Kişi, sevdiği kimseyle beraberdir”** şeklinde gelmiştir. Bazı rivayetlerde yer alan Enes hadisi, ﴿ أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ ﴾ **“Sen, sevdiğin kimseyle berabersin”** lafzıyla gelmiştir.’”

(Münâvî’de) **“Teysîr”**de der ki: “Bu hadis, meşhur ve **mütevatir**dir.”

(Zebîdi’de) **“Şerhu’l-İhyâ”**da konu ile ilgili olarak der ki: “Hz. Peygamber (s.a.v)’den gelen bu hadis, geliş yollarının çok olmasından ötürü gerçekten meşhur yada **mütevatir**dir.”

Yine de doğruyu en iyi bilen Allah’tır.

* * *

---

[1] Müellif, -Allah onu affetsin- Resulullah (s.a.v)'in amcası Ebu Talib ile ebeveyninin kurtuluşu ile ilgili rivayetlerin tevatür olduğunu bazı Rafizilerden nakletmiştir. Bunlar, batıl işlerdendir. Bu nedenle biz de, bu hadisleri almadık. (Kitabın Arap yayınçısı)

Herne kadar kitabın Arap yayıncısı, bu son iki hadisi kitaba almamışsa da, okuyucuyu bilgilendime mahiyetinde bu iki hadise ve hadis ile ilgili açıklamalara, "Mektebetu'l-Hadisi'ş-Şerif" adlı cd'den kendi katkımla yer verdim.

[2] Hz. Ebu Bekr’in asıl adı, Abdullah b. Osman b. Amir b. Ka’b b. Sa’d b. Teym b. Mürre et-Teymî’dir. Cahiliyye döneminde “Abdulkabe” (=Kabe’nin kulu) diye adlandırılmıştır. Bunun dışında başka isimleri olduğu da söylenmiştir. Cehennemden azad edildiği için ona “Atik” ve İsrâ gecesinin sabahında Resulullah (s.a.v)’i tasdik etmede herkesten önce davrandığı için “Sıddîk” diye lakablandırılmıştır.

Hz. Ebu Bekr, Fil olayından 2 yıl sonra Mekke’de doğmuştu. Cahiliyye döneminde Kureyş’in ileri gelenlerindendi. Cahiliyye döneminde çok yaygın olmasına rağmen hiç içki içmemişti. Pek çok konuda kendisine danışılır, görüşü alınırdı. Kabilesine yakın olmaya çalışan kimselerin üstlendiği diyet ve borç-alacak meseleleri, kendisine götürülürdü. Arap soyunu ve tarihini iyi bilen birisiydi. Maharetli bir tüccardı.

Hz. Ebu Bekr, erkeklerden İslamı ilk kabul eden kimseydi. Bundan dolayı da bir çok sıkıntıya ve güçlüğe katlanmıştı. Kendisini Allah’ın dinine hizmet etmeye adamıştı. Bir çok insan, onun sayesinde İslama girdi. Cennetle müjdelenen sahabilerin çoğu, onun vasıtasıyla Müslüman olmuşlardı.

Hz. Ebu Bekr, Resulullah (s.a.v)’in sahabileri içinde, Resulullah (s.a.v)’in en çok sevdiği kişiydi. Hem küçüklükten arkadaşı ve hem de Allah, Resulullah (s.a.v)’i peygamber seçtiğinde

onun can yoldaşıydı. Ayrılmaz gölgesi gibi her zaman yanında yer almıştı. Mekke'de malıyla ve canıyla hem Resulullah (s.a.v)'in ve hem de sahabilerin koruyucusu durumundaydı. Mekke'den Medine'ye hicreti sırasında Resulullah (s.a.v)'in yol arkadaşıydı.

Kısacası: Hz. Ebu Bekr, bütün sıkıntılı anlarda cesareti, atılganlığı, direnç ve metanetiyle tanınıyordu. Resulullah (s.a.v) ile birlikte bütün savaşlara katılmıştı.

İşte Hz. Ebu Bekr'in yaptıkları ve icraatlarıyla, onu, diğer sahabilere karşı üsütün bir konuma getirmişti.

Asıl itibariyle, sahabiler içerisinde kimin en faziletli olduğunu kesin surette bilen sadece Cenab-ı Allah'tır. İnsanların bu konudaki bilgileri, kesin olmayan kanaat, görüş ve rivayetlerden ibarettir. İlk dört halife konusunda yapılan fazilet sıralamasının esası, itikadi olmayıp siyasi tercihlere dayanmaktadır. Bu nedenle de herkesin siyasi tercihini ve kanaatini açıkça ve serbestçe ortaya koyması, çok doğaldır. Konunun bid'atçilikle ilgisi yoktur.

[3] Hz. Peygamber (s.a.v)'in, ısrarla Hz. Ebu Bekr'i imamlığa tayin etmesi, sahabe içerisinde onun en alim ve faziletli bir zat olduğunu bildiği içindir.

Hz. Ebu Bekr'de, Resulullah (s.a.v)'in hastalığı günlerinde onun yerine vekaleten namazları kıldırmış ve bu vekaletini, ta Resulullah (s.a.v)'in ölümüne kadar sürdürmüştür.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Ezan 39, 46, Enbiya 19, İ'tisam 5; Müslim, Salat 93-97; Ebu Dâvud, Sünnet 11 (4660, 4661); Nesâî, İmamet 1, 17; Tirmizî, Menakib 16 (3672); İbn Mâce, İkame 142 (1232, 1235); Müsned: 1/21, 396, 405; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 1/405, 406

[4] Buhârî, Ezan 47; Müslim, Salat 101 (420)

[5] "Havha", kapıdan ziyade ışık almak ve istenen yere geçmek gayesiyle "duvarda açılan oyuk yada delik" anlamına gelmektedir.

Evleri Mescidi Nebevi'ye bitişik olan sahabiler, Mescidi Nebevi'ye kolaylıkla girip çıkabilmek için havha (=oyuk veya delik) yada kapı açmışlardı. Bazen cünup olarak ve bazen de hayızlı olarak Mescidi Nebevi yol edinilmişti. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v), ilk önce kapıların kapatılmasını emretti. Sahabiler, kapıların kapatılması emriyle kapılarını kapatıp onun yerine Mescidi Nebevi'ye girişe imkan verecek havha (=delik yada oyuk) açtılar. Daha sonra bunları da kapamakla emrolundular.

Birincide, Hz. Ali'nin evinin sadece mescide açılan bir kapısı olduğu için onun kapısının kapatılması istisna edildi. İkinci de ise, Hz. Ebu Bekr'in evinin Mescidi Nebevi'ye açılan bir havhası olduğu için onunda havhasının kapatılması istisna edildi.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Salat 80, Fezailu'l-Ashab 3, Menakibu'l-Ensar 45; Müslim, Fezailu's-sahabe 2 (2382); Tirmizî, Menakib 15 (3660), 20 (3732), 21; Müsned: 1/175, 270, 331, 2/26, 3/18

[6] Bu hadis, Hz. Ebu Bekr'in; arkadaşlığıyla ve malıyla Allah Resulü'ne ne kadar yardımcı olduğunu göstermektedir. Bu nedenle de Hz. Ebu Bekr'in, Resulullah (s.a.v) nezdinde fevkalade önemli bir yere sahip olduğu da anlaşılmaktadır. Çünkü Hz. Ebu Bekr, gerek Mekke'de ve gerekse de Medine'de en kritik anlarda Resulullah (s.a.v) ile birlikte olmuş, onunla bütün savaşlara katılmış ve bu birlikteliğiyle ünsiyet sağlayıp ona manevi destekte bulunmuştur.

İsrâ gecesinin ertesinde Resulullah (s.a.v)'i desteklemesi, hicret sırasında ve özellikle de mağaradaki beraberliklerinin önemine işareten "Üzülme! Şüphesiz Allah bizimle beraberdir" (Tevbe: 9/40) tesellisine yer verilmiş olması, Hz. Ebu Bekr'in hadiste temas edilen arkadaşlığının önemini göstermektedir.

Hudeybiye barış anlaşması sırasında herkes anlaşmadan memnuniyetsizliğini gösterirken, Hz. Ebu Bekr, bu anlaşmada Resulullah (s.a.v)'in görüşü doğrultusunda hareket etmesi, onun manevi desteklerinden biridir.

Hadisin Arapça metninde geçen "sohbet" kelimesi, "karşılıklı konuşmak" anlamından ziyade "arkadaşlık" ve "birliktelik" anlamına gelmektedir. Buna göre bu kelimenin buradaki anlamı, "Resulullah (s.a.v)'e arkadaşlık eden" veya "birlikteliği olan" şeklindedir.

Görüldüğü üzere bu hadiste; Resulullah (s.a.v)'in, Muhammedî Risaleti'nin tebliğ, tespit ve takririnde Hz. Ebu Bekr'in arkadaşlığının önemli katkısına yer vermektedir. Dolayısıyla da bu arkadaşlığın içerisine; ünsiyet, teselli, güç kazandırma, dayanışma, manevi destek ve katkılar girmektedir. Hz. Ebu Bekr'in hayatını ve onun, Resulullah (s.a.v)'le olan münasebetlerini iyi bilen kişilere bu husus açıktır.

Yine bu hadis; Hz. Ebu Bekr'in mal yönüyle de İslama yaptığı katkılarına da değinmektedir. Çünkü Hz. Ebu Bekr, Mekke'de iken; ya köle olan Müslümanları hürriyete kavuşturuyor yada onları sahibinden alıp özgürlüğe ulaştırıyordu. Müslümanlara ve özellikle de Resulullah (s.a.v)'e maddi ve manevi her türlü yardım ve desteğini yapıyordu. Medine'de iken; yine Müslümanlara yardımını sürdürüyordu. Örneğin, Tebük gazası sırasında Hz. Ömer malının yarısını verirken, Hz. Ebu Bekr, ailesini Allah ve Resulü'ne havale ederek, malının tamamını vermişti. Hz. Aişe, babası Hz. Ebu Bekr öldüğünde tek bir dinar ve tek bir dirhem bırakmadığını belirtir. Hz. Aişe'nin bir başka rivayetinde; Hz. Ebu Bekr'in, Resulullah (s.a.v)'e kırk bin dirhem infak ettiğini söyler.

[7] "Halil"; sevgisi, hiçbir boşluk kalmayacak şekilde kalbe nüfuz etmiş, gönüle sevgiyi sokmuş dosttur. "Halil" ile kastedilen sevgi; her çeşit eksiklikten uzak, benliğin tamamını saran bir sevgidir ki, Resulullah (s.a.v), bu derecedeki bir sevgiyi, Allah'ın vermiş olduğunu belirtmektedir.

İşte Resulullah (s.a.v) ile Hz. Ebu Bekr arasındaki bağ, böyle bir temele dayanmaktadır.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Fezailu'l-Ashab 3, 5, Feraiz 9; Müslim, Mesacid 23 (532)Fezâilu's-Sahâbe 3(2383); Tirmizî, Menakib 15 (3659, 3661, 3662); Müsned: 1/270, 359, 3/478, 4/4, 5, 212, Heysemî, Mecma'z-zevaid, 9/44; İbn Ebi Asım, Sünnet, (1225); Hâtıb el-Bağdadi, Tarihi Bağdat, 3/134; Bezzâr; Taberânî, el-Kebir (1686)

[8] Buhârî, Menâkibu'l-Ensâr 45; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 2 (2382); Tirmizî, Menakib 15 (3660); İbn Mâce, Mukaddime 11 (93); Müsned: 3/18

[9] Hz. Ali, ilk Müslümanlardandı. Küçük yaşta İslama girmesinde, Resulullah (s.a.v)'in terbiyesi altında olmasının büyük etkisi olmuştur. Çünkü Mekke halkı bir kıtlık yılıyla karşı karşıya kalmış, o yıl Resulullah (s.a.v), Hz. Ali'yi, babasından almıştı. Bu nedenle Hz. Ali, Resulullah (s.a.v)'in yanında bulunmaktaydı. Tebük dışında bütün savaşlara katıldı.

Hz. Ali, Resulullah (s.a.v)'in kızı Fatıma ile evlendi. Resulullah (s.a.v)'in soyu, bu yolla devam etti. İşte Hz. Ali'nin; Resulullah (s.a.v)'e damat olması, İslama yaptığı hizmetleri, küçük yaştaki İslama teslimiyeti, onun, Resulullah (s.a.v) ve diğer sahabilerin yanında önemli bir yere sahip olmasını sağlamıştı.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Tirmizî, Menakib (3714) 21 (3719); İbn Mâce, Mukaddime, 11 (119); Müsned: 1/84, 118, 119, 152, 321, 4/281, 368, 370, 372, 5/347, 419; Hâkim, Müstedrek, 3/110, 130, 134, 371; Taberânî, el-Kebir, 5/175, (3052); Heysemi, Mecmau'z-zevaid, 9/103, 104, 105;Bezzâr; İbn Ebi Asım, Sünnet, (1356, 1358, 1359, 1363); Hâtıb, Tarihi Bağdat, 7/377, 12/236; Ebu Nuaym, Hilye, 4/23, 5/27, 364; Ebu Ya'la;

[10] Resulullah (s.a.v), Hz. Ali'yi Medine'de kendi yerine bırakarak Tebük gazasına çıkmıştı. Münafıkların, Hz. Ali'yi küçük düşürücü sözlerinden ötürü, Hz. Ali, silahına sarılarak yolda Resulullah (s.a.v)'e yetişip münafıkların kendisiyle ilgili sözlerini ona nakletti. Resulullah (s.a.v), Hz. Ali'ye; Tur dağına Allah ile görüşmek için giden Hz. Musa (a.s)'ın, gideceği zaman yerine, kendisine en yakın olan kardeşi Hz. Harun'u bırakıp gittiğini hatırlattı. Hz. Harun, Hz. Musa (a.s)'ın hem kardeşi ve hem de yardımcısı durumundaydı. Bu nedenle Hz. Musa (a.s)'ın yanında önemli bir yere sahipti. İşte Resulullah (s.a.v)'de, Hz. Ali'yi, Hz. Harun'un bu önemli yerine koymaktadır.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Meğazi 78; Müslim, Fezailu's-sahabe 30 (2404); Tirmizî, Menakib (3731); İbn Mâce, Mukaddime 11 (115, 121); Müsned: 1/173, 3/32, 6/369; Heysemî, Mecmau'z-zevaid, 9/109,; Taberânî, el-Kebir, (5094, 5095, 12593), el-Evsat (647); Hâkim, Müstedrek, 3/14

[11] Resulullah (s.a.v)’in 7 çocuğu vardı. Bunlardan 3’ü erkek idi. Bunlar; a. Kasım, b. Abdullah, c. İbrahim’dir. 4 tanede kızı vardı. Bunlar ise; a. Rukiyye, b. Zeynep, c. Ümmü Gülsüm, d. Fatıma’dır.

Hz. Fatıma, Resulullah 8s.a.v)’in peygamberlikle görevlendirilmesinden kısa bir müddet önce dünyaya gelmiştir. Hicretin 2. yılında Bedir savaşından önce Hz. Ali’ye evlenmiştir. Fakat gerdeğe, Uhud savaşından sonra girmiştir. Hz. Fatıma; Hasan, Hüseyin, Muhsin, Ümmü Gülsüm ve Zeynep adlı çocukları dünyaya gelmiştir. Evlendiğinde 15 yaşında idi.

Resulullah (s.a.v)’in diğer kızları, Resulullah (s.a.v) daha hayattayken ölmüşken, Hz. Fatıma, Resulullah (s.a.v) ‘den sonra ölmüştür. Resulullah (s.a.v)’in soyu, Hz. Fatıma’nın çocukları yoluyla devam etmiştir. Çünkü Rukiyye’den doğan Abdullah küçükken ölmüş, Ümmü Gülsüm’ün çocuğu olmamış, Zeynep’den doğan Ali küçükken ölmüş ve oğlu Ümâme’nin de çocuğu olmamıştır.

Resulullah (s.a.v), Hz. Fatıma’yı çok sever, çok ikramda bulunur ve onunla hoşnut olurdu.

Hz. Fatıma, çok sabırlı olduğu sürece dindar, değişik üstünlüklere sahip, kendisini kötülüklerden sürekli koruyan, kanaatkar ve Allah’a çokça şükreden bir kadın idi. Hatta Hz. Ali, Ebu Cehil’in kızı Ümmü Cemile’yi onun üzerine kuma olarak getirmek istediğinde, Resulullah (s.a.v) buna razı olmamıştı. Yalnız Ebu Cehil’in kızının isminin ne olduğu hususunda görüş ayrılığı vardır.

Hz. Fatıma’da, babasına çok düşkündü. Hatta Resulullah (s.a.v)’in hastalığı sırasında babasının ölecek olması nedeniyle ağlamıştı. Ardından Resulullah (s.a.v)’in aile çevresi içinde kendisine ilk kavuşacak kişinin kendisi olduğunu ve onun, bu ümmetin hanımlarının efendisi olduğunu haber vermesi üzerine gülmüş ve sevinmiştir.

Hz. Fatıma, Resulullah (s.a.v)’in ölümünden 5 ay veya buna yakın bir müddet sonra ölmüştür. 24 yada 25 yıl yaşamıştır.

[12] Tirmizî, Menakib 61; Müsned: 5/204

[13] Hz. Hasan, Hz. Ali’nin büyük oğludur. Hicretin 3. yılında doğmuştur. Seçkin, güzel, akıllı, vakarlı, cömert, övgüye layık, çokça hayr işleyen, dindar, itibarlı ve dedesine çok benzemekteydi.

Hz. Hüseyin ise, Hz. Ali’nin küçük oğludur. Hicretin 4. yılında doğmuştur. Hz. Hasan, hicretin 40 yılında zehirlenerek öldürülmüş, Hz. Hüseyin ise hicretin 61. yılında Kerbela’da Aşure günü şehid edilmiştir.

Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin, örnek alınacak ve yolu takip edilecek örnek imamlar ile raşid önderlerdendir. İkisine de çok haksızlık yapılmıştır. Fakat onlar, her zaman İslam’ın ve Resulullah (s.a.v)’in izi sıra gitmişler ve bundan da hiç vazgeçmemişlerdir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Tirmizî, Menakib (3778, 3781); İbn Mâce, Mukaddime 11 (118); Müsned: 1/177, 3/3, 62, 64, 80, 82; Taberânî, el-Kebir, (2598, 2599, 2601, 2602, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610-2615, 2616, 2618); İbn Adiy; İbn Asâkir

[14] Burada kast edilen, Hz. Peygamber (s.a.v)’in torunu Hasan’dır.

[15] Hasan; halim, cömert ve verâ sahibi birisiydi. Verâsı ve faziletli oluşu, onu, mülkten ve dünyadan yüz çevirmeye yöneltmişti. O da, buna icabet etmişti.

İslam Tarihi’nde Hz. Hasan’ı takdirle övecek şu örnek davranışı, bu niteliklerinin bir gereği olarak ortaya çıkmıştır.

Muaviye’nin ordusu ile kendisine bağlı askerlerden oluşmuş iki ordu, karşılaşıp savaşa tutuşacakları bir hengamede Muaviye’yle anlaşarak hilafeti ona terk etmiş, böylece dünya saltanatı için Müslüman kanının dökülmesinin önelmiş oldu. O, bu tavrını şöyle açıklamaktaydı:

“Bir avuç bile olsa, kan akıtarak Muhammed ümmetine halife olmak istemem”

Hz. Hasan, hilafet hususunda Muaviye ile anlaşmak suretiyle Resulullah (s.a.v)’in bir mucizesini ortaya çıkarmış oldu. Çünkü Resulullah (s.a.v):

‘Bu oğlum, efendidir. Umulur ki, Allah, onunla iki Müslüman büyük kitlenin arasını barıştıracaktır” buyurmuştu.

Böylece iki Müslüman ordu arasında kan akıtılmaksızın barış yapıldı. Hz. Hasan, anlaşma gereği; hilafet makamından çekildi.

Hz. Hasan'ın, Muaviye'ye hilafet makamını teslim etme tarihi, ihtilaflıdır. Bu ihtilafa göre; Hz. Ali'nin şehid edilmesinden, hilafeti teslim etme tarihine kadar geçen halifelik müddeti, 6 aydan biraz fazla veya 8 ay kadardır.

Hz. Hasan, hanımı Ca'de bintu'l-Eş'as'ın zehirlemesiyle ölmüştür.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Fezailu's-sahabe 22, Sulh 9; Tirmizî, Menakib 31; Ebu Dâvud, Sünnet 12; Nesâî, Cum'a 27; Müsned: 5/37-38, 47

[16] Ammâr'ın annesi, Sümeyye'dir. Babası da, ilk Müslümanlardan Yâsir'dir. Bunlar, Allah yolunda çeşitli işkencelere maruz kalmışlardır.

Ammâr, Medine'y hicret etmiş ve Resulullah (s.a.v)'in katıldığı bütün savaşlara katılmıştır. Yemame savaşında kulağı kesilmiştir. Hz. Ömer zamanında Kufe'ye vali olarak tayin edilmiştir.

Ammâr, h.87. yılda Hz. Ali ile Muaviye arasında yapılan Sıffîn savaşında Hz. Ali'nin safında 93 yaşında iken Muaviye taraftarları tarafından şehid edilmiştir.

Ammâr, Cemel ve Sıffîn savaşlarında meşru halife olan Hz. Ali'nin safında onun haklılığına inanarak savaşmıştır. Büyük sahabi Huzeyme b. Sâbit, Ammâr'ın şehid edildiğini duyunca, hemen kılıcına sarılarak Muaviye taraftarlarına karşı savaşır. Çünkü Resulullah (s.a.v)'in, Ammâr ile ilgili mucizesi böylece ortaya çıkmıştı.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Salat 63, Cihad 17; Müslim, Fiten 70 (2915), 71, 72-73 (2916); Tirmizî, Menakib 34 (3799), 35 (3800); Müsned: 2/161, 164, 206, 3/2, 5, 28, 197, 199, 4/199, 5/215, 216, 306, 307, 6/289, 300, 311, 315; Hâkim, Müstedrek, 2/148, 219, 3/386; Heysemî, Mecma'z-Zevaid, 9/296

[17] Sa'd b. Muaz, Ensardan olup Evs kabilesinin lideri idi. Bedir, Uhud ve Hendek savaşına katılmıştı. Hendek savaşında yaralanmıştı. Yaralı olduğu halde Beni Kureyza Yahudileri hakkında hüküm vermesi için hakem olarak tayin edilmişti.

Sa'd b. Muaz, Medine'ye gönderilen Mus'ab b. Umeyr eliyle Müslüman olduktan sonra İslama fevkalade hizmeti geçen şahıslardan biriydi. Medine'de İslamın kökleşip gelişmesine büyük bir katkı sağlamıitı. Onun unutulmaz katkılarından biri de, Bedir savaşı öncesinde Mekkeli müşriklerin kervanını takip etmek için yola koyulduğunda Mekke ordusuyla karşı karşıya gelme söz konusu olduğunda Sa'd, her halükarda Resulullah (s.a.v)'in yanında yer alacaklarını belirtti. Çünkü Akabe bey'atına göre, Medineli Müslümanlar, Resulullah (s.a.v)'i sadece Medine'de koruyacaklarına dair söz vermişlerdi.

Arş, Allah'ın yarattığı bir şeydir ve Allah'ın emrine tabidir. Allah, arşın titremesini dilediği zaman, arş titrer. Aynı zamanda arşa, Sa'd'a karşı bir sevgi hissi verilmişti. Tıpkı Uhud dağına, Resulullah (s.a.v)'in sevgisi hissi verilmesinde olduğu gibi.

İşte Sa'd b. Muaz'ın ölümü üzerine, Allah'ın emriyle arş titredi. Böylece arş, Sa'd'a, sevgi ve saygısını belirtmekteydi. Burada arş, Sa'd için titremesi; Sa'd'ın ruhunun kendisine doğru gelmesine olan sevincindendi.

Bazı alimler de, arşın titremesini; arşı taşıyan meleklerin titremesi şeklinde anlamışlardır.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Menakibu'l-Ensar 12; Müslim, Fezailu's-Sahabe 123-124 (2466), 125 (2467); Tirmizî, Menakib (3847); Nesâî, Cenaiz 113; İbn Mâce, Mukaddime 11 (158); Müsned: 3/234, 296, 349, 613, 4/352, 6/329; Hâkim, Müstedrek, 3/205, 207, 289; Taberânî, el-Kebir, 6/11 (5332, 5334), 6/14 (5341); Bezzâr

[18] Ehl-i Sünnet alimleri, sahabenin fazilet sahibi bir nesilolduğunda görüş birliğine sahiptirler. Bunda icma da vardır. Çünkü sahabe, Hz. Peygamber (s.a.v)'in terbiye ettiği ve yetiştirdiği bir nesildir. Ondan; ilim, ahlak, fazilet, öğrenmiş, onun terbiyesi altında yetişmişlerdir. Bunun yanı sıra İslam dini ve Hz. Peygamber (s.a.v) uğruna büyük sıkıntılara göğüs germişler, yerlerinden, yurtlarından, işlerinden, güçlerinden, çoluk-çocuklarından, ana-baba ve akrabalarından ayrı düşmüşlerdir.

Hz. Peygamber (s.a.v)'in etrafında halka oluşturmuşlar, kanlarını, mallarını, canlarını, onun yoluna feda etmekten çekinmemişlerdir. Bu bakımdan sahabe, bir yandan Hz. Peygamber (s.a.v)'in terbiyesi altında yetiştikleri, öte yandan İslam dini uğruna görülmemiş fedakarlık örnekleri gösterdiklerinden dolayı; üstün ve faziletli altın bir nesil sayılmaya hak kazanmışlardır. Zaten sahabe, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber (s.a.v)'in hadislerinde öğülen bir nesildir. Bu nedenle sahabe, bütün zamanlarda diğer insanlara karşı üstün bir dereceye sahip olmuştur.

Bu, hiçbir müslümanın; sahabenin ilmi seviyesine yada Allah yolunda yaptıkları çalışmalara ulaşamayacak demek değildir. Çünkü sahabeden sonra İmam-ı A'zam, İmam-ı Malik, İmam-ı Şafii, ve İmam Ahmed gibi büyük alimler çıkmış ve bunlar Allah yolunda var güçleriyle çalışmışlardır. Üstelik sahabenin içerisinde ümmi, İslamı o kadar bilmeyen, Hz. Peygamber (s.a.v)'in ölümünden önce ve sonra dünyevileşen kimselerde vardır.

Sahabeyi, diğer insanlardan ayıran en öenmli özellik; onların, Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından yetiştirilen bir nesil olmasıdır. Aynı zamanda onlar, Resulullah (s.a.v)'i görme ve onunla arkadaşlık etmek derecesine nail olmuşlardır.

[19] Buhârî, Fezâilu'l-Ashâb 5; Müslim, Fezâilu's-Sahâbe 221-222 (2540); Ebu Dâvud, Sünnet 11 (2658); Tirmizî, Menâkib 59 (3861); Müsned: 3/11

[20] "Sahabe" kelimesi, sözlükte; bir arada bulunmak, sohbet etmek, arkadaşlık etmek anlamına gelmektedir. Terim olarak ise; Hz. Peygamber (s.a.v)'in peygamber oluşundan ebedi aleme göç edinceye kadar onunla birlikte olan, onun tebliğatını, sözlerinin, nasihatlarını işiten, hareketlerini gören, emirlerinin ve tavsiyelerini can kuşağıyla dinleyip yerine getiren müminlerdir.

"Tabiun" kelimesi ise sözlükte; tabi olmak, peşinden gitmek ve görüşlerini benimsemek gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise; Hz. Peygamber (s.a.v)'in sahabilerinden herhangi birisiyle görüşüp konuşan kimseye denir.

"Etbau't*tabiîn" ise tabiundan sonra gelip onlarla görüşüp konuşan kimseye denir.

Bu hadis, fazilet ve derece sıralamasında ilk önce sahabeye, sonra tabiuna ve daha sonra da etbau't-tabiune yer vermektedir.

Zaten hadisçiler, bu fazilet sıralamasını göz önünde bulundurarak Resulullah (s.a.v)'in hadislerinden sonra, bağlayıcılık noktasında sahabilerin hadislerini (=mevkuf), Tabiuının hadislerini (=maktu) ve etbau't-tabiinin hadislerini de (=maktu) şeklinde temel almıştır.

Övgüye mazhar olan bu üç nesle, İslam şeriatında "Selef" veya "Mutakaddimûn" denilmektedir. Bu nesiller, Kur'an'ın övgüsüne de mazhar olmuştur. Onlar, şeriata bağlılık, İslam içinm fedakarlık, dış baskı ve etkilerden uzak bir şekilde seçkin niteliklere sahiptirler.

[21] İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, 7/6, 7; Şevkânî, Neylu'l-Evtâr, 9/230; Mübârekfûrî, Tuhvetu'l-Ahvaz, 6/374; Âzimâbâdî, Avnu'l-Ma'bûd, 10/4

[22] Bir önceki hadiste; Resulullah (s.a.v)'i gören ve onunla arkadaşlık een mümin kişiye "sahabe", sahabeyi gören ve arkadaşlık eden mümin kişiye "tabiun" ve tabiunu gören ve onlarla arkadaşlık eden mümin kişiye de "etbau't-tabiîn" denildiğini görmüştük.

Sahabenin, tabiun ile etbau't-tabiine olan temel üstünlüğü; Resulullah (s.a.v)'i görmesi ve onunla bir birlikteliğinin olmasıdır. Bu husus, sahabenin, diğer insanlara olan üstünlüğünün bir derecesi olmaktadır. Bu derece sayesinde sahabe, diğer insanlardan ayrılmaktadır.

Fakat insanlar, Kur'an-ı Kerim'i ve Sünneti bilmede, öğrenmede ve yaşamada birbirlerine göre farklıdırlar. Peygamber de, sahabe de, tabiun ve onlardan sonra Kıyamete kadar gelecek olan tüm Müslümanlar da Kur'an'a karşı muhataptırlar.

O halde insanmlar, işlemiş oldukları amellere göre değerlendirilecektir. İster sahabe olsun, ister sahabe olmasın, herkes, işlemiş oldukları amellere göre sevap alacaklardır.

Ümmetin evvelkileri, gördükleri mucizelerle iman ettiler ve Resulullah (s.a.v)'in davetini "imanla" kabul ettiler. Sonrakiler ise, kendilerine gelen ayetlerle gaybî olarak iman ettiler ve kendiliklerinden "iyilikle" ittiba ettiler. Yine öncekiler, İslamı genişletmek ve tamamlamak için

çalıştılar. Sonrakiler ise, imkanlarını, İslamı özetlemek ve yaymak için gayret sarfettiler. Bunların hepsi de, amellerinin fazileti hususunda eşittirler.

[23] Eslem: Bu kabile, Hz. Peygamber (s.a.v)'le barış anlaşması imzalamış ve bu anlaşmaya bağlı kalmıştı. Bu sebeple de Hz. Peygamber (s.a.v), onlara övgüde bulunmuştur.

Gıfâr: Bu kabile ise, Hicaz'da Mekke ile Medine arasında yaşardı. İslam öncesi tarihi hakkında yeterli bilgi yoktur. Gıfâr kabilesinden ilk müslüman olan zat, Ebu Zerr'dir.

Hz. Peygamber (s.a.v)'in bu iki kabileye dua etmesi, İslamiyeti, savaşsız bir şekilde kendi istekleriyle kabul ettikleri içindir.

Cahiliyye döneminde Gıfâr kabilesi, hacıları soymakla suçlanırdı. Hz. Peygamber (s.a.v), onlardan bu lekeyi silerek geçmiş suçlarının af olduğunu bildirmek istemiştir.

Bu iki kabile, diğer Arap kabilelerine nazaran kuvvet ve itibar yönüyle daha geri de olmalarına rağmen onlardan daha önce İslamı benimsemişler ve İslamı kabul etmede onları geçmişlerdir. Böylece İslam'ın şeref ve izzetine, onlardan önce bu iki kabile nail olmuştu.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Menakib 6; Müslim, Mesacid 307, 308, Fezailu's-sahabe 182-183 (2514), 184 (2515), 185 (2516), 186 (2517), 187 (2518); Dârimî, Siyer 79 (2527, 2528); Müsned: 5/175, 177

[24] Hz. Peygamber (s.a.v), Medine'ye geldiğinde Mescid-i Nebevi'yi yaptırırken, Mescidin bir kenarına da kendi evini yaptırmıştı. Bu nedenle de hadis, Mescid-i Nebevi'nin faziletini ifade etmekte, ancak mescidin bazı kısımlarının diğer yerlerine nazaran daha faziletli olduğunu belirtmektedir. Bu da, evi ile minberi arasında gelip gittiği yerdir.

Yukarıda da geçtiği üzere; bazı rivayetlerde, "kabr" ve "oda" kelimesi geçmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v) vefat ettiğinde, evine, yani Hz. Aişe'nin odasına gömülmüştü. Bu nedenle de bazı alimler, burada geçen "kabr" kelimesiyle kastedilenin, "ev" olduğunu belirtmişlerdir.

[25] Buhârî, Rikâk 53, İ'tisam 16; Müslim, Hacc 500 (1390)

[26] Medine, Hz. Peygamber (s.a.v)'in, Mekke'den hicret ettiği yerin adıdır. Eski adı, "Yesrib" idi. Resulullah (s.a.v), "Yesrib" adını, ilk önce ayıplama ve kınama anlamına gelen "Taybe" ve "Tabe" diye değiştirdi. Daha sonra da Medine diye değiştirdi.

Mekke, Hz. İbrahim (a.s)'dan bu yana haram ilan edilmişti. Resulullah (s.a.v)'de Medine'yi haram ilan etmişti. Bir yerin haram ilan edilmesi; öncelikle ot, ağaç her çeşit bitkinin koparılıp kesilmesinin yasak edilmesi, yabanî hayvanlarının öldürülüp avlanmasının yasaklanması demektir. Kutsal beldeler için düşünülmüş olan bu tarihi uygulama, günümüzde, "Milli Park", "Yeşil Kuşak", "Yeşil Saha", Sit Alanı" gibi farklı düşüncelerle yaygın bir şekilde gündeme gelmiştir.

Haram yerlerin sınırları hususunda farklı ifadeler vardır. Hz. Peygamber (s.a.v), bu yasağın ciddiyetini ve önemini belirtmek için, onu ihlal edenlere karşı vicdani ve ameli olmak üzere gayet sert müeyyideler koymuştur. Haram bölgenin korunmasında, sadece kasti ihlallere ceza ve müeyyide konmakla kalmamış, hataen meydana gelebilecek ihlallere karşı da müeyyide getirilmiştir.

Mekke ve Medine'nin bitki örtüsünün kesilmekten ve hayvanlarının öldürülmekten yasaklanmasının sebebi; bu iki şehirde ve çevresinde bulunan canlı örtünün koruma altına alınmasıdır.

[27] Bunlardan bazıları şunlardır: Ebu Hureyre, Câbir, Abdullah ibn Zeyd, Asım ibn Ahvâl, Rafi' b. Hudeyc, Enes b. Mâlik, Ebu Saîd el-Hudrî, Hz. Ali, Sa'd b. Ebi Vakkâs, Ka'b b. Mâlik

[28] Müslim, Âdâb 30; Tâhâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, 4/194, 195 Nuğeyr, Ebu Umeyr'in oynadığı kuşun adıdır. Ebu Hanife, bu hadisi delil getirmek suretiyle Medine'nin haram olmadığına hükmetmiştir.

[29] Bazı alimlere göre; Resulullah (s.a.v), bu hadisle, Medine'ye ve Medinelilere olan sevgisini veya Medine'nin bir parçası sayılan Uhud dağına olan sevgisini ifade etmektedir.Dolayısıyla

sevgi ve nefret gibi kavramların Uhud dağına hakikat olarak değil, ancak onun yakınında yaşayan Hz. Peygamber (s.a.v) ile sahabeye kinaye olmak üzere onları övdüğü ifade etmektedir.

Ayrıca dağı sevme olayı, gerçek olup Allah ona temyiz ve idrak vermiş, o da bu sayede bizi sevmektedir. Çünkü Kur'an'ın bir çok yerinde canlı-cansız varlıkların Allah'ı tesbih ettiği ve Sünnette ise Resulullah (s.a.v)'in avucunda taşların tesbih etmesi, Mescitteki kuru hurma kütüğünün inlemesi gibi bir çok haller geçmektedir. Fiziki çevre ile insan arasında bir ilişki olduğu zaten bilinen bir gerçektir. Şu halde Uhud dağının, Resulullah (s.a.v)'e karşı sevgi beslemesi, yadırganmaması gerekn bir husustur.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Cihad 71, 74, Enbiyâ 8, 27, Da'vât 36, Et'ime 28, İ'tisam 16; Müslim, Hacc 503 (1392), 504 (1393); Tirmizî, Menakib (3918); Taberânî; Ebu Ya'lâ, Bezzâr

[30] Suyûtî, Câmiu's-Sağîr, H. No: 238

[31] Suyûtî, Câmiu's-Sağîr, H. No: 3160

[32] Hadis, müslümanların, cennette sevdikleriyle beraber olacaklarını bildirmektedir.

Müslüman bir kimse, bir kulu, Allah için ihlasla severse muhakkak Allah onları cennette biraraya getirecektir. Velev ki ameli, sevdiği zatın amelinden az olsun. Bunun sebebi o kimsenin, salih kimseleri, taat ve ibadetlerinden dolayı sevmesidir. Bu konuda niyet, temel olup amel de niyete bağlıdır. Bu nedenle Allah, fazlu kereminden salih kimselere verdiği sevaptan ona da verir. Aslında ikisi de cennette farklı tabakada olmalarına rağmen ikisinin de tavanı, Arş-ı A'zam'dır. Tıpkı koni biçimindeki bir dağın etrafında, birbiri içinde yada birbirinden yüksek biçimindeki dairelerin, birbirinin üstünde olması gibi. Bu sebeple ikis de ayrı ayrı olmalarına rağmen birlikte olabilir ve birbirine bakabilir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Buhârî, Edeb 96; Müslim, Birr 161 (2639), 165 (2640, 2641); Tirmizî, Zühd 50 (2388); Ebu Dâvud, Edeb 122 (5126); Dârimî, Rikâk 71; Taberânî

MUCİZELER[1] VE HARİKULADE OLAYLAR BÖLÜMÜ

﴿ كِتَابُ الْمُعْجِزَاتِ وَالْخَصَائِصِ ﴾

248- ﴿ دَعْوى النُّبُوَّةِ مِنْهُ صَلىَّ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَإِظْهَاره لِلْمُعْجِزَاتِ ﴾

“Peygamber (s.a.v)’in peygamberlik davası ve bu davasını mucizelerle ortaya koyması” ile ilgili hadisler

Sa’d (ö. 792/1389) **“Şerhu’n-Nesefî”**de konu ile ilgili olarak bazı hususları belirtip ardından da bu konudaki hadislerin **mütevatir** olduğunu aynen şöyle anlatmaktadır:

“Hz. Muhammed (s.a.v)’in peygamberliğine gelince, O, hem peygamberlik davasında bulunmuş -O’nun peygamberlik davasında bulunduğu **tevatür**le sabittir- ve hem de mucizeler göstermiştir… Hz. Peygamber (s.a.v)’den harikulade hususları gösterdiği nakledilmiştir. Gösterilen mucizeler ile ilgili nakiler, -bu çeşit nakiller hernekadar teferruat itibariyle ahad olsa bile- ortak noktalar itibariyle tevatür derecesine ulaşmıştır. Hz. Ali (r.anh)’ın cesareti ile Hatem et-Tâî’nin cömertliği gibi. Şüphe yok ki, teferruat yönünden ahad olsa da, bunlardan her biri **tevatür**le sabit olmuştur. Bunlarla ilgili hususlar, **“Siyer”** kitaplarında geçmektedir.”

Kadı İyâz (ö. 544/1149) **“Şifâ”**da bazı imamlardan naklen der ki: “Mucizeler ve harikulade olaylardan herhangi biri, kesin bir bilgiye ulaşmasa bile, Hz. Peygamber (s.a.v)in eliyle meydana gelmiştir. Bu nedenle de toplu olarak bunu vermektedir.”

Şihâb (ö. 1069/1659) Kadı İyâz’ın **“Şifâ”** adlı kitabına yaptığı şerhte der ki: “’Toplu olarak’ ifadesi, ‘bu hadislerin toplamı’ anlamına gelmektedir. Bu ise, manevi **mütevatir** diye adlandırılmıştır.”

(Suyûtî) **“Metâliu’l-Musirrât”**da konu ile ilgili olarak şöyle der: “Her nekadar Hz. Peygamber (s.a.v)’in şahsi özellikleri ile ilgili bütün mucizeler,

mütevatir olmasa bile, Hz. Peygamber (s.a.v)’in (peygamberlik davası ile ilgili) bu mucizesi, manevi **mütevatir**dir. (Buradaki) ortak nokta, rivayetlerin teferruatı arasında yer almaktadır.”

İleride de geleceği üzere, (Hz. Peygamber’in mucizeleri iki kısma ayrılır: Birincisi:) Hz. Peygamber (s.a.v)’in, hem zatı ve hem de kişisel özellikleri ile ilgili mucizelerdir. Bunların bazısı, **mütevatir**dir.

(İkincisi:) Kesin olarak bilinip bize tevatür yolu ile ulaşan mucizelerdir. Hz. Peygamber (s.a.v)’in bu tür mucizeleri getirmesin de, göstermesinde ve peygamberlik davasını bu tür mucizelerin kanıtıyla delil getirmesinde herhangi bir görüş ayrılığı ve şüphe yoktur. Mucize olarak, öncesinde ve sonrasında bir benzerinin daha bulunmadığı ‘Kur’an Mucizesi’, sana yeter ve artar bile.

Kadı İyâz’ın **“Şifâ”**’da konu ile ilgili olarak der ki: “Bu tür mucizeleri, bilinçli bir şekilde inatla inkar eden kimse, efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v)’in dünyadaki varlığını inkar etmiş gibi olur.”

249- ﴿ إِجَابَة دَعْوَتِهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴾

“Peygamber (s.a.v)’in duasının (Allah katında) kabul olması”[2] ile ilgili hadisler

Kadı İyâz (ö. 544/1149) ve bir çok alim, Hz. Peygamber (s.a.v)’in duasının Allah katında kabul olması ile ilgili hadislerin **tevatür** olduğunu belirtmiştir.

Kadı İyâz bu konuda şöyle der: “Hz. Peygamber (s.a.v)’in lehte ve aleyhte insanlar hakkında yaptığı duanın kabul olduğu ‘genel anlamıyla’ **mütevatir**dir. Bu husus, herkes tarafından kesinlikle bilinmektedir.”

Şihâb (ö. 1069/1659), Kadı İyâz (ö. 544/1149)’ın **“Şifâ”** adlı kitabına yazdığı şerhte, Müellif Kadı İyâz’ın, ‘genel anlamıyla’ ilgili sözünü şöyle açıklamaktadır:

“Hz. Peygamber (s.a.v)’in duasının (Allah katında) kabul olması ile ilgili hadisin teferruatı tevatür olmasa bile ‘genel anlamı itibariyle’ manevi bir şekilde **mütevatir**dir.”

* * *

250- ﴿ اِطِّلاَعه صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمُغِيبَاتِ وَإِنْبَائه عَنْهَا ﴾

“Hz. Peygamber (s.a.v)’in, gayp ile ilgili bazı hususları bildirmesi ve bunlardan bazılarını haber vermesi”[3] **ile ilgili hadisler**

Kadı İyâz (ö. 544/1149) **“Şifâ”**da ve daha bir çok alim’de, bu konudaki hadislerin mütevatir olduğunu belirtmiştir.

Kadı İyâz konu ile ilgili olarak şöyle der: “Hz. Peygamber (s.a.v)’in, gaybten haber vermesi ve bunları bildirmesi, kesin olarak bilinen mucizeleri de bu şekildedir.”

Kadı İyâz, bundan sonra gayp ile ilgili hususları ve daha başka hususları bilme hususunda şöyle der:

“Bu konuda deniz ve sel gibi bitip tükenmeyecek kadar bir çok hadis mevcuttur. Bu mucize, bize ukaştığı kesin olarak bilinen ve **tevatür** yolu ile gelen Hz. Peygamber (s.a.v)’in mucizelerindendir. Çünkü bu konudaki hadislerin, hem ravilerinin çok olduğu ve hem de bu konudaki bütün hadislerin; Hz. Peygamber (s.a.v)’in, gayptan haber verdiği anlamı üzerinde görüş birliği vardır.”

“Cevâhiru’l-Meânî”de, “Yüce Allah’ın, Hz. Peygamber (s.a.v) hakkındaki ﴿ مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلاَ الإِيمَانُ ﴾ **“Sen! Kitap nedir, İman nedir bilmezdin?”** (Şûrâ: 42/52) ayetinin anlamını açıklama sırasında Ebu’l-Abbâs et-Ticânî aynen şöyle der:

“Birbirine yakın ve uzak şekilde Hz. Peygamber (s.a.v)’in gayp ile ilgili hususları haber vermesiyle ilgili haberler, rivayetler ve hadis kitaplarında konuyla ilgili bölümlerin hepsi, (bunlarla) doludur. Hatta bazı sahabiler, derdiler ki: Resulullah (s.a.v), ümmetine gayp ile ilgili hususları haber verme dışında Kıyamet gününe kadar başka hiçbir işi bildirmemiştir. Çünkü Resulullah (s.a.v), bu konuda şöyle buyurmuştur:

﴿ مَا مِنْ شَيْءٍ لَمْ اَكَنْ اَرِيتُهُ إِلاّ رَاَيْتُهُ فِي مَقَامِي هَذَا حَتَّى الْجَنَّةِ وَالنَّارِ ﴾

“Bu (peygamberlik) makamımda, Cennet ve Cehennemde dahil, daha önce bana gösterilmemiş her şeyi gördüm”[4]

Bu konuda gelen haberler, çok olup **mütevatir**dir. Hiçbir müslümanın bu konuda şüpheye düşmesi söz konusu değildir.”

* * *

251- ﴿ حُسْن صُورَتِهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم وَجَمَالهَا وَتَنَاسُب أَعْضَائِهَا ﴾

“Hz. Peygamber (s.a.v)’in yüz şeklinin güzel oluşu ve vücut organlarının birbiriyle uyum içerisinde oluşu”[5] **ile ilgili hadisler**

Kadı İyâz (ö. 544/1149) **“Şifâ”**da kaydettiğine göre; konu ile ilgili çok sayıda sahih ve meşhur rivayetler şu yollardan gelmiştir:

1. Hz. Ali
2. Enes
3. Ebu Hureyre
4. Berâ’
5. Hz. Aişe
6. (Hind) ibn Ebi Hâle
7. Ebu Cuhayfe
8. Câbir b. Semure
9. Ümmü Ma’bed
10. Abdullah ibn Abbâs
11. Muarız b. Muaykîb
12. Ebu’t-Tufeyl
13. Addâ’ b. Hâlid
14. Hureym b. Fâtik

15. Hakîm b. Huzeym ve daha bir çokları

Şihâb (ö. 1069/1659), Kadı İyâz'ın **"Şifâ"** adlı kitabına yazdığı şerhte konu ile ilgili olarak şöyle der:

"(Müellif) bu sözüyle, (konu ile ilgili hadislerin mütevatir olduğuna) işaret etmektedir. Daha bir çok alim de,(bunlara ek olarak) şunları da getirmiştir:

16. Ka'b b. Mâlik

17. Fârûk[6]

18. Sıddîk[7]

19. (Rabîa) bint. Muavviz

Nitekim bu husus, **"Kitâbu'd-Delâil"**, **"Vefâ'"** ve daha bir çok kitapta geçmektedir.

* * *

252- ﴿ أَنَّهُ كَانَ أَبْيَضُ اللَّوْنِ مَشْرَباً بِحُمْرَةٍ ﴾

"Peygamber (s.a.v)'in renginin kırmızıya çalar beyazlıkta olması" ile ilgili hadisler

Şihâb (ö. 1069/1659) **"Şerhu'ş-Şifâ'"**nın son bölümünde yer alan 'Hz. Peygamber (s.a.v)'e hakaret eden kimsenin küfrüne' dair yerde Hz. Peygamber (s.a.v)'in renginin **siyah(a çalar)** renkte olduğu hususunda gelen hadislerin **mütevatir** olduğunu aynen şöyle anlatmaktadır:

"Hz. Peygamber (s.a.v)'in sakalının **kırmızıya çalar beyazlıkta** olması ile ilgili gelen hadisler, **mütevatir**dir. Bu husus, daha önce de geçmişti."

Münâvî (ö. 1031/1622) **"Şerhu'ş-Şemâil"**in 'Hz. Peygamber (s.a.v)'in renginin **'esmer'** olması' ile ilgili Enes'in sözüne dair yerde aynen şöyle der:

"Hafız Ebu'l-Fadl el-Irâkî dedi ki: 'Ravi Humeyd'in, Enes'ten naklen Hz. Peygamber (s.a.v)'in renginin **'esmer'** olduğuna dair gelen lafızda Humeyd tek başına kalmıştır. Humeyd'in dışında bir çok kimse ise, bunu, raviler yoluyla Enes'ten ﴿ أَزْهَرُ اللَّوْنِ ثُمَّ نَظَرْنَا ﴾ **"Peygamber (s.a.v)'in**

rengi, (kırmızıya çalar) **‘parlak beyaz’ idi. Biz de, (ona) öylece bakardık”**[8] lafzıyla rivayet etmiştir.

Enes’in rivayeti dışında Hz. Peygamber (s.a.v)’in renginin niteliğinin ne olduğunu rivayet edenlerin hepsi, Hz. Peygamber (s.a.v)’in renginin, **‘esmer’** değil de, **‘beyaz’** olmakla nitelendirmişlerdir. Bu(nu rivayet eden) kimseler, 15 sahabidir.”

Bunun bir benzeri de, (Aliyyu’l-Kârî’nin) **“Cem’u’l-Vesâil”** adlı kitabında geçmektedir.

* * *

253- ﴿ شَجَاعَته صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴾

“Peygamber (s.a.v)’in cesaretli olması”[9] **ile ilgili hadisler**

Şeyh Abdurrauf el-Münâvî (ö. 1031/1622) **“Şerhu’l-Câmi’”**nin “Kâne” harfinde belirttiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v)’in cesaretli oluşu ile ilgili hadisler, **tevatür** yoluyla sabittir. Ayrıca Kur’an, (bu hususa) işaret etmektedir.

(Zürkânî’de) **“Şerhu’l-Mevâhib”**de Hz. Peygamber (s.a.v)’in cesaretli oluşu ile ilgili hadislerin, **tevatür** yoluyla sabit olduğunu ve Kur’an’ın da bu hususa işaret ettiğini söylemektedir.

* * *

254- ﴿ حِلْمه وَعَفْوه وَتَجَاوُزه صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴾

“Peygamber (s.a.v)’in; yumuşak huylu olması, hoşgörülü olması ve (dinen uygun olan bir husus yapmaya) izin vermesi”[10] **ile ilgili hadisler**

Alimler, Hz. Peygamber (s.a.v)’in; yumuşak huylu olması, hoşgörülü olması ve (dinen uygun olan bir husus yapmaya) izin vermesi ile ilgili hadislerin, mütevatir olduğunu belirtmişlerdir. Yalnız bununla, mana bakımından **mütevatir**liği kast etmişlerdir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v)’in

bu özellikleri, teferruatı haberi ahad olsa bile, kesinlik ifade eden hadisler ile haberler içerisinde geçmektedir.

(Zürkânî) **“Şerhu’l-Mevâhib”**de Ka’b b. Züheyr’in kıssası ile ilgili yerde aynen şöyle der:

“Hoşgörülü olmanın, Hz. Peygamber (s.a.v)’in ahlakından (olduğunu ifade eden hadisler,) mütevatirdir.”

Şeyh İbrahim el-Bâcûrî (ö. 1276/1859), söz konusu Ka’b b. Züheyr’in kasidesine yazdığı şerhte aynen şöyle der:

“Hz. Peygamber (s.a.v), insanlar arasında kızgınlıktan en uzak olanı ve gönül olmada insanların en hızlı davrananı idi. Hz. Peygamber (s.a.v)’in yumuşak huylu olması ile ilgili hadisler, hoşgörülü olması ile ilgili haberler ve bağışlayıcı olmasıyla ilgili haberler ile rivayetler, **mütevatir** olarak gelmiştir.”

* * *

255- ﴿ مَعْرِفَته بِالأُمُورِ الدُّنْيَوِيَّةِ وَأَحْوَالهَا تَفْصِيلاً وَسِيَاسَة أَهْلهَا عَلَى اِخْتلاَفِ عُقُولِهِمْ وَطَبَائِعِهِمْ وَعَادَاتِهِمْ وَأَلْسِنَتِهِمْ ﴾

“Peygamber (s.a.v)’in, detaylı bir şekilde dünya işleri ile şartlarını bilmesi ve dünya halkını; farklı olan akılları, mizaçları, adetleri ile dillerine göre yönetmesi” ilgili hadisler

Kadı İyâz (ö. 544/1149) **“Şifâ”**da, Hz. Peygamber (s.a.v)’in bu konumunu aynen şöyle anlatmaktadır:

“Hz. Peygamber (s.a.v)’in, dünya işlerini, bunların faydalı olan inceliklerini ve dünya halkının siyasetini, insanları aciz bırakacak şekilde bildiği **tevatür**le nakledilmiştir. Nitekim bu konuya, bu kitabın, ‘Hz. Peygamber (s.a.v)’in Mucizeleri’ bahsinde değinmiştik.”

Kadı İyâz’ın da belirttiği gibi, bu konu, manevi **mütevatir**dendir.

Şihâb (ö. 1069/1659) **“Şerhu’ş-Şifâ”**da, bu konu ile ilgili hadislerin, **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

* * *

256- ﴾ عُمُوم رِسَالَتِهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَّهُ بعث إِلَى كُلِّ أَحْمَرَ وَأَسْوَدَ ﴿

“Hz. Peygamber (s.a.v)’in risaletinin, evrensel olması ve bütün kırmızı ile siyah renkli insanlara peygamber olarak gönderilmesi”[11] ile ilgili hadisler

Bir çok alimin belirttiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v)’in risaletinin, evrensel oluşu ve bütün insanlara peygamber olarak gönderilmesi ile ilgili hadisler, mana bakımından mütevatirdir. Bu husus, Kur’an[12] ve (alimlerin) icmaı[13] ile desteklenmektedir.

“Kifâyetü’l-Muhtâc”da Şeyhulimam Ebu Abdullah Muhammed b. İbrahim et-Tilimsânî’nin biyografisinde ﴾ بُعِثْتُ إِلَى الأَحْمَرِ وَالأَسْوَدِ ﴿ **“Kırmızılara ve siyahlara (peygamber olarak) gönderildim”[14]** hadisi ile ilgili yerde Şumunnî (ö 821/1418)’den naklen aynen şöyle denilmektedir:

“Bu hadis, aslında haberi ahad olsa bile, diğer hadis kitaplarında da geçmemsi sebebiyle, mana bakımından **mütevatir**dir. Çünkü bu hadis, Hz. Muhammed (s.a.v)’in risaletinin evrensel oluşunu gösteren hadislerden olup Hz. Peygamber (s.a.v)’in kendisinden nakledilmiştir. Dolayısıyla da (hadislerdeki) ortak nokta, **tevatür**e ulaşmıştır. Hadisin teferruatı, Hatem et-Tâi’nin cömert oluşu ve Hz. Ali’nin kahraman oluşu gibi haberi ahad olsa bile, kesinlik ifade etmektedir.”

Bunun bir benzeri de, onun, **“Neylü’l-İbtihâc”** adlı kitabında geçmektedir.

* * *

257- ﴾ أَنَّهُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ خَاتَمُ النَّبِيِّينَ وَأَنَّهُ لاَ نَبِيٌّ بَعْدَهُ ﴿

“Hz. Peygamber (s.a.v)’in, peygamberlerin sonuncusu olması ve kendisinden sonra bir peygamberin daha gelmemesi”[15] ile ilgili hadisler

Bir çok alimin anlattığına göre; Hz. Peygamber (s.a.v)’in, peygamberlerin sonuncusu olması ve kendisinden sonra bir peygamberin daha gelmemesi ile ilgili hadisler,[16] **tevatür** yoluyla sabittir. Ayrıca Kur’an’da[17] bu hususa işaret etmektedir.

(Kastallânî) **“Mevâhib”**de konu ile ilgili olarak der ki: “Yüce Allah’ın (Kur’an’da) ve Resulullah (s.a.v)’in de **mütevatir** sünnette haber verdiği üzere; Hz. Peygamber (s.a.v)’den sonra gelen kimselerin, bu (peygamberlik) makamını üstlenmek isteyen herkesin yalancı, iftiracı, deccal ve sapık olduğunu bilmeleri için, Hz. Peygamber (s.a.v)’den sonra bir peygamber daha yoktur. He ne kadar bunlar; bilgiçlik taslasalarsa da ve sihir, tılsımlar ile büyülerin her türlüsünü getirseler bile, bu (peygamberlik makamını elde etmeleri) mümkün değildir. Akıl sahiplerine göre; (böyle bir durum) sapıklıktır.”

* * *

258- **﴿ أُعْطِيتُ خَمْساً لَمْ يُعْطَهُنَّ أَحَدٌ مِنَ الأَنْبِيَاءِ قَبْلِي: نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ وَجُعِلَتْ لِي الأَرْضَ مَسْجِداً وَطَهُوراً فَأَيُّمَا رَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي أَدْرَكَتْهُ الصَّلاَةُ فَلْيُصَلِّ وَأُحِلَّتْ لِي الْغَنَائِمُ وَلَمْ تَحُلَّ لِأَحَدٍ قَبْلِي وَأُعْطِيتُ الشَّفَاعَةَ وَكَانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ إِلَى قَوْمِهِ خَاصَّةً وَبُعِثْتُ إِلَى النَّاسِ عَامَّةً ﴾**

“Benden önceki peygamberlerden hiç birine verilmeyen beş şey bana[18] verilmiştir:

1. Ben, bir aylık mesafede (olan düşmanımın içine) korku (düşürmekle) ve yardımla mazhar oldum.[19]

2. Yeryüzü, bana, mescit ve temiz kılınmıştır. Ümmetimden bir kimse, nerede namaz vaktine yetişirse, namazını hemen (orada) kılsın. [20]

3. Bana, ganimetler helal kılınmıştır. Halbuki benden önceki peygamberlerden hiçbirine (ganimet) helal kılınmamıştır.[21]

4. Bana, (ahirette) şefaat (etme yetkisi) verilmiştir.[22]

5. Her peygamber sadece kendi kavmine (peygamber olarak) gönderilmiştir. Ben ise bütün insanlığa (peygamber olarak) gönderildim.”[23]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Câbir b. Abdullah
2. Ebu Hureyre
3. Hz. Ali
4. Abdullah ibn Abbâs
5. Abdullah ibn Amr
6. Ebu Zerr
7. Ebu Musa el-Eş’arî
8. Abdullah ibn Ömer
9. Sâib b. Yezîd
10. Ebu Saîd el-Hudrî

Toplam, 10 kişi.

(Derim ki:) (Suyûtî) **“Menâhilu’s-Safâ”**da bu hadis, adı geçen bu 10 kişiden getirmiştir.

(Münâvî’de) **“Feyzu’l-Kadîr”**de Suyûtî’den naklettiğine göre; bu hadis, **mütevatir**dir.

* * *

“İsrâ’ kıssası”[24]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Enes
2. Mâlik b. Sa’sa’a
3. Ebu Zerr
4. Câbir b. Abdullah
5. Büreyde
6. Huzeyfe ibnu’l-Yeman
7. Abdullah ibn Abbâs
8. Übey b. Ka’b
9. Ebu Saîd el-Hudrî
10. Şeddâd b. Evs
11. Ebu Hureyre
12. Hz. Aişe
13. Abdullah ibn Mes’ud
14. Hz. Ali
15. Hz. Ömer
16. Ebu Habbe el-Ensârî
17. Ebu Leyla el-Ensârî
18. Ebu’l-Hamrâ’
19. Ebu Eyyûb
20. Ebu Ümâme
21. Semure b. Cündub
22. Abdullah ibn Amr
23. Süheyb b. Sinân
24. Esmâ’ bint. Ebi Bekir
25. Abdurrahman b. Kurz
26. Ümmü Hânî’
27. Ümmü Seleme

Toplam, 27 kişi.

(Derim ki:) Hafız eş-Şâmî (ö. 665/1266) **“Mi’râc”** adlı eserinde İsrâ’ kıssasını Hz. Peygamber (s.a.v)’den rivayet eden kimseleri belirtmiştir. Bunlar, 39 kişiye ulaşmıştır. Burada, Suyûtî’nin, adını anmadığı şu kimselerin isimlerini de nakletmiştir:

28. Üsâme b. Zeyd
29. Bilâl b. Hamâme
30. Bilâl b. Sa’d
31. Sehl b. Sa’d
32. Abdullah ibn Ömer
33. Abdullah ibnu’z-Zübeyr
34. Abdullah ibn Ebi Evfâ
35. Abdullah b. Es’ad
36. Abdurrahman b. Âyis
37. Abbâs b. Abdulmuttalib
38. Hz. Ebu Bekir
39. Hz. Osman
40. Ebu’d-Derdâ
41. Ebu Süfyân b. Harb
42. Ebu Seleme
43. Ebu Sülemî er-Râî
44. Resulullah (s.a.v)’in kızı Ümmü Gülsüm

(Zürkânî) **“Şerhu’l-Mevâhib”**de İbn Dihye’den naklen bunlara şunu da ilave etmiştir:

45. İyâz

Görüldüğü üzere bu İsrâ’ kıssasını rivayet eden kimselerin toplamı, 45 sahabiye ulaşmaktadır.

(Sehâvî’nin) **“Fethu’l-Muğîs”** adlı eserinde geçtiği üzere; Hâkim der ki: “İsrâ’ hadisinini, **mütevatir** olması da bu cümledendir.Hz. İdrîs (a.s.) ise, semanın dördüncü katında bulunmaktadır.”

Bu konuda daha geniş bilgi için onun (İsrâ’ kıssasını rivayet edenlerin) toplamının öncesinde geçen sözüne başvurabilirisiniz.

(Zürkânî) **“Şerhu’l-Mevâhib”**de konu ile ilgili olarak şöyle der: “Hz. Peygamber (s.a.v)’in Burak[25] üzerinde gece yolculuğu yapması ile ilgili

haberler, mütevatirdir.”

Görüldüğü üzere İsrâ’ kıssası, **mütevatir**dir. Hz. Peygamber (s.a.v)’in Burak üzerinde gece yolculuğu yapması da aynı şekilde **mütevatir**dir.

* * *

260- ﴿ أَنَّ مُوسَى عَلَيهِ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ فِي السَّمَاءِ السَّادِسَةِ ﴾

“Musa (a.s)’ın, semanın altıncı katında bulunması”[26] **ile ilgili hadisler**

Aliyyu’l-Kârî (ö. 1014/1605) **“Şerhu’ş-Şifâ”**da konu ile ilgili olarak der ki: “Hz. Musa (a.s)ın, semanın altıncı katında bulunması ile ilgili haberler, **mütevatir**dir.”

* * *

261- ﴿ رُجُوعِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلاَمُ لَيْلَةَ الإِسْرَاءِ حِينَ فرض رَبُّهُ عَلَيْهِ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسَ وَقَوْلِ مُوسَى لَهُ: ”اِرْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ عَنْ أُمَّتِكَ“ ﴾

“Yüce Allah’ın, Muhammed ümmetine beş vakit namazı farz kıldığında, Peygamber (s.a.v)’in, İsrâ’ gecesi Musa’ya geri gelmesi ve Musa’nın, O’na: ‘Rabbine geri dön ve bunu, ümmetinden hafifletmesini Rabbinden iste”[27] **ile ilgili söylediği sözü hususunda gelen hadisler**

İbn Teymiyye (ö. 728/1327) **“Risâletu’l-Furkân”**da Mi’râc hususunda gelen rivayetlerin **mütevatir** olduğunu aynen şöyle anlatmaktadır:

“Hz. Muhammed (s.a.v), İsrâ’ gecesi, Rabbinin huzuruna çıktığında, ümmetine beş vakit namaz farz kılmıştı. Anlatıldığına göre; Hz.

Muhammed (s.a.v), Hz. Musa (a.s)’a geri dön(üp durumu ona anlat)tı. Hz. Musa (a.s)’da, ona: ‘Rabbine geri dön ve bunu ümmetinden hafifletmesini (Rabbinden) iste’ dedi. Nitekim Mi’râc hadisleri içerisinde yer alan bu (tür hadisler), **tevatür**dür.”

* * *

262- ﴿ شَقّ الصَّدْرِ لَيْلَة الإِسْرَاءِ ﴾

“Peygamber (s.a.v)’in, İsrâ’ gecesi, göğsününün yarılması”[28] **ile ilgili hadisler**

(Kastallânî) **“Mevâhibu’l-Ledûniyye”**de Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447)-in **“Fethu’l-Bârî”**sinden naklettiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v)’in, İsrâ’ gecesi, göğsünün yarılması ile ilgili rivayetler, **mütevatir**dir.

Hz. Peygamber (s.a.v)’in göğsünün yarılması ile ilgili rivayetlerin, mütevatir olduğunu, hem müellif Kastallânî (ö. 923/1517) ve hem de **“Mevâhibu’l-Ledûniyye”** şarihi (Zürkânî) söylemiştir.

Kurtubî (ö. 671/1273)’de **“Müfhim”**de konu ile ilgili olarak şöyle der: “Bu hadisin ravileri, sika ve meşhur kimselerdir.”

Şihâb el-Heytemî (ö. 1069/1659) **“Şerhu’l-Hemziyye”**de Hz. Peygamber (s.a.v)’in; bir defasında küçük yaşta -10 yada buna yakın bir yaşta- ve bir defasında ise Cebrail’in Hıra mağarasında ona (ilk) vahyi getirmesi sırasında göğsünün yarılması hususundaki dikkati şu tarafa getirmek istemektedir:

“(Hz. Peygamber (s.a.v)’in göğsünün yarılması olayı,) bir başka defa daha gerçekleşmiştir. İsrâ’ gecesinde, Hz. Peygamber (s.a.v)’in göğsünün yarılmasını inkar eden kimsenin aksine İsrâ’ gecesinde Hz. Peygamber (s.a.v)’in göğsünün yarılması ile ilgili rivayetler, **mütevatir**dir.”

(Derim ki:) Hz. Peygamber (s.a.v)’in, İsrâ’ gecesinde, göğsünün yarılması ile ilgili hadis, Buhârî ile Müslim’in **“Sahîh”**lerinde şu yoldan gelmiştir:

1. Enes yoluyla Mâlik b. Sa’saa’dan[29]

Yine Buhârî ile Müslim'de Enes yoluyla,

2. Ebu Zerr'den[30]

Müslim ile bir çok hadis kitabında bizzat,

3. Enes yolundan[31] vasıtasız bir şekilde gelmiştir.

(Zürkânî) **"Şerhu'l-Mevâhib"**de konu ile ilgili olarak şöyle der: "Hz. Peygamber (s.a.v)'in, İsrâ' gecesi, göğsünün yarılması ile ilgili hadisin, daha başka geliş yolları da vardır."

Bununla birlikte Hz. Peygamber (s.a.v)'in, İsrâ' gecesi, göğsünün yarılması ile ilgili olayı, İbn Hazm (ö. 456/1063) kabul etmemiştir. Kadı İyâz (ö. 544/1149)'da **"Şifâ"**da bu görüşe katılmıştır.

Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447) ile bir çok alim ise; Hz. Peygamber (s.a.v)'in, İsrâ' gecesi, göğsünün yarılmadığını iddia eden kimselerin görüşünü red edip Hz. Peygamber (s.a.v)'in İsrâ' gecesi göğsünün yarılması ile ilgili rivayetlerin geldiğini söylemiştir.

Her ne kadar Abdülaziz ed-Debbâğ (ö. 1132/1720)'ın **"İbrîz"**de Hz. Peygamber (s.a.v)'in göğsünün yarılması olayının, İsrâ' gecesinde gerçekleştiğini keşf yoluyla[32] kabul etmese bile bu olayı inkar etmeye de gerek yoktur.

Bu konuda daha geniş bilgi için bu kitaba başvurabilirsiniz. Asıl bilgi ise, Allah katındadır.

* * *

263- ﴿ إِنَّ الإِسْرَاءَ كَانَ مِنْ مَكَّةَ ﴾

"İsrâ'nın, Mekke'de gerçekleşmesi"[33] **ile ilgili hadisler**

İbn Teymiyye (ö. 728/1327) **"Vasiyyetü'l-Kübrâ"**da İsrâ' olayının, Mekke'de gerçekleştiği ile ilgili hadislerin, **mütevatir** olduğunu aynen şöyle anlatmaktadır:

"Mi'râc; ilim adamlarının görüş birliği, Kur'an'ın ve **mütevatir** sünnetin nassı ile sabittir ki, ancak Mekke'de gerçekleşmiştir."

* * *

264- ﴾ حَنِينِ الْجِذْعِ ﴿

“Kütüğün inlemesi”[34] **ile ilgili hadisler**

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadis şu yollardan getirmiştir:

1. Sehl b. Sa’d
2. Câbir b. Abdullah
3. Abdullah ibn Ömer
4. Übey b. Ka’b
5. Büreyde
6. Abdullah ibn Abbâs
7. Ebu Saîd el-Hudrî
8. Enes
9. Ümmü Seleme
10. Muttalib b. Ebi Vedâa es-Sahmî

Toplam, 10 kişi.

(Derim ki:) Kadı İyâz (ö. 544/1149) **“Şifâ”**da konu ile ilgili olarak şöyle der: “Kütüğün inlemesi ile ilgili hadis, meşhur ve yaygındır. Bununla ilgili haber, **mütevatir**dir. Sahih hadis kitapları, kütüğün inlemesi ile ilgili hadisi nakletmiş ve sahabeden 10 kadar kimse de bunu rivayet etmiştir.”

Daha sonra Kadı İyâz, bu 10 kadar sahabenin isimlerini belirtmiştir.

Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447) **“Emâliyyu’l-Muhrace ala Muhtasarı İbni’l-Hâcib el-Aslî”**de konu ile ilgili olarak şöyle der:

“Kütüğün inlemesi ile ilgili hadisin geliş yolları, çoktur.

Beyhakî’de dedi ki: ‘Kütüğün inlemesi ile ilgili hadis, açıktır. Halef, bu hadisi, Seleften nakletmiştir. Fakat bu konudaki hadisleri getirmeye gerek yoktur. Zira hadis, çok meşhur bir konumdadır.’

Kadı İyâz’ın da belirttiği üzere, kütüğün inlemesi ile ilgili hadis, bize şu yollardan gelmiştir:

1. Abdullah ibn Ömer
2. Abdullah ibn Abbâs

3. Enes
4. Câbir
5. Sehl b. Sa’d
6. Übey b. Ka’b
7. Ebu Saî del-Hudrî
8. Büreyde
9. Hz. Aişe
10. Ümmü Seleme”

Daha sonra İbn Hacer, bunlardan gelen bütün hadisleri nakletmiştir. Bu konuda daha geniş bilgi için İbn Hacer’in bu kitabına bakabilirsiniz.

Yine (İbn Hacer) **“Fethu’l-Bârî”**de ise konu ile ilgili olarak der ki: “Kütüğün inlemesi ile ayın yarılması hadisi, müstefiz bir şekilde nakledilmiştir.

Bu konuda bir görüş belirtmeyecek kimselerin dışında hadisin geliş yollarını bilen kimselere göre, bu hadis, kesinlik ifade etmektedir. Yine de doğruyu en iyi bilen Allah’tır.”

Şeyh Abdurrauf el-Münâvî (ö. 1031/1622)’de Irâkî’nin **“Elfiyetü’s-Siyer”** adlı kitabına yazdığı şerhte der ki:

“Kütüğün inlemesi hadisi, pek çok sahih yollardan gelmiştir. Bu geliş yollarının toplamı, manevi **mütevatir**i ifade etmektedir.”

Daha sonra Münâvî, kütüğün inlemesi ile ilgili hadisin, 20 kadar bir sahabe topluluğundan geldiğini belirtmiştir.

Tâc es-Sübkî (ö. 771/1370) **“Şerhu’l-Muhtasarı İbni’l-Hâcib el-Aslî”**de kütüğün inlemesi ile ilgili hadisin, **mütevatir**e ulaştığını belirtmiştir.

Ebu Abdullah ibnu’n-Nu’mân’da **“Kitâbu’l-Müsteğisîn bi hayri’l-Enâm”**da kütüğün inlemesi ile ilgili hadisin, **tevatür**e ulaştığını söylemiştir.

Demîrî (ö. 808/1405)’de **“Hayâtu’l-Hayevân”** adlı kitabının ‘Mebhâsu’l-Uşera’ bahsinde onun kütüğün inlemesi ile ilgili hadisin **tevatür**e ulaştığı ile ilgili sözünü nakletmiştir.

Bu konuda daha geniş bilgi için bu kitaba başvurabilirsiniz.

* * *

265- ﴾ اِنْشِقَاقِ الْقَمَرِ ﴿

“Ayın yarılması”[35] ile ilgili hadisler

Tâc es-Sübkî (ö. 771/1370) **“Şerhu’l-Muhtasarı İbni’l-Hâcib el-Aslî”**de konu ile ilgili olarak şöyle der:

“Bana göre, ayın yarılması ile ilgili hadis, sahih ve **mütevatir**dir. Kur’an’da ayın yarılması ile ilgili nass vardır. Buhârî ile Müslim’in **“Sahîh”**lerinde ve bir çok alimin kitabında yer alan bu hadis; çeşitli yollarla Şu’be’den, o da Süleyman b. Mihrân’dan, o da İbrahim’den, o da Ebu Ma’mer’den, o da Abdullah ibn Mes’ud’dan[36] rivayet edilmiştir.”

Daha sonra Sübkî der ki: “Yine bu hadis, **mütevatir** olduğu hususunda şüphe gerektirmeyecek bir şekilde daha pek çok yollardan gelmiştir.”

Kadı İyâz (ö. 544/1149) **“Şifâ”**da Hz. Peygamber (s.a.v)’den geldiği kesinlikle bilinen bir çok mucizeleri anlattıktan sonra konu ile ilgili olarak aynen şöyle der:

“Ayın yarılması mucizesine gelince, Kur’an, bu mucizenin meydana geldiğini belirtiyor, varlığını haber veriyor ve bunu da açıkça bir delille ortaya koyuyor. Sahih haberlerde, bir çok yollardan bu olayın meydana geldiği olasılığını güçlendiriyor. Bu konudaki din desteğini zayıf düşürme, tanımama ve sapma mahiyetindeki düşünceler, azmimizi kıramamakta ve bu konuda bid’atçi kimsenin, zayıf müminlerin kalplerine attığı şüphe tohumlarını (bize) yöneltememekte, aksine bu bidatçi kimsenin bu konudaki bozuk düşüncelerine karşı koyduk ve onun getirdiği saçma deliller, bir işe yaramayacağı için bu delilleri attık.”

İbn Hacer (ö. 852/1447) **“Emâliyyu’l-Muhrace”**de konu ile ilgili olarak der ki: “Tefsirciler ile Siyerciler, ayın yarılması olayının meydana gelmesi hususunda icma’ etmişlerdir.

Ayın yarılması olayını, içlerinde; Hz. Ali, Abdullah ibn Mes’ud, Huzeyfe, Cübeyr b. Mut’im, Abdullah ibn Ömer, Abdullah ibn Abbâs ile Enes’in de bulunduğu (bir grup) sahabe rivayet etmiştir.

Kurtubî (ö. 671/1273)’de **“Müfhim”**de der ki: “Ayın yarılması ile hadisi, sahabeden bir çok kimse rivayet etmiştir. Tabiundan pek çok kimse de, ayın yarılması ile ilgili hadisi, bu sahabilerden nakletmişlerdir. Daha sonra da

gelenler (=etbau’t-Tabiun) de, ayın yarılması ile ilgili hadisi, bu kimselerden (=tabiundan) nakletmişlerdir.”

(Kastallânî) **“Mevâhibu’l-Ledûniye”**de konu ile ilgili olarak şöyle der: “Sahih rivayetlerde, ayın yarılması ile ilgili hadisler, içlerinde; Enes, Abdullah ibn Mes’ud, Abdullah ibn Abbâs, Hz. Ali, Huzeyfe, Cübeyr b. Mut’im, Abdullah ibn Ömer ve daha bir çoklarının da bulunduğu bir grup sahabeden gelmiştir.”

İbn Abdilberr (ö. 463/1071)’de konu ile ilgili olarak şöyle der: “Ayın yarılması ile ilgili hadisi, sahabenin bir çoğu rivayet etmiştir. Tabiunun ileri gelenleri de, ayın yarılması ile ilgili hadisi, bu sahabilerden rivayet etmiştir. Ayrıca ayın yarılması ile ilgili hadisi, bize ulaşıncaya kadar, bunlardan, pek çok kimse nakletmiştir. Ayın yarılması olayı, ayeti kerimeyle doğrulanmıştır.”

Münâvî (ö. 1031/1622) Irâkî’nin **“Elfiyetü’s-Siyer”** adlı kitabına yazdığı şerhte der ki: “Ayın yarılması ile ilgili hasen hadisler, tevatürdür. Tâc es-Sübkî ile bir çok alim, ayın yarılması ile ilgili hadisin **tevatür**e ulaştığını doğrulamıştır.”

Ebu’l-Fadl el-Irâkî (ö. 805/1402)’de **“Nazmu’s-Siyer”**de der ki: “

فصار فِرْقَتَيْنِ فرقة علت نزلت   وفرقة للطود منه

وذاك مَرَّتَيْنِ بالإجماع السماعي.   والنص والتواتر

“Ayın yarılması hususunda iki grup oluştu:

“Bir grup ifrata kaçtı. Diğer grup ise, tefrite kaçtı.”

İşte bu olay; icmâ’, nass ve semâî **tevatür**le iki defa[37] gerçekleşmiştir.”

Irâkî (ö. 805/1402)’nin öğrencisi Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447) **“Fethu’l-Bârî”** hocasının bu sözünü özetlemek suretiyle şöyle demektedir:

“Zannederim ki, Irâkî’nin **‘icmâ’** sözü; ayın, iki defa değil de (bir defa) yarılmasıyla ilgilidir. Çünkü ben, Hz. Peygamber (s.a.v) zamanında ayın yarılmasının (birden) çok olduğunu belirten hiçbir alimin bulunduğunu bilmiyorum.”

(Kastallânî) **“Mevâhib”**de konu ile ilgili olarak der ki: “Belki de **‘iki defa’** sözünü söyleyen Irâkî, bununla, (ayın) **‘iki parçaya’** (ayrılmasını) kast etmiş olabilir. İşte bu durum, hiç kimseyi, rivayetlerin arasını birleştirmeye yöneltememektedir.”

* * *

266- ﴿ قِصَّة نَبْعِ الْمَاءِ مِنْ أَصَابِعِهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴾

“Peygamber (s.a.v)’in, parmaklarından su akıtması kıssası”[38] **ile ilgili hadisler**

Şihâb (ö. 1069/1659) **“Şerhu’ş-Şifâ”**da Nevevî (ö. 676/1277)’nin **“Şerhu’l-Müslim”** adlı kitabından naklettiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v)’in, parmaklarından su akıtması ile ilgili hadisler, **mütevatir**dir.

Kurtubî (ö. 671/1273)’de konu ile ilgili olarak şöyle der: “Hz. Peygamber (s.a.v)’in, parmaklarından su akıtması kıssa, birkaç yerde büyük toplulukların huzurunda meydana gelmiş ve (bu nedenle de) pek çok yollardan gelmiştir. Bu kıssayı anlatan rivayetlerin toplamı, kesin bilgiyi ve manevi **tevatürü** ifade etmektedir.

Kadı İyâz (ö. 544/1149) ise **“Şifâ”**da der ki: “Hz. Peygamber (s.a.v)’in, parmaklarından su akıtması ve yemeği çoğaltması ile ilgili kıssayı; sika ve çok sayıdaki kimselerin, yine çok sayıdaki kimselerden, bunlarda çok sayıdaki kimselerden, bunlarda sahabilerden rivayet etmiştir. Bunlar, bu kıssanın; Hendek savaşı,[39] Buvât gazvesi,[40] Hudeybiye umresi,[41] Tebük gazvesi[42] gibi bir çok yerlerde ve Müslümanlar çevreler ile askerlerin operasyonları sırasında gerçekleştiğini haber vemişlerdir.

Sahabeden hiçbiri, bu kıssayı anlatan raviye ters bir harekette bulunmamış ve bu kıssa kendilerine anlatıldığında inkar yoluna gitmemişlerdir. Aksine bu kıssayı görenin söylediği gibi anlatmışlardır. Daha öncede belirttiğimiz üzere, bu çeşit olayların hepsi, Hz. Peygamber (s.a.v)’in mucizelerinden olduğu kesinlik kazanmaktadır.”

Bu konuda daha geniş bilgi için (Kastallânî'nin) **"Mevâhib"** adlı kitabı ile bunun şerhine bakabilirisiniz.

* * *

267- ﴿ تَكْثِيرِ الْقَلِيلِ بِبَرَكَتِهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴾

"Peygamber (s.a.v)'in bereketiyle az şeyin çoğalması"[43] ile ilgili hadisler

Übbî (ö. 827/1424) **"Şerhu'l-Müslim"**in 'Kitâbu's-Salât' (=Namaz Bölümü'n) de 'Namazı uyuyarak geçiren yada namaz kılmayı unutan kimse' ile ilgili hadisi açıklama sırasında anlattığına göre; Hz. Peygamber (s.a.v)'in bereketiyle az şeyin çoğalması ile ilgili hadisler, **mütevatir**dir.

268- ﴿ تَكْثِيرِ الطَّعَامِ بِبَرَكَتِهِ ﴾

"Peygamber (s.a.v)'in bereketiyle yiyeceğin çoğalması"[44] ile ilgili hadisler

Hz. Peygamber (s.a.v)'in bereketiyle yiyeceğin çoğalması ile ilgili hadisler, bir grup sahabiden[45] gelmiştir.

Hatta bazı alimler, Hz. Peygamber (s.a.v)'in bereketiyle yiyeceğin çoğalması ile ilgili hadislerin, **mütevatir** olduğunu söylemiştir.

Kadı İyâz (ö. 544/1149)'da, Hz. Peygamber (s.a.v)'in bereketiyle yiyeceğin çoğalması ile ilgili hadislerin, **mütevatir** olduğuna işaret etmiştir. Bir de, Hz. Peygamber (s.a.v)'den bu manada gelen meşhur rivayetlerin hepsinin kesinlikle bilindiğine işaret etmiştir. Bu konu ile ilgili delilleri getirdikten sonra da aynen şöyle der:

"Hz. Peygamber (s.a.v)'in bereketiyle yiyeceğin çoğalması, doğrudur. Bunu kapatacak bir şey de yoktur. İmamlarımızdan Ebu Bekr el-Bakıllânî, Üstad Ebu Bekr ibn Furek ve daha bir çokları, konu ile ilgili bazı şeyler söylemişlerdir. Bana göre, bu konuda söz söyleyen kimse şunu kast etmektedir:

Bu meşhur rivayetler, **haberi vahid** kategorisindedir. Fakat bu rivayetleri, haber verme ile rivayet etme açısından incelemenin ve bunu, başka bilgilerle değerlendirmenin önemsiz olduğu görülür. Ancak bu rivayetlerin geliş yollarını araştıran ve Hadis ile Siyer kitaplarında geçen rivayetleri inceleyen kimse, belirttiğimiz bu yöntem doğrultusunda bu meşhur kıssaların sıhhati hususunda şüpheye düşmeyecektir.”

Yine Kadı İyâz (ö. 544/1149), Hz. Peygamber (s.a.v)’in dua ve bereketiyle yiyeceğin çoğalması ile ilgili bahiste, bu konudaki hadisleri ve meseleleri getirdikten sonra şöyle der:

“Sahabeden 10 kadar kimse, bu bahiste geçen hadislerin manaları(nın doğruluğu) üzerinde görüş birliğine varmıştır. Tabiundan pek çok kimse, bunu, bu sahabilerden rivayet etmiştir. Ayrıca sonradan gelen sayılamayacak kadar pek çok kimse de, bunu, tabiundan nakletmiştir. Bu hadislerin çoğu, meşhur rivayetlerde ve sohbet toplantılarında geçmektedir. Dolayısıyla da toplantılarda gerçeğe aykırı bir şeyin anlatılması ve yadırganacak bir haber karşısında o mecliste bulunan kimsenin susması mümkün değildir.”

* * *

269- ﴿ كَلاَم الشَّجَرِ مَعَهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَطَوَاعِيَّتهَا لَهُ ﴾

“Ağacın, Hz. Peygamber (s.a.v) ile konuşması ve (ağacı kendisine çağırdığında, yerinden kalkarak yanına gelip onun bu emrine) itaat etmesi”[46] ile ilgili hadisler

Kadı İyâz (ö. 544/1149) **“Şifâ”**da, ‘Ağacın, Hz. Peygamber (s.a.v) ile Konuşması’ bahsinde, ağacın, Hz. Peygamber (s.a.v)’in peygamberliğine tanıklık etmesi ve davetinin doğruluğuna katılması ile ilgili hadisleri naklettikten sonra aynen şöyle der:

“İşte bu olay; Abdullah ibn Ömer, Büreyde, Câbir, Abdullah ibn Mes’ud, Ya’lâ b. Mürre, Üsâme b. Zeyd, Enes b. Mâlik, Hz. Ali, Abdullah

ibn Abbâs ve daha birçoklarından gelmiştir. Bunlar, ağacın konuşması veya bu manada gelen olay üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Bu olayı, bu sahabilerden, bunlardan kat kat daha fazla tabiun(dan kimseler) rivayet etmiştir. Böylece bu olay, meydana geldiği şekliyle yayılmıştır.”

Şihâb (ö. 1069/1659) **“Şerhu’ş-Şifâ”**da konu ile ilgili olarak şöyle der: “Bu olay, sahabe ile tabiundan pek çok kimseden nakledilmiştir. Böylece de (bu olay,) manevi mütevatire ulaşmıştır. Hiçbir akıllı kimsenin şüphe edemeyeceği güçlü bir dereceye gelmiştir.”

* * *

270- ﴿ قِلَّة أَكْلِهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَّهُ كَانَ إِذَا تغدى لَمْ يتعش وعكسه وَأَنَّهُ كَانَ رُبَّمَا طَوِىَ أَيَّاماً ﴾ ﴿ قِيَامه صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِاللَّيْلِ فِي رَمَضَانَ وَغَيْرِهِ ﴾

“Peygamber (s.a.v)'in az yemek yemesi; sabahleyin bir şeyler yediğinde akşemleyin bir şeyler yememesi, akşemleyin bir şeyler yediğinde ise sabahleyin bir şeyler yememesi ve nice günler aç kalması”

“Peygamber (s.a.v)'in, Ramazanda ve Ramazan dışında (kalan diğer zamanlarda) gaceleyin kalkıp Allah'a ibadet etmesi”[47] ile ilgili hadisler

Hz. Peygamber (s.a.v)’in az yemek yemesi ile ilgili husus, daha önce ‘Kitâbu’l-Et’ime’ (=Yiyecekler Bölümü’n)de[48] geçmişti. Bu hadis, (orada) Hz. Aişe’den gelmişti.

Aynî (ö. 855/1451) **“Umdetu’l-Kârî”**de konu ile ilgili olarak şöyle der: “Bu konuda şu yollardan da hadis gelmiştir:

1. Enes
2. Câbir b. Abdullah
3. Haccâc b. Amr
4. Huzeyfe
5. Zeyd b. Hâlid

6. Safvân b. Muattal
7. Abdullah ibn Abbâs
8. Abdullah ibn Ömer
9. Hz. Ali
10. Fadl ibnu'l-Abbâs
11. Muâviye ibnu'l-Hakem es-Sülemî
12. Ebu Eyyûb
13. Habbâb
14. Ümmü Seleme
15. Adı bilinmeyen bir sahabi

Daha sonra Aynî (ö. 855/1451), bunların rivayet ettikleri hadisleri nakletmiş ve bu hadislerin tahricini yapan kimseleri de belirtmiştir. Bu konuda daha geniş bilgi için Aynî'nin bu kitabına bakabilirsiniz.

* * *

271- ﴿ مُوَاظَبَته صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى عِبَادَةِ رَبِّهِ تَعَالَى ﴾

"Peygamber (s.a.v)'in, Yüce Rabbine ibadet etmeye devam etmesi"[49] ile ilgili hadisler

(Zürkânî) **"Şerhu'l-Mevâhib"**de 'Hz. Peygamber (s.a.v)'in İsimleri' ile ilgili yerde O'nun bir ismini de **"el-Âbid"** olduğu ile ilgili hadislerin **mütevatir** olduğunu şöyle anlatmaktadır:

"Hz. Peygamber (s.a.v), Rabbine (kavuşuncaya kadar her türlü şartlarda) ibadet etmeye devam etmiştir. Bununla ilgili hadisler, **mütevatir**dir."

* * *

272- ﴿ اَلْجَمَل اَلذِي شَكَى إِلَيْهِ مَالِكَهُ ﴾

“Peygamber (s.a.v)’e, kendi sahibini şikayet eden deve”[50]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi (sadece) İmam Ahmed yoluyla Enes’ten getirmiştir. Buna, başka hiç kimseyi eklememiştir.

(Derim ki:) Münzirî (ö. 656/1258) **“Terğîb”**de bu hadisi şu yoldan getirmiştir:

1. Enes[51]

Daha sonra Münzirî der ki: “Bu hadisi, İmam Ahmed ceyyid bir senedle rivayet etmiştir. Hadisin ravileri, sika ve meşhur kimselerdir. Bezzâr’da, bu hadisin bir benzerini nakletmiştir. Nesâî’de bu hadisi muhtasar bir şekilde rivayet etmiştir.”

İbn Hibbân (ö. 354/965)’da **“Sahîh”** adlı eserinde bu hadisin bir benzerini muhtasar bir şekilde şu yoldan rivayet etmiştir:

2. Ebu Hureyre”[52]

Bir başka olayda ise; devenin, sahibinden şikayet ettiği şu yoldan gelmiştir:

3. Ya’lâ b. Mürre es-Sakafî[53]

Bu hadisi ise; İmam Ahmed (ö. 241/855), Hâkim (ö. 405/1014) ve Beyhakî (ö. 458/1066) sahih bir senedle rivayet etmiştir.

Bu hadis, bir başka olayda ise şu yoldan gelmiştir:

4. Câbir

Bu hadisi ise; İmam Ahmed (ö. 241/855) zayıf bir senedle rivayet etmiştir. Fakat Beyhakî (ö. 458/1066)’de **“Delâil”**de bu hadisi ceyyid bir senedle rivayet etmiştir. Hadisin ravileri, sika kimselerdir. Ayrıca bu hadisi, Dârimî (ö. 255/868) ve Bezzâr (ö. 292/904)’da rivayet etmiştir.

Yine bu hadis, bir başka olayda ise şu yoldan gelmiştir:

5. İkrime yoluyla Abdullah ibn Abbâs’tan

Bu hadisi; Taberânî (ö. 360/970) zayıf bir senedle rivayet etmiştir.

İmam Ahmed (ö. 241/855)’de, bu olayı, uzunca bir hadiste Ya’lâ b. Mürre’den rivayet etmiştir.

Münzirî (ö. 656/1258)'de der ki: "Bu hadisin senedi, ceyyiddir."

Bu hadis, bir başka olayda ise şu yoldan gelmiştir:

6. Abdullah ibn Ca'fer[54]

Bu hadisi; İmam Ahmed ve İbn Şâhîn (ö. 385/995)'de **"Delâil"**de rivayet etmiştir.

Beğavî (ö. 516/1122) **"Mesâbih"**de der ki: "Bu, sahih bir hadistir."

Devamla da der ki: "Ebu Dâvud, bu hadisi, Musa b. İsmail'den, o da Mehdî b. Meymûn'dan , (o da Abdullah ibn Ca'fer'den) rivayet etmiştir."

Kadı İyâz (ö. 544/1149)'da **"Şifâ"**da Enes hadisini naklettikten sonra aynen şöyle der: "Ebu Hureyre'den rivayet edilen hadiste; Hz. Peygamber (s.a.v), bir bahçeye girmişti. Bir deve gelip Hz. Peygamber (s.a.v)'in önünde çöktü."

7. Sa'lebe b. Mâlik, Câbir b. Abdullah, Ya'lâ b. Mürre ile Abdullah ibn Ca'fer

"Bahçeye kim girerse, deve ona saldırıyor (ve hiç kimseyi) bahçeye sokmak istemiyordu. Hz. Peygamber (s.a.v) bahçeye girince, deveyi yanına çağırdı. Deve dudağını yere koyup Hz. Peygamber (s.a.v)'in önünde çöktü. Hz. Peygamber (s.a.v), devenin boynundan yularını çıkarıp şöyle buyurdu:

﴿ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ شَيْءٌ إِلاَّ يَعْلَمُ أَنِّي رَسُولُ اللّهِ إِلاَّ عَاصِيَ الْجِنِّ وَالإِنْسِ ﴾

"Yer ile gök arasında benim, Allah'ın Resulü olduğumu ve insan ile cinlerin asilerinden başka bilmeyen hiçbir varlık yoktur"

Bu hadisin bir benzeri de şu yoldan gelmiştir:

8. Abdullah ibn Ebi Evfâ

Deve konusunda gelen bir diğer haber de şöyledir: "Hz. Peygamber (s.a.v), onlara, devenin derdini sordu. Onlar da, deveyi kesmek istediklerini söylediler."

Başka bir rivayette ise: "Hz. Peygamber (s.a.v), onlara; 'deve, çok çalıştırılmaktan ve az yem verilmesinden şikayetçi' buyurdu."

Yine bir diğer rivayette ise: "Hz. Peygamber (s.a.v); 'deve, bana, sizin onu küçüklüğünden beri zor işlerde çalıştırdıklarından sonra şimdi de kesmek istediğinizi şikayet etti' buyurdu. Onlar da: - 'Evet' dediler." (Kadı İyâz'ın sözü burada bitmektedir.)

Suyûtî (ö. 911/1505) **“Tahrîcu Ehâdisi’ş-Şifâ”**da konu ile ilgili olarak şöyle der: “Enes Hadisini, İmam Ahmed ve Bezzâr sahih bir senedle rivayet etmiştir. Ebu Hureyre Hadisini ise, Bezzâr sahih bir senedle rivayet etmiştir. Sa’lebe b. Mâlik hadisini, Ebu Nuaym rivayet etmiştir. Câbir b. Abdullah Hadisini de; İmam Ahmed, Dârimî, Bezzâr ile Beyhakî rivayet etmiştir. Ya’lâ b. Mürre Hadisini de; İmam Ahmed, Hâkim ile Beyhakî sahih bir senedle rivayet etmiştir. Abdullah ibn Ca’fer Hadisini ise, Müslim ile Ebu Dâvud rivayet etmiştir. Abdullah ibn Ebi Evfâ Hadisini de, Ebu Nuaym ile Beyhakî rivayet etmiştir.”

* * *

273- ﴿ لاَ نُورِثُ مَا تَرَكْنَا صَدَقَةٌ ﴾

“Biz (peygamberler)e, hiç kimse mirasçı olamaz. (Mal cinsinden geri de) bıraktıklarımız, hep sadakadır”[55]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Hz. Ömer
2. Hz. Osman
3. Hz. Ali
4. Sa’d b. Ebi Vakkâs
5. Abbâs
6. Hz. Ebu Bekr es-Sıddîk
7. Abdurrahman b. Avf
8. Zübeyr ibnu’l-Avvâm
9. Ebu Hureyre
10. Hz. Aişe
11. Talha
12. Huzeyfe
13. Abdullah ibn Abbâs

Toplam, 13 kişi.

Bu hadisi, Cennetle müjdelenen 10 kişiden 8'i rivayet etmiştir. Dolayısıyla da bu hadis, ﴿ مَنْ كَذَبَ عَلَىَّ ﴾ **"Kim benim üzerime yalan söz söylerse…"** hadisi paralelindedir." (Suyûtî'nin sözü burada bitmektedir.)

(Derim ki:) ﴿ مَنْ كَذَبَ عَلَىَّ ﴾ **"Kim benim üzerime yalan söz söylerse…"** hadisi daha önce geçmişti. Bu hadisi, Cennetle müjdelenen 10 kişi rivayet etmişti. Ayrıca bu kişiler, bu hadisi de rivayet etmişlerdir.

Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447) **"Emâliyyul'l-Muhrace ala Muhtasarı İbni'l-Hâcib el-Aslî"**de konu ile ilgili olarak şöyle der:

"Bu hadis, sahih ve **mütevatir**dir."

* * *

274- ﴿تَزَوُّجه صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِخَدِيجَة بِنْتِ خُوَيْلِد - وَسَوْدَة - وَعَائِشَة - وَأُمِّ سَلَمَة - وَحَفْصَة - وَزَيْنَب بنْتِ خُزَيْمَة - وَزَيْنَب بِنْتِ جَحْش - وَأُمِّ حَبِيبَة - وَجُوَيْرِيَة بِنْتِ الْحَارِثِ - وَصَفِيَّة بِنْتِ حُيَيّ - وَمَيْمُونَة بِنْتِ الْحَارِثِ﴾

"Hz. Peygamber (s.a.v)'in; Hatice bint. Huveylid, Sevde, Aişe, Ümmü Seleme, Hafsa, Zeyneb bint. Huzeyme, Zeyneb bint. Cahş, Ümmü Habîbe, Cüveyriye bintil'l-Hâris, Sâfiyye bint. Huyey, Meymûne binti'l-Hâris ile evlenmesi"[56] **ile ilgili hadisler**

İbn Rüşd (ö. 520/1126) **"Câmiu'l-Mukaddimât"**da, Hz. Peygamber (s.a.v)'in hanımlarını bu sıraya göre belirttikten sonra bu konuda gelen hadislerin, **tevatür** yoluyla nakledildiğini aynen şöyle anlatmaktadır:

"Bunlar, Hz. Peygamber (s.a.v)'in hanımlarıdır. Bunlar hakkında herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Bunlarla ilgili bilgi, **tevatür** nakille gelmiştir. Bunlar; 11 kadındır. Bunların altısı, Kureyş kabilesindendir. Bunlar; 1. Hatice, 2. Sevde, 3. Aişe, 4. Hafsa, 5. Ümmü Seleme, 6. Ümmü Habîbe'dir. Dördü ise, diğer Arap kabilelerindendir. Bunlar ise; 7. Zeyneb bint. Huzeyme, 8. Zeyneb bint. Cahş, 9. Cüveyriye bintul'l-Hâris, 10.

Meymûne bintu’l-Hâris’dir. Biri de, İsrail oğullarındandır. O da, 11. Sâfiyye bint. Huyey’dir.

Hanımlarından ikisi, Hz. Peygamber (s.a.v)’in sağlığında ölmüştür. Bunlar da; 1. Hatice, 2. Zeyneb bint. Huzeyme’dir. Daha önce adı geçen diğer 9 hanımı ise, Hz. Peygamber (s.a.v)’den sonra ölmüştür.”

Doğruyu en iyi bilen Allah’tır.

* * *

---

[1] “Mucize” kelimesi, sözlükte; “acz” kökünden türetilmiş bir kelime olup ac.z bırakan, güçsüz kılan, karşı konulmaz harika olay anlamlarına gelmektedir. Terim olarak ise; peygamberin elinde, peygamberlik davasında doğruluğunu ispat için Allah tarafından tabiat kanunlarına aykırı olarak yaratılan harikulade olay olup başkaları tarafından bir benzeri getirilemez.

Mucize; bütün yaratıkların, melek, cin ve insanların güçlerini aşmakta olup peygamberliği tasdik ve doğrulama mahiyetindedir.

Mucizenin meydana gelmesi, aklen imkansız değildir. Aslında her an insanın çevresinde meydana gelen olaylar ve hayatın kendisi, mucizeler kümesidir.

İki şey arasında sabit, değişmez bir nispet olarak kabul edilen tabiat kanunu bir tecrübe sonucu keşfedilir ve hüküm olarak ifade edilir. Bu hüküm, mutlak zaruri değildir. Çünkü aynı sebepler, daima aynı sonuçları vermez.

Mucizenin temelinde üç temel unsur vardır:

1. Kafirlerin yada müşriklerin istekte bulunması.
2. Bu kimselere karşı meydan okumanın olması
3. Müminlerin imanın artması

Bazen kafirler, peygamberden mucize getirmesini isterler. Peygamber de, onlara karşı meydan okuma mahiyetinde Allah’ın izniyle mucize getirir. Örneğin, Semud kavmi, Hz. Salih (a.s)’dan; kayanın içinden dişi bir deve getirmesini istemişlerdi. Hz. Salih (a.s)’da, peygamberliğinin bir kanıtı olma mahiyetinde, onların bu isteğini yerine getirmişti. Yine Mekkeli müşrikler de, Mekkî surelerin tam 25 yerinde açıkça Hz. Peygamber (s.a.v)’den mucize getirmesini istemişlerdi. Kur’an’ın, bu tür karşı çıkışlara karşı cevabı, susturcu ve geçersizleştirici idi.

Bazen de kafirler, peygamberden mucize istemeseler bile, peygamber, peygamberliğinin bir kanıtı olarak onlara mucize yada mucizeler göstermişti. Örneğin, Hz. Musa (a.s)’ın, elini koynuna koymasıyla elinin beyazlaşması, asanın büyük bir yılana dönüşmesi ve diğer 9 mucizesi gibi.

Bazen de Rabbanî yardım ve desteklemeyle müminlerin imanının artması ve Hz. Peygamber (s.a.v)’in, peygamberliğini kanıtlama mahiyetinde bir çok mucize meydana getirmiştir. Bu tür mucizeler, hadislerde geçmektedir. Bu tür rivayetler, lafzi mütevatir olmayıp manevi mütevatirdir. İnakrı küfrü gerektirmez. Zaten bu tür mucizeler, inanç esasları içerisinde yer almamaktadır.

[2] Hz. Peygamber (s.a.v), Allah’tan vahiy alma ve bunu insanlara tebliğ etme görevi olduğu için Allah katında katında büyük bir makama ve yere sahip olduğu için Allah, onun, insanlar hakkında lehte ve aleyhte yaptığı duayı kabul etmekteydi.

Hz. Peygamber (s.a.v) bir şefkat ve rahmet peygamberi olması hasebiyle zalim, fasık, günahkar veya mazlum bütün ümmetine karşı şefkat duymaktaydı. Mekke'de iken Kabe'de namaz kılarken secdeye gittiğinde üzerine deve işkembesi konulmuş, Taif'e gittiğinde taşlanmış, Mekkeli müşrikler tarafından her türlü işkence ve eziyete maruz kalmasına rağmen onların aleyhine dua etmemişti. Çünkü onlara dua ettiği takdirde duasının kabul edilerek aleyhlerine tecelli edileceğini bilmekteydi. Bu nedenle de onlara beddua etmekten her zaman kaçınmıştı.

Bir-i Maûne ve Ric'i vakasında Hz. Peygamber (s.a.v)'e ihanet edilip sahabelerinin şehid edilmesi sebebiyle Hz. Peygamber (s.a.v), bu olayı gerçekleştiren kimseler hakkında bir ay boyunca sabah namazı beddua etmişti. Bu bedduanın sonucunda, olaya karışanlar çeşitli şekillerde ölmüştü.

Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v) Enes'in mal ve çocuklarının çok olması için, Abdurrahman b. Avf'ın bereketli olması için, Abdullah ibn Abbâs'ın dinde anlayışlı olması ve tevili öğrenmesi için ve daha bir çok kimse için lehte dua etmişti. Bu dualar, zamanla gerçekleşmişti.

[3] Gayp: Duyu organlarıyla algılanamayan ve insanın deney ve gözlemlerine konu olmayan hususlardır. Bunlar ise; Allah, melekler, cinler, öldükten sonra dirilme, Cennet-Cehennem peygamberlerin ve kitapların gönderilişi gibi. Bu tür hususlar, fiziksel dünyada ancak Hz. Peygamber (s.a.v) ile ilahi kitap Kur'an'ın bildiğine güvenilerek inanılır.

Ayrıca gelecek de, bizim için bir gayp durumundadır. Gelecekte nelerin olacağını ancak Allah bilir. Zaten gaybın anahtarıda, Allah'tadır. Yalnız Allah, Cin: 72/26-27'de geçtiği üzere gaybı dilediği peygambere de bildirmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v), Allah'tan kendisine gelen vahyi insanlara bildirmesinin yanı sıra birde Kur'an vahyi dışında kendisine "vahyi gayri metluv" denilen bir vahiy çeşidi daha gelmekteydi. İşte Hz. Peygamber (s.a.v), bu vahiy çeşidi ile insanlara gelecekte olacak bazı olayları haber vermiştir. Örneğin, İran'ın ve Mısır'ın müslümanlar tarafından fethedilmesi, ümmetinin kendi içerisinde birbirlerini yok etmeye çalışmaları, Müslümanların zenginleşmesi, kıyametin küçük ve büyük alametleri, Hz. Fatıma'nın kısa bir zaman içinde kendisine kavuşması gibi.

[4] Buhârî, İlim 25; Müslim, Küsuf 11 (905)

[5] Hz. Peygamber (s.a.v)'in fiziksel yapısı, her görene onun, Allah'ın Resulü olduğuna ilişkin fikir veriyordu. Hatta Hz. Peygamber (s.a.v) ile karşılaşan kişi, güzellik açısından eşi bulunmayan biriyle karşılaştığını anlardı. Bu, öyle bir görüntüydü ki, ilk bakışta insana güven verirdi. Onu görenler, bu gerçeği itirafta görüş birliği içindeydiler.

Hz. Peygamber (s.a.v) orta boylu, nuranî yüzlü, başı iri, kirpikleri uzun ve siyah, ağzı geniş, dişleri beyaz ve seyrekti.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Müslim, Fezâil 80 (2329), 83 (2331), 92 (2337), 109 (2344); Ebu Dâvud, Tereccül 9 (6); Tirmizî, Menâkib 16 (3639), 19 (3642); Müsned: 3/107, 200

[6] Yani Hz. Ömer

[7] Yani Hz. Ebu Bekr

[8] Buhârî, Menakib 23; Müslim, Fezail 82, 113 (2347); Muvatta, Sıfatu'n-Nebi 1

[9] Cesaret; kişinin, korku ve çekingenlik halinden uzak olarak değerli bir işe girme halini ifade eder. Cesaret sahibi kimse, tehlikeye ve riske girmekten korkmaz. Kişide, cesaretin oluşması, kişiyi; yürekli, atılgan ve yiğit bir hale getirir. Cesareti olmayan kimse; çekingen, korkak ve kendine güveni olmaz. Cesaretli olmak, her babayiğidin harcı değildir. Herkes cesaretli olmayabilir. Cesaretli olan kişi; hem kendisine güven duyar ve hem de sıkıntılara karşı göğüs germesini iyi bilir.

Hz. Peygamber (s.a.v)'in cesur oluşu; herkes tarafından bilinen bir husustur. Doğmadan önce babasını, altı yaşında iken annesini, sekiz yaşında iken dedesini yitirmesine rağmen o, hiçbir zaman yılgınlık göstermemiştir. Sıkıntılara ve musibetlere karşı göğüs germesini bilmiştir. Peygamberliğini ilan ettiğin de, insanların çoğu, ona düşman kesilmiş; onun delirdiğini,

cinlendiğini, sihirbaz olduğunu ileri sürmekten geri durmamışlardır. Fakat o, Allah'a olan imanı sayesinde bütün bu iftiralara ve yalanlara karşı mücadelesini sürdürmüştür. Mekke'de geçirdiği on üç yıl boyunca, hep iftira ve karalamalara maruz kalmıştır. Yine de o, cesur olmayı hep sürdürmüş ve davasından hiç taviz vermemiştir.

Medine'de ise; münafıklara, Yahudilere diğer karşı gelenlere hep cesaretle hareket etmiş, bir çok savaşta geriye kaçmamış, yerini terk etmemiş, ölümle burun buruna kaldığı zamanlarda bile arkasına dönüp geriye kaçmamış, sahabilerini terk etmemiş, düşmanla karşılaşmaktan hiç çekinmemiştir.

Huneyn savaşı sırasında İslam ordusu pusuya düşürüldüğünde, müslümanların çoğu, çil yavruları gibi Allah Resulunü yalnız bırakıp kaçtıklarında Resulullah (s.a.v), yerini terk etmemiştir. Çünkü kaçmak, Hz. Peygamber (s.a.v)'e yakışır bir tavır değildi. O, imanın tadını, şehadetin kokusunu, cihadın özünü, özellikle de peygamberlik misyonunun gerektirdiklerini çok iyi biliyordu.

[10] Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber (s.a.v)'i, "üstün yaratılışlı" ve "en güzel örnek" olarak nitelemiştir. Onun üstün yaratılışına, fizyolojik özellikleri dahil olduğu gibi fizyonomik özellikleri de girer. Dolayısıyla da Hz. Peygamber (s.a.v), gerek dış görünüşü ve gerekse de iç alemi ve ahlakıyla en üst düzeydedir. Üstün yaratılışı, İslam'ın şahsında getirdiği üstün ahlak ilkeleriyle birleşince, benzersiz kişiliğini oluşturmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.v), insan olarak, son derece yumuşak huylu, ağırbaşlı, ciddi ve vakur idi. Şefkat, merhamet ve yumuşak kalplilikte eşsizdi. Çevresini oluşturanlara karşı güleryüzlü davranırdı. Ayırım yapmaksızın bütün akrabalarına ve bütün sahabilerine karşı gayet nazik davranırdı.

Hz. Peygamber (s.a.v), bu güzel insani özelliklerinden dolayı peygamberlik görevini başarıyla sürdürmüş ve çevresindeki insanların çoğalmasını sağlamıştır. Hatta o sırada var olan zenginler ve köleler arasında oluşmuş sosyal tabakyla mücadele ederek müminlerin eşit ve kardeş olduklarını belirtmekle, onlar arasında seçkin olmayan ve sınıfsız bir toplum oluşturmaya çalışmıştır.

Hz. Peygamber (s.a.v), eğer sahabilerine karşı sert ve kaba davranmış olsaydı, elbette etrafında hiç kimse kalmazdı. Bunun aksine o, insanlara karşı şefkatli, merhametli ve yumuşak davranmıştır.

Kendisine karşı yapılan bütün eziyetlere, zulüm ve işkencelere karşı eşsiz bir sabır ve tahammül gücü göstermesinin yanında bu kötü davranışları yapanlara karşı kin tutmayıp affı yeğlemesi, onun ayrı bir insani özelliğidir.

[11] "Ahmer" (=kırmızılılar) ile kast edilen, Arap olmayanlardır. "Esved" (=siyahlar) ile kast edilen de, Araplardır. Yalnız "Ahmer" ile insanlar, "Esved" ile de cinlerin kastedilmiş olabileceği de ileri sürülmüştür. Aslında her iki manada doğrudur. Çünkü Tirmizî'de geçen bir rivayette; "Ben bütün mahlukata gönderildim" (Tirmizî, Siyer 5) ifadesi geçmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v), sadece Araplara değil bütün insanlığa peygamber olarak gönderilmiştir. Bugün dünyanın dört bir yanında müslüman bulunuyorsa, bunun nedeni; Hz. Peygamber (s.a.v)'in risaletinin evrensel oluşunu göstermektedir.

Kıyamet günü ümmeti en çok olan peygamberin, kendisi olması da, ona, inanan ve risaletini kabul edenin sadece Araplar değil bütün insanların olmasıdır.

Hz. Peygamber (s.a.v)'i risaletini belli bir toplulukla kısıtlamak, yüce Allah'ın indirmiş olduğu Kur'an-ı Kerim'i de kısıtlamak demektir. Halbuki Allah, Kur'an-ı, bir hidayet rehberi olarak göndermiş, onunla hidayete eren kim olursa olsun müslüman olur.

[12] Enbiyâ: 21/107

[13] Bütün İslam alimleri, Hz. Peygamber (s.a.v)'in risaletinin evrensel oluşu ve bütün insanlara peygamber olarak gönderilmesi hususunda icma etmiştir.

[14] Buhârî, Teyemmüm 3, Salât 56, Humus 8; Müslim, Mesâcid 3 (521); Nesâî, Gusl 26; Dârimî, Salât 111

[15] Yüce Allah, Kur'an'da; Hz. Muhammed (s.a.v)'in, peygamberlerin sonuncusu (Ahzâ b: 33/40) olduğunu belirtmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v)'de bir çok hadiste, peygamberlerin sonuncusu olduğunu ve kendisinden sonra bir peygamberin daha gelmeyeceğini bildirmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v) daha hayattayken Müsellemetü'l-Kezzâb, daha sonra başka yalancı peygamberler ve günümüzde ise İran'da "Bahailik"in kurucusu Mirza Ali Muhammed (ö. 1850), Hindistan'da "Kadıyanilik"in kurucusu Mirza Gulam Ahmed, Amerika'da Moon, Türkiye'de ise İskender el-Ekber sahte peygamberliğini ilan etmişlerdir.

İskender el-Ekber, ilk önce kendisini "Mehdi" ardından da peygamberliğini ilan edip "Risâlet Nurları" adında bir de kitap indirildiğini iddia etmiştir. Kitabın kapağında yüce Allah'ın adı bulunması gerekirken "İskender el-Ekber'e aittir" ifadesi yer almaktadır. Baştan sona saçma sapan cümleler ve hezeyanlarla dolu olan bu kitapçık; "eğer insanlar sadık peygamberlerine tabi olmazlarsa, onları arkalarına takacak sahte peygamberlerin çıkacağı" gerçeğini açık-seçik ortaya koymaktadır. Eğer insanlar içerisinde şüphe bulunmayan Allah'ın vahyi Kur'an'a sarılmazlarsa, bu ümmetin içinden çıkıp kendi elleriyle yazdıkları sahte peygamberlerin kitaplarına uyar hale gelebilirler.

[16] Buhârî, Menâkib 18, Tefsir sure-i İsrâ 5; Müslim, İman 327, Fezâil 22; Ebu Dâvud, Fiten 1; Tirmizî, Menâkib 8, Fiten 43, Kıyâmet 10; İbn Mâce, İkame 25; Dârimî, Mukaddime 3, 8; Müsned: 2/398, 412, 436, 3/79, 248, 4/81, 84, 127, 128, 5/278,

[17] Ahzâ b: 33/40

[18] Bu ifade; Hz. Peygamber (s.a.v)'in, diğer peygamberlere üstün kılındığını göstermektedir. Hz. Peygamber (s.a.v)'in, diğer peygamberlere üstün kılınması hususunda 60 kadar haslet çıkartılmıştır. Hadisler de, bu konu ile ilgili gelen bu çeşit rakamlar, kesin bir miktara değil de, öğrenmeyi kolaylaştırmak için parça parça tebliğe delalet etmektedirç

[19] Yüce Allah'ın bir lütfu ilahisi olarak; Hz. Peygamber (s.a.v)'e, bir aylık yürüme mesafesi uzakta bulunan düşmanlarının içine korku atılıp böylece düşman saldırılarının, sırf bu korku sebebiyle önlendiği ifad edilir.

[20] Müslümanlar, yeryüzünün her tarafında secde yapabilir, namaz kılabilir. Önceki ümmetler, dünyanın her yerinde ibadet yapamıyorlardı. Sadece özel yerlerde ibadet edebiliyorlardı.

[21] Önceki peygamberlerden bazısına, cihad etme ve ganimet alma izni verilmemişti. Bazısına da cihad etme izni verilmiş, fakat savaşta aldıkları ganimetleri kullanma izni yoktu.

[22] Burada kast edilen şefaat, büyük şefattır.

[23] Diğer peygamberler, kendi kavimlerine yada bir kavme gönderildikleri halde, Hz. Peygamber (s.a.v) bütün insanlığa peygamber olarak gönderilmiştir.

[24] "İsrâ" kelime olarak; geceleyin yürüme, gece yürüyüşü anlamına gelmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v), bir gece Kabe'nin avlusunda Hatîm kısmında yada Hıcr'da uyku ile uyanıklık arasında iken Cebrail gelip onun göğsünü yarıp kalbini imanla ve hikmetle dolu altından bir kap içerisinde zemzemle yıkadıktan sonra Burak denilen bir hayvanı getirip Hz. Peygamber (s.a.v)'i ona bindirip Mescid-i Haram'dan Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya götürür. İşte geceleyin yapılan bu yürüyüşe, "İsrâ" denilir.

İsrâ olayı, Kur'an'ın İsrâ: 17/1 ayetinde de geçmektedir. İsrâ olayı, hicretten 1 yada 1.5 yıl önce meydana gelmiştir.

Mescid-i Aksa'dan Allah ile görüşmesine kadar geçen olaya ise, "Mirac" denilmektedir.

[25] Burak; merkepten büyük, katırdan küçük beyaz bir hayvandır. Resulullah (s.a.v), mi'rac gecesi bununla yolculuk yapmıştır.

[26] Yüce Allah, Kur'an'ın; Bakara: 2/29, İsrâ: 17/44, Mü'minûn: 23/86, Fussilet: 41/12, Talâk: 65/12, Mülk: 67/3, Nûh: 71/15 ayetlerinde göğün yedi kat olduğundan bahsetmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v), Mirac yolculuğu sırasında göğün birinci katında Hz. Adem, ikinci katında Hz. İsa ile Hz. Hz. Yahya, üçüncü katında Hz. Yûsuf, dördüncü katında Hz. İdrîs, beşinci katında Hz. Hârun, altıncı katında Hz. Mûsa, yedinci katında Hz. İbrahim'le görüşüp onlara selam vermiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v), göğün her katında karşılaştığı peygamberin bedeniyle değil de, ruhuyla konuşmuştu. Çünkü bedenler, toprak altındadır. Ruhlar, bedenlerden ayrı yaşamaktadırlar. Bu durum, ikinci surun üfürülmesine kadar devam eder. İkinci sur üfürüldükten sonra ruhlar rekrar bedenlerine girip mahşer yerine doğru gider.

İslam alimleri, bedenden ayrılan ruhların nerede oldukları konusunda çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunları kısaca derecelerine göre şöyle sıralayabiliriz:

1. Peygamberlerin ruhları. Bunlar, bedenden çıktıktan sonra misk ve kâfura benzer bir şekilde Cennete gider ve orada kendileri için hazırlanmış olan nimetlerle nimetlenirler. Yalnız peygamberlerin ruhlarının dereceleri birbirinden farklıdır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v), Mirac'ta peygamberlerin her birini ayrı bir makam (=sema)da rastlamıştı.

2. Allah yolunda şehit olmuş olanların ruhları. Bunlar, Cennette yeşil kuşların kursaklarında Cennet nimetlerini yer ve rızıklanırlar.

3. Müminlerin itaatkar olanların ruhları. Bunlar da, Cennette olup sadece makamlarına bakarak nimetlenirler.

4. Müminlerden asi olanların ruhları. Bunlar, sema ve yer arasındadırlar.

5. Kafirlerin ruhları. Bunlar ise, yedi kat yerin altındaki "siccîn"de siyah kuşların ağzında veya kursaklarında azabb olunmaktadırlar.

Ruhun mahiyeti konusunda Allah ve Resulünden detaylı bir bilgi gelmemiştir. Bizim ruh hakkında bildiklerimiz ise; onun cisme girdiği, ona canlılık verdiği, ruh sayesinde cisimde idrakin, tefekkürün, ilmin, irade ve ihtiyarın, sevgi ve nefretin ortaya çıkmasıdır ki, bu özellikler onu cisimden ayırır. Bu sebeple de ölüm, insan için yok olmak değil, ruhun göç etmesidir.

[27] Hz. Peygamber (s.a.v), Mirac dönüşünde semanın altıncı katında Hz. Musa (a.s)'a uğrayıp ona, yüce Allah'ın, kendi ümmetine hergün elli vakit namaz kılmayı farz kıldığını haber verdi. Hz. Musa (a.s), Hz. Peygamber (s.a.v)'e, Rabbine geri dönmesini ve bunu ümmetinden hafifletmesi gerektiğini belirtti. Çünkü yüce Allah, İsrailoğullarına iki vakit namazı farz kıldığı halde onlar bunu yapmamışlardı. Üstelik Hz. Musa (a.s), onlara en şiddetli muameleyi uyguladığı halde yine başarılı olamamıştı. İşte Hz. Musa (a.s), bu gerçeği gördüğünden ötürü Hz. Peygamber (s.a.v)'i, yüce Allah'a geri göndermeye çalıştı.

Hz. Peygamber (s.a.v), namazı, beş vakite ininceye kadar Hz. Musa (a.s) ile Rabbi arasında gidip gelmeye devam etti. Fakat bundan sonra gitmeye razı olmadı. Böylece Hz. Peygamber (s.a.v)'in ümmetine "beş vakit namaz" farz kılındı.

Daha önce müslümanlar, sabah-akşam olmak üzere günde iki defa namaz kılıyorlardı. Hicretten 1 yada 1.5 yıl önce meydana gelen İsrâ gecesinde beş vakit namaz müslümanlara farz kılınmış oldu.

Kur'an'da, namazın, müminler üzerine düzenli ve belirli vakitlerde yazılı kesin bir farz olduğu belirtilmektedir (Nisâ: 4/103). Yine bu vakitler, Kur'an'ın, İsrâ: 17/78, Hûd: 11/114, Tâhâ: 20/130, Rûm: 30/17-18 gibi ayetlerinde öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah olmak üzere beş vakit olarak tayin edilmiştir. Özel sınırlarıyla sınırlanması ve nasıl kılınacakları da, Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından açıklanmış ve o zamandan beri yapılagelerek de müslümanlar arasında yapılması zorunlu görevlerden biri olarak korunmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.v) ile Hz. Musa (a.s) arasında geçen bu görüşme ile ilgili rivayetler için b.k.z: Buhârî; Bed'ü'l-Halk 6, Enbiyâ 22, 43, Menâkibu'l-Ensâr 42; Müslim, İman 264 (164); Tirmizî, Tefsiru sure-i İnşirâh (3343); Nesâî, Salât 1

[28] Hz. Peygamber (s.a.v)’in göğsünün yarılması olayı, üç defa meydana gelmiştir. Fakat Hz. Peygamber (s.a.v)’in, İsrâ gecesi göğsünün yarılması olayı, çeşitli rivayetlerle desteklenmektedir.

Hemen belirtelim ki, Hz. Peygamber (s.a.v), çocuk iken süt annesi Halime’nin yanında meydana gelen göğsün yarılması olayı ile bu yarılma olayı, aynı değildir. Çocukken göğsünün yarılması olayında bir kan pıhtısının çıkarılıp bunun, şeytanın Hz. Peygamber (s.a.v)’deki nasibi dendiği rivayette geçmektedir. Bu ameliyat sayesinde Hz. Peygamber (s.a.v)’in, şeytandan korunmuş olarak en mükemmel ahval üzere çocukluğunu geçirdiği söylenmiştir.

İkinci göğüs yarılma olayı ise; Hıra mağarasında peygamberliğin geldiği sırada geçirerek vahyi, temizlik halinin en mükemmeline sahip sağlam bir kalple karşılaması sağlanmıştır.

Üçüncü göğüs yarılma olayı ise; İsrâ gecesinde meydana gelmiştir. Böylece Mirac sırasında yapacağı münacat ve ilahi görüşmeye hazırlık sağlanmıştır.

Hz. Peygamber (s.a.v)’in İsrâ gecesi göğsü yarılıp kalbi çıkartılmış, içerisi iman ve hikmetle dolu altından bir kap içerisinde imanla doldurulup tekrar yerine konmuştur.

[29] Buhârî, Bed’ü’l-Halk 6, Enbiyâ 22, 43, Menâkibu’l-Ensâr 42; Müslim, İmân 264 (164); Tirmizî, Tefsiru sure-i İnşirâh (3343); Nesâî, Salât 1

[30] Buhârî, Salât 1; Müslim, İmân 263 (163)

[31] Müslim, İmân 259 (162)

[32] Keşf, Tasavvuf’ta; akıl ve duyularla ulaşılamıyan bazı bilgileri kalb gözüyle görmeyi, sezgi aracılığıyla kavramayı ifade eder. Mükaşafe, müşahade ve ilham da, aynı anlamı belirtir. Keşf yoluyla ulaşılan bilgiye; marifet, irfan, ilm-i mükaşafe, ilm-i batın, ilm-i ledünni, ilm-i Vehbi, mevhibe-i ilahiye, eltaf-ı rabbaniye gibi adlar verilir.

[33] İsrâ (=gece yürüyüşü) ifadesiyle; yüce Allah’ın, Hz. Peygamber (s.a.v)’e Mekke’deki Mescid-i Haram’dan Mescid-i Aksa’ya kadar lutfettiği yolculuk kast edilir.

Mirac ifadesiyle ise; bu yolculuğun ardından Hz. Peygamber (s.a.v)’in gökleri aşıp Sidretü’l-Münteha sınırına kadar ve daha ötesine ulaşan yolculuk anlamında kullanılır.

İsrâ olayı, Mekke’den Kudüs’e kadar olan kısmı, İsrâ: 17/1 ayetiyle açıkça ifade edildiği için bu safhayı inkar eden kimse kafir olur.

Mirac ile ilgili meseleler, hernekadar Necm: 53/1-17 ayetlerinde temas edilmişse de konu daha çok hadislerle açığa kavuşturulmuştur.

İsrâ olayı, hicretten 1 yada 1.5 yıl önce meydana gelmiştir. Bu olayın tamamı, bir gece içerisinde gerçekleşmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v)’in semaya çıkmadan önce Mescid-i Aksa’ya götürülmesindeki bir hikmet ise; risaletin gerçek olduğunu Mekke’li müşriklere ispatlamaktır. Çünkü Mirac’a, Mekke’den gitmiş olsaydı, risaleti inkar eden müşriklere bu olayı açıklama zorlaşacaktı. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v), Mescid-i Aksa’ya geceleyin götürüldüğünü söyleyince, ona, Mescid-i Aksa ile ilgili bilgiler vermesini istediler. Çünkü onlar, Mescid-i Aksa’yı gördükleri için anlatacağı şeyleri ve Hz. Peygamber (s.a.v)’in daha önce orayı görmediğini biliyorlardı. Hz. Peygamber (s.a.v), yolculuk sırasında başından geçenleri anlatınca, bir gece de yaptığı yolculuk doğrulanmış oldu. Hal böyle olunca, Hz. Peygamber (s.a.v)’in risaleti gerçekleşmesiyle meydan okunmuş oldu.

[34] Mescid-i Nebevi’de cemaatın artmasıyla arkada kalanlar, Hz. Peygamber (s.a.v)’in konuşmalarını yeterince işitemezler. Bunun üzerine hutbelerin yüksekçe bir yerden verilmesi zaruret haline gelir ve bir minber inşa edilir. Hz. Peygamber (s.a.v) minberin inşasından sonra, daha önce hutbe sırasında dayandığı hurma kütüğünü terk ederek minberin üzerinde hutbe vermeye başlar. Kütük, bu ayrılığın etkisiyle inler ve deve gibi ses çıkarır. Hatta çocuk gibi bağırdığı bile ifade edilir. Bu olay, mescitte çok sayıda kimsenin huzurunda meydana geldiği için bir çok sahabi tarafından rivayet edilmiştir.

Bu minber, hicretin 8. yada 9. yılında yapılmıştır. İslam’da yapılan ilk minber, budur.

[35] Rivayetlere göre; müşrikler, Hz. Peygamber (s.a.v)'den bir mucize istemişler, Hz. Peygamber (s.a.v)'de onlara ayın yarılması mucizesini göstermiştir.

Bu yarılma esnasında ay, şimşek çakar gibi hızla iki defa ayrılıp kapanmıştır. Bu sırada Ebu Kubeys dağı, ikiye ayrılan ayın arasından görülmüştür.

Buhârî, bu olayın, Hz. Ömer'in müslüman olması ile Habeşistan'a hicret etme arasında meydana geldiğini belirtir.

Alûsî'de, bu olayın, hicretten 5 yıl önce Habeşistan'a yapılan ikinci hicretten sonra müslümanların maruz kaldığı vadi ablukası sırasında meydana geldiğini kesin bir dille ifade eder.

Bir çok alim, bu konuda gelen hadislerin yanı sıra Kamer: 54/1'de geçen "ay yarıldı" ifadesini de ve ayrıca Kamer: 54/1-9 ayetlerini bir bütün olarak şeklinde alarak 9. ayette geçen Nuh'un yalanlanması gibi Hz. Peygamber (s.a.v)'in de bu mucizeyle müşrikler tarafından yalanlandığını görüşlerine delil olarak getirmişlerdir.

Bazı alimler de, ayette geçen "yarıldı" kelimesini, "yarılacak" şeklinde yorumlayarak ayın, Kıyametin kopması sırasında yarılacağını belirtmişlerdir.

[36] Buhârî, Menâkib 27, Menâkibu'l-Ensar 36, Tefsiru sure-i Kamer 36; Müslim, Münâfikûn 44 (2800); Tirmizî, Tefsiru sure-i Kamer1 (3281, 3283)

[37] Enes ile Abdullah ibn Mes'ud'dan gelen rivayette; Hz. Peygamber (s.a.v) zamanında ayın iki defa yarıldığına dair "merreteyn" (=iki defa) ifadesi geçmektedir. (B.k.z: Hâkim, Müstedrek, 2/471; Alûsî, Tefsirü'l-Meânî, 27/75)

Hafız Ebu'l-Fadl el-Irâkî, bu rivayetlerde geçen lafzi ifadeye dayanarak yarılmanın iki defa meydana geldiği hususunda icma, nass ve semaî tevatürün olduğunu ileri sürmüştür.

Halbuki "merreteyn" lafzından; bazı kere fiiller ve bazı kere de eşyanın kendisi kast edilir. Burada ayın iki defa yarıldığını değil de, "şıkkayn" (=iki yarım) yada "fırkateyn" (=iki parça) şeklinde yarıldığı anlamında kullanılmıştır. Bunu bilmeyenler, yarılmayı, ik ayrı zamanda iki defa gerçekleştiğini zannetmişlerdir.

Bununla birlikte "merreteyn" ifadesinin; görmekle alakalı olması da uygundur. Buna göre anlam, ikiye yarılma olmayıp iki kere bakıp şüphesiz olarak ayın yarılmasını görme demektir.

[38] Hz. Peygamber (s.a.v)'in parmaklarından su akıtması ile ilgili bir çok rivayet vardır. Hz. Peygamber (s.a.v)'in parmaklarından su akıttığına dair olayı, içlerinde; Enes, Câbir, Abdullah ibn Mes'ud'un da bulunduğu bir grup sahabi rivayet etmiştir.

[39] Hendek savaşı, h.6/m.627'de, Kureşliler ile Müslümanlar arasında Medine önlerinde yapılmıştır.

[40] Buvat gazvesi, h.2/m.623'de Hz. Peygamber (s.a.v), 200 kadar sahabiyle bir Kureyş kervanının önünü kesmek için yapılmıştı.

[41] Hz. Peygamber (s.a.v), h. 6/m.628'de umre niyetiyle Medine'den, Ensar'dan ve Muhacir'den 1400'ü aşan bir kalabalıkla Mekke'ye doğru ilerledi. Fakat bazı Mekke'li müşrikler, bu ilerlemenin önüne geçip umrenin bir yıl sonra yapılması teklifinde bulunmuştu. Hz. Peygamber (s.a.v)'de, bu teklifi kabul etmişti. Olay, bu yolculuk sırasında meydana gelmişti.

[42] Tebük gazvesi, h.9 yılın Recep ayı içerisinde Rumların liderliğinde Hıristiyan-Arap kabilelerinden oluşmuş bir topluluğa karşı Hz. Peygamber (s.a.v), sahabileriyle birlikte Tebük denilen yere vardığında bu ordunun dağılmış olduğunu öğrenmiş, savaş olmadan Medine'ye dönmüştü. Olay ise, bu sefer sırasında meydana gelmişti.

[43] Hz. Peygamber (s.a.v)'in bereketiyle az şeyin çoğalması ile ilgili olaylar, çeşitli zamanlarda ve değişik yerlerde meydana gelmiştir.

Bu olayı gören sahabiler, rivayet etmek suretiyle olaya tanıklık ettiklerini göstermektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v), bazen az miktardaki bir suya dokunmak suretiyle suyun çoğalmasını sağlamış, sahabiler de bu sudan, hem içmişler ve hem de abdest almışlar, bazen de az

miktardaki yemeğe dokunmak yada dua etmek suretiyle yemek çoğalmış ve herkes karnı doyuncaya kadar o yemekten yemişler. Örneğin, Hendek savaşı sırasında 1000 kişiyi, bir küçük ölçek arpa ve bir keçi yavrusuyla doyurmuş, bir sefer sırasında aç kalan Müslümanlar yanlarından bir avuç dolusu kadar hurmayı getirip bir serginin üzerine koymuşlar, herkes kaplarını getirip doldurmasına rağmen sergi üzerindeki hurmadan hiç azalma olmamıştır. Bu tür olayların meydana geldiği sırada Hz. Peygamber (s.a.v)'in yanında pek çok sahabi olup bu olayları bizzat görmüşlerdir.

[44] Hz. Peygamber (s.a.v)'in duası ve bereketiyle yemeğin çoğalması ile ilgili olay, çeşitli zamanlarda ve değişik yerlerde meydana gelmiştir. Bu, Allah'ın, Hz. Peygamber (s.a.v)'e bir ilahî lütfu ve desteğidir.

[45] Câbir Hadisi, Müslim, Fezâil 9 (2281); Ebu Talha Hadisi, Buhârî, Meğazi 29, Müslim, Eşribe (2039); Abdurrahman b. Ebi Bekr Hadisi, Buhârî, İkramu'd-Dayf (2056); Enes Hadisi, Müslim, Nikah (91, 94); Ebu Hureyre Hadisi, Tirmizî, Menakib (3638); Ebu Eyyûb Hadisi, Beyhakî ile Taberânî'de; Ali Hadisi, İmam Ahmed'in "Müsned"i ile Beyhakî'de geçmektedir.

[46] Hz. Peygamber (s.a.v)'in ağaçla konuşması ve ağacı çağırdığında yerinden kalkarak onun yanına gelmesi ile ilgili haberler; Tirmizî, Müslim, İbn Sa'd, Ebu Ya'lâ, Bezzâr, Beyhakî, Ebu Nuaym gibi alimlerin kitaplarında geçmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v)'in ağaçla konuşması ve ağacı çağırdığında yerinden kalkarak onun yanına gelmesi mevcuttur. Bu olay, genelde, Hz. Peygamber (s.a.v)'in Mekke'deki hayatı sırasında meydana gelmiştir. Olayın, Medine'de de gerçekleştiğine dair rivayetler vardır.

Bu tür olaylarda; ağaç, ya Hz. Peygamber (s.a.v)'in yanına gelmek suretiyle yada bulunduğu yerden onun peygamberliğine tanıklık etmekteydi.

Hz. Peygamber (s.a.v)'in ağaçla konuşması, bir meydana okuma şeklinde değildir.

[47] Hz. Peygamber (s.a.v), ne peygamberliği ve ne de devlet başkanlığı karşılığında herhangi bir maaş almamaktaydı. Kur'an-ı Kerim'de O'nun, vazifesi karşılığında ücret istemediğine ve bir karşılık almadığına dair pek çok ayet bulunmaktadır (Yûsuf: 12/104, Sebe': 34/47, Şurâ: 42/23, Sâd: 38/86, Tûr: 52/40, Kalem: 68/46).

Gerek mecburi vergilerden ve gerekse de fakirlere verilmesi gereken nafile sadakalar ile zekatlardan Hz. Peygamber (s.a.v), hiçbir şekilde faydalanmamakta, sadece hediye kabul etmemekteydi. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v), kendisini; toplanan vergilerin sahibi değil, ancak onları, devlet ve halk adına koruyan bir haznedar veya gerekli yerlere harcayan yada dağıtan bir dağıtıcı durumundaydı.

Hz. Peygamber (s.a.v)'in akrabaları ve yakınları, zekat gelirlerinden faydalanmak için çeşitli zamanlarda O'na baş vurdularsa da her defasında Resulullah (s.a.v), onlara; zekat ve nafile sadakanın, hem kendisine ve hem de yakınlarına verilemeyeceğini belirtmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v), kalabalık bir ailesi bulunduğu için yeme, içme ve giyim masrafları, aile bütçesinde gider hanesinin en önemli kısmını teşkil etmekteydi. Geliri şunlardı: 1. Ganimet gelirleri, 2. Araziler, 3. Çevresindekiler ile devlet başkanlarından gelen hediyeler, 4. Hayvancılık, 5. Ticaret

Bazen gelirleri, gelirinden daha fazla olabilmekteydi. Böyle bir durumda hem kendi ive hem de ailesi, zor durumda kalabilmekteydi. Kendisi, bu tür zorluklara dayanabilse bile ailesi dayanamayabiliyordu. Örneğin, hicretin 9. yılında Hz. Peygamber (s.a.v)'in hanımları, O'ndan; daha iyi bir yaşam ve hayat seviyesi istemeleri üzerine Ahzâb: 33/28-29 ayetleri indi. Bu ayetler karşısında, lüks bir hayat istemekten vazgeçtiler.

Aslında Hz. Peygamber (s.a.v), o zamanın şartlarına ve hayat standardına göre hanımlarına sıkıntılı bir hayat yaşatmıyordu. O, peygamber olması hasebiyle hem kendisi ve hem de ailesini, sade bir hayat sürdürmeye ve şahsi gelirinin fazlasını Ashab-ı Suffa ve yoksul kimselere dağıtmaya çalışıyordu. Ashabını, kendisinden çok düşünmekteydi. Kendisi, sıkıntılı yaşamaya

razı oluyor, fakat sahabilerinin sıkıntılar yaşamasına razı olmuyordu. Bu nedenle de bazı zamanlar, karnına taş bağlıyarak vaktini geçiriyordu.

[48] 161 nolu hadis.

[49] İbadet; Allah ile kurulan tabiatüstü ilişkinin görünür varlığı, belli sözler, jestler ve davranışalr sistemi şeklindeki tezahürüdür. Dolayısıyla ibadet, Allah'a olan inancı ve bağlılığı simgeleyen bütün davranışlar kategorisine girmektedir.

Genel olarak, ibadet; Allah'ın rızasına kavuşmak için yapılan dinî davranış ve uygulamaları ifade eder. İbadet, bir "itaat" davranışıdır. Allah'a bağlılığın şuuruna ulaşmış insanın, bunun sonucuna içtenlikle, şükran ve minnettarlık duyguları içerisinde katılamasını simgeler.

İnanan insanın, Allah'a olan bağlılığını ifade etmesi, buna uygun düşen kalıplşamış hareket ve davranış sistemlerini de gerekli kılmaktadır.

Din, bu sistemleri, bizzat düzenlemekle, ferdin tapınma isteğine yön gösteren model davranış şekli ve uygulama biçimleri oluşturmuş olmaktadır. Böylece her ibadet için öngörülmüş bulunan, değişmez asli unsurlardan oluşmuş bir şekil ve kalıp söz konusudur. Demek ki, ibadette, şekil ve mana unsurlarıyla bütünleşmiş, normal gündelik şuuru köklü değişime zorlayan bir yapı özelliği vardır.

İbadetler; insanın, Allah'la, kendi kendisyle, diğer insan ve yaratıklarla ilişkisini düzenleyici bir sistem olarak anlam kazanır. Gelişme ve olgunlaşmanın yolu, faaliyette bulunmaktır. Her ibadet; bir eylem, bir hareket ve bir etkinliktir. İbadetlerin her biri, kişiliğin belli yönlerinin gelişip olgunlaşmasını hedef alan ve biri diğerini tamamlayan tam bir "eğitim" programı niteliğindedir. İbadetler vasıtasıyla gerçekleştirilen iç dfisiplin, insanî arzular üzerine kurulan denetim ve sıra düzeni, dikkatin yoğunlaşması ve kendine hakimiyetin artması sonucu otomasyondan uzaklaşma, mücadele, katlanma ve dayanma gücünün artışı, kötü eğilim ve alışkanlıklardan uzaklaşma gibi davranış özellikleri, ruh sağlığının önemli şartları arasında yer alırlar. Ruhi dengelilik ve kişilik bütünleşmesi, bu davranış özelliklerinin yerleşmesi ölçüsünde gelişip tamamlar.

İşte Hz. Peygamber (s.a.v)'de, Yüce Rabbine sürekli ibadet etmeye devam etmesi; Rabbinin nimetlerine karşı bir şükran ve kendisinden sonra gelenler için bir örnek model oluşturma içindir. Bu sebeple de her türlü şartlar altında ölünceye kadar Rabbine ibadet etmeye devam etmiştir. Bu konuda daha geniş bilgi için b.k.z: Doç. Dr. Hayati Hökelekli, Din Psikolojisi, s. 233-249

[50] Devenin, sahibini, Hz. Peygamber (s.a.v)'e şikayet etmesi ile ilgili olay; Hz. Peygamber (s.a.v)'in, Hissî Mucizelerinden kabul edilmektedir. Ayrıca bu olay, Hz. Peygamber (s.a.v)'in, Allah'ın peygamberi olduğuna delil olarak da gösterilmektedir.

[51] Müsned: 3/158; Bezzâr, Keşfu'l-Estâr, 3/51

[52] Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, 9/5

[53] Müsned: 4/171, 172

[54] Müsned: 1/204

[55] Hz. Peygamber (s.a.v)'in ölümü üzerine Hz. Fatıma ile Hz. Abbâs, halife Hz. Ebu Bekr'in yanına gelip fey malından olan; Medine, Fedek ve Hayber'de Resulullah (s.a.v)'in hissesine düşen payı kendilerine miras olarak verilmesini isterler. Hz. Ebu Bekr, onlara, yukarıda geçen hadisi söyler ve isteklerini geri çevirir.

"Fatıma, Ebu Bekr ile konuşmadı" şeklindeki ifadeyi, "Fatıma, bu mesele üzerine bir daha iddia da bulunmadı, (konuyu) gündeme getirmedi" manasında anlamak daha iyi olur. Çünkü Hz. Fatıma'nın, bu meseleden dolayı Hz. Ebu Bekr ile konuşmadığına dair bir rivayet yoktur.

Ayrıca Hz. Fatıma ile Hz. Abbâs'ın, bu hadisi duymamış olmaları ihtimali büyüktür. Çünkü Hz. Ali, halife olduğunda bile bu arazilerin statüsünde bir değişiklik yapmamıştır.

[56] Hz. Peygamber (s.a.v)'in çok evlenmesinin hikmetlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Eğitim-öğretim açısından hikmeti: Dinî konularda erkekler nasıl mükellefse kadınlarda öyle mükelleftir. Müslüman kadınlar; hayıs, nifas, gusl gibi kadınlık ve evlilik hallerini Hz. Peygamber (s.a.v)'e sormaktan genelde çekinirlerdi. Bu konulardan bahsedilmesinden de rahatsız olurlardı. Bu nedenle Hz. Peygamber (s.a.v), Müslüman kadınlara öğretmen yetiştirmek amacıyla çok evlenmişti. Zaten bu konularla ilgili hadislerin çoğu da, hanımlarından gelmiştir.

2. Teşriî hikmet: Hz. Peygamber (s.a.v), bazı çirkin cahiliyye adetlerini yürürlükten kaldırmayla kendini göstemektedir. Örneğin, Araplar, evlat edinirler, kendi çocukları gibi onlara da öyle davranırlar ve onların hanımlarıyla evlenmezlerdi. Hz. Peygamber (s.a.v) ise, böyle bir uygulamayı kaldırmak için Zeyd b. Hârise'nin hanımıyla evlenmişti.

3. Toplumsal hikmeti: Hz. Peygamber (s.a.v)'in, Ebu Bekr'in kızı Aişe, Ömer'in kızı Hafsa ve diğer Kureyşli kadınlarla evlenmesi suretiyle Kureyş aileleri arasında sağlam bir bağ kurulmuş, kalpler tek vücut olmuş ve İslam daveti etrafında birleşmişlerdir.

4. Siyasî hikmet: Hz. Peygamber (s.a.v), bir kabileden yada topluluktan bir kadınla evlendiğinde o kadının akrabaları ile çevresiyle bir yakınlık kurulmuş olur. Böylece İslam davetini onlara daha iyi anlatma imakanı bulmuş olur.

Hz. Peygamber (s.a.v)'in dörtten fazla evlenmesi, kendine özgü bir durumdur.

DAHA ÖNCE GEÇEN KONULARI KAPSAYAN BÖLÜM

﴿ كِتَابُ جَامِعِ مَا تَقَدَّمَ ﴾

275- ﴿ اَلرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءاً مِنَ النُّبُوَّةِ ﴾

"Salih rüya, peygamberliğin kırk altı (1/46) cüz'ünden bir cüzdür"[1]

Bir lafızda ise bu: (مِنْ خَمْسِينَ) **"Elli (cüz'ün)den…"** şeklinde geçmektedir.

Bir diğer lafızda ise: (مِنْ سَبْعِينَ) **"Yetmiş (cüz'ün)den…"** şeklinde geçmektedir.

Bir başka lafızda ise: (مِنْ أَرْبَعِينَ) **"Kırk (cüz'ün)den…"**[2] şeklinde geçmektedir.

Suyûtî (ö. 911/1505) **"el-Ezhâr"**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Ebu Hureyre
2. Abdullah ibn Abbâs
3. Abdullah ibn Ömer
4. Abdullah ibn Amr
5. Câbir
6. Abbâs b. Muttalib
7. Semure
8. Abdullah ibn Mes'ud
9. Enes
10. Avf b. Mâlik

Toplam, 10 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

11. Ebu Saîd el-Hudrî
12. Ebu Rezîn ibnu'l-Ukaylî
13. Ubâde ibnu's-Sâmit
14. Huzeyfe
15. Ebu Katâde

(Münâvî) **"Teysîr"**de bu hadisin **mütevatir** olduğunu belirtmiştir. **"Feyzu'l-Kadîr"**de de Suyûtî'den naklen bu hadisin **mütevatir** olduğunu söylemiştir.

Zürkânî (ö. 1122/1710)'de **"Şerhu'l-Muvatta"**da da konu ile ilgili olarak der ki: "Hadis, **mütevatir** olup bir grup sahabeden gelmiştir."

* * *

276- ﴾ مَنْ رَآنِي فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَآنِي ﴿

"Kime beni rüyasında görürse, (o kimse) gerçekten beni görmüştür"[3]

Bir rivayette ise: ﴾ فَقَدْ رَآى الْحَقَّ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لاَ يَتَمَثَّلُ بِي ﴿ **"… hakkı görmüştür. Çünkü Şeytan, benim suretime giremez"**[4] şeklinde geçmektedir.

Suyûtî (ö. 911/1505) **"el-Ezhâr"**ın 'Kitâbu'l-Edeb' (=Edeb Bölümü'n) de bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Enes
2. Ebu Mes'ud
3. Ebu Katâde
4. Ebu Hureyre
5. Câbir
6. Abdullah ibn Mes'ud
7. Abdullah ibn Abbâs
8. Ebu Cuhayfe
9. Ebu Mâlik el-Eşcaî

10. Ebu Saîd el-Hudrî
11. Abdullah ibn Amr
12. Ebu Bekre
13. Mâlik b. Abdullah el-Has'amî
14. Târık b. Eşyeme el-Eşcaî

Toplam, 14 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

15. Berâ'
16. İmrân b. Husayn
17. Abdullah ibn Ömer
18. Huzeyfe

Münâvî (ö. 1031/1622), bu hadisin,[5] **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

* * *

277- ﴿ إِنَّ السَّمَاوَاتَ السَّبْعَ وَالأَرْضِينَ السَّبْعَ وَمَا فِيهِمَا وَمَا بَيْنَهُمَا بِالنِّسْبَةِ لِلْعَرْش كَحَلْقَةِ مِلْقَاتٍ فِي فَلَاةٍ مِنَ الأَرْضِ ﴾

"Yedi kat gök ile yedi kat yer ve bunların içindekiler ile bunların arasında bulunanların; arşa nispetle, yeryüzündeki büyük bir düzlükte (=çölde) bırakılmış bir halka gibi olması"[6] ile ilgili hadisler

Allame İbn Zekeriyya, bu konuki hadislerin **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

* * *

278- ﴿ خُرُوج الْمُصْطَفَى مِنْ مَكَّةَ يَوْمَ الاِثْنَيْنِ وَدُخُوله الْمَدِينَة يَوْمَ الاِثْنَيْنِ ﴾

“Peygamber (s.a.v)’in, (hicret ederken) Pazartesi günü Mekke’den çıkması ve yine Pazartesi günü Medine’ye girmesi”[7] ile ilgili hadisler

Hâkim (ö. 405/1014) der ki: “Hz. Peygamber (s.a.v)’in, hicret ederken Pazartesi günü Mekke’den çıkması ve yine Pazartesi günü Medine’ye girmesi ile ilgili hadisler, **mütevatir**dir.”

Fakat İbn Hacer (ö. 852/1447)’de konu ile ilgili olarak şöyle der: “Onun, ‘Hz. Peygamber (s.a.v)’in, hicret ederken Pazartesi günü Mekke’den çıktı’ sözünde, mecaz vardır. Çünkü gecenin gündüze yakın olmasından ötürü geceye ‘gün’ denilir.”

Yine ‘Pazartesi günü’ ile kast edilen de, Hz. Peygamber (s.a.v)’in, Mekke’den değil de, (Mekke’den Medine’ye hicreti sırasında Hıra) mağarasından çıkışıdır.”

(Aynî’de) **“Umdetu’l-Kârî”**nin ‘Bâb-u hel tunbeşu kubûru müşriki’l-Câhiliyyeti ve yuttehazu mekânuhâ mesâcide’ (=Cahiliyye dönemi müşriklerinin kabirleri kazılabilir mi? Onların mekanını mescitler edinilebilinir mi? ile ilgili bâb) ‘da der ki:

“Hâkim dedi ki: ‘Hz. Peygamber (s.a.v)’in, Mekke’den Medine’ye hicreti sırasında Kuba’ya Rebiülevvel ayının 8’inde bir Pazartesi günü ulaşması ile ilgili haberler, mütevatirdir.’”

* * *

279- ﴿ لاَ هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ ﴾

“Artık (Mekke’nin) fethinden sonra hicret yoktur”[8]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Mucâşi’ ibn Mes’ud
2. Ebu Saîd el-Hudrî
3. Gaziyye ibnu’l-Hâris
4. Hâris b. Gaziyye

Toplam, 4 kişi.

(Derim ki:) Buhârî (256/870)’nin **“Sahîh”**inde bu hadis şu yoldan gelmiştir:

5. Abdullah ibn Abbâs[9]

Hz. Peygamber (s.a.v), Mekke’nin fethedildiği gün şöyle buyurdu:

﴿ لاَ هِجْرَةَ وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَةٌ ﴾

“Artık hicret yoktur. Fakat cihad ve niyet vardır”

Bir rivayette ise, İmam Ahmed, bu hadisi, Abdullah ibn Abbâs’tan[10] şöyle rivayet etmiştir:

﴿ لاَ هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ ﴾

“Artık (Mekke’nin) fethinden sonra hicret yoktur”

Bu hadisi; İbnü’s-Seken (ö. 353/963), Bâverdî (ö. 301/913) ile İbn Mende (ö. 395/1004) **“Sahâbe”**(adlı kitapların) da rivayet etmiştir.

Hasan b. Süfyân (ö. 303/915)’da **“Müsned”** adlı eserinde, İshâk b. Abdullah b. Ebi Ferve’den -bu metruktur-, o da Abdullah ibn Râfi’den, o da Hâris b. Gaziyye’nin Mekke’nin fathi günü Resulullah (s.a.v)’in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:

﴿ لاَ هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ ﴾

“Artık (Mekke’nin) fethinden sonra hicret yoktur”

İbnü’s-Seken (ö. 353/963) der ki: “Bu hadisi; Yezîd b. Hasîfe, Abdullah ibn Râfi’den, o da Gaziyye ibnu’l-Hâris’ten rivayet etmiştir. Doğruyu en iyi bilen Allah’tır.”

Zehebî (ö. 748/1347) **“Tecrîd”**de der ki: “’Bu, Hâris b. Gaziyye’dir.’

Denildi ki: ‘Bu, Gaziyye ibnu’l-Hâris’tir. Medinelidir. Abdullah ibn Râfi, bu hadisi, bundan rivayet etmiştir.’”

(Suyûtî’nin belirttiği) üçüncü kişi, dördüncüsünün aynısıdır. Fakat bu şahsın ismi hakkında görüş ayrılığı vardır.

* * *

280- ﴿ وُجُود الأَبْدَالِ ﴾

“Ebdâl’ın varlığı”[11] ile ilgili hadisler

Hadis, şu yoldan gelmiştir:

1. Enes

Bu hadis, çeşitli lafızlarla gelmiştir. Fakat bunların hepsi, zayıftır.

Yine bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

2. Ubâde ibnu’s-Sâmit
3. Abdullah ibn Ömer
4. Abdullah ibn Mes’ud
5. Ebu Saîd el-Hudrî
6. Hz. Ali
7. Avf b. Mâlik
8. Ebu Hureyre
9. Muâz b. Cebel

Hafız Sehâvî (ö. 902/1496), Ebdâl hususunda, **“Nazmu’l-Leâli fi hadisi’l-Ebdâl”** adında bir cüz yazmıştır.

İbnü’l-Cevzî (ö. 597/1200) **“Mevzuât”**da Ebdâl’ın var olması ile ilgili hadisleri getirip bu hadisleri tek tek eleştirmiş ve bu hadislerin uydurma olduğuna hükmetmiştir.

Suyûtî (ö. 911/1505)’de **“Nüket”**de, İbnü’l-Cevzî ‘nin bu görüşünü tenkit etmiştir.

Yine Suyûtî, **“Teakkubât”**da ise şöyle der: “Bunun yanında Ebdâl ile ilgili haber, sahihtir. Hatta **mütevatir** olduğunu bile söyleyebilirim. Ebdâl ile ilgili hadisleri, bir eserde topladım. Bu kitap da, Ebdâl hakkında gelen hadislerin geliş yollarını da tamamen bir araya getirdim.”

Daha sonra Suyûtî, Ebdâl hadsisini rivayet eden sahabe ile tabiundan bazı kimseleri ve bunu onlardan nakleden hadis hafızlarını belirtmiştir.

Devamla da der ki: “Bu, manevi **mütevatir** derecesine ulaşmıştır. Öyle ki Ebdâl’ın varlığının doğruluğuna kesinlikle hükmetmek zaruret halini almıştır.”

(Zebîdî’de) **“Şerhu’l-İhyâ”**da Ebdâl ile ilgili hadisi nakletmiş ve bunun doğruluğunu kabul etmiştir.

(Zürkânî’de) **“Şerhu’l-Mevâhib”**de konu ile ilgili olarak şöyle der: “İbnü’l-Cevzî, Ebdâl ile ilgili bütün hadislerin uydurma olduğunu iddia etmiştir. Suyûtî ise, İbnü’l-Cevzî ‘nin bu görüşüne karşı çıkmıştır. Ve dedi ki: ‘Ebdâl

haberi, sahihtir. Hatta **mütevatir** olduğunu bile söyleyebilirim.’Yani manevi **mütevatir**. Nitekim Suyûtî, Ebdâl hadisinin **mütevatir** olduğuna da işaret etmiştir.”

Bununla birlikte Ebdâl hadisini batıl olduğu iddiası da ortaya atılmıştır. İbn Teymiyye (ö. 728/1327)’nin iddiasına göre; **“Ebdâl”** lafzı, sahih bir haberde değil de, munkatı’[12] zayıf bir haberde gelmiştir. Belki de İbn Teymiyye, sadece Ebdâl denilen şahısların ortaya çıkmasına karşı çıkmaktadır. Görünen o ki, İbn Teymiyye, hem Ebdâl’ın varlığını kabul etmemekte ve hem de Ebdâl’ın var olduğunu iddia edeni de yalanlamaktadır.

Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447) **“Fetâvâ”**da konu ile ilgili olarak şöyle der: “**Ebdâl**, pek çok hadiste gelmiştir. Bunlardan bazısı, sahihtir. Bazısı da sahih değildir.

“Kutb”a[13] gelince, bu, bazı rivayetlerde gelmiştir.

“Gavs”a[14] gelince, bu da, Sufîler arasında meşhur şekliyle bilinmektedir. Gavs ile ilgili herhangi bir rivayet sabit olmamıştır.”

* * *

281- ﴾ وُجُود الْجِنِّ ﴿

“Cinlerin varlığı”[15] **ile ilgili hadisler**

Şeyh Ebu Ali Hasan b. Ruhâl el-Ma’denî **“Şerhu Muhtasarı Halîl”**de Birzelî (ö. 844/1440)’nin şöyle söylediğini nakletmiştir:

“(Bu konuda) doğru olan husus şudur: Cinlerin varlığı inkar eden kimsenin –o da Mutezile’dendir- hükmü, onun kafir olmasıdır. Çünkü o kimse, (cinlerin varlığını inkar etmekle) Kur’an nassını, **mütevatir** sünneti ve zaruri icmayı bile bile inkar etmektedir.”

Kadı Bedrüddin Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah eş-Şiblî el-Hanefî (ö. 769/1367) **“Âkâmu’l-Mercân fi Ahkâmi’l-Cânn”**da cinlerin var olduğunu ispat etme ve bu konudaki görüş ayrılığını açıklama mahiyetinde şöyle der:

“İmâmu’l-Harameyn (el-Cüveynî) **“Kitâbu’ş-Şâmil”**de dedi ki: ‘Allah’ın, size merhamet ettiğini öğrenin. Filozofların çoğu, Kaderiyye’nin cumhuru ve zındıkların tamamı, doğrudan doğruya şeytanlar ile cinlerin varlığını inkar etmektedir. Bunu, yerli yerinde düşünemeyen ve şeriatla bir ilgisi olmayan kimse inkar etse, bir şaşkınlık meydana getirmez. Fakat asıl garip olanı; bunu, Kur’an nasları, mütevatir haberler ve meşhur rivayetlere rağmen Kaderiyye’nin inkar etmesidir. Toptan ele alındığında; Kur’an nasları ile sünnet, cinlerin var olduğunu bildirmektedir.’”

(Aynî’de) **“Umdetu’l-Kârî”**nin ‘Kitâbu’s-Salât’ (=Namaz Bölümü) ile ‘Bed’ü’l-Halk’ (=Yaratılışın Başlangıcı Bölümü’n)de cinlerin varlığı ile ilgili olarak şöyle der:

“Cinlerin varlığı ile ilgili olarak peygamberlerin kesin olarak verdikleri haberler, tevatürdür.”

(Kastallânî’de) **“İrşâdu’s-Sârî”**de konu ile ilgili olarak şöyle der: “Kur’an nasları ile sünnet ve sahabe ile tabiun dönemi alimlerinin tamamının icmaı, cinlerin var olduğunu göstermektedir. Cinlerin varlığı ile ilgili peygamberlerden gelen haberler, açık bir biçimde, tevatürdür. Özel ve genel herkes, cinlerin var olduğunu bilmektedir.”

(İbn Hacer’de) **“Fethu’l-Bârî”**de İmâmu’l-Harameyn el-Cüveynî (ö. 478/1085)’nin şöyle söylediğini nakletmiştir:

“Meşru sınırlar dışında cinlerin var olmadığını inkar eden kimse garipsenmemelidir. Asıl garipsenmesi gereken husus, Kur’an nasları ile **mütevatir** haberler gibi meşru sebepler varken cinlerin var olmadığının inkar edilmesidir.”

* * *

282- ﴿ تَطَوُّرهمْ عَلَى صُوَرٍ شَتَّى مِنْ صُوَرِ الْحَيَوَانَاتِ ﴾

“Cinlerin, hayvanların şekilleri gibi çeşitli şekillere girmesi”[16] **ile ilgili hadisler**

(Kastallânî) **“İrşâdu’s-Sârî”**de cinlerin çeşitli şekillere girmesi ile ilgili hadislerin mütevatir olduğunu aynen şöyle anlatmaktadır:

“Cinlerin çeşitli şekillere girmesi ile ilgili hadisler, mütevatirdir.”

Daha sonra da cinlerin; Adem oğullarının, hayvanların ve köpeklerin suretine girdiklerini anlatmıştır.

(Devamla da der ki:) “(İbn Hacer’in) **“Fethu’-Bârî”** adlı kitabında da, cinlerin, çeşitli şekillere girmesi ile ilgili haberler gelmiştir.”

* * *

283- ﴿ قِصَّة هَارُوتَ وَمَارُوتَ ﴾

“Hârût ve Mârût kıssası”[17] ile ilgili hadisler

İbn Hacer (ö. 852/1447) ile Suyûtî (ö. 911/1505)’nin anlattığına göre; Hârût ve Mârût kıssası, 20 kadar yoldan gelmiştir.

Suyûtî (ö. 911/1505) **“Havâşi’l-Beyzâvî”**de konu ile ilgili olarak der ki: “Hârût ve Mârût kıssası, sabittir. Bu haberin geliş yollarının hepsini, büyük tefsir(im)de anlattım.”

Yine Suyûtî, **“Habâik fi Ahbâri’l-Melâike”**de de (Hârût ve Mârût kıssası ile ilgili) bilgi vermiştir.

Suyûtî, bu haberin geliş yollarının hepsini büyük tefsir(in)de anlatmıştır.

(Suyûtî) **“Menâhilu’s-Safâ”**da der ki: “Bu konuda Resulullah (s.a.v)’den sahih ve daha bir çok çeşitli hadisler gelmiştir. Nitekim Hârût ve Mârût kıssasının geliş yollarının tamamını, büyük tefsirde anlattım.

Kısacası: Hârût ve Mârût kıssası; merfu olarak şu yoldan gelmiştir:

1. Abdullah ibn Ömer[18]

Bu hadisi, İmam Ahmed **“Müsned”**de, İbn Hibbân’da **“Sahîh”**de, Beyhakî’de **“eş-Şuab”d**a, İbn Cerîr et-Taberî’de **“Tefsir”**de, Abd b. Humeyd’de **“Müsned”**de, İbn Ebi’d-Dünyâ’da **“Kitâbu’l-Ukubât”**da ve daha bir çok alim, çeşitli yollarla Abdullah ibn Ömer’den rivayet etmiştir.

Bu hadis, kısa bir şekilde merfu olarak şu yoldan gelmiştir:

2. Hz. Ali

Bu hadisi, İbn Râhaveyh'de **"Müsned"**de rivayet etmiştir.

Yine bu hadis, şu yoldan da gelmiştir:

3. Ebu'd-Derdâ'

Bu hadisi de, İbn Ebi'd-Dünyâ **"Zemmu'd-Dünyâ"**da rivayet etmiştir.

Yine bu hadis, mevkuf olarak sahih ve sahih olmayan senedlerle şu yollardan gelmiştir:

4. Ali

5. Abdullah ibn Mes'ud

6. Abdullah ibn Ömer

7. Abdullah ibn Mes'ud ve daha bir çokları." (Suyûtî'nin sözü burada bitmektedir.)

İbn Hacer (ö. 852/1447) **"Şerhu'l-Buhârî"** ile **"Kavlu'l-Müsedded"**de konu ile ilgili olarak şöyle der:

"Bu Hârût ve Mârût kıssasının geliş yolları, sıhhati sebebiyle bilgi ifade etmektedir."

(Suyûtî) **"Leâli'l-Masnûa"**da konu ile ilgili olarak şöyle der: "Hârût ve Mârût kıssasını; çeşitli lafızlarla mevkuf olarak şu yollardan rivayet ettik:

8. Abdullah ibn Ömer

9. Abdullah ibn Abbâs

10. Hz. Ali ve daha bir çokları"

Yine İbn Hacer (ö. 852/1447)'in **"Kavlu'l-Müsedded"**de şöyle söylediği nakledilmiştir: "Hârût ve Mârût kıssasının gerçek olduğu, etkili yollardan gelmiştir."

Münâvî (ö. 1031/1622)'de **"Feyzu'l-Kadîr"**de der ki: "Hârût ve Mârût kıssası, 20 kadar yoldan gelmiştir. Bunlardan bazısı, hasendir."

Bu rivayetlerin batıl olduğu iddiası, doğru değildir. Nitekim Hafız İbn Hacer (ö. 852/1447), Hârût ve Mârût kıssasının sahih olduğunu belirtmiştir.

(İbn Hacer) der ki: "Hârût ve Mârût kıssasının geliş yolları üzerinde inceleme yapan kimse, Hârût ve Mârût kıssasının sıhhatli oluşunun varlığını kesinlikle kabul eder."

Bununla birlikte Kadı İyâz (ö. 544/1149), Hârût ve Mârût (kıssasın)ın olmadığını ve bu olayın batıl olduğunu ileri sürmüştür.

Abdulaziz ed-Debbâğ (ö. 1132/1720)'da **"İbrîz"**de, Hârût ve Mârût kıssası hakkında doğru olan görüşün, Kadı İyâz'ın görüşü olduğunu belirtmiştir.

Bu konuda daha geniş bilgi için bu kitaba başvurabilirsiniz. Fakat bunu iyi düşünmek lazım!!.

* * *

284- ﴿ ذَمّ الرِّيَاءِ ﴾

"Riyanın yerilmesi"[19] **ile ilgili hadisler**

(Münâvî) **"Teysîr"**de **إِنَّ اللّهَ لاَ يَقْبَلُ مِنَ الْعَمَلِ إِلاَّ مَا كَانَ لَهُ خَالِصاً وَابْتُغِىَ بِهِ وَجْهُهُ** **"Allah ancak kendi rızası gözetilerek halis bir niyetle yapılan ameli kabul eder"** hadisinin şerhinde aynen şöyle der:

"Riya, büyük günahların en büyüklerinden ve gizemli duyguların en pis olanlarındandır. Ayetler ve hadisler, riyanın, iğrenç olduğunu ifade etmektedir. Riyanın yerilmesi ile ilgili rivayetler ve haberler, **mütevatir**dir."

* * *

285- ﴿ مَنْ أَحَبَّ (وفي رواية: مَنْ سَرَّهُ) أَنْ يَتَمَثَّلَ لَهُ الرِّجَالُ قِيَاماً فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ ﴾

"Kim insanların kendisi için ayağa kalkmasını isterse, (bir rivayette: hoşlanırsa), ateşteki yerine hazırlansın"[20]

Bu hadisi, İmam Ahmed (ö. 241/855) ile Ebu Dâvud (ö. 275/888) sahih bir senedle rivayet etmiştir.[21]

Tirmizî (ö. 279/892)'de, bu hadisi rivayet edip der ki: "Hadis, Muâviye yolundan[22] hasendir."

Yine Tirmizî der ki: "Bu konuda Ebu Ümâme'den de hadis gelmiştir."

Ebu Ümâme Hadisini,[23] Ebu Dâvud (ö. 275/888) ile İbn Mâce (ö. 273/886), hasen bir senedle rivayet etmiştir. Hadisin lafzı şu şekildedir:

﴿ لاَ تَقُومُوا كَمَا تَقُومُ الأَعَاجِمُ يُعَظِّمُ بَعْضُهُمْ بَعْضاً ﴾

“Acemlerin, birbirlerini büyüklemek için ortaya kalkmaları gibi (siz de birbirinizi büyüklemek için ayağa) kalkmayın”

(Yalnız) bu hadis, bizim naklettiğimiz hadisten farklı bir hadistir. Bu (her) iki hadisi de, Münzirî (ö. 656/1258) **“Terğîb”**de getirmiştir.

Yine bu hadis, **“Uhûdu’l-Muhammediye”**nin, ‘Birinin, diğer Müslümanlardan uzak kalması ve ayrı durmasının yasak olması’ ile ilgili yerde de geçmektedir.

Müellif, ﴿ مَنْ أَحَبَّ ﴾ **“Kim … isterse,”** hadisini getirip der ki: “Celâl Suyûtî dedi ki: ‘Bu, **mütevatir** bir hadistir.”

Bu hadisi, (Suyûtî’nin) **“el-Ezhâr”** adlı eserinde bulamadım.” Fakat (bu hadisin, Suyûtî'nin hangi eserinde geçtiğini) siz araştırabilirsiniz.

* * *

286- ﴿ لاَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلاَثَةِ أَيَّامٍ ﴾

“Bir müslümanın, diğer müslüman (din) kardeşiyle üç günden fazla dargın kalması, helal değildir”[24]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**ın ‘Kitâbu’l-Edeb’ (=Edeb Bölümü’n)de bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Enes
2. Ebu Eyyûb el-Ensârî
3. Sa’d b. Ebi Vakkâs
4. Hişâm b. Âmir
5. Abdullah ibn Abbâs
6. Abdullah ibn Amr
7. Abdullah ibn Mes’ud

Toplam, 7 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

8. Ebu Hureyre[25]

Bu hadisi; Ebu Dâvud (ö. 275/888) ile Nesâî (ö. 303/915), Buhârî ile Müslim'in şartlarına uygun bir senedle rivayet etmiştir.

9. Hz. Aişe[26]

Bu hadisi de, Ebu Dâvud rivayet etmiştir.

Taberânî (ö. 360/970)'de (bu hadisi) bir senedle rivayet etmiştir. Yalnız hadisin ravileri sahihtir.

Fudâle b. Ubeyd'den[27] ise merfu olarak şöle gelmiştir:

﴿ مَنْ هَجَرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلاَثٍ فَهُوَ فِي النَّارِ إِلاَّ أَنْ يَتَدَارَكَهُ اللّٰهُ بِرَحْمَتِهِ ﴾

"**Allah'ın kendi rahmetiyle engellemesi hariç, kim Müslüman kardeşiyle üç günden fazla dargın kalırsa, o kimse Cehennem'dedir**"

* * *

287- ﴿ لَعَنَ اللّٰهُ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ ﴾

"Allah, saç ekleyene ve ekletene lanet etsin"[28]

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Abdullah ibn Ömer[29]
2. Hz. Aişe[30]
3. Esmâ' bint. Ebi Bekr[31]

Bunların naklettiği hadisler, Buhârî ile Müslim'in **"Sahîh"**leri ile diğer hadis kitaplarında geçmektedir.

Yine bu hadis, şu yoldan da gelmiştir:

4. Ebu Hureyre[32]

Bu hadis, **"Sahîh"**te geçmektedir.

Yine bu hadis, şu yollardan da gelmiştir:

5. Ebu Ümâme

6. Abdullah ibn Abbâs ve daha bir çokları

Doğruyu en iyi bilen Cenab-ı Allah'tır.

* * *

---

[1] "Rüya" kelimesi, sözlükte; "rü'yet" kökünden gelip Türkçede "düş" kelimesinin karşılığıdır. "Rü'yet" gözle görmek, "rüya" ise beyinle görmektir.

Beyin, ruhun gözü ve dürbünü gibidir. Ruh, gördüklerini beyin aracılığıyla uykuda hayale gösterir. Rüya, şuur altına yerleşen birtakım düşünceler biçiminde tanımlarnır. Uzmanlara göre, rüya, şuur üzerindeki iradenin uyku enasında kalkmasıyla hayal ve his merkezinin aklın kontrolünden çıkmasıdır. İnsan uykuya dalmasıyla birlikte ruh, asıl vatanı olan ruhlar alemine gider, fakat bedenden bütünüyle ayrılmaz.

Rüyalar üç kısma ayrılır: 1. Nefsanî Rüyalar: Uyanıkken günlük yaşantımızda meşgul olduğumuz, bizi, zihnen ve bedenen yoran şeylerle ilgili rüyalardır. Kur'an bu tür rüyalar için "edğasü ahlâm" ifadesini kullanır. 2. Şeytanî Rüyalar: Şeytan, insanın ezeli düşmanı olduğu için, uyanıkken olduğu gibi, uyurken de insana zarar verme mahiyetinde görülen rüyalardır. 3. Sadık (=Salih) Rüyalar: Allah tarafından doğrudan doğruya veya bir melek aracılığıyla bildirilen ilahî telkindir ki, bu tür rüyalarda görüntüden öte, şekilden hakikate geçilecek manalar gizlidir.

Salih Rüya, Salih müminden sadır olduğu zaman peygamberliğin cüzlerinden bir cüzdür. Salih rüyanın, peygamberliğin kaç cüzü olduğu hususunda çeşitli hadislerde farklı rakamlar belirtilmiştir.Bu farklılıklar, Hz. Peygamber (s.a.v)'in, bu ifadeleri kullandığı zamanın farklı olmasından ileri gelmektedir. Şöyleki: Hz. Peygamber (s.a.v)'e gelen vahyin 13. yılında, "rüya, peygamberliğin 26 cüzünden biri" olduğunu söylemiş olmalı. Bu ise hicret zamanına rastlmaktadır. Vahyin 20. yılında 1/40, 22. yılında 1/44, ondan sonra 1/45, hayatının sonunda ise 1/46 demiş olmalı. 40'tan sonraki rivayetler zayıftır. 50 diyen rivayetin küsurat ifade etmesi ihtimal dahilindedir. 70 diyen rivayet ise, mübalağa içindir. Bunun dışındakiler ise, sabit değildir.

[2] Buhârî, Tabir 10

[3] Rüyada Resulullah (s.a.v)'in görülmesi meselesi, bazı farklı yorumlara sebep olmuştur. Yani ne suretle görülürse görülsün, bu görme, gerçek bir görme midir? Yoksa görmenin gerçek olması için Resulullah (s.a.v)'i, bilinen nitelikleriyle ve asıl hüviyetiyle görmek şart mıdır? Çünkü Resulullah (s.a.v), her defasında bilinen şartları ve asıl hüviyetiyle gözükmeyebilir. Yalnız alimlerin ittifak ettiği husus; şeytanın, Resulullah (s.a.v)'in hüviyetine girememesidir. Çünkü yüce Allah, şeytana, bu imkanı tanımamıştır. Aksi takdirde şeriata yalan karışma olasılığı söz konusu olur ki, o zaman dine güven kalmaz. Bu sebeple de yüce Allah, şeytanı, kişinin uyanık halinde Resulullah (s.a.v)'in suretine girmekten men ettiği gibi, uyku halinde de o surette gözükmekten men etmiştir.

[4] Buhârî, Tabir 10; Müslim, Rüya 10 (2266)

[5] Konu ile ilgili hadisler için b.k.z.: Buhârî, Tabir 2, 10; Müslim, Rüya 10 (2266, 2267), 12 (2268)

[6] Yedi kat gök ile ilgili ayetler şunlardır: Bakara: 2/29, İsrâ: 17/44, Müminûn: 23/86, Fussilet: 41/12, Mülk: 67/3, Nûh: 71/15.

Yedi kat yer ise, "O Allah ki, yedi kat göğü, yerden de onun mislini yarattı" (Talâk: 65/12) ayetine dayandırılmaktadır. İslam alimleri, bu hususta farklı yorumlar ileri sürmüşlerdir.

Yedi kat göğün mahiyeti hakkında da İslam alimleri, çeşitli görüşler belirtmişlerdir. Bu tür konuları, bilimin ışığında, fakat kesin hükümlerden uzak daha dengeli yaklaşımlarla değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü gerek bazı ayetlerde ve gerekse de bazı hadislerde geçen konu ile ilgili rakamların ve ifadelerin, mecazi anlam ifade ettiklerini de unutmamak lazım.

İslam alimleri, göğün mü önce, yoksa yerin mi daha önce yaratıldığı hususunda ihtilafa düşmüşlerdir. Bu ihtilafın kaynağı ise, temel olarak, Bakara: 2/29 Fussilet: 41/9-11 ile Nâziât: 79/27-30 ayetleridir. Bakara ve Fussilet surelerinde konu ile ilgili ayetler; ilkj önce yerin düzenlenmesinden sonra göğe yönelindiği belirtilirken; Nâziât suresindeki ayetler, göğün düzenlenmesinden sonra yerin yayıldığı ifade edilmektedir.

Fahreddin er-Râzî, ilk önce göğün yaratıldığını, daha sonra da yeryüzünün yaratıldığını ve düzenlendiğini, bundan sonra da göğün düzenlendiğini, ilgili ayetlere dayanarak ileri sürmüştür. (Fahreddin er-Râzî, Tefsir-i Kebir, 2/223-225, Akçağ yay. Ank. 1988)

"Arş" kelimesi, sözlükte; yükseklik, yüksek yer ve yüksek şey, tavan, ev, çadır;cayağın parmaklara doğru uzanan tümsek kısmı gibi manalarda da kullanılmıştır. Ayrıca mecazi olarak ise; hükümranlık, şan, şeref ve taht anlamlarına da gelir.

Kur'an'da arş; Hz. Yûsuf'un ve Sebe Kraliçesi Belkıs'ın tahtı anlamında (Yûsuf: 12/100, Neml: 27/23, 38, 41, 42) ve ayrıca Allah'a nispet edilmiş olarak iki şekilde kullanılmıştır. Arş'ın doğrudan veya dolaylı olarak Allah'a nispet edildiği on sekiz ayetin bir kısmında "Rabbu'l-arş" (Tevbe: 9/129, Zuhruf: 43/82), bir kısmında da "zü'l-arş" (İsrâ: 17/42, Mümin: 40/15) ifadeleri kullanılmıştır ki her ikisini de "arş sahibi" manasında nalamak mümkündür. Göklerin ve yerin yaratılmasından bahseden bir ayette Allah'ın arşının su üzerinde bulunduğu belirtilir (Hûd: 11/7). Bazı ayetlerde de arşın; büyük, değerli ve şerefli oluşundan sözedilir (Tevbe: 9/129), Müminûn: 23/116). Arş, melekler tarafından taşınmaktadır ve bu taşıyıcıların Kıyamet günüdeki sayısı sekizdir. Yine melekler, arşın çevresini sarmış olup yüce Allah'ı övgü ve tesbih ile anarlar (Zümer: 39/75, Mümin: 40/7, Hâkka: 69/17). Kainatı yaratan ve idare eden Allah, arşa "istivâ" etmiştir (Yûnus: 10/3, Ra'd: 13/2)

Hadis literatüründe arş ile ileilgili olarak bir çok bilgilere rastlamak mümkündür. Bunun yanı sıra Sünnî –Şiî bir çok kelâm ve tefsir kitabı ile hadis şerhi mahiyetindeki eserlerde konu ile ilgili Hz. Peygamber (s.a.v)'e atfedilen daha bir çok bilgiler mevcuttur.

Arş konusundaki itikadî tartışmalar, kelâm ilminin oluşmaya başladığı hicrî 2. asrın başlarına kadar uzanır. İslam filozofları, kürsî'nin yedi kat gök ile yedi kat yere nazaran büyüklüğünü çölün ortasına atılmış bir yüzük halkasına, arşın da kürsîye göre büyüklüğünü çölün halkaya olan büyüklüğüne benzeten, böylece kainata nispetle büyüklüğünü anlatan hadisi de (İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, 28/386) delil göstererek kürsî'nin "felek-i sevâbit", arşın ise "felek-i atlas" olduğunu öne sürmüşler ve bütün felekleri, arşın hareket ettirdiğini savunmuşlardır. İbn Teymiyye'de dahil (Fetâvâ, 6/54) bazı kelamcıların arş hakkında yaptığı yorumların da kaynağını teşkil eden bu nazariye, günümüzde değerini kaybetmiştir.

Konu ile ilgili hadisler için b.k.z: Taberî, Câmiu'l-Beyân, 3/10, İbn Kesîr, Tefsir, 1/268, İbn Teymiyye, Fetâvâ, 2/187

[7] "Hicret" kelimesi, sözlükte; terk etme, bırakma ve göçme anlamlarına gelmektedir. Terim olarak ise; İslam'ı yaşamaya imkan bulamayan Müslüman bir kişinin, bulunduğu yerden İslam'ın hakim olduğu diyara göçmesine denir.

Hz. Peygamber (s.a.v), 40 yaşında peygamber olup Mekke'de 13 yıl kaldıktan sonra Ebu Bekr'i Perşembe günü yanına alarak geceleyin Sevr mağarasına girmişti. Cuma, Cumartesi ve Pazarı orada geçirdikten sonra Rebiülevvel ayının dördü pazartesi günü Ebu Bekr ile birlikte Sevr mağarasından Medine'ye doğru yola koyuldular. Hz. Peygamber (s.a.v), Rebiülevvel ayının on

ikisi Pazartesi günü, Medine'nin sağ tarafına düşen Kuba'daki Külsum b. Hidm'in evine indi. Kuba'da bir mescit yapıp ilk Cuma namazını orada kıldı ve ilk hutbeyi okudu. Pazartesi günü Medine'ye öğle vaktinde girdi.

Yalnız Hz. Peygamber (s.a.v)'in Kuba'ya hangi tarihte geldiği ve orada kaç gün kaldığı meselesi ihilaflıdır. Çünkü Kuba ve çevresi, bir mezra şeklindeydi. Bu nedenle de bu konularda çeşitli rivayetler gelmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v)'in, Mekke'den Medine'ye hicreti, ilk İslam yurdunun oluşmasını amaçlamaktaydı. Bu hicret olayı, bir bakıma, Hz. Peygamber (s.a.v)'in başkanlığında ilk İslam devletinin ortaya çıkışını haber verme mahiyetindeydi.

Abdullah ibn Abbâs'tan gelen bir rivayete göre; "Hz. Peygamber (s.a.v), pazartesi günü doğdu. 'azartesi günü Mekke'den Medine'ye hicret etti.'Pazartesi günü risaletle görevlendirildi. Pazartesi günü Medine'ye girdi ve Pazartesi günü öldü." (Müsned: 1/277)

[8] Hadiste belirtilen "Fetih"den kasıt; Mekke'nin fethidir. Çünkü Mekke'nin fethinden önce Müslüman olan herkesin, Medine'ye hicret etmesi gerekiyordu. Zira Medine'de Müslümanların sayıca az olması, güçlenmelerine engel olmaktaydı. Mekke'nin fethinden sonra Arabistan'da yaşayan müşrikler, kabileler halinde İslam'a giredikleri için, artık sayı artmış ve düşman tehlikesi de çok azalmıştı. Bu durum, Medine'ye hicret gereğini de ortadan kaldırmıştı. Bu nedenle de Hz. Peygamber (s.a.v), fetihle birlikte hicreti yasakladı. Hatta hicret şartıyla biat etmek isteyenlere; "Artık cihad ve niyet vardır" buyurmuştur.

Şu halde hadisin anlamı; "Medine'ye hicret etme" anlamında vatandan ayrılmak, kalkmıştır. Artık cihad kastıyla vatandan ayrılmak, iyi niyetle küfür memleketinden bir başka yere kaçmak, okumak için memleketi terk etmek, fitne sırasında dinini kurtarmak gibi kasıtlarla vatanı terk etmek, Kıyamete kadar bakidir.

[9] Buhârî, Cihâd 1, 27; Müslim, İmâre (3467); Nesâî; Bey'a 15; Tirmizî, Siyer (1516); Dârimî, Cihad (2400)

[10] Müsned: 1/226, 316, 355

[11] "Ebdal" kelimesi, yerine geçme, yerini alma anlamına gelen "bedel" kelimesinin çoğuludur. Bunların; evliyalar ve ağabeydler oldukları, bunlardan biri öldüğünde bir başkasının onun yerine geçtiği; bunlar sayesinde arzı ayakta kaldığı, yağmur ile ilahi yardımın bunlar vasıtasıyla geldiği ve belaların, bunlar sayesinde Müslümanlardan uzaklaştığı inancı, bazı Müslümanlarca kabul edilmektedir.

Halbuki Ebdal Hadisi, Ebu Dâvud, Melâhim 1 (4286, 4288, 4289) dışında kütübü sitte'de yer almamaktadır.

Mehdî ve Mesih inancı gibi Ebdal inancı da; basiretten uzaklaşmış, ümitsizlik içinde zayıf ve aciz bir halde bulunan, karamsar bir tablo çizen ve Kur'an ile Nebevî Sünnet'in ışığından ve özünden yararlanamamış kimselerin inancı haline dönüşmüştür. Halbuki gerek Kur'an ve gerekse de Nebevî Sünnet, bir kuratıcı yada işleri düzelten bir kişi yerine; kişinin, bizzat kendisini ve toplumunu kurtarıcı haline gelmesini, mukadderatlarına sahip çıkmasını ve geleceklerine el koymasını istemektedir. İmandan sonra gelen "salih amel"in, özelliği de budur. Elbette kendisine ve toplumuna yarar sağlamayan kişiler, bu zaaflarını ve acizliklerini kapatabilmek için bir kurtarıcı beklemeye koyulmuşlardır. Kendisinin bir kurtarıcı olduğunu düşünen kimse, bir kurtarıcının gelmesini beklemez. Kendisini ve toplumunu, bizzat kendisi kurtarmaya çalışır.

Ebdal inancı, tasavvufa; Hıristiyanlık ile Şii fırkalarından İmamiyye ile Rafiziliğin etkisiyle geçmiştir. İbn Haldûn, sufilerin; Şii fırklarındaki "İmam" düşüncesine karşılık "Kutb"u, "Nukaba" düşüncesine karşılık ise "Ebdal"ı benimsemek suretiyle Şia'yı taklit ettiklerini belirtmiştir.

[12] Munkatı': Genellikle ne şekilde olursa olsun, senedinde ittisal bulunmayan hadislere denir. Senede ittisalin olmayışı, ya ravinin düşmesiyle veya müphem şekilde ifade edilmesiyle meydana gelir.

[13] Kutb: Bazı tasavvufçulara göre; ferdiyet makamına oturmuş en mükemmel insana yada yeryüzünde her zaman Allah'ın nazargahı olup bütün varlıkların işlerinin elinde meydana geldiği tek kişiye denir.

Kutb, açık ve gizli yardımcılarıyla birlikte ruhun vücutta yayılması gibi, bütün kainata sirayet eder!! Ulvi ve sufli alem üzerine hayat ruhunu saçar!!

[14] Gavs: Tasavvuf literatüründe; kendisinden manevi yardım istenilen kutb'un ünvanına denir.

[15] "Cin" kelimesi, sözlükte; örtmek, gizlemek anlamına gelen "cenne" kökünden türemiştir.

İlk asırlardan beri cinlerin varlığı kabul edilegelmiştir. Yahudiler, Hıristiyanlar ve diğer topluluklar, cinlerin varlığından haberdar idiler. Filozoflar ile bazı Mutezililer dışında Ehl-i Sünnet, cinlerin varlığını kabul etmişlerdir.

Yalnız cinlerin tarifinde görüş birliğine varılamamıştır. Müslümanların ortak kanaatine göre; cinler, bdenleri ateş, hava, rayiha gibi maddelerden oluşmuş, akıl ve irade sahibi, latif, görünmez varlıklardır. Bu özelliklerinden dolayı da duyu organlarımızdan gizli bulunmaktadırlar. Bu nedenle onlara, "cin"denilmiştir.

Cinlerden bahseden Kur'an ayetleri şunlardır: En'âm: 6/128, 130, A'râf: 7/11-12, 179, Hicr: 15/27, Kehf: 18/ 50, Neml: 27/39, Sebe': 34/12-14, Saffât: 37/158-159, Sâd: 38/75-76, Ahkâf: 46/29-32, Rahmân: 55/15, Cin suresi, Müddessir: 74/31, Nâs: 114/6

Bazı ayetler de cinler denirken, bazı ayetlerde ise cinlerin yerine şeytanlar kelimesi kullanılmıştır. Çünkü şeytanın, cinlerden olduğu, Kehf: 18/50'de haber verilmektedir.

Cinler, akıl ve irade sahibi olmaları açısından peygamberlerin davetlerine muhatap olmuşlardır. Bu nedenle de cinler, mümin ve kafir diye iki gruba ayrılmışlardır. İman edenleri kurtuluşa ve ebedi mutluluğa ererek Cennete gireceklerdir. İnanmayıp küfür içerisinde kalanlar ise, azaba uğrayacaklar ve Cehenneme atılacaklardır. Bu hususta En'âm: 6/128, A'râf: 7/179, Cin: 75/5 ayetlerine bakabilirsiniz.

Ayetlerde (Bakara: 2/275) ve bazı hadislerde, cinlerin, bazı insanları çarpmasını belirten ifadelerin, hakikat mi, yoksa mecaz mı olduğu meselesi tartışma konusu olmuştur. Fakat insan, cin ve şeytanların, insanları saptırmalarına ve vesvese vermelerine karşı; gerek ayetlerde (Müminûn: 23/97-98, Nâs: 114/6) ve gerekse de hadislerde Allah'a sığınılmasından bahsedilmektedir.

[16] Cinler; bedenleri ateş, hava ve rayiha gibi maddelerden oluşmuş, akıl ve irade sahibi, latif, görünmez varlılardır. Bu özelliklerinden dolayı da duyu organlarımızla fark edememekteyiz.

Cinlerin; Adem oğlarının ve bazı hayvanların şekillerine girip giremeyeceği meselesi tartışma konusudur.

1. Bazı alimlere göre; melekler gibi şeytanlar ile cinler, yaratılmış oldukları asli suretlerinin dışında başka şeklere bürünebilirler. Bunlar, kendi görüşlerine; a. Hz. Peygamber (s.a.v)'in namazda kendisine musallat olan şeytanı mağlup edip onu Mescidi Nebevi'nin direklerinden birine bağlamak istemesi, b. Şeytanın, misikn bir adam kılığına girerek Ebu Hureyre'nin hurmalarını çalmak istemesine dair hadisler, c. Cinlerden bir ifrit'in Sebe kraliçesi Belkıs'ın tahtını Hz. Süleyman (a.s)'a getirebileceğinden bahseden Neml: 27/39 ayeti.

2. Bazı alimlere göre ise; melekler, cinler ve şeytanlar; kendi irade ve istekleriyle yaratılışlarını değiştirmeye, asli şekillerinden başka surete girmeye kudretleri yoktur.

Cinlerin başka şekillere girmesini kabul etmek; dünyada insanlara güven kalmaz, bir kişi yakınlarının ve arkadaşlarının cin olup olamayacağı zannına kapılabilir. Eğer onlar başka şekillere girecek olsalar, ilk önce peygamberlerin ve ilim adamlarının kılığına girerler. Böyle bir durumun gerçekleşmesi, insanların, Din ve Şeriata olan güvenini sarsar.

3. Bazılarına göre ise; melekler, cinler, şeytanlar; Allah'ın irade ve kudretiyle asli şekillerini değiştirip başka kılık ve şekillere girebilirler. Çünkü Cebrail'in Dihyetü'l-Kelbî ve İblis'in ise Süraka b. Mâlik şekline girmesi ancak Allah'ın iradesiyle meydana gelmiştir. Yine Cebrail'in, genç bir insan suretinde Meryem'e görünmesi (Meryem: 19/17, A'râf: 7/27) buna bir örnektir.

Cinlere ve şeytanlara, yeryüzünde kendi iradeleri doğrultusunda tasarruf izni verilmemiştir. Çünkü Allah, insanı, kendisine halife seçmiş ve yeryüzünde tasarruf hakkını ona vermiştir. Şeytanların atası olan İblis'e bile, insana secde etmesi emrini vermiş, o ise insanın emrine girmekten kaçınmış ve Kıyamete kadar insanoğluna düşman olduğunu ilan etmiştir. Allahda, vesvese ve kötü telkin yapmaktan başka kulları üzerinde onun bir hakimiyeti bulunmadığını bildirmiştir. (İbrahim: 14/22, Hicr: 15/42, Nahl: 16/99) Kullarını da, şeytan ve cin cinsinden düşmanlarına karşı sadece kendisine sığınılmasını bildirmiş, ruhani olan bu düşmanlardan korunacak bundan başka bir silah vermemiştir. Bu sebeple cinler ve şeytanlar; Allah'ın iradesi dışında ne bir şekle girebilir ve ne de insanlara ve mallarına zarar verebilir.

[17] Hârût ve Mârût'un, iki melek mi, yoksa iki melik mi olduğu, ayrıca onlara verilen ve onların da küfre düşmemelerini öğütleyerek insanlara öğretikleri bilgilerin, zararlı mı yoksa faydalı mı olduğu konusu alimler arasında tartışmalıdır. Bunların, melek olduğunu söyleyenlere göre; bunlar, sihrin yaygın olduğu bir sırada Babil'e gönderilmişler. Orada kötü maksatla olmamak, yapılan sihri bozmak ve mucize ile sihir arasındaki farkı belirtmek kaydıyla sihrin dayandığı temel bilgiyi insanlara öğretmişlerdir.

Bunların, iki melik olduğunu savunanlar; ayette geçen "melekeyn" (=iki melek) kelimesini, "melikeyn" (=iki melik) şeklinde olduğunu ileri sürüp bu iki melikin kimler olduğu ilgili çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir.

Asıl itibariyle, melekleri, çirkin ve yakışıksız davranışlardan tenzih etmek en iyisidir. Çünkü Allah, onları, tertemiz olmakla vasıflandırmış ve Allah'ın kendilerine emrettiklerine karşı gelmediklerini bildirmiştir.

Hârût ve Mârût konusunda meleklere uygun olmayan bir takım ifadeler yer almaktadır. Konu ile ilgili Kur'an'da anlatılanların manası hakkında tefsirciler ihtilaf etmişlerdir. Bu rivayetlerden çıkan hükümler, kıyas yolu ile elde edilecek hükümler değildir. Uygun olmayan rivayetler, Yahudilerin kitaplarında yer alan iftiralarından ibarettir.

[18] Müsned: 2/134

[19] "Riya" kelimesi, sözlükte; görmek anlamına gelen "rü'yet" kökünden gelip "hakikatte olmadığı halde iyi görünmek" anlamına gelir. Terim olarak ise; ibadetlerde ve diğer amellerde samimiyetten uzaklığı ve ihlassızlığı ifade eder. Riya'nın Türkçe'deki karşılığı, gösteriştir.

Bir başka ifadeyle; bir Müslüman, hem ibadetlerini ve hem de diğer amellerini ancak Allah rızası için yapmakla mükelleftir. Amelde Allah rızasını arama kayfiyetine, "ihlâs" denir. İhlâs'ın zıddı, riyadır.

İhlâs'a önem veren İslam dini, riyayı, büyük şirk türünden değil de, küçük şirk türünden bir çeşit şirk saymaktadır. Çünkü Resulullah (s.a.v), şirkin bu çeşidine, "gizli şirk" demiştir.

Riya ile ilgili hadisler için, hadis kitaplarının riya ile ilgili bölümlerine bakabilirsiniz.

[20] Alimler, konu ile ilgili çeşitli hadisler olması sebebiyle, insanların, birbirlerine karşı ayağa kalkıp kalkmayacağı konusunda tartışmışlardır. Konu ile ilgili hadis; kişinin, insanların, kendisi için ayağa kalkmasıyla ilgilidir. Bu konu, dört şekilde ele alınmıştır:

1. Yasak olan kalkma: Büyüklenerek kendisi için ayağa ayağa kalkılmasını isteyenler için yapılan kalkmadır.

2. Mekruh olan kalkma: Kalkan kimselere karşı kibirlenmeyen, büyüklenmeyen, fakat bu yüzden içine, yasak olan büyüklenme duygusunun düşmesinden korkulan kalkamdır.

3. Caiz olan kalkma: Kalkmayı hiç arzu etmeyenlere, saygı ve ikram olsun diye yapılan ayağa kalkmadır.

4. Mebdub olan kalkma: Yolculuktan, işten dönenlere selam vermek için ayağa kalkma, yeri genişletmek için kalkma, hastayı bineğinden indirmek için kalkma gibi.

[21] Ebu Dâvud, Edeb 165 (5229)

[22] Tirmizî, Edeb 13 (2756)

[23] Ebu Dâvud, Edeb 165 (5230)

[24] Resulullah (s.a.v), Müslümanlar arasında üç günden fazla devam edecek küsüşmeleri yasaklamıştır. Yalnız üç güne kadar küsmenin mubah olduğu, hadisin mefhumunda mevcuttur. Üç güne kadar olan küsmeler, affedilmiştir.

Kızgınlık ve öfkelenmek, insanoğlunun fıtratında vardır. Bundan ötürü, eski haline dönmesi ve kızgınlık halinin geçmesi için bu miktardaki küsmeye müsamaha edilmiştir. Yasaklanan küsme; karşılaştığında selam vermemek, konuşmamak ve ilgiyi kesmektir. Kafir kimseye küsmenin, bir müddeti yoktur. Fakat dinine zarar verecek yada meşru bir nedenle kişiyle ilginin kesilmesi caizdir. Örneğin, şer'i emirlere karşı asi olan kimselere, bundan vazgeçmesi için küsülebilir. Resulullah (s.a.v), Tebük savaşına katılmayan Ka'b b. Mâlik ve iki arkadaşıyla elli gün boyunca konuşmayı halka yasaklamıştı.

[25] Müslim, Birr 27 (2562); Ebu Dâvud, Edeb 55 (4912)

[26] Ebu Dâvud, Sünnet 4 (4602); Buhârî, Edeb 62

[27] Taberânî

[28] Hadisin Arapça metninde geçen "vasl" kelimesi, saça saç eklemek anlamına gelir. Peruk takmak diye de tercüme etmek mümkündür.

"Vâsile"; kadına, saça saç takan kadına denir. Müstevsile veya Mevsûle ise, isteği üzerine kendisine saç takılan kadına denir. Saç takanın da, takdıranın da kadın yada erkek olmasında bir fark yoktur.

Bu işle, geçmişte, daha çok kadınlar başvurduğu için takan ve taktıran hep müennes kelimelerle ifade edilmektedir. Artık peruk yada iğreti saç taktırmaya, erkeklerde başvurmaktadır.

Hadis kitaplarında sahabe arasında bu husus ile ilgili olarak meydana gelen olayların ve taleplerin olması sebebiyle Resulullah (s.a.v)'in; saça saç eklemeyi, dökülmüş saçın yerine başkasının saçını takmayı yasakladığına dair rivayetler var.

İslam Hukukçuları, hadislerde geçen lanetin, "kuvvetli bir yasaklama" üslubu olduğunu belirterek erkek veya kadının, ister hastalık ve saç dökülmesi sebebiyle, isterse güzellik kastıyla olsun saçına saç eklemesini, başına başkasının saçını takmasını caiz görmemişlerdir. Çünkü hiçbir neden yokken, insanoğlunun herhangi bir parçasını kullanmak caiz değildir.

Yalnız saça; yün, ipek bez parçası türünden başka bir şey takmak caizdir.

Kısacası: Saça, saç türünden olmayan şeyleri takmak caizdir. Çünkü İslam alimlerinin çoğu, bunu caiz görmektedir. Yasak; saça saç takma yada ekleme ile ilgilidir.

[29] Buhârî, Libâs 83, 87; Müslim, Libâs 119; Nesâî, Zinet 23, 70, 72

[30] Buhârî, Libâs 83; Müslim, Libâs 117; Nesâî, Zinet 23, 24

[31] Buhârî, Libâs 83, 85; Müslim, Libâs 115 (2122); Nesâî, Zinet 22, 71; Müsned: 6/345

[32] Buhârî, Libâs 86; Müslim, Libâs 119 (2124); Nesâî, Zinet 25

KIYÂMETİN ALAMETLERİ

﴿ كِتَابُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ ﴾

288- ﴿ بُعِثْتُ أَنَا وَالسَّاعَةَ كَهَاتَيْنِ (وَأَشَارَ بِإِصْبَعِيهِ الْوُسْطَى وَالسَّبَّابَةِ) ﴾

“(Peygamber (s.a.v)’in, şehadet parmağı ile orta parmağını göstererek:) ‘Ben ve Kıyamet, işte (bu şekilde birbirine yakın bir vaziyette) gönderildim”[1]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Enes
2. Sehl b. Sa’d
3. Ebu Hureyre
4. Müstevrid b. Şeddâd
5. Büreyde
6. Câbir b. Semure
7. Vehb es-Sevâî
8. Abdullah ibn Ömer
9. Ebu Cübeyre ibnu’l-Dahhâk
10. Ensardan büyük bir topluluk

Toplam, 10 kişi.

(Derim ki:) Bu hadis, şu yoldan da gelmiştir:

11. Câbir b. Abdullah

(Münâvî) **“Feyzu’l-Kadîr”**de Suyûtî’den naklettiğine göre; bu hadis, **mütevatir**dir.

* * *

289- ﴿ اَلْهَرْجُ وَالْفِتَنُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ ﴾

“Ahirzamanda ortaya çıkacak olan kaoslar ve fitneler”[2] **ile ilgili hadisler**

Suyûtî (ö. 911/1505) **“İthâmu’d-Dirâye”**de ahir zamanda ortaya çıkacak olan kaoslar ve fitneler ile ilgili hadisleri,[3] **mütevatir** hadisler içerisinde kabul etmiştir.

* * *

290- ﴿ خُرُوج الْمَهْدِيِّ الْمَوْعُودِ الْمُنْتَظِرِ الْفَاطِمِيِّ ﴾

“Beklenen Fâtimî Mehdi’sinin ortaya çıkması”[4] **ile ilgili hadisler**

Bu hadis, şu yoldan gelmiştir:

1. Abdullah ibn Mes’ud[5]

Bu hadisi; İmam Ahmed (ö. 241/855), Ebu Dâvud (ö. 275/888), Tirmizî (ö. 279/892) ve İbn Mâce (ö. 273/886) rivayet etmiştir.

2. Ümmü Seleme[6]

Bu hadisi; Ebu Dâvud (ö. 275/888), İbn Mâce (ö. 273/886) ve Hâkim (ö. 405/1014) rivayet etmiştir.

3. Hz. Ali[7]

Bu hadisi; İmam Ahmed (ö. 241/855), Ebu Dâvud (ö. 275/888) ve İbn Mâce (ö. 273/886) rivayet etmiştir.

4. Ebu Saîd el-Hudrî[8]

Bu hadisi; İmam Ahmed (ö. 241/855), Ebu Dâvud (ö. 275/888), Tirmizî (ö. 279/892), İbn Mâce (ö. 273/886), Ebu Ya’lâ (ö. 276/889) ve Hâkim (ö. 405/1014)’de **“Müstedrek”**de rivayet etmiştir.

5. Sevbân[9]

Bu hadisi; İmam Ahmed (ö. 241/855), İbn Mâce (ö. 273/886) ve Hâkim (ö. 405/1014)’de **“Müstedrek”**de rivayet etmiştir.

6. Kurre b. İyâs el-Müzenî

Bu hadisi; Bezzâr (ö. 292/904) ile Taberânî (ö. 360/970)’de **“Evsat”**da rivayet etmiştir.

7. Abdullah ibnu’l-Hâris b. Cüz’[10]

Bu hadisi; İbn Mâce (ö. 273/886) ile Taberânî (ö. 360/970)’de **“Evsat”**da rivayet etmiştir.

8. Ebu Hureyre[11]

Bu hadisi; İmam Ahmed (ö. 241/855), Tirmizî (ö. 279/892), Ebu Ya’lâ (ö. 276/889) **“Müsned”**de, Bezzâr (ö. 292/904)’da **“Müsned”**de, Taberânî (ö. 360/970)’de **“Evsat”**da ve daha bir çokları rivayet etmiştir.

9. Huzeyfe ibnu’l-Yemân

Bu hadisi; Rüyânî (ö. 307/919) rivayet etmiştir.

10. Abdullah ibn Abbâs

Bu hadisi; Ebu Nuaym (ö. 430/1038) **“Ahbâru’l-Mehdî”**de rivayet etmiştir.

11. Câbir b. Abdullah

Bu hadisi; İmam Ahmed (ö. 241/855) ve Müslim (ö. 261/875) rivayet etmiştir. Fakat Müslim’de, Mehdi’nin geliş ile ilgili bir açıklama yoktur. Çünkü Müslim’de Kıyametin Alametleri hususunda gelen hadislerin hepsin de Mehdi’(nin ismi) ile ilgili herhangi bir açıklama geçmemektedir.

12. Hz. Osman

Bu hadisi; Dârekutnî (ö. 385/995) **“Efrâd”**da getirmiştir.

13. Ebu Ümâme

Bu hadisi; Taberânî (ö. 360/970) **“Kebîr”**de rivayet etmiştir.

1. Ammâr b. Yâsir

Bu hadisi; Dârekutnî (ö. 385/995) **“Efrâd”**da, Hâtib (ö. 463/1071) ve İbn Asâkir (ö. 571/1176) getirmiştir.

2. Câbir b. Mâcid es-Sudefî

Bu hadisi; Taberânî (ö. 360/970) **“Kebîr”**de rivayet etmiştir.

16. Abdullah ibn Ömer

17. Talha b. Ubeydullah

Bu iki hadisi, Taberânî (ö. 360/970)'de **"Evsat"**da rivayet etmiştir.

18. Enes b. Mâlik[12]

Bu hadisi, İbn Mâce (ö. 273/886) rivayet etmiştir.

1. Abdurrahman b. Avf

Bu hadisi, Ebu Nuaym (ö. 430/1038) rivayet etmiştir.

2. İmrân b. Husayn

Bu hadisi, İmam Ebu Amr ed-Dânî (ö. 444/1052) **"Sünen"**de ve daha bir çokları (da kendi kitaplarında) rivayet etmiştir.

Bir çok alim, Mehdi konusunda gelen hadislerin mütevatir olduğunu, Hafız Sehâvî (ö. 902/1496)'den nakletmiştir.

Sehâvî (ö. 902/1496), **"Fethu'l-Muğîs"**de Mehdi hadislerinin mütevatir olduğunu belirtmiştir. Bu husus, **"Fethu'l-Muğîs"**de şöyle geçmektedir:

"(Ebu'l-Hüseyin'in) bu risalesi, Mehdi konusunda yazılan ilk eserdir. Ebu'l-A'lâ İdris b. Muhammed b. İdris el-Hüseynî el-Irâkî'nin de Mehdi konusunda bir eseri bulunmaktadır. Mehdi ile ilgili bu hadisler, **mütevatir** yada hemen hemen (mütevatire) yakındır…"

(Devamla da) der ki: "Bir çok eleştirmen hafız, (Ebu'l-Hüseyin'in bu risalesinin, Mehdi konusunda yazılan) ilk risale olduğunu belirtmiştir."

Şeyh Cesûs **"Şerhu'r-Risâle"**de konu ile ilgili olarak şöyle der: "Mehdi haberi, Sehâvî'nin naklettiği hadislerde geçmektedir. Bu hadisler(in toplamı,) tevatür derecesine ulaşmaktadır."

(Zürkânî'de) **"Şerhu'l-Mevâhib"**de, Ebu'l-Hüseyin el-İberî (ö. 363/973)-nin **"Menâkibuş-Şâfiî"**de şöyle söylediğini nakletmektedir:

"Mehdi'nin, bu ümmetten çıkacağı ve Hz. İsa (a.s.)'ın, onun arkasında namaz kılacağı ile ilgili haberler, **tevatür**dür.

Ebu'l-Hüseyin, bu ifadeyi; İbn Mâce'nin, Enes'ten rivayet ettiği ﴿ وَلاَ مَهْدِيّ إِلاَّ عِيسَى ﴾ **"Mehdi ancak İsa'dır"**[13] hadisini reddetme mahiyetinde söylemektedir."

"Mağani'l-Vefâ bi Meânil-İktifâ"da geçtiğine göre; Şeyh Ebu'l-Hüseyin el-İberî dedi ki: "Mehdi'nin çıkacağı, yedi yıl yeryüzünde hüküm süreceği, onun zamanında yeryüzünün adaletle dolacağı ile ilgili Hz. Peygamber (s.a.v)'den gelen haberler, ravilerinin çok lolması sebebiyle müstefiz ve tevatürüdür."

Şeyh Muhammed b. Ahmed es-Seffârînî el-Hanbelî **"Şerhu Akîde"**de konu ile ilgili olarak şöyle der:

"Mehdi'nin çıkması ile ilgili rivayetler, çoktur. Öyle ki bu konudaki rivayetler, manevi mütevatir derecesine ulaşmış ve bu husus, Ehl-i Sünnet alimleri arasında yaygınlık kazanmıştır. Hatta Ehl-i Sünnet alimleri, Mehdi'nin ortaya çıkışını, kendi inanç esasları içerisinde saymışlardır."

Daha sonra da bu konuda bir grup sahabeden gelen bazı hadisleri nakletmiştir. (Devamla da) der ki: "Bu tür çeşitli rivayetler, sahabeden ve tabiundan rivayet edilmiştir. Bu rivayetlerin toplamı, kesin bilgiyi ifade etmektedir. Dolayısıyla da Mehdi'nin ortaya çıkmasına iman, vaciptir. Nitekim Mehdi'nin ortaya çıkması konusu, ilim adamlarınca doğrulanmış ve Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat akaidinde[14] de yer almıştır."

İbn Haldûn (ö. 808/1406)'da **"Mukaddime"**de Mehdi'nin çıkması ile ilgili hadislerin geliş yollarını geniş bir şekilde getirip Mehdi olayını illet yönünden uygun bulmamıştır. Fakat bazı alimler, İbn Haldûn'a; 'farklı rivayetlere rağmen bu konuda gelen hadislerin çok olduğu' şeklinde cevap vermişlerdir. Çünkü Mehdi ile ilgili rivayetler, tevatür derecesine ulaşmıştır. Zira Mehdi'nin çıkması ile ilgili hadis; İmam Ahmed, Tirmizî, Ebu Dâvud, İbn Mâce, Hâkim, Taberânî, Ebu Ya'lâ el-Mevsilî, Bezzâr ve daha bir çok alimin; Sünen, Mu'cem ve Müsned gibi temel İslamî eserlerinde geçmektedir. Bunlar, bu rivayetleri, bir grup sahabeye dayandırmışlardır. Dolayısıyla da bu konudaki rivayetleri inkar etmek, kişiye, bir şey kazandırmaz. Çünkü bu hadislerin bir kısmı, diğer bir kısmını (destekleyip) güçlendirmektedir, şahidler ve mutabaât yoluyla[15] takviye kazandırmaktadır… Mehdi hadislerinin bir kısmı; sahih, bir kısmı hasen ve bir kısmı da zayıftır… Mehdi'nin ortaya çıkması konusu, İslam ülkelerinde yaşayan tüm Müslümanlar arasında meşhur bir vaziyettedir. Çünkü ahir zamanda Ehl-i Beyt'ten bir adam ortaya çıkıp İslam Dini'ni yeniden güçlendirecek, adaleti yaygınlaştıracak, Müslümanlar ise bu adama tabi olacak ve İslam memleketlerini (tekrar) ele geçirecek işte bu adam, **"Mehdi"** diye isimlendirilecek… Bundan sonra da **"Sahîh"**te sabit Kıyamet Alametlerinden olan Deccâl ortaya çokacak… Bundan sonra da Hz. İsa (a.s) yeryüzüne inip Deccâl'i öldürecek veya Mehdi, Hz. İsa (a.s) ile birlikte ortaya çıkıp Deccâl'i öldürmede Hz. İsa (a.s)'a yardım edecek, Mehdi, Hz. İsa (a.s)'a imam olup namaz kıldıracak… ve buna benzer daha bir çok hususlar.

Kadı Allâme Muhammed b. Ali eş-Şevkânî el-Yemenî (ö. 1250/1834)'nin **"Tavdîh fi Tevâturi mâ câe fi'l-Mehdiyyi'l-Muntazar ve'd-Deccâl ve'l-Mesîh"** adında bir irsalesi vardır. Şevkânî, bu risalesinde konu ile ilgili olarak şöyle der:

"Mehdi hakkında gelen hadislerin içerisinde, 50 kadar üzerinde durulmaya değer rivayet bulunmaktadır. Bu hadislerin içerisinde; sahih, hasen ve münceber zayıf olanı da vardır. Dolayısıyla da Mehdi'nin ortaya çıkması olayı, kesinlikle mütevatirdir. Hatta hakkında bundan daha az rivayet bulunan temel ilkelerle ilgili bazı terimler üzerinde bile tevatürün oluştuğu iddiaları doğrudur. Mehdi ile ilgili sahabeden gelen rivayetlere gelince; bu rivayetler, gayet çoktur. Bu sözlerin tümü, merfu hadis hükmündedir. Çünkü bu tür konularda icitahad da bulunulmasına imkan yoktur.

Bu konuda daha geniş bilgi için Şevkânî'nin bu kitabına bakabilirsiniz. Çünkü Şevkânî, bu kitabında, Mehdi ile ilgili hadisleri nakletmiş ve bu hadislere dair bazı bilgiler vermiştir.

İbn Hacer el-Heytemî (ö. 973/1051)'de **"Savâik"**da konu ile ilgili olarak şöyle der: "Ebu'l-Hüseyin el-İberî dedi ki: 'Mehdi'nin çıkacağı, onun Hz. Peygamber (s.a.v)'in Ehl-i beyt'inden geleceği, yeryüzünde yedi yıl hüküm süreceği ve onun zamanında yeryüzünün adaletle dolacağı, onun Hz. İsa (a.s.) ile birlikte ortaya çıkacağı, Filistin'deki …. Kapısında Deccâl'i öldürmede Hz. İsa (a.s)'a yardım edeceği, bu ümmete imam olacağı, Hz. İsa (a.s)'ın onun ardında namaz kılacağı ile ilgili Hz. Peygamber (s.a.v)'den gelen haberler, ravilerinin çok olması sebebiyle müstefiz ve tevatürdür."

Yine İbn Hacer el-Heytemî (ö. 973/1051), bunun bir benzerini, Ebu'l-Hüseyin el-İberî'nin konuyla ilgili sözlerini naklettikten sonra, bazı imamların, Mehdi'nin alametleri hususundaki sözlerini kısaca bir şekilde şöyle nakletmektedir:

"Bazı imamlar dedi ki: '(Mehdi ile ilgili) haberler, tevatürdür.'"

Bu ifade, İbn Hacer el-Heytemî (ö. 973/1051)'in **"Savâik"** adlı eserinde bu şekilde yer almaktadır. Çünkü İbn Hacer el-Heytemî, bu ifadeden önce rahatlıkla şöyle demektedir:

"Bazı hadis hafızı imamlar dedi ki: 'Mehdi'nin, Hz. Peygamber (s.a.v)'in soyundan geleceği sabittir. Mehdi hakkında Hz. Peygamber (s.a.v)'den gelen haberler, **tevatür**dür.'"

(Derim ki:) Adı geçen Ebu'l-Hüseyin'in asıl adı, Muhammed ibnu'l-Hüseyin b. İbrahim el-İberî es-Sicistânî'dir… **"Menâkibu'ş-Şâfiî"** adlı kitabın yazarıdır. Bu, içerisinde bir çok önemli konunun bulunduğu bir kitaptır. Yazar, bu kitabı, 74 yada 75 babta tertiplemiştir… Âbir, Sicistân'nın bir köyüdür… Ebu'l-Hüseyin, H. 363. yılının Recep ayında ölmüştür. Onun, daha geniş biyografisi için, Sübkî (ö. 771/1370)'nin **"Tabakâtu'l-Kübrâ"** adlı eserine başvurabilirsiniz.

Konuyu uzatma endişesi olmasaydı, Mehdi ile ilgili hadislerden elde ettiklerimi burada getirip naklederdim. Çünkü ben bu zamanda bir çok insanın, Mehdi'nin ortaya çıkması hususunda şüpheye düştüğünü, hatta "Acaba Mehdi ile ilgili hadisler, kesin midir? Yoksa kesin değil midir?" dediklerini bile gördüm. Bu insanların çoğu, Mehdi hususunda İbn Haldûn'un sözüne[16] göre hareket etmektedir. Halbuki İbn Haldûn, bu sahanın uzamnlarından olmamasına rağmen bu insanlar, onun (bu konu ile ilgili sözlerine inanmaktadır. Doğrusu her sanat (=ilim) alanında, işi, o sahanın uzmanlarına götürmek lazım!!....

* * *

291- ﴿ خُرُوجُ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ ﴾

"Mesîh Deccâl'in çıkması"[17] ile ilgili hadisler

Bir çok alimin anlattığına göre; Deccâl'in (Kıyametin kopmasına doğru) ortaya çıkması ile ilgili hadisler, farklı bir çok sahih yollarla sahabenin büyük bir kısmından gelmiştir.

Şevkânî (ö. 1250/1834) **"Tavdîh"**de konu ile ilgili olarak der ki: "Bunlardan, 100 hadis gelmiştir."

Bu hadisler; Sahîh,[18] Mu'cem,[19] Müsned[20] gibi kitaplarda geçmektedir. Bu kitaplarda geçen hadisler hariç tutulduğunda bile, **tevatür** meydana geliyorsa, buralarda geçen hadislerin toplamıyla nasıl **tevatür** meydana gelmesin ki.

Bazı alimler, Deccâl ile ilgili haberlerin, ciltler dolusu olduğunu söylemiştir.

Bir çok alim de, Deccâl ile ilgili haberleri, bir eserde toplamaya çalışmıştır.

(Suyûtî) **"Dürrü'l-Mensûr"**da[21] Yüce Allah'ın ﴿ إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ إِنْ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ ﴾ **"Kendilerine gelmiş kesin bir delil olmaksızın Allah'ın ayetleri hususunda mücadele edenlerin göğüslerinde, sadece yetişemeyecekleri bir kibir vardır"** (Mü'min: 46/56) ayetini açıklaması sırasında Deccâl ile ilgili hadisleri bol bir şekilde getirmiştir.

Bu konuda daha geniş bilgi için Suyûtî (ö. 911/1505)'nin bu kitabına başvurabilirsiniz.

* * *

292- ﴿ نُزُولُ سَيِّدِنَا عِيسَى عَلَيْهِ السَّلاَمُ قرب السَّاعَة وَحكمه في النَّاسِ ﴾

"Kıyametin kopma anına yakın bir zamanda İsa (a.s)'ın yeryüzüne inmesi ve insanlar arasında (İslam Şeriatı ile) hükmetmesi"[22] ile ilgili hadisler

Übbî (ö. 827/1424) **"Şerhul-Müslim"**in 'Kıyametin Alametleri' ile ilgili hadislere dair yerde konu ile ilgili olarak aynen şöyle der:

"İbn Rüşd'ün, Cibrîl hadisinde geçen sözüne göre; Kıyamet'in Alametleri, 10 tanedir. Bunlardan 5'i, **mütevatir**dir."

İbn Rüşd'ün, Cibrîl hadisinde geçen sözüne göre; o da, Kıyamet'in Alametlerini, Kurtubî'den naklen saymaktadır- Kıyametin Alametleri, iki kısma ayrılmaktadır:

1. **Bilinenler:** a. Cibrîl hadisinde anlatılanlar, b. İlmin kalkması, c. Cehaletin yaygınlaşması, d. Zinanın artması, e. İçki içmenin çoğalması gibi.

2. **Bilinemeyenler:** a. Deccâl, b. Hz. İsa (a.s.)'ın yeryüzüne inmesi, c. Ye'cüc ile Me'cüc'ün çıkması, d. Dabbe, e. Güneşin batıdan doğması gibi.

Übbî (sözüne) devamla der ki: "İbn Rüşd dedi ki: 'Alimler, ilk beş alametin ortaya çıktığının kesin olduğu hususunda görüş birliğine varmışlardır. Fakat son beş alametin ortaya çıkıp çıkmadığı hususunda ise görüş birliğine varamamışlardır.

Biri doğu da, diğeri batı da ve biri de Arap yarımadasında olmak üzere (üç ayrı bölgede) yerin dibine geçirilme olayının görülmesi, Aden tarafından bir ateşin çıkması ve bu ateşin, halkın dinlenmeye çekildiği yerde onlarla birlikte dinlenmesi ve ikamet ettikleri yerde onlarla birlikte ikamet etmesi. Ayrıca bu alametlere, şunlar da eklenmiştir: İstanbul'un fethi ve Mehdi'nin ortaya çıkması."

Yine Übbî, Hz. İsa (a.s)'ın yeryüzüne inmesi ile ilgili hadislere dair yerde ise aynen şöyle der:

"Hz. İsa (a.s)'ın yeryüzüne inmesi ile ilgili hadislerin, **mütevatir** olduğu kesindir."

Alimler, Hz. İsa (a.s)'ın yeryüzüne inmesinin; Kitap, Sünnet ve İcma ile sabit olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü Hz. İsa (a.s)'ın yeryüzüne inmesi ile ilgili hadisler, çoktur.

Şevkânî (ö. 1250/1834) **"Tavdîh"**te Hz. İsa (a.s)'ın yeryüzüne inmesi ile ilgili içlerinde; sahih, hasen ve münceber zayıfın da bulunduğu bu hadislerden 19'unu anmıştır. Fakat bu hadislerden bazısı, Deccâl hadisi içerisinde ve bazısı da Mehdi hadisleri içerisinde geçmektedir. Buna, Sahabeden gelen rivayetler de eklenmiştir. Bu doğrultuda Hz. İsa (a.s)'ın yeryüzüne inmesi ile ilgili hadisler ile rivayetlerin derecesi, yükselmektedir. Artık bu konuda bir görüş belirtmeye gerek kalmamaktadır.

Kısacası: Mehdi konusunda gelen hadisler, **mütevatir**dir. Yine Deccâl konusunda gelen hadisler ile Hz. İsa (a.s)'ın yeryüzüne inmesi ile ilgili hadisler de **mütevatir**dir.

* * *

293- ﴿ طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا ﴾

"Güneşin, (doğudan değil de) batıdan doğması"[23] **ile ilgili hadisler**

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Ebu Saîd el-Hudrî
2. Ebu Hureyre
3. Abdullah ibn Ömer
4. Huzeyfe
5. Ebu Zerr
6. Abdullah ibn Abbâs
7. Abdullah ibn Ebi Evfâ
8. Safvân b. Assâl
9. Muâviye ibn Ebi Süfyân
10. Abdurrahman b. Avf
11. Enes
12. Ebu Ümâme
13. Huzeyfe b. Useyd
14. Ebu Musa el-Eş'arî ve daha bir çokları

Bu konuda daha geniş bilgi için (Suyûtî'nin) **"Dürrü'l-Mensûr"** tefsirinde Yüce Allah'ın ﴿ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ ﴾ **"Ancak Rabbinin bazı ayetleri (=işaretleri) geldiği gün"** (En'âm: 6/158) ayetinin açıklamasına bakabilirsiniz.

* * *

294- ﴿ خُرُوجُ الدَّابَّةِ ﴾

"(Yerden) Dâbbe'nin çıkması"[24] ile ilgili hadisler

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Ebu Hureyre
2. Abdullah ibn Amr
3. Enes
4. Huzeyfe b. Useyd
5. Huzeyfe ibnu'l-Yemân

6. Ebu Ümâme
7. Selmân ve daha bir çokları

Kur'an-ı Kerim'deki Yüce Allah'ın ﴿ وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِنَ الأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ ﴾ **"Onlar hakkındaki söz gerçekleştiği zaman, onlar için, yerden bir 'Dâbbe' çıkarırız ki, bu, onlara …söyler"** (Neml: 27/82) nassı, bunu göstermektedir.

Alimlerin icmaı da, bunu desteklemektedir.

* * *

295- ﴿ خُرُوجُ يَأْجوُجَ وَمَأْجُوجَ ﴾

"Ye'cüc ile Me'cüc'ün ortaya çıkması"[25] **ile ilgili hadisler**

Bu hadis, şu yollardan gelmiştir:

1. Abdullah ibn Mes'ud
2. Huzeyfe
3. Nevvâs b. Sem'ân
4. Ebu Saîd el-Hudrî
5. Ebu Hureyre ve daha bir çokları

Kur'an-ı Kerim'deki Yüce Allah'ın ﴿ حتَىَّ إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ ﴾ **"Nihayet Ye'cüc ile Me'cüc'ün önü açıldığı zaman ve onlar, her tepeden akın ettiği zaman"** (Enbiyâ: 21/96) nassı da, Ye'cüc ile Me'cüc'ün ortaya çıkacağını göstermektedir. Alimlerin icmaı da, Ye'cüc ile Me'cüc'ün ortaya çıkacağı doğrultusundadır.

Bu son üç hadisin **mütevatir** olduğu, Übbî (ö. 827/1424)'nin **"Şerhu'l-Müslim"**deki sözünde geçmektedir.

* * *

---

[1] İslam inancına göre; alem mahluktur. Sonradan yaratılmıştır. Sonradan meydana gelen her şey, yok olucudur. Bu maddi alemde günün birinde son bulacaktır. İşte bu büyük son bulmaya, “Kıyamet” adı verilir.

Hz. Peygamber (s.a.v), burada, Kıyametin kopma zamanının pek yakın olduğunu bildirmektedir. Resulullah (s.a.v)’in daveti, Kıyametin kopma zamanına kadar devam edecektir. O’nun daveti ile Kıyametin kopması, birbirinden ayrılmayacaktır.

Kıyamet alametlerinin, Kıyametin kopma anından önce gelmesi; insanları, ikaz ve irşat, gafletten uyandırma, tevbeye teşvik ve ahirete hazırlık içindir.

Bu konuda gelen hadislerden bazıları şunlardır: Buhârî, Rikâk 39, Talâk 25; Müslim, Cum’a 43 (867), Fiten 132 (2950), 133 (2951); Tirmizî, Fiten 39 (2214); İbn Mâce, Fiten 25; Dârimî, Rikâk 46; Müsned: 3/123, 124, 130, 131, 3/319, 4/309, 5/92, 103, 108

[2] “Kaos” diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı, “Herc” olup öldürme anlamına gelmektedir.

Fitne ise, bozgunculuk, bozgunlar anlamına gelmektedir.

Kıyametin kopması, Kainatın düzeninin kökünden değiştirilerek yeni bir düzenin oluşturulması ve yeni baştan var edilmesini ifade eden bir olaydır. Bundan ötürü böyle bir değişimin öncesinde çeşitli olağanüstü olaylar yaşanacaktır. Bu olağanüstü olaylar ise, sözü edilen o köklü değişimin bir başlangıcı olacaktır. Bu doğrultuda Kıyametin alametleri, iki şekilde ele alınmıştır:

1. Kıyametin büyük alametleri. Bunlar, 10 büyük alamet diye bilinmektedir.
2. Kıyametin küçük alametleri. Bunlar ise, bu 10 büyük alametin dışında kalan alametlerdir. Bu küçük alametlerden bazıları şunlardır: İlmin kalkması, cehaletin yaygınlaşması, zinanın artaması, içki içmenin çoğalması gibi.

Bu tür hadislerde belirtilen büyük çarpışma, genel olarak, Müslümanlar-Hıristiyanlar ile Müslümanlar-Yahudiler arasında gerçekleşeceği ifade edilmektedir.

Batılı araştırmacılara göre, gelecekteki savaşaların, medeniyetler ve dinler arasında olacağı doğrultusundadır.

[3] Bu konuda gelen hadislerden bazıları şunlardır: Buhârî, İstiskâ 27, Fiten 5; Müslim, Fiten 18 (157); Tirmizî, Fiten 30, 31; İbn Mâce, Fiten 10; Müsned: 4/772, 5/389

[4] “Mehdî” kelimesi, sözlükte; hidayet olunmuş, hidayete ulaşmış kimse anlamına gelmektedir. Bu manada, doğru yolda olan her lider, Mehdî’dir.

Mehdî ile ilgili olarak nakledilen hadisler, bir hayli çoktur. Bazı ilim adamları, bu sebeple, Mehdî hususunda tevatür oluştuğunu söylemişlerdir.

Fakat Mehdî ile ilgili hadisler, sıhhat açısından şüphe edildiği için Buhârî ile Müslim gibi en yetkili iki hadis alimi tarafından rivayet edilmemiştir. Kütübü sitte’nin diğer dört kitabında, Mehdî ile ilgili hadisler, çoğunlukla zayıf senedlerle rivayet edilmiştir. Yalnız Mehdî ile ilgili hadislerin içerisinde uydurma, hasen, garip, zayıf ve sahih hadisler de vardır.

Ehl-i Beyt taraftarları, özellikle de Emevî ve Abbâsî zulmünden yıldıkları için, çareyi, Mehdî inancına sarılmakta bulmuşlardı. Böylece ideallerini sürekli ertelediler.

“Beklenen Mehdî” düşüncesini; sıkıntılı ve ümitsiz dönemlerde insanların kalplerinin derinliklerinde saklanan bir ümit kıvılcımı ve zulme uğramış çaresiz insanların müspet manada motive edilmesi şeklinde değerlendirmek de mümkündür.

Aslında ideallerinin gerçekleştirmek için hiçbir bedel ödemeye yanaşmayıp başarıyı, çaba ve gayretin bir ödülü olarak görmek yerine bir Mehdî yada kurtarıcı beklemek, Nebevî terbiye görmüş Saadet Asr’ı müminlerinin anlayışıyla taban tabana zıttır.

İşte Ehl-i Beyt taraftarlarındaki bu Mehdî inancı, zamanla Şiilerden Sünnilere geçmiştir.

Mehdî inancı; bir yandan hayali şeylere bel bağlama düşüncesini ortaya koyarak insanları tedbir ve basiretten uzaklaştırmış ve ümitsizlik içinde zayıf ve aciz bir halde boşuna bekleyişlerin içine iterken, diğer taraftan kargaşalıklara, istismarlara ve istikrarsızlıklara yol açmış, bir çok hurafe ve batıl inancın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İster dinî, ister ilmî ve ister toplumsal açıdan bakılsın; Mehdîliğin faydasından çok zararı olmuştur.

Kurtarıcı bekleyen fert ve toplumların bizzat kendilerinin; “kurtarıcı” olmaları, mukadderatlarına sahip çıkmaları ve geleceklerine el koymalara mümkün değildir. Bir toplum yada fert, kendini, bizzat yine kendisi kurtaracaksa, Mehdî gibi kurtarıcıya neden muhtaç olsun ki? Kendini kurtaramayacaksa, asırlar geçer ama yine de beklediği kurtarıcı Mehdî gelmez, bu sebeple de kötü ve zor durumda kalır. Hayalî bir Mehdî, hiçbir kimseyi kurtaramayacığına göre, bu inanç, fertlerden ve toplumlardan kendi kendini kurtarma imkanını da almakta ve tamamıyla çaresiz bir halde bırakmaktadır. Çünkü Mehdî, bir ideal değil, bir hayaldir. Bir dirilişin, silkinişin işareti olmaktan çok bir çöküşün alametidir. (Karınca Yayınları bu düşünceye katılmamaktadır.)

[5] Ebu Dâvud, Mehdî 1 (4282); Tirmizî, Fiten (2231, 2232); İbn Mâce, Fiten 34 (4082);

[6] Ebu Dâvud, Mehdî 1 (4286, 4288, 4289); İbn Mâce, Fiten 34 (4086)

[7] Ebu Dâvud, Mehdî 1 (4290); İbn Mâce, Fiten 35 (4085); Müsned: 1/84

[8] Ebu Dâvud, Mehdî 1 (4285); Tirmizî, Fiten (2232); İbn Mâce, Fiten 34 (4083); Müsned: 3/21, 22, 37, 52

[9] İbn Mâce, Fiten 34 (4084); Müsned: 5/277

[10] İbn Mâce, Fiten 34 (4088)

[11] Müsned: 2/411

[12] İbn Mâce, Fiten 34 (4087)

[13] İbn Mâce, Fiten 24

[14] İslam’ın ilk asırlarında yazılmış muteber Sünnî akaid ve kelam kitaplarında olumlu veya olumsuz yönüyle Mehdîlik, hiç ele alınmamıştır. İmam-ı A’zam’ın “Fıkh-ı Ekber”inde, Maturidî ve Eş’arî’nin eserlerinde bu konu ile ilgili bilgilere rastlanmaz. Yine onların çağdaşları büyük alimlerin kitaplarında da bu konuya temas edilmez. Bir bakıma bu doğaldır. Çünkü Mehdîlik, sonuç itibariyle “İmamet”le doğrudan doğruya ilgilidir ve imamet konusunun bir parçasıdır. İmamet ise, Ehl-i Sünnete göre; (asla değil de,) füru’a ait bir meseledir. Yalnız daha sonraları imamet konusunda insanlar arasında bozuk inançlar ortaya çıkınca…. (Sünnî) kelamcılar, imamet konusunu, kelam’ın konuları arasına almışlardır. Aynı sebepten dolayı sonraki akaid alimleri, eserlerinin son kısımlarına, imamet ve “Mehdilik” bahislerini de eklemişlerdir. (Doç. Dr. Avni İlhan, Mehdilik, s. 141-142, Beyan yay. 1993, İst.)

[15] Ravisi rivayette tek başına kaldığından ferd olduğu sanılan bir hadis, başka yol veya yollardan rivayet edilip edilmediğini anlamak üzere çeşitli hadis kitaplarından araştırılır. İtibar adı verilen bu araştırma sonunda o hadisin bir başka ravi tarafından rivayetinde tek kalan ravinin şeyhi veya şeyhinin şeyhiden rivayet edildiği anlaşılırsa, mutabaat meydana gelmiş olur.

[16] İbn Haldûn, naklî, aklî, felsefî, tecrübî, edebiyat, sanat, dilbilgisi, otobiyografya, sosyoloji, tarih ve medeniyet tarihi gibi bir çok bilim dallarında araştırma yapmış ve bu bilim dallarıyla meşgul olmuş bir alimdir. İbn Haldûn’un “Mukaddime”si, buna güzel bir örnektir.

Yine İbn Haldûn, Kur’an ilimleri, Hadis, Fıkıh, Miras Hukuku, Fıkıh Usulü, Cedel, Hilafiyât, Kelâm, Tasavvuf gibi dallarda ehliyetli kimseydi.

İbn Haldûn, ilk önce Mehdilik ile ilgili hadisleri, hadis ilmindeki nakdu’r-ricâl, cerh ve ta’dil kurallarına göre incelemiştir. Bu hadisler; Ebu Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce, Hâkim, Taberânî, Bezzâr ve Ebu Ya’lâ gibi meşhur hadisçiler tarafından rivayet edilmiştir.

İbn Haldûn, Mehdî ismi açıkça geçen hadislerin senendlerini ve güvenirlilik derecelerini ele almakta, bu hadislerin senedinde yer alan bazı ravilerin Şiî, bazılarının meçhul, bazılarının da güvenilmeyecek kimseler olduklarını; hadis alimlerinden yaptığı alıntılarla ortaya koymaktadır.

İbn Haldûn, Mehdî ile ilgili hadislerin, muteber hadis kitaplarında geçtiği için mutaassıp ve muhafazakar çevreden gelecek olan saldırıları ve eleştirileri düşünerek; sert tepkilere yol

açmayacak, oldukça ihtiyatlı, yumuşak ve kolayca yorumlanabilinir bir ifade ve bir yöntem kullanmıştır.

İbn Haldûn' göre; Mehdî ile ilgili hadislerin hiçbiri, Hz. Peygamber (s.a.v)'in zamanıyla alakası yoktur. Bu hadisler, dikkatli bir şekilde incelendiğinde, bu hadisler de, Emeviler ve Abbasiler dönemindeki toplumsal, siyasal ve askeri faaliyetler betimlenmiş; sonra da bu çeşit hadisler, Hz. Peygamber (s.a.v)'in diliyle ifade edilmiştir. Örneğin, siyah bayraklardan bahsedilmesi bunun en açık delilidir.

İbn Haldûn' göre; Mehdilik inancı, kök ve kaynak itibariyle Batinî ve Şiîliğe dayanmaktadır. Mehdilik inancı, başlangıçta Şiîlere ait siyasî bir düşünce iken, zamanla Sünnilerin de bir inancı haline gelmiştir. Bu inancı, bazı hadisçiler ile sonraki dönem tasavvufçular savunmuştur. Örneğin, basit ve lüzumsuz meseleleri bile hararetle tartışan kelâmcılar, Mehdilik konusu üzerinde fazla durmamışlardır. Tasavvufçulara ise, Şiî- Batinî ve İsmailî kaynaklardan geçmiştir.

Kısacası: İbn Haldûn, toplumsal yapılanmaya, tarihî gerçeklere ve toplum hayatında geçerli olan kanun ve kurallara, devlet felsefesine ve siyaset esasına uygun olmadığı için, "Mehdilik İnancı"nı reddetmiştir.

Bu konuda daha geniş bilgi için Doç. Dr. Avni İlhan'ın, "Mehdilik" adlı kitabına başvurabilirsiniz.

[17] Genel itibariyle insanlık tarihinde, özel olarak da İslam Tarihi'nde ortaya çıkacak bir çok Deccâl vardır. Yalnız ortaya çıkışı, Kıyametin büyük alametlerinden sayılan büyük Deccâl, yeryüzünde meydana gelecek en büyük fitnedir. Çünkü Deccâl, ilahlık iddiasında bulunacak ve elinden insanların pek çoğunu dinden çıkaracak harikuladelikler meydana gelecektir. Fakat Allah'ın hikmeti gereği; bu kimsenin, sıradan halk ile bilgili kimselere karşı iddiasında yalancı olduğuna delil olsun diye körlük gibi açık bir eksikliğe sahip olmasını gerektirmiştir. Bilgili insanlar, Deccâl'in yalan iddiada bulunduğunu; Allah, Allah'ın sıfatları ve Allah'ın, yaratıkların sıfatlarından uzak olduğuna dair bilgileriyle Resulullah (s.a.v)'den, Deccâl'in durumu hakkında almış oldukları bilgileri sayesinde bilirler.

Hakkı batılla örttüğü için Deccâl'e, "Deccâl" denilmiştir.

[18] Sahih hadisleri bir araya toplamak maksadıyla yazılan kitaplardır.

[19] İçinde; hadislerin ilk (=sahabi) ravileri veya son ravileri yada son (=müellifin hocaları) yahut ravilerin memleketleri harf sırasına konularak, her ravinin ismi altında rivayet etmiş olduğu tüm hadislerin veya hadislerinden örneklerin toplanmış olduğu kitaplardır.

[20] Her bir sahabenin veya sonraki bir şahsın rivayet ettikleri hadisleri, sıhhat derecelerine bakmaksızın, çeşitli tertiplerde kendi ismi altında bir araya getiren kitaplardır.

[21] Suyûtî, Dürrü'l-Mensûr, 4/337

[22] Kıyametin kopmasına doğru Hz. İsa (a.s)'ın yeryüzüne inmesi meselesi, önceden beri tartışılagelen bir konudur. Hz. İsa (a.s)'ın semaya; canlı olarak mı, yoksa bir müddet daha gizlenip ondan sonra doğal bir şekilde öldüğü meselesi, Kur'an'da ve Sünnette açık bir ifade yoktur. Bununla ilgili rivayetler, akideye taalluk eden bir konu değildir. İnanç esasları içerisinde de yer almamaktadır.

Hz. İsa (a.s)'ın yeryüzüne inmesi ile ilgili hadisler, lafzi değil de manevi mütevatirdir. Manevi mütevatiri inkar etme, kişiyi, küfre götürmediği halde, Hz. İsa (a.s)'ın yeryüzüne inmesini inkar edenin kafir olacağını belirten kimselerin bu görüşü hiç anlaşılır gibi değil.

Şu iyi bilinmeli ki, Mesih ve Mehdi meselesi, Kur'an ve Sünnetullah'ın özüne aykırı bir biçimde anlaşılmış ve açık naslara aykırı bir biçimde yorumlanmıştır. Tarih boyunca ümmetin büyük bir bölümü, Mesih ve Mehdi düşüncesini; uyuşukluk ve tembelliğe bir kalkan olarak kullanmıştır.

[23] Kıyametin büyük alametlerinden biri de, güneşin batıdan doğmasıdır. Bu konuda 3 görüş ileri sürülmektedir:

1. Güneşin, Kıyametten önce battığı yerden doğması.
2. Güneşin, batıdan doğması; ilmin, irfanın, medeniyetin Batı Avrupa'dan gelmesi.
3. Güneş gökte belli bir sisteme göre dönen çok sayıdaki gök cisminden bir tanesidir. Güneş, güneş sistemine giren yıldızlarla birlikte, sakin haldeki bir yıldıza doğru hızla yol almaktadır. Buna göre güneşin uzaydaki bir noktayı geçemeyeceğine ve bundan sonra geri dönmekle emrolunacağına ihtimal verilmektedir. Bunun ardından da, güneşin, batı tarafından doğması sonucuna götürecek büyük hadise gerçekleşebilir. Sonra dudum, yine eski haline dönebilir. Bu görüşü, bugünkü ilmi veriler ile geçmişte Vâhidî, Katâde, Mukâtil, Zeccâc ile İbn Kuteybe gibi alimler ileri sürmüştür.

Yalnız nasslarda bildirilenlerin, nasıl gerçekleşeceği hakkındaki kesin bilgiyi Yüce Allah bilir.

Güneşin, batı tarafından doğmasından sonra iman edenin, imanının kendisine bir yarar sağlamayacağı üzerinde şüphe yoktur.

[24] Dâbbetü'l-arz, "arz hayvanı" demektir. Yüce Allah, Kur'an-ı Keri'de, "Onlar hakkındaki söz gerçekleştiği zaman, onlar için, yerden bir 'Dâbbe' çıkarırız ki, bu, onlara …söyler" (Neml: 27/82) ile Hz. Peygamber (s.a.v)'de bir çok hadiste, Kıyamete yakın, Kıyamet alametlerinden biri olarak "Dâbbetü'l-arz"ın çıkacağından bahsetmektedir.

Fakat Dâbbetü'l-arz'ın niteliği, nerede ve ne zaman çıkacağı hususunda bir çok görüş bulunmaktadır. Hatta günümüzde aids hastalığının bile Dâbbetü'l-arz olduğu görüşü ileri sürülmektedir.

Dâbbetü'l-arz'ın ortaya çıkması, Kıyametin yaklaştığını göstermektedir.

Dâbbetü'l-arz, ahirzamanda insanların bozuldukları, Yüce Allah'ın emirlerini terk ettikleri ve Hak din olan İslam'ın değiştirilmeye kalkışıldığı dönemde ortaya çıkacaktır.

Dâbbetü'l-arz ortaya çıkması olayı ile Güneşin batıdan doğması olayından hangisinin daha önce gerçekleşeceği meselesinde iki ayrı görüş bulunmakatdır.

[25] **Ye'cüc ile Me'cüc** kelimeleri, Yunanca'dan İbranice'ye geçmiş ve İbranice bir şekil almıştır.

Yüce Allah, Kur'an'da; Ye'cüc ile Me'cüc'den, iki yerde söz etmektedir. Biri, Zulkarneyn'in, bazı toplumları, Ye'cüc ile Me'cüc'ün bozgunculuğundan korumak için inşa ettiği seddin yapılması ile ilgili bilgi verirken (Kehf: 18/94-97), diğeri de Enbiyâ: 21/96-97'de geçmektedir.

Ye'cüc ile Me'cüc'ün; kimler olduğu, özellikleri, nitelikleri ve soyları ile ilgili farklı açıklamalar ve birbirinden değişik görüşler belirtilmiştir.

Ayette; Ye'cüc ile Me'cüc'ün önünün açılması, seddin varlığı ile bağlantılı olarak Kıyamet'in hemen öncesinde gerçekleşecek bir olay olarak anılmamaktadır. Burada kast edilen anlam ise; onların, kendi beldelerinden çıkıp İslam alemine yönelik savaş başlatmalarıdır. Şam beldeleri de, onların, savaş sırasında hedef alacakları beldeler ararsındadır.

Ye'cüc ile Me'cüc hakkında tarihî rivayetlere bakıldığında, bu rivayetlerin, hemen hemen hepsinin İsrailiyyât kaynaklı olduğu ve birbirini tutmadığı görülür.

Merhum M. Hamdi Yazır (ö.1358/1942), Ye'cüc ile Me'cüc hakkında gelen bazı rivayetleri naklettikten sonra şöyle der:

"Ye'cüc ile Me'cüc, vaktiyle bir veya iki kavmin özel ismi olsa da, doğrusu herkesin bildiği mana şudur: Aslı ve soyu belirsiz, din vu ulus tanımaz karma bir insan topluluğudur ki, çıkmaları Kıyamet alametlerindendir. Yeryüzünü bozacaklardır."

Kıyamete yakın bir zamanda Ye'cüc ile Me'cüc topluluğunun çıkıp yeryüzünü harap edeceği meselesi, semavi din mensuplarının ortak kültüründe yer alır. Bu konuda Tevrat'ın, "Hezekiel Bölümü"nün 38-39 babları arası ile İncil'in, "Yuhanna'nın Vahyi Bölümü"nün 20. babının 7-8. ayetlerine bakılabilinir.

Zulkarneyn döneminde önü kesilen Ye’cüc ile Me’cüc’ün, zamanı geldiğinde tekrar insanlık medeniyeti için bir tehlike olması doğaldır.

TEKRAR DİRİLME[1] VE KIYAMET GÜNÜ’NÜN HALLERİ[2] İLE İLGİLİ BÖLÜM

﴿ كِتَابُ الْبَعْثِ وَأَحْوَالِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ﴾

296- ﴿ بَعْثُ الْعِبَادِ ومعاذهم الجسماني وَسَوْقُهُمْ إِلَى الْمَحْشَرِ لِفَصْلِ الْقَضَاءِ بَيْنَهُمْ ﴾

“İnsanların, ruh ile beden olarak tekrar dirilmeleri[3] ve birbirleri ile ilgili meseleleri hükme bağlamak için mahşer yerine sevk edilmeleri” ile ilgili hadisler

Lakkânî (ö. 1041/1631) **“Şerhu Cevhere”**de anlattığına göre; tekrar dirilme ve Kıyamet Günü’nün halleri ile ilgili olayların hepsi; manevi **tevatür** yolu ve Kur’an’ın delaletiyle sabittir. Dolayısıyla da bu olaylar, Zarûrât-ı Diniyye’den olmaktadır. Bunları inkar etmek ise, kesinlikle küfürdür.”

* * *

297- ﴿ اَلصِّرَاطُ وَالْمِيزَانُ وَإِنْطَاقُ الْجَوَارِحِ وَتَطايُرُ الصُّحُفِ وَأَهْوَالُ الْمَوْقِفِ وَأَحْوَالُ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ ﴾

“Sırât, Mîzân, Vücut organlarının konuşturulması, Amel defterlerinin (insanların ellerinde) uçuşması, Mevkif’in korkulu halleri ve Cennet ile Cehennem’in durumları”[4] ile ilgili hadisler

Birzelî (ö. 844/1440) **“Şerhul-İrşâd”**da naklettiğine göre; Sırât, Mîzân, Vücut organlarının konuşturulması, Amel defterlerinin (insanların ellerinde) uçuşması, Mevkif’in korkulu halleri ve Cennet ile Cehennem’in durumları ile ilgili hadisler, **mütevatir**dir.

Ebu Ali b. Ruhâl’da **“Şerhu Muhtasarı Halîl”**de bu konu ile ilgili hadislerin **mütevatir** olduğunu Birzelî’den nakletmiştir.

Şihâb (ö. 1069/1659) **“Şerhu’ş-Şifâ”**da ‘Büyük Şefaat’ ile ilgili bahsin Hz. Peygamber (s.a.v)’in ﴿ وَتَأْتِي الأَمَانَةُ وَالرَّحِمُ فَتَقُومَانِ عَلَى جَنَبَتِي الصِّرَاطِ ﴾ **“Emanet ve sıla-i rahm gelip Sırât’ın iki yanında dururlar”**[5] buyruğuna dair yerde aynen şöyle der:

“Bu ve benzeri hadisler, manevi **mütevatir** derecesine ulaşmıştır. İnkarcı Mu’tezililer, Kelâm kitaplarında bahsedilen Sırât’ın varlığını kabul etmemişlerdir.”

Bu konuda daha geniş bilgi için (Suyûtî’nin) **“Dürrü’l-Mensûr”** adlı tefsirinde Yüce Allah’ın ﴿ وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ ﴾ **“(Kıyamet) günü (amelleri tartacak) terazi, haktır”** (A’râf: 7/8) açıklamasına bakabilirsiniz.

* * *

298- ﴿ اَلْحَسَابُ ﴾

“(Kıyamet günü) hesâp vermek”[6] **ile ilgili hadisler**

(Şeyh Muhibbullah b. Abduşşekur’un) **“Kitâbu Müsellemetü’s-Sübût”** adlı kitab(ın)da geçtiğine göre; İbnü’l-Cevzî (ö. 597/1200), (Kıyamet Günü dünyada işlenen amellerden dolayı) hesâp verme ile ilgili hadislerin **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

* * *

299- ﴿ وَزْنُ الأَعْمَالِ ﴾

“(Kıyamet Günü) amellerin tartılması”[7] **ile ilgili hadisler**

Lakkânî (ö. 1041/1631) **“Şerhu Cevhere”**de anlattığına göre; (Kıyamet Günü amellerin tartılması ile ilgili) hadisler, **mütevatir** derecesine ulaşmış ve Kur’an ile (alimlerin) icmaı da bunu(n varlığını) göstermektedir.

* * *

300- ﴿ إِنَّ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ مَخْلُوقَتَانِ الآنَ ﴾

“Cennet ile Cehennem’in şu anda var olması”[8] ile ilgili hadisler

(Kastallânî) **“İrşâdu’s-Sârî”**de anlattığına göre; Cennet ile Cehennem’in şu anda var olduğu ile ilgili haberler, manevi **mütevatir**dir.

İbn Kesîr (ö. 774/1372)’de **“Tefsîrü’l-Kur’ani’l-Azîm”**de﴿أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ﴾ **“(O Cehennem ateşi,) kafirler için hazırlanmıştır”** (Bakara: 2/24) ayetini açıklama sırasında aynen şöyle der:

“Ehl-i Sünnet alimlerin çoğu; Cehennem’in şu anda var olduğunu, Yüce Allah’ın (أُعِدَّتْ) **“hazırlanmıştır”** buyruğuyla delil getirmişlerdir. Bu konuda pek çok hadis rivayet edilmiştir. Bunlardan birisi şudur:

﴿ تَحَاجَّتِ الْجَنَّةُ وَالنَّارُ ﴾

“Cennet ile Cehennem, birbirleriyle karşılıklı olarak tartıştılar”[9]

Diğer birisi de şu hadistir:

﴿ اِسْتَأْذَنَتِ النَّارُ رَبَّهَا. فَقَالَتْ: رَبِّ أَكَلَ بَعْضِي بَعْضاً. فَأَذِنَ لَهَا بِنَفْسَيْنِ نَفْسٍ فِي الشِّتَاءِ وَنَفْسٍ فِي الصَّيفِ ﴾

“Cehennem, kendi ateşini, Rabbine şikayet ederek: ‘Ya Rabbi! Ben kendi kendimi yiyip tüketmekteyim. (İzin ver de bundan kurtulayım’ dedi.

Bunun üzerine Allah’da, ona; biri yazın ve diğeri de kışın olmak üzere iki nefes almasına izin verdi.”[10]

Abdullah İbn Mes’ud’un rivayet ettiği hadis ise şu şekildedir:

﴿ سَمِعْنَا وَجْبَةً. فَقُلْنَا مَا هَذِهِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هَذَا حَجَرٌ أُلْقَي مِنْ شَفِيرِ جَهَنَّمَ مُنْذُ سَبْعِينَ سَنَةً الآنَ وَصَلَ إِلَى قَعْرِهَا ﴾

“(Bir defasında düşen bir şeyin) sesini işittik. Biz: ‘Bu da ne?’ dedik. Resulullah (s.a.v):

‘Bu, yetmiş yıldan beri Cehennem’in kenarından (dibine doğru) bir kılmış bir taştır. Daha şu an Cehennem’in dibine ulaştı’ buyurdu.”[11]

(Yine bu husus,) Küsûf (=Güneş Tutulması) namazı ve İsrâ’ gecesi ile ilgili hadisler de ve bu manada daha bir çok **mütevatir** hadisler de geçmektedir.

Mu’tezile, cehaletleri sebebiyle, bu konuda (Ehl-i Sünnete) muhalefet etmiştir. Endülüs kadısı Münzîr ibnu’l-Saîd el-Belûtî’de (bu konuda Mu’tezile’nin görüşüne) katılmıştır.”

Hadiste kast edilen husus bu olabilir.

301- ﴿ لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ فَتَعَجَّلَ كُلُّ نَبِيٍّ دَعْوَتَهُ وَإِنِّي أَخْتَبَأْتُ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِأُمَّتِي ﴾

“Her peygamberin (Allah katında) kabul edilecek bir duası vardır. Her peygamber, o duayı yapmada acele etti. Ben ise, bu duamı (Kıyamet Günü’nde) ümmetime şefaat olarak kullanmak üzere sakladım”[12]

Seffârînî **“Şerhu Akîde”**de der ki: “Hafız Suyûtî dedi ki: ﴿لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ﴾ **“Her peygamberin… bir duası vardır”** hadisi, **mütevatir** olup şu yoldan gelmiştir:

1. Ebu Hureyre[13]

Bu hadis ile bir sonraki hadisi, Buhârî ile Müslim rivayet etmiştir.

2. Enes[14]
3. Câbir[15]

Bu hadisi de, Müslim (tek başına) rivayet etmiştir.

4. Abdullah ibn Amr
5. Ubâde ibnu’s-Sâmit
6. Ebu Saîd el-Hudrî

Bunlardan ikisini de, İmam Ahmed rivayet etmiştir.

7. Abdurrahman b. Ebi Ukayl

Bu hadisi; Bezzâr (ö. 292/904) ve Beyhakî (ö. 458/1066) rivayet etmiştir.’”

(Derim ki:) Suyûtî (ö. 911/1505) **“Menâhil”**de ve Münzirî (ö. 656/1258)’de **“Terğîb”**de der ki: “Buhârî ile Müslim, bu konuda Enes’ten gelen hadisi nakletmede görüş birliğine varmışlardır. (Bu konuda diğer hadis alimlerinden gelen hadislerin) hepsi de, sahihtir. Buhârî ile Müslim, bu hadisi, Ebu Hureyre yolu ile Enes yolundan rivayet etmişlerdir. Müslim ise, Câbir yolundan gelen hadisi de rivayet etmede tek başına kalmıştır.”

* * *

302- ﴾ اَلشَّفَاعَةُ الطَّوِيلُ وَتَرَدُّدُهُمْ إِلَى الْأَنْبِيَاءِ ﴿

“(Kıyamet günü) her peygamber, şefaat etmesi için kendisine gelen insanları diğer peygamberlere göndermesi ve bu konuda uzunca bir şekilde gelen şefaat hadisi”[16]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Enes
2. Ebu Hureyre
3. Abdullah ibn Ömer
4. Huzeyfe
5. Câbir
6. Ebu Bekr
7. Abdullah ibn Abbâs
8. Übey b. Ka’b
9. Ebu Saîd el-Hudrî
10. Selmân
11. Ukbe b. Âmir
12. Ubâde ibnu’s-Sâmit

Toplam, 12 kişi.

* * *

303- ﴾ اَلتَّوَسُّل بِهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَالِ حَيَاتِهِ الدُّنْيَوِيَّةِ ﴿

“Peygamber (s.a.v)’e, dünya hayatında iken tevessülde bulunma”[17] ile ilgili hadisler

Taki es-Sübkî (ö. 756/1355) **“Şifâu’s-Sakîm”**de konu ile ilgili olarak der ki: “Hz. Peygamber (s.a.v)’e, dünya hayatında iken tevessülde bulunma ile ilgili hadisler, **mütevatir**dir. Bununla ilgili haberler, çoktur. Bu konudaki haberleri kısaltmakta mümkün değildir… Müslümanlar, (söz ve tavırlarıyla, dünyada) Hz. Peygamber (s.a.v)’e sığınıyorlar ve bütün durumlarında Hz. Peygamber (s.a.v)’le (Allah’tan) yardım diliyorlar.”

Hadiste kast edilen husus, bu olabilir.

* * *

304- ﴾ اَلتَّوَسُّل بِهِ فِي عَرَصَات الْقِيَامَة ﴿

“Peygamber (s.a.v)’e, Kıyamet günü Arasat meydanında tevessülde bulunma”[18] ile ilgili hadisler

Taki es-Sübkî (ö. 756/1355) **“Şifâu’s-Sakîm”**de anlattığına göre; (alimlerin) icma-ı, Kıyamet Günü Hz. Peygamber (s.a.v)’e insanların tevessülde bulunacağını temel almıştır. Bununla ilgili haberler de, **tevatür**dür.

(Kastallânî) **“Mevâhibu’l-Ledûniyye”**de konu ile ilgili olarak şöyle der: “Hz. Peygamber (s.a.v)’e Kıyamet günü Arasat meydanında tevessülde bulunmaya gelince, (alimlerin) icma-ı, bunu temel almıştır. Bununla ilgili şefaat hadisinde gelen haberler, **tevatür**dür.”

Bu konuda daha geniş bilgi için Kastallânî (ö. 923/1517)’nin bu kitabında geçen ‘Hz. Peygamber (s.a.v)’in kabrini ziyaret etme’ ile ilgili yere bakabilirsiniz.

* * *

305- ﴿ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَقٌّ فَمَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِهَا لَمْ يَكُنْ مِنْ أَهْلِهَا ﴾

“Kıyamet Günü, şefaatım gerçekleşecektir. Kim (Kıyamet günü) şefaatımın gerçekleşeceğine inanmazsa, şefaat edilecek kimselerden olmayacaktır”[19]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“Câmiu’s-Sağîr”**de[20] belirttiğine göre; bu hadisi, İbn Menî’ **“Mu’cem”**de Zeyd b. Erkam ile 10 kadar sahabeden rivayet etmiştir.

Münâvî (ö. 1031/1622) **“Şerhu Câmi’s-Sağîr”**de der ki: “(Hadisin, bu kadar kişiden rivayet edilmesinden) ötürüdür ki, hadisin, **tevatür** olduğu söylenilmiştir.”

(Derim ki:) Bu örnek, hadisin, tevatür olduğunu ispatlamada yeterli değildir. Fakat hadisin, (Münâvî tarafından) **tevatür** olduğunun belirtilmesi; şefaat hadislerinin, mutlak manada veya günah işleyenler hakkında olması, hadisin, manevi **mütevatir** olmasından dolayıdır.

Yine Suyûtî **“Câmi’”**de;

1. ﴿ شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكَبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ ﴾ **“Şefaatım, ümmetimin büyük günah işleyenleri için olacaktır”**[21] hadisini,

2. Bir lafızda ise; ﴿ شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الذُّنُوبِ مِنْ أُمَّتِي ﴾ **“Şefaatım, ümmetimin, günah işleyenleri için olacaktır”**[22] hadisini,

3. Bir başka lafızda ise; ﴿ خُيِّرْتُ بَيْنَ الشَّفَاعَةِ وَبَيْنَ أَنْ يَدْخُلَ شَطْرَ أُمَّتِي الْجَنَّةَ فَاخْتَرْتُ الشَّفَاعَةَ لِأَنَّهَا أَعَمُّ وَأَكْفَي أَتَرَوْنَهَا لِلْمُؤمِنِينَ الْمُتَّقِيَ؟ لاَ, وَلَكِنَّهَا لِلْمُذْنِبِينَ الْمُتَلَوِّثِينَ الْخَطَّاءِينَ ﴾ **“Şefaat ile ümmetimin yarısının Cennete girmesi arasında seçim yapmak durumunda kaldım. Ben de, şefaatı tercih ettim. Çünkü şefaat, daha kapsamlı ve daha geneldir. Şefaat(im)in; günahkar, kirli, hata işleyen kimseler için olacaktır”**[23] hadisini getirmiştir.

Suyûtî, ilk hadisi, şu yollardan getirmiştir:

1. Enes

2. Câbir
3. Abdullah ibn Abbâs
4. Abdullah ibn Amr
5. Ka’b b. Ucre

İkinci hadisi de, şu yoldan getirmiştir:

6. Ebu’d-Derdâ’

Üçüncü hadisi de, şu yollardan getirmiştir:

7.Abdullah ibn Ömer
8. Ebu Musa el-Eş’arî

Sa’d (ö. 792/1389) **“Şerhu Akîdeti’n-Nesefî”**de ﴿ شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكَبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ ﴾ **“Şefaatım, ümmetimin büyük günah işleyenleri için olacaktır”** hadisini nakletikten sonra şöyle der:

“Bu hadis, meşhur bir hadistir. Hatta şefaat konusundaki hadisler, mana bakımından mütevatirdir.”

Şihâb (ö. 1069/1659) **“Şifâ”**ya yazdığı şerhte Hz. Peygamber (s.a.v)’in şefaatinin, Cehennem’e girmeyi hak eden bazı günahkar müminler hususunda olduğunu belirttikten sonra şöyle der:

“Bu şefaat türü, pek çok hadisle sabittir. Bu hadislerin geliş yollarının toplamı, **tevatüre** ulaşmaktadır. Bu konuda Hariciler ve Mu’tezile’den inkarcı kimselerin görüşlerine güvenilemez.”

Taki es-Subkî (ö. 756/1355) **“Şifâu’s-Sikâm”**da konu ile ilgili olarak şöyle der: “Hz. Peygamber (s.a.v)e özgü şefaatın; insanları, mahşerdeki uzun bekleyişten kurtarma ve hesabın acele görülmesi ile ilgili olduğunu ve bunun, ‘büyük şefaat’ olduğunu söylemiştir.”

Daha sonra da der ki: “Bu büyük şefaatın gerçekleşeceğini ve bu şefaatın Cehennem’e girecek olan günahkar kimseler hakkında olduğunu hiç kimse inkar edemez.”

Yine Sübkî (sözüne devamla) der ki: “Bu (tür) şefaat ve büyük şefaat ile ilgili hadisler, tevatürdür. Hz. Peygamber (s.a.v)’in yapacağı şefaat, büyük şefaata özgüdür. Daha önce de geçtiğine göre; bu (normal) şefaata gelince, bu şefaat; meleklere, peygamberlere ve müminlere özgüdür. Bundan sonra da Yüce Allah, ‘Lâ ilâhe illallah’ (=Allah’tan başka ilah yoktur) diyen kimseleri de, kendi rahmetiyle Cehennem’den çıkaracaktır.”

Kadı İyâz (ö. 544/1149)'da der ki: "Şefaat ile ilgili hadisler, gelmiştir. Şefaatin, ahirette, günahkar müminler için olacağı hususundaki şefaatin sıhhati ile ilgili hadislerin toplamı, tevatüre ulaşmıştır."

(İbn Hacer) **"Fethu'l-Bârî"**de der ki: "Hz. Muahmmed (s.a.v)e özgü şefaatın ispatı hususundaki hadisler, **mütevatir** olarak gelmiştir. Yüce Allah'ın; ﴿ عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَاماً مَحْمُوداً ﴾ **"Umulur ki, Rabbin, seni 'övülmüş bir makama' ulaştırır"** (İsrâ: 17/79) buyruğu da, bu şefaata delalet etmektedir. Cumhura göre; Yüce Allah'ın bu sözüyle kast edilen, (Hz. Peygambere özgü) şefaattır.

Vâhidî, bu konuda aşrıya kaçıp (ayeti değil de) icmayı nakletmiştir. Fakat Vâhidî, bu konuda Mücâhid ile Huzeyfe'den gelene işaret etmektedir."

Sehâvî (ö. 902/1496)'nin **"Fethu'l-Muğîs"** adlı kitabında geçtiğine göre; şefaat ve havz hadisi ile ilgili sahabeden olan ravilerin sayısı, 40'ı geçmektedir.

Devamla da der ki: "Şefaat ve Havz ile ilgili hadisi, **tevatür** olmakla nitelendiren kimseler vardır. Bunlardan birisi olan Kadı İyâz, **"Şifâ"**da bunu söylemiştir.

İbn Abdilberr ise **"İstizkâr"**da dedi ki: 'Şefaatı ispat etme, Ehl-i Sünnet itikadının rükunlarından biridir. Çünkü Ehl-i Sünnet, Yüce Allah'ın; ﴿ عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَاماً مَحْمُوداً ﴾ **"Umulur ki, Rabbin, seni 'övülmüş bir makam' (=makamı mahmûd)a' ulaştırır"** (İsrâ: 17/79) sözününyorumu üzerinde görüş birliğine varmıştır. Ayette geçen '**'övülmüş bir makam' (=makam-ı mahmûd);** Hz. Peygamber (s.a.v)in, ümmetinden günah işleyenlere yapacağı şefaattır. Bu konuya hiç kimsenin muhalefet etmediğini biliyorum.. Bu, Mücâhi'den de rivayet edilmiştir. Bu hususu, **"Temhîd"**de 'Allah'ın, arşın üzerinde istiva etmesi' ile ilgili yerde de anlattım. Yine bu konuda, Mücâhid'den, bir grubun üzerinde birleştiği şeklinde bunun aksi bir görüşte rivayet edilmiştir. Dolayısıyla da bu husus, onlara ait bir icma' olmaktadır… Hamd, Allah içindir.

"Temhîd"de sahabe ile tabiun'un bu konudaki bir çok görüşünü belirttim. Yine bu kitapta yeteri kadar şefaat ile ilgili hadisleri de naklettim. Bu konuda Hz. Peygamber (s.a.v)'den gelen hadisler; **mütevatir**, sıhhatli ve sabittir…

Yine **“Temhîd”**de Abdullah ibn Ömer hadisi ile Câbir’in Hz. Peygamber (s.a.v)’den gelen rivayet ettiği şu hadisi de naklettik:

﴿ شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكَبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ ﴾

“Kıyamet Günü (yapacağım) şefaatım, ümmetimin büyük günah işleyenleri için olacaktır”

Câbir der ki: “Büyük günah sahibi olmayanların şefaate ne ihtiyacı olacak ki?”

Abdullah ibn Ömer’de der ki: “Büyük günah işleyen kimseler için istiğfar etmeye devam ediyorduk. Yüce Allah’ın ﴿ أَنَّ اللّٰهَ لاَ يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ ﴾ **“Gerçekten Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Ama bunun dışında dilediği şeyi bağışlar”** (Nisa: 4/48) ayeti inince bundan vazgeçtik. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştu:

﴿ أَنِّي أَخَّرْتُ شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكَبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي ﴾

“Şefaatımı, ümmetimden büyük günah işleyenler için (Kıyamet Günü’ne) erteledim” ”

Şefaat ile ilgili hadislerin senedlerini tamamen **“Temhîd”**de naklettik. Bu şefaat konusu, bidatçilerle tartıştığımız temel bir meseledir.”

Hadiste kasteilen husus bu olabilir.

Zürkânî (ö. 1122/1710)’de **“Şerhu’l-Muvatta’”**da bu konuyu kısa bir şekilde nakletmiştir

Şeyhulislam İbn Teymiyye (ö. 728/1327) **“İstiğase bi Seyyidi’l-halk”** adlı risalesinde konu ile ilgili olarak şöyle der:

“Müstefiz sünnetle değil de, **mütevatir** sünnet ve ümmetin ittifakıyla sabit olduğuna göre; Peygamberimiz (s.a.v), şefaat edici olup Kıyamet günü de (mümin) insanlara şefaat edecek ve insanlar O’nun sayesinde şefaate mazhar olacaklardır. Çünkü insanlar, o gün, Rablerine karşı kendilerine şefaat etmesini O’ndan isteyecekler, O da onlara şefaat edecektir. Ayrıca Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat’ın görüş birliğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v), büyük günah işleyen kimselere şefaat edecek ve Cehennem’de tevhid halkından hiç kimse kalmayacaktır.”

* * *

306- ﴾ اَلْحَوْضُ ﴿

“Havz”[24] ile ilgili hadisler

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Enes
2. Cündub b. Abdullah el-Becelî
3. Useyd b. Hudayr
4. Hârise b. Vehb
5. Sehl b. Sa’d
6. Abdullah ibn Zeyd
7. Abdullah ibn Ömer
8. Abdullah ibn Mes’ud
9. Müstevrid b. Şeddâd
10. Ebu Hureyre
11. Esmâ’ bint. Ebi Bekr
12. Abdullah ibn Abbâs
13. Sevbân
14. Câbir b. Semure
15. Huzeyfe ibnu’l-Yemân
16. Ukbe b. Âmir
17. Ebu Zerr
18. Ebu Saîd el-Hudrî
19. Hz. Aişe
20. Ümmü Seleme
21. Hz. Ebu Bekr es-Siddîk
22. Hz. Ömer
23. Utbe b. Abdussülemî
24. Hz. Ali
25. Semure b. Cündub
26. Üsâme b. Zeyd
27. Hz. hamza
28. Havle bint. Kays

29. Habbâb ibnu’l-Erett
30. Zeyd b. Erkam
31. Âiz b. Amr
32. Ka’b b. Ucre
33. Lakît b. Âmir
34. Ebu Berze el-Eslemî
35. Büreyde
36. Übey b. Ka’b
37. Berâ b.Âzib
38. Câbir b. Abdullah
39. Huzeyfe b. Useyd
40. Hasan b. Ali
41. Zeyd b. Sâbit
42. Selmân
43. Ebu Ümâme
44. Ebu Bekre
45. Ebu’d-Derdâ’
46. Ebu Mes’ud
47. Süveyd b. Cebele el-Fuzâî
48. İbrâz b. Sâriye
49. Nevvâs b. Sem’ân

Toplam, 49 kişi.

(Derim ki:) (Zebîdî) **“Şerhu’l-İhyâ’”**da bu hadisi rivayet edenlere şunları da *ilave* etmiştir:

50. Ebu Lübâbe
51. Cübeyr b. Mut’im
52. Evs ibnu’l-Erkam
53. Zeyd b. Evfâ
54. Süveyd ibn Amr
55. Sunâbihî ibnu’l-A’ser
56. Abdullah es-Sunâbihî
57. Semure b. Cünâde el-Âmirî

Toplam, 8 kişi.

Daha bir çok alim, bunlara, başka ravileri de eklemiştir. Bu meseleyi, dikkatlice araştıran bir kimse, bunları bulur.

Kadı İyâz (ö. 544/1149) **"Şifâ"**da Havz hadisini rivayet edenlerden 24 kişinin ismini anmıştır. Üç kişinin ismini de daha önce anmıştı.

"Şifâ"ın bazı nüshalarında, üç kişinin daha ismi geçmektedir. Böylece (**"eş-Şifâ"**da) toplam sayı, 30'u bulmaktadır.

Kurtubî (ö. 671/1273) **"Müfhim"**de belirttiğine göre; Havz hadisini rivayet edenler, 30 kişiden fazladır.

İbn Hacer (ö. 852/1447)'de **"Fethu'l-Bârî"**de bu kimselere daha da ilave bulunup hadisin ravilerini, 56 kişiye ulaştırmıştır.

(Suyûtî'de) **"Budûru's-Safîre"**de (hadisin ravilerini,) her hadisin lafzını diğerinden ayrı tutmak suretiyle 58 kişiye ulaştırmıştır.

(Zürkânî'de) **"Şerhu'l-Mevâhib"**de Hafız'ın şöyle söylediğini nakletmiştir: "Bana ulaştığına göre; bazı son devir alimleri, Havz hadisinin ravilerini, 80 kişiye ulaştırmıştır."

(Suyûtî) **"Menâhilu's-Safâ"**da ise der ki: "Havz ile ilgili hadisleri, 55 sahabi rivayet etmiştir. Bu ravilerin rivayet ettikleri hadisler, (Havz) hadisinin **mütevatir** olduğunu göstermektedir."

Bu konuda daha geniş bilgi için (Suyûtî'nin) bu kitabına, Aliyyu'l-Kârî (ö. 1014/1605)'nin **"Şifâ"**ya yazdığı şerhe[25] ve (Zebîdî'nin) **"Şerhu'l-İhyâ"** adlı kitabına bakabilirsiniz.

(Zebîdî) bu kitabında Havz ile ilgili hadisleri rivayet edenlerden 45 kişinin ismini saymıştır. Ayrıca bu kişilerin rivayet ettikleri hadislerin lafızları ile yarım cüz kadar da bu hadislerin tahricini yapan kimseleri belirtmiştir. Bunların sonunda ise şöyle der:

"Bunlar, yazı yazma sırasında Havz ile ilgili hadisleri bir araya toplayan kimselerden kolayca elde ettiklerimdir… Eğer yanımda bulunan Fevâid,[26] Cüz,[27] Ta'lik,[28] Tahrîc[29] gibi kitapların hepsine bakma imkanım olsaydı, muhtemelen (bu kişilerin ile hadislerin sayısı,) naklettiklerimden daha çok bir duruma ulaşırdı."

(İbn Abdilberr ise) **"İstizkâr"**da ﴿ وَمِنْبَرِي عَلَى حَوْضِي ﴾ **"Minberim, (bana bahşedilen Kevser) havzın(ın üstünde bulunmak)tadır"** hadisine dair

yerde konu ile ilgili olarak aynen şöyle der:

“**“Temhîd”** adlı kitabımda, Havz konusu ile ilgili **mütevatir** olan rivayetleri naklettik.”

(Münâvî’de) **“Feyzu’l-Kadîr”**de ise şöyle der: “Kadı Beyzavî dedi ki: ‘Ehl-i Sünnet alimnlerine göre; Havz ile ilgili hadislerin zahiri **mütevatir**dir. Dolayısıyla da Havzın varlığına inanmak gerekmektedir. Fakat bazı alimler, Havzı inkar eden kimseyi tekfir etmeyi reddetmiştir.’

Kurtubî’de dedi ki: ‘Havz ile ilgili hadisler, **mütevatir**dir.’”

İmam Hafız Ebu Bekr el-Beyhakî (ö. 458/1066)’de **“Kitâbu’l-Ba’s ve’n-Nüşûr”**da Havz ile ilgili hadisleri, senedleriyle ve geliş yollarıyla birlikte bir araya getirmiştir.

Bazı alimlere göre; Havz ile ilgili hadislerin, **mütevatir** olması gerekmektedir.

Bazı alimler de der ki: “Havz ile ilgili hadisler, lafzî değil de, manevî **mütevatir**dir.”

Bu konuda daha geniş bilgi için Şihâb (ö. 1069/1659)’ın **“Şifâ”**ya yazdığı şerhe[30] ve daha bir çok kitaba bakabilirsiniz.

* * *

307- ﴿ اَلْكَوْثَرُ ﴾

“Kevser”[31] ile ilgili hadisler

Hafız İbn Kesîr (ö. 774/1372) konu ile ilgili olarak şöyle der: “Pek çok yollardan gelen Kevser ile ilgili hadisler, **mütevatir**dir. Bu nedenle de hadis imamlarının çoğuna göre; Kevser ile ilgili hadisler, kesinlik ifade etmektedir.”

308- **﴿ أَنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ (يعني يَوْمَ الْقِيَامَةِ) كَمَا تَرَوْنَ الْقَمَرَ لَيْلَةَ الْبَدَرِ ﴾**

“Siz, dolunay gecesinde, ayı gördüğünüz gibi, (ahirette) Rabbinizi göreceksiniz”[32]

Sa’d (ö. 792/1389) **“Şerhu Akîdeti’n-Nesefî”**de bu hadisi nakledip devamla şöyle der: “Bu, meşhur bir hadistir. Bu hadisi, sahabenin ileri gelenlerinden 21 kişi rivayet etmiştir.”

Şeyh Kâsım b. Kutlûboğâ el-Hanefî (ö. 879/1474), hocası İbnü’l-Hümâm (ö. 861/1456)’ın **“Musâyere”** adlı kitabına yazdığı haşiyede bu hadisi nakletmiştir. Daha sonra da şöyle der:

“Derim ki: Bu, **“Kifâye”**den alınmıştır. (Müellif) burada der ki: ‘Şeyh Ebu Abdullah Muhammed b. Ali el-Hakîm et-Tirmizî’nin bu konuda bir tasnifte bulunduğu belirtilmektedir.’

Allah’ın görülmesi ile ilgili hadisin sıhhatli oluşu, Resulullah (s.a.v)’in bir çok sahabesinden gelmiştir. Bunların içerisinde sahabenin ileri gelenleri de bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

1. Abdullah ibn Mes’ud
2. Abdullah ibn Ömer
3. Abdullah ibn Abbâs
4. Süheyb
5. Enes
6. Ebu Musa el-Eş’arî
7. Ebu Hureyre
8. Ebu Saîd el-Hudrî
9. Ammâr b. Yâsir
10. Câbir b. Abdullah
11. Muâz b. Cebel
12. Sevbân
13. Umâre b. Ruveyde es-Sakafî
14. Huzeyfe
15. Hz. Ebu Bekr
16. Zeyd b. Sâbit
17. Cerîr b. Abdullah el-Yemenî
18. Ebu Ümâme el-Bâhilî

19. Büreyde el-Eslemî

20. Ebu Berze

21. Abdullah ibnu'l-Hâris ez-Zebîdî

Görüldüğü üzere bunlar, sahabenin meşhur olanları ile ileri gelenlerinden 21 kişidir. Bunlar, Allah'ın (ahirette) görülmesi ile ilgili hadisi, rivayet etmişler ve ahirette Allah'ın görülmesinin gerçekleşmesi hususunda görüş birliğine varmışlardır. Bunların dışındaki diğer sahabilerden bunun aksi bir şey de bilinmektedir. Dolayısıyla da Allah'ın (ahirette) görülmesi hususu, icmâ' olmaktadır."

Daha sonra Şeyh Kâsım b. Kutlûboğâ, bu sahabilerin rivayet ettikleri hadislerin tahricini yapan hadis imamlarının isimlerini de belirtmiştir.

Ayrıca Allah'ın (ahirette) görülmesi ile ilgili hadisi rivayet eden şu sahabileri de anmıştır:

22. Ebu Rezîn el-Ukaylî

23. Ubâde ibnu's-Sâmit

24. Ka'b b. Ucre

25. Fudâle b. Ubeyd

26. Ubey b. Ka'b

27. Abdullah ibn Amr

28. Hz. Aişe

Daha geniş bilgi için Şeyh Kâsım b. Kutlûboğâ'nın bu kitabına bakabilirsiniz.

İbn Ebi Şerîf (ö. 906/1500)olarak şöyle der: Allah'ın (ahirette) görülmesi ile ilgili hadisler, mana bakımından **mütevatir**dir. Bu hadisler, çeşitli yollarla sahabenin bir çoğundan gelmiştir. Bu hadislerin bir çoğunu, **"Şerhu'l-Akâid"**e yazdığım haşiyede belirttim."

"Tuhfetu'l-Culesâ"da ise konu ile ilgili olarak şöyle denilmektedir: "(Ahiretteki) Mevkifte, Cennetlik herkesin Yüce Allah'ı görme meselesi, tartışmasız bir şekilde meydana gelecektir."

Lakkânî (ö. 1041/1631)'de **"Şerhu Cevhere"**de der ki: "Yüce Allah'ın ahirette görülmesi ile ilgili hadislerin toplamı, **tevatür** derecesine ulaşmıştır. Bu hadislerin teferruatı haberi ahad olsa bile."

Demîrî (ö. 808/1405) **"Hayâtu'l-Hayevân"**ın 'Mebhâsu'l-Atak'da Yüce Allah'ın, dünyada ve ahirette görülmesini aklî delillerle caiz olduğunu

belirttikten sonra şöyle der:

“**Naklî delil ise;** Yüce Allah’ın (Kur’an’da) buyurduğu söz ile Resulullah (s.a.v)’in, Yüce Allah’ın ahirette görülmesiyle ilgili haber verdiği **mütevatir** hadislerdir. Yüce Allah’ın ahirette görülmesinin meydana gelmesi, (Cennetlik) müminler için bir yüceliktir.”

(Kastallânî’de) **“Mevâhib”**de ‘İsrâ’ ile ilgili yerde der ki: “Müminlerin, Yüce Allah’ı, ahiretteki Arasât ile Cennet bahçelerinde görmeleri ile ilgili Ebu Saîd el-Hudrî, Ebu Hureyre, Enes, Cerîr, Süheyb, Bilâl ve daha bir çok sahabenin Hz. Peygamber (s.a.v)’den rivayet ettikleri haberler, **tevatür**dür. Allah, bizi de, ahirette kendisini gören bu kullarından eylesin.”

* * *

309- ﴿ عَدَم تَخْلِيدِ الْمُؤْمِنِ الْعَاصِي فِي النَّارِ وَعَدَم خُرُوج مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَال ذَرَّةٍ مِنْ إِيمَانٍ مِنْهَا ﴾

“Günahkar müminin Cehennemde[33] ebedi kalmaması ve kalbinde zerre miktarı iman bulunan kimsenin (Cehennem’den) çıkması” ile ilgili hadisler

Suyûtî (ö. 911/1505) ile ve daha bir çok alimin anlattığına göre; günahkar müminin, Cehennem’de ebedi kalmayacağı ve kalbinde zerre miktarı iman bulunan kimsenin, Cehennem’den çıkacağı ile ilgili hadisler, mütevatirdir.

Suyûtî (ö. 911/1505) **“Metâliu’l-Musirrât”**da konu ile ilgili olarak aynen şöyle der: “Müminlerin günahkar olanlarına gelince; günahkar müminin, Cehennem’de ebedi kalmaması ile ilgili hadisler, tevatür miktarının kat kat üstündedir.”

Hafız Celâl es-Suyûtî **“Budûru’s-Safîre”**de ise der ki: “Bu konudaki hadisleri, 40’dan fazla sahabiden rivayet ettik. Bu hadisleri(n tahricini), **“Ezhâru’l-Mutenâsira fi’l-Ahbâri’l-Mutevâtira”** adlı kitabımızda belirttik.”

Suyûtî’nin, bu kitapla kastettiği kitabı, asıl olanıdır. Çünkü nakilde bulunduğumuz muhtasar’da bu hadisi görememekteyiz.

İbn Teymiyye (ö. 728/1327) **“Risâletu’l-Furkân”**da konu ile ilgili olarak aynen şöyle der: “Kalbinde zerre miktarı iman bulunan kimsenin, Cehennem’den çıkması ile ilgili Hz. Peygamber (s.a.v)’den gelen hadisler, mütevatirdir.”

(Aynî’de) **“Umdetu’l-Kârî”**de konu ile ilgili olarak şöyle der: “Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat’ın yanındaki kesin deliller göstermektedir ki; muvahhid günahkarlardan oluşan bir topluluk, (işlemiş oldukları günahlardan dolayı Cehennem’de) azap görecekler, daha sonra da Cehennem’den şefaatla çıkacaklardır.”

Tirmizî (ö. 279/892) ise, Ubâde ibnu’s-Sâmit’in[34] rivayet ettiği ﴿ مَنْ شَهِدَ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰهُ وَأَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللّٰهِ حَرَّمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ النَّارَ ﴾ **“Kim Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın resulü olduğuna tanıklık ederse, Allah, ona Cehennem ateşini haram kılar”** hadisini naklettikten sonra aynen şöyle der:

“Ebu İsa der ki: Bu hadisin bir başka şekli de, bazı ilim adamlarını yanında bulunmaktadır. Tevhid ehline göre; (günahkar müminler,) işlemiş oldukları günahları sebebiyle Cehennem’de azap görseler bile, (sonradan) Cennet’e gireceklerdir. Çünkü onlar, Cehennem’de ebedi kalmazlar.

Abdullah ibn Mes’ud, Ebu Zerr, İmrân b. Husayn, Câbir b. Abdullah, Abdullah ibn Abbâs, Ebu Saîd el-Hudrî ile Enes b. Mâlik yoluyla Hz. Peygamber (s.a.v)’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: ﴿ سَيَخْرُجُ قَوْمٌ مِنَ النَّارِ مِنْ أَهْلِ التَّوْحِيدِ وَيَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ ﴾

“**Tevhid ehlinden bir topluluk, kaldığı Cehennem’den çıkacak ve Cennet’e girecektir.”**

Saîd b. Cübeyr, İbrahim en-Nehaî ile bir çok tabiunun; ﴿ رُبَّمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ ﴾ **“Kafirler, vaktiyle kendilerinin Müslüman olmalarını nice kez arzu edecekler”** (Hicr: 15/2) ayetini açıklama mahiyetinde şöyle söyledikleri rivayet edilmektdir:

“Tevhid ehli, Cehennem’den çıkarılacak ve Cennet’e girdirilecektir. Kafirler de, kendilerinin, müslüman olmalarını nice kez arzu edeceklerdir.” (Tirmizî’nin sözü burada bitmektedir.)

* * *

310- ﴿ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ سَبْعُونَ أَلْفاً بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴾

“(Muhammed ümmetinden) yetmiş bin kişinin, hesaba çekilmeden Cennet’e girmesi”[35]

Suyûtî (ö. 911/1505) **“el-Ezhâr”**da bu hadisi şu yollardan getirmiştir:

1. Abdullah ibn Abbâs
2. Ebu Hureyre
3. İmrân b. Husayn
4. Ebu Ümâme
5. Hz. Ebu Bekr
6. Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Siddîk
7. Abdullah ibn Mes’ud
8. Câbir b. Abdullah
9. Ebu Eyyûb el-Ensârî
10. Sevbân
11. Huzeyfe ibnu’l-Yemân
12. Enes
13. Ebu Saîd el-Hudrî
14. Rifâa el-Cühenî
15. Feletân b. Âsım
16. Semure b. Cündub
17. Amr ibn Hazm
18. Ebu Sa’d el-Ensârî
19. Esmâ’ bint. Ebi Bekr

Toplam, 19 kişi.

* * *

311- ﴿ اَلْحُسْنَى الْجَنَّة وَالزِّيَادَة اَلنَّظَر إِلَى وَجْهِ الرَّحْمَانِ ﴾

“İyi iş yapanlara, (bundan) daha güzeli olan Cennet’in verilmesi ve (Kıyamet günü Cennetliklerin) Yüce Allah’a bakmasının (onlara) daha ‘bir fazlalık’ olması”[36] ile ilgili hadisler

(Zürkânî) **“Şerhu’l-Mevâhib”**de konu ile ilgili olarak der ki: “Bu hadis, **merfu olarak** şu yollardan gelmiştir:

1. Ebu Musa el-Eş’arî
2. Ka’b b. Ucre
3. Abdullah ibn Ömer
4. Ubey b. Ka’b
5. Enes
6. Ebu Hureyre

Ayrıca bu hadis; Hz. Ebu Bekr, Huzeyfe, Abdullah ibn Abbâs ile Abdullah ibn Mes’ud’dan **mevkuf olarak** ve bir (grup) tabiun’dan da (maktu’ olarak) gelmiştir. Nitekim Suyûti’de **“Budûru’s-Safîre”**de bu konuya geniş yer vermiştir.

Suyûtî dedi ki: Beyhakî dedi ki: ‘Bu (hadis, konuyla ilgili ayeti[37]) açıklama mahiyetinde (söylenmiş)tir. Çünkü bu konuda sahabe ile tabiun’dan gelen (sözler), müstefiz ve meşhurdur. Fakat hadisin ancak mevkuf olduğu söylenebilir.’

Yahya b. Maîn’de dedi ki: ‘(Bu konu ile ilgili) yanımda 17 hadis bulunmaktadır. Bu hadislerin hepsi de, sahihtir.’

Suyûtî’de **“Budûru’s-Safîre”**de (bu 17 hadise) iki hadis daha ilavede bulunmuş ve bir dayanak olması mahiyetinde hadisi nakleden kimseleri de göstermek için konuyla ilgili hadisin bütün lafızlarını belirtmiştir.

(Suyûtî devamla) dedi ki: ‘Yanımızdaki hadis otoriterleri topluluğuna göre; bu hadisler, **mütevatir** derecesine ulaşmıştır.’”

Yine Suyûtî **“Nevâhidu’l-Ebkâr ve Şevâhidu’l-Efkâr”**da konu ile ilgili olarak şöyle der:

“Bu (hadis, konuyla ilgili ayeti) açıklama mahiyetinde (söylenmiş)tir. Çünkü bu hadis; Müslim’in, **“Sahîh”**inde[38] rivayet ettiği bir ayetin

açıklanmasına delil olarak Resulullah (s.a.v)'den gelmiştir. Yine bu hadis; Hz. Peygamber (s.a.v)'in sahabilerinden Hz. Ebu Bekr, Huzeyfe, Ebu Musa, Ubâde ibnu's-Sâmit ve daha bir çok sahabiden gelmiştir. (Konu ile ilgili ayetin) açıklanmasına dair hadisler ve rivayetler, çoktur. Bunları, **"Dürrü'l-Mensûr fi tefsîri'l-Me'sûr"**da getirdim."

(Suyûtî) **"Metâliu'l-Musirrât"**da ise konu ile ilgili olarak aynen şöyle der: "(Cennetliklerin) Cennette Cenab-ı Allah'a bakması; alken caiz ve Kur'an, Sünnet, İcmâ ile de sabittir.

A. Kur'an'daki delil, Yüce Allah'ın sözleridir:

1. ﴿ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴾ ﴿

"O gün, yüzler, ışıl ışıl parıldar"[39]

2. ﴿ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ ﴾

"Güzel iş yapan kimselere, (işlediklerinin yanı sıra) daha güzeli ve (bir de) 'fazlası' vardır"[40]

3. ﴿ وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ ﴾

"(Cennetliklere) katımızdan 'daha fazlası' da verilir"[41]

4. ﴿ كَلاَّ إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ ﴾

"Evet! O Cehennemlikler, şüphesiz o gün Rablerini görmekten mahrumdurlar"[42]

Allah'ın Cennette görülmesi ile ilgili b uayetlerin açıklanması mahiyetinde Hz. Peygamber (s.a.v), sahabe ve tabiun'dan bir dayanak olarak gelen rivayetler, mütevatir derecesine ulaşmıştır.

B. Cennette Allah'a bakma ile ilgili **Sünnet'teki delil ise**; 20 kadar sahabiden gelmiştir. Bu hadislerin –mürsel, mu'dal, mevkuf ve maktu' olanları da dahil- hepsi, sahih ve senedlidir.

C. İcmâ' ise, şöyle gerçekleşmiştir: İşlemiş oldukları amelleri sapıklık olan bid'at ve dine aykırı düşünce sahibi kimseler ortaya çıkmadan önceki Ehl-i Sünnet alimleri, (Cennetliklerin) Cennette Allah'a bakacağı hususunda icmâ etmişlerdir."

Bu konuda daha geniş bilgi için Suyûtî (ö. 911/1505)'nin **"Dürrü'l-Mensûr"** adlı tefsirinde (Yûnus: 10/26) ayetini açıklaması ile ilgili yere bakabilirsiniz.

---

[1] “Ba’s” kelimesi, sözlükte; göndermek, dirilmek gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise; öldükten sonra dirilmek ve Allah’ın ölüleri tekrar diriltmesi anlamına gelmektedir.

İman esasları içerisinde yer alan ba’s (=öldükten sonra dirilme) inancı, bütün semavi dinlerde inanılması istenen esaslardan biridir. Çünkü ölümden sonra diriliş, ahiret inancının temelini oluşturur.

[2] “Kıyamet” kelimesi, sözlükte; kalkmak, dikilmek, ayaklanmak, doğrulmak ve dirilmek gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise; Kıyametin iki anlamı vardır:

1. Kainattaki nizamın bozulması ve her şeyin altüst edilerek mahvolması. Buna, “es-Sâ’a” (=Bilinen zaman) denir.

1. Helak olan ve ölen şeylerin yeniden diriltilerek ayağa kalkması ve mahşere doğru yönelmesi. Burada söz konusu edilen Kıyamet, budur.

Yüce Allah, Kıyamet günü, yeryüzünü dilediği şekle sokacak ve mahşer yeri, Peygamberimizin tasvirine göre: “Üzerinde hiçbir alamet bulunmayan, halis buğday unundan yapılmış yufka gibi beyaz ve parlak bir düzlüktür” (Buhârî, Rikâk 44) şeklinde olacak. her şeyin ölümünden sonra gerçekleşecek olan dirilişi takiben mahlukat, bu düzlükte toplanacaktır.

Mahşerde melekler, cinler ve insanlar dirildikten sonra insanoğlunun küçüğü, büyüğü, akıllı, delisi, hepsi burada toplanacaktır. Hesaba çekilsin yada çekilmesin, bütün canlılar mahşer yerinde toplanacaktır. Hatta bu canlıların içerisinde ev hayvanları, vahşi hayvanlar ve diğerleri de mahşer meydanında toplanacaktır.

Fakat hayvanlar, Allah’ın sorularına cevap verdikten sonra toprak olacaktır. Çünkü onlara dünyada teklif yoktur. Mükafat ve ceza, dünya hayatında kendilerine teklif yapılanlaradır. Mükellef varlıkların toplanma sebebi, hesap ve hayvanların toplanma sebebi ise, kısastır. Daha sonra hayvanlar, insanlardan ve birbirlerinden haklarını aldıktan sonra toprak olurken, inkarcı kafirlerde, “keşke ben de hayvanlar gibi toprak olaydım da ceza görmeyeyimdi” tarzında bir istekde bulunacaktır. (Nebe’: 78/40)

Kıyamet günü ise; haşr (=canlıların toplanması) vakti ile başlayarak Cennet ehlinin Cennete, Cehennem ehlinin ise Cehenneme girmesine kadar sürer.

[3] Mahşer yerinde toplanacak olan insanlar, ruh ve beden ile yeniden diriltileceklerdir. Bununla ilgili **Kur’an’dan deliller** şunlardır:

1. Kıyamet günü kabirlerinden kalkarak mahşer yerinde toplanacak olanların gözlerinden, yüzlerinden bahsedilmekte ve dünyada Allah’tan yüz çevirenlerin kör olarak haşrolunacağı belirtilmektedir. (Tâhâ: 20/124-126)

2. O gün kafirlerinin yüzlerinin siyah ve kederli, müminlerinkinin ise parlak ve sevinçli olacağı haber verilmektedir. (Âl-i İmrân: 3/106-107, Abese: 80/38-43)

Sünnetten deliller ise şunlardır:

1. İnsanların o gün yaya, binitli ve yüzünün üstüne sürünenler olmak üzere üç grup olarak haşrolunacakları, (Nesâî, Cenâiz 118; Müsned: 5/165)

2. Bazılarının o gün develere binecekleri ve bazılarını da ateşin kovalayacağı bildirilmektedir. (Buhârî,Rikâk 45; Müslim, Cennet 59; Nesâî, Cenâiz 118)

3. İnsanların yalınayak, ilk yaratılışları gibi sünnetsiz, çıplak ve kusursuz olarak haşrolunacakları (Buhârî,Rikâk 45; Müslim, Cennet 41)

4. Mahşer yerindeki bekleyişte güneşin yaklaştırılacağını ve dünyadaki durumlarına göre farklı derecede terleyeceklerini, (Buhârî, Zekât 52; Müslim, Cennet 62)

5. Allah’ın, bu dehşetli günde yedi sınıf insanı Arş’ın gölgesinde gölgelendireceği, (Buhârî, Ezân 36; Müslim, Zühd 91; Tirmizî, Zühd 53)

[4] “Sırât” kelimesi, sözlükte; açık yol anlamına gelmektedir. Terim olarak ise, Cehennemin üzerinde bulunan bir köprü olup öncekiler ile sonrakiler, bu köprüden geçerler. Cennetlik olan müminler, rahatlıkla bu köprüden geçer. Kafirler ise Cehenneme atılır.

Sırât’ın, kıldan daha ince ve kılıçtan daha keskin olacağını bildiren rivayetleri; oradan geçmenin oldukça sıkıntılı ve zor olacağının anlatılması için kinayeli bir söz olarak yormak gerekmektedir.

Mîzân ise; meleklerin, üzerine dünyada iken kulların işlemiş oldukları amellerini yazmış oldukları amel defterlerinin yada amellerinin tartıldığı terazidir. Fakat gerçek mahiyetinin ne olduğu hususunda kesin bir şey söylemek zordur. Bildiğimiz tek şey, amel defterlerinin yada amellerin, belirtilen bu nesne tarafından tartılmasıdır.

Mahşer yerinde insanların dilleri, elleri ve ayakları; dünyada yapmış oldukları işlerden dolayı lehlerinde ve aleyhlerinde şahitlik yapacaktır. Öldükten sonra diriltmeye kadir olan Allah, elbette vücut organlarını da konuşturmaya kadirdir. (Nûr: 24/24, Yâsîn: 36/65)

Mahşer yerinde herkes toplandığında, büyük mahkeme kurulacak, dünyada “Yazıcı Melekler” tarafında tutulan amel defterleri o gün sahiplerine verilecek ve amel defterleri böylece sahiplerinin ellerinde dolaşacak ve dünyada ne yaptığını ve ne yapmadığını bu defterlerde görecektir.

[5] Müslim, İman 329 (195)

[6] İnsan, Kıyamet günü, Yüce Allah’ın, kendisine ihsan ettiği şeylerden, ömründen, malından, bedeniniden, gençliğinden ve kendisine verilen nimetlerden hesaba çekilecektir. Bunların yanı sıra işlemiş olduğu amelleriyle neyi amaçladığından ve amellerinde ne derece samimi olduğundan da sorguya çekilecektir. Yine insan, dünyada, insanların gördüğü ve görmediği tüm amellerinden, görünen ve görünmeyen yanlışlıklardan da sorguya çekilecektir.

Kulun, Yüce Allah’ın, kendi üzerindeki haklarından ilk sorguya çekileceği husus, namazdır. Fakat kul hakları ile ilgili hesap, Yüce Allah’ın insan üzerindeki hakları ile ilgili hesaptan daha çetin olacaktır. Sadece Yüce Allah’ın, tevhid inancı konusundaki hakkı bunun dışındadır.

İnsanlar, Kıyamet günü, dünyada yapmış olduklarının tümünün, bütün incelikleriyle kaydedilmiş olduğunu görecektir. İçerisinde her şeyin kaydedilmiş olduğu genel bir kitap olacak. Bir de, her insanın amelleri ile ilgili bilgileri içeren ayrı ayrı özel kitaplar olacak. (Bakara: 2/284, Âl-i İmrân: 3/30,Hûd: 11/15-16, Nahl: 16/89, İsrâ: 17/13-14, Müminûn: 23/62, Nûr: 24/24, Yâsîn: 36/65, Fussilet: 41/21, Casiye: 45/29, Kâf: 50/62, Kamer: 54/52, 53, Tekâsür: 102/8)

Mahşer yerinde herkes toplandıktan sonra büyük mahkeme kurulacak, dünyada “Yazıcı Melekler” tarafından tutulan amel defterleri, o gün, sahiplerine verilecek ve herkes ne yaptığını, ne yapmadığını bu defterlerde görerek nasıl bir muameleye müstehak olduğunu görecektir. (İsrâ: 17/13-14)

Mevkif: Canlıların hesaplarının görülmesi, haklarının sahiplerine verilmesi ve amellerin tartılması için duracakları yerin adıdır. Burada duranların bazısı, amellerinin tartılması sonucu Cennete, bazısı da Cehenneme girecektir. Orası, Allah’a isyanın olmadığı bir yerdir.

İnsanlar, Mevkif’teki hallerden sonra Sırât’a gelindiğinde bazısı Cehenneme düşer, bazısı da Cennete gider. Cennet ile Cehennemin nerede bulunduklarını açık bir şekilde bildiren herhangi bir nass yoktur. Cehennem, korkunç derecede geniş ve büyüktür. (Kâf: 50/30) Cennetin genişliği ise, gök ile yerin genişliği kadardır. (Hadîd: 57/21) Eni ise, gökler ve yer kadardır. (Âl-i İmrân: 3/133) Cennet ile Cehennem ile ilgili olarak b.k.z.: Ra’d: 13/23-24, 35, Hacc: 22/23-24, Secde: 32/19-20, Zuhruf: 43/66-73, Muhammed: 47/15, Rahmân: 55/37-78, Tahrim: 66/6-7, Mutaffifîn: 83: 18-36

[7] Kıyamet günü, amel defterlerinin; Allah’ın bildiği ve takdir ettiği tarzda tartılması, gerçektir ve haktır. Aklî yönden bunların hepsi, mümkün olan hususlardır. Ancak bunların keyfiyetini ve nasıl olacağını sadece Allah bilir.

Amellerin tartılması, hesabın görülmesinden sonra Mizan’ın konulmasıyla başlayacak. Bu sırada bütün ümmetler, amellerin tartılması üzere Mizan’ın başına gelmeye çağrılacaklar. Bütün

ümmetler, amellerinin tartılması üzere gelip Mizan'ın etrafında dizlerinin üzerine çömelecekler… Yüce Allah, bu konuyu şöyle belirtmektedir:

"Her ümmeti, (kıyamet günü) diz üstü çökmüş olarak görürsün. Her ümmet, kitabını (almak üzere) çağrılır. Onlara: 'Bugün size, işlediğinizin karşılığı verilecektir' denir." (Casiye: 45/28)

Kitap ile Sünnette bildirilmesi ve hakkında ümmetin icma etmiş olması nedeniyle, amel defterlerinin dağıtılması işi; kesindir. Burada "amel defteri" ile kastedilen, meleklerin, üzerine kulların dünyada iken işlemiş oldukları amellerini yazmış oldukları şeydir.

Daha sonra amellerin tartılması işi başlayacaktır. Kafirler için sevap söz konusu olmadığı için, onların yapmış oldukları amellerinin bir değeri ve ağırlığı olmayacaktır. Onların iyi ameli ile kötü ameli birbirinden ayrı tutulacaktır. Müminlerin ise, iyilikleri de kötülükleri de tartılacaktır. Sadece üzerlerine temel de hesap olmayan akıl ve ergenlik çağına girmemiş çocuklar ile deli kimseler, bu amellerin tartılması işinden muaf tutulacaklardır.

Burada kişi, yaptığı zulümler ile haksızlıklar nedeniyle iyilikleri alınır ve iyiliklerinin bitmesinden sonra mazlumun kötülükleri kendisine yükletilir.

Her insan, amellerinin tartılması işinin sonucunu görecektir. Böylece Cennete girenler ile Cehenneme gidecek olanlar, belirginleşmiş olur.

[8] Yüce Allah, Kur'an'ın bir çok yerinde Cennet ile Cehennem ve buralardaki azab ile nimetlerden bahsetmiştir.

Cehennem, Yüce Allah'ın; kafirler, müşrikler, münafıklar ile günahkar müminler için hazırlanmış olduğu bir hapishanedir. (İsrâ: 17/8)

Cennet ise, sonsuza kadar devam edecek olan selamet ve nimet yurdudur. Yüce Allah, Cenneti, iman sahipleri için hazırlamıştır. (Nisâ: 4/168-169, Hûd: 11/106-108, Kehf: 18/108, Ahzâb: 33/64-65, Nebe': 78/23-25, A'lâ: 87/11-13)

Yüce Allah, Cenneti ve Cehennemi önceden yaratmıştır. Bu nedenle de her ikisi de şua n mevcuttur. Bununla ilgili deliller şunlardır:

Yüce Allah, Cennet ve Cehennem için "hazırlanmış" (Bakara: 2/24, Âl-i İmrân: 3/131, 133, Kehf: 18/29, Hadîd: 57/21) ifadesini kullanmıştır. Bu ifade, Cennet ve Cehennemin önceden yaratılmış ve hazırlanmış olduğunu göstermektedir.

Adem'in, Cennetten yeryüzüne indirilmesini belirten ayetler, Cennetin var olduğunu kesin olarak ortaya koymaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.v), mirac gecesinde Cehennemi gördüğünü belirtmesi, Cehennemin var olduğunu ifade etmektedir. Herhalde var olan hususlardan bahsedilir. Var olmayan hususlardan bahsedilmez.

[9] Buhârî, Tefsiru Sûre-i Kâf 1, Tevhîd 25; Müslim, Cennet 35 (2846); Tirmizî, Cennet 22 (2564)

[10] Buhârî, Bed'ü'l-Halk 10; Müslim, Mesâcid 185 (617); Tirmizî, Cehennem 9 (2595)

[11] Müslim, Zühd 14 (2967), Cennet 31 (2844); Tirmizî, Cehennem 2 (2578); Müsned: 4/174, 2/371

[12] Her peygamber, ümmeti için yada kendisi için bir dua etme hakkı vardır. Her peygamber, kabul edilen duasının hangisi olduğunu bilir. Geri kalan dualarının kabul olup olmayacağı Allah'a ait bir husustur. Örneğin, Hz. Nuh (a.s), kafir olan oğlunun bağışlanması için Allah'a dua etmiş, fakat Allah Hz. Nuh (a.s)'ın bu isteğini kabul etmemiştir. Çünkü Allah, Hz. Nuh'a, oğlunun kafir olduğunu bildirmiş ve kafirler için mağfiretin söz konusu olmadığını belirtmiştir. (B.k.z.: Hûd: 11/45) Hz. İbrahim (a.s)'da, babası için Allah'tan mağfiret dilemişti. Fakat babsının, Allah'ın düşmanı olduğunu anlayınca, bu isteğinden vazgeçmişti. (B.k.z.: Meryem: 19/47, Mümtehine: 60/4)

Ayrıca Hz. Nuh (a.s), yeryüzünde bir tane bile kafir bırakılmasını istememektedir. (Nûh: 71/26) Hz. Zekeriyya (a.s) ise, bir çocuk istemektedir. (Meryem: 19/5) Hz. Süleyman (a.s) ise, kendisinden sonra kimseye nasip olmayacak bir mülkü istemektedir. (Sâd: 38/35)

Bu hadis, Hz. Peygamber (s.a.v)'in, ümmetine kar şı son derece şefkat ve merhametkli olduğuna ve ümmetini çok düşündüğüne delildir. Bundan dolayıdır ki, ümmeti hakkında kabul edilecek duasını, ümmetin en fazla zorda kaldığı Kıyamet gününe saklamıştır. Bu ise, büyük günah işleyen müminler hakkında yapacağı şefaattır.

[13] Buhârî, Da'vât 1, Tevhîd 31; Müslim, İmân 334 (198); Tirmizî, Da'vât 141 (3597), Muvatta, Kur'an 26; Dârimî, Rikâk 85 (2808)

[14] Müslim, İmân 341 (200); Buhârî, Da'vât 1

[15] Müslim, İmân 345 (201)

[16] Hadisten anlaşıldığına göre; mevkif'in korkunç halleri içerisinde peygamberler de dahil herkes, kendi nefsinin derdine düşecektir. Bundan sadece Hz. Peygamber (s.a.v) müstesnadır.

Konu ile ilgili hadislerin içerisinde, peygamberlerin "günah" olarak belirttikleri özürler, asıl itibariyle günah değildir. Bu hataların hepsi, Allah tarafından bağışlanmıştır. Kendilerini, günahkar olarak tanımlamaları, hem bir tevazu için ve hem de bütün insan ile peygamberlerin hepsinin, Hz. Muhammed (s.a.v)'in "Hamd Sancağı" altında toplanacaklarını ve ona "Makam-ı Mahmûd" verildiğini bildikleri için kendilerine gelen insanları, gönderiliş sırasına göre, bir sonraki peygambere göndererek bu işin Hz. Muhammed (s.a.v)'de biteceğini bilmektedirler. Çünkü Kıyamet günü, insanların efendisi ve büyük şefaate sahip olup olan kişi, Hz. Muhammed (s.a.v) olup o gün insanlara, şefaatte bulunacaktır.

[17] Vesîle kelimesi, sözlükte, bir şeye "istek" ile ulaşmadır.

Ragıb el-İsfehanîye göre, vesîle; ilim ve ibadetle Allah'ın yolunda gitmek ve şeriatın güzelliklerini benimsemektir. Allah'a yakınlık gibi. Vâsil ise, Allah'ı arzulayan kimseye denir. (Müfredât, s. 560-561)

İbnü'l-Esîr'e göre ise vesîle; yakınlık, vasıta ve kendisiyle bir şeye ulaşabilen ve yakınlaşma sağlanabilen şeydir. Vâsil ise, arzulaya-isteyen demektir. (Nihâye, 5/185)

Vesîle kelimesi, Kur'an-ı Kerim'in iki yerinde geçmektedir:

1. "Ey iman edenler! Allah'tan korkun. Allah'a (yaklaşmak için) vesîle arayın ve O'nun yolunda cihad edin ki kuruluşa eresiniz." (Mâide: 5/35)

2. "Onların yalvardıkları bu varlıklar, Rablerine (hangisi daha yakın olacak diye) vesîle ararlar; O'nun rahmetini umarlar ve azabından korkarlar. Çünkü Rabbinin azabı, sakınmaya değer." (İsrâ: 17/57)

Bu ayetlerde geçen "vesîle"den kastın; "Allah'a boyun eğerek ve onu razı kılacak işler yaparak O'na yaklaşma" olduğu hususunda ilk dönem tefsirciler arasında bir görüş ayrılığı yoktur. Ayrıca hakkında Kitap ve sünnetten bir delil bulunan hususlar.

Görüş ayrılığı olan vesîle ise; makam, hürmet, büyüklük; ölmüş kimselerle, dirilerle, hali hazırda bulunmayanlarla dua etmek ve menfaat sağlamak, sıkıntıları gidermek için onlardan yardım istemek yada onlardan şefaat ve dua dilemek gibi.

İslam dini, Allah dışında hiçbir kimsenin; dini yönden takdis, tazim ve dünyevi yönden büyütülmesine izin vermez. Çünkü yüceltilmesi gereken tek varlık, Allah'tır. Allah dışında hiçbir varlığa tazim sözkonusu olamaz.

Tazim ve takdis olmadığı müddetçe, gerek yaşıyor olsun, gerek ölmüş olsun salih bir insanın duasıyla tevessül yapılabilir. Çünkü sahabe-i kiram, zor duruma düştüklerinde Resulullah (s.a.v)'e gider ve ondan kendileri için dua etmelerini isterlerdi. (Buhârî, Cum'a 34) Yine Hz. Ömer, kuraklık olduğunda peygamberimizin amcası Hz. Abbâs'la istiska edip: "Allahım! Biz, (daha önce) nebimizle sana tevessül ediyorduk. Ve Sen, bize (gökten) su gönderiyordun. (Şimdi ise) nebimizin amcasıyla Sana tevessül ediyoruz. Bu nedenle de bize (gökten) su gönder" dedi. Hadisin ravisi Enes: "Ve sulanıyorlardı" dedi. (Buhârî, İstaska 3, Fezailu Ashabi'n-Nebi 11)

Birinci örnekte görüldüğü üzere, sahabe-i kiram, Hz. Peygamber (s.a.v)'i tazim ve takdis etmiyor. Sadece onun, Allah katındaki durumunu ve abd ile resul olduğunu bildikleri için, sağ iken onunla tevessül ediyorlar. Buradan, Hz. Peygamber (s.a.v) öldüğü için onunla tevessül edilemez diye bir sonuç çıkarılamaz. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v), sağ iken olduğu gibi, öldükten sonrada Allah katındaki yeri aynıdır. Öldüğü için Allah katında bir değeri olmadığı düşünülemez. Ölmüş olsa bile, bizler, onun ümmetindeniz. Onun mücadelesi, azmi, çilelelere karşı göstermiş olduğu direnç, hep bizim için bir örnek olmuştur. Onun hayatını okuyor ve onu örnek alıyoruz. Böyle yapmakla, onu takdis ve tazim etmiş olmuyoruz.

Hz. Ömer, burada bir ictihadda bulunuyor. İctihaddan yola çıkarak, ölmüş olan peygamberin, bizim üzerimizde bir etkisi ve fonksiyonu yoktur denilemez. İctihad, din değildir. Sadece bir yorumdur. Eğer Hz. Abbâs yerine ölmüş olan Hz. Peygamber (s.a.v)'le tevessül etmiş olsalardı, acaba yine de aynı mı düşünülürdü? Kur'an'da ve Sünnette direkt bir şey bulunamıyorsa, bu bid'attir yada küfür veya şirk denileceğine, bu tür konularda esas alınması gereken husus; ortaya çıkan hususların, İslam dininin özüne ters olup olmadığı meselesidir.

Yalnız makam, hürmet, büyüklük; ölmüş kimselerle, dirilerle, hali hazırda bulunmayanlarla dua etmek ve menfaat sağlamak, sıkıntıları gidermek için onlardan yardım istemek yada onlardan şefaat ve dua dilemek gibi hususlarda tazim ve takdis söz konusu ise o zaman durum değişir.

[18] Vesîle, maksada ulaşmak için araç olarak kullanılan hususlara denir. Yine vesîle, Cennette en üst makamın özel adıdır ki, bu da, Resulullah (s.a.v)'in makamıdır. Cennette O'nun kalacağı yurt, Allah'ın arşına Cennetteki en yakın mekandır.

Ezan duasının içerisinde yer alan "vesîle"nin, İsrâ: 17/79'da geçen "Makamı- Mahmûd" olduğu ifade edilmektedir. "Makamı- Mahmûd", 3 şekilde tefsir edilmiştir:

1. Kıyamet günü, Hz. Peygamber (s.a.v)'in duracağı makam,
2. "Livâu'l-Hamd" sancağının kendisine verileceği makam.
3. Şefaat Makamı. Cumhur'un görüşü de budur.

Kıyamet günü Hz. Muhammed (s.a.v) dışında peygamberler de dahil bütün insanlar, kendi nefsini kurtarmaya çalışacak. İnsanları bu duruma götüren durum, mevkif'in korkunç halleridir.

İnsanlar kendilerini kurtarabilmek için ilk önce Hz. Adem'e, sonra Hz. Nûh'a, Hz. İbrahim'e, Hz. Musa'ya, Hz. İsa'ya ve en sonunda ise Hz. Muhammed (s.a.v)'e gidecekler. Hz. Muhammed (s.a.v) dışında, hiçbir peygamber yardım edemeyecek. Çünkü Kıyamet günü insanların efendisi, Hz. Muhammed (s.a.v)'dir. Onlara, şefaat edecek ilk kişi, O'dur. Zira O, hem "Livâu'l-Hamd" (=Hamd Sancağı'n)a ve hem de"Makamı- Mahmûd"a sahip olacaktır. Bu sayede insanlara şefaatte bulunacaktır. Bu şefaat yetkisini, O'na, Yüce Allah verecektir.

Her peygamber, Allah katında kabul edilecek dua hususunda acele etmesine rağmen, Hz. Muhammed, bu konudaki hakkını, ümmeti için ahirete bırakmıştır. İşte bu hakkı, bu şekilde kullanacaktır.

İşte Hz. Muhammed (s.a.v), burada, insanlar ile Allah arasında bir aracı (=vesîle) olmaktadır. Bu sayede Hz. Muhammed (s.a.v), bu insanları, Cehenneme girmekten kurtarıp Cennete girmelerine vesile olacaktır.

Bu konudaki hadislerden bazısı için b.k.z.: Buhârî, Enbiyâ 3, 8; Müslim, İman 327 (194); Tirmizî, Kıyâme 11 (2436). Ayrıca 301 nolu hadise de bakabilirsiniz.

[19] Şefaat kelimesi, sözlükte; insanlar arasında meydana gelen suçlar ve günahların bağışlanmasını isteme anlamına gelmektedir. Şefaat, genel olarak, iki kısma ayrılmaktadır:

1. Dünyevî Şefaat: İnsanların dünyada işlemiş oldukları suçlar ve günahlar olup iki çeşittir:

a. Kul hakkı ile ilgili suçlar: İnsanlar bir toplum içerisinde yaşadıkları için birbirleriyle bir takım problemler ve sorunlar yaşayabilirler. Burada meydana gelen problemler, şahsidir. İnsanlar, bu problemlerden meydana gelen suçları affedebilir de, affetmeyebilir de. Çünkü konu, şahsa ait bir olaydır.

b. Allah ile ilgili suçlar: Allah'a karşı işlenen suçlardır. Bu suçları affetme yetkisi de, Allah'a aittir.

2. Uhrevî Şefaat: Hariciler ile bazı Mutezililer hariç bütün Ehl-i Sünnet alimleri, ahirette, şefaatın gerçekleşeceği üzerinde ittifak etmiştir. Şefaat, beş kısma ayrılmaktadır:

a. Resulullah (s.a.v)'e özgü şefaat: Bu şefaat, mevkifin korkun hallerinde insanları sakinleştirme ve hesabın acele görülmesi ile ilgilidir.

b. Muhammed ümmetinden bir grup insanın, hesaba çekilmeden Cennete girmesi ile ilgili şefaat.

c. Cehenneme girecek olan bir kısım insana, Resulullah (s.a.v) ile Allah'ın dilediği başka kimselerin yapacağı şefaat.

d. Günahkarlardan Cehenneme girecek olanlar hakkında yapılacak şefaat. Bu şefaatı; Hz. Peygamber (s.a.v), diğer peygamberler, melekler ve Allah'ın izin verdiği bazı mümin kimseler yapacaktır.

e. Cennetliklerin, Cennetteki derecelerinin artmasını sağlayacak şefaat.

Bütün bu şefaat türleri, sahih hadislerde geçmektedir. Kur'an, sahte ilahların ve tanrıların, insanlara hiçbir fayda vermeyeceğini bildirerek bu tür ilahların şefaatte bulunamayacağını belirtmiştir. (B.k.z: Meryem: 19/81-82, Zümer: 39/43-44, Mü'min: 40/18)

Yalnız Kur'an, şefaatin varlığını, iki şarta bağlamıştır:

a. Şefaatçinin şefaatinin, Allah'ın izninden sonra olması. (B.k.z: Bakara: 2/255)

b. Şefaatin, tevhid ehline olması. (B.k.z: Enbiyâ: 21/8, Müddessir: 74/48)

Bu ayetlerin içeriği; şefaatçilerin şefaatinin varlığını ve şefaatçilerin şefaatinin fayda vereceğini ifade ederki, onlar da, iman üzere ölenlerdir.

Kısacası: Kur'an, şefaati, mutlak olarak reddetmemiş, aksine müşriklerin ve sapıkların iddia ettiği ve çeşitli din mensuplarının bir çok fesatlarına sebep olan şefaati kabul etmemiştir.

[20] Suyûtî, Câmiu's-Sağîr, H. No: 4896

[21] Suyûtî, a.g.e., H. No: 4892

[22] Suyûtî, a.g.e., H. No: 4893

[23] Suyûtî, a.g.e., H. No: 4119

[24] Ahirette her peygamberin bir havuzu olacaktır. Bu havuzdan, hem peygamberin kendisi ve hem de ümmetinden Allah'ın dilediği kimseler içecektir. Yalnız diğer peygamberlerden farklı olarak Hz. Peygamber (s.a.v)'e iki tane havuz verilecektir:

1. Kiyamet günü, mahşer yerinde Hz. Peygamber (s.a.v)'e verilecek Kevser havzudur. Bu havuzdan, Kıyamet günü, Hz. Peygamber (s.a.v), herkesin susadığı o zar şartlarda ümmetine su verecek, ümmetini rahatlatmaya çalışacaktır. Hz. Peygamber (s.a.v) ile ümmeti, Kıyamet günü, bu havuzun başında buluşup bir araya gelecektir.

2. Cennette, Kevser nehrinden akacak olan suyun bir araya toplanmasıyla oluşacak havuzdur. Çeşitli rivayetlerde; Kevser nehrinden, kanallar aracılığıyla bu havuza suların akıtılacağı ifade edilmektedir.

Havuz ve Kevser, çok sayıda sahabe tarafından nakledilmiş gaybî bir hakikattir.

[25] Bu kitabın adı, "Ref'u'l-Hafâ' an zâti'ş-Şifâ" olup baskıları mevcuttur.

[26] Bir muhaddisin veya çeşitli alimlerin, garîb ve nâdir rivayetlerini bir araya getiren kitap türü.

[27] Sahabeden veya daha sonra gelen birinden rivayet edilen hadislerin bir araya toplanmasıyla meydana gelen kitaplardır.

[28] İsnadından bir veya birkaç raviyi hazfederek hadisi söylenmeyen ravinin üstündeki raviden veya bütün isnadı belirtmeden Hz. Peygamber (s.a.v)'den yapılmış rivayetlerden oluşan kitaplardır.

[29] Muhaddisin, herhangi bir kitabın hadislerini, o kitabın müellifinin senedleriyle değil, kendine ulaşan başka senedlerle rivayet ettiği hadislerden oluşan kitaplardır.

[30] Bu kitabın adı, “Nesîmu’r-Riyâd” olup baskıları mevcuttur.

[31] Kevser kelimesi, sözlükte; “çokluk” anlamına gelip Arapça “kesret” kelimesinden türemiştir. Yalnız Kevser’in, aslı itibariyle ne olduğu ve din dilinde özel bir anlamı olup olmadığı meselesinde 26 kadar görüş bulunmaktadır.

a. Bu görüşler içerisinde en çok bilineni ve meşhur olanı; Kevser’in, Cennette, bir nehrin özel ismi olmasıdır. Bu anlam, Hz. Peygamber (s.a.v)’in; **“Kevser, Rabbimin Cennette bana verdiği bir nehirdir”** (Buhârî, Tefsirü Sûre-i Kevser 1; Müslim, Salât 53) buyruğunda geçmektedir.

Rivayetlere göre; Kevser, kenarları boş, inci kubbeleri, içinden ezfer miski çıkar, sütten daha beyaz, baldan daha tatlı, genişliği ve uzunluğu doğu ve batı arası kadar, derinliği 70.000 yıllık, ondan içen bir daha susamaz gibi niteliklerle vasıflanmıştır.

Bazı rivayetlerde; Havuz’a, Kevser’de denilmiştir. Bunun sebebi; Havuz’un, Kevser nehrinin denize karışan kısmı olduğu içindir.

b. Diğer bir görüşe göre ise; Kevser, peygamberlik şerefidir. Çünkü peygamberlik; iki cihanın hayrlarını, hem dünya ve hem de din saadetini gerektiren genel başkanlığı içeren ve bundan dolayı başlangıç itibariyle rahmanî lütuf, hem de sonuç itibariyle rahimî lütfu içine alan hayr-ı kesir (=çok hayr)dir. Yüce Allah, Hz. Peygamber (s.a.v)’e peygamberlik verdiği için bu peygamberlik makamının üstünlüğü ve şerefini bildirmek için o peygamberliğe “Kevser” ismini vererek **“Biz sana Kevser’i verdik”** (Kevser: 108/1) buyurmuştur.

Kısacası: Hz. Peygamber (s.a.v)’e, Kevser’in verilmiş olması, hem kendi peygamberlik makamı ve hem de ümmeti için “çok hayr”lı olan bir iştir. Hz. Peygamber (s.a.v)’e, Kevser’in verilmesi, diğer peygamberlere karşı üstünlüğünü gösterir.

[32] Allah’ın görülüp görülemeyeceği meselesi, alimler arasında tartışmalıdır. Bazı alimler, Allah’ın görülemeyeceğini iddia ederken, bazıları da Allah’ın görülebileceğini ileri sürmüşlerdir. Allah’ın görülüp görülemeyeceği iki şekilde ele almak lazım:

1. Allah’ın Dünyada Görülmesi: Dünyada uyanıkken Allah’ın görülmesi meselesinde de ihtilaf edilmiştir. Bazıları, bunun mümkün olduğunu, bazıları da mümkün olmadığını ileri sürmüşlerdir.

a. Mümkün olduğunu söyleyenler, bu konuda, Miraç gecesi Hz. Peygamber (s.a.v)’in Allah’ı gördüğününe delalet eden hadisleri delil getirmişlerdir.

b. Mümkün olmadığını söyleyenler ise, bu konuda yine Miraç gecesinde Resulullah (s.a.v)’in, Rabbini görmediğine delalet eden hadisler ile Hz. Musa (a.s)’ın Allah’ı görmek isteyip de göremediği ile ilgili A’râf: 7/143) ayetini delil getirmişlerdir.

2. Allah’ın Ahirette Görülmesi: Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat, müminlerin Cennette Allah’ı göreceklerini ileri sürmüşlerdir.

Şiiler, Hariciler, Mutezililer ile Mürcie mezhebinden bazıları, Allah’ın Cennette görülemeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Bunlar, bir şeyin görünmesi için; o şeyin, bir cisim olması, bir yerde bulunması, bir engel bulunmaksızın görenin karşısına gelmesi gibi aklî ve dayanaksız bir takım şartlar koşmuşlardır.

Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat ise; görülecek şeyin vücudundan başka hiçbir şart koşmamıştır. Çünkü görmek, Allah’ın yarattığı bir idraktir. Müminler, Allah’ı; hem mahşerde ve hem de Cennette göreceklerdir. Bu konuda Kur’an-ı Kerim’den Kıyâme: 75/22-23 ayetleri delil olarak getirilmiştir.

[33] Cehennem kelimesi, Kur’an’da, 77 ayette geçmektedir. Kafirlerin, münafıkların, zalimlerin, müşriklerin, gerçeğe boyun eğmeyenlerin ve günahkar müminlerin azab görecekleri yer olarak tasvir edilir.

[34] Tirmizî, İmân 17 (2775)

[35] Bu hadis; Yüce Allah’ın, Hz. Peygamber (s.a.v) ile ümmetine son derece ikram ve ihsanda bulunduğunu göstermektedir.

Hesaba çekilmeden Cennete girecek olan kimselerin, Allah'a tevekkülleri tamdır. İslam dışı inançlara inanmazlar. Allah'a karşı tam bir teslimiyetleri vardır. Takva ve ihlas sahibidirler.

İşte bu tür vasıflara ve niteliklere sahip olan bazı müminler, Allah'ın bir lütfu ihsanı olarak hesaba çekilmeksizin Cennete gireceklerdir.

[36] "Güzel amel" yada "iyi iş" yapma, Allah'ın beğenisine layık ve rızasına uygun şeyler yapmaktır. Bundan "daha güzel" olan ise, Cennettir. "Daha fazlası" ise, Cennette Allah'ı görmedir.

Cenab-ı Allah, lütfuyla ve rahmetiyle, kendisine samimi ve iyi niyetle yapılan amellere karşılık Cenneti vaat etmiştir. Yoksa hiç kimsenin ameli, kendisini Cennete götürecek durumda değil.

Cennetlikler, Allah'ın rahmeti ve lütfuyla, Cennete girdiği zaman, Yüce Allah, onlara, Cennetin yanı sıra "daha fazla" bir şey vermek isteyecek. Onlar da, "bizi Cennete koyarak Cehennemden kurtarmak suretiyle yüzlerimizi ağarttın", "daha fazla" ne isteyebiliriz ki?" diyecekler. Bunun üzerine Yüce Allah, örtüyü kaldırıp onlara görünecektir. İşte bu durum, müminler için Cennetin yanı sıra bir fazlalıktır.

[37] Yûnus: 10/26

[38] Müslim, İmân 297, 298 (181)

[39] Kıyâme: 75/22

[40] Yûnus: 10/26

[41] Kâf: 50/35

[42] Mutaffifîn: 83/15

SONUÇ

Allah, bize, bu kitabı güzel bir şekilde bitirmeyi nasip eyledi. Bir grup hadis alimi, daha bir çok hadisin mütevatir olduğunu belirtmiştir. Fakat bu hadis imamları, (kendi aralarında) bu hadislerin mütevatir olup olmadığı hususunda tartışmışlardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

1.﴿ مَا زَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِي بِالْجَارِ ﴾

“Cebrail, bana; devamlı surette komuşuyla (iyi geçinmemi) tavsiye etti”

Tevatür konusunda sayıyı şart koşan kimseler, bu hadisin **mütevatir** olduğunu belirtmişlerdir.

2. ﴿ اَلنَّظَرُ إِلَى عَلِيٍّ عِبَادَةٌ ﴾

“Ali'ye bakmak, ibadettir”

Bu hadis, bir çok yolla 11 sahabiden gelmiştir.

Suyûtî (ö. 911/1505) **"Teakkubât"**da der ki: "Bir grup topluluğa göre, bu sayı, tevatür için yeterlidir."

3. ﴿ أَنَّهُ صَلَّى اللّه عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَدَ مَخْتُوناً مَقْطُوعَ السُّرِّ ﴾

“Peygamber (s.a.v), sünnetli ve göbeği kesik bir vaziyette doğmuştu”

Hâkim (ö. 405/1014) **"Müstedrek"**de der ki: "Bu konu ile ilgili rivayetler, mütevatirdir."

"Zehebî (ö.748/1347) **"Telhîs"**de der ki: "Bu hadisin sıhhatli olduğunu bilmiyoruz. Öyleyse bu hadis, nasıl **mütevatir** olur?"

Bu hadisin **mütevatir** olduğunu belirten görüş, meşhurdur. Çünkü bu konuda bir çok hadis gelmiştir. Bazı muhaddislerin bu hadis üzerinde görüş birliğine varmasının aksine, bazı hadis hafızları, bu hadislerden bazısının sahih, bazısının zayıf ve bazısının da hasen olduğunu belirtmişlerdir.

Zehebî (ö. 748/1347) ve Hâkim (ö. 405/1014)'e nispetle, Aliyyu'l-Kârî (ö. 1014/1605)'nin, bir şeyin, (herkese göre değilde) bazısına göre mütevatir olmasının caiz olduğuna dair görüşü, (gerçeklikten) uzaktır. Bu konuda

daha geniş bilgi için Şihâb (ö. 1069/1659)'ın **"Şerhu'ş-Şifâ"**sı, İbn Hacer el-Mekkî (ö. 973/1565)'nin **"Şerhu'l-Bûsîrî"**si ile **"Hâşiyetü'l-hufnâ"** adlı kitaplara bakabilirsiniz.

4. ﴾ إِبَاحَةُ أَكْلِ الْخَيْلِ ﴿

"At eti yemenin mübah olması"

Tâhâvî (ö. 321/933) **"Şerhu Meâni'l-Âsâr"**da bu hadisi; Câbir b. Abdullah ile Esmâ' bint. Ebi Bekr'den getirip daha sonra da bu konu ilgili rivayetlerin sahih ve **mütevatir** olduğunu belirtmiştir.

Bazıları da, bu hadisi, ölçüsüz bir şekilde getirip sahih olsa bile, haber-i ahad olduğu için tahric etmemişlerdir.

5. ﴾ أن للّه تسعة وتسعين اسماً ﴿

"Allah'ın, 99 ismi vardır"

İbn Atiyye (ö. 543/1148), bu hadisin **mütevatir** olduğunu iddia etmiştir. Bunu, (İbn Hacer) **"Fethu'l-Bârî"**de de nakletmiştir.

6. وَيْلٌ لِمَنْ قَرَأَ هَذِهِ الآيَةَ ثُمَّ لَمْ يَتَفَكَّرْ فِيهَا ﴿ = إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ ﴿

"Şüphesiz ki göklerin ve yerin ayaratılmasında…" (Bakara: 2/164) ayetini okuyupda bu ayet hakkında düşünmeyen kimseye yazıklar olsun"

Bazıları bu hadisin mütevatir olduğunu belirtmiştir. Hatta bu hadisin mütevatir olduğu hususunda icma oluştuğu bile anlatılmıştır. Yalnız bu görüş, tartışılır. Çünkü bu hadisi rivayet eden kimseler, bu hadisi sadece Aişe'den rivayet etmişlerdir. Bu hadisin mütevatir olduğu hususunda icma oluştuğu bir yana, bu hadis nasıl mütevatir olabilir?

Evet, İbn Ebi'd-Dünyâ (ö. 281/883) **"Tefkîr"**de Süfyân'dan merfu olarak bu manada şu hadisi rivayet etmiştir:

﴾ مَنْ قَرَأَ سُورَةَ آلِ عِمْرَان فَلَمْ يَتَفَكَّرْ فِيهَا ﴿

"Âl-i İmrân suresini okuyup da bu sure hakkında düşünmeyen kimseye yazıklar olsun"

Bunun üzerine parmaklarıyla 10'a kadar saydı.

Evzâî (ö.157/774)'ye: "Bu ayetler hakkında düşünmenin gayesi nedir?" diye soruldu. O da: "Kişi, bu ayetleri okuyup aklediyor" diye cevap verdi.

Bu konuda daha geniş bilgi için (Suyûtî'nin) **"Dürrü'l-Mensûr"** adlı tefsir kitabına bakabilirsiniz. Cenab-ı Allah en iyi bilendir.

Bu; yogun zamana, ağır şartlara, vaktin azlığına ve bol zamanın olmamasına rağmen kolay olanıdır.

Hamd, bizi hidayete götüren Allah'a aittir. O, bizi hidayete erdirmeseydi, biz hidayete eremezdik. Allah'ın salat ve selamı, efendimiz ve önderimiz Hz. Muhammed (s.a.v)'e, O'nun aile halkına ve sahabilerinin üzerine olsun. Hamd, alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.
